5. 9. 581

5 Z. 9.

XXV
VERI

# JOANNIS BAPTISTÆ VERI

CANONICI PATAVINI

# RERUM VENETARUM

*LIBRI SEX.*

QUINTA IMPRESSIO.

PATAVII, M.DC.XCII.

*TYPIS SEMINARII.*

*Superiorum Permiſſu.*

# LECTORI
## BENEVOLO.

*VErſatur hujus Operis argumentum in armis: ſed Venetæ Gentis recenſet bella, quæ ab origine ejus præclariſſimæ Urbis ad hæc uſque tempora Religionis, ac Juſtitiæ cauſa ſuſcepta ſunt, & geſta. Cum moleſtis vicinis primùm, inquietiſque populis; deinde ſacris in expeditionibus cum perfidis, & immanibus. Verùm ſi aliquando cum ejuſdem fidei Principibus, ne tum quidem injuſtè, aut temerè; ſed ad propria tuenda, ad repetenda ablata, ad ſervanda fœdera, curandam concordiam, ſubmovendaque odia, dimicatum eſt.*

*Res priſcas præ antiquitate, & concordi ſcriptorum teſtimonio, obtrectationis vitium ſupergreſſas ſincero ſermone, ut ſua tulerunt tempora, in compendium arctavit. In noviſſimis, & maximè ad Cretam geſto bello omnem operam poſuit, ut in his (quorum inter vivos varia fides, pretium maneat veritati) ſuæ ſcriptionis conſtantiam non mutaret. Eidem placuit peracta à Venetis facinora memorabilia, atque in utra-*

*que fortuna præclara virtutis edita experimenta calamo conſcribere, gladio veluti, criminis vacuo, puro, & innocenti, procul ab odio, adulatione, & amore, contra quos animi affectus, ſcriptori non minùs, quàm militi, periculosè pugnatur. Brevitas illi non erit imputanda, ſed laudanda, quæ moras rumpens intempeſtivas, nihil ſubtrahit cognitioni eorum, ex quibus virtutum documenta inde promentes, aut hiſtoriarum diverſitate, aut magnitudine obruantur. Hoc itaque, Amice Lector, contractum Venetarum rerum Opus noli contracto ſupercilio, ſed exporrecta fronte ſuſcipere, conceptum, editumque ab Auctore, qui ſacræ mancipatus militiæ profitetur ſe nihil aut pietati, aut honori ſuæ Patriæ citra fidem dediſſe. Vale.*

*AD*

AD REVERENDISS. VIRUM D. D.

# JO: BAPTISTAM VERUM

Cathedralis Eccleſiæ Patavinæ

CANONICUM,

Ob recèns vulgatam Hiſtoriam

DE REBUS VENETIS.

*VERE, tuos relegens libros ſtupet orbis, & hæret,*
*An majus ſpargas lumen, an accipias.*
*Scilicet Heroùm Venetùm dum grandia geſta*
*Splendore hiſtoriæ tollis ad aſtra tuæ.*
*Heroes Veneti proprio ſplendore viciſſim,*
*Tollunt Hiſtorici nomen ad aſtra ſui.*

CAR. PATINUS.

---

*RES Venetas docto ſic, VERE, volumine pandis,*
*Ut ſis Adriaca primus in hiſtoria.*

Idem.

---

*RES Venetas VERUS terna vice pandere pergit,*
*Ut ternas Charites compoſuiſſe putes.*

Gabr. Car. Patina.

# PRO HISTORIA VENETA CLARISSIMI VIRI JOANNIS BAPTISTÆ VERI EPIGRAMMA.

*ADriaci Proceres, immortaliſque Senatus,*
*Et ſemper Domino tradita jura Mari.*
*Rebus compoſitis pax aurea: ferreus ardor*
*Armorum, Jani cùm patuere fores:*
*Argumentum ingens; ſed VERUS ſcriptor, abeſto*
*Jam procul à tanto livida blatta Libro.*
*Quod Venetus fecit, quod dixit Verus, utrumq;*
*Et fieri, & dici non potuit melius.*

Joſephi Carlotti C. P.

AD

*AD VIRUM LECTISSIMUM*

# JO. BAPTISTAM VERUM CANONICUM PATAVINUM HISTORIAM VENETAM

Concinna brevitate edentem.

*EPIGRAMMA.*

*Jam res Romanas, memorandaque facta Quiritum*
*Scripſerat Euganei dextra diſerta ſoli.*
*Has Florus breviter viridantem aſtrinxit in hortum,*
*Immenſum ut parva ſede maneret opus.*
*Res Venetas ſimili memorare Sabellicus auſu*
*Aggreſſus, Venetis Livius alter erat.*
*Has Verus Flori feliciter æmulus orbi*
*Exhibet, aſtricto cuncta redacta ſtylo.*
*Jam laus amborum, reliquique æquentur honores:*
*Verius at Vero ſcribere nemo poteſt.*

Henricus Soneſius.

S. E.

# SEBASTIANUS BALDINUS

Precatur longiorem vitam

*CELEBERRIMO VIRO*

# JOANNI BAPTISTÆ VERO

Octogenario Canonico Patavino, de Veneta Republica optimè meritò

Ob hiſtorias Rerum Venetarum ſumma latini ſermonis puritate deſcriptas, & typis mandatas.

# AD PARCAM ODE.

*Dicata Illuſtriſſ. ac Reverendiſſ. D.*

ANTONIO PAULUTIO VENETO, S. ROTÆ AUDITORI.

*DIc, cur retorti penſitans lini glomum*
*Coli laborem ſupputas?*
*Cum, Parca, ſtringis forſicum chalybem manu,*
*Et vulnerantis in modum*

*Su-*

*Subito furoris impetu te percitam*
*Cui comminaris ſtamini?*
*Quid? ah cruenta! comprime ictus, ictibus*
*VERI petis tu verticem?*
*Averte ferrum: VERUS in dies trahat*
*Momenta vitæ plurimos:*
*Ætatis ultimæ ruina ſi premit*
*Multis gravem luſtris Senem;*
*Arctis rotanda necte fila vinculis,*
*Novoque penſa fer colo.*
*Quin Phryxus afferat, vel Arietis virens*
*Ducenda in ævum vellera:*
*Staminibus his deſueta volvere temporis*
*Alabra debes, Atropos;*
*Cadaveribus aurata, qui calamo parat*
*Scribente Famæ ſæcula,*
*Et oſſa campis, & ſepulta fluctibus*
*Qui ducit ad ſolis jubar,*
*Vivacis annos dignus hic prætergredi*
*Phœnicis, hic, hic occidet?*
*Heu non: ſepulchro dedecet condi ſophum*
*Omni rogo ſuperſtitem.*
*Typis remiſſa ſcilicet volumina*
*Teſtantur Auctoris decus,*
*Teſtantur undæ præpotentis Hadriæ,*
*Claßeſque bellis impigræ;*
*Totque Venetorum bellicoſa Principum*
*Elata virtus comprobat;*
*Et tot triumphi, tot trophæa Civium*
*Stylo notata candido.*
*Si fama tanti vincet illuſtris Viri*
*Functum ter ævo Neſtorem,*
*Is vincat ætatem. Caput, quod albicat,*
*Nigris refulgeat comis:*
*Primæva per genas Juventus floreat,*
*Veniſque bulliat cruor;*
*Quando opus aheno, vana ſi res non foret,*
*Veneficæ eßet Colchidis,*

*Eme-*

Emeritum, iniqua, cædere hoc ſtamen? Scelus
Inexpiandum cogitas.
Crines ab Aurora ſuos pete, & ſuos
A Sole, cum quibus neas,
Remotiores proferens quos limites
Natura cunctis contrahit.
Audiſne? Ab Axe detonat lævo Polus
Omen triumphet conſonum.
O vivat ille, dum Duces, & milites
Jubet ſepultos ſurgere;
Et Urbis, omnis regna quæ frenat maris,
Præconium dum concinit.
Ad te recurrit Muſa, cogere qui potes,
Tres haſce Noctis filias,
Plutone diras qui vales ſtupido Regis
Lenire pœnas barbito.
Si vertis, ANTONI, Sacram legum Rotam
Æquam tueris ſi Themin,
Tu vocis huic præſagio noſtræ fave,
Tu vota mecum concipe.
Sic eloquenti ab ore diffuſas preces
Ratas fovebit Juppiter.

AD

AD DOMINUM

# SEBASTIANUM BALDINUM

POETAM EXIMIUM

DE ODE ERUDITISSIMA;

Quam ſcripſit, pro longiori vita

CELEBERRIMI VIRI

## D. JO. BAPTISTÆ VERI,

Octogenarii Canonici Patavini,

RERUM VENETARUM

SCRIPTORIS

## AD PARCAM

EPIGRAMMA.

*TRejicius Vates ita Carmine leniit Orcum,*
*Olli ut reddiderit Rex Erebi Euridicen.*
*Nil dubitem tetras quin flexeris ipſe ſorores,*
*Ut Vero diſcat parcere Parca tuo*
*Adde, quod æternum, quem feceris ipſe canendo,*
*Vivet, & invitas vicerit inde Deas.*
*Ergo felices his vivite verſibus ambo;*
*Quæ canis, ut prohibet tantus Apollo mori.*

Joannis Baptiſtæ Ugolini.

IN

# LAUDEM

REVERENDISS. DOMINI

# JOANNIS BAPTISTÆ

# VERI

## EPIGRAMMA.

*O Mirum! Venetus cunabula prima Senatus*
*Dicitur in toto conſolidaſſe mari.*
*Poſtea creſcentes in fluctibus Urbis honores*
*Helleſpontiacis conſtituiſſe vadis.*
*Urbs, quæ tot palmas potuit numerare, quot undas,*
*Et belli, & pacis quanta trophæa notat!*
*Sæpius excitas compreſſit ad arma cohortes,*
*Quæ ſubito patrium Marte tulere jugum.*
*Thracius attonito non palluit undique Ponto*
*Boſphorus, has vidit quanto tonare rates?*
*Et Pyratarum quoties audacia lauri*
*Aſperſit ramos ſanguine preſſa ſuo?*
*uæ plaga, quod Pelagus, quæ climata, quæque per Orbem*
*Littora plaudenti non ſonuere tuba?*
*Sed de tot geſtis Venetorum, deque triumphis*
*Si tu, VERE, canis, vera peracta canis.*
*O quibus eloquiis Claſſis metuenda refulget!*
*O quibus elogiis ſtrenua Caſtra micant!*
*Fama ſuas pennas, & docta Minerva papyros,*
*Et tibi atramentum gemma liquata dedit.*
*Erigis in chartis Venetæ Capitolia famæ,*
*Conſtruis & calamo digna Theatra tuo.*

JOAN-

# JOANNIS BAPTISTÆ VERI CANONICI PATAVINI RERUM VENETARUM

## *LIBER PRIMUS.*

SI ulli populo unquam viſum eſt licere ſuam ad Deos originem referre, Veneto maximè jus eſt; neque enim, niſi Deum in aquis tantæ molis, ac tanti miraculi auctorem exiſtimare ab eventu putandum: ac Deo conditori, quo quidem nomine nemo alius mortalium gloriari poteſt, ſtupenda ſuis primordiis auguſtiſſimæ Urbis incrementa, atque in hunc uſque diem ſapientiſſimæ Reipublicæ adminiſtratio humanæ varietatis expers reſpondent. Etenim grata Civitas à Numinis cultu ſub ipſum initium, & à religione natalem, annaleſque ſuos auſpicata eſt: nempè à dedicatione Templi, quod, incendio repentè ſedato, dicatum Divo Jacobo extruxit, poſt Chriſtum natum ccccxxj. menſe Martio. Prima Urbis adminiſtratio neque Regia, neque Conſularis. Unicum, aut ex ſingulari duplex imperium olim in tyrannidem abiit. Qua

A de

de cauſa prudens Reſp. ſuum libertatis decus plurium dominio faſcibus integrum tutari voluit. Singulis namque in inſulis ſinguli creabantur Tribuni, penes quos ſumma vitæ, neciſque erat auctoritas. Annuum placuit eſſe hunc magiſtratum, decretumque, ut, ſi quid gravius accidiſſet, conventus omnium indiceretur in aliam, atque aliam inſularum, ne in una continuata dignitas invidiam pareret, atque imperii jus collocare videretur. Verùm quia tantæ Reip. initia, leges, acta claris ſcriptoribus memorata ſunt: nos paucis perſtringemus, & quas ipſa domi contentiones, & ſtudia habuit: & quæ foris bella à primis ad hæc uſque noſtra tempora confecit.

## *Res geſtæ ſub Tribunis.*
## A. C. DXXXVI.

VEnetum nomen propagari cœpit iis artibus, quibus deinceps ſemper Majores noſtri ſtuduere, nempe maritimis: nam in mari fundata Urbs à mari: aut injuriam timere, aut illatam vindicare debuerat. Anno quingenteſimo trigeſimo ſexto Juſtinianus Imperator Amalaſunthæ Reginæ necem ulturus in Gothos bellum ſuſcipit, duce Beliſario. Hic adverſus Vitigen ejus gentis Regem Romam ſtrenuè defendit, cæſoque exercitu, reli-

 quum

quum hoſtem Ravennam uſque propellit, quò inſecutus fugientem, cùm urbis munitionibus tutum expugnari poſſe diffideret, ad deditionem fame compellere meditatur. Sed quia deerant naves, quibus à mari, & à fluminibus prohiberentur tranſpadanæ Gothorum urbes, ne commeatum obſeſſo Regi deferrent, petit Beliſarius à Venetis, ut, iis comparatis, atque inſtructis, natum penè cum ipſa Rep. Græcorum imperium tuerentur. Præſto fuere, nihilque duxerunt illuſtrius, quàm pro amico Principe arma primùm capeſſere. Naves ergo alias adverſo Pado traducunt, ne Ticino Ravennam aliquid inveheretur: alias in fluminis oſtio ſiſtunt, ne quid à vicino mari in obſeſſum oppidum comportari poſſet. Hæc inter hoſtica claſſis, Vitige per extrema omnia opem ſollicitante, Ticino delata ſecundo amne in Venetam irrupit ſolidè inſtructam. Repulſi, fractique Barbari, Veneto ex navibus acriter, nec minùs ab utraque Padi ripa Beliſarii milite dimicante, poſt deſperatam ſalutem ſeſe cum tota claſſe dedidere Imperatorio duci, penes quem belli fructus, apud Venetos ſumma laus fuit. Hac una victoria occupata Ravenna, & captus Vitiges. Anno poſt hanc pugnam quintodecimo, Totilas Italiæ Regnum adeptus cum altero Juſtiniani exercitus ductore Narſete infelici exitu conflixit.

xit. Primum victoriarum omen pro Græcis apud Anconam maritimam urbem illuxit, Venetis Navali prælio decertantibus. Hi compluribus roſtratis ad liberandum obſidione oppidum navigantes, cùm in Gothicas triremes & numero, & robore validiores incidiſſent, iniquos apparatus æqua virtute tolerarunt; utriſque igitur infeſtis proris concurrentibus, dubio marte aliquandiù pugnatum eſt: tandem, procedente prælio, quo Veneti clarum militiæ ſpecimen edidere, Totilæ claſſis profligatur.

*Ducum Origo.*
DCXCVII.

CÆterùm Tribunitia poteſtas, quæ ducentos annos duraverat, ſub hoc tempus novo Magiſtratu inducto, in hunc modum excidit. Cœperant finitimorum armis Reipublicæ fines turbari, vixque intra ipſas inſulas, Tribunorum incuria, atque inertia, Veneti tutos ſe credebant, ſæpiùs à proximis populis piraticam exercentibus vexabantur. Hi Gradum, & Heracleam continentis oppida populati, noctu in Rivoaltum deſcendunt, ibidemque aliquot deprædantur onerarias. Navium cuſtodes à Tribunis tum negligentiùs ſuo munere fungentibus in excubiis diſpoſiti, non priùs latrones repulere,

quàm

quàm incondito clamore univerſam Civitatem perturbaſſent. Re cognita, fit undique ad naves concurſus, fuganturque tumultuaria decertatione piratæ; non paucis tamen Venetorum aut occiſis, aut vulneratis. Inſolita clades adeò omnium animos perculit, ut, quaſi violata urbis eſſet ſecuritas, & libertas, Tribunis abrogatis, unius Principis novus induceretur Magiſtratus, nomine Ducis: quo pacto prudenter conſtitutum, ut in eo, quod titulo rectius, & auguſtius eſt, apud unum, unius nomen, & majeſtas ſupra cæteros inſignis eſſet: &, quòd pro libertate ſingulorum tutiùs apud plures, adminiſtratio, & imperium pluribus, iiſque Patritiis, committerentur. Anno ſervati orbis ſexcenteſimo nonageſimo ſeptimo, urbis verò conditæ ducenteſimo ſeptuageſimo ſexto, primus omnium recenti dignitatis ſplendore Paolucius Anafeſtus inſignitur, vir præ aliis conſpicuus. Anafeſto Marcellus Heracleanus ſucceſſit: hunc excepit Horleus Urſus, qui ab inſtituta Ducis dignitate cùm trigeſimus nondùm annus præteriiſſet, facinoroſa ſeditioſorum manu opprimitur. Tanta rei novitate perturbata Reſp. alteram publicæ adminiſtrationis formam reperit, & pro Ducibus Magiſtros militum ſibi creavit, quorum munus annuum. Attamen & his poſt ſextum annum ſublatis, cùm ſe ſuperbè,

atque inſolenter gererent, ad Duces reditum eſt. His primùm Heraclea urbs: deinde Methamaucum imperii ſedes fuit: poſtremò Rivoaltus. Cæterùm ſi Reip. benè conſtitutæ ſalus, dignitas, ornamenta, & ſecuritas firmantur legibus: his Veneta tàm ſanctis ſemper uſa eſt, ut non mirum, ſi per tot jam ætates primam illam & religionem, & nunquam interruptam libertatem pari fortuna, ſtudioque ad noſtra uſque ſæcula conſervatam conſervatura deinceps ſit: nam cujus origini Deum affuiſſe compertum eſt: nunquam ei humanam virtutem, & ſapientiam crediderim defuturam.

## *Prima Venetorum Ducum expeditio ad Ravennam.* DCCXXV.

HOrleus Urſus ita quotidianis laboribus, rebuſque navalibus Venetam juventutem exercuit, ut ea, quæ tum temporis quaſi adhuc metu proprii exitii collecta multitudo in inſulis veluti deliteſcebat, apud exteros demùm clarior innotuerit. Hinc primùm ſub tanto Duce Venetæ genti peperit decus Ravenna recepta. Parebat ea urbs Græcis Imperatoribus, quibus Veneti favebant publicæ augendæ rei ſtudio. Civilium per ea tempora diſcordiarum fluctibus agitatam facilè

ſe

ſe oppreſſurum, ut agnovit Luithprandus Longobardorum Rex, cum exercitu Ildeprandum nepotem tranſmiſit, qui brevi urbem non tàm bellicis oppugnatam operibus, quàm inteſtinis diſſidiis proditam, occupavit, fugato Exarcho. Is ad Venetam fidem confugit, Gregorio II. Romano Pontifice ad Rempublicam litteris flagitante. Miſſum igitur inſtructiſſimæ claſſis auxilium octuaginta triremium. Sed ut hoſtes nihil minùs metuentes faciliùs pellerentur, Horleus, ficto repudiati Exarchi titulo, evulgatoque ſuo in Orientem apparatu, noctu Ravennam enavigat. Ita, ubi primùm illuxit, propè urbis mœnia applicuit, jactis, quà opus, pontibus, & per muros maturato uſu ſcalarum jubet ſuos in incautos deſcendere, uno, eodemque tempore, quo Exarchus, dato ſigno, cum terreſtribus copiis, quas tumultuario delectu in Æmilia comparaverat, urbem clamore maximo, impetuque aggreditur. Exciti re inopinata Longobardi, Venetum jam incubantem faucibus nec repellere, nec ſuſtinere potuerunt. Ildeprandus ſomno adhuc obrutus, improviſoque tumultu perterrefactus, cum neque conſilii quidquam, neque virium, occiſo Peredæo duce, ampliùs haberet, in Urſi poteſtatem devenit. Sic Ravenna Longobardico jugo erepta Græcis reſtituitur: atque inde Venetum nomen illuſtrius redditum,

ac in finitimos poſteà acriùs, vehementiùſque inſurrexit.

*Bellum inter Heraclianos, & Æquilios.*
DCCXXXVII.

BEllum hoc civile creſcentis Reipublicæ ſtatum aliquandiù turbavit. De finibus in multos annos protracta controverſia inter Heraclianos, & Æquilios: nunc aſſiduè, & ſine intermiſſione toto biennio infeſtiùs repetita eſt, ſæpiùs ancipiti eventu, certa demùm utriuſque gentis calamitate, & vaſtatione ambarum urbium, quæ ad Anaxi oſtia ſitæ erant. Præſentium diſcordiarum Urſus auctor habitus, dùm Heraclianis nimiùm ſtudere creditur, adverſæ partis odium incurrit: quare poſt multas hinc inde illatas, acceptaſque clades à tumultuante populo interficitur, mutata in Principem fide vel metu, vel neceſſitate.

*Conjuratio Gallæ in Theodatum Principem.*
DCCLVI.

THeodatus Urſi Principis filius, ac publicæ dignitatis hæres, ut partes expleret optimi Ducis, cujùs in primis eſt tueri ſuos, ne unquam externis pateant

ag-

aggreſſionibus, Brundulum caſtrum, quod imminet oſtio Atheſis, quà in mare influit, firma arce muniendum, latiſque vallandum aggeribus curavit: profectus & ipſe in eum locum, ut opus præſentia acceleraret. Hanc nactus occaſionem Methamaucenus quidam Galla nomine tyrannidis ſuſpicionem in Principem apud cives concitavit. Ea injecta vulgo, creditaque, cùm nimia ſuſpecti ſceleris indignitate omnium animi angerentur, facta conſpiratione ad arma concurſum eſt, ac Theodatus ex improviſo interceptus congreſſu iniquioris aliquantò pugnæ, fortiſque, dum parati imparatos invadunt, fuga etiam ſibi conſulentibus, qui circa Ducem verſabantur: in quem exinde Galla ſceleratas manus injecit, ac dignitate, nec non & oculis orbatum procul à patrio ſolo relegavit. Reſtitutæ quaſi libertatis vindici Gallæ ſummus Reip. honor defertur: ſed cùm partam ſcelere poteſtatem per ſcelus exerceret, ea altero anno exüitur, effoſſiſque luminibus juſtas ſui flagitii pœnas perſolvit.

*In Longobardos expeditio.*
DCCLXXIII.

ADverſus Longobardos Carolus Gallorum Rex ob res præclarè geſtas Magnus cognomine, proſperè dimicavit.

Eos populos ducentis ante annis ad invadendam Italiam è Scandinavia Oceani Aquilonaris peninſula exciverat Gothorum terror, exitiumque Narſes, maſculæ prorsùs virtutis miles, qui non minùs ſagaciter, quàm verè Imperatrici ſe ad penſum revocanti, Ordiar, inquit, telam, quam nec ipſa tu, nec maritus facilè retexet. Poſtremus Longobardorum Rex Deſiderius, quamvis exutus viribus, armiſque Gallicis Ticini obſideretur, haud tamen recuperandi Regni ſpem abjecerat, qui aperto amne ſat commodè bellum trahebat. Quamobrem, ut urbs cum hoſte citiùs caperetur, Venetorum auxilia ſolicitari cœpta. Hi, Romano Antiſtite, Regeque Gallo ſic precantibus, XXV. armatis navibus in Padum, Ticinumque trajecti, omni auxilio incluſum hoſtem ſpoliant; eundemque ſequenti anno victum, capto oppido, in Galliam Carolus abducit. Ex hac decora expeditione Veneti ab Adriano Pontifice ingrati animi monumentum obtinent, ut Epiſcopali dignitate Rivoaltus nobilitaretur, quam olim Gradentium propriam demùm in Patriarchalem commutavit Nicolaus Quintus ſexcenteſimo, ac ſeptuageſimo ſeptimo poſt anno, idque muneris, honoriſque Laurentio Juſtiniano ſanctiſſimo viro primùm obtigit.

*Ci-*

*Civiles Venetorum tumultus.*
DCCCII.

MAuritius Galbajus Princeps, ita ſibi in Reip. adminiſtratione publicum amorem conciliarat, ut filium obtineret dignitatis conſortem, & ſucceſſorem, pernicioſo quamvis ad poſteros exemplo, quod annis CC. circiter, ac LX. uſque ad Principatum Dominici Flabanici invaluit: nam tùm mos ille cooptandi in gubernanda Rep. ſocii, ſucceſſoriſque ſublatus eſt. Mortuo Galbajo Joannes filius Mauritium ex ſe natum in imperio collegam aſcivit. Sed ut primùm juvenis mores ſe detexere, Venetos conceſſæ poteſtatis pœnituit. Nulla erant ſcelera, quæ liberæ genti inviſa non committeret. Hæc Pater diſſimulatione alebat: quare eò uſque progreſſum, ut ex ſeſe Mauritius omnia tàm humana, quàm divina adminiſtraret. Ea propter Joannes Patriarcha Gradenſis amicitiæ jure crebriùs admonuit, ne pergerent tantis criminibus ſe fœdare: ſcirentque, libero populo imperare ſibi datum. Verùm degenerant Principes in tyrannos, quando juſtæ admonitionis ſenſum excutiunt. Illi pium cenſorem ægrè ferentes Gradum paratis bello navibus clam provehuntur, Patriarcham fraudis ignarum capiunt, celſaque turri præ-

cipitant, exprobrantes ei, quòd Principibus oblatraſſet. Infandum parricidium Venetus aut ferro, aut igne expiandum conclamat. At interim popularem impetum compeſcuit delata Patriarchalis dignitas Fortunato demortui nepoti. Is nihilominus commiſſi à Ducibus ſceleris vindictam repoſcens, conjuncto ſibi Obelerio Methamauceno, ad Carolum Magnum in Galliam proficiſci meditabatur, ut regia arma adverſus Duces excitaret. De hoc illi moniti conſilio Gradum rurſus perrexerunt. Fortunatus arrepta fuga maturavit in Galliam: Obelerius cùm in Tarviſinum agrum receſſiſſet, ab exulibus Venetis, & Ducum hoſtibus Reip. Princeps declaratur, validaque agreſtium manu adjutus, Methamaucum oppugnatum venit. Joannes, & Mauritius à ſuis deſtituti, cum ſe armato hoſti opponere non poſſent, ſubito effugio Mantuam petiere. Victori Obelerio publica adminiſtratio confirmatur, datuſque ſocius frater, cui Beato nomen. Interim, quia de revocandis in urbem, & imperium Ducibus compertum eſt ſtudere Heracleanos, Obelerius Æquiliorum auxiliis ſubnixus impigrè obſtitit: nec manu minùs, quàm lingua promptus, ut Joanni, & Mauritio ſpem omnem in patriam redeundi eximeret, ſuis perſuaſit, non priùs à civilibus diſcordiis ceſſatum iri, quàm ipſa una Heracleanorum

urbs

urbs funditùs deleretur: ita commiſit utrumque populum, qui in diverſa diſtractus continuis diſſidiis, præliiſque ſe eò uſque laceravit, donec mutua clade cives, mutuoque excidio civitates ambæ conciderint. Ex eo tempore Methamaucum, & Rivoaltus inſulæ habitatoribus auctæ. Cæterùm exacti Duces patria, & honoribus ſpoliati, Nicephorum Græcum Imperatorem adiere imploratum ſubſidia, quibus ad ſuos reducerentur. Quam ob cauſam Fortunatus, & Obelerius veriti, ne impetrata ope pellerentur. Pipini Italiæ Regis arma in Græcos rebellium auxiliarios fautores ſolicitarunt. Attamen diverſum ſortita eſt eventum Gallica expeditio, dum ſanior Veneti populi pars, Angelo Baduario conſulente, in eam ſententiam coiret, non eſſe cum Nicephoro fœdera violanda. Hinc Obelerius, ac Beatus, qui contrà obſtinatiſſimè nitebantur, popularem tumultum ut declinarent, exules urbe diſceſſerunt, ac in patriam concitavere Pipinum. Nec multò poſt diviſum Orbem conſtat inter Carolum Magnum Pipini patrem, & Nicephorum, ea lege, ut alter Orientis, alter Occidentis Auguſtus diceretur: & medius inter duo Imperia, veluti utriuſque terminus, Veneta Reſpublica ſtaret, tertium veluti Numen, nullique obnoxia majeſtas.

Bel-

## *Bellum Gallicum cum Pipino.*

## DCCCIX.

CUm Pipino Italiæ Rege declarato bellum geſſere Majores noſtri, non tàm hoſtium ſtrage funeſtum, quàm ſuæ virtutis experimentis præclarum: atque tum primùm pro libertate deprompta fuerunt arma: maximèque hoc bellum curam Reip. ſolicitam habuit. Populus enim in ſe, vicinoſque ſatis pollens, utrùm in procurrentis imperii Gallici impetum, ac in omnem partem valeret, non ſine trepidatione dubitatum. Ea certè belli contentio fuit, ut in experimentum illata fato putaretur; an ſcilicet Veneta virtus imperium ſtabile contra omnes, ac æternum quaquaverſum habitura foret. Re vera Pipini ambitio Venetos invaſit, ut imperii ſui fines dilataret. Noſtri hoſtium minas ſprevere primùm freti Græcorum claſſe ſub Paulo Patricio: quo tandem diſcedente, propter occultas cùm civibus quibuſdam ſimultates, ſoli rem ſedulò navarunt. Sub hæc conatur Pipinus, legatione transmiſſa, Venetos ab Imperatore Græco retrahere: idemque ſpecioſis nominibus agit cum Dalmatis, ut horum populorum auxiliis, conceſſoque uſu portuum, tutiùs alienas ditiones occuparet. Noſtri, quamvis neutrius cenſerentur imperii, Nicephori tamen rebus ſummè aderant, cùm id

Reip.

Reipub. intereſſet: quare neque regiis in præſens poſtulatis, ut anteà, neque Ducum adhortationibus acquievere. His commotus Pipinus bellum acerrimè intendit, parataque numeroſa claſſe, primùm Dalmatiæ portus vexare cœpit: mox inde crebris incurſibus proxima urbi loca infeſtare: id animo cogitabat fore, conſulente Obelerio, ut occupatis in vicinia inſulis, & oppidis, nulli Venetias commeatus importarentur, atque ita noſtri, excluſis terra, marique ad vitam neceſſariis, inedia tandem, ultimo obſeſſarum urbium malo, compulſi deditionem facerent. At Veneti, nec hoſti cedendum, nec bellum remittendum rati, ut Gallum propulſarent, majores naves in anchoris juxta Meduaci portum ſtare jubent adverſus navigia, quæ Ravenna duci credebantur, Brunduli arcem geminato præſidio communiunt: & contra fluviatiles lintres ex omnibus inſulis contrahunt minores cymbas. Hæc inter Pipinus terreſtri exercitu omnem littoris oram occupat, Brundulano vico potitur, præter arcem. Clodiam exinde pergens ſubegit, ac reliqua circùm ſtagnantia loca brevi temporis momento in poteſtatem ſuſcepit. Methamauceni, cognita vicinarum gentium calamitate, certique imminere hoſtem, maturè omnes in Rivoaltum confugerunt, vacua Gallis hoſpitia relinquentes. Ejus fugæ nuntio Pipinus graviter iratus,

ratus, quia ſe tum deceptum ſpe, ſuisque è manibus elapſam prædam videbat. Noſtri in Rivoalto conſidentes ob inſulæ inacceſſæ ſitum univerſas Gallorum vires, & furias in circunfuſis longè, latèque æſtuariis facilè ſperabant eluſum iri. Interim compluribus diverſi generis extructis navigiis Rex ex Albiola ſolvit, & ut pro comperto habuit, Venetis certum eſſe, aut mori, aut vincere, in eos ferociter movit innumerabili miſſilium jactu: illi, quibus à Claſſis Præfecto, cui Victoria nomen, fœlici omine in hoſtem promittebatur victoria, tùm navium agilitate, tùm rei navalis, ac præſertim canalium errantium peritia, obſervato aquarum in altum recurſu, in adventantem Gallum à fronte, à lateribus impigrè invehuntur. Crudele continuò miſcetur certamen; hoſtes prædæ cupiditate trahi: Veneti pro aris, focisque, proque ipſa libertate, qua nihil carius, in pugnam ruere: ob id acerrimè dimicantes memorabilem Gallorum cædem edidere. Ita fractus Pipino animus, injuſtęquæ expeditionis præmium clades, dedecus fuit, ac fœdus diſceſſus: imò certa mors: ubi enim Mediolanum ſe recepit, debacchante in ſemet ira ob rem malè geſtam, paucos intra dies extinctus eſt. Sic adverſus Caroli Magni filium proſperè pugnatum accepimus: & bono Reip. fato; nam tum primùm ob exciſum Methamau-

cum

cum Ducalis ſedes in Rivoaltum ab Angelo Baduario, qui Gallicam diſſuaſerat ſocietatem, ad publicam evecto adminiſtrationem traducta eſt, quò loci in poſterum adeò crevit res Veneta, ut non minùs finitimis, quàm longinquis populis etiam bello par eſſet: ipſaque urbs haud immeritò omnium Italicarum regina habeatur.

## *Bellum Saracenicum primum.* DCCCXXVII.

SAraceni ſuperioribus annis vincendo longiùs progreſſi Conſtantinopolim, Byzantium olim, integro ſeptennio obſedere: mox ab irrito conatu in Hiſpaniam navigantes, totam eam provinciam, Gothis feliciter expulſis, occuparunt. At Galliam deinceps incurſantes, victoriisque audentes Carolus Martellus contudit, proſtravitque. Tandem barbaræ quod reliquum nationi Sicilia, Calabria, Apulia, & Italiæ pleraque patuerunt. Cum his hoſtibus Veneta virtus pro ſociis diù ſe exercuit: atque tum Michaelis cognomento Balbi Græci Imperatoris precibus in Siculam expeditionem Senatus miſit. Suſceptum in impios hoſtes bellum Deus non tàm læto beavit fine, ſed etiam muneribus auxit, allato per eos dies ab Alexandria Divi Marci Evangeliſtæ corpore, ut illum pro tutelari ſuo numine Veneta Reſpubli-

ca

ca perpetuis deinde temporibus veneraretur.

## *Curicta inſula expugnata.*
## DCCCXXX.

OBelerius, poſt acceptam à Pipino cladem, in Curictam inſulam, hodie Vegliam, receſſit: ſed neque tempus, neque continuata calamitas extinxerant adhuc omnium malorum incendia, cupiditatem imperii, & ambitionem. Quamobrem, excitatis media in urbe factioſorum diſcordiis, quærebat patriæ, ac priſtinæ dignitati reſtitui. Illum Methamauceni cives aſſerebant æmulatione, & invidia Joannis Baduarii Ducis patria prohiberi: jamque minacibus armis apparebat, manu reducendum Obelerium; cùm Princeps prudenti conſilio domeſticos in primis tumultus reprimere aggreſſus, ſublatis penè omnibus adverſæ factionis, Methamaucum ſceleſtorum ſedem immiſſo igne delevit. Secundùm hæc comparata claſſe in auctorem ſcelerum ſe convertit. Tenuit eò uſque Curictam dura obſidione, donec vi expugnatam redegit in poteſtatem, ac patriæ hoſtem ultus eſt. Is oppreſſus jugulatur, atque militum manu digno ſuis criminibus ſupplicio diſcerpitur.

Caroſ-

*Caroſſiana conjuratio in Principem.*
DCCCXXXV.

CAroſſius quidam nomine, clarus genere, excogitati in Ducem nefandi ſceleris patricios ſatellites habuit. Hoc auctore contracta perduellium ſocietas, & inita conſpiratio in necem Joannis Baduarii, cui nihil aliud æquè, ac virtus, & fortuna invidiam movit. Princeps facinoroſum impetum effugio in Galliam declinavit, & Caroſſius publicam adminiſtrationem quaſi vacantem invaſit. Verùm quia malè acquiſitum imperium haud facilè retinetur: Veneta plebs ſemper in priorem, ac legitimum dominum pari fide, Caroſſium adorta, orbatum oculis extra urbem ejecit: neque his contenta, ſociis conſpirationis ad unum conquiſitis, trucidatiſque, Joannem poſtliminio ſuæ reddidit dignitati. Poſtremò, quòd is graves ſimultates cum Maſtalicia gente, cujus ſumma apud populum gratia, & auctoritas, exerceret, Gradum relegatus eſt, ne ſcilicet, continuante diſſidio, Reſpub. gravius aliquod damnum contraheret.

*Pri-*

## *Prima in Narentinos expeditio.* DCCCXXXIX.

NArentini juxta Naronem fluvium non procul ab Epidauro ad Illyricum mare ſiti, ſuis è latebris anguium more proreptantes quotidie fermè in mercatorias Venetorum naves erumpebant. Inſidiantium fallacia ſcopulis ferè, & ſinuum fraude juvabatur. Contra prædones modò proſpera, modò adverſa fortuna viſa eſt. In primo cum illis conflictu fœdè repellimur, Petro Tradonico Duce. Hic demùm ab externo præſervatus hoſte domi periit, facta ſuorum conſpiratione; incertum qua de cauſa: ſed cùm in parricidio nulla ſatis juſta ad ſceleris patrocinium prætexi poſſet excuſatio, de ſontibus ultio eſt habita. Cæterùm non priùs Narentino bello C. ac LXX. annorum finis datus, quàm jugum illi genti impoſitum, dirutaque oppida, ut hodie, quæ, & ubi fuerint, requiratur.

## *Bellum Saracenicum ſecundum.* DCCCXL.

VAſtabant incendiis, & rapinis Græcas cum primis inſulas Saraceni, nihilque extra injuriam, quod ferro, & igne peti poſſet. Græci propriis diffiſi viribus, ſenſim collabante Orientis imperio, ad cohiben-

hibendas hoſtium populationes Veneta auxilia impetrant: delectu à noſtris validiſſimarum navium habito in hoſtes itum eſt: Venetam, Græcamq; claſſes ductabat Joannes Tradonicus, Saracenicam Sabbas. Hic noſtros juxta Crotonis littora operire ſtatuit, quò demum loci ſupervenientes acre cum barbaro injere certamen; utrimque totis viribus, animiſque concurſum eſt, & ſtetiſſet poſt longum, variumque congreſſum apud fœderatam claſſem victoria, niſi Græci ad primum ferè pugnæ ſignum turpiter effugiſſent. Exinde univerſus hoſtilium armorum conniſus, & rabies converſa in Venetum, qui diù ſibi, reliquiſque animo, ac virtute par, ad extremum numero hoſtium, ac ſuomet labori impar laſſas manus, non victas Saraceno permiſit. Triremes fermè omnes, aut captæ, aut merſæ. Proſpero hoc ſucceſſu elati Barbari in Dalmatiam rectâ navigarunt, ut onerarias Reip. apud Tergeſtinos interciperent, cùm priùs ſingulos captivorum variis cruciatibus enecaſſent, atque ita omne odium tum in Venetum nomen effudiſſent.

### *Secunda in Narentinos expeditio.* DCCCLXIV.

ILlata ab Saracenis clades Narentinis invadendæ Reipub. occaſionem præbuit: quamobrem per ea tempora ita Adriaticum

mare

mare infeſtum reddebant, ut Venetiarum ora nihilo melior appareret, quàm cujuſque arctiſſimè obſeſſi oppidi. Sic oppreſſa civitas in latrones continuò exiliendum proclamabat; non expectandum, ut mediam in urbem irrumpentes hucuſque florentem infanda barbarie fœdarent. Patres iis querelis accenſi, vulgique alacritate animoſa in victoriȩ auſpicium traducta, XXX. longarum navium claſſem quàm celerrimè comparant, cui Urſus Baduarius præficitur, vir tanti nominis in re bellica, ut ad evulgatum inſtructæ claſſis, delectique ducis nuntium Narentini reformident; ob hanc propè cauſam, non modò ſeſe ſubeunti Baduario objicere non audent, ſed etiam ſupplices pacem per Legatos exorant. Hæc tutior ſperata victoria Venetos præbuit faciles deprecantibus: nec alia lex deditis injuncta, quàm ut rata æſtimatione, quæ damna intuliſſent, ex æquo, & bono ea rependerent.

*Bellum Saracenicum tertium.*
DCCCLXVII.

SAraceni ad conſueta latrocinia reverſi Dalmatiæ, & Hiſtriæ maritimas oras depopulantur: demùm Gradum per rapinam, & nefas invadunt. Urſus Baduarius Princeps in proximos hoſtes, & ipſi fortaſsè urbi ex vicinia inſidiantes valido navium

vium apparatu progreſſus eſt. Eos circa Gradum præpropero acceſſu, inopinoque ita perterrefecit, ut vel ipſo pugnæ indicto ſigno turbarit adverſam claſſem, & in fugam converterit. Fugientem inſecutus hoſtem non procul à Tarento penitùs profligavit. Rei feliciter navatæ teſtis erga Principem extitit publicus Venetorum favor: illi ab expeditione revertenti datus conſors imperii Joannes filius, qui tum etiam ipſe non minori virtute contra Barbaros pugnaverat.

## *Comaclenſis pugna prima*. DCCCLXXXI.

JOannes Baduarius paternæ dignitatis hæres Comaclum, quod intra antiquæ Venetiæ limites eſſet, Reipublicæ uti debitum aſſerebat. Hac de cauſa fratrem, nomine Baduarium, Romam mittere ſtatuit, ut, Pontifice auctore, oppidum Veneto juri cederet. Comaclenſes, explorato Ducis conſilio, aſciſcunt in auxilium Ravennates, & Venetum legatum per ſuos fines tranſeuntem adorti multis vulneribus ab itinere avertunt. Baduarius in patriam reverſus brevi poſt interiit. Joannes injuriam, fraternamque cædem ulturus juſta claſſe Comaclum aggreditur, tantoque irati animi æſtu, ut oppidi non contentus expugnatione, omnes ferè illius incolas cruenta

ta pugna cæciderit. Sed neque hæc vindictæ curſum ſiſtit; impotens eſt enim iracundiæ guſtus, ac ſui ipſius eſca, & fomes; in ipſos Ravennatium penetrat fines omnia vaſtando flammis, ferroque, nec priùs metam cædibus conſtituit, quàm deſideratis, qui cæderentur, cùm reliqui ſibi fuga, vel in proximos montes, vel in ſubjectas caſtrorum munitiones jam anteà conſuluiſſent.

## *Tertia in Narentinos expeditio.*
## DCCCLXXXVII.

HI populi, quaſi anniverſarii Reip. hoſtes ex Illyrio Caprulas uſque, inque ipſa urbi proxima loca prædabundi advolarunt. Illos à rapinis Venetus ut dimoveret, longis aliquot roſtratis inſectatus, haud procul à Miculo Dalmatiæ promontorio offendit. Petri Candiani Ducis exemplo, & adhortationibus valida in prædones facta eſt impreſſio, primoque congreſſu res Veneta ſuperior fuit. Cæterùm nutante fortuna, dum Candianus nimiùm victoriæ avidus in confertiſſimos ſeſe hoſtes protrudit, ictu ſagittæ perimitur. Eo caſu conſternata claſſis, cùm ſine duce loco ſtare non poſſet, nudatur ſenſim defenſoribus, & in rapaces manus tota concedit.

Hun-

*Hunni à Venetis victi.*
DCCCCIII.

Reſpublica ſi qua vulnera ſuperioribus bellis acceperat, ea Hunnorum ſpoliis lenivit. Gens illa Scythica denuò ſuis excita ſedibus devicit in ipſis Italiæ faucibus Berengarium; atque inde ſtrages, ruinaſque tectis, agriſque inferendo in Carnorum regionem ſeſe effudit: magno demùm impetu erupit in hanc noſtram provinciam fama Venetarum opum. Tota igitur Venetia iis ingruentibus miſerandum in modum vaſtata; nobiliora oppida direpta, everſaque, ac inuſitatis cladibus infelices populi afflicti. Hoc rerum curſu, nulloque reſiſtente, Hunni, combuſta Clodia, nihil prætermittunt, quod noſtri aut pati, aut timere poſſent: & cùm unam Rivoalti oppugnationem procaci animo volverent, ad hanc paratis undecumque ratibus ſe inſtruunt. Porrò Veneti, qui adverſis in rebus ſemper invicto fuere animo, ad immaniſſimum hoſtem longè arcendum ingenti audacia, & Gallicæ quondam cladis recordatione erecti bellum procurant, exiliuntque animoſi, præſente Petro Tribuno Principe. Manus circa Albiolam conſeritur, & res primò miſſilibus geri cœpta, hoſtium ictus invalidi cadebant; quia inſtabiles, incertique: nàm jaculato-

res barbari terreſtribus aſſueti præliis fluctuabant in lintribus. Veneti navibus firmi, veluti ſtataria pugna, hoſtes facilè turbare, ſternere, fundere, injectiſque harpagonibus in fugam datos ſiſtere, ut univerſi aut gladiis, aut aquis perierint. Conſtat, modico Veneti ſanguinis impendio tàm celebrem de Barbaris hucuſque victoribus victoriam conſtitiſſe.

## *Comaclenſis pugna ſecunda.* DCCCCXXXII.

COmaclenſes, depoſita prioris cladis, & Venetæ virtutis memoria, obſeſſis viarum aditibus, in noſtros illac tranſeuntes latronum more graſſabantur: cives ſæpiùs conqueſti, & mercatores de interceptis mercibus ingeminantes querelas, Remp. ad arma compulerunt: ſed non priùs hoſtibus illata, quàm præmiſſa legatio, qua repeteretur ablatum. Et tamen tùm recepta, cùm ex Reip. lege in foro jam occupato recitata Venetum habuit & teſtem maleficii, & judicem noxæ. Claſſis cum Duce in hoſtile ſolum trajecta omnia circùm diripiendò in anceps, dubiumque periculum oppidanos adduxit. At enim contra hoſtem jamdiù, nimiumque reluctantem expoſiti claſſiarii, & in obſtinatam gentem, munitioneſque conjectæ faces. Ità poſtremò ſecuta eſt deditio, reſtituta furta, & fides pu-

publica expreſſa, qua Comaclenſes Veneto imperio ſe parituros promiſere.

*Impiæ Finitimorum inſidiæ repreſſæ.*

DCCCCXLIV.

SEmper Veneta Reſp. circumſideri viſa eſt ab invidia, & odio finitimarum gentium. Dalmatæ, Hiſtri, ac Tergeſtini, vicini populi, veriti, ne aliquando illius mole opprimerentur, in ejus perniciem non ſemel conjurarunt. Ea propter piraticis inſultibus Gradum, proximaque loca ab his latronibus ſæpè vexata, & occupata: à noſtris crebrò defenſa, ac recepta accepimus. Mos erat convenire quotannis in templum urbis maximum Divo Petro in Inſula Caſtellana dicatum: ubi virgines cum propinquis aderant, quælibet nuptura, cui magis aut dote, aut ore placeret. Finitimi hoſtes nocturna navigatione in viciniora ſtagna devecti, tamdiù tacitis inſidiis quievere, donec nuptialis conventus ageretur, cujus tandem certiores, facto impetu, templum adorti, armiſque repentè omnia turbantes dotalem virginum apparatum depopulati ſunt. Inſolens hoc facinus adeò Venetæ juventutis animos perculit, ut prædones perſequendos nulla mora decreverit. Levioribus itaque advecta lintribus furta jam dividentes in Caprulanis paludibus inopinatò oppreſſit, tanto-

que ardore, ut, repetita præda, latrones ad internecionem uſque confecerit. Re feliciter geſta, actæ ſunt Deiparæ Virgini grates, quod hucuſque ex ipſo victoriæ nomine obſervare licet.

### Cædes Petri Candiani Ducis. DCCCCLXXV.

SUpremæ dignitatis faſtigium, quod clementia potiſſimùm, ac morum ſanctitate ſuſtineri debet, Petrus Candianus Quartus nullo non ſcelere corrupit. In Reip. gubernacula, adnitente populo, Petri Duci cooptatus imperium ſibi uni aſſerere maluit per nefas, quàm cum aliis per leges habere commune: inde moliri inſidias, & ſeditiones alere intra cives. Quibus ſtudiis offenſi Veneti proſcripſere contumacem, ſpe dignitatis, ac patriæ repetendæ præciſa. At ille ingenio ferox, impetrata ab Ravennatibus ope, fœdis excurſibus laceſſivit rem Venetam. Patre extincto, hunc tamen eumdem civitas, quem jure odiſſe debuerat, populari prorsùs levitate in priſtinum honoris gradum exulem revocavit. Sed brevi, ut populum ſuæ inſtabilitatis pœnituit, ita Candianus meritas tyrannicæ adminiſtrationis pœnas dedit. Reverſus enim in patriam, remoto pudore, ac metu, more veteris impotentiæ graſſabatur, priore abdicata conjuge, U-

val-

valdertam Oberti Hetruriæ Principis filiam duxit: & hac elatus affinitate omnia pro libidine geſſit. Quæſita juris ſpecie, qua velaret ambitioſos ſpiritus, in Opiterginos, ac Ferrarienſes, inconſulto Senatu, movit, ut repeteret prædia, quæ ſibi dotis nomine aſſignata jactabat: in præſtantiores quoque viros ſuam ſævitiam, ultionemque confictis criminibus explevit. Poſtremò, ut cœpit vindicem populum, conſcientia ſcelerum, domeſtico tyrannorum tortore, reformidare, regias domos communivit, & in arcis uſum forti præſidio firmavit. Interim Venetus avitæ libertatis omninò memor, arreptis armis, conatus eſt intra tecta impium Ducem aggredi. Sed, ut ſe cominùs repulſum ab cuſtodibus ſenſit, alti furoris arma, faces, & ignem in atrium ejaculavit, quo inteſtinus hoſtis ſubcenſus illuſtre civibus pervicaciæ ſpectaculum præbuit. Spretæ apud iratam plebem captivi preces, ac nequicquam pro infante filio deprecantis: utrique fauces eliſæ, & cadavera in macellum abjecta, memorabili exemplo puniendæ tyrannidis, ne quis ad imitandum ſcelus ſupereſſet.

## *Hiſtria, & Dalmatia in ditionem receptæ, everſi Narentini.* DCCCCXCVII.

REgna, & imperia tunc collabi viſa, cùm primùm ab avita religione, & juſtitia declinarunt: duobus his fundamentis deſtitutum Orientale imperium eo tempore corruit, quo Imperatores ſacrilegum cum Deo, Diviſque bellum geſſere. Inde Principum contemptus, civium querelæ, ortæ ſeditiones, & diſcordiæ: adeò Græcorum vires enervatæ, ut in poſterum non fœderatis opem, non ſuis jam deſperatis rebus auxilium ferre poſſent, vel contra domeſticos, vel adverſus externos inſultus. Cùm itaque gliſcerent ubique tumultus, hi potiſſimùm in Illyricis invaleſcebant. Hiſtri, & Dalmatæ à finitimis montana incolentibus, & præcipuè à Narentinis perpetuis rapinis divexabantur. Igitur cùm ſe à tantis calamitatibus eximere propriis viribus nequirent, miſſa ad Venetos legatione, ſe, ſuaſque urbes, & liberos Senatui permiſerunt; at non priùs in tutelam recepti ſunt, quàm explorata Græci Imperatoris voluntate, ne quidquam in fœdera committeretur. Hoc facto, Petrus Urſeolus Princeps claſſe lectiſſima inſtructus confeſtim in provinciam tranſmiſit, & primùm in Hiſtriam. Ad Venetarum

tri-

triremium appulſum primi omnium Parentini alacres ſe Venetæ poteſtati ſubmiſerunt: hos ſecuti Polani, pleraque alia caſtra, & quacumque Veneta claſſis pergebat, quæ dederent ſe, oppidorum legati occurrebant: omnes benignè appellatos Princeps cum muneribus, ac privilegiis dimiſit. Mox in Dalmatiam trajectum, ubi Jaderenſes in Reipub. fidem ultrò jurarunt, evulgataque illorum deditione, reliquæ ferè omnes urbes, non tàm, quæ littoreis, quàm quæ mediterraneis in locis ſitæ erant, ſe Venetorum fidei commiſere. Sic tum nota omnibus Reipub. æquitas, juſtitia, & mite imperium ad ſe volentes pertraxit eos populos, & retinuit humanitate magis, quàm vi: quo gubernationis genere allectæ finitimæ gentes ultrò Reip. leges amplexatæ ſunt. Corcyra tamen nigra, hodie Curzola, & Leſina, olim Pharia illas detrectantes maluerunt omnia pati, quàm ſeſe tradere. Urſeolus, ne aliqua remanerent in provincia bellorum ſemina, quibus demùm in deditis jam populis ſeditiones naſcerentur, decrevit armis uti, ubi Veneta clementia locum non inveniſſet: cùm interim repugnantium animos partim ſpe, partim metu tentaſſet, claſſem admovit, & quemadmodum hoſtem primò non violenter terrendum cenſuit, quòd voluntariam deditionem non deſperaſſet: ita ſi plus æquo protraheret ſpem, ſe nihil hoſtile

prætermiſſurum minitabatur. Terra, marique acri obſidione preſſi non diù reſtitere, quin deditionis ſigno clementiam, ac virtutem Ducis implorarent. Pharii diutiùs, acriùſque reluctati ſunt: loci quippe natura, ſituque aſpero ſe inexpugnabiles arbitrabantur. Veneti adverſus obſtinatum hoſtem pertinaciter dimicantes magno impetu tentarunt irruptionem in arcem, tantaque à noſtris miſſilium multitudo fertur emiſſa in propugnatores, ut hi, ceu denſiſſima grandine obtecti, præſidio tandem decedere, ac mœnia vacua relinquere cogerentur. Suis itaque defenſoribus nudatum oppidum occupatur, ac ſupplicium de iis ſumptum eſt, deditionem qui diſſuaſerant. His peractis in Narentinos itur: horum caſtra, totaque regio latis vaſtationibus perpopulata, ac diruta, deletumque cum ipſis oppidis pervicaciſſimæ gentis nomen. Sic libuit aliquando crudeliſſimi hoſtis rabiem, & ſævitiam pari crudelitate, ac furore multaſſe. Ita igitur Narentini everſi, acquiſita Hiſtria, occupata Dalmatia. Victrici claſſe reverſus Urſeolus ab effuſa civitate veluti triumphans excipitur, decretumque à Patribus, ut deinceps Dux Venetus Dalmatiæ quoque nobiliſſimæ provinciæ Princeps appellaretur.

Bel.

## *Bellum Saracenicum quartum.* MV.

FUneſto iterùm agmine Saraceni petentes Italiam, poſt ſubactam Capuam, Barium in Apulia terra, marique oppugnabant: qui obſidebantur, à fame hoſte interno, ac inexpugnabili mortalibus malo non minus preſſi, quàm à circumſidentibus Barbaris, jam ſe hoſti permiſiſſent, ſi eò ampliùs Veneti rei frumentariæ, & militaris apparatus auxilia retardaſſent: quare iis laborantibus opportunè ſubvenere fortiſſima claſſe, quam militibus, & commeatibus non mediocriter inſtructam eduxerant: cæterùm vehementiùs in Saracenos res geſta, recenti adhuc memoria acceptæ ad Crotonem cladis. At verò à noſtris non tàm Barium obſidione liberatum, quàm ex ipſo hoſte, multis ex illius triremibus in conflictu disjectis, reportata victoria graviſſimo quidem exitu nobilis, ut Saraceni toto mari depulſi non ampliùs ab eo tempore claſſibus oras Italicas appetere auſi fuerint.

### *Pugna cum Adrienſibus prima.*
### MXV.

OTho Urſeolus Petri Ducis filius ad Reip. gubernacula delectus expeditionem in Adrienſes ſuſcipit, quòd popularentur Venetos fines. Infenſo hoſti tumultuario delecto occurrit, Lauretumque ad Padi oſtia aggreditur. Principis celeritas magnam Adrienſibus trepidationem incutit, Venetoque victoriam parit. Cruenta pugna profligati, & à præſenti populatione repreſſi; ac, ne quid amplius ſimile in poſterum molirentur, cohibiti.

### *Bellum in Murcimirum Liburniæ Regulum.*
### MXXIII.

HOc anno Murcimirus Liburniæ, vulgò Croatiæ, Regulus prædabundus in Jaderenſium fines irrumpens Venetos ad arma traxit. Ne igitur illata fœderatæ genti impunita eſſet injuria, noſtri ex improviſo feruntur in hoſtem, atque uno quaſi impetu profligatum in ſuorum montium anfractus, & latibula cum cæde propellunt. Fugatis Liburnis, eò tamen uſque inſtant donec ad victoriam nihil ultra prædam deeſſet, quam uberem, & ſanè luculentam accumulant. Hæc res non minùs

nùs Murcimiri temeritatem caſtigavit, quàm turpis anteà fuga. Cæterùm petenti data pax, quam cum potentioribus colendam, neque æmulatione potentiæ validiores irritandos ſuo malo didicit.

## *Prima Jaderæ defectio.*
## ML.

JAderenſes fidei religionem, quæ annis LIII. cum Venetis jurejurando interceſſerat, voluntaria defectione polluerunt, ſeſe Regi Pannoniæ dedentes: vicinis quoque urbibus ſollicitatis, ut deteſtandum exemplum ejuſdem fraudis imitatione comprobarent. Patrum animos inexpectatus tantæ novitatis nuntius ſummè perturbavit: niſi enim primo quoque tempore expedita claſſis in Dalmatiam navigaret, non multò poſt reliqui ejus provinciæ populi defecturi videbantur. Dominicus Contarenus Princeps in expeditionem profectus Jaderam eo impetu oppugnavit, ut illa aſſiduè concuſſa muralibus tormentis, fugatiſque Pannonum auxiliis, ne exciſa à fundamentis ignominiæ ſuæ teſtis eſſet ſempiterna, novo fidei ſacramento obſtricta fuerit. Haud parum profuit urbs vi recepta; nam à cæteris Dalmatiæ oppidis, illius expugnatione audita, fides ſervata eſt Venetis.

## *Bellum Normannicum primum.* MLXXX.

VEnetorum auxiliis ſæpiùs ſtetit res Græca, ſi annalibus credendum, & præcipuè, quo tempore Normanni, Guiſcardo Duce, maritimam Macedoniæ oram cædibus, ac rapinis complebant. Ea de causa Græci, ut proſpicerent ſuis acciſis rebus, adverſus recentes hoſtes probatam in alios Reip. opem implorant. Quare noſtri amicæ genti gratificantes validarum triremium numerum comparant, & Dominico Silvio Duce in Normannos pugnaturi ex urbe diſcedunt. Pervenere ad Dyrrachium tum obſeſſum, datoque pugnæ ſigno in adverſam claſſem fecere impetum. Hoſtes Venetas triremes non minori impulſu excipiunt, quàm illæ in ſuas raperentur: certamen utrinque ſuboritur cruentum, & noſtri præliari pro ipſa patria libertate, non pro ſociis, videbantur. Diù ancipiti eventu res geſta, tandem disjectis hoſtibus, ſubmerſis, actiſque in fugam navibus, mare Dyrrachinis anteà occluſum, & ſecuritatem aperuit, reſtituitque Silvius magna Venetæ gentis fama. Attamen, quia fortunæ vires inſtabiles ſunt, & repentinæ mutationes, bellum hoc à nobis proſperè confectum brevis ſecuta eſt quies, pulſo ab imperio Nicephoro Botonia-

niate, & vi illud occupantibus Comnenis. Normanni tumultibus, ac ſeditionibus, quæ per id tempus Conſtantinopoli gliſcebant, pellecti, reparatis denuò viribus, Dyrrachium regreſſi adoriuntur, occupantque. Veneti, Græcis rursùm ſupplicantibus, inſequenti anno in eoſdem hoſtes navalem conflictum experiuntur; diverſo tamen exitu, quamvis eodem fermè loco, & Duce. Numeroſiſſima Venetorum claſſis adeò diſſipatur, ut ex navium multitudine, quas Princeps eò duxerat, nullæ penitùs evaſiſſe dicantur, præter parvum navigium, quo ipſe cum paucis aufugit. Senatus in Silvium omnem belli cladem confert, eidemque ſummo Magiſtratu abrogato, Vitalem Falerium ſubſtituit. Sed cùm ſub novo Principe claſſem reparaſſet, non minorem altera cladem paſſus eſt, haud longè Corcyra quarto poſt anno. Inde ſatis conſtat, bellum non eos ſemper ſortiri exitus, qui ſperantur, & plus ſæpè auctoritatis ſibi vindicare fortunam, quàm Ducum virtutem, & ingenium.

*Bellum Syriacum primum.*
MXCIX.

DEcreta in Chriſtianæ Religionis hoſtes expeditione apud Clarum montem Arverniæ oppidum, adhortante Urba-

bano II. Pontifice, Veneti, ne piæ, communique cauſæ viderentur deeſſe, claſſem, CC. navium, ut memoriæ proditum eſt, compararunt in id bellum, in quo, diviſo duas in partes mortalium genere, hinc pietas, inde fœda ſuperſtitio depugnabat. Validiſſimo apparatui Præfecti ſummo cum imperio dati ſunt Henricus Contarenus Caſtellanus Antiſtes, & Joannes Vitalis Michaelis Principis filius, morum pietate, & rei maritimæ peritia viri, quibus, ut par erat, res publica, & Chriſtiana committeretur. Belli deſtinata ſedes Hieroſolymorum civitas. Hæc è Barbarorum manibus ut eriperetur, tranſportati in Aſiam magni exercitus, & noſter penè orbis ſub ſignis peragratus. Porrò Veneti ſacræ militiæ dato nomine, in provinciam navigantes, ubi Rhodum appulere, à Piſanis probroſis contumeliis excepti, odio ne, an invidia, minùs conſtat; an potiùs inſtigante Alexio Imperatore Græco, qui Syriacam expeditionem noſtris Principibus invidebat. Illi in certamen vocati juſtas temeritatis pœnas exolverunt, ex quinquaginta navium claſſe vix duabus, & viginti fuga ſervatis: captivæ tandem redditæ, quòd bello Chriſtiano inſervirent, & quòd fatis eſſet viciſſe: mirum quàm id magnanimitati, & clementiæ Venetis ceſſerit. Exinde noſtri Duces Ioppen ingreſſi totius belli moderatorem Gothofredum Bolioneum

neum adiere conſulturi, quò eſſent arma dirigenda. Is, laudata Venetorum virtute, expugnandum Porphyriten indixit. Dum itaque oppidi ad radices Carmeli montis poſiti paratur oppugnatio, gravi morbò laborare Bolioneus fertur, qui, fugatis, profligatiſque ſæpiùs in acie Barbaris, urbem, ſacrumque ſolum receperat, poſt unum, alterumve ab obſidione menſem, cùm omnium primus effractos machinis muros conſcendiſſet. Eo nuntio commoti Venetæ claſſis ductores feſtinavere Hieroſolymas. Ægrotum Regem morti jam proximum vix allocutos Balduinus Regni ſucceſſor perhumaniter excepit. Tandem ſacra venerati loca, ubi in caſtra rediere, oppugnatione acriùs repetita, Porphyriten occuparunt. Mox Tyberiadem, quam nullo ſucceſſu Galli erant aggreſſi, noſtro accedente robore, in Venetorum manus conceſſiſſe, facta ab incolis deditione, teſtantur annales. In hunc igitur modum functa pro Chriſtiana Rep. maritimo, terreſtrique bello ex Syria in Adriaticum claſſis Veneta relata urbem triumphi ſpecie, barbaris onuſta prædis ingreſſa eſt.

Bel-

## *Bellum Normannicum ſecundum.*
## MC.

QUoniam iterùm repetitis vaſtationibus univerſum fermè Græciæ, & Dalmatiæ tractum exhauriebant Normanni: idcircò etiam ad arma rursùs, navaleſque apparatus contra inquietos hoſtes itum eſt. Veneti cum Pannoniæ Rege, cujus urbes ab iiſdem graviter vexabantur, icto fœdere, in Apuliam armatis navibus properarunt, prudenti conſilio, ut hoſtem ad ſua tutanda; ab alienis invadendis retraherent: facta itaque in hoſtilem provinciam irruptione, ingens circumquaque immiſſus terror, trepidanſque Brunduſium, proximaque alia caſtra ultrò ſe dedidere. Claſſis, rapta non modica ex mediterraneis præda, ad ſuos rediit, & avocato hoſti pacem dedit, ſic Dalmatis, Græciſque priſtina ſecuritas reſtituta.

## *Bellum Syriacum ſecundum.*
## MCIV.

REceptas Hieroſolymas poſt Gothofredum Balduinus fraternæ virtutis, atque fortunæ hæres adminiſtravit: & ut apud Chriſtianos tantum imperium ſtabile, ac diuturnum conſtitueretur, pergebant Veneti novas ſemper copias, novoſque

que commeatus in Syriam tranſmittere. Sed quia maximè ad illius ſecuritatem videbatur opportuna Ptolemais, ſi caperetur, in hanc unam oppugnandam ſummo ſtudio incubuere. Itaque Ordelapho Falerio Principe, C. navium claſſis mira celeritate tranſmarinis appulſa littoribus in Ptolemaidis conſpectum ſe dedit, conjunctiſque cum Balduino viribus, urbem, quam ille anteà pedeſtri milite fruſtrà tentaverat, aperto mari ad omnes ſuppetias, veluti inexpugnabilem, ſic maritima obſidione fatigavit, ut ſupra ſpem citiùs in Chriſtianorum jus, ditionemque venerit. Ptolemaide capta, Sidonem trajectum eſt, quæ viſo claſſico apparatu portas aperuit; & alia etiam vicina oppida victricibus armis ſuccubuerunt, poſtquam oppugnari cœpta. Inde noſtri ad Pharamiam circa Nili oſtia munitam arcem advecti, inita feliciter pugna, deturbatoque vi præſidio illam à fundamentis evertunt. Sic demoliti piratarum receptaculum, maris uſum Chriſtianis in Syriam navigantibus recuperant. Balduinus ut ſe gratum præberet, effuſus in munera Venetæ Reip. in Ptolemaide ſacram ædem, forumque conceſſit, & ut eodem, quo Galli, jure fruerentur: eamque compluribus aliis privilegiis in toto Hieroſolymitano regno donavit.

Bel-

## *Bellum Patavinum primum.*
## MCX.

FAtale fermè genti Venetæ videbatur, ne poſt Syriacas victorias, diuturno otio torperet; ſed ut terra pariter, ac mari imperium extenderet, ita de finibus orta cum Patavinis contentio. His, qui à Tarviſinis, & Ravennatibus accepto auxilio ſuperbi, ac feroces ferebantur, obviam iere Veneti circa Bebianam turrim, ut opportuniùs à finibus arcerent. Levibus primùm certaminibus dimicatum: poſtremò, ut in confertam, ac furentem pugnam ventum eſt, pro Venetis ſtetit victoria, magna hoſtium cæde, & captivitate. Qui ſuperfuere, correpta fuga, ab Henrico Imperatore tunc ſubſiſtente Veronæ exorare properarunt ſubſidia. Cæterùm ſupplicibus ille haud manu, ſed conſilio profuit: ut omiſſo novarum rerum ſtudio circa fines pacem, & amicitiam cum Venetis inirent, diſcerentque, conſiderandum priùs, quàm aggrediendum, quidquid præter opinionem poteſt belli contingere.

## *Jaderæ ſecunda defectio.*
## MCXVII.

ITerùm Jaderenſes, Veneto ab urbe pulſo Magiſtratu, defecere ad Pano-

noniæ Regem: hic violata fœderum ſanctitate, in quæ cum Repub. adverſus Normannos hoſtes pridem juraverat, quaſvis eidem amicas, deditaſque urbes, quibuſcumque illecebris, aut donariis, aut pretioſa ſupellectili, quodque magis in præſens congruere videbatur, ſpecioſo libertatis nomine ad ſe pellicere conabatur. Venetiis cùm certa iterati criminis fama innotuiſſet, extemplò parata claſſis, quæ rurſus Dalmatiam peteret. Proſpera navigatione Venetus Princeps ut applicuit, ſubitam molitur urbis oppugnationem, effuſuſque in agrum latè omnia populatur. Pannones, qui præſidio erant, haud territi erumpunt, claſſiarioſque provocant in terreſtrem congreſſum. Hoſtem docet experimento Ordelaphus, nihil intereſſe virtutis terra, an aquis dimicaretur: quamobrem tanto impetu è navibus exilit, prælium capeſſit, ut fuſi, diſſipatique ſint Pannones, tota brevi cedente Dalmatia. Hac enim inſigni victoria, ſuorumque fautorum ſtrage exanimata Jadera rediit in obſequium, conditionibus victoris arbitrio acceptis in pœnam admiſſæ defectionis. Inde Sicum, noſtris Sebenicum, oppidum receptum, moxque vetitum arcis muros, à Veneto milite ſubrutos, in poſterum reparare, ne oppidum munimento confiſum deficeret. Princeps ad hæc, æquabili planè fortuna, Liburniæ montibus ſu-

ſuperatis ; hoſtium reliquias adhuc palantes vel cæcidit, vel in captivitatem traxit: atque ulteriùs in provinciam penetrans, quotquot ſeſe obtulere caſtra, arceſque inopinato armorum terrore victor ſubegit. Hinc Venetus Dux novo Croatiæ, ſive Liburniæ Principatus titulo auctus. Tandem recepta Dalmatia, propagatoque imperio clarus Venetias rediens, triumphum captivorum pompa nobilem, nec anteà in urbe viſum primus duxit; reportataque de Pannonicis cohortibus vexilla templo ſuſpendi Senatus juſſit; ad excitandam ſcilicet virtutem glorioſum poſteris victoriæ monimentum.

## *Bellum Pannonicum primum.*
## MCXVIII.

FAma rerum in Liburnia geſtarum per Pannoniam gliſcens univerſam regionem in vindictam ſollicitat. Maximi apparatus exercitus, & bellicoſiſſimæ gentis ſuis veluti ſedibus excita potentia Venetos fines, more circumfuſi amnis irrumpit; recentibuſque fortuna invidente victoriis breve ſanè tempus ad eas recenſendas, quin ad recipiendum ſpiritum vix mora conceditur. Patres igitur anxii de retinenda Dalmatia opportunam claſſem decernunt adverſus ingruentem hoſtem, quæ eodem Falerio Duce tranſmiſſa explorat circa Jade-

deram hoſtilium caſtra diſpoſita, ductoque ingentis operis vallo vetitum deſcenſum, nec minùs interclusſum obſeſſis auxilium, Falerius omnia experiundo, ut laboranti-bus præſto ſit, ad pugnam è munitionibus elicit Barbaros, ratus, quòd faciliùs inter dimicandum intromitterentur auxilia. Ita bellum hinc inde atrox conſeritur, & miſeranda conſpicitur ſtrages, ſerò ad neutram partem ſe inclinante fortuna: ad extremum Ducis interitus, qui, dum optimi Imperatoris explet munus non tàm conſilio, quàm manu præſens, occumbit, noſtrorum perturbat animos, & Pannonas ferociores reddit: miles itaque ſuo Duce orbatus fluctuat, turbatiſque ordinibus, trepida ex fuga diſperſus victoriam hoſtibus cedit. Tantæ cladis nuntius ſpem conſervandæ Dalmatiæ Patribus omnem ademit, quòd jam ſuperiores multitudine Barbari undique per provinciam militari licentia diſcurrerent. Sed victoriæ nuſquam temperantibus placuit Senatui non armis, verùm obviam ire precibus, cùm & id cenſeri debeat honeſtum, quod tuendæ Reip. cauſa ſit factum. Miſſi igitur legati quinquennales inducias impetrarunt.

Bel-

## *Bellum Syriacum tertium.* MCXXII.

QUis non admiretur invictum, celſioremque populi Veneti animum, qui cùm ad retinendam Dalmatiam arma deberet convertere, potiùs in remotam longè regionem mittebat? quippe alacriùs pro ſociis, quàm pro ſe, magiſque pro religione, quàm pro imperio dimicabat. In Syriam ſub hoc tempus denuò vocatur, quia Parthi ad inſtar grandinis, nimborumque omnia cædibus, ac funeſtiſſimis prædis evertebant. Calliſtus Romanus Pontifex noſtros ſpe gloriæ concitos permovit in Barbaros, qui captum Balduinum Regem Charras in vincula adduxerant. In ſacram itaque expeditionem Dominicus Michaelius Ordelapho ſuffectus CC. diverſi generis navium claſſem Cyprum verſus traducit, eoque loci audita Ioppenſi obſidione, ad hanc ſolvendam ſtatim proras convertit. Certior in portu ſedere hoſtes uni tantùm rei intentos, ut intercepto commeatu maritimo, tandem ſe ultrò dederet oppidum fame domitum, in eos plenis velis, incitatoque remige ſeſe immittit; validaque impreſſione facta tantus iiſdem pavor injectus, ut oppreſſi, cæſique ſint, antequam, quid facto opus, dignoſcerent: varia itaque ſtrage, & captivitate mulctatis

tis Barbaris, Ioppe magna Veneti nominis celebritate ab excidio vindicata, hoſtilemque omnem claſſem noſter prædatus miles ingenti, & locuplete præda factus eſt ditior. Poſt hæc Michaelius Hieroſolymas perrexit, ut ibidem cum Varimundo ſacræ urbis præſule de belli ratione decerneret. Tyros expugnanda deligitur conjunctis exercitibus, quòd non tàm ſitu, quàm opere munitiſſima haberetur. Reparata protinùs claſſe, & ex Ioppenſi portu deſtinato littori appulſa, ſimul urbi inſultantes fœderatæ acies, pari tantæ virtutis eventu ea ſe brevi potiri poſſe confidunt: at dum ſpe longiùs in obſidione tempus protrahitur, certo ne, an ad invidiam ficto auctore, terreſtres inter copias rumor emanat, expeditiſſimum obſeſſis adventare auxilium, & hinc fugam Venetos meditari. Michaelius ubi primùm fœdam in ſe, ſuoſque calumniam percipit, ad ſtabiliendam in ſociis Venetæ conſtantiæ fidem ademptum ſingulis ſuis navibus omnem apparatum nauticum apud confœderatos, ceu fidei pignora, deponit, ut inde conſtaret, inviolabilem apud Venetos fœderum ſanctitatem, neque eorum animos vel adverſa, vel proſpera unquam nutare fortuna. Hoc fidei documento ab Veneto Imperatore ſocii confirmati. Verùm qualiſcunque de maturatis auxiliis rumor hactenùs increbuerat, haud vanus extitiſſet, niſi in-

ter-

terceptæ eſſent litteræ, quibus à Damaſceno rege monebantur obſeſſi, forti durarent animo, intra paucos dies auxiliares manus affuturas. Memoriæ proditum, id noſtros reſciviſſe è litteris, quas pedibus appenſas aereus nuntius columba deferebat obſeſſis, cùm ea prætervolans ad ingentes Chriſtiani exercitus clamores concidiſſet. Noſtri opportunam rei benè gerendæ occaſionem nacti alato tabellario fictas refugiunt litteras, quibus Tyrii admonerentur, non eſſe, cur à Damaſco expectarent auxilia: undique hoſtilibus armis obſepta itinera: proinde parerent tempori, ac neceſſitati. Opportunum commentum votis cumulatè reſpondet: Tyrii ſiquidem ſeſe deſtitutos dubio procul arbitrati, exacto quinto obſidionis menſe deditionem faciunt. Ingreſſi urbem fœderati milites murorum, turriumque pinnis Chriſtiana ſigna præfigunt, Veneta ſcilicet Hieroſolymitanis immixta. Demùm id ex fœdere obtinuit Reſp. ut Tyri, receptæque Aſcalonis, urbium tertia pars ſibi libero jure traderetur; probatiſſimum virtutis, deque re Chriſtiana benemerentis argumentum.

*Bel-*

*Bellum cum Græcis Imperatoribus primum. Jaderæ tertia defectio.*
MCXXV.

FLorens in Aſia Venetorum fortuna Græcorum iiſdem attraxit invidiam. Calojoannes Imperator ob partam de Tyro victoriam Reip. felicitate offenſus, & utcumque nociturus nihil non tentare, ut proſperos bellorum ſucceſſus moraretur, atque omni Syria deturbaret. Hoc aſſequi fraudibus cùm non poſſet, ultrò indictis armis hoſtem ſeſe profitetur, niſi quamprimùm claſſis in Adriaticum rediret. Noſtri minas parvi facientes ſuſceptam expeditionem non tàm neceſſaria, quàm illuſtri contentione proſequuntur. Sub hæc Græcis in vicina Venetæ urbi loca irrumpentibus, cùmque tutum nihil navigantibus pateret obſeſſo mari, Michaelius ſubito recurſu deflectens in Græciam, Rhodum primò, Chium exinde præcipua Orientalis imperii propugnacula aggreſſus ſumma belli proſperitate expugnat: pari mox fortuna nonnullæ in Ægeo inſulæ vi captæ, Methone occupata, ejuſque arx robuſtiſſimo communita præſidio. Hæc victoriæ fama Græcorum repreſſit inſultus, & ab eorum claſſibus noſtrum mare vindicta purgavit. Nec minus Jaderam compeſcuit,

quæ tertiùm rebellis quodam veluti contagio Spalatum, Traguriumque infecerat. Receptæ Jaderæ mœnia ubi ſolo adæquata, reliquis pœnæ documentum præbuere. Aliquot maritima oppida, quorum fidem Pannones tentaverant, promotis triremibus noſtris, conſervata. Sic fortiſſimus Imperator Syriæ, Græciæque ora univerſa in Illyrium uſque partim armis domita, partim ab hoſtilibus injuriis vindicata, biennio poſt in patriam lætis acclamationibus reverſus eſt.

## *Fanenſes libertati reſtituti.* MCXXXX.

FAnum-fortunæ per ea tempora fortaſsè proprio numine veluti deſertum à proximis Piſauri, & Senogalliæ populis crebris oppugnationibus infeſtabatur, hoſti haud dubiè ceſſurum, niſi ad notam Venetæ virtutis fortunam confugiſſet. Hac una favente ſervatum eſt: miſſa quippe in ſubſidium claſſis cum hoſtibus prælium miſcet, partaque victoria Fanenſibus libertatem reſtituit. Aſſerta civitas, ne tanti beneficii memoria intercideret, multos ſeſe annos, ſtato pro viribus tributo, Reip. obnoxiam præſtitit.

Bel-

### *Bellum Patavinum ſecundum.*
### MCXLIII.

PAtavini Venetos iterùm fines turbantes Meduaci fluminis aggeres non procul à Gambarariis proſcindere conati ſunt, apertiſſimo Reip. detrimento, ut per circumjacentes agros diffuſæ aquæ limoſis, ſterilibuſque paludibus urbem noſtram obſepirent. Sed miſſis à Petro Polano Principe in turbidos hoſtes pedeſtribus copiis, res bellica ſtrenuè geſta eſt, commiſſo ad Tumbam certamine, quo Venetus robore, animoque ſuperior Patavinos devicit, cepitque ex eis trecentos, ac quinquaginta notæ nobilitatis viros. At primatibus Patavinæ urbis teſtantibus, id in Veneti nominis odium haud fuiſſe factum, captivi ad unum remiſſi ſunt.

### *Bellum in Rogerium Siciliæ Regem pro Græcis.*
### MCXLIX.

HIs temporibus Hydrunto emiſſus miles Rogerii Regis ductu extremum Orientalis imperii moliturus erat excidium. Is enim pro libidine efferus in Ionio mari, quod per ſummum ſcelus, & avaritiam Imperatorius Quæſtor claſſe nudaverat, Corcyram, Thebas,

Chalcidem, nullo prohibente, occupavit: inde infeſtis agminibus in Peloponneſum raptus opimas quoque Byzantii prædas affectabat. Tantis malis Græcus Imperator oppreſſus ad Rem. veterum injuriarum oblitam legatos exoratum miſit, ut pro imperii incolumitate tunc etiam contra progredientem hoſtem arma diſtringeret. Noſtri ex inſtituto turbatis amicorum rebus præſto affuturi, validam navium claſſem in Corcyram decernunt, præfectis maritimo apparatui Joanne, & Rainerio Polanis. Rebus ad votum ſuccedentibus, Corcyrenſes primò, captis Siculis triremibus XIX. hoſtili jugo exempti: mox inſula neceſſariis munita præſidiis, in Siciliam belli incendia translata: faciliùs triumphandum erat de hoſte res alienas haud ampliùs invaſuro, cùm ſuarum defenſioni parum ſufficeret. Trajectis Venetis nullum Sicilia funeſtæ cladis genus non eſt experta: pagi vaſtati, ædificia incenſa, atque incolarum permulti in captivitatem abducti: multa ubique ſtrages. Nec mirum, ſævit enim ſui quoque impotens animus, ubi impotenter irritatur, maximè, ut iis opem ferat, quibuscum amicitia, fœduſque intercedit. Ita igitur Græcum imperium ea tempeſtate Venetis armis non ſolùm, ut ſæpè anteà, defenſum, ſed antiqua eidem ſervata majeſtas.

*Cum*

*Cum Finitimis navalis decertatio.*
MCL.

DOminico Mauroceno imperante adverſus finitimos populos, ſeu veriùs piratas, pari felicitate pugnatum eſt. Sex longæ naves urbe emiſſæ totidem Anconitanas biremes intercepere, extorta ab latronum manibus rapina, interemptoque duce. Sed in Polanos, & Hiſtros piraticam quoque exercentes majori apparatu tranſmiſſum. Pola obſeſſa, in obſequium rediit ea lege, ut Veneto Principi in bellum proficiſcenti daret auxilia: eadem pœna mulctati Æmonenſes. Demùm cum Anconitanis contracta ſocietas, percuſſumque fœdus in communes hoſtes cum Siculis. Sic Reſpub. aut metu, aut amore vicinas, remotaſque nationes ſibi conciliare potuit.

*Victoria de Ulrico Patriarcha Aquilejenſi.*
MCLXII.

VItale Michaelio Duce hujus nominis II. bellum decernitur in Ulricum Patriacham Aquilejenſem. Hic indignè ferens Gradenſem ſibi Metropolitano à Romano Pontifice prælatum, cum auxiliaribus Carnorum exercitibus Gra-

dum invadit, ejectoque Antiſtite, plurimam inde tùm profanam, tùm ſacram prædam exportat. Veneti ſubſidia oppreſſis allaturi, antequam delerentur, ad primos tumultus accurrunt, Gradumque armatis triremibus delati in obvios hoſtes eò vehementiùs, quò iis numero impares, irrumpunt. Verùm quia pro ſubditis injuſtè laceſſitis bellum gerebatur; poſt ancipitem diù conflictum, Carnis turpiſſimè fugatis, ad noſtros deflexit victoria, nihil inde ceſſatum ab armis, Ulricus in captivitatem ductus, Gradum receptum, & libero marte per Carniam excurſum: ſic tota provincia ceſſit in prædam. Rem admodùm præclarè geſtam poſtremis Bacchanaliorum diebus anniverſarii ludi teſtantur. Cæterùm ut exteris gentibus id quoque Venetæ benignitatis, & clementiæ conſtaret exemplum, Ulrico cum reliquis captivis priſtina libertas à noſtris ultrò reſtituta.

*Pugna cum Adrienſibus ſecunda.*
MCLXIII.

PEr eadem tempora Adrienſes accita vicinarum gentium manu Venetos fines territarunt, ab Imperatore Federico Ænobarbo ad arma ſollicitati, qui Alexandro III. hoſtis implacabilis noſtros Pontificiæ majeſtatis cultores, propugna-

gna-

gnatoreſque acerrimos ſummè oderat, vaſtarunt illi Caputaggeris, & Lauretum, multa abacta præda. Hanc noxam ulturus Venetus, ſcripto tumultuariè exercitu, in populatores irrupit. Verùm cùm illi ſe fuga ſubduxiſſent, pari ſævitia agros, vicoſque ſubvertit. At nullum memorabile prælium cum fugaci populo initum; ex concepto tamen pavore ita ejus vires attritæ, ut nihil amplius in Rempubl. attentarit.

### *Bellum cum Græcis Imperatoribus ſecundum.*
### MCLXX.

Fugatis toto Adriatico piratis, producto imperio, edoctis experimento Siculis, quantùm polleret Reſp. reſtituta oppreſſis libertate, ictiſque fœderibus cum finitimis populis, nulla circùm arma ſtrepebant: atque jure poſt magnas victorias magna quoque, & diuturna pax ſperabatur. Sed inimica noſtræ proſperitatis fortuna, quæ pacata erant, turbavit, graves ſerendo ſimultates inter Emanuelem Orientis Imperatorem, & Guilielmum Siciliæ Regem, cum quo Reſp. ſub id tempus fœdus inierat. Græcus bellum moturus in Siculum Venetos in ſocietatem adſciſcere nitebatur: verùm noſtri fœderum leges ſanctè colentes

negarunt auxilia, quæ in amicum Principem peterentur. Emanuel ea propter verſus in rabiem, quæ arma contra Guilielmum compararat, in Remp. ſine belli denuntiatione convertit, vocatoque in belli aleam Pannone, hic Spalatum, Tragurium, pleraque alia Dalmatiæ oppida ſuo Regno adjecit. Juſſum intereà ab Senatu, ut negotiatores Veneti omnes tota Græcia decederent. At ubi videt Emanuel noſtros datæ fidei, & amicitiæ (rariſſimum in adverſis exemplum) eſſe tenaces, quod vi non poterat, fraudibus aſſequi ſtudet. Deſtinatis ergo oratoribus, ſibi fore gratum profitetur, ſi Venetæ naves in Græciam ad mercimonia rursùs traducerentur. Noſtri, qui non niſi maturatè in arma provocari conſueſcunt, permiſſa ſuis in Græca emporia navigatione, veteres amicitias renovant, modò cum Guilielmo inita ſocietas non abrumperetur. In hanc igitur ſententiam ivere Conſtantinopolim legati. At nihil expectari poterat ab Græco hoſte, quod fallaciis non ſcateret. Primùm itaque legatos non admiſit: deinde, qui ex Venetis mercaturæ operam dabant, conſtituta ad inauditum facinus die, toto imperio conquiſitos in vincula conjecit, interceptiſque navibus eorum merces in fiſcum redegit: legatos etiam violaſſet: ſed hi trepida fuga dilapſi patriam petiere. Defixit impia rei atrocitas Patrum,

trum, Populique animos, & deliberato omnium ordinum ſuffragiis bello, validiſſima expeditur claſſis centum longarum navium, quas totidem intra dies diligens fabrorum cura compegit, abſolvitque ſtudio feſtinantis vindictæ: ſic annales produnt. Hæc minoribus adaucta navigiis Vitalis Michaelii Principis ductu in hoſtem ultionis avida dum rapitur, compreſſit primò totius Dalmatię defectionem, poſt in Eubœam delata, eam occupaſſet Michaelius, ſi Græcas fallendi artes noviſſet. Dum igitur inſulæ Præfecto ſanctè juranti, Emanuelem præſenti bello quamcumque pacem prælaturum, credit, cohibet ille à vaſtatione milites, & de pace ineunda legatos ad Imperatorem decernit, eorumque reditum in hybernis juxta Chium ſtatuit opperiri. Interim monitus Emanuel, quæ callidè cum Veneto acta eſſent, pacis conditiones moratur eatenus, ut, certa noſtrorum pernicie, miles otio corrumperetur, ac opportunum temporis intervallum iis eſſet, quibus jam mandaverat fontes, ac flumina, unde claſſis aquabatur, venenatis ſuccis imbuere. Inde virulento potu infecta adeò acerbam paſſa eſt luem, ut non priùs infelix morbus ſeſe remiſerit, quàm poſt univerſi militis miſerandum exitium. Fertur ex C. & LX. navibus, X. ac VII. ſolummòdò, eaſque nudatas propugnatoribus, re-

migibuſque, atque ſemifractas funeſto ſpectaculo remigraſſe. Legimus etiam omnes in ea expeditione Juſtinianæ familiæ viros periiſſe: unico ſuperſtite monaſticæ vitæ, ſacriſque addicto. Hic in Reip. commodum, Pontificis indulgentia, juncta ſibi in uxorem Anna Michaelia Principis filia, uberem, & beatam prolem ſuſcepit, quæ illuſtri ſerie in hæc uſque tempora propagata, inclytæ genti, dubiiſque Reip. rebus ſæpè domi, bellique auxilio fuit, ac ornamento. Dux interim, qui nimia credendi facilitate in deplorandum diſcrimen lapſus fuerat, conſilii inops, diſſipatæ claſſis reliquias in patriam ſecundo poſt anno omine infauſto reduxit: ſuo enim adventu adeò ſæva peſtilentia urbem invaſerat, ut paucos intra dies penè habitatoribus vacua, deſertaque remanſerit. Ipſi quoque Michaelio exitus lugubris fuit: quippe tanquam Patriæ hoſtis, & proditor à tumultuante populo interfectus eſt: memorabili cæteris documento, rarò ea bella feliciter geri, quæ à ducibus ſuſcipiuntur hoſtium naturam, arteſque ignorantibus, iiſque minimè credendum, qui ſemel fidem, atque jusjurandum violarunt.

In

*In Anconitanos expeditio prima.*
MCLXXII.

EManuel adhuc implacabili in Venetum nomen exæſtuans odio, ut nullum inſidiarum, aut crudelitatis genus intentatum relinqueret, quod in ejus perniciem, & contumeliam verti poſſet; Henricum Dandulum alterum ex legatis ab Senatu miſſis, ut repeterent, quę pręterito bello Venetis mercatoribus per fraudem fuerant ablata, ſub colloquii ſpecie ad ſe vocatum candenti ęre obcęcat. Nec contentus jura gentium violaſſe, Anconitanos ſejunxit à noſtrorum amicitia, horumque uſus temeritate, rebus noſtris ſe undequaque prębuit infenſum. Verùm non defuit Reip. in adverſis prudens conſilium: inita enim cum Ariminenſibus ſocietate, Anconitanis toto pelago interdixit, expeditaque claſſe hoſtes intra murorum ſepta concluſit, ita ut gravioribus in dies oppreſſi incommodis, pacem implorare coacti fuerint, quę illis ea lege conceſſa, ut illati damni ęſtimatione mulctarentur.

*Bellum pro Alexandro III. Pontifice in Federicum Ænobarbum Imperatorem.*
MCLXXVII.

NUllum unquam bellum à Venetis alacriori animo ſuſceptum legimus, quàm quo Romanæ Sedi ſua auctoritas, & antiquum decus conſervatum eſt. Federicus Ænobarbus cùm in animi ſui deliramenta trahere nequaquam valuiſſet Alexandrum Pontificem hujus nominis III. auſus eſt eum excludere Pontificatu, & ab ejus obſequio, cultuque univerſam fermè Europam deterrere, aliis ſubrogatis Pontificibus. Verùm apud Venetos plus religio, quàm gratia valuit: & legitimo Antiſtiti obſequi, ac patrocinari maluerunt, quàm præſentem Imperatoris amicitiam per nefas demereri. Idem Federicus per finitimos populos Rempublicam turbat irruptionibus: & Alexandrum ad necem inquirens, ipſe Romam armato milite contendit: adventu tanti hoſtis perterritus inermis Pontifex, Beneventum trepidans primò, mox in Gargarum montem, inde Liburnico navigio Jaderam, ac tandem in unicum libertatis, ſecuritatiſque aſylum Venetias confugit. Tantus hoſpes à pio, & religioſo Senatu ſummo honore, cultuque exceptus eſt, miſſique ad Cæſarem legati, qui illum publico no-

nomine rogarent, ut, depoſitis cum Alexandro odiis in ejus amicitiam rediret, ac veterem Romano Patri dignitatem aſſereret, reique Chriſtianæ prorsùs conſultum vellet. Superbo animo Federicus legationem excepit, extrema omnia minatus, niſi ad ſe quamprimùm fugitivus hoſtis tranſmitteretur. Sed imperterriti Patres duriſſima quæque perpeti potiùs ſtatuere, quàm fidem erga Romanum Antiſtitem turpi aliquo facinore contaminare. Federicus hæc inter ſui impotens, ac præcipiti furore actus cum LXXV. roſtratis Othonem filium in oram Venetam penetrare jubet, ubi Hiſtriæ littoribus appulſus, vi, & prece, tentatis maritimis oppidis, quædam oppugnat, quædam voluntaria deditione conſequitur. Noſtri non minori celeritate uſi, Sebaſtiano Ciano Principe, & ductore, XXX. longis navibus in hoſtem procedunt. Non procul à Salborio, quod promontorium in Piranenſi tractu eſt, commiſſum inter utranque claſſem certamen, dubioque marte per multas horas certatum eſt. Poſtremò tamen, Deo in rem ſuam dimicante, Cæſariani, quamvis numero ſuperiores, profligati ſunt: eorumque claſſe fuſa, diſſipataque, LX. triremes, demerſis, aut fugatis reliquis, in Ducis poteſtatem unà cum Othone devenere. Infelicem ejus belli eventum nonniſi ab irato numine profe-
ctum

ctum Imperatoris filius religioſè faſſus eſt ; quòd ſi ſe liberum facerent Veneti, acturum cum patre de pacis conditionibus, quibus minimè impetratis, reverſurum ad conſtitutum diem, ſanctè ſpopondit. Sic ille dimiſſus in Germaniam Patri injuſtam belli cauſam exhibuit ; ideoque à Superis immiſſam cladem, ac proindè tutiora fore oblatæ pacis conſilia, quàm execrandum Diis, hominibuſque diſcrimen ſubire. His commotus Ænobarbus Venetias conceſſit, & in Marciana æde veteres cum Alexandro, & Rep. publ. ſimultates deteſtatus, fœderis, ac ineundæ pacis cupidiſſimum ſe præbuit: hæc ubi ſolemni ritu firmata fuit, Cæſar primùm deceſſit ; at Pontifex, antequam Romam rediret, in accepti beneficii memoriam auguſtiſſimis Principem, & Remp. honorum inſignibus illuſtravit. Hinc perdurat Adriatici maris Veneto ſanguine parti confirmatum imperium, annua ejuſdem deſponſatione: hinc publicarum litterarum plumbea obſignatio : hinc cætera illa inſignia, & ornamenta, quibus decoratur Dux Venetus, cum ſe regia majeſtate conſpiciendum tradit. Porrò ex tàm pio bello Veneta Reſp. clariſſimum ſibi inter cæteras nationes pietatis teſtimonium promeruit.

*Jadera quarta defectio.*
MCLXXXVII.

VRbs hæc inſigni jam levitate clara non pudore, aut metu cohiberi potuit, quin imperante Aurio Maripetro quartam molita defectionem ad Belam Pannoniæ Regem deſciverit. Perfidiæ, ac temeritati virtute, viribuſque it obviam Reſp. & in id unum ſua convertit ſtudia, ut domitum jam rebelle oppidum ſingulari animadverſione cæteris fidei ſervandæ documentum præberet: quia verò laborante ærario publico celeriter claſſis inſtrui non poterat, è civibus locupletiores, quando omnia patriæ debemus, privatas opes in publicam cauſam erogantes ſatis opportunum apparatum procurarunt. Privatis itaque auxiliis hoc potiſſimùm tempore in Dalmatiam transfretatum eſt. Jadera acri cincta obſidione dum aſſiduo machinarum impetu quateretur; & circumcirca armorum fragor obſtreperet, proximæ inſulæ, caſtraque minùs firma in noſtram poteſtatem venere. At ipſum belli caput penè jam profligatum cùm in deditionem nutaret, Clementis Pontificis hortationibus ſervatur, pactæque ſunt cum Rege Bela in biennium induciæ, & ſoluta obſidio. Datum & hoc jugis obſervantię erga Romanum Pręſulem pignus, ſatiùſque Veneto

to viſum eſt, ſe pium, quàm triumphatorem exhibuiſſe.

*Bellum Syriacum quartum.*
MCXCII.

IN Syriacum, ſacrumque bellum Veneti haud ſegniter jam quartò arma corripiunt. Et quia inſtructiſſimus debebat terra, marique deduci exercitus, ut Hieroſolymæ è barbarorum manibus extorquerentur, ipſi, quam poterant, lectiſſimam claſſem appararunt. Hac per Syriaca devecti littora circa Ptolemaidem conſtitere: urbem Saladinus Ægypti Sultanus occupaverat, quam Veneti continuata unius anni obſidione, eximiaque virtute recuperarunt, atque rursùs obtinuere ſibi anteà jure bellico acquiſita privilegia. Recepta Ptolemaide, complura littorea oppida maritimis fatigata oppugnationibus Chriſtianę Reip. reſtituuntur. His tandem, præclariſque aliis in externa provincia perfuncta bellis, Veneta claſſis tertio poſt anno incolumis, ac ingentibus de profligatis Barbaris onuſta ſpoliis ad urbem appulit.

*Expeditio in Piſanos.*
MCXCIII.

PIſani Syriacis quoque rebus auxiliati claſſe, non obſcuram ſibi famam, gloriamque in maritimo bello pepererunt; verùm æmulatione imperii, atque invidia bellicę laudis cum Venetis toto triennio decertarunt: hinc in apertas inimicitias ventum eſt. Cùm primùm enim Veneta claſſis reducta fuit, illi extemplo aperto marte Polam tributariam Reipub. urbem oppreſſere, eo conſilio, ut inibi, ſi per otium licuiſſet, hybernarent, ſique ſe offerret occaſio, è propinquo omnia Venetis infeſta redderent. Exciti Patres inſigni contumelia, navibus ad eam ulciſcendam convolarunt. Prope Polam in pugnam vocatur hoſtis, conſeritur utrinque audacter manus, victor Venetus oppidum recipit, & plures hoſticas naves in portu deprimit, ac incendit, arcemque, ne ulla deinceps inimicæ genti ſecuritatis ſpes ibidem reſtaret, muris undequaque nudat. Verùm etiam ut toto pelago fœdifragum hoſtem pelleret, Methonem adnavigat, & alteram in itinere claſſem offendit, quam repetito certamine denuò ſuperat, cogitque Adriatico ſinu excedere. Tandem propriam cauſam in Veneta manſuetudine reponentes Piſani, ho-

honeſtiſſimam pacis conditionem impetravere.

### *Bellum Conſtantinopolitanum primum. Tergeſtum receptum. Jaderæ quinta defectio. Creta Veneti iuris facta.*
### MCCII.

TUrcarum ferum genus adeò Chriſtiano nomini fuit ab origine infeſtum, ut ad illius natum excidium, & ad hominum, urbiumque ſtragem creditum ſit. Hæc publica Orbis lues à Scythia, quam Tartariam appellamus, effluxit, ſuaque multitudine ferox, univerſa Aſia penè ſubacta, jam Syriæ, ipſiſque Hieroſolymis, quæ erant reliquæ, inconditis armis imminebat. Sub id tempus actum de ea provincia, ac de ſancta urbe videbatur, niſi deprecante Innocentio Pontifice Balduinus Flandriæ Comes, & plerique alii vicinarum regionum Principes ſacræ militiæ nomina dediſſent. Innumerabiles itaque copiæ, toto fermè Occidente conſcripto, in Barbaros moturæ erant: at non aliorum ope, & auxilio faciliùs, quàm Venetorum trajici poterant in Aſiam. Delati igitur primùm Venetias Francorum duces ad convectandum belli apparatum, quod maximè in votis ſacro militi erat, promptum non ſolùm beneficio Senatum habuere, & magnificentia liberalem, (condonata nimirùm ingenti pecunia-

rum

rum ſumma, quas mutuò acceperant) ſed etiam belli ſocium in ea expeditione, quæ tandem converſa eſt in Græcum imperium. Id unum intereà ab amica gente impetrare viſum, ut paribus animis, armiſque oppugnata Jadera, quæ per eos dies defecerat, Venetæ ditioni reſtitueretur. Firmatis hac lege fœderibus, jamque adventantibus ex Occidente copiis, Henricus Dandulus, quem ab Emanuel Græco Imperatore obcæcatum diximus, ut ſuos, ſi non manu, conſilio ſaltem juvaret, claſſem CC. ac XL. navium, ex quibus LX. roſtratæ, cum reliquis ductoribus conſcendit. Conſpectu numeroſiſſimæ claſſis territi Hiſtri, qui rapinis infeſtabant Adriaticum, annuo tributo Venetis iterùm ſe ſubdidere. Tergeſtum eoſdem ob inſultus vi petitum in Reipub. poteſtatem tum primùm venit. Poſt hæc in Jaderenſes traductum; obſidio quò longior, eò laborioſior fuit, quia Pannones acerrimè rebellem urbem armis protegebant. Forti tamen, & obſtinata oppugnatione victa Venetum imperium quartùm accepit. Hæc dum geruntur in Dalmatia, Alexius Angelus, aſſumpto Comneni nomine, Iſaacium fratrem Orientalis imperii adminiſtratione, oculiſque privaverat, cujus filius fuga dilapſus in ſocialia noſtrorum caſtra pervenit, opem in infelicis patris ſubſidium adverſus tyrannum deprecaturus; utque magis Ducum moveret animos, pre-

precibus ingentes addidit pollicitationes; Cretam per eos dies ab Inſulanis ſpontè ſibi oblatam, Bonifacio affini ſuo ex Montis-ferrati Marchionibus ceſſit. Lacrymis adoleſcentis, ſceleriſque indignitate permoti omnes è Dalmatia Conſtantinopolim ſolvunt, & ad continentem, proſperè appulſi, expoſito exercitu, paratiſque bello navibus, terra Franci, Belgæque, pelago Veneti urbem adoriuntur, perrupta catena, quam ad utrumque Boſphori caput impoſuerat Tyrannus, ne in portum pateret aditus, primùm mari per noſtros ex improviſo regia urbs invaditur, & hoſtiles aliquot biremes capiuntur: exinde faciliùs opera bellica, mœnibus ſunt admota, colligatiſque ſimul antennis è cordibus in muros jacti pontes, è quibus noſtri miſſilibus, igneque in proxima tecta conjectis, hoſtem ita terruere, ut eodem trepidè ſe recipiente, primi intra mœnia deſilierint: hæc dum fierent à claſſiariis, ab terreſtribus copiis impigrè quoque res geſta; quippe plures erumpentium Græcorum turmas proſtrarunt, fugienteſque ſubinde inſecuti urbem tumultuariò ingreſſi ſunt. Adverſis his rebus Conſtantinopolim tanta inceſſit conſternatio, ut torpentibus civium animis poſt Alexii fugam, & deſperationem, profugi, & ærumnoſi Principes à ſuis recepti; & Imperatores denuò acclamati fuerint

Iſa-

Iſaacius, & Alexius filius, cum quo ſenex pater ſpeciem retinuit priſtinæ dignitatis. Sequenti anno, dum exigere ſatagunt, quæ auxiliariis exſolverent in obſtricti animi ſignificationem, temporarium civium ſuorum ingenium experiuntur. Coorto enim tumultu à Murtzuphlo uno è proceribus imperium affectante obtruncantur: contractoque ſeditioſorùm agmine in fœderata caſtra fit irruptio. Sed Græca gens novandis rebus, quàm gerendis aptior, à noſtris facilè repellitur. Murtzuphlus igitur cùm fortunam ſibi tanquam impio adverſam cerneret, deſperata venia, fugæ potiùs, quàm bello ſalutem commiſit. Mortuis itaque, ad quos legitimè ſpectabat imperium, exactoque tyranno, Franci, ac Veneti novis ſe devincientes fœderibus in hæc pacta ivere, ut quidquid eſſet ſociis armis acquiſitum, æquo jure divideretur. Hiſce conditionibus iterum Conſtantinopolis oppugnatur: atque eadem, quæ prius, emicuit Venetorum virtus, & robur. Priores enim pulſis è mœnibus Græcis, urbem intrant, portas confœderatis recludunt, exceptique in hunc modum utriuſque exercitus ductores, triumphali prorsùs acclamatione ſimul conſalutantur; regiam urbem in jus, ac ditionem recipiunt, anno ſuſcepti belli tertio. Balduino Comiti Imperatoria dignitas communibus Ducum ſuffragiis de-

defertur, Urbis verò Patriarchalis ſedes Thomæ Mauroceno Veneto. Poſt hæc ex fœderum lege omnes Ægei, ac Jonii majores inſulas ſibi Reſp. ſubjecit: Cretam quoque recepit, aliaque plura in ſe commoda ex hac Byzantina expeditione luculenter congeſſit. E minoribus autem, quæ iiſdem in maribus erant, Inſulæ, ut cuique occupanti cederent, Senatus conſulto permiſſum. Hoc ubi publicè indictum, Marcus Sanutus, aliique ex primoribus, Danduli, Viari, externi quoque nonnulli victricia illis in locis arma circumferentes, omnia, quæ piratarum, latronumque anteà fuerant, receptacula ſibi ſubegerunt: magno id factum Reip. commodo, & ad vitanda publica diſpendia, & ad certum incrementum, ut, cum opus foret, ſuorum civium auxiliis, viribuſque uti poſſet.

## *Expeditio in piratas prima.* MCCV.

Veneti ut parta Conſtantinopolitano bello non tàm ab domeſtica inſulanorum temeritate, quàm ab externo hoſtium inſultu tuta redderent, Petro Ciano Duce, unius & XXX. expeditarum triremium claſſem per Helleſpontum diſponunt, ne publica ibidem viderentur deeſſe præſidia. Triremibus dantur præfecti

fecti Rainerius Dandulus, & Rogerius Permarenus viri ambo nauticæ artis, militiæque peritiſſimi. Hi ad commiſſum munus egreſſi obvias in Adriatico ſinu nonnullas præſertim latrocinantium Ligurum naves habuere, quibus, ducente Vetrano, per maritimam noſtrorum oram apertiſſimè deprædabantur. Cum his igitur tanto impetu congreſſi ſunt Veneti Duces, ut Ligur eorum impreſſionem minimè ſuſtinuerit, victuſque cum trepidè ex acie aufugeret, reliquerit in noſtras manus Vetranum prædonum caput. Hic Corcyram deportatus piraticum ſcelus capite luit. Poſt hæc ad evertenda reliqua piratarum latibula converſi, Methonem, Coronemque, iis inde ejectis, expugnant; receptaque caſtra firmant præſidiis. Miſſa quoque in Corcyram inſulam noſtrorum colonia, tutum adverſus indigenas, ac temerarios hoſtes munimentum.

*Rebellantium in Creta tumultus ſedati. Bellum cum Genuenſibus primum.*
MCCVII.

PUrgato piraticis excurſibus Adriatico, Veneti ductores in Ægeum navigarunt, ut Cretam ab invidorum armis Reipub. vindicarent. Stetit tamen cupiditas hæc opere non minimo: nec niſi poſt varios bellorum, & caſuum eventus illa ite-

rùm

rum Veneto imperio ſe ſubmiſit. Pacatam Inſulam primus omnium Cretici Ducis titulo Senatus decreto adminiſtravit Jacobus Theupolus: cui tamen non defuit hoſtis in ipſa Creta nutritus, & multiplici ſeditione contumax. Ageoſtaphanitæ familiæ luxus, & ambitio, quæ Inſulæ imperium affectans, Creteníes ad rebellandum incitaverat. Theupolus, cognita re, Marci Sanuti, qui Naxo, ac reliquis Cycladibus imperitabat, auxilia imploravit. Inde caſtris receptis, quæ defecerant, turbarum auctores facilè depreſſi ſunt. Sanutus ex ſucceſſu Cretenſium levitate, ignaviaque deprehenſa, quaſi non patriæ, ſed ſibi viciſſet, cupiditate inſulæ accenſus, eam ſui juris facere conatus eſt.* Damnato itaque Theupoli duro, & vecordi imperio ex levi quidem cauſa, annonæ ad uſum publicum deficientis, tumultus excitat, fugatoque legitimo gubernatore, ipſe Cydone, hodie Canea, primaria Inſulæ urbe potitur. Hæc Venetiis certis rumoribus ſparſa ſollicitarunt auxilia, quibus Sanuti protervia caſtigaretur. Claſſe igitur ſecundis ventis in provinciam brevi delata, audentior Theupolus Themeno, quò confugerat, egreſſus, dum aliò iter fingit, noctu Cydonem devenit, obſervataque excubitorum deſidia, mœnibus ſcalas admovit, & intromiſſo milite urbem ex improviſo occupat. Hinc Sanu-

tus

tus conſternatus ægrè ſuas in Ægeum ſedes repetit: quibus ſic præclarè geſtis, Theupolo in patriam reverſuro ſuccedit Paulus Quirinus. Hoc rem Creticam gerente, biennio poſt altera excitata ſeditio, cujus incendium ex ſcintillula adeò crevit, ut penè tota inſula conflagrarit. Interceptos aliquot ſibi equos ab arcis Bonreparitanæ præfecto Joannes Scordilius querebatur, homo ſummæ apud Græcos auctoritatis: unde factum, ut cùm opinione ſua tardiùs jumentorum reſtitutio procederet; privatam injuriam publico ſcelere vindicandam ratus, exſtimularet in defectionem Cretenſes. Quirinus ad factioſos conatus coercendos deſtinavit Joannem Gritum: qui dum exercitum inexploratò ducit, necatur à rebellibus in Pituronenſi ſaltu circumventus: cautiùs deinde progreſſus Quirinus tumultuantes magna ſtrage afflixit, & penitùs delevit. Subinde Genuenſes tantæ inſulæ acceſſione veriti, ne in ſuam perniciem Reſpub. nimiùm excreſceret, ſummo ſtudio Venetos ex ea depellere connixi ſunt. Junctis igitur viribus cum Melitenſium Comite, cui plurima cum Cretenſibus privatim amicitia intercedebat, totam penè inſulam, quà vi, quà fraude, à Veneti nominis devotione abalienarunt. Sed Rainerius Dandulus alter triremium Præfectus, hoſtium conatibus armata vi occurrens, fortiter

D juxtà,

juxta, ac feliciter pugnando, quæ deſciverant, oppida recuperavit: & ſic bellico quoque jure in ditionem Venetorum Creta redacta eſt. Verùm incolæ novum detrectantes imperium turbas, rebellioneſque concitarunt, ad quas etiam compeſcendas biennio poſt miſſus idem Dandulus, dum ſtrenui ducis, & militis obit munera, telo inter dimicandum conficitur. Patres ſub hoc valdè anxii de retinenda inſula, in eam prudenti conſilio decernunt coloniam ex patricio, plebejoque ordine: qua deducta poſtmodum tranquilliore illius Inſulæ ſtatu potiti ſunt. Verùm tamen Genuenſes recentis ſemper invidiæ cauſas nacti, ſævis excurſionibus maria navigantibus infeſta reddebant. Joannes Triviſanus claſſis ductor hoſtium inſolentiam reprimere aggreſſus, quamvis navium numero, & robore longè impar, animo tamen ſuperior XX. eorum inſectatus rates, non longè à Drepano Siciliæ promontorio XII. cepit, & reliquas fugavit, atque ita diſſipatis prædonibus Inferum, Superumque mare noſtris mercatoribus aperuit. Sed & hæc victoria pacem peperit, quam ſupplex petiit Genuenſis, eam iterùm violaturus, ubi de gloria, ac potentia certamen cum Veneta Repub. ſuggeſſiſſet ambitio. Poſt hæc Cretenſi Magiſtratu abeuntem Quirinum ſequitur Joannes Storlatus. Turbavit & hujus adminiſtrationis quietem

ter-

tertia à prima quartodecimo poſt anno nata rebellio. Excitatam legimus à Melleſinis turbidis civibus, & qui rapinis, & cædibus eos mulctabant, qui in nefandi ſceleris ſocietatem nomen dare recuſabant. Storlatus defectionis initiis maturè occurrendum ratus, extemporaneo collecto milite ſceleratis hominibus ita ſeſe oppoſuit, ut, reportata inſigni victoria, eos in tantam rerum deſperationem adduxerit, ut vocato Vatazo Lesbio Principe, promiſſoque ei Cretæ regno, illam negligerent libertatem, qua ſub mitiſſimo Reip. dominatu frui poterant. Vatazus haud ignorans leviſſimam occaſionem præter ſpem ad res maximas veluti ſeſe ducem interdùm præbere, XXX. armatas naves traduxit in Inſulam, quarum Navarchus arcium oppugnationi ea ſolertia incubuit, ut intra paucos dies Rhitymnam, Milopotamum, aliaque caſtra deditione obtineret. Dux Venetus, cui jam cum duplici hoſte pugnandum erat, contra Vatazianam claſſem conſtituit primùm confligere, ut, externo profligato, domeſticus hoſtis omni ope deſtitutus faciliùs cederet. Quare comparato navali, terreſtrique robore, ut in conſpectum hoſtilis claſſis venit, ſtrenuam manu, conſilioque navavit operam, & ita ſuos in pugnam hortatus eſt, ut Vatazianos trepidantes fugarit ab Inſula,

D 2 &

& plures naves ceperit; nec ad integram victoriam ipſa defuere numina; quippe reliquas jam diſperſas propè Cythera fœdiſſimum naufragium abſorpſit. Sublato itaque inſidiarum, turbarumque fomite, fracti ſunt ſeditioſorum animi, conſumptæ vires, inque fidem reducta rebellia oppida. Hinc res Cretenſes ſine tumultibus aliquandiù fuerunt, quietumque imperium Storlatus Bartholomæo Gradonico ſucceſſori reliquit, atque hujus miti ingenio, prudentique dexteritate factum eſt, ut parta tranquillitate diù inſula frueretur. Tandem regente Andrea Zeno magnis irarum motibus iterùm concuſſa eſt Creta. Occiſo Marco Silenza viro primario, Senatus in nocentes, qui aufugerant, exilii pœna animadvertit. Verùm quia ſontes ad ſupplicium graviùs conquirendo, perperam Candacenſes querebantur; aliis contrà in eos ſatis animadverſum videretur; in diverſa ex jurgiis ſtudia, & motus diſtracta plebs crebris dimicationibus ex occurſu partium ſe lacerabant: medio urbis foro civium ſpectabantur certamina, ſpreta Ducis majeſtate, ut nullibi fortaſſis lacrymabilior civitatis facies: pars illa, quæ domeſtico congreſſu inferior erat, tanquam ſi cum altera ipſe Dux ſentiret, potiùs quàm civi cedere, externo ſe dedere meditatur; hinc quartam in defectionem apertiſſimè diſceſſum. Cæterùm,

quæ

quæ per eos dies ab Italia venerant copiæ, ductore Zeno, civiles impetus ſedarunt, & nutantem Inſulam, captis, damnatiſque flagitii auctoribus, in fide retinuerunt. Non tamen diù ab conſuetis turbis reſpiravit Creta quintam paſſa ſeditionem poſt quinquennalem quietem. Quidam Cortatii fratres, natalibus, majorumque titulis elati, Venetum ab Inſula magiſtratum, & ipſum quoque nomen deturbare conabantur. Pernicioſa in primis ſceleſtorum manu quædam nobiliora caſtra capta, occupatæ Deſilomates anguſtiæ, è quibus perduelles ſæpè exiliebant magno inſulanorum incommodo. Marcus Gradonicus iis occurrens dimicavit feliciter, & rebellem turbam brevi proſtravit. Ab inſula demigrarunt Cortatii: aſſeclæ pro venia ſupplices impuniti ultrò etiam receſſere. Sopitis in hunc modum tempeſtatibus, quæ viginti, ac ſex annos Cretam exagitaverant, optata demùm tranquillitas affulſit.

## *Bellum Patavinum tertium.*
## MCCXV.

Quo tempore in Creta tumultus exorti, tertiò cum Patavinis pugnatum eſt. Tarviſini per eos dies nimio fortaſsè luxu diſſoluti, ludos quoſdam

militares inſtituerant, ad quos confluebant vicini populi, non tàm ut ea ſpectarent certamina, quàm ut rudimentis iis ad ſeria ſe exercerent: eò itaque Venetorum, ac Patavinorum juvenum plurimi acceſſerant: cumque Venetis jam certaminis palmam ſpectatores deferrent, Patavini ſola invidia moti, facto in Venetum ſigniferum impetu, vexillum, Marcia icone, & patrio numine venerandum turpi, ac probroſa contumelia lacerarunt. Ex injuria continuò orta indignatio tempore adolevit, ſuccreſcentibus odiis, & invaleſcentibus factionibus. Patavini, tanquam ipſi eam vim, & convitia paſſi eſſent, indictis armis in noſtros concurrere primi, ſuppeditantibus auxilia Tarviſinis, & dimiſſo exercitu Venetos agros populantes intravere; nec rapinis contenti, Bebianam turrim non procul à ſtagnis ſe demolituros, urbemque ipſam invaſuros minitabantur. Ad coercendam igitur hoſtium audaciam milites ſubitò conſcripti ſunt, qui audacter progreſſi hoſtilia caſtra adorti grave circa turrim ineunt certamen; quo procedente, tantum pavoris Patavinis incuſſum eſt, ut panico veluti metu perculſi, quà cuique patebat ad fugam via, dilaberentur. Nihil deinde à victoria temperatum: noſtri ad prædandum in agros effuſi, opima de hoſti-

bus

bus ſpolia retulere: & cùm ulteriùs ad municipiorum expugnationes properarent, revocati ſunt ab Senatu, pro hoſtibus pacem exorante Patriarcha Aquilejenſi Innocentii Pontificis Legato, quam utrique populo Senatus clementiſſimè conceſſit.

### *Bellum in Federicum II. Imperatorem.* MCCXXXVI.

SUb hæc tempora, Jacobo Theupolo Remp. moderante, in duas partes diviſa eſt Italia, quarum uni, quæ Romano Pontifici ſtudebat, Guelforum nomen inditum: Gibellinorum alteri, quæ Cæſarem ſequebatur, inteſtiniſque odiis, ac factionibus miſerè lacerabatur; hæcque infanda nomina, imperante Federico Secundo, ardentioribus propagata ſtudiis civilem peſtem, ac perniciem latè in Ciſalpina Gallia ſparſere. Tota hac provincia, perſtrepentibus Cæſarianis armis, in apertum diſcrimen Pontificia quoque dignitas ruebat, ni Veneti ex veteri inſtituto eam tutati eſſent. Itaque contra Federicum Romanæ ditionis oppida turbantem ab Senatu valida ornatur claſſis, & Petro Joanni Theupolo in Apuliam ducenda traditur. In eam regionem Venetus ductor profectus Thermolas, & Beſtricem, aliaque complura caſtra Pontificiæ ſedi rursùs aſſeruit. His peractis, à mari in continens bellum

translatum, Petro Theupolo duce tum à Mediolanenſibus in Prætorem aſcito, pugnatum eſt. Porrò non eadem ubique fortuna. Theupolus enim dum ad Cortem-novam parum proſperè confligit, accepta clade captus, miſſuſque in Apuliam, à furenti populo ibi diſcerpitur, quòd anteà illius frater eam provinciam in ſummas difficultates redegiſſet. Hæc inter Cæſar noſtris adhuc infenſus, quia Pontifici favebant, ſuis in litibus Bebianæ turris demolitionem aggreditur; hoſtiumque impreſſionibus procul dubio illa ceſſiſſet, niſi confeſtim magna navicularum copia in ſubſidium miſſa eſſet: hoc auxilio pulſis hoſtibus turris egregiè ſervatur.

## *Bellum Conſtantinopolitanum ſecundum.* MCCXXXVIII.

PRo amicorum ſecuritate denuò Veneti ad arma revocantur. Ut primùm namque nuntiatum eſt, Conſtantinopolim à Joanne Vatazo Lesbi Principe, junctis cum Ponti Rege copiis obſideri, captamque iri, ſi tantillum amicorum auxilia tardarent, Senatus in ſubſidiariam exepeditionem quinque, ac viginti triremium claſſem, ductoribus Leonardo Quirino, & Marco Guſſonio decernit. Hæc in Helleſpontum advecta hoſticam in illius pelagi faucibus offendit, quæ ibi con-

conſultò morabatur, ut impediret ſuppetias. Commiſſa itaque pugna pari utriuſque conſtantia, dubium diù fecit belli eventum; ſed tandem devicti, ſuperatique hoſtes vaga fuga noſtris reliquere locum, & victoriam. Soluta urbis obſidione, partoque triumpho inſigni Venetias claſſis remeavit. Vatazus tamen, qui Conſtantinopolis potiundæ impotenti ardebat cupiditate, noſtrorum cognito receſſu, denuò rem navalem inſtaurat; & majore impetu repetit obſidium. Iterùm tamen à Venetis repellitur, urbique ſua ſecuritas confirmatur, Joannis Michaelii ſolertia, qui pro Venetis incolis Byzantii tum Prætorem agens, paucis in Vatazum eductis triremibus, atque tentata veriùs, quàm inita pugna, obſidentem non ſine memorabili clade fudit; oſtenditque, non multitudine militum, ſed animorum virtute victoriam parari.

*Ferraria Romano Pontifici ſervata.*
MCCXL.

FErrariam Federicus Imperator Romanæ Eccleſiæ ademerat. Veneti igitur, qui ſe, ſuaque omnia ſummo Antiſtiti devoverant, adverſus Cæſarem iterum arma ſumunt. Claſſis nempè ſub Jacobi Theupoli auſpiciis Padum ingreditur, quæ intereà ſecundo flumine invecta, dum terra Pontificius Legatus, & Actio

Ateſtinus urbem perſtringere adnituntur, bellicarum machinarum robore disjecit mœnia, unde per ruinas introgreſſi noſtri portas recluſerunt terreſtribus copiis, ducto in captivitatem Cæſaris Præfecto Salinguerra Taurelio. Ex hoc poſteà tempore Ferrariæ libera adminiſtratio data eſt Ateſtinorum familiæ, quæ urbem à Pontificibus Marchionis primùm, deinde Ducis titulo acceptam jure hæreditario retinuit ad noſtram propè tempeſtatem. Atque hæc expeditio plurima Venetis privilegia peperit in ea civitate, quæ deinceps Venetum Prætorem ſibi deligendum perpetuò ſtatuit, tunc ad id munus electo Stephano Baduario, qui Pontificias turmas deduxerat.

*Jadera ſexta defectio.*
MCCXLII.

VIx à Ferranrienſi bello reſpiratum erat: & nondum arma depoſita, cùm Jaderę toties rebellantis alia defectio hæc excitaſſet, quæ nunc etiam, Veneto Magiſtratu repulſo, Regis Pannonici gubernacula ſuſceperat. Allati nuntii rumor quò magis ſua indignitate Patrum animos incendit, eò citiùs ad parandam ultioni claſſem impellit. Conſcripto milite, imperatoque remige, in expeditionem deſtinatur Rainerius Zenus. Is poſtquam Dalmatiæ applicuit,

Ja-

Jaderam tùm terreſti, tùm maritima manu circumdedit, & duobus menſibus terra, marrique oppugnatam jam ſextùm Venetæ dominationi ſubjecit. Poſt hæc Patribus placuit legatos in Pannoniam mittere, Stephanum Juſtinianum, & Petrum Dandulum, eloquentia præſtantes viros, qui publicam rem eo maximè nomine juvarent, quòd à Rege impetraſſent eam opem & eſſe, & futuram rebellibus ultimam; remiſſo etiam jure omni, quod ſibi quoquomodo in ea urbe eſſe poſſet. Tandem civium Venetorum colonia Jaderam ad tempus traducta eſt: quippe urbes domeſticæ fidei exemplo ſtabilire interdùm non minus eſt, quàm eaſdem armis acquirere.

### *Compreſſus Alexii Calergii tumultus in Creta.*
### MCCXLVII.

NUlla eſt fides, nullumque tutum obſequium, ubi fines cupiditatis augeat innata ferè viris principibus ambitio. Alexius hic Calergio ſanguine, opibuſque ſuperbus non unius urbis, ſed totius Cretæ imperium affectabat. Tantis ea propter incendiis, direptionibuſque rebellis legio, cui ille præerat, univerſam fœdavit inſulam, ut pro certo conſtaret, nullius mali expertem eſſe provin-

ciam, in qua vigerent ſeditiones, ac inteſtina bella. Pudet ejus temporis exſecranda ſcelera, impios auſus, ſceleſtaſque civium cædes hìc attexere. Cæterùm in Creta extremum ſubiiſſet excidium res Veneta, niſi Vitalis Michaelii Cretici Ducis prudentia, ac dexteritate pax cum Alexio firmata eſſet. Juvat quandoque paciſci cum ſubditis. Horum quippe exaſperati animi non raròin audaciam, & deſperationem feruntur, non impetrata Principis clementia, quæ opportunè adhibita, populorum querimoniæ plerumque ſedantur, ac rebellionum, ſeditionumque fax, ſi qua eſt, conſopitur.

### *Bellum in Actiolinum Tyrannum.*
### MCCLVI.

GUbernante Remp. Rainerio Zeno, Actiolinus Patavinorum tyrannus, ex obſcuris natalibus ad regiam propè majeſtatem evectus, univerſam penè Ciſalpinam Galliam obtinebat, permittente Federico II. Imperatore, cujus partes, & nomen ille impigrè tuebatur. Impensè audax, & impius ita in humanum genus graſſatus eſt, ut ſupra triginta mortalium millia pro libidine ingenii ſui teterrimis ſuppliciis ſuſtuliſſe dicatur. Itaque ad evertendum hoc naturæ monſtrum acceſſit Venetias Alexandri IV.

Pon-

Pontificis legatus, ut noſtri adverſus tyrannum diris omnibus devotum auxiliares manus conferrent. Pontificiis monitis, & vicinarum gentium calamitate permoti Patres, confeſtim delectum militum habent, imperantque navigia, quæ ex Bebiis in Meduacos amnes devecta exercitum tutiùs, celeriùſque exponerent. Copiæ Venetæ eo conſilio ductæ in hoſtiles agros, ut populationibus, & villarum incendiis hoſtem mœnibus incluſum in patentes campos elicerent. Nec ſeciùs res contigit. Anſedinum Actiolini nepotem, & Patavinæ urbis Præfectum ad Corregiolam obvium habuere: hìc ille metari ſtatuerat, & Venetos à prædis cohibere. Verùm ex conſerta acriter manu inde ſubmotus eſt magna clade, & in Saccenſe oppidum fugatus. Inſequentibus autem noſtris, inde etiam turpiter dilapſum tandem excepit Patavium. Inde tota circa eam urbem belli moles, quam admotis machinis noctu, diùque Veneti oppugnare decreverunt, quoad, expulſis tyrannis, libertatem civibus procuraſſent. Laceſſiti primùm ſunt hoſtes ad Pontem-curvum, atque intra munitiones fœdiſſimè rejecti; deinde circa Altinatem portam, ſupervenientibus Pontificiis, atque Ateſtinorum copiis bellum recruduit, Anſedinoque fuſo, & in fugam acto, urbs capta eſt. Actiolinus, accepto

amiſſi

amiſſi Patavii nuntio, properè motis caſtris à Mantuæ obſidione in illius conſpectum advolavit: ſed irruenti, provocantique in certamen tyranno nihil aliud reſponſum, objectumque, quàm grandi vallo, & robuſtiſſimis defenſoribus munita mœnia, militariſque conſtantia, quæ inaniter furentis impetum fregit, ac deluſit. Quare cùm recuperandæ urbis ſpe fruſtraretur, quaſi in ultionem verſus, quos ad XII. millia ſuis in caſtris habebat, Patavinos, vario mortis genere ad unum necari juſſit. Hac ne dum ſatiatus rabie Patavino agro decedens totam Inſubriam immaniſſimis crudelitatibus replevit. Tanta ille ſævitia ſocias omnes civitates in ſe commovit, atque demùm has ſuorum ſcelerum vindices habuit. Quem itaque immaniter oderant, contracto ad Abduam numeroſo exercitu ſubitò appetiere; Deoque juſtæ cauſæ favente, tandem Actiolinus vulnerato crure captus Soncinum perducitur, ubi furiis ultricibus agitatus ſibi mortem tyranno dignam conſcivit. Hàc victoria bellorum reliquias perſecuti Veneti, Albericum Actiolini fratrem Tarviſio pulſum cum uxore, liberiſque obtruncarunt, ne quiſquam aut ad ſcelus, aut ad vindictam ex tàm nefaria domo ſupereſſet. Ita penitùs Actiolina tyrannide extincta, exoptata rediit libertas, quæ totis triginta quatuor annis ab univerſa

fer-

fermè Ciſalpina Gallia, totaque Venetiis exulaverat.

## *Bellum cum Genuenſibus ſecundum.* MCCLVI.

CUm Genuenſibus grave, & diuturnum Reſp. bellum geſſit, quo gens illa armis ferox Venetos ita exercuit, ut hi viderentur quaſi ſuos habere Carthaginenſes. Levis quidem ea cauſa, quæ duos potentiſſimos Italiæ populos funeſtiſſimis cladibus, parva interdùm reſpirandi mora, commiſit. Genuenſes in ſimultates pertraxere Venetorum opes, & majeſtas: ex quibus invidia, & odium, ac publica demùm diſſidia originem duxerunt. Poſtquam enim Chriſtianorum Principum armis Hieroſolymæ, ac fermè tota Syria Barbaris erepta eſt, Veneti, ut diximus, in Ptolemaide, Tyroque urbibus re præclarè geſta, juris dicundi ſuis facultatem obtinebant, ac proprias ædes, vias, forumque. Hæc eadem jura obtinuerant Genuenſes, cùm ipſi quoque Syriacam expeditionem collato auxilio juviſſent. Nihil itaque utrique genti commune præter ſacra templa. Verùm cùm de cœnobio Sancti Sabbæ in ipſa Ptolemaide orta eſſet contentio, ſingulis illud ſibi vindicare conantibus, lis ad Romanum Prçſulem delata ita componitur, ut eo templo, ædibuſque tam Vene-

Veneti, quàm Genuenſes communi jure uterentur. Hi Pontificio decreto haud acquieſcentes ſacra domo illos arcere, eamque in munitiſſimam arcem redigere non ſunt veriti. Noſtri tàm gravi injuria affecti decreverunt armis ſua jura tueri, & nefarios hoſtes etiam urbe ejicere. Ea propter, Rainerio Zeno Duce, XIII. triremes eductæ è Tyri portu in Genuenſes Ptolemaidem appulerunt, vehementique impreſſione omnes hoſtiles naves circa urbem hærentes ferro, & igne oppreſſere. Oppidum ingreſſi, templum à Genuenſibus naviter defenſum obſtinatiſſimè dimicando capiunt, magnaque ex parte demoliuntur. Proſecuturi totis animis inchoatum bellum adverſus turbidum hoſtem, fœdus cum Siculo Rege conſtituunt, accerſitaque majori claſſe, quam ducebat Laurentius Theupolus, illum toto pelago inſectantur. Sed Ligur tùm magis irritatus, quàm territus, non contemnendum triremium, naviumque apparatum inſtruxit, & Venetis apud Tyrum certamen exhibuit. Mari itaque collata manus, magniſque viribus, ſed majoribus odiis decertatum: cruenta fuit utrinque dimicatio, diùque anceps, ad Venetos tamen inclinavit victoria; & ex hoſtium XXV. navibus, omnes aut captæ fuerunt, aut aquis merſæ: hæc clades hoſtem lacerum, imminutumque

que claſſe Tyrum redegit: Venetus Ptolemaidem victor, ac onuſtus ſpoliis admovit, ibique omnia Genuenſium ædificia diruit, & eorum plurimos rapuit in captivitatem. Penitùs autem integro duorum annorum ſpatio, quo pugnatum eſt, deletus eſſet hoſtis, niſi Senatus dicto parens Pontificis, pactis cum Ligure induciis, captivos reſtituiſſet.

## *Conſtantinopolis à Palæologis occupata.* MCCLIX.

Lesbi Princeps Theodorus Laſcaris, morti jam proximus, filio impuberi Michaelem Palæologum, qui maternum ab Alexio Comneno trahebat genus, tutorem dedit, mandata eidem tantiſper potentiſſimæ inſulæ dominatione, quoad ille capax imperii adoleſceret. Palæologus per occaſionem tutelæ ad invadendum inſulæ imperium animum adjecit: cùm igitur regnandi cupiditate nihil ſit iniquius, quæ nec divinis, nec humanis coercetur legibus, ad infandam primò pueri cædem, mox ad Conſtantinopolitanum imperium, occupata Lesbo, ſævos, impioſque conatus direxit. Sed quoniam ambitioni ſuæ adverſum Achajæ Ducem opinabatur, hunc bello aggreditur, & opitulante plerumque ſceleſtis fortuna, captum vin-

vinculis deſtinat, & Achajam ſui juris facit. Proſperrimis his rerum ſucceſſibus, acquiſitoque regno ſuperbiens, Balduinum Byzantii Imperatorem armis invadit, regiamque urbem terra, marique infeſtat. Is ad inopinatum recentis hoſtis adventum terreſtri manu raptim coacta ſtrenuè in continenti ſe defendit: dum non minori virtute Marcus Gradonicus, pro Venetis in ea urbe Prætor, aliquot inſtructis navigiis Palæologam claſſem propulſaret. Porrò ſervata fuiſſet urbs, ſi per ea tempora Balduinus Græcis non imperaſſet. Hæc quippè gens ſua in levitate conſtans, Gallicum exoſa nomen, & adminiſtrationem, Palæologo ſpem dedit urbis recuperandæ, ſi cum validis turmis noctu ad mœnia tacitè conſtitiſſet. Ille itaque expeditiſſimo milite ſtipatus, prope unam urbis portam furtivè conſedit: ubi cùm rei gerendæ tempus adveniſſet, dato ſigno, à proditoribus necantur vigiles, & novus Imperator cum ſuis intra muros admittitur. Exauditur confeſtim horribilis debacchantium armorum fragor, & flebiles undique voces, captum eſſe Byzantium. Balduinus ad omnia pavidus cùm ſibi nullam recipiendæ urbis ſpem ſupereſſe videret, inſtructo properè navigio, cum Veneto Prætore in Eubœam profugit: ſicque per proditionem ad Græcos Conſtantinopolitanum rediit imperium anno octa-

octavo, ac quinquageſimo, poſtquam illud Galli, Venetique conjunctim habuiſſent.

## *Bellum cum Genuenſibus tertium.* MCCLX.

Conſtantinopolis per proditionem amiſſæ caſus non levem Veneto Senatui curam intulit. At animo præſens XVIII. triremes armat, quibus Marco Michaelio imperatum, ut non ſolùm adverſus novos, ſi qui forent, Palæologi inſultus rem Venetorum ſervaret: ſed etiam, ſi è re videretur, Conſtantinopolim ipſam oppugnaret, & hoſtium loca omnia bellicis calamitatibus infeſta redderet. Michaelium ſatis conſtat eam operam navaſſe, qua fractus Palæologus, deſperatiſque rebus dubio procul vrbe demigraturus crederetur, niſi Genuenſes in noſtræ partis invidiam, ſuæque ſpem, qua Peram, urbi contiguum oppidum, & Inſulam Chium mercenariò captarant, laboranti Græco opem tuliſſent: unde geminato hoſte, duplicatoque impetu confuſa virtus, Venetumque robur, imparitate actum in fugam elanguit, poſtremiſque fatis conceſſit Michaelius. Verùm cùm ad cohibendas inimicorum excurſiones aliæ XXX. roſtratæ ſubmiſſæ eſſent: Jacobus Delphinus hoc auxilio ſatis opportuno erectus Eubœam rebellantem adortus eſt,

eſt , demiſſoque in continentem milite per ſingulas illius inſulæ arces victricia ſigna circumtulit , nutantemque populum Venetis aſſeruit . Plures poſthac ex vicinitate congreſſus habuit cum Ligure , tantoque hinc inde odio pugnatum , ut plures utrinque profligatæ naves , interceptæque dicantur , nihilque non actum , quod in alterius partis damnum ceſſurum videretur . Nullum ſanè hoſtem experta eſt hucuſque Reſpubl. aut magis irrequietum , aut minùs placabilem ipſo Ligure , cum quo multos annos , quaſi de imperio , & de gloria decertavit , partim proprio , partim alieno marte : neque enim ſuum utrique populo ſtudium deerat in Syria , dum Venetis Latini , Genuenſibus Græci impenſiùs faverent , unde ferè omnes illius regionis urbes , diverſis diſciſſæ factionibus , plerumque mutuis cladibus hauriebantur . Oppreſſerant hiſce temporibus Genuenſes nonnulla Venetorum navigia in Helleſponto , remiges , militeſque barbarum in morem vel interfecerant , vel excæcarant . Noſtri è contra , ut ſuis moribus domarentur hoſtes , non paucas eorum naves circa Æginam in Saronico ſinu deprædati ſunt . Sed ut validiori apparatu res publica defenderetur , ac quinquaginta triremes adverſus Genuenſes ſex eductæ , quæ primùm in Siciliam , tandem in Syriam ad inquiren-

das

das hoſticas navigant. At iis nuſquam occurrentibus, Tyri oppugnationem inſtituunt, quæ urbs per eos dies hoſti ſe dederat. Quoniam verò in hac expeditione haud opus eſſet tantis viribus, cum triremium parte Jacobus Dandulus perſequendo intra penates Liguri deſtinatur. Hic, accepto navium ſupplemento ex Creta, cum Marco Gradonico in Liguriam trajecit, ejuſque oram hoſtiliter diripuit, multa præda, pluribuſque adductis navigiis. Contumeliam ulturi Genuenſes XXX. roſtratis Venetum perſequuntur, correptumque in ſinu Drepanitano adoriuntur haud ſegniter. Utraque claſſis pugnandi avida confeſtim atrox, ſpectantibus Siculis, miſcet certamen, & tàm ex propinquo conſeruit, ut non miſſilibus ampliùs, verùm gladiis, propè collato pede, dimicaret. Fortuna, cùm in multas horas neutri victoriam adjudicaſſet, Veneto tandem adhæſit. Hoſtium triremes XX. captæ, combuſtæ reliquæ, aut aquis, fervente bello, depreſſæ: remigum, militumque infinitus propè numerus in vincula protractus. Porrò nec nobis incruenta victoria, non paucis deſideratis, quos mare, mariſque abſorpſerat. Palæologus, audita Genuenſi clade, de ſe, ſociiſque actum timens, cum victore Veneto in quinquennium inducias, ipſo excluſo Ligure, paciſcitur, qui in adverſis ferocior

cior factus, ad piraticam convertitur, navemque mercatoriam apud Cytheram prædatur, & Cydonem in Creta oppidum populatur, vaſtatque. Interim Senatus ne maritimam Græciæ oram ſibi ſubjectam hoſtilis turbaret irruptio, imperat ad Methonem opportuna triremium præſidia: atque in hunc modum eam littoralem provinciam tutam multos annos retinuit.

*Civilis tumultus ob tributum.*
MCCLXV.

EXhauſto diuturnis bellorum impenſis ærario, videbatur Reſpub. ampliùs non poſſe aut alere milites, aut claſſicos apparatus ita commodè inſtruere. Perſuadendi erant idcircò cives, popularesque, ut non tàm rei propriæ, quàm communi ſaluti conſultum vellent, qualiſcumque tributi collecta, quod mulctatitio ære ſecundùm noxas penderetur. At hoc publicè indictum, mirum quàm plebejos animos offenderit. Ex eo in apertam ſeditionem ventum eſt: directis in Curiam armis, ibi primò conjurationis fax eluxit, & in Principem Rainerium Zenum furibunda plebs lapides conjecit; mox plures patritiæ domus expilatæ, & Senatores ad necem ſunt conquiſiti. Apparebat tumultuantem ea tempeſtate Remp. peſſum ituram. Porrò ab irato vulgo in Patres haud ultrà proceſ-

ceſſum, poſtquam juraſſent impoſiti tributi abrogationem. Ita ſeditioſæ turbæ pacatæ, & reddita mœſtæ urbi tranquillitas. In quædam tamen ſcelerum capita animadverſum, habitaque de contumacibus quæſtione, plures ſecuri percuſſi ſunt: cæteris exemplo, ſeditiones nunquam ſuis auctoribus ceſſiſſe feliciter.

## *Bellum cum Genuenſibus quartum.* MCCLXVI.

NOndum exciderat Venetorum animis Cydonis in Creta oppidi exitium ab Genuenſibus illatum, quod videbatur Reip. majeſtati grave, niſi acceptam injuriam vindicarent. His igitur pulſi, adactique ſtimulis Jacobum Dandulum Ptolemaidem tendere jubent, & adverſus perfidum hoſtem hoſtilia omnia moliri. Immiſſus itaque Venetus Præfectus cum inſtructiſſima claſſe in Syriam inter Ptolemaidem, Tyrumque incidit in hoſtes, eique in pugnam ſoluto majores objecere vires Genuenſes. At quia noſtris potior in re navali ars, per medias acies præterlapſi, acriùs in obſiſtentes convertunt proras: in multum diem duravit contentio, quam tandem certa cum victoria pro Venetis fortuna diremit. Verùm inclinante ad vindictam hoſtium animo, cùm impetratam ſibi ab Galliarum, Siciliæque Regibus pacem ſpre-

vil-

viſſent; incaſſum etiam eam ſollicitante Romano Antiſtite; quinquennales inducias libentiùs paciſci voluerunt, opportunum rati hoc temporis ſpatium reſtaurandis viribus, quibus tandem præſentem injuriam ulciſcerentur.

### *Pugna cum Bononienſibus.* MCCLXXI.

POſt incœptum cum Genuenſibus bellum ita obſidebantur inimicis claſſibus maria, ut inſida, & periculoſa noſtris redderetur ad frumentationem in Apuliam, Siciliamque navigatio: nec poterat vel publica impenſa altera parari claſſis, qua frumentatores ab hoſtili metu defenderentur. Hinc Veneta urbs ſub Laurentii Theupoli Principatu in extremam annonæ penuriam incidit. Ad vicinas igitur gentes itum, quas ab Actiolini tyrannide ope ſua paulò antè liberatas Veneti gratas, & beneficii memores arbitrabantur: ſed contrà accidit. Ferrarienſes enim, Tarviſini, & Patavini præſertim, non ære, non precibus flecti unquam potuere, ut liberam egenti civitati darent in ipſorum agris frumentandi licentiam: unde liquidò apparet, nihil in populo fluxius eſſe, quàm acccepti beneficii memoriam. Quoniam itaque finitimorum odia Venetos ad longinqua redegerunt auxilia, eaque parùm tu-

tuta, ab audenti Reip. fortuna civibus fame laborantibus proſperè conſultum eſt, empto in Sicilia frumento, atque ſine jactura in urbem invecto. Porrò in vindictam ingratorum Patres novam de portoriis legem promulgarunt, qua vectigalia ſolverent ii, qui cum mercibus intra Flanaticum ſinum, Padique oſtia navigarent; & ne fraus intercederet, deſtinatæ ſunt ad exactionem ſpeculatoriæ naves. Bononienſes id ægrè paſſi, legatione miſſa, ſe arma correpturos minitantur, niſi decretum vectigal Senatus quamprimùm tolleret, liberumque maris uſum permitteret. Riſit is inſanientis populi minas, novemque armatis biremibus, ſe illi ad Primarium oſtendit: verùm in ulteriore Padi ripa erecto à Bononienſibus caſtello, res Veneta graviter turbabatur. Noſtri ad hoſtium vires ſenſim debilitandas bellum protraxere in triennium, quo exacto, Marcus Contarenus jam feſſis pacem largitur his conditionibus, ut extructam arcem diruerent, & immuni quarumdam mercium ſubvectatione, oſtiorum Padi cuſtodia penes Rempublicam eſſet.

*Juſtinopolis recepta.*
MCCLXXVI.

UT nulla Reip. ab armis eſſet vacatio, non diù poſt Bononienſem pugnam nuntius aſſertur de Juſtinopolis defectione, Illa, Veneto Prætore ejecto, ſpecioſo libertatis titulo capta rebellarat. Ut in priſtini officii leges traheretur, miſſus Andreas Baſejus cum idoneo navium delectu. Is in provinciam delatus ſubita oppugnatione contumacem civitatem adeò deterruit, ut, venia ſuo ſceleri deſperata, maluerit Aquilejenſis Patriarchæ ſubire ſervitium, quàm Venetæ benignitati obtemperare. Ille adipiſcendæ urbis occaſionem amplexus, cum armato milite præſto adfuit: ſed bellum cupidiùs, quàm feliciùs geſſit: quippe obſeſſis non ſolùm quidquam profuit, ſed ipſe primis congreſſionibus in fugam adactus Venetam de ſe victoriam magis auxit, & Juſtinopolis, turpiter abeunte defenſore, citiùs recepta eſt.

*In Anconitanos expeditio ſecunda.*
MCCLXXVIII.

EAdem cauſa, quæ pridem Bononienſes, in pugnam tunc traxit Anconitanos: de portoriis nempè lata lex: ea

ea negabant pendere, quia id juris non eſſet Reipublicæ. Horum pervicaciam armis vindicare volentes Veneti, cum ſex, ac vinginti triremibus Anconam oppugnatum ivere. Claſſis ante inimicam urbem explicata ingenti pavore hoſtem affecit: & quia ea erat Romanæ Sedis tributaria, à Pontifice opem poſtulavit. Interim noſtri obſidioni intenti, cùm nullam ibidem ſuis navibus haberent tutam ſtationem, à fœdiſſima repentè tempeſtate jactantur, ac proximis Senogalliæ littoribus illiſi triremes aliquot perdiderunt. Non tamen iniqua ſors Venetos conſternavit, quin, aliis in ſupplementum acceptis, Anconam iterùm vexarent. Subinde fraudibus rem agentes Anconitani Venetas triremes omni bellico ornamento imitati, obvii procedunt, ac exhibito amicitiæ ſigno, duas è noſtris conficto dolo incautas naves opprimunt. Hinc magis irritatis Patrum animis inſedit ſententia delendi hoſtem. Quare tandem horum conſtantia territi Anconitani iterùm Pontificia auxilia implorant: at nihil profectum obſeſſis, qui in dies ad anguſtiores rerum anfractus redigebantur. Penè igitur deſperationi proximi pacem ſuppliciter exorarunt. Hæc denegata priùs, ut longiores audaciæ, ac temeritatis pœnas darent: poſtremò benigniter conceſſa ab Jacobo Contareno

Pr ncipe ea lege, ne impoſitum onus exinde detrectarent.

## *Bellum Hiſtricum cum Aquilejenſibus primum.*
## MCCLXXXIX.

ANconitanos Hiſtri exceperunt à Veneto deficientes: ad coercendos rebelles noſtri progreſſi ibidem in armis pro contumacibus conſpexere Patriarcham Aquilejenſem, qui valida Venetorum claſſe, manuque appetitus, declinando pugnam, veluti ſubitaneo correptus metu in fugam dilabitur. Ex hoc Veneti faciliùs Hiſtros recepere. Cæterùm vix de recuperata Provincia fama Patribus innotuerat, cùm iterùm Aquilejenſis non tàm ſuis inſtructus, quàm auctus Goritiani Comitiis auxiliis ad ſpem melioris fortunæ revertitur: quare cùm terrorem tantarum virium latè circumtuliſſet, altera Hiſtriæ ſecuta eſt defectio, dum Reip. præſideret Joannes Dandulus. Nuntiata ea Senatui, qui recentem ab urbe claſſem dimiſit, Tergeſtum in primis rebelle oppidum petitur: ſub mœnibus fruſtrà iterata certamina, crebròque promotæ bellicæ machinæ: nam in propugnatoribus ſingularis conſtantia, & eximia virtus apparuit. Longiori itaque obſidione opus erat, ut contumax hoſtis domaretur: &

& adhibita quidem à Venetis ſolertia non parùm hoſtiles animos infregiſſet, niſi ad minora officia dilapſus cum maxima parte copiarum Joannes Dandulus animum feciſſet Tergeſtinis, qui nimbum priùs ſibi inſtantem in noſtros tranſfuderunt: hoc modo eluſa victoria, iræque in aliud tempus dilatæ Tergeſtum ſua obſidione liberarunt.

### *Res in Syria malè geſta.*
### MCCXCI.

GLiſcentibus in dies Venetorum, & Genuenſium diſcordiis Chriſtianæ res in Oriente miſerandum in modum occidere. Primò quidem Venetæ ab Syriaca provincia divulſæ; Liguſticæ verò non tàm inde, quàm à reliqua Græcia paulò poſt exterminatæ ſunt. Chriſtianis itaque inter ſe diſſidentibus, Hieroſolyma, urbs antiqua nobilitate celebris, & Chriſti Dei natalibus, vita, morteque ſanctiſſima in Barbarorum manus rediit, expugnata à Saladino Babilonię Rege. Is per eos dies non ultrà progreſſus eſt, ne totam in ſe armaret Europam: utque domiti à ſe bello populi animos quoque captaret, firmaretque, tracta ad tempus modeſtia, compoſitoque marte uſus erga omnes eſſe fertur; unde etiam Ptolemaidi indulta quies, pactis cum Veneto induciis. Attamen, ut eſſent,

qui graſſantem hoſtem morarentur, Romanus Pontifex Chriſtianos Principes excitare ſedulò adnitebatur, & jam apud Venetos ſtabat in anchoris parata claſſis. Sed quid? dum ab reliquis ſocialia arma cunctantiùs parantur, induciarum tempus per ſummam Orbis Chriſtiani ſocordiam elabitur: quam ſuis rebus occaſionem nactus Sultanus, & Saladini, cui ſucceſſerat, fortunam aſſecutus poſt Tyrum, Sidonem, Tripolim, Berythumque incenſas, & ſolo æquatas urbes; Ptolemaidem tanquam belli caput aggreſſus eſt. Stetit hæc tamen aliquandiù ſola Venetorum virtute, ac viribus; at innumeris penè cincta legionibus, nulliſque ab Europa allatis ſuppetiis, corruit miſeranda urbs, & ab imis fundamentis deleta eſt. Ita non ſine infami Europæorum Principum nota, qui arma in pium bellum diſtringenda, tunc temporis ad ſe dilaniandos civili quadam rabie converterant, expulſo è ſacro ſolo divino cultu, atque Chriſtiano nomine, amiſimus monumenta pietatis, & tot victoriarum trophæa, quæ annorum fermè CC. labore à majoribus noſtris parta fuerant.

*Bellum cum Genuenſibus quintum.*
MCCXCIV.

A Miſſa Ptolemaide non ampliùs cum Genùenſibus dimicandum erat; quippe urbem illam præteritorum bellorum facem Sultanus jam extinxerat: hac tamen ſublata odiorum cauſa, aliam livor, & ambitio prætexuere; maris nempè imperium à Ligure ſibi arrogatum. Eapropter rursùs inter utramque gentem, repetitis ſæpè congreſſibus, ita præliatum accepimus, ut non minùs victos, quàm victores belli pœniteret. Cæterùm hoc ipſum bellum motum eſt in Genuenſes, adminiſtrante Remp. Petro Gradonico, eò quòd illi Piſanos ad Lamellam inſulam per ſummam injuriam offenderant. Sociis illatæ cladis ultio mandatur Rogerio Mauroceno, qui cum LX. triremium claſſe devectus in Pontum, Peram non procul à Byzantio hoſtium receptaculum combuſſit; parique uſus celeritate Folia-vetera oppidum injectis flammis ſolo æquavit. His geſtis, domum evocato Mauroceno, Joannes Superantius ſufficitur. Sub novo duce Caphata urbs, in qua Ligures negotiabantur, occupatur, diripiturque; inde progreſſum in Tauricam Cherſoneſum; ubi Veneti majorem ſuo nomini gloriam peperiſſent, niſi re-

gio illa, perpetuis damnata frigoribus, nautas, & milites ultra fidem debilitaſſet. Hæc inter hoſtes diſcurſantes per noſtra maria, in his omnia pro libidine agebant: claſſem LXX. roſtratarum Lampadius Auria ductabat, qui prædando magno nominis, armorumque terrore cuncta in vicinis littoribus perturbaverat. Depopulationes, metumque prohibiturus alias naves, triremeſque comparavit Senatus, & quidem tumultuariò; expletoque XC. armatorum navigiorum numero in hoſtes delegit præſtantiſſimum virum Carolum Dandulum: hic paribus armis, animiſque bellum à Ligure oblatum ſuſcepit, quo Corcyra in Illyrio non parum nobilitata, invectuſque in provocantem hoſtem, præteritarum victoriarum memoria: initum certamen in multas horas protraxit, toto pelago armorum fragore, & cadentium utrimque fremitibus inhorreſcente: ſed tandem fortuna inſtabilis, noſtriſque adverſa, Genuenſes ſequuta eſt, ibique deficere viſa, ubi virtus eminebat. Noſtrorum itaque profligata claſſe, Dandulus in hoſtium poteſtatem venit, eorum ornaturus triumphum, niſi generoſa morte ignominiæ ſe eripuiſſet. Cæterùm Veneti non inulti, neque hoſtibus incruento bello cecidere; quippe hi majora non auſi, fugientibus ſimiles Adriatico exceſſere. At mirum quantùm infremuerit Ci-

vi-

vitas ad nuntium diſſipatæ claſſis; haud tamen animo conſternata recollegit vires, & XXV. triremibus Marco Baſejo Præfecto, hoſtibus in Helleſponto occurrit: verùm tunc quoque conſtitit, quamcumque rei militaris gloriam ſæpiùs fortunæ, quàm virtutis eſſe beneficium. Obviam eunti Veneto pugnam ſimiliter indixere Genuenſes, & navium numero, & recenti rerum geſtarum recordatione freti. Hos Baſejus cùm ſubito diſceſſu eludere deliberaret, ita properare non potuit, quin circumveniretur: quoad ſuffecere vires, fortiter præliatus eſt, labore tandem, ac robore impar victori ceſſit. Duplicato malo nec quidem proſtrata Reſp. perſequendos hoſtes decrevit, qui libero mari vagantes in Cretam irruperunt, direpta iterùm Cydone. Itaque tertiùm refectis grandi conatu viribus in Liguriam trajecit, ut ex impreſſione illi coacti ab Creta ad tutandam patriam revocarentur. Dominicus quidam Slavus vir præſtans animi cum paucis aliquot navigiis univerſam fermè Liguſticam oram rapinis, incendiis, & vaſtationibus fœdè permiſcuit, plures hoſtium biremes vi cepit, & in ipſo quoque Genuæ portu egregia in oppidanorum contumeliam edidit facinora; inde poſtremò recedens duas Liguſticas triremes oppreſſit, quas ſuarum puppibus adligatas triumphantis in morem invexit in ur-

 bem.

bem. Tandem pacem neceſſariam magis, quàm voluntariam uterque populus eſt amplexatus, cùm amborum vires continuatis cladibus fractæ, ac extremo penè excidio conſumptæ eſſent.

### *Expeditio in Græcum Imperatorem.* MCCCI.

CUm Andronico Palæologo, quòd Venetæ Reip. vel ratum vectigal, vel acceptam mutuò pecuniam ſolvere recuſaſſet, præliatum eſt. Miſſus Belletus Juſtinianus unà cum VII. ac XX. triremibus, ut à Græco, quæ debebat, vi repeteret: enavigavit proſpero curſu in Helleſpontum, ac multis hoſtium depreſſis navibus, aperto mari divagatus, fermè omnes Conſtantinopolitani imperii maritimos tractus incendiis, & cædibus, quà potuit, deſolavit. Qui capti ſunt Græci ad unum laqueo ſpiritum reddidere, æquabili vindicta, quam diſtulerat, non abſtulerat Venetus, memor fraudis, qua ipſe Byzantio cum Balduino fuerat ejectus. Hoc metu Juſtinianus à Palæologo debitum æs extorſit, quod prædæ conjunctum inſigni cum victoria patriæ intulit.

### *Bochoniana in urbe conſpiratio.*
### MCCCII.

VIx libera externo bello Reſp. quando ex privatis odiis in domeſticum incidit, ob ſceleratas quorundam civium conſpirationes. Marinus Bochonius Petro Gradonico Duci infenſus, eos in nefaria conſilia compulit, qui per eos dies adverſus eundem Principem pari odio furebant: cùm, poſthabito Jacobo Theupolo, quem popularis acclamatio ad ſupremum Magiſtratum expetebat, Gradonicum Patres extuliſſent: vel, quod nefas, quibus inhonora libertate potior tyrannis videbatur. Eo itaque auctore, in Principem, quem unum Bochonius impensè oderat, & in optimates, ſi qui obſiſtere auſi eſſent, ad necem uſque deſævire conſtitutum erat. Dicta eſt ſceleri dies, qua Comitia agerentur. Delata Patribus conjuratio in id omnium ſtudia convertit, ut primo quoque tempore tanti criminis capita comprehenderentur. Favit autem publicis votis fortuna; Marinus enim ipſe, & primores ſocii capti, civitaſque ab imminenti incendio ſervata eſt, dum illi flagitiis convicti capitali ſupplicio puniuntur.

### *Bellum Patavinum quartum.*
### MCCCIV.

PAtavini, erecto caſtello, eique impoſito præſidio non procul à ſtagnis, quibus Petabubulæ nomen, in arma Venetos provocarunt. Apparebat, vel etiam invitis his, omnia ea loca, quæ inter Clodiam, & Albanum ſita ſunt, in ſalinarum uſum per Patavinos fore redigenda, maximo Reip. detrimento; finitimæ gentis machinamenta cognovere Patres, in publicam, privatamque perniciem tendere. Quamobrem immiſſus eſt miles, qui hoſtes ejiceret, arcem, munitioneſque ſubverteret. Velitatum eſt ſæpiùs cum præſidiariis. Patavini, qui ad ſubſidium venerant, arrepta fuga, ſive impares viribus, ſive rei malè geſtæ pœnitentia, nihil deinceps tentare auſi ſunt.

### *Bellum Ferrarienſe primum.*
### MCCCVII.

NUlla generis religio, nullum nomen tàm ſanctum, quod non regnandi cupiditate violetur. Friſcus Ateſtinus parricidiale bellum Diis penatibus intulit, ac in paterno ſanguine gladiatoriam immanitatem exercuit, impia parentis morte, quia Ferrariæ principa-

patum ſcelere occupare maluit, quàm ex tabulis expectare. Turbatæ eo facinore civitati Venetus aſſertor adfuit, vetere inſtituto, ne eadem ſcilicet fax, quæ domeſticos Ateſtinorum lares nuper cremaverat, ſociorum quoque urbem, & domos per factiones ſuccenderet; præceps eſt enim ambitio, ubi aperto flagitio innotuit. Ferrarienſes itaque abominati tàm crudele imperium, ſe Romano Pontifici dedunt: indignatus ſuorum defectione Friſcus, ultrà quàm credi poteſt, in eos, qui dicebantur auctores, exquiſitiſſimis tormentis deſæviit: hinc deploratis noviſſimè rebus omnibus, ac tardante Pontificis ope, ſe Veneto Senatui committunt, quos ille in fidem receptos legitimo Domino ſervabat, firmata priùs urbe munitionibus, & Magiſtratu ſuo. Verùm Clemens Quintus, qui hos tumultus in Gallia perceperat, Veneto ſacris interdixit, eorumque bona, hominesque ubique locorum diripiendos permiſit, quòd urbem Romanæ ſedi ſubjectam contra jus, & fas occupaſſent. Accedit demùm è Bononienſibus Pontificius legatus cum exercitu, undè recentibus furiis agitata civitas deſciſcit à Venetis, atque iterùm in Pontificia jura concedit. Tantæ levitatis pertæſi noſtri, ſecundo belli anno urbe cedunt, pacemque à Clemente, diù necquicquam petitam, nota tandem Franciſci Danduli moderatione, & opera impetrarunt.

Ba-

*Bajamontis Theupoli conjuratio.*
MCCCX.

SOlet familiæ præſtantia, opum ubertas, ac morum licentia ambitioſos ſpiritus plerumque alere: inde toties expertæ ſunt civitates inquietorum civium turbas; nam illi dum pares negligunt, vel ſuperiores non admittunt, laxatis inſolentiæ habenis in Patriæ ruinam procurrunt. Hæc omnia in uno Bajamonte Theupolo, ejuſque aſſeclis penè omnibus patricii ſanguinis vim tantam habuere, ut horum cæco furore Reip. imperium ferè cum ipſa libertate corruerit. Impulit in ſcelus non amor in patriam, ſed ſimultas, indignatio, & odium in Dandulam familiam, & in ipſum Petrum Gradonicum Principem, qui nimio plus illi favere credebatur, quique Jacobo Theupolo ejus patri prælatus fuerat, fruſtrà populo eundem in Principem depoſcente. Sed ut plerumque privata odia in publica erumpunt incommoda, exſurgente rerum novarum cupiditate: ipſo Theupolo duce in curiam primò ſtatutum erat irrumpere, Principem, cæteroſque ſibi inviſos confodere, & ſi quà cederet, occupare imperium. Cùm inſtaret dies ſceleris, denſatis tenebris cœlum impium facinus exhorruiſſe dicitur procelloſo tonitruum gemitu, & crebra fulgurum coruſcatione: at ea porten-

tenta contumaces nec terruere, nec poſteà ipſa fama patefactæ conſpirationis. Hæc ut Patribus opportunè detecta: ac jamjam immineret vis (id certè divini Numinis auxilium, ut furias in ipſo jam ſucceſſu ſecuras ſubita ultio exciperet) repentina ad arma conclamatio eorum facta eſt, qui Remp. ſalvam vellent. Optimi quique inopinato exciti ſigno, ac tumultu ad publicam defenſionem armati in curiam convolarunt: conjurati quoque irrupere in Marcianum forum, & quaſi verſarentur in militaribus caſtris, execrandum ibidem certamen orſi ſunt. Hi ſua fata urgebant, & ab illis urgebantur ſingularibus furoribus; ideò præcipites ruere in clades, quas ſibi noxiis conſiliis paraverant. Conſeritur civium manus; libertaſque veluti in medio conſtituta videbatur à ſuis vel perdenda, vel conſervanda. Conſpiratorum impetum diù paludati Patres ſuſtinuere, deinde repulere certa victoria, qua paſſim conſternati, cæſique perduelles; ſuperſtites aut capitis, aut exilii pœnas cum ipſo criminis auctore luerunt. Memoriæ proditum eſt, nullam Ciſalpinæ Galliæ urbem, nullum oppidum extitiſſe Venetis extorribus vacuum. Cæterùm Theupolus jam publicis armis vix elapſus mulierculæ manu concidiſſet, niſi alium mortario dejecto contriviſſet, quem caput ſceleris

ex

ex vexillo opinabatur. Extincta in hunc modum conjuratione, de proditoribus affatim habita eſt ultio: in quoſdam laqueo, in alios ſecuri eſt animadverſum: omnium gentilitia ſigna, & nomina ubique locorum expuncta, dirutæ ædes, & bona in publicum translata. Laudatur civico illo conflictu ſupra cæteros Marci, atque Ugolini Juſtinianorum virtus, & pietas. Sic antiqua Reip. reſtituta tranquillitas, plurimaque poſtmodum in ſtrenuos cives, ac de patria benemeritos, atque adeo in ipſam anum collata ſunt præmia. Receptæ, conſervatæque quietis, ac libertatis dies in Venetis faſtis viget, decreta quotannis ſupplicatione Divo Vito, cujus feſto extinctam conſpirationem accepimus. In parricidam verò exulem, peſſimis artibus reditum in patriam rursùs molientem, rogata lex, juſſumque, ut Franciſcus Dandulus, id temporis Venetorum Princeps, quovis ære proſcriptum interficiendum curaret.

## *Jaderæ defectio ſeptima*: MCCCXI.

EVulgata Theupolæ conjurationis fama, quæ omnia in majus auget, Jaderenſes peſſumdatam Remp. ſibi ſtultè ſuadentes, ſeptimam ad Pannones moliti ſunt defectionem. Populum ad rebelliones natum non tàm pedeſtri, quàm

navali militia domandum , ut aliàs, decretum eſt , ſedente Marino Georgio Principe . Illa Dalmaſo homini Hiſpano concreditur : hæc Philippo Bellegnio . Uterque mira celeritate in provinciam fertur , urbemque contumacem diſpoſitis circùm caſtris acriter oppugnat . Jaderenſes armis undique ſepti, & auxiliorum inopes ad ſpretum olim imperium rediiſſent , niſi Dalmaſus, auro polluta fide , in ſingulos dies noſtram producendo victoriam ſe illis pacis interceſſorem exhibuiſſet. Cognita viri fraude , nihil ab obſeſſis impetratum, proditor omnibus inviſus clàm aufugit : cæterùm ulciſcente Deo perfidiam , mari penè obrutus eſt, naufragio amiſſis donariis . Intereà non ceſſantibus Venetis ab oppugnatione, Jaderenſes nulla in armis , doliſve reperta ſpe , à certamine ad preces ſe convertunt, factaque deditione eas conditiones accepere, quibus provincialium levitatem à læſo dominio cohiberi ſolitum eſt.

## *Expeditio in piratas ſecunda.*
## MCCCXXIII.

PErcrebuerat rumor, quædam , Ligurum piratarum navigia Venetis in Græcia rebus hoſtiliter nocuiſſe : quo Venetias tandem delato , Patres quampri-

primùm compeſcendam decernunt eorum audaciam, qui prædari ſemel edocti, injurii nunquam eſſe deſinebant. Ea propter Juſtinianum ex Juſtinianis XL. triremium claſſi præficiunt cum ſummo imperio. Vectus in Ponticum aliquot prædonum naves circa Thracium Boſphorum captas incendit; inde converſus ad Peræ expugnationem coegit oppidanos, ut illata ad eam uſque diem Venetis rebus damna perſolverent. His benè actis, Joanne Superantio Principe, Cretæ Dux renuntiatur, ut quoddam quaſi debitum virtuti præmium conſequeretur.

## *Bellum Hiſtricum II. cum Aquilejenſibus.*
## MCCCXXVIII.

VAllenſes, & Polani, qui olim defecerant, experti, quàm dura in ſe dominia exercerent Aquilejenſes, rurſùs ad mitem Venetorum dominationem ultronea deditione rediere. Ejus temporis Patriarcha tranſitionem illam impotenti ferens animo, repentè in Hiſtriam cum exercitu profectus eſt, ut illam armis ad imperium ſuum reduceret, jamque ex agrorum populationibus ingentem incolis timorem attulerat. Cæterùm Veneti retinendis, confirmandiſque oppidis intenti Juſtinianum ejuſdem familiæ virum acrem

rem in eam curam expediunt, qui cum hoſtibus ſemel congreſſus victoriam reportavit, fuditque Patriarcham, cujus in provinciam ingreſſus non minus fuit ipſi terribilis, quàm turpis, & fœda fuerit ejus fuga.

## *Compreſſæ in Creta ſeditiones.* MCCCXXX.

NOnaginta fermè annorum tranquillitatem in Creta turbavit neſcio quis Varda homo turbidus, & factioſus: occaſio furoris fuit denegatum tributum, quo naves in piratas armarentur à Rhitymnæ Quæſtoribus, in quos ille non tàm verbis, quàm armis inſurrexerat. Adhæſere nefario complures: quare ab aucto, armatoque perduellium agmine haud parum Cydone trepidatum eſt; nihil enim prætermiſſum ab rebellibus, quod igne, ferroque non corrumperetur. Selini caſtrum expugnatum, Præfectus arcis Hermolaus Bellegnus vinculis addictus, commiſſæ cædes, aliaque patrata facinora, quæ modò referre non libet. Primus in irrequietam turbam irruit Joannes Cornelius, qui integram, ipſo trucidato Varda, aſſecutus victoriam, omnia recepit oppida, quæ fidem, atque imperium nefariè excuſſerant. Porrò non diuturna pace Inſula quievit, ab

Leo-

Leone Calergio novis motibus concuſſa, qui Venetos dum inſula pellere conatur, ingentem rerum tempeſtatem excitavit. Placuerat Nicolao Priolo duci deſperatis non offerre certamen, ſed eos blanditiis in obſequium trahere, eòque magis, quòd Calergium ſuſcepti facinoris jam pœnitere ferebatur, quem etiam blandis litteris, & humanitatis pleniſſimis ad integritatem veteris obedientiæ pellexit. Cum verò per dolum, & occultas machinationes Smerilium Coſtam jam tumultuantem contra jurisjurandi datam fidem concitaret, denuò manifeſti ſceleris reus, labem proditionis, & maculam fatalibus aquis eluere, Prioli ſententiâ coactus eſt. Hujus evulgatum ſupplicium non modò non extinxit ſubmerſas faces, ſed etiam majus rebellionis incendium ſuſcitavit, quo graſſante penitùs exarſura Creta videbatur, niſi Priolus haud ignarus, ſeditioſos inter ſe vix unquam ſtabili fide hærere, valida militum ſcripta turba perduelles inſequutus eſſet, montiumque occupatis anguſtiis, ne intra eorum latebras ullum illis pateret effugium, perquiſitos dediſſet in fugam, & palantes per campeſtria more pecudum ad internecionem uſque mactaſſet. Hac victoria, rebellique ſanguine expiata Creta ſumma in multos annos tranquillitate quievit.

Ex-

*Expeditio in piratas tertia.*
MCCCXXXI.

PEr eadem tempora Thomas Viarus infelici ſucceſſu cum piratis conflixit: dum enim ſex eorum naves inſectatur, alias, quæ Venetorum onerarias duas deprædatæ fuerant, medio Adriatico offendit. Procedens igitur temerè in pugnam, promiſſa ſibi ex validiore claſſe, qua fretus erat, victoria, à pirata Ligure ita excipitur, ut momento temporis ejus fermè omnes triremes aut laceratæ, aut captæ fuerint, omneſque milites cæſi, & ipſe vix parvum à bello nactus navigium, Venetias trepidè aufugerit. Cùm autem ejus prælii infelix exitus ex nimia Viari audacia Patribus innotuiſſet, ad perpetuos carceres illum condemnarunt, memorabili ſanè ducibus exemplo: quo ſcirent, non tàm ſpecioſa, quàm neceſſaria in bellis conſilia eſſe ſequenda.

*Bellum Turcicum primum.*
MCCCXXXII.

TUrcæ ad ſervitutem nati, ſed Chriſtianorum diſſidiis evecti ad imperia, ſub Amurathe in Europam Ligurum ope, remigioque traducti jam Græcas provincias cœperant occupare, noſtra-

ſtraque maria ita infeſta reddere, ut in Orientem navigantibus nil tutum reliquum eſſet. Inſolentis, audaciſque hoſtis conatibus maturè occurrendum erat: quare Veneti extemplò legatos Romam, & in Galliam dimittunt, Pontificem, & Regem monituros, ne, dilata virium conjunctione, imminenti Barbaro ſubigenda Italia traderetur. Gallus cùm magis nomen ad præſidium ſociorum, quàm vires attuliſſet, Pontifici, Venetoque ſolis Italica ſalus, & libertas concreditur: horum Principum armis per ea tempora Turcarum inſultus repreſſi ſunt. Petrus enim Zenus Venetarum triremium ductor hoſticas in Ionio navigantes cęcidit, & omnium primus de Turcis triumphavit. Cæterùm hos mari ſummoviſſe non contentus plura Græci littoris oppida barbarorum prædis referta populatur, ac evertit. Poſt hæc renovato cum Chriſtianis Principibus fœdere, continuatis in aliquot annos victoriis cum tanto hoſte pugnavit. Tandem poſt purgata piraticis latrociniis maria gravi, & martia claſſe Smyrnam applicuit, aggreſſuſque urbis oppugnationem feliciter confecit, fugatiſque barbaris illam recepit. Hinc celebriores triumphos ſibi pollicitus in Aſiæ Mediterranea deſcendit, ac fugitivos ubique perſecutus eſt. In ea provincia, ut quidam habent annales, egregius impe-

rator

rator dum ſacris de more operam daret, à convolantibus undique agreſtibus interceptus in templo fœdè opprimitur, & cum tanti viri occaſu ſpes omnis melioris fortunæ evanuit.

*FINIS LIBRI PRIMI.*

JUAN-

# JOANNIS BAPTISTÆ
# VERI
## CANONICI PATAVINI
## RERUM VENETARUM
### *LIBER SECUNDUS.*

*Bellum in Scaligeros Veronæ Principes. Tarviſium obtentum.*
M. CCC. XXXVII.

EA ſemper fuit Venetorum pietas, ut vicinos juvarent auxiliis, quando à potentioribus contumelioſè vexarentur. Hinc obliti injuriarum, quibus Patavini eos toties affecerant, arma pro externis aris, fociſque ſuſcipiunt adverſus Scaligeros Veronæ Principes. Horum potentia intra juſtas imperii metas neſcia conſiſtere, in licentiam quoque erupit offendendæ Reip. Quare, ut latiùs per opprobrium aliorum ſuos fines extenderent, arcem in ſtagnis propè Clodiam inſolenti milite communitam erexerunt, ac per Padum, Atheſimque navigantibus Venetias indixerunt portoria, neque alia in turbidis Principibus defuere facinora, quibus ſenſim res Veneta in perniciem traheretur, niſi

niſi quandoque tantis initiis maturè iretur obviam. Interim Patres certi, ſi nihil moverent, eam audaciam in ſpeciem legitimi dominatus tranſituram, Scaligeros, legatione more patrio tranſmiſſa, priùs quàm arma arriperent, conati ſunt ab injuriis revocare: cæterùm ea ſpreta, atque turpiter irriſa eſt. Hujus rei fama, mirum, quàm magnis, propenſiſque ſtudiis bellum in juris gentium violatores decretum ſit. Primò igitur cum Florentinis percuſſum fœdus jam anteà Venetam opem in eoſdem hoſtes implorantibus: mox evulgata expeditione complures Principes, quibus ea potentia ſuſpecta erat, Vicecomites, Ateſtini, Gonzagæ, & ipſe Bojemiæ Rex ſuos internuntios Venetias miſere, quo junctis viribus Scaligerorum ſuperbia retunderetur. Adfuiſſe una die in urbe ſexaginta Europæorum Principum legatos, qui apud Senatum tùm de bello, tùm de pace tractarent, produnt ejus temporis ſcriptores. Marſilius quoque Carrarienſis vir inter Patavinos ſummæ auctoritatis, Scaligerorum cauſam iiſdem diebus apud Patres fovebat, & pacis conditionies percontatus has retulit: Patavino agro hoſtis decederet: Tarviſium Reip. eſſet: Rubeis Parma: & Florentinis Luca permitteretur. Verùm ut iniquæ rejectæ, & pax deſperata, bellum utrinque maturarunt. Sunma itaque cura

F mi-

miles conſcriptus, comparatoque exercitui datus imperator Petrus Rubeus Parmenſis, duobus additis rei bellicæ procuratoribus, Legatorum nomine, Marco Cornelio, & Andrea Mauroceno. Ille, acceptis à Franciſco Dandulo Principe ſui muneris inſignibus, copias in Mottenſi agro recenſitas, diſpoſitaſque in aciem ultra Plavim trajecit: inde in Patavinos itum, ubi Albertum Maſtini tum Veronenſium domini fratrem non parum territavit: ac per patens conſternatæ regionis ſolum illatus, cùm nullus obex occurreret, agros paſſim vaſtavit, ingentique terrore latè circùm ſparſa municipia pervaſit. Saccenſe caſtrum, & Caputaggeris ſe dedidere. Marcus Lauretanus levioribus navigiis arcem in ſtagnis aggreſſus, eam deturbato præſidio exſcidit: venere in fidem Cuneanenſes: nec non maxima eorum exemplo ſecuta eſt oppidorum defectio. Itaque omnia hoſtibus infeſta: nequicquam ſubinde è Germania conducto milite, quo Patavium oppreſſerant, non juverant, defectionem molientibus civibus, tyrannidis, bellique mole confecti ſunt. Hæc inter Rubeus ad Ateſte pugnabat, captivo hoſti ſat æquus fama captandæ clementiæ, nam quos inter dimicandum ceperat, omnes libero jure dimiſit. Poſteà ipſa rursùs Patavinæ urbis mœnia obequitans, concrematæ unius portæ incendium,

dium, quæ Sanctorum dicitur, agrorumque vaſtationes per contumeliam incluſis Scaligeris exprobravit: at ulteriùs non progreſſus, ne deſperata ſpe veniæ pertinacia furor hoſtis accenderetur, in Tarviſinos conceſſit. Ea in provincia inſperato fortunæ eventu injecto ſolo nomine metu Tarviſium occupavit non auſum arma experiri. Maſtinus ea propter verſus in rabiem Patavio ad Bubulentam promovet, ibique ſtationaria aliquot noſtrum navigia oppreſſit, barbarum in morem cum nautis, cuſtodibuſque debacchatus. Quingenti etiam mercenarii milites circa Meſtrium vicum Alberti dolo cecidere, deceptus in ipſa vindicta furentis animus, cùm eos Venetos omnes eſſe arbitraretur. Dum igitur in Patavinis, Tarviſiniſque bellum ita alitur, Maſtino nuntiatur, Brixiam à Vicecomitibus obſideri. Ex hoc abeuntis Maſtini receſſu excitati Patavini à tyrannide ſe vindicant, auctore Marſilio Carrarienſe, qui tacitis nuntiis accerſitum Rubeum in urbem per Pontem-curvum recepit, Albertumque dedit in vincula, ut Venetias duceretur. In hunc modum ſine ſanguine occupatum, ſervatumque Patavium, habita in ſeditioſos quoſdam animadverſione. Quamobrem Senatus, commendata Carrarienſium fide, in benemerentem familiam innumera contulit beneficia, quorum primum, & ſingula-

re illud fuit, libera Patavinæ urbis adminiſtratio. His geſtis, Rubeus, ducta copiarum parte ad Montem-ſilicem oppugnandum, dum impigram & militis, & optimi ducis navat operam, inter confertiſſimos miſſilium jactus miſerè cadit: funus quidem tanti viri lacrymabile contigit, acceſſit demum dolori impetus, dum alter fraternæ virtutis egregius æmulator germanus in Gonzagiacis caſtris Veronam tum obſidentibus occubuiſſet. Alius è Rubeis ſupererat Rolandus nomine æquè clarus militia. Hic ſuſcepto copiarum imperio diſtulit per eos dies vindictam in Monte-ſilicenſes, & in Veronenſium fines populatum penetravit. Subinde Rubei necem ulciſcitur Ubertinus Carrarienſis, Montiſ-ſilicis potitur arce, hoſtemque terga dantem perſecutus profligat. Maſtinus, qui jam amiſſa Brixia redierat, aliquo minùs turpi facinore fugam honeſtaturus Montanianum caſtrum aggreditur, ſed irrito conatu: quippe obvium habuit Andreacium Maurocenum, quem licet ipſe Scaliger ignominiosè effugeret, ſat multos tamen ſuorum ad internecionem reliquit, præter captivos. Rolandus cùm jam nihil gloriæ deeſſe, nihil obſtare Venetæ virtuti videret, diviſis copiis, pluribus ſimul in locis victricia arma circumtulit, præcipuè in Vicentinos acer, quorum oppidum ea conſtantia fatigavit, ut

inops

inops animi Maſtinus pacem, quam anteà ſpreverat, per Oratores ultra deprecatus ſit; datis prioribus conditionibus, acceptiſque Veneti quievere, ne Italica libertas continuatis bellorum fluctibus mergeretur. Ex hoc bello præter oppidula Venetæ Reip. acceſſit Tarviſium: deditum quoque erat Patavium, ſed, uti diximus, Carrarienſibus traditum, quò magis conſtaret, Venetos arma in Scaligeros corripuiſſe non aliam ob cauſam, quàm ut inter vicinos populos pax, & ſecuritas vigeret.

### *Cretenſium defectio.*
### MCCCXLII.

EX Italia in Cretam, gubernante rem Venetam Bartholomæo Gradonico, bellum translatum eſt. Neceſſe erat inconſtantiſſimæ gentis ingenium, & in diſſidia proclive armis retundere. Quamobrem Patres robuſtiſſimas militum legiones in eam inſulam deſtinarunt. Tripartito agmine terni Duces ex Faleria, Juſtinianæa, & Maurocena familiis in rebellantes ſolverunt. His fortiter juxtà, ac feliciter dimicantibus ſecunda fortuna occurrit: nam perduelium munitiora caſtella vi ceperunt, & dirutis ex iis quibuſdam, inſeſſiſque montium latibulis, ne receptaculo hoſtibus eſſent, circumlatoque paſſim bello, tantum illis terrorem incuſſere, ut brevi

F 3 ſeda-

ſedata defectione, ſumpto de rebellibus ſupplicio, tota Inſula inteſtinis purgata diſcordiis ad vetus imperium redierit.

## *Jaderæ defectio octava.*
## MCCCXLV.

JAderenſium defectiones non ſemel depreſſæ, cæſique earum auctores, in alias, atque alias anniverſario quodam furore pullulabant, veluti ſi de occiſorum capitum ſanguine renaſcerentur. Subiit confeſtim Patrum animos ex Principis Andreæ Danduli ſententia recepta diù cogitatio, non eſſe impunè relinquendum ſcelus, ne tota provincia conjuratione Jaderenſium erecta occaſionem rebellandi ſuſciperet. Navali ergo, terreſtrique apparatu urbem oppugnaturi Petrum Canalium, & Marcum Juſtinianum eò imperant, ut alter mari, alter terra pugnam rebellibus inferret. Primo acceſſu Canalius Pagum cepit oppidum, ita & Juſtinianus ſubitaneis aggreſſionibus Jaderam recepiſſet, niſi Pannones victoriam remorati eſſent. Advenere è Pannonia cum ipſo Rege expeditæ copiæ: his noſtri haud territi obviam procedentes bellum atrox committunt, quo plures hoſtium cęſi ſunt. Verùm cùm illud magis recrudeſceret, oppidani, qui ſubſidiariorum fugam turbatis ordinibus conſpexerant, ut illis opitularentur, è

mœnibus turmatim advolantes, fortunam ad noſtros jam inclinantem prævertere; ſed non multò poſt juſtam belli cauſam, Venetamque ſecuta illa virtutem, rediit: pedeſtres enim noſtrorum copiæ à navalibus ſociis opportunè adjutæ, magnam de hoſtibus ſtragem ediderunt, ſed ea jactura, abundante hoſtium multitudine, inter damna haud numerata. Dùm Jaderæ procedit oppugnatio, in regiis caſtris non mediocriter annona laboratum, quorum incommodis Venetorum fiducia crevit, Pannoneſque rerum omnium egeſtate coacti bello excedere noſtris victoriam relinquere. Hanc brevi cumulavit ipſius rebellis urbis occupatio, quæ Venetum robur diù, noctùque perpeſſa victori, ac domino ſe demùm reſtituit, ſubjecitque, impetrata à clementiſſimo Senatu ſcelerum venia, cùm è ſuis avelli ſedibus, ne ampliùs fidem violaret, mereretur.

## *Bellum Hiſtricum tertium.*
## MCCCXLVIII.

Quaſi illud rebellionum, conſpirationumque ſæculum eſſet, allatum de recepta Jadera nuntium non tàm immanis comitata eſt peſtilentia, quàm certus rumor, Juſtinopolitanos defeciſſe. Illa, non priùs, quàm expleta fati rabie, receſſit; iſti, antequam externarum gentium

roboracoirent, Marci Juſtiniani vigilantia in fidem retracti ſunt. Per eos quoque dies Albertus Carnorum Regulus univerſam pene Hiſtriam cædibus, & latrociniis everterat. In eam provinciam exercitum, quo retunderetur illius temeritas, mittendum cenſuit Senatus: & cùm primùm armatum ſe oſtendit, hoſtis perterrefactus, quaſi manibus arma decidiſſent, per devia montium aufugit, nuſquam ullo certo ordine, aut ſpe reliqua reſiſtendi: diſperſum, palantemque inſectatus Venetus malè mulctavit, cepit ducem, & cum eo captivo ad Senatum capta vexilla in victoriæ teſtimonium præmiſit. Porrò Albertus audaciæ veniam obtinuit, & libertatem, data fide non ampliùs in Remp. dimicaturum, & aliquot ſuis in finibus oppida demoliturum, ne ulli in poſterum tuti receſſus piraticæ genti, ac latrocinantibus barbaris paterent.

*Bellum cum Genuenſibus ſextum.*
MCCCL.

HUjus belli initium ab intercepta Venetis per mare Ponticum navigatione profectum. Verſi primùm Genuenſes in piraticam, mercatorias naves in Helleſponto prædati ſunt. Rei novitas, violataque inde pax hanc unam curam injecit Patribus, ut per Oratores abla-

ablata repeterentur, & niſi eſſent reddita, bellum denuntiaretur. Non accepta legatione, ſed elato animo repudiata, ad arma properè concurſum eſt, parataque præclara claſſis, quæ ſub Marci Ruzini imperio temerarios, & turbulentiſſimos hoſtes caſtigaret. Hic celeri curſu tendens in Græciam à ſpeculatoribus quatuordecim Liguſticas naves Caryſtium portum ingreſſas audit. Illarum perdendarum concepta ſpe Ruzinius ſuas non longè à portu diſpoſuit: nam propiùs accedere obſtabat illius vadoſum oſtium. Nihilominùs hoſtibus in difficilem eruptionem conjectis haud defuit animus; decreverunt enim ex illis anguſtiis intumeſcente mari egredi, etiam cum aperto diſcrimine; audentibuſque, ac deſperatis faviſſet ſors, niſi Marcus Maurocenus Adriatici Præfectus ex tranſverſo irruens hoſtiles triremes IV. liberè jam egreſſas intercepiſſet: quo caſu conſternatæ reliquæ, circumventæque à tota claſſe vicinis littoribus illiduntur, noſtriſque in direptionem concedunt. Captivi hoſtes Chalcidem ducuntur, iturque ad oppugnandam Peram Genuenſium coloniam. At hoc nequicquam tentatum eſt. Idcircò Ligur animos, vireſque ſumens, Chalcidem appellit, omniaque replet vago tumultu, direptam ſuccendit urbem, captivoſque in ſervitutem abducit, reluctari hoſti

F 5 mi-

minimè auſo Thoma Viaro Prætore, quoniam ubi intrat animum pavor, id ſolùm metuit, quod formidat. His ultrò, citròque illatis cladibus, apparebat bellum hoc diu inter utrumque populum duraturum, neque ſine externa ope conficiendum eſſe. Ea propter Veneti, cum Græcorum Imperatore, Aragonumque Rege icto fœdere, validiores in pervicaciſſimam gentem procedunt; ac robuſtioris, quàm anteà claſſis moderatorem nominant Nicolaum Piſanum, qui continuò è Dalmatia ſolvens Pancratium Juſtinianum in Siciliam mittit, ut cum Aragoniis ſe conſociaret. Nihilò ſegniores Genuenſes aucta claſſe ſub Pagani Auriæ auſpiciis contendunt in Græciam, circumnavigataque Eubœa, quà potuere, hoſtili rabie excurſitarunt, præda Peram reducta. Interim Veneti cum Aragoniis è Sicilia in horridam (futuræ calamitatis omen) incidere tempeſtatem, qua tandem remittente, fracti penitùs, diſſolutique Methonem tenuere. Ibidem curato milite, refectiſque navibus Peræ obſidium meditantur. Euntibus in expeditionem Genuenſes maturè, & fortiter occurrere in ipſis Boſphori faucibus, in his facilè excepturi noſtros, quia intra eas anguſtias non poterat tanta claſſis commodè, unoque temporè tota in certamen explicari. Eò igitur loci neceſſariò concurſum eſt, ſed magnis

gnis viribus, iratiſque animis: pugnam ſummo mane initam cadentes tenebræ dirimere non potuerunt, nec priùs ceſſatum ab armis, quàm lux altera redderetur, & una claſſium victoriam reportaret. Initio malè certavimus Græcorum auxiliis; illi namque lingua, quàm manu promptiores, tentato, non commiſſo certamine, ad primas Genuenſium impreſſiones proras ſuas averterunt: Aragonii, qui ſecundum in congreſſu locum ſuſtinebant, ſive hoſtis audacia, ſive ignavo Græcorum metu exterriti, & ipſi ſe prælio ſubtraxere. Omnis itaque vis, & conatus in ſolos Venetos converſus, continuataque cæco marte pugna tamdiù protracta, quoad feſſi, nulloque recreati ſubſidio cederent: obſtinatè pugnatum, omneſque victi à victoribus: ob belli pertinaciam, acceptaque damna iratis cæſi ſunt. Occubuere eo prælio cum Juſtiniano complures patricii viri, perpetua tamen apud poſteros victuri gloria, quòd fortiter pro patria pugnando mori maluerint, quàm turpiter fugiendo patriæ decus, & avitam nobilitatem fœdare. Iniqui ſucceſſus fama non tàm timore, quàm pudore affecit Remp. quòd tot validiſſimarum claſſium hoſtis victor abiviſſet: ſed mox erecta in vindictam jubet nulla mora alteras inſtrui triremes, veteres refici, & Piſanum iterùm expediri. Ille redintegrata, ſup-

pletaque claſſe prope Peram, uſus melio-
re fato, hoſticas aliquot diſperſit: &
cùm certa fama intellexiſſet, ab Antonio
Grimaldo roſtratas ſuprà XXX. Aragonias
juxta Cyrnum perculſas eſſe, ita oppor-
tunè adfuit oppreſſis ſociis, ut hos præter
ſpem erigeret, hoſteſque inopinato accur-
ſu terreret, quos fugam jam meditantes
harpagonibus remoratus eorum cæde, &
plurimarum navium ſpoliis paulò ante
acceptam cladem rependit, majoremque
Patriæ, ac ſibi peperit triumphum. La-
ceri in hunc modum Genuenſes neuti-
quam ſuperbos animos ad pacem inflexe-
runt, ſed ut magis nativum in Venetos
odium teſtarentur, ipſa neglecta liberta-
te, qua nihil dulcius, Joanni Vicecomiti
Mediolanenſium Duci urbem, ſe, ſuaque
omnia ſponte tradiderunt; ut ita quæſito
ab invidia hoſte, reperiretur qui adverſus
Remp. decertaret. Vicecomes dulcedine
oblatæ urbis orantibus præſto fuit. Hinc
Veneti futurum ſibi belli diſcrimen cum
Inſubre rati, confeſtim omnia in conti-
nenti oppida auctis præſidiis obfirmant,
renovatiſque fœderibus Scaligeros, Carra-
rienſes, & Gonzagas veteribus odiis in-
fenſos illi opponunt: ſic tutum terra im-
perium cùm videretur, omnis erat ſollici-
tudo in augenda claſſe. Piſanum igitur tri-
bus aliis, ac XX. triremibus præfectum
emittunt in Ligurem, qui per eos dies
Cor-

Corcyram nigram, & Phariam tentarat, animique potiùs deſperatione, quàm virium robore audaciſſimè ruebat in omne facinus. Parentium vi captum ſubjecto igne demolitus eſt: piratarumque more Adriaticum vexat. Interim Piſanus univerſum claſſicum apparatum in ora Peloponneſi ad inſulam Sphagiam, quæ hodie Sapientia eſt, retinebat. In libero portu, apertoque facilè oppugnatum iri Venetum hoſtis ſibì perſuaſit, & jam Vicecomitis ope contracta XL. triremium claſſe, portum ſine tumultu, perque tenebras, nihil tale noſtris cogitantibus, intrat, claſſiarios ignaviſſimo metu correptos occupat, celerique, & incruenta victoria navibus omnibus potitur, unica excepta, quæ inter cæterarum trepidationem caſu elapſa aufugit; Piſanus ipſe cum quinque hominum millibus Genuam aſportatus hoſtis triumphum non parum nobilitavit: ſingulari hoc inexpectatæ calamitatis eventu poſt integrum belli quadriennium concidiſſe videbatur Veneti imperii gloria, & vetuſtiſſima urbis libertas, ſi victor victoriam eſſet perſequutus. Patres tamen inflictum vulnus cautè obtegentes non fortuna, at fraude ſe victos evulgant, quatuorque triremes privatis ſumptibus illicò reparant, quæ à popularibus trierarchis ductæ in Tyrrhenum proveherentur. Sed ne quid-

quam ad hoſtium felicitatem deeſſe videretur, eam quoque interceperunt navem, quæ furtim à priore jactura evaſerat: provectique Gradum, ingentem civitati incuſſerunt formidinem. Repreſſit tamen nonnihil hoſtiles in vicinia inſultus Nicolaus Juſtinianus, tribuſque longis navibus delatus in Hiſtriam nutantem provinciam confirmavit. Cæterùm non defuere prodigia, quæ acceptas calamitates portenderunt: viſi nempè ſunt in aere clangentes corvi, atque inter ſe acerrimè pugnantes, guttæque ſanguinis in Venetam claſſem decidere: conſpecta etiam in portu immanis, & monſtroſa bellua, quæ caſu lapſum in mare hominem protinùs voravit; ſucceſſit demùm teterrima peſtis, urbiſque ultimum penè excidium, ſceleſtiſſima ipſius Principis conſpiratione.

## *Marini Falerii Principis conjuratio.* MCCCLV.

MArinus Falerius Princeps, nondùm peracto publicæ adminiſtrationis anno, ac propè ſexagenarius, vel privatis odiis, vel immoderatæ ambitionis fluctibus agitatus, ſe Venetiarum tyrannum conſtituere, pluriùmque uſurpare dominatum nefaria cogitatione decrevit. Itaque cùm publicam, privatamque ſalutem negligeret, in impii facinoris ſocietatem trahit plures è

vulgo

vulgo, & veluti cæco quodam furore actus, ac ſine conſilio cum primoribus agit, ut, ſimulato Liguſticæ claſſis propè urbem adventu, rumores intempeſta nocte ſpargerent de vicino hoſte, & quaſi repentino pavore conterriti voces ad arma alternarent; ſcelerique addit commentum, quo populare odium in optimates concitaret, nempè ut confictis nobilium familiarum nominibus, appareret, alienas uxores, & filias ad ſtupra, atque adulteria per viros patricios rapi. Ita igitur evulgato hoſtium ingreſſu, ſparſaque vanis rumoribus contumelia, condictum erat, ut primi omnium conjurati, veluti ad publicam defenſionem, in Curiam properarent, cujus obſeſſis liminibus, unumquemque patricii ſanguinis interimerent. Sanè diſcrimini maximo tunc objiciebatur res Veneta, niſi divinitùs ſervata fuiſſet. Quidam è conſpiratorum ducibus, Beltrandus nomine, Nicolao Leonio, quo viro utebatur familiariſſimè, ſcelus aperit, docetque conjurationis capita ſexdecim eſſe, ſingulos duces habere ſub ſe milites ſexaginta, & horum omnium anteſignanum Principem Falerium. Leonius, promiſſa ſceleris impunitate, amplaque munerum largitione, nihil cunctando Patrum ſeniores adit, coactoque concilio ſub ejus noctis initium, quæ cædibus fuerat deſtinata, ſuadet tanto malo celeriter occurrendum, ſtatimque mittendos lictores, qui conjuratos vincirent. Huic decreto patrocinata, ut

ſæpè

ut ſæpè in ſimilibus ; fortuna captivos dedit perduelles , qui crimen confeſſi, fractis cervicibus , occultè necantur . Opprimitur deinde Falerius detecti ſceleris adhuc ignarus , exutuſque publicis ornamentis in ipſa curia ſecuri percutitur. Sub hæc quæſitum in reliquos : reperti quadringenti , & plures Falerianæ conſpirationis conſcii , atque ſinguli vel capite , vel exilio puniti.

## *Bellum Pannonicum ſecundum.* MCCCLVI.

DOmeſticos ulta Reſp. hoſtes, cum externis etiam nempè Genuenſibus pacem compoſuit, Bernardi Juſtiniani opera , & virtute . Non diù tamen vel ſub auſpiciis fortunatiſſimi Principis Joannis Gradonici lætatus eſt Venetus, conſervata libertate, partaque pace , quia altero anno certus rumor increbuit Ludovicum Pannoniæ Regem in Dalmatiam veniſſe numeroſiſſimo exercitu , quo uno eodem tempore Jaderam, Sicum, Spalatum, Tragurium , Enonamque obſedit : utque ſuum hoſtem diverſis in locis variis bellorum tempeſtatibus jactaret , cum Franciſco Carrarienſi Patavinorum Principe clam fœdus percuſſit , jamque Cuneanum , Saccilium que præter minora alia caſtra vi ſubacta fuerant. At nihil unquam tàm acerbum obti-

obtigit, quod non patiens, & æquus ille Venetæ gentis animus tolerando ſuperaret, tum præſertim adhortante Joanne Delphino, qui in publica adminiſtratione Gradonico ſucceſſerat. Obſeſſæ in Dalmatia urbes neceſſariis deſtitutæ auxiliis, quia univerſa belli rabies in Italia graſſabatur, Pannonio ſe dediderunt: Enona diù Joannis Juſtiniani labore defenſa fame, non ferro expugnatur: Jadera, arce pro Veneto ſtante, non militum vi, ſed Carrarienſis fraude ſuccubuit. Hæc intèr in Tarviſinis noſtri ita ſtrenuè dimicabant, ut ex hoſtibus vix ullus è caſtris erumperet, qui non ſaucius rediret: repulſus tandem ab urbis obſidione ipſe Rex, cæſaque multa Pannonum mi lia. At jure in Carrarienſes inſurgendum videbatur, puniendumque armis ingratum genus, ſed tum placuit cum illis prohiberi commercia, & Marcum Maurocenum Patavinæ urbis prætorem Venetias evocari. Cæterùm, cùm integra periiſſet Dalmatia, Patres ut arduum, & difficile bellum evitarent, eam provinciam Regi, impetrata pace, conceſſere. Ita Reipublicæ optimè conſultum, quæ viribus, opibuſque exhauſta imperium alibi partum longis laboribus, averſa unius pugnæ fortuna, deperdere potuiſſet.

*Bel-*

### *Bellum Creticum in Colonos.*
### MCCCLXIV.

QUæ in Creta hac tempeſtate emerſit defectio, gravius Patrum animos turbavit, quàm ulla alia, quòd à Venetis eòdem in coloniam deductis emanaſſet. Hi obliti antiquæ patriæ, gentiſque, unde habuere initia, jam Græcam levitatem, & inconſtantiam induerant, connixi in ſemetipſos, à Rep. transferre Inſulæ imperium. Defectionis cauſa ea ferebatur, quòd nullis vectigalibus Cretenſes coloni eſſent obnoxii: & quòd ita tranſactum cum majoribus, antequam in coloniam mitterentur; indignè quidem, ac impiè: ac ſi dominium Inſulæ non ampliùs ad unam Remp. ſpectaret, nec deberent auxilia quandoque laboranti præſtare. Hinc cœperunt rebelles arma diſtringere, conjectiſque in vincula Venetis Præfectis, ipſi Cretam ſuo nutu regere, omniaque, novatis pro libidine legibus, ſuſque, deque miſcere: quodque turpius fuit, ut Inſulanorum animos faciliùs captarent, Græcus ubique ritus Latinæ, & Catholicæ religioni ſubrogatur. Mutato itaque ſacrorum cultu, quæ fides ampliùs erga Rempub. ſperabatur? quippe rarò populus Principem fideliter amat, qui ab illius religione diſſentit. Revocandos à rebellione animos primùm cenſuit Senatus

per

per Oratores, miſſo Andrea Contareno viro facundiſſimo, ut facinoroſos in antiquum obſequium reduceret, aut demùm arma minaretur. At cùm obſtinatis nihil perſuaſiſſet, obtinuit poſtremò deſtinatus ad Europæos Principes legatus, ne Venetis in Creta rebellibus auxilia ſubminiſtrarent. His confirmatis, cùm non in alios, quàm in Cretenſes bellum eſſet ſuſcipiendum, omne ſtudium in paranda claſſe locatur; fuit hæc XL. longarum navium præter onerarias, datuſque ei imperator Dominicus Michaelius. Verùm & maritimo, & pedeſtri apparatu Creta petenda erat, ob id etiam validiſſimus conſcribitur exercitus, cui præficitur vir impiger Luchinus Vermius Veronenſis. Ubi comparata ſunt omnia, Veneti duces in Inſulam tranſvecti Cydonem rebellionis caput oppugnant. Cives continere ſe muris coacti, neque erumpere auſi, deſperata ſpe pacis, & veniæ, in nefaria conſilia ſe dant præcipites: horribili primùm feritate in eos, qui pro Venetis ſentirent, debacchantur; deinceps oblata Genuenſibus Inſulæ dominatione, ad tutelam ſibi externam fidem, ſubſidiaque depoſcunt. Genuenſes pacis cum Rep. memores remiſere legatos ſpe vacuos, qui ad ſuos in Cretam remeantes capti ſunt à noſtris, & interfecti. Interim dum Michaelius maritimo apparatu Cydonis hæret excidio, pari ſtudio

Ver-

Vermius partes ſibi traditas obit in continenti. At rebelles in vicinis montibus latitantes plerumque in parum cautos proſiliebant. Tandem Luchini conſtantia, atque in præſens confictaquadam locorum ignorantia eos nihil minùs, quàm inſidias metuentes ſuis è latebris extraxit, inſecutuſque diſpalatos inſignem pro portis urbis ſtragem de hoſtibus habuit. Sic domiti Cydonii deditionis ſigna è mœnibus publicarunt, miſſiſque, qui veniam deprecarentur, eam, exceptis defectionis auctoribus, à clementiſſimo duce retulere: ſubdiderunt ſe eo exemplo reliqua circùm municipia victricibus Venetorum armis. Porrò vetita deditæ urbis direptione exaſperatur miles, excitatque tumultum in caſtris: ſed Luchinus dexteritate, non vi, lenique oratione continuit tumultuantes. At poſteà ne talibus aſſueſceret exercitus, digna in ſontes pœna animadvertit. Receptæ inſulæ nuncius ſumma lætitia complevit Senatum: publicè Deo gratiæ actæ, atque martiales ludi nunquam aliàs viſi in Marciano foro commiſſi. Adverſa tamen fortuna ejus victoriæ hilaritatem turbavit, cùm paulò poſt ipſamet Inſula nova ſeditione agitari nuntiaretur. Joannes Calergius maximi apud ſuos nominis ſe Cretenſes in libertatem vindicaturum profitebatur. Hoc nomine fuere plures, qui ſcelerata conſilia, factaque

ctaque ſequerentur, Calergio duce: quà vi, quà fraude, ubique graſſabatur perduellium caterva, Rhithymnæ expugnatione, Venetiſque non uno loco fugatis Rectoribus, quidquid à Thallis ad Cyamum uſque promontorium protenditur, à Reip. fide abalienatum eſt. In impium, rebellemque civem Nicolaus Juſtinianus, & Dominicus Molinus, delecti vindices, cum ſelecta equitum, peditumque manu procurrunt, & quidem opportunè repreſſere Calergii conatus. Sed ille in loca montium aſpera delatus valida ſuorum turba communivit juga itineri imminentia, à quibus ſæpiùs ſubeuntes noſtros aut repreſſit, aut deturbavit. Intereà cùm tota in inſula hinc inde furerent populationibus, & incendiis, fœda rei præſertim frumentariæ penuria exoritur. Hæc Laſythanos cum primis, deinde omnem ferme Orientalem tractum compulit ad imperium Reip. Cæterùm contra Calergium adhuc obſtinatum ſequenti anno progreſſus idem Juſtinianus, ut bello finem daret, ad Anopolim caſtrametatur; ibi tutum ob difficilem acceſſum ſe credebat hoſtis; at ubi occupato itinere, quod unicum erat ad arcem, omnia ſibi in dies arctiora fieri deprehendit, nota alia diverticula fruſtrà quæritabat; diſtracti in varia conſilia ſocii, dum per deditionem alii Venetam clementiam,

extre-

extremam alii pugnæ aleam experiri mallent, quotidie magis in anguſtias adducti ſunt, poſtremò victi omnes, & cum ipſa arce capti. Illa æquata ſolo, damnatiſque cum Calergio rebellibus capite, exilio, carceribus, univerſam Inſulam à turbis, ac ſeditionibus purgavit Iuſtinianus. Integro quinquennio diſceptatum eſt, in primis Laurentio Celſo, deinde Marco Cornelio in urbe Principatum gerentibus. Juſtinianus in familiæ ſuæ decus, edomitæque inſulæ memoriam ab Senatu accepit, ut domeſtico ſtemmati auream adderet Aquilam, quod Græci Imperii ſignum in vexillis pinxerat Calergius. Pax denique Cretæ ab hoc duce reddita ad hæcuſque tempora conſtantiſſimè perſeverat.

## *Tergeſtinorum defectio prima.* MCCCLXVIII.

ANdrea Contareno Duce, qui delatam ſibi omnium calculis adminiſtrationem invitus ſuſceperat, eò quòd funeſtas Patriæ calamitates præſagiret, Tergeſtini primùm defecere. Hi quadam rapti veſania naves Venetas in portu ſtantes diripiunt, diſcerpunt cuſtodes ad vectigalia per Hiſtriam excubantes, & pendentia è turribus Reip. ſigna per contumeliam evellunt. Nuntiata defectio pari mœrore, & vindictæ cupiditate Patres accendit.

dit. Quare maritimis, terreſtribuſque feſtinatis delectibus, miſſi ſunt ad coercendos rebelles Dominicus Michaelius, & Crœſus Molinus, qui poſtquam in provinciam venere, obſidione, & munitionibus adeò circumvallaverunt, & vexarunt hoſtes, ut, ſuccedentibus tandem Paulo Lauretano, & Thaddæo Juſtiniano novis ducibus, penitùs debellarentur. Interim cùm ſe victos, veniaque indignos agnoſcerent, Auſtriaco Principi ſe, ſuaque omnia dediderunt. Ille feſtinavit veluti ad prædam magno exercitu. Veneti vallorum fiducia hoſtiles copias aſpernabantur; ut tamen ventum eſt ad certamen, atrox, ac miſeranda ubique rerum facies vulneribus, cædibuſque, jamque apparebant, ingruentibus undique barbaris, direpta, captaque Veneta caſtra. Porrò Juſtinianus, accitis properè navalibus turmis, terreſtres manus inter pugnæ, fugæque conſilia hæſitantes confirmavit. Ita, redintegrato meliore fortuna bello, effectum, ut Auſtriacus ob acceptas clades de bono eventu deſperaret: quamobrem, unde venerat, fugienti ſimilis, revertitur. Exinde cæſis auxiliaribus, datiſque in fugam, Venetus acceſſione virium robuſtior Tergeſtum majore vi adoritur, quod cùm diù obſiſtere non poſſet, clementiam victoris, quàm iram experiri maluit. Pacem ergo, veniamque civi-

tati

tati rebelli dedere Veneti, non tàm vindictæ appetentes quàm gloriæ, quod etiam primoribus perduellium anteſignanis ſaluti fuit.

### *Bellum Carrarienſe primum.* MCCCLXXII.

AT quoniam ita comparatum eſt, ut, creſcentibus cumulatè beneficiis, pro gratia odium reddatur; Franciſcus hoc nomine primus è Carrarienſibus Patavinorum Princeps benemerentis Reip. hoſtis efficitur. Is haud ſuis contentus finibus Venetos attrectare primùm incœpit; mox aucto ſceleris pondere ipſius Venetæ Urbis perniciem tentare auſus eſt. Miſit enim facinoroſos, qui puteos venenis inficerent, certorum optimatum necem patrarent, alioſque data pecunia corrumperent, ut ipſi ſacroſancta Senatus arcana proderentur. Foris ergo arma, intus inſidiæ ab ingrato parabantur. In domeſticas fraudes externis pernicioſiores avertendas cumprimis incubuere Patres, repertoſque ſecreta indagine maleficos opportunè mulctarunt: poſtremò ad perſequendas hoſtiles injurias converſi, cùm fruſtrà de finibus anteà per vicinos Principes tractatum eſſet, undique contrahunt copias. Summa ducendi exercitus cura datur Rainerio Vaſchio, qui cum legatis

tis Andrea Zeno, & Thaddæo Juſtiniano omnia hoſti turbulenta redderet. Ad Aponi balnea Vaſchius caſtra poſuit, ſæpiùſque deducto milite Patavinos temerè laceſſivit ad pugnam obequitando, provocandoque. Monitus à Legatis, ne tantum periculi ingredi vellet, ne ſibi demùm cum deſperatis bellandum eſſet, conſilii impatiens, & ut erat elati ſpiritus, militaria inſignia depoſuit. Deſerto ab Vaſchio muneri Albertus Corregienſis ſufficitur, vir æquè & armis, & prudentia conſpicuus. Interim legati, ſtrenuè adminiſtrata re bellica, multa à Carrarienſium fide oppida exemerunt: turbaruntque ita omnia hoſtiliter, ut Franciſcus Pannoniæ Regem precibus fatigaret, quamprimùm ſibi amico, & clienti proſpiceret auxiliari manu, ſubitaſque mitteret ſuppetias: implorantem itaque ſubſidia adjuvat Pannonius: nec multos poſt dies Rex ipſe cum ingentibus copiis Tarviſinos fines ingreditur magna noſtrorum trepidatione. Irruenti hoſti impigrè objicitur Thaddæus Juſtinianus, qui propter Plavis ripas prælium iniens de pedeſtri hoſtium legione integram tulit victoriam, ſed mox ab equitatu circumventus, pugnamque redintegrare coactus profligatur, cæditurque, & ipſe vivus in hoſtiles manus venit, Tarviſium tandem diſſipati exercitus reliquias excepit. Poſt hæc ad Baſſianum Patavi-

ni agri conſedere Pannones. Exinde illos repellere conatus eſt Michael Delphinus; jamque ei proſpera cuncta ſucceſſerant, cùm Carrarienſis inopinantem adoritur: quare cùm viribus inferior eſſet, fuga ſibi conſulere maluit, quàm luctando certum periculum ſubire. Hæc inter alibi feliciùs pugnatum cum Stephano Pannonici equitatus ductore. Is enim pertæſus ſuæ veluti ſocordiæ, quòd nunquam provocatus è caſtris ſat dignum pulverem vidiſſet, aut non niſi levibus congreſſibus tumultuaretur magis, quàm decertaret, in apertum martem ciere noſtros eſt auſus. Itaque cum hoſte pugnandi cupido Albertus, qui Legatorum conſilio repellere bellum, non inferre ſtatuerat, manus viriliter in Tarviſinis conſeruit. Diù æqua ſorte, & multa hinc inde cæde dimicatum eſt. Tandem Albertus cùm ampliùs effrænem hoſtem ſuſtinere haud poſſet, ac in ſollicitudinem vertere fiduciam pedeſtres milites ſuſpicaretur, juſſit ab equis cataphractos deſcendere, atque unà ſecum pedibus, manibuſque bellum proſequi. Hoc illuſtri facto, præeunteque duce, tàm acriter certatum accepimus, ut hoſtes ad ſatietatem necati ſint, captus ipſe imperator, rapta fermè omnia inſignia, & præ magnitudine cladis Patavium nuntiatum, non eſſe, cur alia ſperaret ab inermi Rege auxilia,

xilia. Sed qui triſtis pugnæ eventus ſuperbum, atque implacabilem Franciſci animum non fregit, ad ultimum proſtravit orta in ipſum civium conſpiratio. Ut itaque tutò ſe eriperet à proditoribus, cum quibus difficilior dimicatio, ſupplex pacem petiit, datamque juxta victoris arbitrium accepit.

## *Bellum Auſtriacum primum.* MCCCLXXIV.

FAma eſt, Leopoldum Auſtriæ Ducem in Venetos ab Carrarienſibus excitatum. Armorum hoſtilis impetus Tarviſinos primùm corripuit, lataque agri vaſtatione proximis quibuſque oppidis injecit metum: ipſas quoque Venetias Auſtriacus hic terror afflavit. Invicti tamen & hac tempeſtate Veneti, comparato exercitu, ruentem ulteriùs hoſtem pari violentia excipiunt. Ille tum ſeſe objicere parato timuit, declinavitque in Bellunenſes, quo in itinere populationibus, ac incendiis nihil reliquum fecit. Hanc ob cauſam Senatus Germanos mercatores Veneta ſub ditione degentes carceribus deſtinavit, & publicatis ſingulorum bonis damna paſſis reſtituit. Intereà totius belli adminiſtratio Jacobo Caballo Veronenſi mandatur. Is Tarviſio egreſſus hoſtes ad Unigum cæcidit, repuliſque, ac fugientibus ſemper inhæ-

ns Feltriæ incluſos obſedit. Suorum Periculo, ac propria dignitate excitus Leopoldus, non jam prædatoria manu, ſed ſerio, ac magno bello obviandum infeſtæ potentiæ ratus, omnique opere, & opera decus, & famam redempturus acerrimè in noſtros revertitur: quibus cùm tutiora magis, quàm furens Germanorum atrocitas, placerent, direptis oppidi ſuburbiis, incolumes Tarviſium regreſſi ſunt. Ex ea fuga Auſtriacus dolens ſibi interceptam vindictam, prædamque, in Bebianam turrim deſæviit, trucidatis ad unum præſidiariis. Cæterùm, ne hæc arma diutiùs obſtreperent, conſulente Ludovico Pannoniæ Rege, pactæ ſunt in biennium induciæ; deinde firmata pax, apud Venetos in diem duratura, renaſcente cum Genuenſibus bello, quod tamen variante diù fortuna, magnaque geſtum virtute Reipublicæ ceſſit feliciter.

### *Bellum cum Genuenſibus ſeptimum, Clodianum.*
### MCCCLXXVII.

TEnedus maris Ægei inſula Veneti juris facta bellum hoc quatuor annis continuatum cum Genuenſibus promovit, cæteris tùm rerum geſtarum magnitudine, tùm fortunæ varietate memorabilius. Metuebant illi Reipubl. poten-

potentiam, quam nova imperii acceſſione creſcere iniquè ferebant. Indè odium, & invidia, quæ feros animos in ejus ruinam exſtimulabat. Venetis eam inſulam donaverat Calojoannes Græcorum imperator (non inutili noſtrorum opera uſus in Andronicum filium regni competitorem) ut beneficii gratiam rependeret. Eandem ipſius Andronici munere ſibi Genuenſes vindicare conabantur, quod ut quoquomodo aſſererent, cum filio rebelle ſocietatem, fœduſque jungunt, Venetumque tota Græcia pellere conſtituunt. Magnum facinus magno firmandum conatu: unde in belli conſortium pelliciunt Pannoniæ Regem, Auſtriæ Ducem, Aquilejæ Antiſtitem, & Franciſcum Carrarienſem, ut tot Principum conſpiratione nemo rem Venetam utcumque ſtabilem, non collapſuram putaret. Erumpunt primi Genuenſes furtim Tenedum aggreſſuri XI. triremibus; ſed mox recedunt territi Venetarum navium robore, & numero, quæ in illos audaciſſimè proceſſerant. Hæc inter Byzantii ab Andronico ſçvitum in Venetos mercatores inaudita, & corporum, & rerum clade: coactuſque Imperator benevolentiam Venetorum Genuenſi admetiri. Sed hæc omnia vix è Græcia innotuere, cùm alius rumor inſonuit: à finitimis nempè Patavinorum, & Aquilejenſium Principibus Venetos fines igne,

 fer-

ſerroque laceſſiri. Tanta rerum diſcrimina noſtrorum animos haud territarunt, qui locata in ſola virtute fiducia, ſpretoque armorum undequaque furentium ſtrepitu, fortiter, & propriis ſe viribus tutati ſunt. Quoniam igitur maritimum, bellum in dies magis & fama, & periculo creſcebat, victorem Piſanum in Liguſticam oram expediunt Patres. Ille ejus præternavigato littore plura diſſipavit navigia; & conſerto apud Antium marte, hoſtilis belli ducem Ludovicum Fliſcum, in captivitatem adduxit: eo tamen loci major cum pelago, quàm cum Ligure dimicatio fuit, quæ verò victoria tempeſtati, & naufragio ſuperfuit, ea pro Victore ſtetit. Sed illius quaſi altera ſpolia repopoſcerat, cùm paulò poſt ex Eubœa in Liguſticum tractum denuò reverſus eſt; populatus circùm omnia cum opima præda ſuos deinde in Hiſtriæ hyberna deduxit. Hinc alibi apud hoſtem ſummè trepidatum; quippe Venetæ triremes, quæ novam ſponſam Bernabovis Inſubrum Ducis filiam Cyprio Regi erant traducturæ, opem quoque videri poterant ferre in recuperanda Tamaſſo, illi jam anteà per vim extorta. Neque id perperam. Nàm ut noſtri Cyprum appulere regiis precibus animati, in eam expeditionem quinque triremes dimittunt: ſed harum opera eadem fuit, quæ regiarum copiarum: nam illas Ligur

ocu-

oculis, animoque jam tùm ſibi præſens, ut vidit, ſic profligavit. Meliùs, relicta Cypro, ad Aſcrivium Piſanus rem egit, ubi & mœnia civitatis, & civium animos eadem conſternatione protrivit, captivorum præda militibus, ut promiſſa, ſic data, ulterioris audaciæ futura cos. Ab Aſcrivi Pannonici oppidi everſione in Calabriam transfretavit: audierat in Tarentino ſinu ſtare inimicam claſſem, cujus oppugnandæ cupidus, omnia maria, & littora veſtigabat; ſed hæc Venetum adventare monita, extracta in tempus pugna, tamdiù morata eſt perſequentem, quouſque ſe fruſtrà adniti Piſanus agnovit, Jaderamque curſu tenuit, ubi cùm nullus portus, nec ſtatio ulla tuta Veneto eſſet, neceſſariò, quò venerat, redeundum fuit. Hæc dùm mari fiunt: in Tarviſinos agros, vicoſque diris procurrebat vaſtationibus Carrarienſis: ſollicitatum ad deditionem Meſtrium Franciſci Delphini vigilantia in obſequio retinuit. Verùm Piſanus in Dalmatiam regreſſus domuit Sicum, militique conceſſit diripiendum: mox Tragurium converſus, in portum, cui hoſtiles naves incubabant, non ſemel tentavit irrumpere, ſed inde ab Genuenſi præſidio compulſus abſcedere, Hiſtriam in hyberna divertit: ubi quantum hìc aeris inclementia, ac peſtilens cœli plaga claſſem confecerit, exeunte

hyeme, argumento fuit, quòd ex triginta ſcelectarum triremium remige, ac milite vix duodecim reſtaurarit; miſſum igitur ab urbe imminutæ claſſi ſupplementum, mandatumque Piſano, ut in Cretam navigaret. Sed jam iter parantem triſte fatum excepit, certumque venturæ calamitatis augurium. Refectam enim claſſem, apparatumque belli omnem in mari aggreſſa tempeſtas tàm fœda ſtrage laceravit, ut hoſtilis belli effigiem præberet, planè quaſi Genuenſes quoddam cum fluctibus, procelliſque fœdus adverſus Venetum injiſſent. Duæ, quas ex onerariis in portum Anconitanum incolumes æſtus explicuerat, ſcelere oppidanorum Liguri proditæ ſunt: reliquas à pacato mari recollegit Piſanus, opportunè inſtruxit, iiſque eſt uſus dexterrimè: nam quindecim hoſtium roſtratas fugavit, quibus illi profecti in Adriaticum omnia turbabant. In Ægeo mari graviora damna Genuenſibus inferebat Carolus Zenus, unoque propè tempore omnibus locis adeſſe videbatur. Uſus eſt fraude ſub hęc vafer hoſtis. Nam audito Piſani trajectu ad Polam, ab averſo portui promontorio decem majores naves in inſidiis collocavit, totidemque Venetum inſecutus eſt. Victor harum ducem Lucianum Auriam ex inſolito certaminis appetentem ut vidit, in audacia fraudem ſuſpicatus prælium

re-

recuſavit. Propterea à ſuis timoris incuſatus, demùm ad pugnam provocanti occurrit, juſſis ſtare in portu quinque triremibus, quæ tempeſtivè ſuccederent, ubi neceſſitas poſtulaſſet. Pugnatum accepimus ita, ut utraque claſſis aciem terreſtri ſimilem inſtruxerit. Piſanus fatorum violentia raptus in fallacias, ac medius inter hoſticas dimicare coactus, victoriam tandem circumfuſo Liguri reliquit, nullis ſubſidiariis, ut credebatur, in uſum prodeuntibus. Hujus adverſæ cladis rumor in urbe evulgatus, incredibile, quo mœrore omnium animos perturbarit. Illius primùm auctor Piſanus, quòd pugnaſſet temerè, poſcitur; inde perduellionis damnati, qui ducis imperio non paruerant, omnes ſimul condi carcere Senatus jubet. Hoſti, quo pleniſſimè triumpharet, nihil deerat præter ipſam urbem. Idcircò, Petro Auria ducente, ſolvit ab Jadarenſi littore, ac more ignis obvia quæque depopulatus, Gradum, Comaclum, Caprulas incendit: propiùſque ferens hoſtilia arma, diripit Paleſtrinam, inde Clodiam movens omnia circùm evertit, repletque tumultibus. Verùm in unam oppugnandam Clodiam totis animis, viribuſque fœderati omnes ſuas acies direxerunt: quippe ea capta, imperii finem, occaſumque urbis dominæ certò ſperabant. Maxima itaque vi, ſummoque apparatu premi Clodienſes cœpti

 ſunt:

ſunt: aggeribus, munitionibuſque oppidum quà terra, quà mari circumſeptum, curante ſedulò legiones, commeatuſque Carrarienſe. Reſtitit ſupra vires Petrus Hemus Prætor, cluſitque plures dies hoſtium territamenta, ſed tandem, deſperato ſubſidio, fame, ac machinis expugnato defenſore, ceſſit oppidum hoſtibus, qui immani ſævitia tum finem cædibus dedere, cùm deficerent, qui cæderentur. Sex mortalium millia periere, ingens captivorum fuit numerus. Ad nuntium perditæ Clodiæ, publicè ſtatim comploratum eſt: ob id à Patribus, undique ope deſtitutis, miſſi illicò Oratores, qui integram tantùm libertatem à Carrarienſe, & à Ligure quibuſcumque legibus impetrarent. At ille pervicaci odio, hic præſenti victoria efferus, eam pacis ſpem Venetis reliquam proponebant, ut victi libero jure victoribus ſubderentur. Indignitatis plena reſponſio ultimę libertatis admonuit Venetum, in libertate natum, pariterque victurum, atque ut quàm maximè vegeti ſolent eſſe impetus pro vita dimicantium, ſic plus animi ſumptum à populo quaſi morituro, itumque in omnem reliquæ fortunæ ſpiritum, conclamatumque ad arma claſſico populi, repoſcentis una voce Piſanum belli ducem. Huic publicæ acclamationi aſſenſum, tanquam arcanæ divinationi, eductuſque è cuſtodia Victor,

to-

totiùs belli adminiſtrationi, ceu alter Marius, præficitur. Sic civitatis ſtudium fortiter inſurrexit, affectante ultrò millitiam plebe, ac in uſum præſentem nonnullis ſumptus præbentibus, & navigia privata ſtipe. At hoſtes quoque rem ſuam agebant foris. Methamaucum uſque provecti è propinquo ultimam cladem non ſe dedentibus minitabantur. Piſanus recenti claſſe, & urbanis copiis inſtructa, moturus in Genuenſes, proximum littus munit excubiis, duaſque ante portus fauces protendit ferreas catenas, & aliquot ad Popiliam mergit navigia lapidibus plena: ut ita occluderetur libera in urbis aquas navigatio. Sed interim non deerant audentiores, qui minoribus cymbis Clodiam prædatum uſque procurrerent. Thaddæus Juſtinianus ex hoſtium vinculis elapſus hoſtilia roſtra juſtra Brundulum acriter divexabat: pari ſucceſſu Jacobus Caballus laceſſebat in littore Carrarienſem peditatum. Hæc in futuram ſpem proſperè in ſalo patrabantur; in ſolo turbulentiùs, cùm in Iaſſos, atque diſtrictos gravis alter belli turbo infremuiſſet. Pannonum arma per eos dies, inſtigante Patavino, ſenſere Tarviſini, & de eorum incurſionibus fideliſſima urbs querebatur. Senatus, qui uno tempore tot bellis ſufficere non poterat, per legatos ab Rege pacem petit: at quia iniquæ proponebantur conditiones, rejecta

G 6 eſt.

eſt. Ita ex deſperatione creſcebant animi: & quoniam ſupremi Ducis præſentia in bello veluti numen quoddam eſt, à quo milites alacres, feroceſque ſpiritus hauriunt, Patres in eam ſententiam ivere, ut penes Andream Contarenum Principem univerſi exercitus regendi eſſet imperium: & in patriciorum album redigerentur ii, qui tum privatis impendiis juviſſent rem publicam. His prudenter decretis cœpit fortunam pœnitere inflictarum cladium. Præeunte ergo Contareno, noſtri viſi ſunt fortiùs, alacriùſque bellare: vulnera ſine mœrore accipere, mortem intrepidi oppetere, & illius majeſtate, qui corpus annis quamvis grave, ingenium tamen prudentia vegetum bello afferebat, nemo militum mandata ducum detrectare. Igitur ſinguli navium moderatores pari animorum impetu implacabilem, aſperrimumque hoſtem aggreſſi ſunt. Joannes Barbadicus ex Albani foſſa Liguſtica præſidia diſpulit: Thaddæus Juſtinianus quotidie magis redeuntis, & reviviſcentis imperii ſpem virtute, manuque dabat: nec hiſce, aut cæteris inferior Piſanus in ipſis æſtuariis infenſiſſimi exercitus molem mira felicitate ſuſtentabat, nulla non die victor præda, aut incendiis hoſticárum navium: Carolus Zenus Ligurem toto Adriatico claſſe vagum nullibi in tuto conſiſtere patiebatur. Proſperis hiſce placatæ ſortis pręludiis

ludiis non levis metus invaſit hoſtem, qui omnia in pejus ſibi ominari, caſtris, non ampliùs egredi, ſua ipſa conſilia, conatus, impetus formidare: ita ut deſertor ipſe ſuarum munitionum, operumque pavidus, ac tremens Clodia ſeſe clauderet. Illum mœnibus obſeratum repentina adoriri oppugnatione à noſtris decretum eſt; idque per principem Contarenum adeò feſtinatum, ut ante Clodiæ portum priùs conſtiterit, quàm de acceſſu quicquam ad Ligurem perveniret. Ad Venetæ claſſis conſpectum, ac ſi ultima neceſſitas, ſolidum ad magna, & fortia incitamentum, Genuenſes in furorem verteret, vehementi impulſu ſuis triremibus noſtras naves urgent, initoque acri certamine onerarias, quæ magno erant uſui, ſuperant, perforataſque incendunt, ac reliqua claſſe fugata, tantum terrorem noſtris incutiunt, ut apud conſternatos jam pro certo periiſſe libertas videretur. Omnium tamen animos voce, vultuque recreavit Contarenus, ac oſtendit calamitoſæ virtuti fortunam haud defuturam, vanoſque eſſe eos metus; cùm certam de hoſtibus victoriam promitteret. Juſſit itaque intempeſta nocte mergi duas ex ſemiambuſtis onerariis in portu, eodemque aſtu Brundulum occludi, & reliquos impediri aditus, ne qua hoſtica claſſis exiret, atque ita obſideretur. Cognito Venetorum reditu, Li-

gur

gur priori impetu ad priſtinam victoriam in noſtros rapitur : ſed ſenſit dolos, cùm in ipſas obrutas naves incidiſſet, incuſavitque Auriam, qui ſuo muneri defuiſſet, neglecta portus cuſtodia. Acrior itaque è vicinia redditus utrinque hoſtis mutuum cruorem quotidianis dimicationibus hauriebat, ingens ubique ſtrages, ac ferè æqualis, niſi quòd Ligurem fovebant ſociorum auxilia, proinde à Clodia ſummoveri non niſi multa vi poſſe videbatur. Magnam intereà ad victoriam ſpem, & momentum attulit Joannes Barbadicus, qui omnium primus horribile, & admirandum in aquis ſpecimen belligerandi exhibuit æneis tormentis, quas vulgò bombardas dicunt. Eorum uſus jam anteà repertus ad tutanda, quatiendave ignitis glandibus mœnia, plurimùm tunc Venetos juvit. Ille ſingulos lembos, atque triremes novis iis machinis armatas Genuenſium pectoribus objecit : quorum ictibus inſolitis, & inevitabilibus miſerè diſcerpebantur. Sub hæc è Græcia cum XIV. roſtratis acceſſit Zenus; quarum aliquot Brundulum tranſmiſſæ Piſaurum ventorum vi abreptæ, (ſic belli aleam alternante fortuna) vicinis littoribus alliduntur, ac laceræ, planèque inutiles fiunt hoſtium præda. Læti eo facto, veluti ſi pro illorum cauſa pelagus, venti, cœlum dimicaret, duplicem moliuntur eruptionem, alteram ad

Lu-

Lupam, alteram ad Brundulum, utrobique tamen cum clade repulſi: propterea aliam effugii viam tentarunt: ex tranſverſo enim littoris, quà in mare proſpicit, alterum veluti portum ſibi fodere parant magno ſanè labore, non tàm fugæ deſtinatum iter, quàm in obſidentes noſtros viam. Maturè eam molem detexit Venetus, certuſque terreſtri manu poſſe diſſolvi, è navalibus copiis expeditum legit militem, qui ſub Caroli Zeni auſpiciis in continentem proſiliret. Ille utraque diſciplina pari laude conſpicuus, pedeſtre bellum ſuſcepit; inſeſſamque ab hoſtibus medio littore turrim ſubvertit: & dum victor ulteriùs procedit, diſturbato opere, armatas offendit acies, quæ turmatim, inconditoque clamore Brundulo, Clodiaque in Venetos irruebant. In confertiſſimos hoſtium cuneos penetrat Zenus, nec ducis minùs virtute, quàm militis ardore Brundulanas primùm copias in turpiſſimam vertit fugam; mox Clodienſes, occiſo Auria, inſequitur uſque ad pontem, quo in alteram ripam Clodiam verſus trajicitur. Pons à fugatis ex acie, atque à tranſmiſſis ab oppido in ſubſidium, occupatus ruinam traxit præ pondere, in ſubjectaſque aquas mortalium plures dimiſit, ac retinuit Venetum, ne tum Clodia potiretur. Ea prælii calamitas, fractique pontis jactura tanta fuit, ut ad tria mil-

lia hoſtium interiiſſe dicantur , & capti ferè ſexcenti . Poſt hæc dedente ſe Brunduli caſtro, Clodia terra ſimul, marique obſideri potuit . Incluſi intra mœnia , non armis, non commeatibus egentes, quæ largus omnia ſuppeditarat Carrarienſis, decrevere novo vincendi genere , ſcilicet non pugnando , ſuperare , rati Venetam virtutem, ac patientiam mora, tædioque conſeneſcere. At Zenum nulla ſecuritas poſt victoriam, neque ulla ſegnities inceſſerat. Quare à Clodiæ portu circum ipſam urbem caſtrametatus, illam vallo, foſſa, inductoque mari, caſtelliſque circumdatam ſubjugare non ferro , ſed fame ſtatuit: tanta uſus vigilantia, ut procedente obſidione obſeſſi confœderatorum ſuppetias fruſtrà implorarent . Genuam ſubinde it nuntius, qui claſſem Clodiano portu retentam, ſperatam excidiſſe victoriam referret , & alterum navalem apparatum inſtruendum, quo mœſti cives urgenti , ac miſeranda calamitate eriperentur . Ea propter ad liberandos obſeſſos Matthæus Maruffius in Adriaticum tredecim triremibus navigavit: ſed metu Venetæ claſſis , dum ſuam Clodia procul ductaret , in Thaddæum Juſtinianum incidit ex Apuliæ frumentatione redeuntem . Hic conſpecto hoſte in Sipontinum portum deflectit, quem inſectatus Ligur viribus diſparem oppugnat , comprehendit ,

atque

atque iterùm in captivitatem abducit. Secunda hac pugna Clodiam appellit, ut, ſi quà poſſet, obſeſſis ſubveniret, atque ob id etiam noſtros importunis clamoribus provocabat. Piſano immodeſtæ temeritatis caſtigatio commiſſa, cujus nomine vix audito convitiantes turpi fuga, ſe ejus furori ſubduxerunt. Cedentes in Dalmatiam Piſanus inſequi noluit: cæterùm qui obſidebantur, percepto amicæ claſſis adventu, in uſum novorum lintrium tecta, parieteſque reſciderant; quibus per internas aquas clanculum delati in mare ad ſuos profugerent: & effugiſſent quidem, ſi Zenum hoſtile opus, vafrumque ingenium latuiſſet. Is extemplò ad mare acceſſum prohibuit parvis myoparonibus, invectuſque in fugam molientes, omnes in oppidum rurſùs compulit, ſuccenſis naviculis. Ad ultimum extrema defatigati inedia, & ad obſcœnos quoque cibos redacti, non priùs de ſe dedendis cœpere conſilia, quàm auro tentata aliquot Venetorum ducum pro effugio fide: pervenit & hoc ſcelus opportunè ad Zeni aures, qui in delatos reos ſub hoſtium oculis animadvertit, atque exinde majori ſtudio continuata eſt obſidio: hac demùm domiti Genuenſes miſere legatos, qui nudis tantùm corporibus liberam abeundi facultatem deprecarentur: ſed rejecti, repulſique invaleſcente rerum penuria coguntur

tur ſeſe victorum arbitrio, & poteſtati permittere. Decimo itaque obſidionis menſe, non tàm armis, quàm, turpe nihil non experti, fame devicti eaſdem conditiones à victore Veneto accipere coacti ſunt, quas illi anteà victo obtulerant: haud levi temperandæ victoriæ documento. Capta Clodia, quatuor hoſtium millia in publicas cuſtodias data ſunt: unde viginti triremes captæ: & biduo integro facta prædæ licitatio. Quoniam verò nunquam Veneti domitis hoſtibus victoriam exprobrarunt, qui, nec ſi vincerentur frangi animo, nec ſi vincerent, ſecundis rebus inſoleſcere conſueverunt, ideò publicè, privatimque ſingulari lenitatis exemplo ita habiti ſunt captivi, ut non facilè crederes, eum eſſe Genuenſem, qui Venetam libertatem non ita pridem opprimere ſtuduiſſet.

### *Tergeſtinorum defectio ſecunda. Juſtinopolis iterùm recepta.*
### MCCCLXXXI.

NOn quievere Clodiana clade perviciciſſimi Ligures, ne tàm virtute, quàm fortuna ſuperati viderentur. Prompti igitur ad vindictam XX. roſtratarum claſſe non multò poſt Genua egreſſi Hiſtriam, & Dalmatiam ſollicitant, atque in primis retrahunt à Reip.

obſe-

obſequio Tergeſtinos. Prona in ſcelus gens hæc fidem deſerit, conjectoque in vincula Donato Throno Prætore, fugat ex utraque arce præſidium. Eadem veſania furit Juſtinopolis, ſed arx Veneto firmiùs adhæſit. Auctis denique viribus hoſtis prope ipſa æſtuaria rursùs ſtare viſus. Quocircà Zenus adverſus denuò inſultantem immiſſus, reddito priùs ſecuro ab incurſibus mari, in hoſtile delatus ſolum, oppida, vicoſque ſecundùm Lunæ portum evertit, in eumdem invectus paulò poſt Piſanus illum Pirano diſpulit in Dalmatiam, ubi diù inter ſcopulos latuit. Verùm ut partæ de Genuenſibus victoriæ nihil ſupereſſet, Tergeſtum, ac Juſtinopolis rebelles urbes in obſequium erant reducendæ. Decretum itaque primùm, Juſtinopolitanam moliri oppugnationem, qua peracta proſperè, ſperabatur ultrò ſe Tergeſtum dediturum. Piſano hæc una commendatur expeditio, qui jam hoſti terrori erat. Igitur claſſe optimè inſtructa in provinciam delatus, ſpeculatorias, lectaſque turmas præmiſit, quæ nocturno deſcenſu pontem reſcinderent, qui Juſtinopolim jungit continenti, ut ab ea parte rebellibus externa auxilia retardarentur, & ſummo mane tanta celeritate ad inimicum littus appulit, ut Juſtinopolitani, quem venire non ſenſerant, videre ſe vix crederent: confeſtim circum jacentes agros,

vicoſ-

vicoſque fœdat incendiis in obſeſſorum metum; denique urbis mœnia omni telorum, pilarumque genere adeò quaſſavit, ut, tandem oppidani conſternati animo iterùm in poteſtatem venerint. Poſt domitam Juſtinopolim Piſanus Liguſticæ claſſis reliquias inſectatus, eas in Pelignis littoribus fœdiſſimè laceravit, ſumpta de Polæ, Arbæque vaſtatione, & de abducto in captivitatem Ludovico Contareno, vindicta. His geſtis, Jaderam tenuit; poſt apud Sipontum correptus lethali morbo interjit, univerſis meritò fortiſſimi viri ſortem collachrymantibus. Sed poſtquam privato, publicoque dolori indultum eſt, Patres maritimis rebus ſumma cum adminiſtratione præficiunt Carolum Zenum. Intereà Aloyſius Lauretanus apud Curictam hoſtes dedit in fugam, eoſque toto poſteà pelago Zenus exterminavit, compreſſa quoque illorum audacia, qui circa Anconam in Venetos negotiatores piraticè incurſabant. Ad hæc, modò inferum mare, modò Superum perluſtrando recentem Liguris claſſem quæritabat, quam per eos dies VII. ac XX. triremium Genua prodiiſſe audierat. Nec vanus rumor, nam illa repentino appulſu Juſtinopolim denuò ſubjugarat. Carolus non alia vi, quàm facta in hoſtilem provinciam irruptione, abducendum hoſtem ratus, & pari exemplo Hiſtriæ

clades

clades in Liguria vindicandas, illuc tota mole converſus, maritimam oram tantis calamitatibus infeſtavit, ut inhærentem, atque incubantem alienis rebus militari hac arte retraheret. Ita bis continuato bello Juſtinopolis amiſſa, bis recuperata. Cum irrequieto ſanè, vehementique hoſte pugnatum, qui fortunæ judicium pati inſolens, repetitis excurſibus, à Piſauro Clodiam uſque, mare quaſi tempeſtate denuò præcluſerat: hinc à noſtris circa urbis portum aliæ erectæ munitiones, diſpoſiti in littore milites, imperatæque naves, quibus per occaſionem quæcumque hoſtilis audacia comprimeretur.

## *Bellum ſecundum Carrarienſe.* MCCCLXXXII.

Vix ſedata maritimi belli procella, altera tempeſtas ab Carrarienſibus aliunde mota perſtrepuit, eodem tempore, quo periculoſiſſimis bellorum curis implicabatur Reſp. Tarviſium illi affectabant, quamobrem cœpere vaſtatis in confinio agris, poſitis ad mœnia caſtris, extructiſque turribus, quæ murorum pinnis imminerent, urbem diù noctuque fatigare. Et ut brevi illius abſolverent oppugnationem, interceptis commeatibus, Silim fluvium in diverſa diduxerant. Tarviſina præſidia non tam

ho-

hoſtium metus, quàm rerum omnium penuria inceſſit; quare ut animis conſternatis noſtri ſuccurrerent, armatis quibuſdam lintribus ſibi aperire conantur inſeſſas aquas, Marci Caravelli ingenio. Is hoſtiles machinas ab amne revellere aggreſſus, ab incœpto opere à Carrarienſibus deturbatur, incaſſum è fluminis ripa opem afferente Saraceno Dandulo. Acriùs exinde oppugnatum Tarviſium, circumlatiſque hoſtium magno terrore ſignis, Caſtrum-francum, munitioraque alia circùm municipia Patavinis tradita ſunt. Quare cùm ſpes omnis retinendi Tarviſii cecidiſſet, viſum eſt Senatui eam urbem Leopoldo Auſtriaco Duci tradere, in contumeliam inviſæ gentis, & ut Reſp. liberata domeſtico bello, tota in Liguſticum inſurgeret, quod fama erat magis, quàm anteà erupturum. Carrarienſes de Veneti Legati profectione ad Auſtriacum certiores facti, in Tarviſinos majori rabie concitantur, utque majorem obſeſſis metum incuterent alienis calamitatibus, Noalium evertunt, Acelum ſolo æquant, Serravallium, & Cuneanam arcem deditione capiunt. Adventantis hæc inter Leopoldi ad recipiendum Tarviſium fama cum valido exercitu Carrarienſium copiarum ductor Arcuanus Buzzacarenus exterritus Patavium feſtinata fuga receſſit, reverſurus, ubi juviſſet. At vix Leopoldus,

nullo

nullo obſtante Plavim tranſmiſerat, intraque urbem feſtis acclamationibus erat exceptus, cùm hoſtes recollectis in unum copiis ipſum ſecurum inopinato armorum ſtrepitu turbavere. Pavidum, necdum auxiliis confirmatum ingentibus promiſſis expugnant, ut Carrarienſibus, quod ferro aſſequi nequiverant, auro concederet: quæ omnia priùs perfecta, pactaque fuerunt, quàm quidquam eorum geri Venetias nuntiaretur. Indignum id facinus noſtrorum animis altiùs inſediſſet, niſi per eos dies pax inita cum Genuenſibus, in quam utrumque populum, ac fœderatos Principes ſollicitarat Aimon Allobrogum Dux, tanta lætitia Senatum cumulaſſet, ut tum adverſa hæc non ſentirentur.

### *Fœdus cum Mediolanenſium Duce in Carrarienſes.*

### MCCCLXXXVIII.

NOndum elapſo pacis ſeptennio redit ad arma Franciſcus Carrarienſis, præſidente Reip. Antonio Venerio: neque aliam ob cauſam, quàm quia quietis impatiens, & alieni imperii cupidus. Injerunt Veneti cum Galeatio Vicecomite Mediolanenſium Duce fœdera adverſus turbidum Principem, ut, illo diviſim oppugnato, faciliùs à ſe propulſarent injurias. Quare à continenti progreſſus in arma Vicecomes Patavinæ ur-

urbis exitium omni tormentorum genere proſperè molitus eſt. Franciſcus ut ambitionis, ruptæque pacis daret pœnas captus in Inſubriam deducitur, clauditurque anguſto carcere, qui paulò anteà amplo, & opulento oppido vix capiebatur. Noſtri comparata aliunde plurium navigiorum claſſe ad oppugnandas hoſtiles in ſtagnis, ac in fluvialibus oſtiis erectas munitiones, progrediuntur, Franciſco Delphino præfecto. Poſt arces, caſtraque occupata, everſaque, ab aquis in ſolum translato bello, Tarviſinam expeditionem ſuſcipiunt: & quamvis jam fuſi, & ſaucii hoſtis reliquias adorirentur: non faciliùs tamen domuere, quàm integri, & recentis. Itaque inter varia armorum diſcrimina Tarviſini Venetæ clementiæ memores ſeſe fidei, obſequioque Reip. alacres tradidere, expulſis Carrarienſibus: tantaque conſtantia, ut nec fidelior in poſterum reperta gens ulla ſit, in ſumma etiam Venetarum rerum deſperatione.

*Bellum ſociale in Galeatium Vicecomitem Mediolani Ducem.*

MCCCXCVII.

GAleatius, præclariſſimarum urbium acceſſione, quippe qui Patavium jam occuparat, jamque Veronam, ac Vicentiam, expulſis Scaligeris, invaſerat, tumidus, & ferox dum integras pro-

provincias ſuo addere imperio connititur; ſibi finitimorum Principum invidiam conciliavit. Inde odium, & reprimendæ cupiditatis conſenſus, eo præcipuè tempore, quo ille cum Bononienſibus, ac Florentinis præliabatur. Ejus belli incendium cùm per viciniam timeretur graſſaturum, univerſi propemodùm Italiæ Principes ad id reſtinguendum ſancitis fœderibus, ſociatiſque armis conjurarunt. Veneti claſſe per Padum in Mincium traducunt, quia hoſtis in Mantuanum ſocium primò moturus credebatur: & audaciſſimè Vicecomitem adorti unica dimicatione claſſicum ejus apparatum profligant, gloriamque confecti belli, ſervata Mantua, reportant. Huic victoriæ alterum non minùs illuſtre facinus adjungitur. Galeatius Patavium, ut diximus, ſui juris fecerat, fuga, cæde, captivitate Carrarienſium. Evaſerat Franciſcus, junior appellatus, atque tamdiù apud Bavariæ Ducem latuerat, donec ſibi recuperandæ paternæ urbis occaſionem virtus, aut caſus dediſſet. Accepta itaque Italica conſpiratione in Vicecomites, ignoto habitu Venetias venit, exorataque Senatus clementia, Patriæ, ac urbis adminiſtrationi reſtitui impetravit. Beneficio igitur, armiſque Reipublicæ iterùm Carrarienſium familia Patavio potitur, ejuſque imperium Franciſcus recipit Senatus Veneti

neti munificentia: quæ cùm barbaros, & immites quoque animos conciliet, quis credat in Rempublicam arma denuò ſumpturos Carrarienſes?

## *Bellum cum Genuenſibus Octavum.* MCCCCI.

PRæerat urbi Michael Stenus, cùm Genuenſes rupto fœdere, violataque pace alterum ex præſenti tranquillitate belli turbinem excitarunt, non irritati, ſed ipſo, quo anteà invidiæ æſtu, aut morbo dominationis: quaſi cum Venetis naturale haberent diſſidium. Buccicaldus quidam Gallus per ea tempora rem Genuenſem adminiſtrabat. Hic cum XXIII. triremibus Tamaſſum, Cypri urbem adnavigavit, ut inde, ſi daretur occaſio, in Syria novi aliquid tentaret: primò igitur Berutum oppidum prædabundus aggreditur, ingentes ex eo prædas agit, infeſtus etiam onerariis, quæ Venetorum merces vectabant; nec privatis contentus, fur publicus haberi voluit: auſus etiam Reip. claſſem apud Methonem populari, quaſi certus victoriæ ex ſociorum piratarum numero. Cæterùm Carolus Zenus Genuenſes vincere aſſuetus in temerarium hoſtem ſtrenuè, ſuoque more detonuit; conſilio, manuque acris per prætoriam diſcurrens illud ſæpiùs ſuis repetebat, non multitudine, ac fero-

ferocia, ſed virtute militum, ac prudentia Ducum conſtare victoriam. At dum quoque de triumpho hæſitaret fortuna, Hermolai Lombardi adventus rem Venetam undecim roſtratis ægrè defenſam, penèque expugnatam erexit aſtu. Is cùm plenis velis in hoſtilem claſſem, duabus triremibus, impreſſionem feciſſet, jamque inimicas contingeret, juſſit momento velorum funes incidi, quæ ventorum vi raptæ unius hoſtilium navigiorum milites retis inſtar involvit, ut omnes ad unum incruento marte cæciderit, & aliud infeſto ictu percuſſum cum propugnatoribus demerſerit. His auſpiciis reſtaurata quaſi de integro pugna, Zenus Buccicaldum ita oppreſſit, ut quamvis duplici vulnere ſaucius non priùs ex acie receſſerit, quàm victum hoſtem, omnique penè apparatu exutum in fugam conjecerit. Parta victoria Venetus ad ſuos lætus revertitur, cujus magnitudine quantus Genuenſibus incuſſus fuerit metus, vel ex eo conſtat, quòd nulla in poſterum ab ipſis Reipublicæ vis illata.

## *Bellum Carrarienſe tertium.*
## MCCCCIII.

MAjores ſuos imitatus Franciſcus junior Carrarienſis, atque hæres paternæ ambitionis, dum per omne ne-

ſas imperium proferre ſtudet, contumacem ſe quoque, & ingratum adverſus Rempublic. declaravit. Primùm itaque cùm, ſublatis veneno Scaligeris, Veronam occupaſſet, cœpit armis urgere Vicentiam. Cives tyranni mores deteſtantes ultrò ſe Veneto Senatui dedidere. His in patrocinium, ac fidem ſuſceptis, ad Franciſcum miſſus nuncius, ut deſiſteret Vincentinos injuriis laceſſere; &, niſi temperaret, bellum indiceret. Ille acceptorum beneficiorum immemor, non modò Venetorum poſtulatis non acquievit, ſed legatum per obſcœnam, turpemque contumeliam violatum, & irriſum remiſit. Quare haud cunctanter in arma conclamatum, præfectis terreſtrium copiarum Paulo Sabellio, bellique ſocio Franciſco Gonzaga Mantuano; navalium Marco Grimano, ut non tàm terra, quàm aquis ſacrilegi hoſtis temeritatem, ac perfidiam retunderent, & caſtigarent. Grimanus armatis lintribus in Meduacum illatus ex omnibus fermè locis munitiones, & Carrarienſis præſidia deturbat: Gonzaga cum Sabellio Patavinum agrum ingreſſus eadem fortuna circùm omnia ſubvertit, atque crebris vaſtationibus, & incendiis quotidie trepidantis civitatis oculos fumo, ac pulvere implebat. Verùm quia faciliùs ceſſurus videbatur Carrarienſis, ſi diviſis armis

mis peteretur, juſſus eſt Gonzaga bellum in Veronenſibus adminiſtrare, qui ea arte, & ſolertia arma moderatus eſt, ut interclusis undequaque ſubſidiis, ipſa penè, qua cœpta eſt obſideri die, Verona capi potuerit: ſed nihil æquè, atque inviſa Carrarienſium dominatio, odiumque ob interfectos Scaligeros deditionem maturavit. Noſtri urbem adepti, hoſtium obtruncant præſidia, inſecutique Jacobum Franciſci filium clàm aufugientem prope Hoſtiliam capiunt, ac Venetias vinctum mittunt. Hæc inter Franciſcus cùm diù labantes in præceps res ſuas ſuſtinere non poſſet, ad externa converſus auxilia, Albertum Ateſtinum Ferrarienſium Ducem in Remp. concitavit. At Senatus ut certum, iratumque hoſtem cum Alberto committeret, illi fratrem Actium exulem opponit duplici injuria metuendum; & libertatem, & Polyneſum jure ſibi repetentem. Hic effuſus cum Venetis turmis in Ferrarienſes agros nihil cui ferro, & igne noceri poterat, non fœdiſſimè vaſtat: traducta etiam claſſis per Joannem Barbum, utrique Padi ripæ adeò ſe præbet infeſtam, ut Ferraria ex metu nutaret. Quare cum ſe inexplicabilibus malis oppreſſum iri cerneret Albertus, poſitis armis, à fratre, juſſu Senatus acceptis conditionibus, pacem redemit. Sedato hoc motu, bellum

validiùs in Carrarienſem recruduit, ducto-re Galeatio Grumello, qui mortuo Sabel-lio ſuffectus, ut in hoſtile ſolum pervenit, arces, & vicos terrore, colles, & agros populationibus complevit. Patavium tan-dem promotis caſtris, cùm aliquot dies ma-chinarum impetu primum illius, & ſequen-tem murum proſtraſſet; ſcalis deinde, & irruptione ad portam Sanctæ Crucis pere-git excidium. Fugatur in arcem Franci-ſcus, qui velut in altero oppido victori diù reſtitit: hìc acriter obſeſſus, & prope ex-pugnatus hoſtis, ferociter pro ſe pacis le-ges agebat, veluti re integra, ac in ipſo interitu ſuperbiſſimus. Cæterùm Patavini non tàm feſſi fame, & bello, quàm domini pertæſi contumaciam, verſa in rabiem fide, Principem in Venetorum manus dederunt. Hunc in modum recipitur arx, ipſeque captivus Venetias ductus, digna ingratis pœna, jugulatur. Hoc Patris, & Avi fa-tum quinquennio poſt ſubivit etiam Mar-ſilius, auſus res novas moliri, in quo om-ne Carrarienſis familiæ genus extinctum accepimus, ut nullus remaneret qui, tan-torum facinorum capeſſeret ſucceſſionem. Ex hoc trium annorum bello acceſſere Ve-neto imperio Vicentia, Verona, Pata-vium, aliaque complura clariſſima oppida: ii nempe ſolent clementiæ Principum eſſe fructus: tyrannis autem non diuturni ob-ſequii magiſtra eſt.

*Bel-*

## *Bellum cum Sigiſmundo Imperatore.* MCCCCIX.

TAndem Jadera non armis, ſed auro Venetæ ditioni debebat accedere cum univerſo agro, ſuiſque à mari limitibus. Hanc Ladislaus Pannoniæ Rex in Neapolitanum Regnum, quod nuper obtinuerat, profecturus, Reipubl. vendidit centum millibus nummûm. Ita Venetus per vicinas, remotioreſque gentes, jam manucente fortuna, diffuſus, juſtis armis, honeſtiſſimiſque titulis ſuum imperium auxit, & propagavit. Interim tamen Sicum, Sebenicum vulgò, plurimùm civili diſcordia vexabatur: quippe dominante plebe, ac Sigiſmundi Imperatoris ſtudiis animata, nobilium hominum ordo in exilium actus fuerat: hic adverſus ſordidum vulgus Reip. auxilium impetravit, & eò promptiùs, quòd ſi negaretur, rebellionis periculum, quadam veluti contagione, in finitimos erat promanaturum. Confeſtim igitur expedita claſſis ad Sicenſem oppugnationem traducitur, ſubitaque aggreſſione tentatur oppidum: at propugnatoribus impigrè erumpentibus diù in obſidione laboratum eſt. Porrò finem hujus belli urgente Senatu, claſſico apparatui juncta eſt etiam terreſtris manus ſub Ludovico Buzzacareno. Hic

hoſtem jam terra, marique circumſeſſum brevi ad extrema uſque compulit; ſed dum ille ſegniter rem bellicam adminiſtrat, ac ſine ſanguine triumphare ſtudet, obſidionem in alterum annum protrahit, & Sigiſmundum Imperatorem ſuis ſedibus evocat, qui deditæ ſibi plebis cauſæ patrocinaturus magno equitatu Venetos fines ingreſſus inopina irruptione terrorem longè lateque omnibus incutit, & expulſis Savornianis, potitur Vtino, adimitque Reipubl. Belunium, Serravallium, & Feltriam oppida, non indecora Carrarienſis belli ſpolia. Tarviſium erat reliquum, cujus tum agrum hoſtis miſerrimè prædabatur. Tanti belli incendium furtim enatum repreſſuri Veneti, tumultuario milite occurrunt. Sed, ne latiùs vagaretur, effecit Carolus Malateſta, dum cunctando magis, quàm dimicando, ſuperbientem rapinis hoſtem integro fermè triennio in Tarviſinis remoratus eſt. Tandem diuturni belli calamitate utrinque fatigati animi nihil magis exoptabant, quàm pacem. Sed hujus improbatis hinc inde conditionibus, quinque annorum induciæ pactæ ſunt, conventumque, ut interim de Sicenſibus Romanus Pontifex arbitraretur.

Uti-

## *Utinum cum Foro-julio receptum.* MCCCCXX.

ELapſi, cum Sigiſmundo Imperatore induciis, repetendi, quæ ſuperiori bello erant amiſſa, opportunam Venetis occaſionem dedere Utinenſium diſcordiæ. Utino, uti diximus, Sigiſmundus expulerat Savornianos: hos ſibi populares repoſcebant: reſtitui obſtabat Ludovicus Tecchius Patriarcha Aquilejenſis. Ita in partes diſciſſa urbs Venetos in ſpem erexit imperii. Profecti itaque in Fori-julii expeditionem Sacilium primò vi, Cividatenſium deinde oppidum voluntaria deditione recepere. Hinc bellum ortum cum Tecchio, Cividatenſibus irato, quia ſe dedidiſſent. Ille ſuo, & Cæſariano milite innixus, oppidum, veluti rebelle, ſumma contentione oppugnat. Veneto tamen recepto præſidio, reluctatur intrepidè, protrahitque Tecchium, ut non tàm obſeſſorum virtute, quàm ſuperveniente hyemis aſperitate obſidium intra quintumdecimum diem ſolvere coactus ſit. Veneti ea inter Feltriam, Belunium, cæteraque caſtra hoſti anteà tradita priſtinæ addunt ditioni. His geſtis, Foro-julienſis Patriæ ingreſſi fines ſubruta ejus nominis arce, propè Utinum caſtrametantur. Ea in urbe domeſtica protinùs arma quievere, ut de-

Venetis fama innotuit, in libertatem eos vindicaturis, qui per injuriam opprimerentur. Hæc una moderatio in bello maximum momentum habuit, & hæc Vtinenſes Reip. nulla vi obnoxios reddidit tanta Patrum lætitia, ut miſſa ad illos populos ſit legatio, & impetrata Savornianis, cæteriſque extorribus patriæ jura, & libertas. Vtinum ſecuta univerſa Forijulii Provincia, ſponte Venetam adminiſtrationem, Thoma Mocenico Principe, ſuſcepit.

## *Dalmatia Recepta.*
## MCCCCXXIII.

SUb hæc etiam tempora, flante à mari proſpera fortunæ aura, ſelectiſſima claſſis Adriaticum navigavit, quæ, Petro Lauretano ductore, cùm totam Dalmatiam perluſtraſſet, tanta incolas affecit formidine, ut univerſa ea Regio non armorum impetu, ſed ſpontanea deditione Pannonico jugo excuſſo rursùs Reipublicæ dominationem ſuſceperit, anno quinquageſimo octavo, poſtquam vi barbaræ genti paruiſſet. Rebus ita feliciter comparatis, è Dalmatia fortunatiſſimus Imperator in Helleſpontum trajecit, atque cum Turcicis piratis proſperè conflixit, illoſque ad Callipolim memorabili pugna, ac totius penè claſſis captivitate debellavit.

Bel-

### *Bellum Inſubricum primum cum Philippo Vicecomite Mediolanenſium Duce.* MCCCCXXVI.

NEc minori ſecundarum rerum eventu Franciſcus Fuſcarus præfuit Reip. Sub hoc Duce, qui omnia fortunæ incrementa propriæ virtuti debebat, mirum, quàm latè ſe protulerint Veneti limites; & præcipuè eo bello, quod adverſus Philippum Vicecomitem Mediolanenſium Ducem geſtum legimus. Cùm enim ille Florentinos armis fatigaret in immodica affectantis imperia ſuſpicionem venit. Oppreſſi noſtra implorant auxilia: & placuit Senatui opem tantis ferre ſupplicibus, ac Vicecomiti bellum indicere, quoniam, neglectis, ſpretiſque legationibus, in eam rem miſſis, haud ceſſaret ab injuriis. Declarato hoſti junctum cum reliquis Italiæ Principibus fœdus primò objectum eſt; deinde arma intentata. Exercitus, quem propriis ſumptibus Veneti comparârant, & in quo tum XVI. equitum millia, peditum VIII. fuiſſe perhibentur, uni Franciſco Carmignolæ, viro ſtrenuo committitur, qui Philippi ſuperbos mores peroſus ab eo deſciverat, Venetorumque ſtipendia ſequebatur. Ille itaque ſuſceptam expeditionem aliquo

egregio facinore auſpicaturus, Brixiam aggreditur, quam tamen non vi, ſed Avogadræ gentis in Rempub. propenſo ſtudio, obtinet, excepta arce. Recuperatum venit amiſſam urbem Franciſcus Sfortia; verùm inſultanti circa mœnia, omniaque more ignis corripienti ſtrenuè ſeſe oppoſuit Venetus imperator, hoſtemque fuga dilapſum debellaſſet, niſi illi corporis ægritudo moram injeciſſet. Interim, abſente Carmignola univerſæ militiæ præponitur Franciſcus Gonzaga. Hujus dexteritate, Victoris Barbari ſolertia, & Nicolai Ateſtini virtute effectum, ut intercluſis aditibus nullus in Brixienſes hoſtilibus copiis ingreſſus pateret: neque iis, quas Angelus Pergulanus ab Hetruria deducebat: quamvis auſus (tantum temeritatis, ex parva noſtrorum dolo fugata manu, conceperat,) oppugnare caſtra: ſed exitus incœpto defuit: nam reſtituto ſaluti Carmignola, Brixienſis arcis obſidio efferbuit ita, ut ſe dediturum præſidium proclamaverit, niſi in decimum diem venirent ſubſidia: hæc ne accederent, repetitis non ſemel certaminibus, impigrè diſtinuit dux Venetus, cui tandem facta eſt arcis deditio. Hinc ad reliqua circùm oppida recipienda pari felicitate feſtinatum eſt. Hæc inter ad pacem hortabatur diſſidentes Martinus Pontifex. Verùm dum ægrè patitur Viceco-
mes

comes à Veneto ſibi leges præſcribi, recentes utrinque copiæ veteribus additæ ſunt; terreſtrique militiæ adjuncta maritima, ut aquis, terraque bellum aleretur. Hoſtis ſub hæc adornata apud Cremonam claſſe Caſale-majus in Padi ripa vi obtinet, aliaque Mantuani agri municipia. Porrò quæ occupaverat vix ad famam retinuit. Quippe ea ſubito Franciſcus Bembus, & Stephanus Contarenus Padanæ Claſſis Præfecti recepere tanta vicinarum gentium conſternatione, ut inde Cremonæ ſummè trepidatum ſit. Hæc urbs incolarum fuga deſerta tum primùm Reip. paruiſſet, niſi effuſi avidè ad prædas noſtri milites in agris ſubſidiſſent. Sed mox incuriæ pœnam dedere; nam ab irruente hoſte vagi, diſpalatique magna cæde proſternuntur: Carmignolam interim, Brixiæ conſervandæ intentum, crebris incurſionibus territabat Philippus, quem tamen reciprocante induſtriæ, armorumque æſtu ita elidebat Petrus Lauretanus, ut facilem Cremonæ aditum Veneto imperatori ſe iterùm aperire confideret. Hoſtis, ubique præſens, juxta Octolengum parat inſidias tranſeunti Veneto, eoque loci varium iter, multuſque labor militum, commoda belli momenta Philippo exhibuit, internecione attritis eo modo noſtris, ut vix ullus à ferro liber ſuperfuiſſet, niſi

niſi Carmignola, ejulatibus oppreſſorum excitus, adproperaſſet ſubſidio, reductiſque ad ſigna fugientibus graſſantem hoſtem invicta propè fortitudine repuliſſet. Olio amne deinde ponte ſuperato ſecus Padi ripas haud longè Cremona metatus eſt. Ob exercitus viciniam maxima rursùm finitimis incuſſa formido, ac ſi omnes uno impetu Venetis armis exſcinderentur. Ipſe quoque Philippus trepidare viſus eſt, cùm publicè indixiſſet, ut qui proprias fortunas, reſque Principis ſalvas vellent, ipſum armati ſequerentur. Sic innumeras collegit copias, Venetumque aggredi ſtatuit ad Summum Cremonenſium vicum: & ambigua capiundi belli conſultatio ferociæ ceſſit Franciſci Sfortiæ. Hic gloriæ avidus in Veneta caſtra promptiſſimus irrupit, pugnavitque tàm ſtrenuè, ut ob id ſolùm opportuno præſidio Cremona munita ſit. Noſtri tandem è munitionibus egreſſi Maclodium ivere, quo loci ſub hoſtium oculis Veneta ſigna in Vicecomitum dedecus extulerunt. Hanc ignominiæ maculam Veneto ſanguine eluendam conclamabat idem Sfortia, & Nicolaus Picininus. Quamobrem Carolus Malateſta, cui per eos dies ſui exercitus curam Philippus detulerat, in Venetas acies utrumque ducem à fronte præmiſit, ipſe à tergo in eaſdem furtim eru-

eruptiurus. Hoſtilem fraudem pari ſtudio eluſit Carmignola. Nicolaum enim Tollentinatem cum parte exercitus ad Terentianas paludes inſidere jubet, & inde non priùs exilire in hoſtium latera, quàm ipſe cum reliquis copiis Malateſtam à Pompejano caſtro venientem in pugnam evocaſſet. Hoc modo conſeritur utrinque atrox prælium, & poſtquam ad integram agminum decertationem, ex qua omnia pendebant, perventum eſt, Tollentinas acri impreſſione excepit incautos. Ita igitur cùm diù acies æquo marte occiderent, atque occiderentur, in medio pugnantium ardore ſtetere immotæ, quaſi inter ſe conveniſſent: ſed interim deliberabat fortuna, quid ageret; repetitis tandem congreſſibus Venetorum victoria fuit. Maclodium, ignobilis anteà Cremonenſis agri vicus tùm nobilitatur magnitudine cladis, quæ quanta fuerit, hoſtium captivitas declarat, quorum millia octo, cum ipſo Malateſta, cenſa ſunt, præter bellica omnia impedimenta, quæ in prædam venere. Tanta denique conſternatione affectos fuiſſe conſtat, ut ſi, quemadmodum Venetus imperator vicerat, victoria uti ſciviſſet, ejicere principatu Philippum eo die facilè potuiſſet. Sed plerumque victori mentem adimunt læti ſucceſſus. Quare Carmignola & integrum

ne-

neglexit triumphum, &, quod eſt abſurdius, Malateſtam cum captivis ad unum, inconſulto Senatu, libertati reſtituit. Hæc propter illius ſuſpecta primùm fides apud Venetos. Philippus interim coactus quamcumque pacem præſenti calamitati præferre, in eas conditiones deſcendit, quibus Venetæ Reip. Brixia, Bergomum, aliaque omnia in Cremonenſibus occupata oppida jure belli concederentur. Atque ita in continenti Venetæ dominationis termini latiore gloria dilatari cœperunt.

## *Expeditio in piratas quarta.* MCCCCXXX.

ARdebat cum Vicecomitibus bellum, quando de expugnata à Turcis Theſſalonica in Macedonia relatum eſt. Etſi verò Patres in Italia graviſſimarum rerum ſeriè implicarentur, hanc tamen alteram ineunt expeditionem ſub Petri Michaelii ductu in piratas. Libero enim maris uſui maximum ineſſe momentum noſtris ſemper eſt viſum, tùm ad commeatus in Urbem invehendos, tùm ad convectandos ſubſidio milites, quibus ea tempeſtate Reſp. maximè indigebat. Claſſis itaque Præfectus, maritima ora perluſtrata, munitiſſima caſtra Cryſopolim, & Caſſandrum in Aſię littoribus eripuit Barbaris,

pur-

purgatoque mari his infenſis prædonibus, Ponti aditum, Venetis anteà clauſum, aperuit. Poſt hæc reparatæ, auctæque claſſis Andreas Mocenicus curam ſuſcepit, imperante Senatu, ut Chium Ligurum Piratarum nidum, terra, marique obſideret: quoniam verò bellicas machinas munitum oppidum eludebat, prædabundus in proxima littora diſcurrit miles: omniaque incendiis, cædibuſque terret, vaſtatque. Poſtremò delegatus in provinciam Silveſter Maurocenus infeſtos prædones debellavit: ille cœptæ expeditioni inſtans aſſidua navigatione, & indagine omnes portus, omneſque tùm Adriatici, tùm Ægei ſinus, eò ampliùs exploravit, ut brevi utrumque mare ab Turcarum, Ligurumque direptionibus tutum, ſecura pace, reddiderit.

## *Bellum Inſubricum ſecundum.* MCCCCXXXI.

NOn poterat pax cum Philippo eſſe diuturna, quia ſolitus jam vivere bello, & aliena concupiſcere, iterùm arma in Florentinos, Reipub. ſocios, converterat. Hanc ob cauſam terreſtres, & navales copiæ ab Senatu imperatæ, ut amicis opitularentur. Claſſis in Padum agenda Nicolao Triviſano traditur, Carmignolæ pedeſtris militiæ imperium, atque

que utrique mandata hoſtis vindicta, ſeu ſolo, ſeu flumine bellum expoſceret. At Carmignolam, cui fervida magis conſilia, quàm cauta ex ratione Senatus, placebant, ex levi concepta ſpe occupandæ Soncinæ arcis inſidiis circumventum, ac ferè captum accepimus. Interim Philippus ab Genuenſi Rep. ſubſidiarias, naves, & claſſici apparatus ducem Grimaldum impetraverat: hiſque auxiliis (quæ Senatum in Genuenſes, ceu pacis violatores poſtmodùm commovere) inſtructus Philippus cataphracto milite inſolita in eum diem diſciplina naves armat, ac ſecundo amne, noctuque in noſtras agit, tàm audacter, ut ex metu graviſſima conſternatione perculſæ fuerint. Triviſanus eam belligerandi novitatem, ac monſtrum miratus, haud procul agentem Carmignolam monuit, certiſſimum imminere periculum, ni celeri ope levaretur. Hic illius ignaviam ridens ſuppetias negat: interim igitur magis, atque magis ab utraque Padi ripa Sfortia, & Picinino pedeſtri robore urgentibus, Veneta navigia multiplici impetu diſſipantur, tanta ſtrage, & jactura, ut ſuo naufragio totum Padum cooperuerint. Vix quinque biremes fuga evaſere ipſo Triviſano incolume: occiſa, & aquis obruta VI. hominum millia, nullo, aut ſaltem exiguo Inſubrum damno. Ex illata clade ite-

iterùm proditionis nomine arguitur Carmignola, cui quoque per id tempus tertiò nocuit non recepta Cremona, denegato auxilio Cavalcabovis ſtrenuo militi, cùm parva manu ſe unam urbis portam inſediſſe illi per nuntios ſignificaſſet. Ex his ab Senatu perduellionis reus judicatus, Venetias per ſpeciem de belli ratione conſulendi accitur: ubi venit, obligatur vinculis, & cùm in quęſtionem poſtulatus objectum crimen redintegratæ cum hoſte amicitiæ fateretur, pœnas perfidiæ capitali ſupplicio dedit. Vir multis victoriis clarus, & cumprimis Maclodienſi certamine, niſi poſtremò ſuam gloriam tanto ſcelere fœdaſſet. Eo extincto penes Joannem Franciſcum Gonzagam, Mantuanorum Principem Venetarum copiarum cura, & imperium fuit. In hoc ſtatu res erant, tùm Venetorum Reipubl. tùm Mediolanenſium Ducis, quando de pace agi cœptum eſt. Hæc utriſque per quàm neceſſaria gravi, longoque bello attritis & facilis, & diuturna ſperabatur: at nondùm Italia Principum in ſe delirantium iras, & odia concoxerat.

### *Bellum cum Genuenſibus nonum.* MCCCCXXXII.

QUoniam violata pace faviſſent Philippo Genuenſes, placuit Senatui inju-

juriam armis vindicare. Viginti itaque, & plurium triremium claſſe Petrus Lauretanus bellum Genuenſibus invexit. Naviganti in Liguſticum mare totidem roſtratæ ex adverſo ad ſinum Repalitanum, ducente Franciſco Spinula, obviæ occurrunt paribus in certamen armis, odiiſque. In ipſo autem navalis congreſſus momento Lauretanus militarem aſtum commentus, fugam ſimulare cœpit, qua credulus hoſtis in altum, ut contigit, protractus, noſtris apertiorem ad ictus viam fecit. Pleno namque ventorum afflatu inter medios Genuenſes ita impellitur Venetus, ut tota claſſis hoſtilis poſt brevem pugnam conciderit. Ingens ex hoc certamine gloria Lauretano magni nominis duci parta eſt. Quippe multæ Ligurum naves cum ipſo Spinula fuere interceptæ, multæ depreſſæ, exiguo, ac propè nullo noſtrorum diſpendio.

Bel-

## *Bellum Valli Tellinæ illatum.* MCCCCXXXIII.

DUm latiùs ſerperet bellum cum Vicecomite, Vallis Tellinæ populi armis petiti ſunt, & eorum vallis occupata Georgii Cornelii virtute. Sed quæ pugnæ initia noſtri proſpera fuerunt, eadem exitii mox cauſa. Nicolaus Picininus hoſtium ductor ſupra Soricum, ubi lacus anguſtior eſt, fabricato ponte munivit utramque ripam, & ignorantibus Venetis, in vallem ſuas copias traduxit. Cornelius de ingreſſu monitus, quà fluit Abdua in Larium, Picininum cum ſuis ducta foſſa circumdedit, atque ita incluſum hoſtem aggreſſus oppugnavit, fugato duce, qui fluvium, & foſſam parva rate trajecit. Secundo hoc pugnæ eventu noſtri quaſi nullum ampliùs negotium ad integram victoriam ſupereſſet, fluminis, & foſſæ cuſtodiam neglexere, quod non leve mox eis attulit incommodum. Id enim cùm Picinino innotuiſſet, contracta Vallis incolarum manu, qui Veneto nomini infenſi erant, eodem in loco noſtros obſedit, & nihil tale metuentes aggreſſus fudit. Occubuit Cornelius, & ex tribus armatorum millibus vix trecenti per ſaltus evaſere. Ara erecta non procul à Dallebio pagos Philippus eam victoriam poſteritati conſecravit, minùs

pium

pium Chriſtiani Principis trophæum. Interim ad Padum Legati manibus parentatur Caſalis, & Brixili munitiſſimarum arcium everſionibus.

### *Bellum Inſubricum tertium.*
### MCCCCXXXIV.

TErtiò adverſus Philippum Veneti rursùs arma moverunt: quibus tàm pronum ſemper fuit ingenium ad tuendos oppreſſos, quàm illi ad turbas ex turbis ſerendas, & aliorum exagitandas fortunas. Cùm igitur Eugenio Pontifici, atque Florentinis iterùm hoſtiliter inſultaret, extincta paulò ante bellorum incendia majore flamma erupere. Fœdera quippe ab hoſte toties violata impulerunt Venetos, ut ope egentibus auxilio eſſent. Eraſmus Narnienſis, à verſutia militari Catę Mellitæ cognomentum ſortitus, Pontifici patrocinaturus in Æmiliam tranſit, ubi ab Nicolao Tollentinate Florentinorum auctus viribus prope Imolam cum Picinino conflixit, infelici tamen eventu: capto enim ſocio ipſe cum paucis in eam provinciam reverſus eſt. Initiis parùm proſperis Veneta conſtantia oppoſuit Franciſcum Gonzagam Principem Mantuanum. Hic juſſus per omnem militarem licentiam fines Mediolanenſes invadere nulla avitæ virtutis, juſtique adverſus commu-

munem hoſtem odii protulit experimenta: quare ob clandeſtinam propenſionem in Vicecomitem Senatus jure diffitus Principis fide, primùm Federico Contareno Legato, deinde Eraſino ſummam belli detulit, cùm hic quotidie magis militari diſciplina non minùs, quàm ſingulari in Remp. ſtudio notior evaderet. Opportunè igitur ſuffectus non levibus Inſubrem damnis affecit, multiſque pagis in agro Bergomenſi exuit, & per Cremonenſem Brixiam iturus Picinini technas diligenti cautione vitavit. Sed nec hoſtis intereà ſegnior Veronenſem agrum rapinis, & incendiis vaſtabat, domitis quoque Lacus Benaci accolis: promotuſque poſt hæc in Brixienſes, & ſub ipſam urbem cum Picinino copias jungit Gonzaga. Mellita ſibi, & rei præſens adventu ſuo Brixiam confirmat: quam occaſionem in victoriæ ſpem traducens Picininus in Camonicam vallem ducit, ubi tamen fidum, valenſque noſtrorum præſidium deriſit appropinquantem, fugavitque: hanc ille noxam ulturus Rhoadum obſedit, eouſque in incœpto duraturus, donec rumor Mellitam Brixia evocaret. Cæterùm, neque locum habuere fraudes ſtructæ noſtris, per anguſtum iter à montibus in planitiem deſcendentibus. Patuit aſtus Veneti ducis calliditati, & ipſe prior in agmine ſibi inſidiantibus offert, vertit-

que

que in eorum capita artes, cùm eos tacito, improviſoque congreſſu conſternaſſet, aperto ſibi reditu in Brixienſes. Sed cùm non poſſet ubique ſeſe opponere Picinino penè volanti, omnia circùm oppida hoſtis occupat, cujus conſilium erat, ut Venetæ copiæ circa unam tuendam Brixiam diù morantes, fame tandem conficerentur. Ille, ne ita obſideretur, quà eſſet opus, ferro ſibi viam aperiens, Veronam cogitabat, ſed Mincii amnis tumidi fruſtrà tentato vado in montana conſcendit, in quibus efferam incolarum rabiem expertus eſt. Porrò fatis iter deſperato Duci molientibus Petrenſis arcis præſidia conficta fuga in ſe pertraxit: ubi enim illam propugnatoribus vacuam conſpexit in ſequentes converſus inopinata audacia omnes proſtravit, atque ſic per vetitum iter nulla fermè ſuorum jactura Veronam tenuit. Attamen ſimul ac illum Brixia diſceſſiſſe nuntiatum eſt, Picininus totam belli molem in ejus urbis expugnationem tranſtulit. Illa civium ſuorum fide, qua nullum fortius propugnaculum, & invicto Franciſci Barbari animo, ac tolerantia, tres menſes eluſit obſidentium impetus, cùm interim duplici, & inteſtino hoſte, fame nimirùm, & peſtilentia crudeliter vexaretur. Barbarus laboris ultra fidem patiens, tectum, dapes, omniaque cum milite priſca frugalitate, communia habebat,

bat, raro noſtri ævi exemplo. At Picininus in diſtrahendo obſeſſis commeatu eò ampliùs in Reip. amicos ferus, Paridem Ludronii Comitem debellat, quem tamen pro viribus ulciſcitur Gerardus Dandulus, occiſis aliquot Inſubrum turmis. Navibus novo ingenio ex Atheſi Benacum traductis ſubinde Brixiæ penuria ſummè laboranti ſuccurritur. Præſenti quoque rerum anguſtiæ benigni ſideris inſtar affulſit Franciſcus Sfortia à Viceconiite diviſus, & per Florentinos ad Reip. ſtipendia tranſmiſſus. Hic ſexdecim armatorum millibns procurrens in hoſticum, Philippi duces è Veronenſi agro exegit, ac Picininum fugienti ſimilem in Mantuanos abire compulit. Sparſo cladis rumore paululùm reſpiravit Brixia; pluraque ex hoſtium manibus caſtra in Venetam poteſtatem reducta. At malè in Benaco pugnatum eſt. Brixia enim egreſſus Barbarus cum claſſiario duce conſilium init de comburendis in lacu Philippi navibus; ſed intercepto nuntio tempus facinori deſtinatum innotuit. Quare Picininus, & Gonzaga ad aſſuetos dolos animati, alter à continenti, alter à lacu noſtros improvisò adorti facilè oppreſſerunt, capto Petro Zeno Præfecto, univerſaque lacerata claſſe, antequam Barbarus quidquam ſciret: conſequitur triſte infortunium Madernæ quoque arcis deditio. Veneti Patres ſolita

lita æquanimitate alteram è veſtigio claſſem in Benaco parant, auſpiciis Stephani Contareni, quam ut pedeſtri cohorte defenderet, ſelectus Mellita. Hæc inter Sfortiæ, per Tridentinos ſaltus, Brixiæ ſuppetias laturo, occurrunt Picininus, & Gonzaga; conſertaque acriter manu non leve hinc inde diſcrimen ſubiere duces, poſtremò tamen fuſus, & profligatus hoſtis illatam anteà Venetis in lacu cladem ex æquo rependit. Non priùs enim dirempta pugna eſt, quàm univerſis penè copiis nudarentur Picininus, & Gonzaga, qui dum ſocium captivum liberare nititur, ipſe noſtrorum fit præda. Illuxit adverſus hoſtes Joannis Pompeii fortitudo, & fides in Rempublicam, cùm Picinini, Gonzagæque turmas è Vicentino in Veronenſem agrum irrupturas parva ex indigenis manu diſtinuiſſet. Non impar ejuſdem gentis enata ſoboles Franciſcus inimicas alibi ſuſtinuit impreſſiones. Atqui nec tanta jactura Picinini ferociam repreſſit, quin inſtauratis viribus Veronam celeri, ac inopinata impreſſione occuparit. Cujus rei Sfortia certior factus, aliquandiù ſtupore defixus hæſit, tandem & ipſe pari celeritate uſus, promotis è Brixienſi agro antelucano tempore caſtris, opportunè acceſſit, ingreſſuſque per munimenta Sancti Felicis, & Caſtri-veteris horriſono clamorum, armorumque fragore irruit in hoſtes,

ſtes, ſibique illuſtrem egregia virtute paravit victoriam biduò poſt quàm ab ipſis urbs capta eſt. Rebus proſperè fluentibus acceſſit Contareni triumphus de univerſa Philippi claſſe profligata; maturatiſque Ripæ, Gardæ, & Salodii oppugnationibus; & direpta paulò poſt per ipſum Sfortiam hoſtium ſtatione ad Urceos-novos. Hinc magis irritatus, quàm domitus Philippi animus, nil niſi bellorum æſtus concipiebat. Partas eo tempore victorias Senatui gratulatum venit Sfortia, cùm Picininus ex occaſione illius abſentiæ, haud ignarus fama licet falſa occiſi Imperatoris terreri poſſe exercitum, de Sfortiæ nece mendaces rumores ſpargit, magnumque ob id tumultum excitat in Brixienſibus. Interim ille per viciniam graſſatus, cuncta ferro, flammiſque permiſcuit. Fraudis hujus commonitus Sfortia in provinciam revertitur quàm celerrimè, & debellato apud Tignanum vicum Picinino, ſe ſupereſſe, & arma adhuc tractare omnibus oſtendit. Philippus novis ſemper gliſcentibus incommodis oppreſſum ſe tandem iri veritus, ad pacem proſtratum animum inclinavit, anno quinto ab incœpto bello, iiſdem, quibus olim conditionibus, retentis potiſſimùm à Veneto Verona, Brixia, Bergomo. Et quia tunc avidiùs fortaſſis, quàm ante, pacis commoda expetebat, Franciſcum Sfortiam ex

hoſte ſibi generum adſcivit, tradita ei filia ſpuria Blanca, dataque nomine dotis Cremona. Eodem fermè tempore morbo interiit Cata Mellita Senatui mirè commendatus, quòd prudenter potiùs, quàm audacter arma tractaret. Per eos quoque dies Ravennates pulſo Hoſtaſio Polentone tyranno, & Cervienſes ultrò in Venetam adminiſtrationem venere. Tanta nempè fuit apud omnes Reipublicæ exiſtimatio, & legum æquitas, ut etiam ſpontè populi longè remoti illius fidei, ac imperio ſeſe ſubmiſerint.

## *Expeditio in piratas quinta.* MCCCCXLIII.

Bella cum Vicecomite ſæpiùs repetita, & veluti continuata expeditiones maritimæ exceperunt. Primùm in Cathelanos piratas eſt deſtinata claſſis, at non priùs, quàm veteri majorum religione delata non ſemel eſſet ad Alphonſum Regem Neapolitanum querela, & additæ preces, ut ab Apuliæ, & Calabriæ portubus exturbaret prædones: cùm autem nihil profectum eſſet, exiere in ultionem Antonius Diedus, & Franciſcus Quirinus Scodræ Præfectus. Horum alter protinùs debellavit vagos homines, & dum Iſtoninm in Ferentanorum ora rapaciſſimæ gentis aſylum omni vi conatur expugnare,

exor-

exorta repentè procella horribili, fœdaque cum tota claſſe hoſtico littori alliditur, fitque miſerabile latronum ſpolium: verùm juſſu Alphonſi cum triremibus libertate donatur. Alter, converſis proris in Turcas, Antibarim, Epyri urbem, commiſſo non levi conflictu, è barbarorum manibus extorſit, & Reipub. addixit. Renaſcentis inde perfidiæ pœnas ſumpſit Philippus Cornelius. Hic tanta felicitate pugnavit, ut brevi non ſolùm omne illud piraticum genus longè à mari profligarit, ſed & plura eorum ſubverterit receptacula. Poſtremò aliæ in prædatorias Turcarum naves inſtructæ triremes ſunt, quibus, auxiliantibus Pontificiis, Aloyſius Lauretanus gravi bello Amurathem implicuit, ea ipſa tempeſtate, qua contra Barbarum Ladislaus Poloniæ Rex arma ſumpſerat. Conjunctis viribus dimicatum accepimus ad oſtia Danubii, ſed incerta victoria, quamvis referant annales, duo de quadraginta Turcarum millia eo certamine interfecta.

## *Bellum Inſubricum quartum.* MCCCCXLVII.

SFortia, celebratis nuptiis, ad recipienda, quæ ſibi oppida hæreditario jure obtigerant, in Umbriam profecturus, Cremonam, urbem dotis nomine acceptam, Venetorum tutelæ com-

mendavit. Philippus ob id more ſui ingenii paci, ac vicinorum quieti gravis arma corripuit, indignatus, ſe à genero contemni, agrumq; Cremonenſem fœdè diripuit. Noſtri, quid Sfortiæ deberent, non immemores illi ultricia arma denuntiant, niſi alienis rebus parceret; ſed cùm vix audita fuiſſet legatio, declarato copiarum duce Michaele Attendulo, ſuſceptum eſt bellum, commiſſumque cum Vicecomite tanto impetu, ut poſt brevem, at cruentiſſimam pugnam caſtris exutus, deſideratiſque quatuor equitum millibus, intra oppidorum munitiones repulſus fuerit, nullumque in ea provincia caſtrum ipſi relictum, præter Laudem-pompejam. Auctus ſubindè Ludovici Gonzagæ copiis Attendulus Abduam trajicit, atque altera ibidem cum hoſte inita pugna, victor iterùm receſſit. Duplici clarus triumpho majora moliturus, Mediolanum, Ticinumque infeſtavit excurſibus, & Abduam, Comumque interjacentia caſtra, vicoſque Reip. ſubjecit, ea fatorum proſperitate, ut averſa Philippo numina crederentur. Et ſanè procedente bello apparebat, toto imperio ſpoliatum iri, niſi Sfortia improbè Philippi partibus ſe addixiſſet, Eugenii Pontificis, & Alphonſi Neapolitani Regis conſilio, quibus proſperi Venetorum ſucceſſus inviſi erant.

Bel-

*Bellum Neapolitanum primum.*
MCCCCXLVIII.

PHilippus Vicecomes Mediolanenſium Dux, vir acer, bellique cupidus, hoc anno moritur, ſcripto ditionum ſuarum hærede Franciſco Sfortia. Evulgato illius obitu, Alphonſus Rex Neapolitanus, tanquam extinctæ Vicecomitum familiæ ſucceſſor, Mediolanenſe dominium poſtulabat. At cùm propriis viribus non poſſet vindicare ſibi hæreditatem, in Venetos opem denegantes irrupit; cùmque armis incaſſum laboraret, rabiem, odiumque evomere voluit, promulgato edicto, ut omnes, qui in Regno ſuo Venetæ gentis forent, intra præſcriptum diem excederent. Improbi hujus facinoris ultor Aloyſius Lauretanus electus eſt. Sed vindictam dies aliquot retardavit de pace miſſa ab Alphonſo legatio: irritatis tamen ſemel animis bellum nihilò intermiſſiùs ſuſceptum, mox à Victore Capellio, qui Adriatico ſinui præerat in Neapolitanam oram delatum eſt. Is plura hoſtis navigia oppreſſit, Orthonem uſque inſectatus, injectoque igne urbis navale penitùs abſumpſit, & vicinos pagos populatus eſt. Neque his ſatur Senatus Lauretanum in Siciliam deſtinavit: ille Meſſanam vi petiit, concremata in portu excubitorum navi, quæ regia ob

magnitudinem nuncupabatur; parte demùm claſſis relicta ad urbis obſidium, cætera totius inſulæ maritima loca cùm perluſtraſſet, quinquaginta, & plures Alphonſi naviculas vel peſſumdedit, vel igne vaſtavit. Intereà Meſſanenſes juxta portum validas munitiones erexerant, quibus Veneti ulteriùs navigare impedirentur. Porrò noſtri, dum ipſa propugnacula deſtruere conantur, navale certamen propugnatoribus indicunt, quod à temerario Siculo acceptatum eſt, conſcenſiſque navibus in pugnam itum, ſic tamen ut ad prima tantùm ſigna ille concurreret, Victoria tandem ſagaci Lauretani conſilio ſtetit. Ingens hic navigium ſarmentis, ac tormentario pulvere plenum immiſit in hoſtilem apparatum, quod ubi ignem concepiſſet, flante vento in portum immiſſum eſt, ruptiſque repagulis, inſequenti Veneto viam ſtravit. Inſtabat extremum Meſſanæ urbis fatùm, ſed Patres, qualicunque vindicta contenti, Lauretanum in Adriaticum revocant, nec multos poſt dies firmatur pax cum Alphonſo, bellumque à Tyrrheno pelago in Ciſalpinam provinciam reducitur.

Bel-

## *Bellum Inſubricum quintum.* MCCCCL.

PErvaſerat jam anteà proximas, remotaſque provincias, quàm ſingularis eſſet Venetæ Reip. humanitas, & æqua imperii moderatio, ut propterea plurimi Italiæ populi mitiſſimum ejus imperium ſubire certatim contenderent. Laudenſes in primis, ac Placentini ultrò in fidem venere: pari exemplo Ancona Veneto paruit. Cæterùm Mediolanenſes inchoatum à Vicecomite bellum ſe proſecuturos Senatui denuntiant, niſi capta oppida, & urbes reſtitueret. Remiſſi ſunt hoc reſponſo Legati, Venetum ſe tum omnia redditurum, cùm ſibi illud auri pondus perſolveretur, quod ipſorum Vicecomitum ſuperbia, & rei alienæ cupiditas ærario extorſerat. Quare Mediolanenſes evocato ad opem Sfortiæ, mercedem navandæ operæ, Principatum promittunt. Dives ſtipendium extemplò hominem armat in Placentiæ ruinam, cujus præda militem onuſtum trahit ad Laudem-pompejam, ſed diſpari exitu. Venetus ea inter circa agrum Cremonenſem ſub Attendulo luctabatur, magis profecturus ſubſidio claſſis, quam iiſdem diebus Andreas Quirinus, & Georgius Lauretanus Legati Pado advexerant: docu-

mentum, ut credo, Sfortiæ; nam ille quoque navibus vires ſuas obfirmavit. Sic res terra, aquiſque paribus hinc inde artibus ſtetit, quouſque Sfortia, ſuppoſitis per utramque Padi Ripam æneis tormentis, & milite, noſtram ex inſidiis preſſit, fugavitque ad Caſale-majus, ubi nec ulla reliquæ claſſi futura ſecuritas ſupererat, niſi injectis facibus conſumpta fuiſſet, ne audaciſſimo perſecutori cederet. Poſt hæc in Abduæ Glarea ad Carravagium poſita ſunt caſtra: cui oppido ſi vim hoſtis paraſſet, ſubſidio erat Attendulus circumquaque diſpoſita manu, qua interdùm hoſtibus terrorem, ac damna non levia inferebat. Cæterùm Sfortiæ Padana victoria elato terreſtris altera acceſſit. Nam cum Attendulo inito certamine, poſt integri diei prælium, noſtros loco cedere coegit, conjectoſque in viarum anfractus, & anguſtias ingenti occiſione debellavit. Fama eſt, præter eos, qui in acie cæſi, quinque millia fuiſſe captivorum, cum quibus ille ante Brixiæ mœnia comparuit, ut oppidani, audita clade, viſaque ſuorum captivitate, deditionem facerent. Non hæc tamen victrix Sfortiæ fortuna Patrum animos fregit, memores, breviſſimo ſæpè momento res penitùs collapſas in integrum rursùs reſtitui. Ad feſtinandos militum delectus Veronam acceſſere Legati, qui paucos intra

dies

dies majorem exercitum largo ſtipendio collegerunt. Verùm quia Sfortia ſe demùm quietè toti Inſubriæ credidit imperaturum, ſocio, amicoque Veneto, Mediolanenſes incuſare non ſervati promiſſi, imminutæ bellicæ adminiſtrationis, nihilque ſibi ſpei amplius in Principatu: At revera deterſit pudorem imperii libido, cùm ad Venetos his conditionibus defecerit, ut, quidquid ultra Abduam, Padumdumque caperetur, ipſe haberet: quidquid citra ipſi] tenerent. Conſociatis in hæc fœdera armis, brevi ſequentibus ſe victoriis Mediolanenſium oppida,& urbes penè omnes in deditionem receptæ ſunt. Intervenerat pro Inſubribus Allobrogum Dux. Hunc tantiſper morantem victorias Bartholomæus Coleonius juxta Sicidium amnem profligavit: atque ita ſummoto auxiliario Mediolanum obſideri cœptum; jamque portis hærebat Sfortia, cùm Veneti Patres ſuſpicati unius ambitione Italicam libertatem poſſe peſſumdari, injecta pacis mentione, conantur Sfortiam conciliare Mediolanenſibus: ſed quia potens, ac ſuave eſt ad excelſa incitamentum felicitas, eam ille rejecit. Senatus ob id in obſeſſorum auxilia exercitu, commeatuque immiſſo, res eorum ſibi curæ fore declaravit. Vano tamen eventu omnia cecidere: vir enim ille, cujus virtutem ſors comitabatur, non

tanti fecit frequentes erumpentium oppidanorum injurias, quàm Sigiſmundi Malateſtæ, Veneti imperatoris, crebra in apertum bellum irritamenta, tutiùs fore putans, continere ſe caſtris, nec alia vi urbem expugnare, quàm conſtantiſſima obſidione. Porrò & illi pronior fortuna præter opinionem fuit. Etenim Mediolanenſes turbidè rem ſuam adminiſtrantes, atque in ipſos auxiliarios Venetos contumeliis, ac cædibus feroces, opinione citiùs in Franciſci Sfortiæ poteſtatem venere. Sub hæc, vel metus creſcentis potentiæ, vel invidia Alphonſum Regem Neapolitanum, Ludovicum Ducem Allobrogum, & Guilielmum Montisferrati Marchionem adverſus novum Mediolani Principem armavit. Verùm dum ſinguli per ſe vicino, & fortiſſimo hoſti videntur impares, in unum ſocia arma contrahunt: & quia adhuc ſuffecturo etiam conjunctis, & affectanti adhuc alienas ditiones longè maximis viribus obviam eundem ducebant, Venetos iteratis ſæpè legationibus in eamdem expeditionem ſollicitant. Itaque adhæſerunt ſocietati, ut bellum Italicæ pacis cauſa gereretur: primique omnium adverſus Sfortiam inſurrexere. Hic Florentinorum opibus, & Mantuanorum amicitia ſubnixus ad arma conclamata ſe vertit intrepidè, & ubicumque ea perſtreperent

rent audacter ſeſe expediit. Soncinum intereà oppidum, quia noſtris diù reſtiterat, mulctatur mœnibus. Noxam ulturus Sfortia in apertam cum Veneto concertationem procurrit, ubi æquo exitu, parique clade pugnatum eſt. Inde hoſtis ad tutelam Cremonæ converſo agmine, cauti potiùs militis, quàm pugnacis famæ in poſterum ſtuduit. Crebriores ſub hoc tempus fuere inteſtini conflictus, quàm caſtrenſes, oppidanis, populiſque, qui intereà fœdis ſeſe factionibus polluebant, in Venetas, aut Sfortianas partes diſtractis. Mantuani etiam irruptionibus à Venetis hoc ipſo tempore caſtigati, quòd Sfortiæ adhærerent. A majoribus tandem cladibus temperatum, quaſi conſtituta pace ad perceptam Conſtantinopolitanæ urbis everſionem. Illùc vires ducendæ omnium Chriſtianorum Principum videbantur, ne calamitas ea totius Orientis imperium Turcico Regi Mehemeto brevi ſubderet.

## *Bellum Conſtantinopolitanum tertium.* MCCCCLIII.

COnſtantinopolis Orientalis caput Imperii, & ſedes, poſtquam à Conſtantino Magno conſtituta ſtetiſſet annis MCXXII. à Mehemeto Turcarum Rege alteri Conſtantino eripitur. Cùm ita-

itaque fama vulgaſſet, Conſtantinopolim Turcicis armis oppugnandam eſſe, jamque barbarum Regem formidandis terra, marique viribus applicuiſſe, Veneti proprio, & totius Chriſtiani orbis periculo moniti, confeſtim diſperſa alibi arma contrahunt in hanc perquàm neceſſariam expeditionem, quia Turcarum avaritia, non uno ſatura imperio, toti Europæ inhiabat. Quamobrem nec minor cura ſollicitabat reliquos Italiæ populos, qui primi hoſtis injuriæ erant obnoxii, Romani, Genuenſes, & Neapolitani. Interim adverſus Mehemetum Regiam urbem obſidentem, viginti roſtratarum claſſem traducunt Veneti: quibus totidem onerarias adjungunt confœderati. Totius rei maritimæ imperium Jacobus Lauretanus omnium conſenſu accepit: in altum provectus naves præmiſit, quæ urbis portum defenderent: ipſe cum reliquo navium apparatu in hoſtilem incidit ad Helleſponticas fauces: aggreditur audaciſſimè, oppugnat, turbatque barbaros: ſed integram noſtro duci victoriam intercepit ſubita illorum fuga. Palæologus ad hanc famam, cùm nimis properè vellet hoſtium trepidationem in ſequentis victoriæ omen convertere, dato terreſtris eruptionis ſigno, Turcarum invadit ſtationes. Sed ſuo tandem fato experitur, non ubique locorum eandem ſta-

re

re fortunam. Incredibile dictu, quib copiis terra conſederit Mehemetus; CCC. armatorum millibus urbem vallaverat, eamque jam irrequïeta LX. dierum oppugnatione fatigarat. Hic hoſtis cunctatione erat vincendus, ut immane corpus ſua ipſius mole concideret. Sed quo tempore Palæologus è continenti raptus eſt in hoſtes noſtri, mari eoſdem inſectabantur: pugnatum iterùm ſtrenuè fuit: at poſtremò juſta cauſa malignæ ſortis arbitrio ſuccubuit. Fortuna quippe in imperia idem habet jus, quòd adverſus imperantes, fataleſque ſunt rerum humanarum interitus. Victis igitur, profligatiſque fœderatis, Conſtantinus ut honeſtiùs occumberet, claroque exitu vitam cum imperio clauderet, inter confertiſſimos hoſtes dimicando cæditur. Capta Conſtantinopoli, Turcæ, Regio neglecto titulo, in poſterum dici Imperatores voluerunt. Quadraginta mortalium millia è noſtris periiſſe fama eſt: innumeros fuiſſe captivos, eoſque inter ſeptem, ac quinquaginta patricios Venetos. Ad hos redimendos legati nomine Mehemetum adiit Bartholomæus Marcellus: hic ab Turca præter captivorum corpora, eorum quoque bona humaniſſimè recepit, tulitque pacem. Verùm huic non acquievit Senatus, turpe ſe facturum exiſtimans, ſi cum hoſte haberet amicitias,

citias, cumquo neceſſariò depugnandum, ne religio, quam ille perſequitur, unà cum fortunæ bonis profanum ſervitium patiatur.

### *Bellum Inſubricum ſextum.* MCCCCLIV.

PRivata Principum Chriſtianorum odia Mehemetum Conſtantinopolitana victoria ferociorem reddidere, ac ſi non timeret Italiam, quòd inter Italiæ Proceres vigerent perpetuæ lites, & concertationes. Spes erat, communi omnium conſpiratione ingens bellum Turcis inferendum: ſed magis per ea tempora in Ciſalpinis invaluerant irarum diſcordiæ. Qua occaſione Turcæ, non tàm ſua virtute, quàm noſtra æmulatione vaſtum illud Orientis imperium ſibi compararunt. Sfortia, tanti mali fomes, oppida, arceſque Brigantinorum montium Veneto erepturus, Abduæ tranſitu, reſciſſo ponte, illum prohibere conatus eſt. Ex his facilè perſpiciens Senatus, quorſum tenderent hoſtis machinamenta, cùm etiam per eos dies Rhoadum, & Urceos expugnaſſet, bellum totis animis arripuit, brevique temporis momento Gentili Leoneſio duce ſub ſignis XX. armatorum millia recenſuit. Pro Inſubre ſtetere in armis Florentini, & Renatus ex Aragonia familia, ut Veneto pe-

peracto bello Neapolitanum Regnum, adſcititia ope, ſibi ex Alphonſi obitu jungeret. Horum auxiliis hoſtis Brixienſes, ac Bergomates agros vaſtavit, ſparſaque circùm caſtra partim vi, partim deditione ſubegit. Veneti retinendis urbibus occupati, poſtquam illas præſidiis confirmaſſent, more velitum nulli hoſtium rei parcentes, hinc inde excurrendo militari licentia omnia rapinis, cædibuſque miſcebant. Mediolanum, cujus crebrò ad portas procurſum erat, ea formido, pavorque invaſerat, ut in anceps adductum periculum aliquandiù in Sfortiana fide nutaret. Tandem iratos animos opportunè Chriſtianæ tranquillitati conciliat Nicolaus Pontifex, qui duos hoſce potentiſſimos Italiæ Principes adverſus Turcam armari optabat. Pacis conditiones pro Venetis eæ fuere, ut, præter Abduæ Glaream, redderentur quæcumque oppida in Brixienſibus, ac Bergomatibus Sfortia cepiſſet. Hæc denique pax, ut Divino Numini, placuit, diù firma ac ſtabilis perduravit: Mediolani imperium longa poſterorum ſerie propagatum Sfortia retinuit.

*FINIS LIBRI SECUNDI.*

# JOANNIS BAPTISTÆ VERI CANONICI PATAVINI

# RERUM VENETARUM

## *LIBER TERTIUS.*

*Bellum Turcicum Secundum.*
MCCCCLXIII.

PArtam terreſtri bello quietem, navalis in Turcas turbavit expeditio, altero Chriſtophori Mauri Principis anno. Tunc in Peloponneſum deſcenderat Mehemetus Secundus Turcarum Imperator, totamque penè provinciam ſui juris fecerat; fraterno in illa regnantium diſſidio. Contendebant inter ſe finibus Thomas, & Demetrius fratres Palæologi: & dum alter ſuccumbere alterius viribus timet, tyrannum ſibi auxiliarium depoſcit, impetratque. Turca inſtructo exercitu ad prædam, non ad opem ſupervenit, atque utrumque more latronis regno exuit: expulſo Thoma, Demetrium redegit in ſervitutem: atque ſic tum primùm, & per ſcelus Othomannicæ tyrannidi ceſſit Peloponneſus.

ſus. Veneti circa littora præclara quædam oppida retinebant, quibus dum etiam inhiat Barbarus, ex Senatus conſulto robuſtiſſimæ octoginta navium claſſi datur Præfectus Victor Capellius. Hic, obſecundante pelago, provectus Iſthmum, in quo bimaris Corinthus, opportunis firmat munitionibus, & porrecto muro in utrumque fretum, ne Turcæ ab Achaja irrumperent: nihil interim movet armis, donec etiam ad opem accederent pedeſtres copiæ. Intereà hoſtis, quæ in Iſthmo erant munitiones ſubruere connixus eſt, ſed magna ſtrage repellitur: terga danti inſiſtunt noſtri, & dum ille in tutiora dilabitur, Spartam celebrem olim urbem rebus pace, belloque geſtis, occupant. Verùm non multò poſt apud Corinthum accepta calamitas illam nobis victoriam imminuit: tanta quippe, ex conſerta pugna, noſtrorum fuit clades, Bertoldique Ateſtini, peditum ſummi ductoris cæde in primis conſpicua, ut ex tribus armatorum millibus vix unus ſuperſtes profligati exercitus nuntium afferre potuerit. Hinc à claſſiariis terreſtris ſuſcepta expeditio. Argos vetuſtiſſimum oppidum diripitur, in penitiora Peleponneſi procurritur, obvia quæque vaſtantur: ſubinde à Turcis circumventi Naupliam repelluntur. Refectis poſtremò viribus in bellum rurſùs redire placuit: reperti ſunt hoſtes, quaſi planè viciſſent

læta,

lætabundi, incompoſiti, prædæque intenti; quare ex inopinato petiti maxima ſternuntur clade, fuganturque Methonem uſque, ubi ab erumpentibus oppidanis penitùs deleti ſunt. Variis hiſce eventibus veluti de induſtria ſpectante, ludenteque fortuna pugnabatur. Interim in Coroneum agrum effuſi Barbari tantis illum direptionibus, & incendiis fœdarunt, ut nihil reſiduum crudelitati fuerit, quàcumque hoſtilis illa tempeſtas intonuit. Igne, ferroque vaſtatam, deprædatamque Peloponneſum reliquit tandem immaniſſima gens, quando ſcilicet non habuit, unde ampliùs cupiditatem, atque iram ſaturaret. Juncum arx, à noſtris munita præſidio, reſtitit oppugnantibus; ſua tamen prædia, circumque patentes agros direptos, inflammatoſque miſerrimè proſpexit. Poſt hæc Veneti per Arcadiam liberè decurrentes ipſo Turcarum more deſævierunt: hoſti enim moleſtiſſima quæque vis inferrenda eſt (non tamen perfidia, & dati jurisjurandi violatione) ut ita tuis animos addas, illi detrahas.

Ter-

*Tergeſtini debellati.*
MCCCCLXIV.

SAtis conſtat, quàm invicta ſemper, & maximè in adverſis conſtans fuerit Venetorum fiducia, & animus. Gravem belli molem in potentem, ac aſperrimum hoſtem Turcam ſuſceperant, cùm tamen auſi in diverſa proſpicere, & vires ſuas aliò convertere. Juſtinopolitani per ea tempora querebantur de Tergeſtinorum injuriis. Hi, permittente Federico Imperatore, ad nundinas ſuam in urbem Germanos negotiatores alliciebant, ut ita Tergeſtum totius Hiſtriæ emporium eſſet. Quoniam verò hujuſmodi antiquum jus ſervandum erat Juſtinopolitanis, ex decreto Senatus proceſſere armati in Tergeſtinos Sanctes Gavardus, & Antonius Martianus, de injurioſo populo vindicias exacturi: alter proximos à mari agros rapinis exhauſit, & hoſtium plures confodit: alter, ubi copias Utino deductas circa mœnia diſpoſuit, tripartito agmine molitus eſt oppidi expugnationem. Ab hac ut deterrerent oppidani, crebrò turmatim in caſtra fecere impetum; ſed illam animantibus legatis Vitali Lando, & Jacobo Antonio Marcello, tanta milites inceſſerat obſtinatio, ut tandiù circa urbem hærere decreverint,

rint,

portum intrat, & permiſſo claſſiariorum deſcenſu totam inſulam, & ejús nominis oppidum aggreditur, ita ut brevi appareret, obſeſſos aut deditione, aut vi, ac impetu in noſtrorum manus caſuros. Verùm contra Venetos pugnabat fatum urbium, & inſularum oræ illius: à ſuperveniente enim barbaro perturbatur obſidium, atque ex eis ad tria millia cæduntur. Non perterruit hæc clades virum magni animi Urſatum, qui reſtauratis viribus utroque marte Mitylenem invadit, attamen nihilo meliorem expertus fortunam cum cæde rursùs repellitur: ſed neque terga vertiſſet, niſi vocatus in Eubœam adverſus Othomannicam claſſem, quam proſperè, retenta, munitaque inſula, disjecit: delatus posteà Methonem, ibi præ animi mœrore occubuit, dum ſecum plus nimio conquereretur de triſti apud Mitylenem eventu. Defuncto ſubrogatus Jacobus Lauretanus, cui in Græciam naviganti occurrit nuntius, & acceptæ cladis ab Andrea Dandulo juxta Mantiniam Arcadiæ, & Rhodiorum in nonnulla noſtrorum navigia inſultus: quare ab his primùm decrevit illata damna repoſcere, mox per Helleſpontum in Callipolis oram irrumpere. Utrumque peregit feliciter. Interim Malateſta repetiit Italiam, poſtquam multa virtutis militaris exempla in Græcia reliquiſſet. Spartam ab

ab hoſtium manibus eripuit, ac deinde ſæpiùs prœlia detrectando ſumma dexteritate, & ingenio, quàm dimicando barbarorum conatus, vireſque infregit; ſuo exemplo reliquos docens, exultantem, ac ferocientem hoſtem non audacia, nec viribus, ſed conſilio, & cunctatione plerumque vinci. Ad hæc maritimis rebus iterùm præficitur Victor Capellius. Accepta claſſe in Eubœam ex Methoneo littore defertur, inde in hoſtes, à quibus Aulidem recepit: ad Pireum appulſus Athenas Græcarum urbium antiquitate, & doctrina quondam celebres impetu facto capit, ſpoliatque, diviſa militibus præda: poſtremò Corinthiacum ſinum emenſus, Patras oppugnat: ſed in expoſitos milites Turca victor irruit, dum illi agrum populantes diſperſi vagantur. Non hoſtium virtuti, ſed ſuorum temeritati jure eam ſtragem adſcripſit Capellius: at cùm in ipſa quoque expeditionem alios immitteret, eandem patitur ſortem. Patræ nihilominus audaciſſimè ſunt expugnatæ, & cum Turcis dimicatum ſæpiùs. Porrò dum aliæ inſuper, & aliæ penè innumerabiles ſuperveniunt hoſtium legiones, ſternuntur ingenti occiſione Veneti. Capellius, re malè geſta, Chalcidem Eubœæ, hodie Negropontum, tenuit; ibique pari cum Juſtiniani fato, præteritarum cladium, atque bellicorum eventuum infelici memoria expiravit.

*Ænum*

## *Ænum à Venetis captum: Chalcis à Turcis expugnata.* MCCCCLXIX.

PIus Secundus Romanus Pontifex, à pio bello pontificatum exorſus, Mantuæ conventum indixerat, ubi fermè tota confluente Europa de profectione in Turcas actum, propoſito periculo, quod Chriſtianorum cervicibus imminebat: verùm, Deo ita volente, quicquid Catholicus Orbis in communem hoſtem paraverat, id brevi poſt evanuit, Pontificis obitu, qui Anconæ contigit paulo antequàm Chriſtophorus Maurus Princeps in piam expeditionem evocatus ad eam urbem cum inſtructiſſima claſſe appuliſſet. Una Venetorum Reſp. tantam belli molem non abjecit, tranſmiſſo Nicolao Canalio in Eubœam, ut ejus auſpicio claſſis regeretur. Ubi appulit, cum viginti triremibus præternavigata inſula Thermaycum ingreditur ſinum, factaque deſcenſione in Theſſalonicenſem agrum, continuò vaſtat omnia, fugat ubique Turcas, & Æni munitiſſimi Thraciæ caſtri oppugnationem molitur. Summo mane in oppidi conſpectum totam claſſem expoſuit, admotiſque repentè ſcalis intrò militem juſſit deſcendere, tantoque ſilentio, ut priùs perfractæ portæ eſſent, cæſique vigiles, quàm ſentirent

k oppi-

oppidani, ſe in manus hoſtium veniſſe. Incruenta quidem, & inſignis fuit victoria, ſed ultra jus victoriæ ſævitum legimus, pluſquàm Turcica barbarie, quod ſcelus Calcidis expugnatio, & Veneti imperatoris exilium expiarunt. Direpto, combuſtoque Æno in Lemnum navigat Canalius, quo tempore hoſtica claſſis ab Tenedo in Eubœam promoverat; jamque expoſitis turmis ad fatale Chalcidis excidium conſtiterat. Trecentarum navium apparatui terreſtre robur par erat: viginti quippe hominum millibus mœnia circumſepſerat Othomannus, ut nulla deinceps eſſet reliqua obſeſſis annonæ, & auxilii ſpes. Chalcis, Eubœæ præcipua urbs ab Aulide, Bœotiæ portu, euripo dividitur: hujus anguſtias tenebat Canalius; crebrò per occaſionem laceſſebat hoſtilia caſtra; atque ita impigrè tractabat rem bellicam, ut ſua, & erumpentium oppidanorum virtute territus Othomannus non ſemel de tollenda obſidione cogitarit. Hæc tamen ſtetit fatorum obſtinatione, adhortanteque Aſiaticæ oræ Præfecto, ut per noctem terra, marique, totiſque ſimul viribus obſeſſi, nulla quietis mora, vexarentur. Adeò nihil tàm arduum, quod patientia non ſuperet. Igitur Chalcidenſes oppugnabantur acerrimè, & Canalius ad ſubſidia pervicaci ſuperſedit animo, conſulentibus reſpondens, tum cer-

ta ſe in hoſtes victoria iturum, quando altera claſſis appelleret, decreta ab Senatu, ad quem jam illius urbis neceſſitas perlata erat. Ita quaſi plus in imperio eſſet, quàm in victoria, omnem rei benè gerendæ occaſionem rejecit Canalius. Hæc propter obſeſſi omni deſperato ſubſidio poſt irrequietam ſexaginta dierum oppugnationem in barbarorum prædam, & captivitatem venere, vulneribus, inedia, pervigilioque adeò confecti, ut in miſerandas corporum reliquias nemo, præter Turcam, deſæviſſet. Canalius, ut ſe negligentia purgaret, Othomannicam claſſem Chium navigantem inſequitur, ſed iterùm ab egregio facinore illum invida, vel potiùs ludibunda fortuna avertit, oblata recipiendæ Chalcidis ſpe. Converſis itaque proris in Eubœam redit, illudente à tergo hoſte, ſe ſatis hoſpitaliter à Veneto acceptum eo in itinere; ac terreſtri, maritimoque aggreſſu, unaque ſimul impreſſione oppidum tentat; ſed quoniam à pedeſtribus copiis nimis properanter in expeditionem proceditur, in deſtitutas à reliquis erumpentium Turcarum fit impetus, & cædes tanta, ut conſternatæ navales manus trepidè in proximam Aulidem confugerint. Ad novam expugnatæ Chalcidis famam lacrymabilis mœror Venetiis oboritur, & acris indignatio adverſus Canalium, qui maritimo exutus

imperio confeſtim in perpetuum exilium amandatur. Per eos quoque dies Turca ad pacem inclinabat, ne ob illatam noſtris cladem in ſe armaret Europam; ſed cùm Venetis legatis Nicolao Cauco, & Franciſco Capelio eæ dicerentur conditiones, quæ minimè è Reip. dignitate eſſent, à Patribus repudiantur, ultima pati potiùs cupientibus, quàm antiquum decus, & Veneti nominis exiſtimationem alicujus turpiſſimæ pacis nota commaculare.

## *Socialis expeditio in Turcas.* MCCCCLXX.

CHalcidis Turcico imperio ſubactæ fama, atque conſtans cum Veneta Rep. bellum, cæteros Italiæ Principes, & in primis Sixtum Quartum Pontificem ſummè commovit, concuſſitque Neapolis Regem Ferdinandum, quia Apuliæ, & Calabriæ maritima ora inſaturabili hoſti nimiùm exponebatur. Hi ergo communi conſilio, & ope parandam cum Venetis claſſem decernunt. Pontifex viginti quatuor triremes in bellum contulit: totidem Rex: quinquaginta Veneti, ſub quorum auſpiciis cæteri ſuccurrerent. Dum à ſociis complentur promiſſa, mittitur in Perſidem Catharinus Zenus ad Uſumcaſſanum Regem orator, ut impio Turcæ hoſtis etiam extra maria quæreretur: & Canalii di-

gnitas

nitas Petro Mocenico defertur. Hic Cyprii Regis, & Rhodiorum comparatis auxiliis in Ægeum navigat primùm: mox per retentas in fide minores inſulas tranſit in Joniam, & Paſſagium oppidum, Orientalis negotiationis emporium diripit. Relata in naves opima ſpolia, delataque ſunt innumera Turcarum capita, pro quorum ſingulis totidem aureos nummos receperunt interfectores ex imperatoris claſſici decreto. Ab hoſte recedens claſſis Gnidum Cariæ appellit, prædatum immittit equites, & everſo eo oppido contenta, Methonem navigat, ut ibidem opperiretur Pontificiæ claſſis ductores. Horum demùm adventu in majorem rei benè gerendæ ſpem erectus Mocenicus Athaliam Pamphiliæ urbem adoriri deliberat: factus eſt omnium Ducum in eam ſententiam concurſus, atque illicò miſſus cum decem roſtratis Victor Superantius qui portum occuparet, ita contigit: parique eventu Stephanus Maripetrus cum terreſtri manu in hoſtium loca penetravit. Non tamen oppidum ſimul oppugnaturis eadem fortuna arriſit: duplici quamvis muro potiti in internas tamen munitiones deſcendere prohibentur, quia ſcalarum, quoniam illæ breves, nullus fuit uſus, & irrita quoque murorum demolitio ſubterraneis dolis. Quoniam igitur obſidioni parùm tuta erat ſcopuloſæ

Pamphiliæ ora, conclamatis vaſis, Rhodum petit Mocenicus. Utinam in mari ea facinora geſſiſſent fœderati, quæ in continenti Rex Perſicus; quippe erepta Turcis Armenia, præclara legatione univerſos Chriſtianos Principes in Othomannum animare ſtuduit: proh dedecus! cùm nullo ſollicitante nos plusquàm ſatis adverſus Barbarum deberent impellere & acceptæ clades, & adempta regna, & quod profitemur, nomen, ac religio. Hinc fortaſsè aliquo affectæ pudore Veneta, & Pontificia claſſes, quòd nihil adhuc præclarè geſſiſſent, Smyrnam invadere decrevere: quo autem animi ardore in expeditionem ſe contulerint, id facilè indicat, quòd unica impreſſione munitiſſimam illam arcem ceperint, & expugnarint, deletis propugnatoribus, ingentique abducta præda. Inde majores de barbaro hoſte victorias animo concipiebant; verùm ille nunquam ex Boſphoro in Ægeum prodire auſus eſt. Poſt hæc Pontificii in Italica hyberna receſſere, Veneti in Peloponneſiaca, quo tempore venerunt è Perſide legati ad Nicolaum Thronum Principem, quibus Uſuncaſſanus bellica tormenta, atque alias id genus poſtulabat machinas, in Turcam exercendas. Regi perhumaniter ſatisfactum, & cum armis illuſtria dona tranſmiſſa, erga illum amicitiam, & munificentiam cum primis Venetæ Reip. teſtantia.

*Bel-*

### *Bellum in Cilicia.*
### MCCCCLXXI.

VEneti, ne Ciliciæ Regnli inopia, auxiliorumque cunctatione ad Turcas deficere cogerentur, Mocenico imperant, ut in ſubſidium transfretaret, maritimaque Ciliciæ, nunc Caramaniæ, oppida hoſti eriperet. Profectus cum claſſe dux Venetus, Corycum æneis machinis poſtratum, Seleuciamque urbem, ſuo ſatis conditore illuſtrem à Turcarum manibus extorquet. Hanc natura, & opere probè munitam Naſambegus Baſſa regebat. Sed ut Mocenico conſtitit à meticuloſo præſide gubernari, caduceatorem præmittit, qui oppidanis, niſi ſe dediſſent, vincula, cædes, extremaque omnia denuntiaret: ſed cùm eos à deditione alienos eſſe intellexiſſet, caſtra circùm diſpoſuit, Orontem fluvium claſſe obſedit, atque ad primos tormentorum ictus nudavit defenſoribus mœnia. Tunc machinarum ſtrepitu territus Naſambegus, urbem tradit oppugnantibus: ſicque integra Cilicia ſuis dominis reſtituitur. Mocenicus acceptis à grata Principum manu muneribus, proras in Cyprum direxit.

*Bellum in Lycia.*
MCCCCLXXII.

VErùm ne in pacifica Cypri ſtatione torperet otio miles, adhuc bello intactam Lyciam petere voluit. Naviganti in eam provinciam Mycra munita arx primùm occurrit: ut cæteris Venetæ virtutis daret experimentum: ita ſi hæc caperetur, cùm ſufficere ad reliquarum deditionem ſperaret Mocenicus, repentina terra, marique aggreſſione eam vexat, tormentis quatit, & proxima quæque loca deurit, ut pejora timerent obſeſſi, niſi ſeſe traderent. Egregiè tamen reſtitit Mycra, fiduciamque oppidanis fecerat nuntius, haud procul inde abeſſe Ajasbegum validi exercitus ductorem. Venienti reverà hoſti obvius it Peloponneſiacus eques, initaque manu certamen miſcet, quod diù de victoria utrinque duces habuit ſollicitos: porrò cadente Turca, projectoque in Mycræ muros occiſi Ajasbegi capite, in voluntariam deditionem confeſtim venere cives, hoſtiumque præſidia: attamen ad exemplum, direptionibus, ac flammis vovetur arx. Dum interim continua felicitate per alia Lyciæ caſtra Mocenicus victricia arma fulminat, in Ciliciam litteris Catharini Zeni apud Perſas legati vocatur: ſiquidem in minorem Aſiam

ſuas

ſuas copias traducere Uſumcaſſanus adverſus communem hoſtem cogitabat. Attigit ob id iterùm Cilicum littus, & Mirenæos agros populatus, inde Turcas expulit. Sed cùm nondùm pro certo conſtaret de Regii exercitus adventu, ex ea provincia minùs tuta noſtris placuit recedere.

### *Scodra, & Naupactus Turcica obſidione liberata.* MCCCCLXXIII.

SCodra non ignobile quondam Liburniæ oppidum, Scutara recentioribus, in arduo monte collocatum à natura munitiſſimum habebatur. Eo diruto Othomannus ad occupandam Epirum, Illyricumque nobiles provincias facilem ſibi aditum aperiebat: quare illius expugnationem centum armatorum millibus aggreſſus eſt. Mocenicus ad famam properè converſus è Peloponneſo Corcyram venit, conſuluitque de movendis illicò in hoſtem armis. Concutiebantur ſubinde Scodrenſes muri jugi machinarum verberatione, & per Antonii Lauretani Præfecti virtutem, ac vigilantiam nihil intereà artis, aut induſtriæ omittebatur, quin diruta mœnia ſtatim reficerentur, & defenderetur Scodra impigrè. Ex alia parte claſſiarii, aſcito in belli ſocietatem Illyrico Principe,

quinque roſtratis Drilonem fluvium, Lyſſamque Scodræ proximam arcem munivere. Ex his crebra fuere cum hoſte certamina, & in primis ſingularis ea pugna, ad Bolianam commiſſa, qua Turca multa clade fuſus, fugatuſque eſt. Cæterùm adhuc fatigabatur oppugnatione oppidum, dirutiſque propugnaculis, muri quoque planè conciderant, Turcæque per ruinas tentabant irrumpere: at oppreſſi, audaciam, ſpirituſque ex periculo ſumentes, duce Lauretano, barbaris ingruentibus oppoſuerunt corpora tanta pertinacia, ut obſtupeſceret Othomannus, quòd ſibi non minùs negotii videret cum ſemidiruta Scodra, quàm fuerit cum integra. Strenuè quoque navales turmæ adoriebantur aliquando Turcicas ſtationes. Verùm hæc inter Reſp. à Mathia Pannoniæ Rege fœdera impetravit, & auxilia, quæ per annua ſtipendia magno uſui fuere. Igitur cùm primùm Rex in Thraciam auxiliares copias immiſit, Scodra liberatur, tertio, poſtquam obſeſſa fuerat, menſe, duobus oppidanorum millibus amiſſis. Abit inde Othomannus, ne dum uni caſtro inhæret, integram amitteret provinciam. Poſt hæc Mocenicus in patriam rediit opportunè, de rebus à ſe præclariſſimè geſtis ſuprema munera recepturus, dum concordi Patrum conſenſu in Nicolai Marcelli locum Venetus Princeps decla-

declaratur : virtus quoque Antonii Lauretani dignitate crevit. Accepto enim rerum maritimarum imperio in Ætoliam divertit : evulgata Naupati obſidione affuit in tempore, & obſeſſis neceſſariam opem tulit, & auxilia, quibus ſtrenuè illi ſe tutabantur, ſumebantque animos à fortunatis plerumque velitationibus, quas crebrò claſſicus miles cum hoſte conferebat. Quatuòr menſes duravit obſidio, in qua cùm Turca nihil proficeret, fatigatus bello, non animo turpiter receſſit. Dum tamen opinatur Venetum plures dies reficiendo oppido intentum, ipſe Lemnum traducit, hanc inſulam veluti per otium occupaturus. Rei monitus Lauretanus celeri navigatione, & vix barbaro credita, apparuit, obſeſſoque Coccino caſtro ſuppetias importavit. Tandem non pugnando, ſed ſedendo hoſtem vicit, cùm ille militum curationem, quæſitam ordinandi certaminis moram interpretaretur.

### *Croja à Turcis capta.* MCCCCLXXV.

REmpublicam regebat Andreas Vendramenus, cùm parum proſperè terreſtri bello pugnatum eſt. Crojam Chaoniæ montanum oppidum, quod ſine grandi obſidione capi non poterat, numeroſiſſimo exercitu concluſit Otho-

mannus. Veneti ſubinde importato commeatu, ſubmiſſoque milite ſpem, auxiliaque dabant oppidanis ad repellendam vim; ſic erumpendo ſæpiùs omnia hoſtilia machinamenta turbabant; nec minùs claſſiarii oppugnando Turcica caſtra ea moliebantur diſcrimina, quæ hoſtem, majora timentem, ſummoverent. Porrò in planitie Tyrannæ (locus calamitati omen fecit) fortunæ tyrannidem experti ſumus. Congreſſi noſtri obverſas copias multa cæde profligarunt; mox inſecuti, quò quemque fuga rapiebat, in ipſa caſtra feruntur: hæc cùm cepiſſent, prædaque impedirentur, omnes à retrò ingruentibus barbaris, uno relicto cladis nuntio, internecione mactantur. Ita partam victoriam amiſimus avaritia, prædandique libidine; & hanc poſtremò adauxit calamitatem Crojæ deditio, domitæ tamen non armis, ſed rerum omnium egeſtate, fameque, cui nullum invictum mortalium opus reſiſtit.

## *Turcicæ irruptiones in Forum-julium.* MCCCCLXXVI.

NOn Crojæ fœdior clades ea, quæ irrumpentibus Turcis Foro-julio illata eſt. Patriæ Foro-julienſis fines decem Turcarum millia intrarunt Aſnarbejo duce, ac tumultu omnia, terroribuſque complerunt: populati locupletem

pro-

provinciam, ad Sontium amnem, ductaſque per Aquilejenſes paludes extruunt munitiones, atque Italiam, cui Othomannus inhiabat, ex tàm vicino loco hoſtis vehementer conterruit. Sed non alius, niſi Venetus opponitur tumultuaria manu, qua primùm Hieronymus Novellus ductor ſtatuerat intra caſtra rem Venetam defendere, non eam aperto diſcrimini committere. Sed miſſis ab urbe copiis, mutato conſilio extra proſilire decrevit, quacumque hoſtis occurreret. Unius audaciam ſecuta ſunt aliorum conſilia: tutius tamen hoſtile robur mora frangere poſt ruinam creditum fuit, quàm viribus adhuc vegetum in ſe convertere. Aſnarbejus quaſi præſagiret noſtrorum inſcitiam, trajecto Sontio, expeditiſſimas turmas, quæ Venetos ad pugnam elicerent, immiſit. Concurrentibus, & caſtra obequitantibus arreptis continuò armis noſtri eunt obviam: at vix benè inter inimicas acies conſeritur prælium, cùm Turcæ, ſimulata fuga, recedunt: inſiſtunt illi fugientibus, timore hos cedere rati: verùm, ita in paratas ad Liciniſium montem inſidias pertrahuntur: in incautos proſiliunt latitantes, & redintegrata pugna prorumpunt. Noſtri aſtu, caſuque circumventi quaquaverſum profligantur. Cecidit Novellus, & complures alii honeſti viri. Hoſtis victoriæ uſum rapinis, in-

incendiis, ac deſolatione provinciæ finiit. Attamen ut aliis Barbarorum incurſibus tutiora objicerentur impedimenta, placuit validioribus præſidiis jam extructa propugnacula firmare, & caſtra ut in poſterum cautiùs defenderentur, Carolum Montonium ſeligere. Hæc vix in hunc modum diſpoſita, cùm Turcæ opulentiſſimæ regionis vel non obliti, vel, quod verius, ab Othomanno immiſſi, ut Veneta arma retraherent ab Scodra, iterùm in Forumjulium venere, & majori quàm anteà numero conſedere inter Sontiacas, & Gradiſcanas munitiones. Hic explicata acie importunè obſtrepebant, & Venetos ad bellum proclamabant præteritæ victoriæ, noſtræque dementiæ memores. At Montonius acceptam à Novello cladem ſecum revolvens, de procaci hoſte cunctando maluit triumphare. Quare edocti Turcæ, cum alio duce ſibi fore pugnandum, non multos poſt dies moræ pertæſi, ſuborienteque commeatuum penuria exhauſti, victis penè pares, abſceſſerunt.

### *Scodra Turcis tradita. Pax.* MCCCCLXXVIII.

Scodræ arcis obſidio, jam anteà infeliciter tentata ab Othomanno, adeò Barbari animum lancinabat, ut inſignem gloriæ ſuæ maculam inuſtam putaret, ſi eam

eam imperio ſuo non adjungeret. Alteram itaque parat expugnationem majori vi, odioque, in quam delecti ſunt Alibegus, & Solimannus viri truces, ac bellicoſi. Horum ſub imperio quindena mortalium millia tranſmiſſa legimus, murales inſuper machinas pene innumerabiles. Tanto armorum, militumque apparatu expugnanda erat Scodra, quæ à duobus propugnantium millibus defendebatur: atque ſic illam Turcæ circùm circa vallaverant, ut non niſi cœleſti auxilio aditum reliquiſſe viderentur. Hoc pacto repetita eſt obſidio, & oppugnatio ita promota, continuataque, ut ex ſolis miſſilibus, machinarumque pilis in deturbati muri locum obſeſſi aggerem contrà extruxerint. Interim ad ſtuporem hoſtium intrepidè pugnabatur: cùmque bis per disjectos muros tentaretur irruptio, horrenda Turcarum ſtrages eſt edita, oppidi Præfecto Antonio Legio rem bellicam adminiſtrante: ita ut barbari duces non tàm Scodrenſium virtutem, quàm Veneti hominis conſtantiam pertimeſcerent. Noviſſimè ipſe Turcicus Imperator obſidioni, quæ ultra opinionem protrahebatur, intereſſe voluit, ut ſua præſentia, propoſitiſque præmiis milites animaret. Hinc facti omnium periculorum immemores pertinaciter noſtrorum propugnaculis ſic inhærebant, ut certum mor-
tis.

tis diſcrimen ſubeundum eſſet obſeſſis, ſi vellent inſiſtentibus diutiùs reſiſtere. Sed omni neglecto metu per tela, per hoſtes ruunt, magnaque clade, & ignominia irrumpentes repellunt. Faſſus eſt Othomannus ſe pugnare cum hoſte, cui eſſet propoſitum malle mori, quàm cedere. Perſeverante autem obſidione, nec remittente fati malignitate, vicina expugnantur municipia: captivi fermè trecenti omnes ante Scodræ mœnia in duas partes ſecantur: vallato denique fluminis oſtio binis arcibus nullum ampliùs ſubſidium importari potuit. Tot itaque anguſtiis, & adverſæ fortunæ calamitatibus conflictati Veneti, poſt ſexdecim annorum, quod cum Turca geſſerant, bellum, de pace agere cœperunt, quæ hiſce conditionibus firmata eſt, ut Reſpublica Othomanno cederet Scodram, Lemnumque, hic ponticam navigationem noſtris negotiatoribus immunem, tutamque relinqueret. Evulgata pace, Scodrenſes, deteſtati Turcicum dominium, ſolum patrium ad unum deſeruere. In eos, qui Venetias commigrarunt, ſe præbuit Senatus longè gratiſſimum, ac ſumma edidit benignitatis argumenta in fœminas, quæ obſeſſa Scodra pro mœnibus ſteterant, & quæ tanta in urbe caſtitate excelluiſſe dicebantur, ut celebris cujuſdam pudicitiæ famam, & nomen in hodiernum uſque diem retulerint.

Bel-

*Bellum Ferrarienſe ſecundum ſociale cum Inſubre, & Aragoniis in Venetos.*
MCCCCLXXXII.

PAcem maluit neceſſariam inire Reſp. quàm armis cum potentiore decertare, & omni externo auxilio deſtituta Turcico furori tradere oppida, ſibi reliqua in Græcia. Non ſine inſigni Chriſtianorum Principum dedecore id factum, qui non modò Venetis aut nullas, aut exiguas aliquando ſuppetias contulerant, verùm etiam eos revocarant in Italiam, primùm pro Florentinorum libertate implicitos, mox Ferrarienſibus armis laceſſitos. Florentinum bellum uno ad montem Sperellum Peruſini agri prælio confecit Robertus Malateſta, fuditque hoſtiles copias, interceptoque militari apparatu amico populo pacem reddidit. Sed Ferrarienſi vix aliud anteà gravius geſſere Veneti: hoc tamen eò alacriùs ſuſceptum, tractatumque, quòd per eos dies, fruſtrà tentata Rhodo, interierat Othomannus. Ab Hercule Ateſtino Ferrarienſium Duce profecta eſt belli cauſa, dum rerum novarum cupidus, ac regia Aragoniæ gentis affinitate tumidus, Venetum Magiſtratum, Vicedomini titulo Ferrariæ jam multos annos conſtitutum primò negligere, contume-

tumeliiſque afficere cœpit : mox Reip. limites hoſtiliter vexare, peccare in fœdera, atque amicitiam à ſuis majoribus ſanctè cultam contemnere. Ut injuriis abſtineret, ab Joanne Mocenico Principe non una miſſa legatio, quibus cùm nihil profectum eſſet, confeſtim indicta ſunt arma, & ictum fœdus cum Sixto Pontifice, qui æquè Ateſtinorum domitam temeritatem, correctamque ſuperbiam peroptabat. Itaque in juratum hoſtem proficiſci duplici claſſe decretum eſt: Padana altera, ut à flumine Ferrarienſes agri vaſtarentur: altera maritima adverſus Ferdinandum Neapolis Regem, ſi quid à pelago, ut fama erat, in affinis opem tentaret. Conſcriptæ ſunt etiam terreſtres copiæ, & his duo fortiſſimi viri, ambo Roberti nomine, præfecti, Severinas, qui circa Padum curaret rem bellicam; Malateſta, in Flaminia hoſtiles adverſus Pontificem conatus, ſi qui forent, reprimeret. His tàm prudenter decretis, Severinas cum Antonio Lauretano Legato exercitum per Tartari fluvii ſtagna in hoſtem traduxit, & ad depopulandam provinciam, & ad oppugnanda municipia ſubitò converſus, omnia pavore, ſtrageque complevit, pluraque caſtra, aut deditione, aut vi Venetæ ditioni ſubjecit, quibus & Ficariolum quoque munitiſſimam arcem per eos dies adjunxiſſet, niſi ab Federico Ur-

Urbinate Ateſtinarum copiarum ductore circumventum iri dubitaret, qui, occupata Hoſtilia, in extrema agmina impreſſiones faciebat: Sed ut hinc inde diſtraherentur hoſtium vires, Chriſtophorus Amulius copias movet in Adrienſes minoribus navigiis; datoque certamini ſigno, unica hora univerſa ferè Adria conflagravit: tanti impetus cauſa fuit cædes Dominici Ericei, qui primus vim intulerat, cujus mors noſtros milites adeò irritavit, ut ejus manibus oppidi, arciſque everſione parentandum jurarent. Comaclum, audita Adrienſium deſolatione, ſponte Veneto ſe dedit. Damianus quoque Maurus Padanæ claſſis Præfectus proſperè ad Piloſellam conflixit: ibidem Ateſtini communiverant utramque amnis ripam, Padumque extructis miro ingenio caſtellis, productiſque per medias aquas repagulis, ne ulterius adverſo flumine Veneti agerentur: in eamdem curam expeditiſſimi equites per anfractus riparum brevioribus ſemitis occurſantes invigilabant. Maurus, impavidus vir, invectus in obverſas machinas, non tàm fluviatiles diſſipavit munitiones, quàm terreſtres fugavit copias, imperataque per vicinos agros decurſione opimas prædas navalibus ſociis revexit. Hac animatus victoria Ficariolum adnavigavit, quod caſtrum à Severinate oppugnabatur, ſummo tamen

labo-

labore, cùm vix impedire poſſet, ne Urbinas neceſſaria inferret obſeſſis: attamen ille obviam ire cuique volens, per abrupta tormentis mœnia irruptionem molitur, quamvis hoſtes armati ruinis ſuperſtantes munimenti loco ſe ſe opponerent; ſed tandem Veneti ducis virtute, & audacia captum oppidum, dirutaque propugnacula fuerunt, atque inde tutiùs per Polyneſum diſcurſum, ſubactaque Rhodigini agri municipia, adjuvante cum primis Jacobi Laurentii Avantii ſtudio, ac militari ſolertia, qui propterea ab Senatu ſummis honoribus, & dignitatibus auctus, tandem immiſſis ab hoſte ſicariis ob incontaminatam ejus in Rempublicam fidem fuit trucidatus. Dum hæc in Ferrarienſibus: ab Alphonſo, Ferdinandi Regis filio vexatur armis in agro Veliterno Pontifex: ad opem juſſus eſt accurrere Malateſta, & Romanis, quacumque neceſſitas poſtularet, præſto eſſe. Hic ut in provinciam venit, Alphonſum vidit explicatis ſignis bello promptum; at ubi primùm conſerta eſt manus, Aragonii victi, fugatique ſunt: nec parum noſtram illuſtravit victoriam fama ſuperati validiſſimi exercitus à pauciſſimo milite: tantæ ſuæ non diù tamen gloriæ ſupervixit vir ſtrenuus. Cùm igitur pro aſſerenda Pontificis dignitate præliaretur, in Apuliam transfretavit Victor Superantius, eamque regionem, & proximam ei

Cala-

Calabriam agrorum, vicorumque depopulatione maximè deturpavit: poſtremò è maritimi in fluviatilis apparatus imperium traductus, non minori fortuna Venetis navibus Padi aditum aperuit ad ripas uſque Lacus, quem dicunt Obſcurum; & ulteriùs progreſſus ad res hoſtium intercipiendas milites ablegavit. Hi tamen ad prædam veriùs, quàm ad pugnam profecti, inopinato Sigiſmundi Ateſtini adventu fœdiſſimè appetuntur, ſed accurrente properè Severinate intercepta ſunt ſpolia: fugatique Ferrarienſes ſpem noſtris fecere occupandæ Ferrariæ, cùm nullo obice per patentes campos volitarent, ſæpiùſque prodirent, refracto Parci muro, in urbis conſpectum ordinatis agminibus. Cæterùm cùm ea ſe potituros crederent, inexpectata Pontificis averſione decipiuntur. Ille, qui primas bello huic faces ſubdiderat, ab Veneta tunc divulſus ſocietate, cum hoſtibus in Remp. percuſſerat fœdera, edictumque, ut quod illa bellum in Ferrarienſes tractaret, impium eſſet, & injuſtum: ac anathematis fulmine feriebatur, quæ ſua jura tueri nitebatur. Verùm ne publicæ dignitatis ratio parvi duci à Patribus videretur, nihil tot minis, & conſpirationibus de bello remiſſum eſt; quinimò ad majora facinora elati ſunt animi, contendente per ea tempora Galeatii Mediolani Ducis uxore cum Ludovico

Sfor-

Sfortia, qui ſub ſpecie tutelæ nepotis invaſerat principatum. Severinas cum parte copiarum è Ferrarienſibus in Inſubriam, ſuperato Abdua, caſtra ad Trecium locat. Hinc in hoſtium fines continuæ actæ impreſſiones, & ſuperata caſtra: territi, ac perculſi populi, convaſatis rebus, fortuniſque ſuis trans Alpes aufugerunt. Interrim Ludovicus in Cremonenſes venit, conjunctoque cum fœderatis exercitu adoriri Venetas ſtationes decrevit. Conſilii monitus Severinas Bergomum adit, ne viribus impar uni variantis fortunæ aleæ cuncta exponeret. At ubi audiit hoſtes liberè diſcurrentes ad deditionem compuliſſe quicquid Brixienſium inter Mellam jacet, & novos Urceos, longioris moræ pertæſus egreditur, & Venetas ditiones ab Inſubrum incurſibus, & imperio vindicavit. Hæc agebantur in continenti, quando à mari affertur, Ferdinandum Neapolis Regem cum inſtructiſſima claſſe Dalmatiam tenuiſſe. Ut hoſticas inde detruderet cum ſuis triremibus extemplò navigat Jacobus Marcellus; at dum plus nimio in re navali curanda moratur, in ſuſpicionem cadit, quominus Aragonios prope Corcyram nigram non profligarit. Illius tamen partes explevere optimè Georgii Viarii, & oppidanorum virtus, fideſque, hoſtibus tota inſula expulſis. Poſt hæc Marcellus Callipolim Calabriæ advectus priſti-

priſtinam, ſi quæ erat, infamiæ maculam, proprio ſanguine delevit: quippe inchoatam ejus oppidi oppugnationem tanto ſpiritu proſecutus eſt, ut dum anteſignanus, cæteros ad irrumpendum invitat, tormenti globo ictus ceciderit. Claſſica adminiſtratio ob Marcelli interitum Dominico Maripetro obtigit: tum opus tali quidem duce fuit, qui poſt captam Callipolim, Aragoniam temeritatem coerceret, multis illatis cladibus, occupatiſque oppidis in Calabriæ, Apuliæque littoribus. Quapropter Ferdinandus, ne ulteriùs in ſui Regni viſcera penetrarent Veneta arma, unà cum fœderatis ad pacem deflexit. Venetæ tamen ditioni acceſſit Rhodigium, totumque Polyneſum. Verùm hanc pacem, è Reip. dignitate firmatam, non nihil mœſtam reddidit ſubſecuta peſtilentia, & nuntius direptarum à piratis in Britannico mari navium, quas Bartholomæus Minius onuſtas mercibus in eas inſulas advehebat. Porrò hæc eſt humanarum rerum conditio, ut nunquam ſolida, vel perpetua obveniat felicitas.

### *Bellum Rheticum Auſtriacum ſecundum.* MCCCCLXXXVI.

PRomota de finibus controverſia ab Arcuanis Comitibus adverſus Ripenſes, Benaci accolas, ortaque inter utroſ-

utroſque lis de argenti fodinis, quæ in Noricis, tùm Veneti, tùm Auſtriaci juris habebantur, præſentis belli ſemina extitere ſub principatu Auguſtini Barbadici. Sigiſmundus Auſtriacus Tirolenſium Comes in armis primus viſus eſt, & Roverenſe oppidum per crebros inſultus laceſſivit, Gaudentio Amaſiano duce: illud tamen ſtrenuè multos dies defendit Nicolaus *Priolus* Præfectus. Sed cùm interim Reſp. ſe parat ad bellum, militumque habet delectus, quos ductore Julio Camerte Rhætis opponat, Priolus, qui non ſatis virium ad majores conatus haberet, imminuto ſubindè præſidio, ac territis, qui ſupererant, militibus novo pilarum ignitarum, ſeu veriùs fulminum genere, oppidum deſerit, ac in arcem profugit. Creſcente in dies bello, novas quoque copias conſcribebat Senatus: & quamvis crederetur, præteritis jam bellis fractus non poſſe potentiori diutiùs reſiſtere, nihilominùs ſtetit periculis audacior, ipſique profuit communicata Roberto Severinati cum Camerte rei bellicæ adminiſtratione. Addidit animos Hieronymus Savorgnanus, qui Germanicas aliquot turmas, Carnicos fines populantes, vel cæcidit, vel in effuſam fugam conjecit. Attamen hæc inter Rovereti arx bellicis machinis paſſim diruta, neque ullum oppugnatis ſperatum auxilium, Præfectum in deditionem com-

compulit. Sub hæc etiam cœpere tumultuari Germani milites, & quia deficerent commeatus, & quia ſtipendia non ſolverentur. Hac de re Amaſianus, ne à propinquis Venetis inſignem aliquam cladem reportaret, cùm præſentiſſima exitii auguria ſint in exercitu diſcordiæ, motis repentè caſtris, incenſoque Rovereto, Tridentum petit. Severinas, cui, ægrotante Camerte, totius belli ſummam detulere Lucas Piſanus, & Hieronymus Marcellus Legati, hoſtis abeuntis terga inſecutus, Tridenti obſidionem parat: verùm, ne quid hoſtile poſt ſe relinqueret, ad expugnandam Petram arcem ſelectos milites præmiſit. Hi ponte Atheſi tranſmiſſo, contra quàm ille mandaverat, cœpere dulcedine prædæ vagari incompoſiti: interim perlata Tridentum inopinatæ rei fama, conclamatur properè ad arma, quod majorem, quàm pro re, terrorem ea in urbe excitavit. Egreſſæ duæ equitum turmæ, collectaque in unum agreſtium manus, ſua multitudine non contemnenda, facto impetu, quà effuſa populatio nuntiabatur, noſtros jam trepidos, & diſpalatos fœda clade, turpique fuga opprimunt, repelluntque. Severinas opem laturus oppreſſis advolavit, dumque objurgando, hortandoque ſuſtinere hoſtem, & ſuos continere conatur, ferox prælium orditur. Verùm nihil ducis im-

L perium,

perium, nec majeſtas, aut exemplum valuit: ipſe namque à fugientibus, & ſuo fato raptus in amnem dejicitur, in eoque vir clarus periit. Hinc animoſiores Germani urgere aciem, micare gladiis, perſequi noſtros, qui raptim ad pontem confluebant, ut eo ſuperato fugæ finem, & corporum ſecuritatem invenirent. Sed ille anteà fuerat reſciſſus legatorum juſſu, quia ſperabatur ex neceſſitate virtus, ut ſublato effugio milites acriùs in hoſtes converterentur. Non admiſit conſilium timor, quin potiùs in flumen præcipites ferebantur, & paucis in alteram ripam natando devectis plurimi aquis abſorpti ſunt. Unus poſtremò Guido Maria Rubeus Parmenſis Germanos undequaque inſtantes parva manu ſummovere potuit, ac ſternere: nec dubium erat, hoſtes terga daturos, ſi noſtri parum reſiſtere valuiſſent. Senatus decrevit, ut Arcum municipium ſuſcepti belli cauſa deleretur: jamque converſum ad legendas recentes copias Innocentius VIII. Pontifex hac pacis conditione mitigavit, ut reſtitutis damnis nihil ampliùs de finibus cum Rep. innovarent Auſtriaci.

Cy-

*Cyprus Veneto imperio adjecta.*
MCCCCLXXXVII.

CYprus, felix quondam inſula, inter majores mediterranei maris locum ſibi vendicat. Hæc Græcis ab Richardo Britanniarum Rege erepta, cùm Europæi Principes ad Sacrum bellum confluerent, Guidoni Luſiniano Gallo tradita eſt. Hujus poſteri per annos propemodùm trecentos regnum in Inſula obtinuere, ſed variis ſubinde fortunæ caſibus agitati, Janus prælio navali cum Ægyptiis commiſſo in poteſtatem Barbarorum venit, qui tandem, ut ſe captivitate redimeret, ingenti auri vi, & annui ſolutione tributi ab Soldano victore inſulam cum adminiſtratione recepit. Huic Joannes filius iiſdem legibus ſucceſſit, qui ex Helena Palæologa conjuge unicam ſuſcepit filiam, nomine Carlottam Ludovico, Allobrogum Ducis Ludovici ſecundo genito, deſponſatam: ex concubina Jacobum habuit, quem adhuc juvenem, Nicoſienſi Archiepiſcopatui deſtinavit: Joanne mortuo, ſine aliis liberis, Allobrox in ſpem novi Regni erectus, Cyprum uxorio nomine ſibi poſtulabat. Cyprii Jacobum, nulla ejuſdem regni lege imperio prohibitum, depoſcebant Patri ſucceſſorem. Inter diſſidentes non leve exarſit bellum. Verùm cùm

Jacobus ægrè Allobrogem depellere poſſet; ad Soldanum profugit, cujus tributaria erat inſula: ab eo exceptus impetrat libero jure totius regni adminiſtrationem: reverſuſque cum auxiliis competitorem, & ſocios tota Cypro exterminat. Ita Jacobus pacatæ Inſulæ Rex ſalutatus: in uxorem poſtea ſibi delegit Catherinam Marci Cornelii patricii Veneti filiam, ab Repub. quoque filiali ſolemnitate adoptatam per Nicolaum Marcellum ejus temporis Principem. Tandem vita exceſſurus Rex fœtam conjugem cum poſthuma prole Regni hæredem ſupremis tabulis reliquit: atque interim tutelæ, ac Veneti Senatus patrocinio commendavit. Porrò defunćto Rege, continuò repentinis tumultibus inſula vexari cœpta: & primò eam turbavit Jacobus apud Ferdinandum Neapolis Regem Orator, dum ſe aćturum pollicetur, ut notho ſui Regis filio pariter filia Jacobi ſpuria nuptui, atque adeò dotali nomine Cyprus Aragonio daretur. Placuit regiæ cupiditati conſilium, &, ut promiſſa adimplerentur, illicò in Cyprum cum armatis triremibus remittit Legatum. Hujus adventu in Reginam, ejuſque familiares oritur conjuratio, qua illius patruus cum primis, Andreas Cornelius opprimitur. Sceleri additur poſteà violentia, coaćta Regina, ut ad Petrum Mocenicum, ſub id temporis Venetæ claſſis imperatorem,

ſcri-

ſcriberet, Cornelium denegato præſidiariis ſtipendio ſublatum; eodem nomine ad Senatum decreti Oratores: cæterùm in hac rerum perturbatione ratas nuptias legatus paciſcitur: interim fraudis per occultos nuntios certior redditus Mocenicus, è veſtigio Victorem Superantium cum ſelectis navibus præmittit. His auxiliis exhilaratur Regina, ac in priſtinam quietem, ſecuritatemque traducitur; quia expoſitis ad Tamaſſum copiis jam indictum perduellibus bellum videbatur: ſic illi armorum fama, claſſiſque conſpectu perterriti ſe mulctant voluntario exilio, & Cypro optata pax reſtituitur. Hoc pacto excitatas turbas compeſcuit Venetus anno MCCCCLXXI. Sed ne ampliùs, aut tàm facilè emergerent conſpirationes, annitente Regina, deſtinavit, veluti Præfectum Inſulæ, eundem Superantium; & ſic integris ſexdecim annis Cyprus manſit incolumis, ac omni metu ſecura: quo demùm tempore, quia ferebatur Bajazethus Turcarum Imperator inſulæ animum adjeciſſe, timeri cœptum eſt, atque tum major injectus timor, cùm idem Barbarus comparata valida claſſe, in proxima maria ducenda, ab Senatu commodum Cypri appulſum petiiſſet. Verùm Patrum conſtantia omnem metum excuſſit: negatus eſt enim Barbaro acceſſus, novaque claſſis inſtructa, ac

Franciſco Priolo demandata Inſulæ propugnatio. At quoniam ab externo non ſolùm hoſte, ſed etiam à domeſtico timendum erat (adhuc enim remanſerant, qui Aragoniis, Allobrogibuſque faverent) ex Senatus conſulto Georgius Cornelius, Reginæ frater, Cyprum navigat, ei perſuaſum, ut permiſſa Reip. Regni ſui gubernatione, ipſa, tum parvulo filio orbata, vellet in patriam tranſire, tutiùs victura in natali ſolo, quàm in rebelli Inſula, tàmque remota, & circumdata ab immaniſſimis hoſtibus. Illa fraternas adhortationes lubens admiſit, Venetiaſque ſubeunti totus Senatus fit obvius, qui nihil ad ſummos honores, & verè regios in ea excipienda, colendaque omiſit. Mortua tandem Regina, Cyprus in Venetam provinciam redacta eſt. Turcæ nunc paret, inani potiùs, quàm ſpecioſa Chriſtiani Principis contentione, cùm priùs vi, quàm jure, ac titulo aſſerenda videatur ejus poſſeſſio.

## *Bellum Gallicum ad Tarum.* MCCCCXCV.

JUra ſanguinis, ac pietatis officia violavit Ludovicus Sfortia regnandi libidine: datus enim tutor Joanni Galeatio nepoti, hunc in primis corruptiſſimis moribus curat inſtituendum, ne unquam Mediolanenſes vecordem, & improbum Du-

cem

cem ſibi exoptarent; mox ne ille unquam ſui principatus adminiſtrationem repoſceret, eundem non ſine veneni ſuſpicione de medio ſuſtulit His ſceleribus addendo ſcelera, ut etiam defuncti nepotis deleret affines, adverſus Ferdinandum, & Alphonſum Aragonios, in Italiam Gallos promiſſa ope, tanquam Neapolitani regni dominos, pellexit. Hanc igitur ob cauſam Carolus Octavus Gallorum Rex Italiam per Cottias alpes ingreſſus, tanto cum exercitu Neapolim feſtinavit, ut horrendo omnibus terrore, quacumque pergeret, incuſſo, brevi regnum illud fermè totum in deditionem reciperet, rebus ſupra vota fluentibus. Tàm repentini, ac proſperi Gallorum ſucceſſus metum, odiumque apud Italicos Principes, liberaſque civitates injecerant, quòd ad totius Italiæ imperium tendere crederentur. Concitavit itaque in eorum perniciem univerſam propemodùm Europam, percuſſis fœderibus cum ipſo Ludovico, quem jam pœnitebat ſuorum conſiliorum, haud ignarum, ut ea ſæpè ſunt pernicioſa, ita in auctorum capita plerumque recidere. Confœderatis militibus Franciſcus Gonzaga Mantuanorum Dux datur imperator, qui cum Veneto præcipuè, ac Sfortiano exercitu Regis in Galliam reditum intercluderet. Carolus per eos dies, ſuperato Apennini dorſo in dexteram Tari

amnis ripam juxta Forum-novum deſcenderat: ibi Gonzaga, Marco Antonio Mauroceno, & Melchiore Triviſano, Venetis legatis, pugnam diſſuadentibus, quòd non dùm omnes copiæ adeſſent, Gallos aggredi deſignat. Diviſo itaque equitatu in quinque turmas, ipſe cum ſelectiori flumen trajecit, alteras ordine ſubmittere, pro neceſſitate, juſſus eſt Rudolphus Gonzaga. Rebus ita compoſitis, Regem ultra amnem jam progreſſum inſectatur, majore quidem animo, quàm conſilio. Gallos enim à tergo petitos adeò irarum plenos in ſe convertit, ut inter utraque agmina, eodem ferme numero, & armis paria procedente certamine, dubium aliquandiù prælium fuerit. Interim ſecunda equitum ala in ſubſidium immiſſa eſt, quæ recens, & integra plurima ſtrage hoſtiles cuneos diſſolvit: verùm certa nondùm victoria,& audentibus faviſſet ſors, niſi illam noſtris indignè eripuiſſet Franciſci Severinatis mora, qui in præmiſſarum turmarum opem, tertiam ſubmittere recuſavit. Ille Sfortiani militis ductor, vel non eſt auſus tentare vada fluminis, ſuborta pluvia intumeſcentis, vel monitus à Ludovico, ſuſpicante ex proſpera illius certaminis fortuna, Venetam gloriam, & potentiam nimis auctum iri, ſubſidium afferre neglexit: hocque apertiùs comprobatum, cùm idem Ludovi-

dovicus Bernardo Contareno interdiceret, ne abeuntis Regis extremam aciem carperet. Subinde pugna obſtinatione creſcebat, & noſtrorum numerus deficiebat, qui tandem ſperatis auxiliis fruſtrati, loco moveri cœperunt unde Galli acriùs, vehementiùſque inſurrexere, atque ita unius ex fœderatis invidia converſa ad hoſtes fortuna plures egregios viros protrivit, aut dedit captivos. Illud Venetæ virtutis, & conſtantiæ ſpecioſum argumentum, quòd eorum nemo ex eo prælio vivus in Gallorum poteſtatem devenerit. Tria hominum millia interfecta dicuntur: uterque exercitus victoriam penes ſe ſtare profitebatur: neceſſario fortaſsè commento, ne ſuperſtites copiæ terrerentur: dubio tamen procul noſtri viciſſent, ſi fati neceſſitas humanis conſiliis abrumperetur, aut comes virtutis livor non eſſet. Tradunt annales, Venetos ſuperiores extitiſſe, quòd hi bellica omnia impedimenta interceperint, opimaque præda abducta coegerint Regem præ timore ſubſequente nocte ſub dio agere, fugamque moliri victo ſimilem. Aſta fugitivum excepit, nec noſtris defuit animus, quò minùs altera die terga dantem laceſſerent, eaque in urbe obſiderent Ludovicum Aurelianenſium Ducem, qui, ut cum ſuis tutò in patriam

rediret, crebras eruptiones faciebat; ſed mira in cohibendo hoſte Contareni ſolertia effecit, ut extrema penè fame maceratus, & ad ſordida quæque alimenta compulſus in eas pacis conditiones venerit, ut Novaria Sfortiæ reſtitueretur. At Reſp. quæ Gallos cupiebat penitùs ab Italia ejectos, non tàm terreſtres, quàm maritimas vires ad Ferdinandum tranſmiſit, ut iis pulſis Regnum recuperaret. Cum claſſe ſolvit in Apuliam Antonius Grimanus, cujus adventu, & ope in regnum integrè reſtitutus: auxilianti Reip. tradidit Aragonius Thranum, Hydruntum, ac Bruduſium oppida, donec expenſum in eam expeditionem aurum rependeret. Per hæc Carolus eadem celeritate, qua id acquiſierat, regnum amittit: tanta nempè fortunæ vis eſt, ut ſæpè unico momento ſimul parta, & ſperata decora evertat.

*Bellum Piſanum cum Florentinis.*
MCCCCXCVI.

VIx ſe Gallici furoris metu liberam credebat Italia, cùm nova in Hetruria exarſit bellorum origo. Piſanis Carolus libertatem magno auri pondere vendiderat, dum ubique locorum victor Neapolim tenderet. Illi ne ſemel excuſſum ſervitutis jugum iterùm ſubirent, ex-

extrema quæque pati malebant. Qua de cauſa adverſus præpotentem Florentinorum Remp. Romani primùm Pontificis, mox Cæſaris, poſtremò Ludovici Sfortiæ, ac Venetorum auxilia implorarunt. Sed non ab aliis promptiora, firmaque magis obtinuere Piſani ſubſidia, quàm à Venetis, qui ut amicorum libertatem integram conſervarent, arma in Hetruriam intulerunt; atque in eo bello, quod varium, diuturnumque fuit, ita ſe geſſere, ut pro libertate propria pugnare viderentur. Itaque poſt multas acceptas clades, merſas, disjectaſque naves, commeatus interceptos, oppida direpta, Florentini, ne pejora in dies paterentur, Gallorum Regem ſupplici legatione orarunt, ut denuò transiret in Italiam, juſtæ eorum cauſæ opem laturus. Conſtans fama erat, Carolum hanc in provinciam alteram parare expeditionem. Sfortia igitur veritus, ne imminens illa ab Alpibus tempeſtas in ſe unum caderet, demiſſè admodùm cum Venetis egit de accerſendo Maximiliano Cæſare, qui Gallo, Italiæ hoſti, opponeretur. Cæterùm ille, qua pollebat perfidia, venientem Cæſarem dicitur allocutus, idque unum ei perſuaſiſſe, ut ſe Piſanæ controverſiæ judicem conſtitueret, antequam Veneti aliqua magni momenti urbe in Hetruria potirentur. Acquievit Maximilianus conſiliis, ſed nihil ſua majeſtate di-

gnum

gnum imperando profecit. Illi namque, qui ſpem omnem recuperandæ urbis in Carolo collocarant, arbitria reſpuebant: Noſtri verò, ut apertiùs conſtaret, nulla ampliandi dominii cupiditate Piſanis auxilia præſtitiſſe, per Franciſcum Foſcarum legatum ſuſcepti belli titulum Cæſari aperiunt, ſuadentque, ut, cum certa Italiæ tranquillitate, diſcrepantes inter ſe populos componeret: ad id non defutura navigia, quibus ille Piſas veheretur, nec arma, quibus contumaces domarentur. Sic Venetis reconciliatus Maximilianus in Hetruriam fertur, Piſanos, & Florentinos ad concordiam hortatur: verùm quia cum his omnia irrito eventu procurata, eoſdem armis terrere ſtatuit. Junctis itaque cum Venetis armis, Liburni portus, & oppidi imperat obſidionem, quæ cùm concepta ſpe diuturnior evaderet, ille moræ impatiens, pertæſuſque, ſe rem cum pervicaciſſima gente molitum, ex ea provincia ſuas in ſedes remigravit, nullo ibi relicto tanti nominis egregio facinore. Veneti nihilominùs ſuſceptum bellum proſequebantur, illudque ad optatum finem perduxiſſent, niſi Sfortiæ ingenium, ad dolos, fraudeſque natum, Reip. decus illud invidiſſet, aut illius dignitatem læſiſſet Hercules Ateſtinus: alter enim quà vi, quà dolis noſtrorum conatus

debi-

debilitavit: alter verò datam fidem non ſervavit. Piſani ultrò Veneto Senatui ſe dederant, acturi quæ ipſe ſentiret, modò ne iterùm inviſo populo ſuccumberent: hac una conditione firmanda pax erat, qua ab Ateſtino promiſſa, ſed non ſervata, Piſas in priſtinam obedientiam redegere Florentini: Veneti verò nil præter ejus belli impenſas receperunt; cùm poſſent uſque in Liguſticum mare nomen cum imperio protendere.

### *Bellum Turcicum quartum.* MD.

CAroli Octavi repetendæ Italiæ conſilia mors interrupit: ea tamen Ludovicus duodecimus Regno potitus non diſtulit, quin & in ipſo initæ publicæ adminiſtrationis die fœdus cum Rep. ictum in Ludovicum Sfortiam Mediolanenſium Ducem publicaret: eo jure, quòd, defuncto Philippo Vicecomite, res Mediolanenſis ad Valentinam, Joannis Galeatii Ducis filiam, ſibique aviam ſpectaret. Veneti ob Cremonam per eos dies furtim ereptam in ſocietatem coivere his conditionibus, ut Rex, ejecto Sfortia, Mediolanenſem obtineret principatum: Reſpubl. Cremonam, totamque Abduæ Glaream. Itaque Aubignio, Trivultioque ducibus Gallica tempeſtas in Alexandrinos primùm perſtrepuit,

ac uno velut impetu ex ejus nominis oppido, deinde ex reliqua Inſubria Sfortianos depulit. Venetorum non minùs armorum fragor circa Cremonam intonuit tanto ſtrepitu, ut è veſtigio conſternati cives, & circum jacentes incolæ priſtino obſequio ſe addixerint. Ludovicus Sfortia tot malis undique circumdatus, fruſtrà & à Venetis, quos toties deceperat, injuriam deprecari, & litem de Mediolanenſi ditione cum Gallo componere per conditionem annui tributi conatus eſt. Hinc periculi certus, conſilii inops properè in Germaniam profugit, ut Maximilianum Auguſtum in Gallos concitaret, cùm in Venetos jam hoſtem Bajazethum, Turcarum Imperatorem impia legatione quæſiiſſet. Utrumque his perſuaſionibus ad bellum promovit, quòd nempe Galli, Venetique poſt ſubactam, diviſamque Italiam, illi Germaniam, iſti Aſiam evertere meditarentur. Hanc unam ob cauſam rediit in Græciam Turca, quem diſcordia Chriſtianorum Principum, ac ſæpiùs eorundem in Remp. florentem invidia concitavit. Quem igitur terra, marique militarem apparatum ſub id tempus inſtruxerat Bajazethus, brevi omnem in Venetos ferebatur moturus, eo prætextu, quòd illi Principes Illyricos adverſus Turcica arma defendere ſtatuiſſent. Cùm autem in dies magis belli fama creſceret,

ſceret,

ſceret, miſſus eſt Andreas Zancanius, qui Bajazethi animum erga Remp. exploraret. Regreſſus orator hoc Barbari reſponſum attulit: illum pacta cum Venetis à Mehemeto fœdera non eſſe violaturum: ſed quæ fides penes infidum, & barbarum hoſtem? Ne itaque terreſtre imperium, maritimamve oram præſidiis vacuam inveniret hoſtis, omnia neceſſario firmantur milite; & præter copias, quæ Forum julium ſervarent, inſtructiſſima CC. penè navium claſſis paratur, quæ, imperante Antonio Grimano, Turcicæ opponeretur. Hæc dum Venetiis expediuntur, Turcas extra ſuos fines exiiſſe, Jaderæ, Sicique agros populatos eſſe, ac abductis ex tota Dalmatia prædis, univerſam provinciam vaſtaſſe, nunciatum eſt: claſſemque Deuthe Præfecto in perniciem Reipub. Helleſpontico mari egreſſam. Hac rerum fama ſatis clarè apparebat rupti fœderis indicium, illatumque priùs, quàm indictum bellum. Quapropter juſſus Antonius Grimanus, ut in hoſtem collectis undequaque viribus iret, acceptaſque clades ulciſceretur. Sed in Peloponneſum navigans, Turcis obviàm factus, incertum, cur ſuperior viribus non conflixerit. Subinde opportuniorem alteram rei benè gerendæ occaſionem declinavit apud Sporadas inſulas, incautos dubio procul facilè oppreſſurus. Fatendum certè, cum Vene-

ti ducis inertia pugnaſſe Bajazethi fortunam. Ægrè tamen ferentes tantam incuriam Albanus Armerius, & Andreas Lauretanus trierarchi, barbaros ſuis triremibus adorti, unam præcipuè navim immenſæ magnitudinis, ex qua mille Turcæ præliabantur, ſub ipſius Grimani conſpectum harpagonibus ita alligarunt, ut deſperati hoſtes, ne tandem in noſtrorum manus venirent, ultrò excitarent incendium, quo victi, victoreſque ſimul concremati. Eo ſpectuculo alii perterriti nihil interim moliri auſi ſunt. Unus quoque Vincentius Polanus ſua navi in hoſtes delatus, plures eorum roſtratas tormentis attrivit, multoſque è barbaris occidit, ac reverſus ad ſuos incolumis proprio experimento oſtendit, fortibus viris omnia cedere. Per hæc odio, & conviciis exponitur Grimanus, qui tandem certior factus, alia adventare ſibi auxilia, Zacynthum divertit, ut ibidem Rhodias naves in ſupplementum acciperet, auctuſque viribus cum Turca tutiùs confligeret. Ille tum juxta Torneſium converſis in mare proris littori hærebat puppibus, veluti in triſtem navalis pugnæ eventum, terra fugam cogitaret. Proceſſum eſt in certamen, & aliquandiù proſperè dimicatum: poſtremò continuante vel claſſiarii ducis infortunio, vel navium præfectis minùs opportunè juſſa exequentibus, Turcæ metum diſcutiunt,

tiunt, & ulteriùs tranſgreſſas naves, reliquis auxilia remorantibus, facilè oppugnant, capiuntque, ac denique per apertum mare Naupactum verſus dant vela: circa eam urbem jam anteà conſtiterat Bajazethus pedeſtri robore, quæ, ut primùm cœpta eſt premi, noſtræ claſſis deſperans opem, deditionem facit. His omnibus cum ingenti mœrore auditis, Grimanus claſſis imperio privatur; venientique in patriam gravato vinculis cauſam dicere ob rem turpiter geſtam injungitur, mox irrogatur exilium; cùm ea inter Melchiori Triviſano navalis adminiſtratio demandaretur, & Turca victorias cumularet victoriis, qui Naupacto adjecit in Epiro Dyrrachium, & inſulam Cephaleniam. Noſter tamen increvit metus, cùm recens nuntius afferret, hoſtes in Forum-julium, inde in Tarviſinum agrum populabundos irrupiſſe. Decem barbarorum millia altiſſimis ſuperatis fluminibus in feraciſſimam regionem effuſa, nullo reſiſtente, luctuoſiſſimè graſſabantur: in victoriæ uſum non ferro, non igni parcebant: plena tumultu vicina oppida, & urbes metuebant: hinc vidiſſes trepidantes ad incendiorum flammas volare currus, qui infeliciſſimos incolas in tutum deveherent: tanta denique trepidatio non priùs ſedata, quàm immaniſſimi Turcæ è provincia abiiſſe dicerentur: diſperſi ſuper Tilavem-

vempti ripas, captivorum, quos gravior ætas præpediebat, ad quatuor millia trucidarunt. Profectus hæc inter in Græciam Triviſanus, dum præclari alicujus facinoris famæ ſtudet, vindicandæ ſcilicet ab hoſtibus Cephaleniæ, ſibi ex vano conatu interitum, & hoſti parat commoditatem appellendi Methonem, quam per eos dies Bajazethus à terra obſederat. Audacter nihilominùs, ac fortiter Methonæi Turcas non ſemel inter murorum ruinas repreſſere, unde in propugnantibus nata ſpes omninò fugandi hoſtis, etiam modico noſtrorum auxilio. Tunc Triviſani locum ex turmarum conſenſu obtinebat Hieronymus Contarenus. Hic relicta Zacyntho, ut oppreſſis afferret opem, cum Turcica claſſe confligit ſpectante Sphagia inſula: & in hoſtilia roſtra ſine metu concurrit, & pro ſe, proſpera flante fortuna, ab initio apparebat ſtare victoriam; ſed orta extemplò (ut omnia barbaris favere crederes) maris tranquillitate, navium onerariarum uſus illi eripitur, quæ mole ſua ſtantes, quaſi torpedine præpeditæ loco moveri nequiverunt: & ex his tota belli alea pendebat; quare qui anteceſſerant, diffiſi, ob earum tarditatem, auxilio, remis inſteterunt feſtinanter, ne præda eſſent hoſti. Contarenus duabus ex infauſta decertatione amiſſis navibus, alterum fortunæ momentum experturus, tribus roſtratis ho-

ſticas

ſticas impavidè prætervehitur, & Methonæis arma, commeatuſque ſuppeditat. Verùm urbis interitus ab ipſa ope promanavit: oppidani enim, mœniumque quotquot erant propugnatores, ut citiùs inferrent neceſſaria, ſimul omnes ad portum cucurrere. Hoſtis interim opportunitate uſus, ſcalas admovet, mœnia cuſtodibus vacua aſcendit, & in opidum diverſis partibus irrumpit. Ita capta eſt Methone totius littoralis Peloponneſi munitiſſima arx, non virtute, ſed caſu, quoniam in fatis erat, ut ſuperba, & contumax Græcia aliquando Barbaris deſerviret, & cum religione mutaret imperium. Civium captivitate, rerum omnium direptione, Veneti præſidii cæde abſterritos Coronæos, & circùm ſparſos populos ſpontè obtinuit Bajazethus. Nauplia non ſemel machinis ita concuſſa, ut de deditione cogitaret, ſed Prætoris opera, ac vigilantia per eos dies fidem retinuit. At dum hoſtes libera populatione per Peloponneſum excurrerent, Benedictus Piſaurus, rerum maritimarum electus imperator Corcyram applicuit: & per Senatum miſſi Oratores, qui Chriſtianos Principes de Turcicis victoriis admonerent. Hæc propter in Bajazetho metus ſuboritur: crevitque diverſis rumoribus, famaque ex longinquo aucta, Hiſpanos, Gallos, atque Italos in communem hoſtem facta conſpiratione validiſſimas parare claſſes: quamobrem in Thraciam

ſuas

ſuas reduci jubet tùm pedeſtres, tùm maritimas vires. Piſaurus ex hac Turcarum trepidatione Ægium petit, interfectiſque occulta machinatione præſidiis, oppidum Reip. rurſus addixit: Mitylenem, Tenedumque prædatus opulentiſſima ſpolia ſuis militibus diſtribuit: ulteriùs progreſſus extremum hoſtilis claſſis agmen, nondùm Helleſponticas fauces ingreſſum cum clade excepit, turbavitque, plurimis interceptis navigiis hoſtium, quos ad unum reſticulis ſuſpendi juſſit: deinde etiam Samothraciam, maris Ægei inſulam in voluntariam deditionem recepit: direptaque Caryſto Eubœæ multa dives præda Naupliam repetiit. Videbatur non alium coercendis tantis hoſtibus idoneum magis imperatorem hucuſque elegiſſe Reſp. quæ ſubinde auxiliari Hiſpanorum claſſe, ductore Conſalvo, cui Magni cognomen militaris virtus attribuit, validiorem Turcæ, veluti torrenti omnia disjicienti, obicem poſuit. Piſaurus recreatus recenti ope, Cephaleniæ oppugnationem decernit, pergenſque ſine mora in expeditionem Inſulæ utrumque portum majoribus roſtris obſidet: imperatoque militum deſcenſu cuncta replet ruinis, volitantes hoſtium cuneos reprimit, atque tandem ita cum ſubſidiariis Hiſpanis ſe geſſit, ut poſt præclara integri fermè triennii facinora Cephaleniam recuperarit. Plurimùm in repellenda ab Inſula

ſula Barbarorum colluvie Conſalvi robur, & ingenium profuit, quem poſteà Senatus Neapolim revertentē abundanti gratiarum, ac munerum largitione honeſtavit. Solus deinde Piſaurus in bellum incubuit, qui monitus à ſpeculatoribus, Turcicam claſſem in Ambracio ſinu morari, ad illam oppugnandam feſtinavit, & ſelectioribus præmiſſis navibus in pugnam traxit; contrà Turcæ non armis, ſed arte rem gerere malebant: at ille cognito aſtu, vehementiùs in obverſas puppes inſurrexit, & de hoſte, non prælio magis, quàm ſuamet conſternatione turbato victoriam reportavit: captæ undecim triremes, totidem ſubmerſæ, laceratæ plurimæ hanc victoriam ad Præveſam, antiquis Nicopolim, inſigniter nobilitarunt. Cum his deductus Leucadiam dux Venetus totam inſulam, in uno expugnato ejus nominis oppido, ſuperavit. Utinam Galli, qui altero anno ex hybernis in auxilium venerant, eadem circa Mitylenem moliti eſſent. Sic Piſaurus, rerum geſtarum fama, gloriaque notiſſimus, Bajazethi fregit audaciam, ſuperbumque in hanc pacem deflexit, ut Cephaleniam Venetus haberet: ille Leucadiam reciperet, arma terra, marique retraheret; captaque oppida cederent victoribus.

Bel-

*Bellum* F*aventinum*.
MDIII.

MOrtuo Alexandro Sexto, cujus Pontificatus inſignis Italiæ fuit ob graviſſimos bellorum motus, omnis penè Æmilia, Flaminiaque illuſtres provinciæ, ejectis Cæſaris Borgiæ præſidiis, & excuſſa tyrannide, aut in libertatem, aut in benigniorem adminiſtrationem tranſiere. Ariminum nomine Pandulphi Malateſtæ Venetæ dominationi tradidit Galeottus Gualdus: quem virum & principis, urbem dedentis, affinitate, & vetuſto generis ſplendore clariſſimum eo publicæ munificentiæ teſtimonio excepit, dimiſitque Senatus, ut ad rei famam alia circùm præſtantiora oppida in ditionem ultrò venerint. Ipſa quoque Faventia, quamvis eſſent, qui illam Hectori Manfredio aſſererent, ſanctum, & auguſtum Reip. imperium amplexata eſt. Ad urbem hanc recipiendam, tuendaſque pro Veneto arces miſſi legati, non tamen recepti ſunt, ſciſſis in diverſa civibus, ac patrocinantibus Manfredianæ factioni Florentinis, non aliam ob cauſam, niſi quia Veneti tanta potiti urbe, totam denique Flaminiam facilè eſſent adepturi. Exinde cum Florentino, declarato hoſte, ſæpiùs commiſſa manus, editæ clades, & diù, multumque

circa

circa Faventiam elaboratum; poſtremò, impigrè adminiſtrantibus rem bellicam, Chriſtophoro Mauro, & Nicolao Fuſcareno legatis, urbs ſubruta muralibus machinis, ſubterraneiſque dolis eversa Senatui Veneto paruit, atque in certæ fidei, ac obſequii teſtimonium oratores Auguſtino Barbadico Principi deſtinavit. At quia nullum illuſtre facinus mutationis, aut livoris dentibus immune, æſtuantibus invidia vicinis Principibus, ſævaque ludente fortuna, non diù Reſp. aut Faventiæ, aut aliarum in Flaminia urbium acceſſione gaudebat.

## *Bellum Auſtriacum tertium.* MDVII.

QUàm ſanctè coluerint Veneti inita cum Gallis fœdera ſatis conſtat, denegato pluries Maximiliano Cæſari tranſitu per Reipubl. fines: ſuſpicati, ne, ficto Romam versùs itinere, Gallos Mediolanenſi Principatu exturbaret, quia frequentiori, quàm par eſſet, milite iter ſuum inſtituebat. Hæc propter non ſemel Cæſareo legato reſponſum, Maximiliano non niſi cum juſtis ad præſidium turmis liberam per Venetas ditiones fore viam. quamobrem minatus ille, ſibi iter aperturum vi, ferroque, Vincentium Quirinum Oratorem ab ſe dimittit, infeſtiſque armis attentat quod bel-

lum indixerat. Provocata accingitur ad ſui defenſionem Reſp. deſtinavitque in bellicam procurationem Andream Gritum, & Georgium Cornelium, quorum alter in Rhætos miſſus, alter in Carnos, ubi primùm Germanici tumultus turbo auditus eſt, deinde majori quàm alibi fragore in Tridentinis faucibus. Terreſtribus copiis præficitur cum ſummo imperio Nicolaus Urſinus Petiliani Comes. Hic Cæſareas turmas per valles Atheſis irrumpentes repreſſit, expugnavitque Petrenſe municipium. Subinde etiam Bartholomæus Livianus vir fervidi, & audacis ingenii, qui ſecundus ab Urſino militares obibat vices, alteram Germanorum manum per nivoſa Carnorum juga ita repulit, cæciditque, ut exinde ei facilè contigerit Cadubrii munitiſſimi caſtri oppugnatio. Ad hæc illato armorum metu complura nobiliſſima oppida in deditionem venere, & fuſus eſt hoſtis in Tarviſino agro. At quia bellum non uno loco graſſabatur; Livianus ſuperatis montium jugis, Tergeſtum rebellem urbem obſedit: adjuvante mari Hieronymo Contareno, ita pedeſtres copiæ ad aggreſſionem, irruptionemque animatæ ſunt, ut illam paucos intra dies domitam, captamque Veneto juri reddiderint. Rebus tàm præclarè geſtis illuſtrior factus Livianus æquali honore, parique auctoritate jungitur Petiliano:

Inte-

Interim Cæſar, cui res parum proſperè ſucceſſerat, rejectis incerti belli deliberationibus, cum Veneto per legatos de pace egit. Verùm Patribus placuit, procurante Zacharia Contareno, inducias in triennium paciſci. Poſtremò ad hunc, (quod nunquam anteà auditum) virum privatum, peculiari legatione Joannem Raublerium deſtinavit Maximilianus, rogatum, ut quemadmodum paulò anteà inter ſe, & Remp. induciarum auctor extitiſſet, ita & pacis foret. Tantam apud exteros, ſummoſque Principes exiſtimationem ſua virtute, integritate, ac prudentia ſibi Contarenus conciliaverat. Porrò Ludovicus Gallorum Rex conqueri tum graviter cœpit, quòd nulla ſui recordatione noſtri cum Cæſare tranſegiſſent. Hæc una parvi momenti cauſa, quærenti novitates oblata eſt, ruptiſque indignè fœderum, ac amicitiæ vinculis, primò cum Rege Ferdinando in Liguria de invadenda Repub. Veneta conſilia iniit: poſtremò ſollicitatis reliquis Italiæ, ac fermè totiùs Europæ Principibus, Cameracenſem illam conflavit tempeſtatem, quæ multos annos ſub principatu Leonardi Lauretani ſuprema propè clade Venetam Rempub. anhelantem proſtravit.

*Fœdus Cameracenſe in Venetos.*
MDVIII.

VEneta Reſp. quæ propagatis longè, latèque terra, marique imperii ſui finibus, multis florebat opibus, auctoritate, & fama, non tàm finitimis populis, quàm etiam longinquis odio, & invidiæ fuit, præſertim per hæc tempora, ut Cameracenſi fœdere omninò debilitanda crederetur, futuraque cæteris exemplo, humanam potentiam fatales habere limites. Verùm hæc religione, juſtitia, & moderatione firmata, quæque ſemper artibus pacis magis, quàm belli ſtuduit, cum orbe eſt perennatura. Cameraci itaque, quod eſt in Belgis oppidum, contra Venetos percuſſum fœdus, quod primùm apud Savonam Ligurum Ludovicus XII. Gallorum Rex cum Ferdinando Hiſpano contraxerat: adhæſere huic Julius Secundus Romanus Antiſtes, & ipſe Maximilianus Cæſar; tantoque ſilentio ſocietas hæc per legatos ſancita dicitur, ut cùm demùm ejus ſuſpicio emanaret, Venetiis nequaquam crederetur. Porrò tàm diræ conſpirationis famam intrepidè Reſp. excepit: & quis crederet conjurantibus in unum tot Regibus illam propè parem extitiſſe? Sed adverſus tot hoſtes, tantis florentes exercitibus, armavit, animavitque una ea cogitatione, non fo-

re

re diuturnam concordiam, quæ conſtaret diſſimilibus animis, neque prolixum bellum, quod à multis, iiſque variantibus inter ſe ſuſciperetur, quando primos impetus vel propulſaret, vel parùm ſuſtineret. Belli cauſæ hæ publicatæ. Singuli ex fœderatis repetebant urbes, & oppida, quæ tunc à Venetis aut jure belli, aut voluntaria populorum deditione legitimè poſſidebantur. Pontifex imputabat, quòd Ariminum, Faventiam, aliaque in Flaminia Romanæ Sedis caſtra occuparent: querebatur Maximilianus, ſe potiſſimùm Verona, ac Patavio contra fas ſpoliatum: ægrè ferebat Gallus Cremonam Mediolano detractam: Hiſpanus haud integrum ſibi contigiſſe Neapolitanum regnum, cui deeſſent maritimæ aliquot urbes ab Aragoniis Veneto oppignoratæ. Cameracenſi quoque vinculo devinciebantur Ferrarienſium, & Mantuanorum Principes, ut & hi ſuis ditionibus redderent, quæ oppida in Mantuano, Ferrarienſique agro tenebat Reſpub. Dux etiam Allobrogum ob Cyprium regnum conjuraverat, nec non Britanniarum, & Pannoniæ Reges, ut nullus propemodùm in Europa extaret, qui contra Venetos non ſentiret. Turca ſolus repertus, ad notandam cæterorum perfidiam, & dedecus, qui memor datæ pacis non modò ſervaret fidem, ſed etiam indignè oppreſſis auxilia offerret.

Verùm, ut Chriſtianam decebat Remp. ea fuerunt rejecta; victoria enim maximè ſperabatur à Divino numine, violatorum fœderum ultore certiſſimo.

### *Bellum cum fœderatis hoſtibus ad Caravagium.*
### MDIX.

LUdovico Gallorum Regi prima inchoandi, peregendique belli alea obtigit. Illud ſuperbè, ac minaciter denuntianti hoc Venetorum fuit reſponſum: Non adeò humilem rem Venetam, ut ſuis hoſtibus per ſummam licentiam deſpectui, & prædæ futura ſit: adeſſe arma, & dextras, animoſque: neque virtutem, & fortunam juſtis, neque Deum ultorem fœdifragis defuturum. Subinde feſtinato militum delectu, brevi enumerata ſunt in caſtris XXX. peditum, equitum VII. millia; tantiſque copiis præfecti Nicolaus Urſinus Petiliani comes, & Bartholomæus Livianus, viri ambo militari experimento celebres: datique ſunt procurationi bellicæ legati Andreas Gritus, & Georgius Cornelius. Hæc inter Galli, ſuperatis Alpibus, cœpere omnia infeſta reddere, Carolo Amboſio duce: hoſtium irruptionibus leviſſimis quidem pugnis reluctati ſunt Veneti: at denique gliſcente bello, multa clade, & oppido-

dorum direptionibus certatum. Gallus Trivilium ſecus Abduam occupat: Franciſcus Urbinatium Dux Pontifici, cui militabat. Ariminum, & Faventiam conatur vi aſſerere: Gonzagianæ turmæ Caſale in Padarina ripa caſtrum recipiunt: atque ita pluribus in locis oppugnatur res Veneta. Cæterùm recuperandi, ſi quæ amiſiſſent, ſpes omnis erat Patribus in eo florentiſſimo collocata exercitu, qui in Abduana Glarea contra Gallos ſtabat. Et cùm hoſtium numerus, ipſo adventante Rege, augeretur, cui erant in armis XXXX. hominum millia equeſtris ferè ordinis, acceſſere terreſtribus noſtris maritimæ etiam vires, plurimis comparatis navigiis, quorum alia adverſo Pado deduceret Sebaſtianus Maurus: alia deduceret in Benacum Zacharias Lauretanus. Intereà ultra Abduam arma transferenda clamabat Livianus, ut regii exercitus tranſitu prohiberentur: atque ob id ſuſceptam Trivilii oppugnationem peregit egregiè, recepitque Aſulam ingenti Mantuanorum cæde, & captivitate, ne poſt ſe hoſtile aliquid relinqueret: cæterùm hìc tanta intervenit mora, ut tandem ipſe fruſtraretur, quominùs Gallos à flumine arceret. Tranſitionis fama admonuit Livianum, prætergreſſos hoſtes illicò invadendos eſſe, & eò promptiùs, quò lætiores redditi noſtri ex primis ſucceſſibus,

bus, non tàm ſibi ominabantur Reip. tutelam, quàm ſecuritatem Italicæ libertatis. Conſtat ex alacritate Veneti exercitus trepidaſſe Ludovicum, & relicto bello voluiſſe iterùm paciſci fœdera: ſed erant, quæ Venetus lueret. Rex ſuorum animo in paratam expeditionem excitatus, quas præmiſerat Helvetiorum phalanges, tranato Abdua, ſequitur. Livianus dum repellendi hoſtis conſilium rejicit in alteram diem, tàm denſa caligo campis incubuit, ut ne cæcus in temeritatem rueret, à propoſito abſtinuerit. Subinde ratus, Gallorum machinamenta adverſus Cremonam diligenti celeritate poſſe anteverti, invadenda eorum caſtra, aut in illos aperto marte procurrendum cenſebat. Secùs Petilianus, qui mora frangi Gallicum robur; nihilque in re bellica cunctatione melius, nihil audacia deterius. Hæc Ducum diſceptatio, aut æmula orta priùs ſimultas Rempub. in perniciem trahebat. Nihilominùs pugnæ avidus Livianus cum ſuis certamen aggreditur, primoque ipſo conflictu viro audaci arridere viſa eſt fortuna; quippe victor, turbatis, quæ anteibant, Gallorum aciebus, ad ipſa uſque Regis caſtra penetravit: poſteà illa ſuo more inſtabilis falsò evulgat per infidos Veneti equitatus ductores penè fuſas, profligataſque eſſe pedeſtres copias. Ea credita fama Gallos confir-

firmavit, & Petilianum ſubſidio retinuit. Quapropter urgere hoſtes, & noſtros loco exturbare cœperunt, verſoſque in fugam palantes, atque diſperſos occidere, aut rapere captivos, inter quos ipſe Livianus, amiſſo ex vulnere altero oculo. Hac funeſtiſſima clade deſiderati optimi quique duces, cæſa militum X. millia, vaſtata caſtra, direpta impedimenta, illuſtratuſque Gallorum victoria Aignadelli apud Caravagium vicus ignobilis. Fuit ea noſtrorum veluti ſuprema calamitas, vulgò ad Gieradaddam dicta, modico Gallici ſanguinis impendio: unde meritò dici poteſt, nobis inauſpicatiùs Abduam fluxiſſe, quàm Romanis quondam Alliam: non ita tamen Venetias allatus cladis nuntius perterruit Senatum, ut animum abjiceret. Decrevit itaque extemplò legatos Chriſtophorum Maurum, & Petrum Duodum, qui Brixiam, Veronamque adproperarent, vagos milites colligerent, recenteſque conſcriberent largo ſtipendio. Et quoniam magis in juſto bello fortunæ vices penſandæ, cùm ea haud in optimis conſiſtens, ad pejora ſine judicio deflectat, datæ ſunt publico nomine litteræ ad Dominicum Grimanum, & Marcum Cornelium Cardinales, ut Julium Pontificem conciliarent Reipub. atque ut inde Flaminiæ oppida reciperet: ab urbe etiam diſceſſit Antonius Juſtinianus ad Cæſarem

legatus, ut pacem impetraret, reſtituto Tergeſto. At quia omne tùm cum Romano præſide, qui nuper Venetos ſacris excluſerat; tùm cum Auguſto, qui Forumjulium, & Hiſtriam vexabat, irritum fuit obſequium, creditum eſt, non fuiſſe ſuperis curæ ſecuritatem Venetam. Cùm interim continentis urbes adventantis cum terrore hoſtis impetum, aut ipſam urgentem famem haud ſuſtinere poſſe viderentur, prudentiſſimo Senatus decreto, omnes à præſtito jam fidei juramento liberantur: atque ita temporis momento terreſtri imperio diſceſſit, quod majorum providentia integro ſæculo maximis artibus, domi, belli que adminiſtrata Rep. civitati omnium nobiliſſimæ adjecerat. Utinum tamen in Foro-julio: & in hac noſtra provincia Tarviſium, plebejo ſtudio animatum, Venetam fortunam ſequi voluit: cùm ejus libertas extremum penè ſpiritum traheret.

*Patavium, receptum à Venetis, fruſtrà à confœderatis oppugnatur.*
MDIX.

VEnetus, qui non ita pridem de imperio, & ſalute publica deſperare viſus eſt, oblata rei benè gerendæ opportunitate, Patavium recuperat. Cùm enim pro explorato habuiſſet Andreas Gritus, Germanos, quibus ſe tradiderant

Pa-

Patavini, torpori, ac vino deditos minùs cautè tueri urbem, delecta equitum, peditumque turma, noctu Tarviſio egreditur, confectoque per tenebras itinere haud procul conſiſtit in inſidiis. Actum paulò anteà erat cum agreſtibus, quorum ſtudium ſingulare erga Venetos, ut portæ urbis, quæ Cauda-longa dicitur, pons obverſo de induſtria fœni plauſtro impediretur: itaque patrati aſtus opportunè monitus Gritus è latebris celeriter adeò, ac inopipinanter, occupata porta, irrumpit, ut in foro priùs Veneta ſigna conſpecta ſint, quàm ullus hoſtium præſenſerit: non in alios ſævitum, niſi in cives, qui alteram defectionis ſuſpicionem de ſe fecerant: arx inſequenti die recipitur, eam dedente Cæſaris præfecto Leonardo Triſſino: ad Patavii recepti rumorem plurima circùm municipia Venetæ dominationi ultrò adhæſerunt: jamque ſatis perſuaſum erat, fortunam hanc primam præ pudore languentis clariſſimæ Reipub. viam ad priſtinum aſſequendum imperium aperuiſſe; cùm etiam Serravalium, Lemniacum ad Atheſim, aliaque præclara oppida reciperentur, pulſis inde Germanis, fuſoque Ateſtinorum equitatu. Sub hæc Pontifex morari noſtrorum victorias fucato pacis titulo excogitavit: nempè ab ſe inter Cæſarem, Venetoſque compoſitum, ut hi, reſtitutis recenter occupatis oppidis, Tarviſium, & Forum-

julium libero jure poſſiderent . Interim Senatui has conditiones examinanti nuntius è Pannonia retulit, Romanum Præſulem, & Galliæ Regem ſummè eniti, ut Pannonius diſtrictis nunc in Remp. armis, opportunè ſuo regno redderet ademptas ſibi urbes in Hiſtris, & in Illyrio : attamen nihil illum moturum, redolentibus perfidiam poſtulatis. Exinde omnis Patrum cura in communiendo Patavio locata eſt, mandatumque Petiliano, ut cum ſelectiori exercitus parte eandem in urbem rediret , ad cujus expugnationem propediem venturus erat Maximilianus . Hæc inter ingruentes in provinciam Germani, fugatis ex Alpium arcibus præſidiis , direptis , incenſiſque Carnio, ac Feltrio agro, Tarviſinum populabundi ſua multitudine operiunt. Chriſtophorus Maurus primam hoſtium irruptionem parumper ſuſtinuit . Interim Franciſcus Gonzaga Mantuanorum Dux, Verona ad Cæſareana caſtra iturus apud inſulam Scaligeram opprimitur : extractuſque è latebra , agreſti exploratione , Venetias captivus deducitur . Sed Maximiliano Patavium obſeſſuro jam quoque acceſſerant Pontificis , Galli, Hiſpanique Regum auxilia : jam Alphonſus Ferrarienſium Princeps , multis nominibus Reipubl. infenſus , majora tormenta , & innumerabiles penè machinas ad belli uſum ſuppeditaverat . Quoniam verò conſta-

conſtabat, urbem facilè capi poſſe, ſi ea fluminis pars, quæ Patavium influit prope Liminis arcem, in alteram derivaretur; capta arce, abſciſſionem, deductionemque inchoant Germani milites, ſummo quidem labore: idem opus in Bacchilionis alveis commiſſum, ne quis illorum amnium aquæ obſeſſis eſſet uſus. Hoſtes tamen ab incœpto deſiſtere coacti ſunt, acriter à noſtris, frequentiſſimè erumpentibus, divexati. Nihilominùs expugnato Ateſte, in Montem-ſilicem per ſaltus, crepidineſque irrepſerunt Hiſpanorum virtute, quæ docuit, nullum oppidum, vel natura munitiſſimum, capi non poſſe. Viſus eſt denique propior ad urbis mœnia ſtare Cæſar, & eò iratior, quòd per id tempus Belunum, Feltria, & in Noricis præſtantiores aliæ munitiones, Hieronymi Savorgnani robore, Venetis eſſent reſtitutæ; ſuoque in exercitu octoginta mortalium millia cenſa dicuntur. Tantis viribus oppugnandum erat Patavium adverſus Venetos, qui pro tutela ſuis in ſtationibus equitum tria, peditum millia XV. adnumerabant, præter primarios ex patricio ordine adoleſcentes ferè ducentos, ſingulari in Rempub. charitatis exemplo. His potiſſimùm data cura præcipuis in locis vigilandi, ne qua doloſa hoſtium fieret irruptio: propterea & Venetias evocati ſuſpectæ fidei cives, juſſique non recedere durante bello. Sub-

inde Patavium ex ea parte, quæ Septentrionem reſpicit, ubi quondam Helenæ fanum urgeri, & concuti cœptum eſt, jamque muri ad tormentorum jactus corruerant, & per aperta mœnia Germanus miles ingreſſus eſſet, niſi Petilianus ſupremo virtutis bellicæ opere militarem excitaſſet aggerem per totum ferè urbis ambitum, quà modò viderentur hoſtes facturi impetum, adjecta extrinſecùs profundæ altitudinis foſſa. Extructæ molis propugnatio uni præ cæteris viro armis præclaro Citolo Peruſino demandata eſt. Illam Galli, Germanique Cæſaris pollicitationibus animati junctis viribus demoliri aggrediuntur: ſed cùm irrito conatu opus tentaſſent, turpiſſimè deturbantur. Hiſpanis igitur eadem aggeris expugnatio committitur, quorum audaciam, impetumque dum Citolus eludere meditatur, diſpoſita in vallo idonea igni, fumoque excitando materia, intra munitiones ſelectiores milites, quaſi in inſidiis, collocavit. Hiſpani intereà continuatis probris, & ad felium venationem jocis militaribus irritati non magis, quàm Auguſti præſentia incenſi, aggerem, turres, murumque ea alacritate, fortitudine, odioque ſuperant, ut duobus ibidem fixis vexillis, ſpem certam in oppidum irrumpendi facerent: at ubi ſat hoſtium iræ, vindictæque explendæ in muro, & in ipſo vallo conſi-

ſtere

ſtere Citolus conſpexiſſet, occultum ſuccendit ignem, & fumum maximum excitat, cujus vi, & fœdo nidore miſeri conſternati, excæcatique non ordines, non ducum imperia obſervare potuerunt. Exiere confeſtim cæteri è latebris, advolavitque Petilianus, & in quos flamma, vaporque non ſævierat, ferrum diſtrinxerunt. Miſeranda continuò ſtrages, & effuſa ubique trepidatio exoritur, qua uſus Ludovicus Malvetius urbe egreditur, & pervadens Cæſareana caſtra reluctantium cæde, hoſtilia configit tormenta, revehitque in tutum ſtipendia, quæ Patavium mittebantur, decepta Hiſpanorum phalange, in contrariam curam excubante. Nulla poſthac dies præteribat, qua noſtri frequentiſſimis inſultibus non fatigarent obſidentes, & non niſi victores, multaque onuſti præda reverterentur. Hi rerum eventus palàm demonſtrabant, Cæſarem deinceps ea in oppugnatione nihil aut armis, aut dolis profecturum: propterea vir, alioqui bellicoſus, & in dubiis auſibus plerumque pertinax, poſtquam Hiſpanos à noſtris repulſos vidit, & inexpectata abrutos clade, ab ultima certaminis alea temperandum ſibi duxit. Quadrageſimo itaque obſidionis die, Octobribus Calendis, ſublatis caſtris MedNacum trajecit, & per Vicentinos re infecta raptim, exemplo improſperi ſucceſſus, Alpes tranſmiſit.

Vi-

### *Vicentia Recepta.*
### MDIX.

REgreſſo in Germaniam Maximiliano, quæ fiducia ſuccreverat in Venetis, brevi ſe priſtinæ dignitati reſtituendi, dies aliquot elanguit Petiliani interitu: confectus curis, vigiliis, ætate. Vir ſpectata militia clarus, magno, ac publico Senatus mœrore, occubuit. Quamobrem Andreas Gritus bellica conſtantia, ac diſciplina haud impar jubetur exercitibus præeſſe. Hic animosè ſibi fidens, veluti omnes interceptas urbes certò recuperaturus, per magnos imbres, difficiliaque itinera Vicentiam ſigna primò intulit, atque ex inopinato irruptionem parat. Dionyſius Naldus primipilus mœnia conſcendit, & penetrare in urbem potuit, repulſo impigrè Gaſpare Severinate, Cæſareanorum præfecto: exinde reliqui hoſtes pacti ſunt deditionem, qua liberi, & immunes à cæde recederent. Et quia proxima quæque victoria inſtrumentum ſequentis eſſe debebat, Veronam ſubitò mota ſunt caſtra, ut urbs celeritate magis, quàm contentione caperetur. Præmiſſo equitatu cœpere nutare oppida, & quædam Veneto duci ſe tradidere, hoſtilium præſidiorum internecione. Intereà noſtri obequitando, provocando-

que

que ſæpiùs cum exeuntibus Germanis velitarunt; ſed cùm à transfugis, captiviſq; relatum eſſet, urbem magnis teneri præſidiis, maluit Gritus ſuos tutos in Patavinos reducere, quàm viribus diſpares certo deſtinare periculo. In reditu Montanianum vi obtinet., ultrò in fidem recipit Ateſte, aliaque caſtra, exturbato hoſte, qui ea pro Cæſare tutabatur. Sub hæc etiam affertur, Aloyſium Delphinum, in Foro-julio legatum, robuſtam Germanorum alam, in Liburnia graſſantem, compreſſiſſe, & ab Angelo Triviſano Flumen, in Hiſtris municipium, igne conſumptum, quoniam incolæ Reip. inſignia laceraſſent.

## *Bellum tertium Ferrarienſe.* MDIX.

ALphonſus Ferrarienſium Dux, qui unà cum aliis in Venetæ Reipublicæ damna conjuraverat, cæteroſque commeatu, armis, reque omni bellica adjuverat, quo potiſſimùm tempore Patavium obſidebatur, Patres illatæ injuriæ vindices habuit: hi, quod perſtrepente eo bello diſtulerant, nunc perſequi voluere, ulturi hoſtem eò magis infeſtum, quò reliquis vicinior eſſet. Claſſem itaque viginti roſtratarum, plurimarumque biremium Angelus Triviſa-

viſanus ex Senatus decreto in Padum traduxit, ſubitamque hoſtilis agri direptionem impetravit. Alphonſus auxiliaribus copiis ſuccinctus populantem Venetum aliquandiù cohibuit, duaſque triremium ignitis machinis laceravit. Ea propter Claſſiarius Præfectus, reducto navali apparatu ad Piloſellam, firmum ibidem propugnaculum erexit, ac ita inſequentem moratur hoſtem. Tutiùs noſtri rem gerebant ab altiore aggere, & auſum quandoque ſubire Alphonſum intra ſuas ſtationes cum clade ſæpiùs repellebant. Hæc agebantur, cùm expeditæ equitum turmæ in auxilium claſſis venere, quas Triviſanus tranſverſis triremibus, veluti facto ponte in hoſtilem agrum trajecit: omnis illicò circùm regio miſerrimè vaſtata, adeò flammis, ac militari licentia ubique debacchatum, ut Senatui neceſſe fuerit ſuis imperare, abſtinerent à vaſtatione, & incendiis. Sed horum egregius ultor extitit Hippolytus Cardinalis, Alphonſi frater, dum inſuetum facinus felici ingenio peregit. Perforato ſiquidem perpetuo Padi aggere, majora tormenta in ſingulis foraminibus eo modo diſpoſuit, ut à noſtris haud obſervata certo claſſis detrimento ſtatuto tempore fulminarent: Dolo ipſa quoque fortuna favit, cùm repentino imbre auctus amnis ſummas planè ripas adæquaret, ſuoque incremento Venetas triremes ita evehe-

ret,

ret, ut commodè machinarum pilis objicerentur. Noctu ergo, nihilque tale ſuſpicante Triviſano, repentinis, ac frequentiſſimis ictibus concutitur claſſis, tota verberata, infandaque ſtrage diſſipatur. Ille inopinato caſu perterritus, ægrè ab internecione ſe ſubtraxit, vixque integro navigio Venetias delatus eſt; ac Ateſtini Duces quindecim triremes, demerſis reliquis, atque omnia claſſica inſtrumenta Ferrariam juſto cum triumpho abduxerunt. Hæc ruina non parùm turbavit Remp. Angelus Triviſanus à toto procul dominio relegatur, quia præcipuè tumentis fluminis aggeres non abſcidiſſet, certa illuvione caſtra, hoſtiliaque machinamenta obruturus.

## *Promiſcui Bellorum ſucceſſus.* MDIX.

Alternabat fortuna res Venetas modò proſperis, modò adverſis ſucceſſibus. Ob inflictam in Pado cladem animoſiores, qui Veronæ præſidio erant hoſtes, urbe ſeſe effundunt, & nonnullas noſtrorum cohortes ad pagum Martinianum malè excipiunt, latèque circum agros, vicoſque populantur, quia conceſſa illis præda pro ſtipendio erat: atque ob hanc cauſam concubia quandoque nocte per oppidi plateas, viaſque de-

decurrentes Reip. nomen collaudabant, conclamabantque, Venetos intra mœnia eſſe, ut erga illos civium voluntatem hac fraude noſcerent: quare cùm iis acclamationibus hilariter à plurimis reſponderetur, pertæſis barbaræ gentis imperium, ſingulas eorum domos, è quibus credulæ voces emittebantur per tenebras obſignantes oborto ſole ad unam hoſtiliter exauriebant. Adrienſes ſollicitati ab Alphonſo, ut in ſui obſequium redirent, Veneto anxilio hoſti ſtrenuè reſtitere, quem in fugam actum Joan. Paulus Gradonicus non tàm aſtu, quàm virtute profligavit. Inito enim à noſtris ex induſtria tumultu magis, quàm prælio, compoſitaque fuga univerſæ hoſtiles acies ſuis è munitionibus proſiliere: has demùm Venetus ductor non dolo, ſed aperta vi debellare voluit. Proprio igitur exemplo ſuos ad pugnam hortatus, omnium primus in eas impetum fecit, atque ita ſe geſſit, ut ex æquo Padanam cladem rependeret. Auxit mirum in modum victoriæ gloriam captivorum numerus, præda ingens facta, & obtentæ munitiones. Sub id tempus Veronæ occupandæ ſpem dedere cives, qui non ampliùs externorum injurias ferre poterant: cùm itaque oppidanorum ſtudium in Venetos converſum eſſet, hi nocturna metatione prope urbem inſidunt cum ea exercitus

par-

parte, quam non multitudo, ſed virtus commendaret: interim moniti de vigiliarum obtruncatione, tacito agmine pergunt ad facinus, quod ſcalis erat perficiendum, quæ ut muri altitudine breviores repertæ ſunt, alteram alteri jungendam dum curant, ex temerè percepto ſtrepitu, veriti ſe detectos ab hoſtibus, in caſtra rediere inglorii, & laudabili incœpto fruſtrati. Patefacta audacia majoris curæ admonuit præſidiarios, cæteroſque millites, qui ſubinde aucti viribus Lemniaci oppugnationi ſe accingunt. Gritus tantæ arcis tutelam Vaniſſæ Dalmatæ commiſerat. Is hoſti antequam accederet, obvius, tàm acriter reluctatus eſt, ut nullo è ſuis deſiderato, integram Gallorum cohortem deleverit. Per eos quoque dies Alphonſus libero tranſitu in Rhodiginos parato, occiſis fluminum cuſtodiis, alteram ſui exercitus partem ad agrorum ruinas, alteram ad urbis excidium deſtinat. Viſo hoſte Venetus Prætor ſibi timens, quia inferior viribus, tuto potiùs, quàm decoro conſilio Rhodigium deſerit. Inde cùm Patavio novum immineret periculum, Grito Senatus mandat, inter eandem urbem, & Vicentiam caſtra poneret, ut pro opportunitate utrique datis auxiliis proſpiceretur. Etiam Franciſco Polano, Hiſtriæ Præfecto imperat, ne ſuis navibus Clodiæ deeſſet, in quam

motu-

moturum apparebat Ateſtinum ex incenſo Laureti pago. Hac veluti Venetorum trepidatione Galli omnia audentes, in Vicentinum agrum excurrunt, ac liberè tandem ubique graſſantur, Veneto præ metu cis Meduacum regreſſo. Vicentini, auxilio deſtituti cùm auro empta corporum incolumitate ſe Gallis dediſſent, paulò poſt ab Germanis violata fide peſſimè excepti ſunt: expilatæ namque ſunt domus, in captivitatem ducti cives, & qui in proximas cavernas, antraque ſe abdiderant, canum ſagacitate conquiſiti, flammarum, fumique vapore barbarum in morem necati. Poſt captam Vicentiam, ſubactaque in confinio caſtella, incitante Alphonſo, Galli Montem-ſilicem expugnant. Proſperè per Venetos alibi pugnatur. Fori-julii Præfectus Aloyſius Delphinus è Gradiſcano præſidio cùm expeditioribus egreſſus plures Cæſareanorum manus, ſubiectam planitiem more latronum infeſtantes, oppreſſit, auxiliareſque copias, quæ vindictæ avidæ accurrebant, celerrimè tranato Sontio tanto tempore remoratus eſt, ut ſui, numero impares, intra munitiones integri recipi potuerint. In Patavinis quoque plerumque fortunato eventu conſerta manus; non continuè tamen, neque junctim, ſed prout hoſtes laceſſebant. Tandem Galli rursùs, ductore Carolo Amboſio, Lemniacum adoriuntur, ponte

Atheſi

Atheſi ſuperſtructo. Huic expeditioni Alphonſus interfuit, cujus ope, productis Ferraria æneis tormentis, tanta vi quaſſati ſunt muri, totque in partes disjecti, ut præſidiarii, animos ob terrorem deſpondentes, ſe cum oppido, & arce victoris arbitrio permiſerint. Poſt hæc in muniendo Patavio omnis Senatus cura, ſuſpicantis iterùm illud obſidione tentandum. Tarviſium quoque ad belli ſubſidium neceſſaria comportantur. At cùm diù dubitatum eſſet, quò ſe potiſſimùm verterent hoſtiles acies, quæ tum XII. armatorum millibus conſtabant, tandem in Montem-ſilicem graſſantur, à noſtris paulò pridem receptum. Univerſis hinc inde viribus eam arcem obſepiunt, ac poſt varios inſultus occupant, diripiuntque. Prædantibus ceſſit Sebaſtianus Naugerius Prætor, quem dum Hiſpani ſuum eſſe captivum aſſerunt, Germani eundem ſibi deberi, miſerrima præda inter rixantium manus laceratur, voveturque flammis oppidum, & caſtra, quæ eſſent Ateſtinorum ditionis, Alphonſo reſtituuntur. Hæc non procul Patavio improſperè geſta: intra alpes feliciùs. Aloyſii Mocenici obſtinata vis Bellunum expugnat. Non multò poſt reddita huic provinciæ fortuna, viſa eſt per tot viciſſitudines conſtantiori animo, vultuque rei Venetæ con-

conſulere. Vicentia imminuto Germanorum præſidio rursùs Reip. obſequium præbet, nec secùs omnia fermè Patavini agri municipia ejuſdem leges, & gubernacula amplexantur.

### *Fœdus cum Julio Secundo Pontifice.* MDX.

POſt receptas Flaminiæ urbes Julius Pontifex non nihil de odio in Venetos remiſiſſe videbatur, haud ignarus, quònam tenderent externa arma, & cum primis Gallorum, qui amœniſſimam hanc provinciam occupare nitebantur. Hinc prudentiſſimum Leonardi Lauretani Principis conſilium, ut de Romano Antiſtite Venetæ Reipubl. conciliando quamprimùm cogitaretur. Confeſtim itaque Hieronymo Donato Oratori injunctum, ut Julii animum omni obſequii genere placare conaretur, ageretque, ut contractis fœderibus, conjunctiſque armis Italicæ proſpiceret libertati. Pontifex generoſum hunc, & pium Reipub. animum libentiſſimè amplexatus eſt, & interpoſita fœderum ſanctitate cum illa in gratiam, amicitiamque rediit, indicto quoque Ferrarienſibus bello, ſi deinceps rem Venetam infeſtaſſent. Novæ hujus reconciliationis, ſocietatiſque famam ægrè ferentes reliqui fœderati Principes, arctiùs

ob

ob id ſeſe uniunt, & ſe Pontificis quoque hoſtes declarant, atque omnium primus Rex Galliæ cùm Ateſtinos defendendos ſuſciperet. Quamobrem Julius, & Veneti bellum adverſus Gallos præcipuè, & Ferrarienſes geſturi, X. Helvetiorum millia ſocia in caſtra traduxerunt. Gens hæc, inter ferrum, & arma nata, invictiſſima ſemper eſt habita, & iis, quorum fidis, ac promptis ſtipendiis militat, perſæpè impendio ſui ſanguinis inſignes victorias peperit.

### *Irrita Veronæ oppugnatio.*
### MDX.

AD primas Helvetiorum irruptiones hoſtilia arma cœpere imminui, ac ſeparari, ut quiſque propriæ occurreret neceſſitati. Cùm autem frangi facilè poſſit quidquid divulſum eſt, jam viciſſe ſibi videbatur Reſp. cùm in partes hoſtem diremiſſet. Ut igitur fama increbuit, Gallos ſecus Abduam ab Helvetiis eſſe fuſos, Andreas Gritus legatus cum Lucio Malvetio exercitus imperatore certa ſpe debellandi fugientes Gallos erectus, ad Larium lacum movit, prudenti ſanè conſilio, ut illos incluſos commodiùs opprimeret. Atque utinam pari mente pugnaſſent, accenſis cum primis peditum animis, & rem integro prælio decernere cupientibus. At ſibi

tunc

tunc minus decorè temperarunt Veneti duces, quando, quos in fugam datos à fronte adoriri debebant, à tergo perſequi maluerunt, atque etiam ita cunctanter, ut diſperſi anteà in unum poſteà coirent, & Veronam ſine metu ſe reciperent. Malvetius præ pudore irarum plenus in Veronenſium mœnia converſus, ſic ea muralibus machinis concutit, ut brevi introeundi viam ſterneret militibus, ad omnia impigris. Quoniam verò fortuna ad primum conſpectum parùm nota, ſæpè non reditura præterfluit, fruſtrà bellica inſtrumenta admota ſunt, vanique omnes conatus fuerunt cum inſigni noſtrorum jactura, dum cadit Citolus Peruſinus, vir militia incomparabilis, qui ad repentinam hoſtium impreſſionem ſuſtinendam ne ſui cæderentur, ſolus accurrerat. Allatus deinde rumor, adeſſe Gallos, qui ſua multitudine obſidentes appeterent, Malvetium in ſtationes Martiniani vici reduxit, indignante milite, qui certam potiundi oppidi ſpem ſuo vigore, & alacritate conceperat; ſic quandoque imperatoris vigilantia in militis ſtrenuitate deſideratur, cùm aliquando fortuna ducum tarditate neglecta effugiat, ubi ſequentes non videat.

Bel-

## *Bellum quartum Ferrarienſe.* MDX.

ICto jam fœdere cum Julio Pontifice, Venetam claſſem in Liguſticum mare duxit Hieronymus Contarenus, ut Gallos Genua expelleret, quod ſummè erat in votis Romano Antiſtiti: in Alphonſum, diris devotum, traduxit per Padum navigia Joannes Maurus, edictumque publicè eſt, ut cuilibet in hoſtili ſolo prædari liceret, quare ducentæ, & ampliùs privatorum naviculæ repertæ, quæ Ateſtinorum res majorem in modum affligarent. Ad hæc Pontificiæ copiæ oppugnationibus cuncta penè continentis oppida, Veneti claſſiarii omnia ſecus Padum, ac præſertim Rhodigium, occuparunt. Non eadem tamen maritimo prælio felicitas. Genua enim hoſtium oppugnationibus ſtrenuè reſtitit, licet eam vir infracti animi Julius ſemel & iterùm, terra, marique aggreſſus eſſet. Cæterùm Alphonſus, adjuvante Gallo, incendit naves, quæ Padi cuſtodiæ à Mauro datæ erant, per campeſtria diffuſus unà cum ſociis, effuſi amnis inſtar, ſingula ſibi obvia proſternit, Occurrens Andreas Gritus, ut obicem poneret, nutantia primùm caſtra confirmat, mox hoſtibus circa Atheſim, ru-

N pto

pto ponte, ne fugerent, in certamen vocatis, magnam eorum partem cæcidit. Sed, ut Alphonſus majores illatæ injuriæ pœnas daret, Patres graviſſimi belli molem tranſmittunt in Franciſcum Gonzagam, quem, Julio Pontifice deprecante, captivitate liberaverant: & Mauro injungunt, claſſem rursùs conſcendere. Hic nulla mora Padi oſtium Vatrenum appellatum, ingreditur, & ſolo adventus ſui nomine fugavit hoſtiles biremes, quæ piratico more crebrò illàc navigantibus inſultabant: eo quoque tempore Gritus unà cum Paulo Capellio equitum ductore Rhodiginos fines denuò percurrens, hoſtium expugnat munimenta, incolas redigit in poteſtatem, Ferrariamque præ metu non parùm conſternat. Verùm hæc urbs timore demùm liberata eſt, cùm Venetus Bononiam pergere juſſus, ad famam Gallicæ expeditionis in Pontificios, qua Bentivolis illud oppidum aſſerendum ferebatur. Ob id etiam Grito imperata nova militum conſcriptio, datæque litteræ ad Gonzagam, ut muneri ſuo non ampliùs deeſſet. Is Mantuæ detinebatur quibuſdam veluti præſtigiis uxoris, quæ non tàm maritum retrahere, ne adverſus fratrem Alphonſum militaret, quàm, ut Capellio, Padum tranſeunti, armis reluctaretur, conata eſt. Interim Galli, receptis, noſtrorum abſentia,

in

in Ferrarienſi agro municipiis, in Bononienſem poſtremò latè ruunt. Hinc Julius in primis ſtudens, ne Bononia cederet Bentivolis, quibus major civium pars, præſente Gallo, favebat, Venetos moræ incuſat, ſed tandem Capellii adventu recreatus, viribuſque auctus, hoſtium conatus infringit, & urbem retinet in obſequio. Poſt hæc converſis Mutinam ſignis eo oppido, Rhegioque Lepidi Alphonſum ſpoliat, Gallis non una arce exturbatis. Cæterùm præclariſſime enituit Capellii virtus in Mirandulæ expugnatione, quam ipſe Pontifex ſua præſentia, atque conſtantia illuſtravit. Ob captam munitiſſimam arcem noſtri, ac Pontificii milites concepto belli ardore ſe majoribus victoriis accingunt, & rursùs in Ferrarienſes ruunt, cunctaque luctuoſis direptionibus complent, non tàm è continenti, quàm à flumine, reverſa in Padum claſſe, quam denique multa divitem præda Maurus ad fluvii oſtia Volane, & Primarium revexit, cùm fruſtrà hoſtes in perforatis Padi aggeribus tormenta iterùm diſpoſuiſſent, recenti memoria decepti aliàs ea fraude ductoris Veneti. Sub id tempus Andreas Gritus hoſtiles munitiones circa Lemniacam arcem invadit. Hæc in vicina provincia. Cùm ea inter in Æmilia Bentivoli Bononiam occcupaſſent, nuntius Patres admonuit, copias

intra oppidorum propugnacula redigendas eſſe, ne victor, & ſuperbus hoſtis, qui ubique ferebatur cum impetu, illas in campeſtribus morantes, parùmque munitis inſtationibus laceſſeret.

*Bellum in Foro-julio, & Hiſtria.*
MDX.

BEllum adverſus Ferrarienſium Ducem obſtinatione, & odiis adhuc invaleſcebat, cùm Veneta arma alibi etiam contra fœderatos diſtringerentur. Joannes Delphinus Feltriæ Præfectus, contracta indigenarum manu, Cæſarianos aliquot pagos prædis mulctavit, factiſque per Teſinos agros populationibus, vix rapinis ſuffecere diripientium manus: ita ex æquo vindicavit, quæ damna priùs Germani illi populo intulerant; congreſſuſque cum ſpolia repoſcentibus, omnes in fugam verſos, ac intra ſpecum, cui Covoli nomen eſt, actos compulit in deditionem. Poſteà ab Alpibus in Forum-julium terror hoſtium illatus, nulloque reſiſtente, totam fermè eam provinciam ingruentibus patefecit. Utini Præſes Aloyſius Gradonicus ad famam vicini hoſtis præſidium ſibi in fuga comparat, deſerto oppido. Eo potiti Cæſariani Foro-julienſem Patriam circumeundo rapinis, & incendiis cætera caſtra, hominibus præ timore

timore vacua uſque ad Liventiam amnem facilè conſequuntur. Verùm neque ullum extitit fugæ ſolatium indigenis: nam qui in propinquas Tarviſinorum collium ſilvas profugerant, ab Gallis ex altera parte, de induſtria eos quæritantibus, aut cæſi, aut in captivitatem abducti ſunt. Subinde Patres ad nuntium ſubacti Sacilii Carnici auxere milite Gradiſcarum præſidium: at ubi ſemel pavor timidorum animos invadit, irrita cedit omnis diligentia. Vix hoſtes ejus oppidi mœnibus inſultarunt, cùm illicò in eorum deditionem venit. Oſopium, caſtrum in monte ſitum, diù fruſtrà, & blanditiis, & minis tentatum, unicum in Foro-julio manſit Reip. Illi præerat Hieronymus Savorgnanus, fide erga Venetos ſingulari, & propterea à Senatu in patriciorum numerum relatus. Per eadem tempora in Hiſtriam quoque impetus armorum factus. Chriſtophorus Frangipanius Mugiam, prope mare municipium, aggreſſus, ſub primis velitationibus ſaucius rejicitur; demùm reverſus robuſtior obſidione ipſis portis inhærens, muro machinis diruto irrupturis facilem aditum patefecerat: ſed opportunè adveniens Juſtinopoli Andreas Civranus obſeſſorum recreavit animos, imperataque eruptione vertit in turpiſſimam fugam obſidentes. Indurato tamen animo Frangipanius tertiò adfuit,

verùm eundem propugnatorem Civranum iterùm in ſe concitavit acriùs, vehementiùſque, ita ut acceptis vulneribus, projectiſque inſignibus cum ignominia bello exceſſerit. Sub hæc Joannes Victurius Goritianas turmas ab Cremonenſe maximo animi robore diſpulit. At diſſimili ſorte circa Gradiſcas Gradonicus pugnavit. Defenſores enim alacriter ſe tuentes exprobrabant, tunc propugnari oppidum non à meticuloſis, quales eſſent Veneti: peſſimum urbium, atque arcium cuſtodem, timorem eſſe.

### *Varia hinc inde hoſtium expeditiones.* MDX.

POſt receptam à Bentivolis Boniam, cùm Julius Pontifex ex Æmilia Romam trepidè conceſſiſſet, planum erat, ſolos Venetos victori hoſti relictos in prædam. Veronæ præſidiarii tàm crebrò ex urbe erumpebant, ut auderent etiam noſtra caſtra in Leonicenis agris adoriri: coactus Gritus ad Ateſte metari, Veronenſis agri oppida, & proxima quæque caſtra, veluti contagio quodam correpta in hoſtium manus corruiſſe, ſummo animi mœrore audiit: In vicina quoque provincia omnia erant adeò plena hoſtico tumultu, ut in ea trepidatione integram de fugientibus

tibus victoriam reportaſſet, niſi objecta præda inſequentes morata fuiſſet. Patavium, Tarviſiumque tumultuario milite, annona, omnibuſque ad bellum neceſſariis confeſtim munita; atque juſſum, ut alteri urbium ipſe Gritus, alteri Joannes Paulus Gradonicus cum imperio præſiderent: delecti etiam patricii plures, qui ad illarum tutelam excubarent. Hoſtes intereà ducti à Palicia Gallo, viro audaciſſimo Vicentiam cumprimis obtinuere; poſteà direpta civitate in proxima loca diſperſi cuncta lacrymabili vaſtatione ita fœdarunt, ut nihil reliquum crudelitati fecerint: in captivos barbarè ſævitum: domus, templa, aræ, vicique paſſim rapinis, furore, incendio afflicti: triſte mortalibus ſpectaculum exhibebat Vicentinus, ac reliquus in confinio ager: & hæc inter gravis cura angebat Senatum, quemnam potiſſimùm imperatorem ſuis copiis deligeret. Tandem cunctis ſuffragiis in Joannem Paulum Baleonium ſententia Patrum inclinavit, virum armis præſtantem, &, quod eſt in bello magni ponderis, ſummè militibus carum. Hæc domi, foriſque: cùm inde arrepta occaſione Ateſtini Venetos fines circa Padum iterùm turbant. Igitur expedita claſſis à Clodiæ portu ad Vatreni oſtium navigat, hoſticaſque biremes profligat, ac ingentem reportat prædam: clara quoque victoria poti-

 tur

tur Federicus Contarenus, & opimis locupletatur manubiis: cùm enim neque dux militi, neque miles duci deeſſet, quingentòs equites delevit, eripuitque victis ſpolia, quæ pro primitiis Paliciæ afferebantur: in alteram quoque expeditionem profectus Caſtrum-francum Gallis eripuit, intromiſſo milite per ardentes unius portæ ruinas. Eodem tempore Germani prædatum ultrà Plavim jerant, conquerente Gallo, qui à ſociis tranato amne, ac in patriam quodammodo tendentibus, deſeri ſuſpicabatur. Quare collectis in unum copiis Patavium inter, Tarviſiumque metatus, utramque urbem quadam veluti obſidione tenebat, & dubio procul unam, vel alteram expugnaſſet, niſi ſæpiùs à noſtris exturbatus, interceptaque fuiſſent ad belli uſum neceſſaria. In primis, qui erant Patavii Legati Veneti, cùm ab exploratoribus renuntiaretur, magnas equitum cohortes è Suavio Veronenſis agri caſtro in Tarviſinum profecturas, extemplò virum acrem deligunt Guidonem Rangonium, ut eas in itinere ex inſidiis diſſiparet. Audax ille, nocturnum ingreſſus iter, Suavium, quò loci morabantur, prima luce ſcalis, & irruptione adoritur, ac interfectis vigiliis irruit inincautos, eoſque cum ipſo municipio feliciter cœpit. Profligati auxilii nuntius reliquos Gallos trans Liquentiam flu-
vium

vium adegit: verùm liberè ſecus ripas ad maritimum uſque littus divagati omnia rapinis infeſtarunt. Ille tamen tractus à populationibus vindicatus eſſet, ſi deſtinata in latrocinantes navigia celeriter applicuiſſent: poſtremò conjuncti Germanis in Tarviſinas ſtationes rediere, nec multò poſt Vicentiam, deſperantes Tarviſii expugnationem. Itaque illis abeuntibus cuncta penè in Carnis oppida, & in Ferrarienſibus Rhodigium, Venetorum juſtitiam, benignitatemque olim experta, iterùm eorum publicam adminiſtrationem recepere.

### *Brixia recepta, mox amiſſa.*
### MDXI.

JUlius intereà Romanus Pontifex nihil non meditatus, ut Italia Gallos ejiceret, Ferdinandum Hiſpaniæ Regem, & præcipuè Maximilianum Cæſarem Venetis reconciliare, ictiſque fœderibus contra Gallos conjungere plurimùm nixus eſt. At non omnia impetravit ab Senatu, Cæſare cumprimis Patavium repoſcente: cum Hiſpano igitur amicitia inita eſt, renovatumque fœdus cum Helvetiis, quibus in Italiam venturis Auguſtinus Maurocenus publico nomine commeatus, bellica tormenta, ac quingentos equites promiſerat. Hæc nova fœdera Pontificis auctoritate, & odiis

potiſſimùm confirmata, ut ad aures Ludovici Regis pervenere, omnem penè Galliam uno quaſi impulſu in conjuratos excitarunt. Tum Gaſto Foxius, Nemoroſi Dux, militiæ monſtrum, cùm priùs imperare exercitibus, quàm tractare arma noviſſet, in Italiam innumeris comitatus legionibus advenit. Hoc duce in Bononienſibus primùm Gallica procella deferbuit, tanto impetu omnia quatiens, ut momento temporis, ſervata Bentivolis urbe, Pontificios, Hiſpanos, Venetoſque eam tum obſidentes milites ad unum turbarit. Hæc in Æmilia: verùm in Tranſpadana regione Aloyſius Avogadrus Brixiam ab externo ſervitio liberaturus, illius occupandæ Venetis ducibus affert occaſionem; modò clàm Venetæ copiæ accederent. Andreas Gritus factæ ſpei monitus intempeſta nocte cum ſuis affuit, fruſtrà tamen, detecto Avogadri facinore. Cæterùm vir in patriam pius oppido furtim egreſſus, maximam ſua auctoritate contraxit agreſtium manum, vertitque in hoſtes, ita ut iterùm Grito commodum faceret potiundæ urbis, ſponderentque fortunatum exitum civium animi erga Remp. Itaque ſecundò movens, & quidem nocturna expeditione, Brixiam tutò accedit, portas ferreis machinis convellit, præeunteque Avogadro urbi ſe im-

immittit. Inopinatus hic ingreſſus valdè hoſtes exterruit, & cum tumultu in montis arcem fugavit, quam evertere Gritus non potuit, quia majora tormenta, quibus tum opus, ſecum non attulerat. Bergomates ad eam famam, recepto in Prætorem Antonio Juſtiniano, Gallica præſidia expellunt. Sed quia ingentis felicitatis ſemper inſignis aliqua calamitas ferè comes eſt; Foxius, percepta Brixiæ defectione, violento fulmine rapidior è Bononienſi per Mantuanum agrum tanta celeritate ſe proripuit, ut ſuæ profectionis nuntium anteiret. Nec defuit properanti amica ſors, cùm Veronenſes ingreſſus fines Baleonium Veneti exercitus imperatorem, ad Villamfrancam cum univerſis fermè copiis ſedentem, improviſa pugna debellaſſet. Hoc obſequentis fortunæ auſpicio, Brixiam acceſſit, & à ſuis in montanam arcem receptus eſt. Porrò Gritus, etſi ſæpiùs ad expugnandam arcem petitas machinas nunquam ab Senatu acceperat, urbis tamen defenſioni probè intentus, ne, qui ſecum erant, pedibus, ſed virtute auxilia quærerent, oppidi portas occludi jubet, & ad excipiendum hoſtem jam jam erupturum diſponit militem. Dum parat hæc Venetus, Dux Gallicus altero ſui adventus die, excuſſæ ſagittæ inſtar, in ſubjectos ruit; quippe illum præter virtutem, fortu-

namque adjuvabat copiarum numerus, locuſque ſuperior: igneæ faces, pilæ, haſtæ, bellicaque omnia non tanquam ex æquo miſſa vana cadebant, ſed ſuis librata ponderibus certo ictu infigebantur: diù Veneti ſuſtinuere Gallorum impetus, & præclara invicti animi argumenta, adverſante licèt fato, dedere: non enim, niſi omnibus interfectis, aut captis, Galli urbe denuò potiti ſunt. Gritus vivus ab hoſte retentus in Galliam ducitur, Avogadro medio in foro caput abſcinditur: cruentiſſima edita eſt oppidanorum ſtrages: direptæ tùm profanæ, tùm ſacræ domus, nulli ſexui indultum, & ita ubique ſævitum inhumaniter, ut nobiliſſima ea urbs horridi veluti deſerti faciem præ ſe tulerit. Gaſto tanto elatus facinore, qua venerat pernicitate in Æmiliam reverſus eſt, ibi ſuo interitu Brixienſium manibus parentaturus. Nam immoderatæ virtutis juvenis poſt expugnatam Ravennam dum concitato equo in fugitivos hoſtes rapitur, ut integram ſibi victoriam aſſereret, à gregario milite cæſus occubuit.

## *Gallorum* Fuga *ex Italia.*
## MDXII.

NUlla unquam major calamitas, metuſque perturbavit Senatum, quàm præ-

præreptæ ſibi Brixæ caſus, cæſique exercitus ſtrages: inſuper augebat publica damna indigna Pontificis obteſtatio, qua ſe Remp. deſerturum minabatur, niſi illa cum Maximiliano, jam dictis conditionibus, conveniret. Attamen ea fuit prudentia Patrum, quæ præſentes minas contineret pollicitationibus, nihilque magis curaret, quàm ut iterùm Brixiam ſui juris faceret. Cæterùm hanc parantibus expeditionem repugnat Pontifex, Alphonſum Ateſtinum rursùs bello petiturus. Obtemperandum fuit, ne hominem bello magis, quàm paci natum ab ſe periculoſiſſimo tempore diſtraherent: ingens telum neceſſitas. Quare decretæ naves in Padum, quæ multùm Pontificiis conatibus profuere. Verùm moras trahente bello, & tota circa Brixiam pendente Rep. Alphonſus Rhodigium ſuæ dominationi reſtituit, & Pontificios milites, noſtramque claſſem deturbat. Hinc itaque arbitratus Julius, nihil ſe profecturum, niſi Venetis conjuncto Cæſare, fœdus, pacemque inter utroſque ſtabilire nititur, hiſce legibus, ut Verona, & Vicentia Maximiliano cederent; Patavium, Tarviſiumque Veneti poſſiderent, auri ſumma perſoluta de Carnicis verò oppidis ipſe arbitraretur, quibus potiſſimùm illa ad judicanda. Reſpuit Senatus, uti incongruas

eas conditiones. Et quis non admirabitur inſignem in tot adverſis fiduciam, & ſingularem animum, ac ſpiritum Veneti Senatus? Porrò, ut aliquid obtinuiſſe Julius videretur, inducias cum Maximiliano in proximos decem menſes pepigerunt. His ita compoſitis, Cardinalis Sedunenſis opera Helvetii ſuis ab ſedibus denuò evocati, per Tridentinos ſaltus in Ciſalpinam Galliam decurrunt: hi Venetis copiis aſſociati in Gallos, noſtram provinciam occupantes, magnis animis, majoribuſque odiis feruntur. Exercitum Reip. deduxit, promovitque Baleonius, atque ſimul cum extera militia hoſtes adortus, illorum memorandam ſtragem edidit, ultus ad ſatietatem, quam cladem ille pridem juxta Villam-francam acceperat. Qui ab Atheſi, Oleo, Abduaque fluminibus cædi ſuperfuere, Ticinum ingreſſi ſunt, & à perſequentibus noſtris eo in oppido obſidentur. Quare Palicia non auſus obluctari, cùm à fœderatis, trajecto amne, urbem corona cingi, ſibique intercludi aditum animadverteret, in rem nato conſilio uſus, fiduciariis ſuorum poſthabitis auxiliis, cum ſuperſtite funeſti exercitus turba clam, raptimque ſeſe in Galliam proripuit. Cæſis in hunc modum, dilapſiſque Gallis, Julius Pontifex Helvetios Romanæ Sedis propugnatores appellat, ſibique ſoli, communem aliàs cum Venetis, liberatæ Italiæ titulum adſcribit.

*Bri-*

## *Brixia Hiſpanis prodita.*
## MDXII.

SOluti Gallico metu Veneti, quamvis adhuc hoſtilibus ejus gentis præſidiis captæ urbes tenerentur, alacriùs ad expugnandam Brixiam parantur. Itaque contractis undique copiis, ut primùm ſe oſtendunt urbi, & majoribus machinis rem agunt, paſſim concidunt muri, ruinis implentur foſſæ, & irrupturis non uno loco aperitur aditus. Sed nihilo ſegnior erat oppidi propugnatio; nam vibratæ faces, emiſſæque telorum veluti nubes, tota penè caſtra horrore, & incendiis complebant: nunquam tamen ſummoti Veneti, imò audaciores inflictis vulneribus reddebantur. Spem interim Brixiæ citiùs obtinendæ non tàm circumjacentium municipiorum voluntaria deditio (unde illa arctiùs obſidebatur) quàm Baleonio dabat Bergomenſis arcis occupatio, receptaque Crema: unde præclara habebat exempla, quæ ſequeretur. Cæterùm cùm proximè capienda eſſet jam armis, & fame laſſata, venere in noſtras ſtationes Hiſpanarum copiarum ductores Proſper Columna, & Raimundus Cardonius, ut data operâ maturarent oppugnationem. At Cardonius, vir ſubdolus rem Venetam ſe curaturum dum profitetur, tacitis nuntiis

Gal-

Gallorum ducem Obignium, ſe dedere meditantem admonet, ut Brixiam Hiſpanis tradat, & cum ſuis, factaque pręda innoxius inde abeat. Gallus non tàm compulſus neceſſitate, quàm opportunitate uſus ferendæ inter fœderatos diſcordiæ, Hiſpanos, palàm excluſis Venetis, in urbem, arcemque admiſit. Cardonius in eo fuit datæ fidei cuſtos, conceſſæ nempè poteſtatis, ut rapinas, quas ingentes capto anteà oppido Galli fecerant, domum revertentes liberè aſportarent: quod reſiduum erat, Hiſpani totum abſtulerunt. Cùm igitur Raimundus Cardonius Brixiam, uti ſuo Regi acquiſitam, indignè, ac pertinaciter retineret, pro hoſte eſt habitus, & ab Hiſpana ſocietate jure receſſum.

## *Fœdus Venetorum cum Gallis.* MDXII.

EDocti experientia Veneti, Hiſpanos, ſub honeſtis fœderum nominibus, hoſtilem, & alienæ rei appetentiſſimum tegere animum, ſuæque tantùm conſulere utilitati, confeſtim inſidorum hominum amicitiæ, ac ſocietati renuntiarunt. Sed non tàm intercepta Cardonii fraudibus Brixia commovit Senatum hoc tempore, quàm Pontificis, nulla honeſtate ſua conſilia metientis, recens odium. Venetis indignatus, quia pacem

ab ſe cum Maximiliano pronuntiatam adhuc reſpuerent, iterùm vehementioribus irarum motibus æſtuans adverſus Remp. concitat præter Germaniam, Hiſpaniamque, ipſam toto orbe diviſam Britanniam. Cæterùm opportuna mors eripuit meditantem turbulentiſſimis bellorum procellis totam concutere Europam. Italia tamen nondùm ſua ſcelera, multo etiam ſanguine effuſo, luerat. Denuò enim quaſſatur, vaſtaturque converſa ad Gallos Republica, & proclivi in concepta fœdera Leonis Decimi ingenio, qui Julii, non tàm ſucceſſor in Pontificatu, quàm odii in Venetos hæres extitit. Hæc inter, ut quod ſuum erat ab injuſtis poſſeſſoribus vi extorqueret Senatus, per Andream Gritum, qui cum Bartholomæo Liviano in Gallia captivus detinebatur, cum Rege de pace agit, initque amicitias, opportunam nactus occaſionem, cùm ſubinde Rex conſilia agitaret, quonam pacto Mediolanenſem Principatum reciperet, Helvetiorum auxiliis Maximiliano, Ludovici Sfortiæ filio reſtitutum: Gritus magna dexteritate omnia perfecit, paciſque, & fœderum ſanctionibus Veneto Regem conciliavit, eaſque gerendi belli conditiones ſtatuit, ut primùm Gallo in Mediolanenſi expeditione auxiliaretur Reſpub. ipſa deinde, adjuvante Rege, ob-

ob eſſas ab hoſtibus urbes haberet: præterea captivi omnes libertati reſtituerentur. His ita conſtitutis, Rex ſuis exercitibus Tremolium, Trivultiumque clariſſimos duces præfecit. Veneti è captivitate revertenti Liviano novas copias cum nova belli mole, & imperio tradidere, electo Grito, ut legati officio in Gallicis caſtris fungeretur. Ille, ut ſui muneris accepit inſignia, luſtravitque exercitum, ſumma felicitate Veronenſium caſtra pertentavit, majoraque moliturus, per medias paludes, & Tartari amnis loca invia Cremonam adortus eſt, eamque, dedentibus ſe civibus, Venetæ addixit majeſtati. Sub hæc circumſtantes Novariam Galli, congreſſi cum hoſte læti principii triſtem exitum ſortiuntur: ſub primis enim impreſſionibus, veluti proſpero belli præludio, erumpentes fundunt Helvetios: tandem redintegrato conflictu, ut ſunt incertæ bellorum vices, vincuntur, qui vicerant, cæduntur que ab effuſo undique hoſte, fuganturque inſigni caſtrorum direptione. Novarienſi huic pugnæ Gritus ſpectator fuit. Porrò clades, quæ initio certaminis ſolet ſociorum animos diſtrahere, minimè inconſtantem Venetum reperit, illamque Livianus celare, quoad potuit, ſummè contendit: verùm tandem certis

tis auctoribus quotidie magis evulgata, ipſe Cremona exceſſit, ſtipatiſque agminibus Brixiam prætergreſſus, territavit non parum hoſtica præſidia: mox Veronam perlatis tormentis veluti obſeſſurus, conabantur hunc in modum diſſipatos Gallicæ ſtragis rumores comprimere, aut certè oſtentare hoſti, neutiquam ob inflictum vulnus animum, vireſque abjeciſſe. Eadem Liviani conſilia ſecutus Baleonius, ipſo tranſitu, Lemniaco depulit audacter Hiſpanos. Strenui nempè ducis eſt, ut ſuos confirmet, ſe nullo teneri metu illis ipſis perſuadere.

## *Venetorum clades ad Creatium*. MDXIII.

PRoſligatis ad Novariam Gallis, Hiſpani cum reliquis in Rempublicam fœderatis hoſtibus, Venetam ingreſſi provinciam in omne ſcelus per militarem inſolentiam feruntur. Livianus victoribus occurrere prudenti conſilio non auſus, relicta Vicentia, alteram exercitus partem Patavium, alteram Tarviſium cum Baleonio reduxit. Vix hæc diſpoſita, cùm Raimundus Cardonius, & Proſper Columna rejecti ab Cremenſi oppugnatione Laurentii Ceritis virtute, poſt latè circùm direptos agros, haud procul Patavio caſtrametantur: at nihil productis etiam machinis,

chinis, proficiunt in urbis incommodum: emiſſæ ſubinde à Liviano expeditæ equitum alæ, deleċtæque militum turmæ, omnia hoſtilia debilitabant, infeſtabant populatores, & in ipſas munitiones quotidiana exercitatione irrumpebant. Ita hoſtibus propiùs neque accedere permiſſum, neque complere aggerem, per quem tutò irent ſub mœnibus, ſubrutiſque cuniculo, intrarent oppidum: præterquàm quòd certo ſemper eorum damno majora tormenta graviter offenderent. Igitur tentato nequicquam Patavio, deſperatoque in agrum Venetorum deſcenſu, in proxima quæque oppida, villaſque rapacitatis, ac furoris impetum effuderunt. Quippe tanquam impii belli ſacramento obſtriċti obvia quæque flammis abſumebant, ac profanis divina miſcentes cunċta populabantur promiſcuè; miſeros quoque mortales ad lanienam conquiſitos trucidabant, cædibus addentes ludibria, & diris ubique vaſtationibus, ac barbara prorsùs immanitate graſſabantur. Meduaco tranato, in ſuburbano noſtro littore Venetæ nobilitatis regio ſumptu ædificata palatia, plenas delitiarum ædes, igne, & ferro ſolo æquarunt. Tota quaquaversùs regio ardentibus ruinis operiebatur, ſpeċtabanturque incendia ex urbe ab ipſis Patribus; nec majori unquam rabie ante debacchatum, ſævitumque legimus,

mus, quia potiſſimùm Hiſpani vicere Hunnorum furorem: ſed neque teterrimos hoſtes, quos jam præda certè expleverat, ſatiavit adhuc feritas animi; cùm enim ad Margherium maritimum oppidum perveniſſent, eo fine contenti, ipſa interveniente natura, proſpectantes breviſſimo maris interjectu Venetam urbem, contorſerunt in aquas tela, & in contumeliam inviſæ gentis plures tormentorum pilas exonerarunt. Non tulit ulteriùs tantam ignominiam infracti animi Senatus, quominùs è veſtigio imperaret Liviano, non ſecùs æſtuanti in vindictam, ut nulla mora moveret in hoſtes, unàque cum Balconio acceptas injurias ulciſceretur. Nullus gratior nuntius Veneto Duci pugnandi cupido, & cùm primùm Patavio in ulteriore Meduaci ripa locata ſunt caſtra, hoſtili vaſtitati modus imponitur. Ille, qua in metando uſus fuerat celeritate, Hiſpanum præcipuè turbavit, cui fluminis tranſitu jam intercluſo ut quavis ratione connitentem repelleret properè advolavit Livianus, præoccupatis etiam proximorum collium anguſtiis, & communito Ulmo, Vicentini agri pago, quà hoſtes neceſſariò erant tranſituri, ſi amnem ſuperaſſent; nulla enim commodior via relicta videbatur, quæ illos Veronam deduceret. Interim haud longè à Venetis caſtris conſidere coacti

ſunt,

ſunt, & totam proximam noctem agere in tenebris, ne deſtinatis tormentorum ictibus peterentur. Summo manè protecti denſiſſima caligine retrocedunt Baſſianum, ut declinata cum fervido duce pugna per Tridentinos ſaltus, etſi longiori via, tuti Veronam intrarent. Nebula erat adhuc ad multum diei denſa adeò, ut propinquo etiam congredientium inter ſe conſpectui viſum eriperet. Edoctus Livianus eo fortunæ munere tectos hoſtes abiiſſe, hos cunctationis impatiens, neglecto acierum ordine, perſequi voluit, tanta victoriæ fiducia, quaſi pavidum gregem inſectaretur. Ventum eſt igitur ad Creatium, quo loco ille quadrato incedentes agmine adoritur hoſtes, qui eo alacriùs ſuſcepere oblatum bellum, quò tumultuoſiùs noſtri ferebantur. Inito congreſſu, Bernardinus Antiniola, Liviani nepos, poſtremum agmen cum ſuo equitatu juſſus invadere, prævalente Hiſpano, momento temporis diſſipatur, ac in fugam diſſolvitur. Victo avunculo addit animos, unàque reſtaurant certamen, pugnantque ex integro ingenti contentione, parique contumacia. Sed ſi militares ordines ſervaſſet Livianus, aut ſibi tum ex opinione anteactæ virtutis in præcipiti feſtinatione victoriam non eſſet ominatus, utique deleviſſet hoſtes, nec Veneti eam cladem accepiſ-
ſent,

ſent, quorum illi tantam multitudinem interfecere, quantam per integrum diei ſpatium licuit: cùm non niſi ingruentibus tenebris fuſorum, ac palantium cædibus temperatum ſit: ſic itaque infelici noſtrorum clade nobilitatum Creatium. Execratus numina Reip. ac Italico nomini nimiùm infenſa, Patavium ſe recepit: Gritus hærentem tergo hoſtem declinavit, funibus intra Vicentinos muros receptus: capitur Baleonius; & Andreas Lauretanus, legatorum unus ab altercantibus de præda obtruncatur. Hoc vulnus rei Venetæ illatum omnes Livianæ temeritati adſcripſere. At ludente in humanis fortuna ea plerumque exequi cogimur, quæ infauſta ſunt, ac periculorum plena.

## *Crema obſidione liberata.* MDXIV.

CReatiana clades, qua nulla unquam Venetis contigit, vel exitu fœdior, vel hoſtium incommodo levior, Sfortiam, Mediolani Ducem in laſſos, fractoſque alacriter impulit. Vocato itaque in ſubſidium, & opem Proſpero Columna Cremam Venetis auferre nixus eſt. Verùm ea urbs non tàm arte munita, quàm incomparabili Laurentii Ceritis vigilantia, & fortitudine defenſa, univerſos obſidentium inſultus eluſit, quibus ille, crebrò

per

per intempeſtam,illunemque noctem erumpens, non modicas intulit clades; quodque fuit illuſtrius, præteriens ipſa hoſtilia caſtra Bergomum uſque progreſſus eſt, & oppidum, jam Hiſpanorum ſpolium, invaſit, & Regii quæſtoris ædes populatus, reverſus Cremam, prædam militibus diſtribuit. Columna tanti viri virtute fractus, ſoluta obſidione receſſit inglorius.

## *Marianum proditione amiſſum.* MDXIV.

PActis inter Maximilianum Cæſarem, & Senatum Venetum induciis, ut interim de componenda inter utroſque pace Romæ ageretur, malè rebus noſtris conſultum eſt, proditione occupantibus Germanis Marianum oppidum intra Aquilejenſes paludes. Præ-rat illi Alexander Marcellus, cujus inetimus quidam familiaris, impetratis unius portæ clavibus, ut de more ſub prima luce venatum iret, Chriſtophorum Frangipanium, non procul ex compoſito in inſidiis abditum, intra mœnia facili aſtu admiſit, deditque in captivitatem Marcellum. Proditi caſtri nuntius Patrum auget mœſtitiam, quia loci natura nimiùm opportuna erat alendo bello propè Urbem. Maturè itaque decretum, ut quàm maximæ terra, marique copiæ

copiæ contraherentur: claſſi Franciſcus Muſtius, pedeſtri exercitui Balthaſar Scipionius, & Hieronymus Savorgnanus præpoſiti. Intereà Frangipanius robuſto milite caſtrum muniverat; unde poſteà tùm maritimas, tùm terreſtres noſtrorum vires infregit. Mariani quippe oppugnatio paludibus undecumque ſepti haud facilis cedebat; quamvis enim claſſiarii non ſemel, quacumque ſpreta difficultate, audacter in muros ſcalis evaſiſſent, non ita commodè pedites auxilio in tempore eſſe poterant, & aliquando his ob viarum anguſtias præpeditis, navales manus rejectæ ſunt, fugatæque cum cæde, & unius triremis jactura. A pugna rediit vulneratus Scipionius, ac inde tanta in militibus orta confuſio, ut obſidionem de repentè ſolvere tutius à ducibus conſultum ſit. Ultio interim de capto proditore habita, populari rabie in fruſta diſſecto, omnium animos paulùm à triſtitia revocavit.

*Bellum alterum in* Foro-*Julio*.
MDXIV.

REjectis pacis conditionibus, adhuc dura exigente Maximiliano, qui ſaltem Vicentiam Reip. adimere conabatur, Pontifice, atque Hiſpano auctoribus, omnis noſtrorum cura ab oppido-

rum munitionibus pendebat, cùm tot adverſis rebus minimè frangi didiciſſent. Patavium in primis, Tarviſiumque conſcripto etiam Venetiis milite confirmant: jamque Livianus ſatis amplas bellatorum manus in ſpeciem juſti exercitus coegerat. Hæc inter Cardonius cum reliquis hoſtium ducibus in Patavinis conſiſtit, Ateſte diripit, urit circùm agros, liberaque vagatus populatione, Rhodigium capit: miſſo deinde exercitus non infirmo robore in Forum-julium, omnia illius regionis oppida, terrore percuſſa recipit, præter Oſopium, quod unicum & hoc tempore Veneto paruit obſequio, Savorgnanorum fide, & conſtantia. In eam provinciam ad repreſſurus Hiſpani ductoris inſultus adproperat Livianus, & extemplò ad Pordenoni oppugnationem dirigit acies: Ex arce, qui erant præſidio, quotidie pabulatum exibant, atque per occaſionem eum noſtri crebra inibant certamina: ſed Livianus, ut eos in integram dimicationem pertraheret, cataphractam Malateſtæ Baleonii cohortem propiùs jubet excurrere, eamque ſi hoſtis adoriretur, veluti meticuloſam effugere ad inſidiarum loca. Germani, viribus, & numero inferiores noſtros univerſis penè eductis copiis invadunt, illi callidè cedentes incautos in inſidias adducunt, ubi ſubſidiaria manu adjuti, frontes obvertunt, ruentes excipiunt,

oppri-

opprimunt, fugantque, capto eorum duce Rizanio. Palantes reliquias inſectatus Livianus oppido victorem exercitum applicuit, & cùm nulla deditionis ſigna acciperet, integra unius noctis expugnatione obſtinatos fregit, redegitque in arbitrium, conceſſa militibus præda. His actis, Tilavemptum ſuperat, ut Oſopienſes à Frangipanio durè vexatos liberaret. Hoſtis metum adventantis ſenſit: referre itaque ſigna placuit, ne in incertæ pugnæ diſcrimina ſuum committeret agmen, jam victum fama Liviani. Verùm cùm ſegniùs hæc Frangipanius exequeretur, tergo hærentem Venetum experitur: quare in turpiſſimam fugam ſe dat, relictis etiam impedimentis, quò expeditiùs evaderet. Cæterùm inſequente Provinciæ Legato Joanne Victurio nihil ei profuit effugium, atque municipia, quæ metu, aut vi Cæſari anteà obtemperaverant, nunc denuò in Venetam tranſeunt poteſtatem. Sub hæc Victurius, inexplorata ingreſſus itinera, hoſtium fit præda, parùm ſua forte lætatus, cùm paulò pridem circa Glemonæ ſaltus, virum ſummè infenſum Veneto nomini intercepiſſet, Chriſtophorum Frangipanium. At Livianus oppugnandis arcibus intentus, Goritiam, & Gradiſcas, omnium munitiſſimas, aggreditur. Sed, ut inde Venetum ducem averterent Hiſpani, unà cum Cæſarianorum

copiarum parte ad rapinas, vaſtationeſque in Patavinum agrum rediere.

### *Rhodigium Hiſpanis ereptum.*
### MDXIV.

CUm de incurſionibus hoſtium quererentur Patavini, Livianus prætermiſſis in Foro-julio expeditionibus, oppreſſis laturus auxilia, feſtinanter advolat, & ad pagum, cui Brentellarum nomen, tutiſſimam ſibi ſtationem erigit, monitus ab aperto bello, memoria præteritarum cladium, abſtinere. Quotidie tamen hinc inde excurſitabatur, ac impigrè ſe gerente Mercurio Bua plures hoſtium cunei diſſipati, Ateſte nocturna aggreſſione captum, tentatumque Montanianum, Cardonii ibidem ſedentis, atque præ timore pugnam detrectantis objurgata ſocordia. Poſteà Venetus imperator, Atheſi trajecto, in Padanam inſulam clàm tranſit, nihil æquè animo volvens, quàm ut illatas ſibi ab hoſtibus injurias ulciſceretur, præcipuè offenſus Antiniolæ nepotis captivitate, direptoque municipio, quod Cittadellam vocant incolæ: quippe ſciebat, res humanas, ſicuti perpetuæ nunquam felicitati, ita nec adverſis ſemper infortuniis patere. Hæc cogitantem non deſeruit fortuna: profecturus itaque in Rhodigii expeditionem, milites ſui conſilii ignaros eſſe voluit, in-

dicto

dicto in Vicentinos itinere: ea propter per tenebras movit caſtra, indigenas, & obvios quoſque cepit, non tàm ut hoſtes celaret adventum ſuum, quàm ut, quid de ipſis foret, exploraret: tandem imperavit, Malateſtam Baleonium cautè obequitare Rhodigium, admonuitque, ut nuſquam, præter neceſſitatem, ſe belli fortunæ committeret. Hic Hiſpanos, qui in aliam partem converſa audierant Veneta ſigna, metu vacuos, ſolutis, neglectiſque excubiis torpentes, apertaſque ob nundinas oppidi portas offendit: tantam nactus opportunitatem celeri, ac peracri impetu perrumpit, nulloque reſiſtente penetrat in medium forum: è veſtigio itaque turbat ibi omnia, imparatos proſternit, ac demùm ſuperveniente Liviano, hoſtes omninò cedere, ac ſeſe dedere cogit, armis turpiter projectis: ipſe verò præſidii dux Garaxias Mericus Venetis carceribus mancipatur.

Recuperato Rhodigio, facilè cætera illius Peninſulæ caſtra Reipub. reſtituuntur: pari fermè aſtu, ac ſollicitudine per eos dies eripitur iterùm hoſti Lemniacum.

### *Crema rursùs ſervata. Bergomum recuperatum, repentè deperditum.*

### MDXIV.

QUantæ molis ſit in bello Ducum ſolertia, ac ſtruendis hoſti inſidiis ingenium, Laurentii Ceritis facinus in primis docuit, qui rursùs à Sfortia, eodem Columna duce, Cremæ incluſus, iterùm quoque magna ſui nominis fama urbem liberavit. Cùm enim hoſtium moleſtias amplius ferre non poſſet, audaci conſilio eos ſummè afflixit. Pyrio namque pulvere, qui ad tempus ignem conciperet, ligneis tubis, olliſque teſtaceis diſpoſito, perrexit tacitus in hoſtilia caſtra, in eaque proſpero eventu paratos dolos contorſit: cùm igitur concepta flamma ſtatim tentoria corripuiſſet, & vagum paſſim, furenſque incendium concitaſſet, volantibus undique flammarum globis, nemo loco conſiſtere audebat, & quiſque in fœdam ſubitò trepidationem, fugamque rapiebatur. Cerites hoſtes probè confuſos, conſternatoſque aperto marte aggreſſus internecione profligavit, caſtris exuit, & multa dives præda in oppidum rediit. Exinde majora animo concipiens, & Bergomum concubia nocte progreſſus, receptuſque à civibus, nimia Hiſpanorum ſuperbia, & avaritia

op-

oppreſſis, præſidium inexpectata irruptione profligavit. Hæc fama excivit è vicinis munitionibus Cardonium, & Columnam: propterea Cerites urbem, quò validior eſſet adverſus totam ingruentium Hiſpanorum vim, novis machinis, muris, aggeribuſque obfirmare omni ingenio ſtuduit. Verùm cum illi rem bellicam, & oppugnationem ſedulò tractarent, & per diruta tormentis mœnia non uno loco pateret oppidum, Cerites cùm ſibi, ac ſuis liberum in Cremenſes tranſitum, civibus pariter rerum, & corporum incolumitatem impetraſſet, Bergomum Hiſpanis ducibus reliquit; qui promiſſorum immemores, cauſatique militum indignationem, ob interdictam prædam, Bergomates pecunia mulctant: inde in Livianum vertunt agmina, qui horum adventum præſagiens, novo, & à nullo anteà tentato itinere è Lemniaco per limoſas, difficileſque paludes exercitum ad Caput-aggeris; mox Patavium deluſo hoſte, traduxit, qui Venetum ducem ſi in veterem Brentellarum ſtationem rediiſſet, aut fluminibus incluſum opprimere, aut omninò apparatu bellico ſe certò ſpoliaturum arbitrabatur.

*Helvetii victi ad Marignanum.*
MDXV.

Vita functo Ludovico XII. Gallorum Regi ſucceſſit Franciſcus Valeſius, hoc nomine primus, qui ut primùm Regni imperium ſuſcepiſſet, extemplò ſuas & ipſe vires, conatuſque omnes in Inſubricam expeditionem convertit, renovato cum Venetis fœdere. Quamobrem Maximilianus Sfortia perpendens, quanta ſibi calamitas impenderet, imploratis Maximiliani Cæſaris, & Leonis Decimi auxiliis, Helvetiorum penè innumerabiles manus accedentibus Gallis opponit. Sub hæc Raimundus Cardonius, & Columna Pontificio exercitui modò datus imperator, ut aliquo belli terrore noſtros ab Gallis ſejungerent, uno, eodemque tempore Vicentiam, & Patavium ſimulata oppugnatione perterrefaciunt. Porrò in Vicentiæ propugnationem è præſidio venerat Cerites, Patavium Livianus. Omnibus autem militum præfectis conſtans erat conſilium, ab oppidis propulſare hoſtem, non in apertam pugnam deſcendere, donec accederent Galli, ut denique conjunctis exercitibus ex æquo ulciſcerentur injurias, quas ſuperioribus annis Veneta Reſp. fraudata victoriæ parte, potiſſimùmque ab Hiſpanis decepta acceperat.

ceperat. Cæterùm nihil aggreſſi ſunt hoſtes in hac provincia, ad obſtruendos ſolùm montium aditus delati, ne Galli deſcenderent. Sed hi copiis ingentibus inſtructi, equitatu in primis florentiſſimo, Palicia, & Humbercutius duces in Italiam per Liguriæ fines venere. Ingreſſi bello deſtinatam regionem ad Villam-francam agri Veronenſis invadunt Proſperum Columnam, Sfortiæ auxiliarium, victumque, deletis, aut interceptis Pontificiis turmis in Galliam captivum mittunt. Sub id temporis Cerites, in Ciſalpinos reverſus, Mediolanenſes diris vaſtationibus territaverat, & Odethus Lautrechius, magnæ exiſtimationis dux, Novariam occuparat. Poſtremò ducente Rege validiores copias ad Marignanum, quod Mediolanum, ac Laudem Pompejam interjacet, caſtra promota ſunt: haud procul Regiis ſtationibus juſſus eſt conſiſtere Livianus cum exercitu, qui ex fœdere conſtabat X. armatorum millibus, atque in id ſua vigilantia incumbere, ne cum Helveticis reliquæ fœderatorum hoſtium legiones jungerentur. His ita diſpoſitis, Mediolanum urgeri cœptum eſt: nam primaria urbe capta, cætera in deditionem ventura credebantur. Ex eo oppido Helvetii confertis agminibus non minùs, quàm arroganti Novarienſis pugnæ recordatione in Gallos procurrunt, qui ſeden-

tes adhuc in caſtris, & inopinato petiti facilè ſub primis congreſſibus loco dimoventur; ſed ubi Rex affuit, ſuoſque ſuſtinuit hortando, pollicendoque omnia prædæ victoribus futura, redintegratum eſt certamen. Helvetii tamen ea pertinacia, & vincendi ſpe dimicabant, ut iterùm ab Gallis trepidatum ſit: producta nihilominùs uſque in alteram diem cruentiſſima dimicatio, ad quam poſtremò vocato in defeſſorum ſubſidia Liviano, Rex maximum ſuis rebus, & ſummæ demùm victoriæ momentum attulit. Venetus imperator cum levis armaturæ equitibus trecentis è Laudenſi agro, in hoſtiles acies velociſſimè ſupervenit, ſuos hortatus, ut ſe, in contrarias phalanges ex tranſverſo irruentem, ſequerentur. Quare ea vi, atque impreſſione Helveticos cuneos adortus eſt, ut hoſtes in ſe Venetas omnes turmas uno eo impetu motas crediderint: ob id cæſi, fugaque diſſipati; memorabili, atque illuſtri exemplo, quo ſuperba Natio intellexit, quantum Itali virtute, ac generoſitate præſtarent. Mediolanenſes XV. Helvetiorum millibus deſideratis, ne quid deterius ab irato victore acciperent, veniam, & pacem maturata deditione impetrarunt: urbis arcem, dies aliquot oppugnatam, ipſius Sfortiæ captivitate Rex obtinuit, brevique totam ſibi ſubegit Inſubriam: attamen

inſi-

inſignis de Helvetiis victoria Liviani virtute parta, ſuo auctori minus læta obtigit. Nunquam is bellorum laboribus intermiſſis, feſſus, ætateque gravis, utpote ſexagenario major, paulò poſt ex febre interiit vir omni bellica laude dignus, & quo nemo meliùs militares leges percalluit; ſi frequentiùs in ipſo expeditionum curſu bona ſors illius conſiliis, factiſque reſpondiſſet.

### *Brixia*, *Bergomum*, *Verona à Veneto recepta*.
### MDXVI.

BArtholomæi Liviani manibus non tàm exercituum, quàm Patrum lacrymis diù parentatum eſt. Corpus Venetias delatum, in Protomartyris æde honorificentiſſimè conditur: & quia nullo unquam tempore de ſe benemerentibus ingrata fuit Reſp. tanti ducis memoriam, erecta ibidem marmorea ſtatua, noſtra hac tempeſtate poſteris renovavit. Extincto Liviano nemo alius repertus, qui dignè ſuccederet, quàm Joannes Jacobus Trivultius. Igitur per Senatum ab Rege impetratur, ut ille ſuſceptas expeditiones compleret. Hæc inter Georgii Hemi Legati imperio ductus miles omnia fermè Veronenſis agri nobiliora municipia Reip. acquiſivit, & ubi Trivultius exercitibus im-

perare cœpit, circum Brixiam militares ordines diſtributi ſunt, erectæ munitiones, concuſſa tormentis mœnia, & pluribus in locis tentata irruptio: cæterùm validos globorum jactus ſolidæ murorum ſtructuræ, ac præſidiarii militis vigor, aſpernabantur, unde cùm nihil vires bellicæ, arteſque profuturæ viderentur, ipſe Trivultius diutinam obſidionem dehortatur. Porrò mens Regis, in Remp. grati, ea erat, ut illa in priſtinam ſui ſtatus majeſtatem rediret. Dato itaque ſupplemento Brixiæ acriùs inſiſtitur, fruſtrà tamen: & cùm dies aliquot mœnibus demoliendis nequicquam concertatum eſſet, omnium ducum ſententia ea fuit, ut impeditis itineribus, interceptiſque commeatibus fame, & inedia aſſequi conarentur, quod armis difficile videbatur. Sub hæc ſuos in obſidentes eduxit Cardonius, & excitata fama accepti ab Germania ſubſidii eos ab incœptis deterruit. Hinc turpiter mutatis terrore animis Brixiæ terga verterunt; Galli Mediolanum feſtinarunt, quaſi vocati ad opem adverſus hoſtiles acies, quæ dicebantur eam urbem oppugnaturæ: Noſtri, qui ſoli robuſtiſſimas copias ſuſtinere non poterant, eoſdem ſequuti ſunt: hunc Gallorum, Venetorumque receſſum pro apertiſſima fuga accipientes Hiſpani, Mediolanenſem agrum urere, vaſtare, & diripere cœperunt; eòque atrociùs, quòd

nihil

nihil uſquam adverſum haſce calamitates proviſum fuerat, & quia pronum ad obſequium credebatur Mediolanum. At fœderata noſtrorum agmina, in ſe ipſa reverſa, tantarum injuriarum ultricia arma in hoſtes converterunt, pugnandoque eò redegerunt Cardonium nimiùm ſibi fiſum, ut proxima nocte bello excederet, aliis futurus exemplo, quòd nemo celeriùs opprimitur, quàm qui nihil timet. Repreſſis Hiſpanorum inſultibus, Galliſque conſtantiùs adjuvantibus, Odetho Lautrechio duce, Veneti alteram moliuntur Brixiæ expugnationem, & hanc peragere voluere non quidem machinarum impetu, & irruptionibus, ſed impedita annona, interceptiſque auxiliis. Obſeptæ ſunt igitur, obſeratæque viæ, ac jugi patientia toleratæ hoſtium impreſſiones: tandem ut ad fœda, ſordidaque ventum eſt, quæ in cibi uſum neceſſitas vertebat, neque ulla commeatus, aut ſubſidii ſpes appareret, de deditione actum ea lege, ut niſi in poſterum diem afferrentur ſuppetiæ, exiret militari more præſidium, & urbs non Venetis, ſed Gallis traderetur, à quibus illam Hiſpani acceperant. Aſſenſit quibuſque conditionibus Andreas Gritus, & innatum ei genti faſtum ſprevit, modò Brixiam obtineret: fortiores ſubinde manus imperavit, quæ attentiùs obſervarent aditus, & obſeſſis annonam, ſubſidiaque intercluderent;

hac

hac diligentia maturatur deditionis dies, & omnium primus Lautrechius urbem ingreditur, eamque ab Hiſpanis receptam ſubſequenti Grito reſtituit, tanto civium applauſu, & renovati obſequii alacritate, ut inde ſatis conſtiterit, firmiſſimum illud eſſe imperium, quod populi ultrò amplexantur: pari ſtudio circumjacentia oppida; Bergomumque, exturbatis præſidiariis, Venetorum leges, & adminiſtrationem læta receperunt. Verona clara urbs ad victoriæ, imperiique dignitatem reſtabat. Hanc Cæſareo nomine defendebat Marcus Antonius Columna, qui ut ejus obſidionem impediret, præmiſſo equitatu munitum pagum Valegium pro ſtatione ſibi occupat, atque in primas Venetorum acies, remorantibus Gallis ob non ſoluta ſtipendia, erumpens, Gritum ultra Mincium propellit: ſed ubi ſociis ſatiſfactum eſt, & in unum contractæ vires, noſtri obverſis frontibus loco Cæſarianos deturbarunt, eoſque inſecuti intra oppidi munimenta rejecerunt; eo tamen facto non ita ducem terruerunt, quin Vicentiam nocturna aggreſſione prædaretur: ſed interim majoribus tormentis ita quatiebatur Verona, ut per amplas murorum ruinas irrumpi intra mœnia poſſet: at hoſtes animante Columna audacter obſtabant, neque ullus erat propugnatoribus vacuus locus, ſummaque

que celeritate novus pro diruto murus objiciebatur. Ipſa denique fortuna obſeſſis vi a benignior, cùm ſive caſu, ſive dolo, quicquid ſulphurei pulveris in urbis expugnationem à noſtris paratum erat, illud totum unico temporis momento concepta flamma conflagrarit. Hinc hoſtibus data quies, donec ad caſtra major ejuſdem pulveris vis convecta eſt, inſtaurataque oppugnatio. Tandem Grito viſum eſt, oppidum non eſſe ampliùs irruptionibus tentandum, neque cum deſperatis agendum armis, ſed fame, quæ omnem audaciam proſternit. Crovariam itaque ad ripas Atheſis arcem expugnandam, ac Vicentinos colles obſidendos: non enim aliunde hoſtibus importari neceſſaria. Galli verò ad omnes impetus proni, crebrò ſibi per diruta mœnia aditum quærebant: at quia nulla murorum pars ſine præſidio, aut vacua machinis, ferè ſemper maxima ſubeuntium ſtrages edebatur, neque alia ſpes apud inc uſos, continuante obſidio, quàm propria animorum virtus, & conſtantia, præeunte Columna, ut verè appareret, tanti æſtimari exercitum, quanti ducem. Poſtremò, ut placuit, diuturno huic bello, maximiſque ærumnis finis impoſitus, pace Bruxellis inita inter Franciſcum Gallorum Regem, & Maximiliani Cæſaris nepotem Carolum: cum Venetis pactæ ſunt indu-

ciæ,

ciæ, ut intereà ſanctiùs de pace firmanda agi poſſet. Itaque hortante tandem Rege in eas conventiones cum Carolo itum, ut perſolutis ducentis aureorum millibus Reſpublica Veronam haberet. Quoniam verò hæc pactio aliquam Imperatoriæ exiſtimationi maculam irrogare videbatur, Brixiæ exemplo, Verona Gallo, non Veneto, permiſſa eſt. Senatus nullas non æquas conditiones duxit, modò optatiſſima urbe potiretur. Hanc Lautrechius ſibi à Cæſarianis traditam Grito ceſſit. Et hic Cameracenſis fœderis in Remp. bellique, quo jam octavum annum Italia miſerè deflagrabat, exitus fuit: in eo quis fortunæ, & humanorum eventuum viciſſitudines ſatis miretur! Una Veneti Senatus in turbidis rebus, converſo in ſe totius fermè Europæ impetu, conſtantia, atque prudentia, amiſſa recepit, priſtinumque imperii decus cum dignitate conſecuta triumphavit.

*FINIS LIBRI TERTII.*

JO-

# JOANNIS BAPTISTÆ VERI CANONICI PATAVINI

# RERUM VENETARUM

## *LIBER QUARTUS.*

**Bellum *Inſubricum ſeptimum.***
MDXXVII.

PAx, quæ in Italia diù integra ſperabatur, ſopitis jam tum bellorum incendiis, mutua æmulatione, & odio duorum potentiſſimorum Principum, Caroli Quinti Imperatoris, & Franciſci Primi Gallorum Regis, diſrupta eſt. Ille ſibi Mediolanenſem Principatum, quem Cæſarum appellabat patrimonium, ereptum: hic ſe Neapolitani Regni hæreditate ſpoliatum contra fas, acerbiſſimè querebatur. Hæ cauſæ bellum concivere toti Chriſtiano orbi luctuoſum: nam per ea tempora diſſidentium noſtrorum Principum ambitu, & pervicacia, altiùs erexerat animos Solymannus, Turcarum Imperator, civileſque Chriſtiani populi diſ-

cor-

cordias in ſua commoda vertens, haud cunctanter arma ſumpſerat : & ea bellorum tempeſtas Venetam quoque Remp. involvit, laſſam adhuc Cameracenſi vulnere. Porrò ut in parta tranquilitate Italia tantillùm conquieſceret, Leo Decimus Pontifex cum Gallo primùm, mox cum Veneto Senatu, quem Italicæ libertatis aſſertorem nuncupabat, fœdus contraxit in Carolum: ne ſi armatus, ut fama erat, hanc provinciam ingrederetur, confirmatæ pacis fructum ei adimeret. Igitur ex fœdere conjunctis in unum copiis, dum adverſus ferocem hoſtem pugnandum erat, ſeſe aperuere Leonis conſilia, Parmæ, ac Placentiæ dominationem affectantis : cùm enim eas urbes ſuæ familiæ acquirere Gallorum amicitia deſperaret, in Cæſarianas partes, ceu quæſtuoſiores, & in fœdus iis legibus deflexit, ut Cæſar expetita oppida ſibi traderet, ipſe verò Neapolitanum Regnum occupanti addiceret. Tanta rerum, animorumque ſubverſione commota Reſpubl. confeſtim per ſuos Oratores admonuit Pontificem, majoribus, quàm anteà, calamitatibus, bellorumque turbinibus patere Italiam, imò totam ſubjacere Europam ; cùm jam pridem, evulgata Caroli, & Franciſci diſcordia, Solymannum ad arma converſum certi afferrent nuntii. Cæterùm, ut primùm

in

in Gallos fœderatorum erupere odia, funeſtiſſimis bellorum incendiis Inſubria potiſſimùm miſerè jactari cœpit, Veneti ſanciti cum Gallo fœderis tenaces, Lautrechio, ſeptem armatorum millibus, parant auxilia. Parma belli prima ſedes à confœderatis hoſtibus deſtinata eſt: illam Proſper Columna Pontificii ductor exercitus aggreſſus, tanta Gallorum, Venetorumque conſternatione cepit, ut omnes ſimul copiæ veluti unica impreſſione ſimul fuſæ viderentur. Oppugnatæ, ac domitæ urbis rumor ad ſui recuperationem mirum quàm ſollicitarit Lautrechium. Is ſubmiſſis Mediolano copiis Parmam altero defectionis die & obſidione cinxit, & recepit, incredibili apud omnes admiratione. Poſt hæc magni nominis dux, Helvetiis obſtiturus, ad Oleum amnem victrices copias deduxit. Ea Natio uno, eodemque tempore Cæſarianis, Gallicisque ſtipendiis merebat, & in ſe invicem ferebat ſigna. Sed apud venalem gentem fas, ubi merces major. In Brixienſibus ad Octolengum omnia turbabat, horrenda in omnem ſexum, ac humanas, ſacraſque res graſſatione, fœderum ſanctitati prælata pecunia: cùm tamen è primis velitationibus animadverteret Lautrechius ſuperare hoſtes numero Mediolanum ſigna retrahit; & Venetos ad ferendam Laudi

Pom-

Pompejæ opem deſtinat : verùm inde recedunt haud pares propugnationi adverſus Columnam, toto exercitu circumvallantem oppidum, quo tandem etiam potitur, & pleraque alia caſtra conſequitur, quæ nulla prorsùs vi expectata, defecerunt. Sed ubi ad manus ventum eſt juxta ignobile municipium, Piccocam, infeliciſſimo Gallorum exitu, tota viſa eſt tremere Italia, veluti externæ gentis dominio paritura. Exinde cùm omnia magis arderent bello, & quilibet terrore tùm præſentium, tùm jamjam imminentium malorum metu trepidaret, Veneti, qui nunquam anteà non auxilia ſuis fœderatis ſuppeditabant, ut ob id Gallicæ fortunæ individui comites appellarentur, ſibi tandem unis rati finitimorum Principum, ac nobiliſſimæ provinciæ ſecuritatem concreditam, in Cæſaris amicitiam, ſocietatemque tranſiere, ſuadente Andrea Gritto, qui rediviva ſemper virtute ſe ipſo major, clariorque per id tempus ad clavum publicæ adminiſtrationis ſedebat. Videbatur abundè ſatisfactum Gallico fœderi, malebatque Senatus Venetus invidiæ objici, quàm communi deeſſe cauſæ. Tanta novitate iratus Franciſcus, Inſubriam ſumma vi pertentat, duce Gulielmo Gauferio, qui regia arma quocunque circumduxit, omnia ad deditionem prona habuit, Nova-

variam, Laudem Pompejam, & proxima quæque oppida. Sed hæc prima Gallorum breviſſimi temporis felicitas; ab Cremonenſi enim oppugnatione Gauferius Venetorum conſtantia repellitur, fugaturque demùm ab Cæſarianis memoranda ſtrage. Rex ſuorum internecionem ubi audiit, & quàm verè diceretur Italia Gallorum eſſe ſepulchrum, ipſe ſeſe hoſtibus, ac Regiam opponere majeſtatem decrevit, eòque citiùs ob delatam Caroli Borbonii defectionem: ſic in dies magis, magiſque gliſcentibus bellorum ſeminibus, Italia, facta veluti decertantium arena, tot, tantiſque repletur copiis, ut univerſi orbis imperium tenere iterùm potuiſſet, ſi illa, non in ſua viſcera, ſed in imminentia barbarorum capita convertiſſet. Ut igitur per Taurinos regia caſtra movere, & inſonuere armorum ſtrepitus, fortuna Gallorum conatibus adfuit: Mediolanum repentè ſubigitur, vicina caſtra, urbeſque, dato quaſi ſigno, victoribus ſe proſternunt, indecora fuga è munitionibus propulſantur noſtri, atque intra Ticini, Laudiſque Pompejæ mœnia arctiſſimè ſepiuntur. Interim tamen fregit Regis conſilia ineluctabilis fatorum vis: nam cùm diviſis hinc inde armis, quæ in una Ticini oppugnatione ſimul coire debuerant, hoſtes variè diſtractos, implicitoſque te-

tenere voluiſſet, erumpente cum Cæſarianis Borbonio, Gallorum ſtationes minùs defenſæ, vacuæque neceſſariis præſidiis occupantur, ingenti illorum ſtrage, ac ipſius Regis captivitate, qui, cùm nemo ingruenti undequaque hoſtili agmini frontem obverteret, equo ſemel, atque iterùm ſuffoſſo pedeſtre certamen inire cogitur, & ab hoſte traducitur in Hiſpaniam. Hac infanda expeditione, ac lacrymabili pro Gallis pugna, octo eorum millia cæſa dicuntur, cuncta bellica impedimenta amiſſa, & quod majus, tota Inſubria Carolo reſtituta: bello tamen oborto nullus finis dari poſſe videbatur, nulla Italiæ quies, vel capto Rege, vel Cæſare victore. Hic rebus tàm proſperè geſtis audax, feroxque animum ad altiora, & non conceſſa portendere viſus eſt, ſpretaque initorum fœderum ſanctione Franciſcum Sfortiam in Mediolanenſi arce clauſum obſedit: & quia non alia pacandæ Italiæ ſpes confœderatis reliqua eſſe videbatur, niſi Sfortia in priſtinum ſtatum reſtituto, nova Principum ſocietate Cæſareæ ambitioni erat obſtandum. Venetus prudentiſſimis conſiliis eò inclinabat, ut amplectenda cenſeret ea pacta, legeſque, quæ tutò Italicam ſecuritatem promitterent. Quamobrem cum ejus temporis Pontifice, Clemente Septimo, cum Florentina Rep. cum ipſo de-

demùm Gallorum Rege devincitur, qui Hiſpani cuſtodia liberatus, ſe iis conditionibus haud teneri profitebatur, quas non voluntas, ſed neceſſitas expreſſiſſet. Fœdus in Coniaci oppido icitur: decretumque, ut conſtitutæ ſocietatis auſpicia ab liberatione obſeſſi Sfortiæ fierent. Ad hæc expedit Carolus Legatum, qui Pontifici, Venetoque denuntiet, ſe & ad pacem, & ad arma paratum: alterutrum eligeret, qui aut quietem mallet, aut belli incommoda. Conſtanter, ac ùnanimiter reſponſum: à tot Principibus itum eſſe in fœdera, ut Italica libertas integra ſtaret: ab illis haud recedendum, niſi communi conſenſu, & certa cujuſque regionis incolumitate. Interim Venetæ, ac Pontificiæ manus Petro Piſauro duce Laudem Pompejam vi capiunt, captamque haud minori poſteà ſolertia Malateſta Baleonius retinuit. Summa tamen auctoritate Franciſcus Maria Feltrius Urbinatium Princeps præerat exercitibus, ac præſertim Veneto, qui inter cæteros decem armatorum millibus conſtabat. Hoc robore Mediolanum petendum erat, & Sfortia eximendus obſidione. At dum cunctando res agitur, nec præſto eſſent Helvetii, quorum novem millia Reipub. impenſis erant conſcripta, Sfortia, cui jam alimenta, & auxilii ſpes deerant, arcis deditionem facit,

una

una pro conditione Comum ſibi pactus. Hæc inter Baleonius vi Cremonam obtinuerat, quam ex fœdere Sfortiæ tradidit. Mutuæ intereà ſingulis fermè diebus fiebant urbium quaſſationes, deditioneſque, & interdùm uno, eodemque die ab hoſte captæ à noſtris recipiebantur. Procedente bello, cujus molem ſola Veneta Reſp. ſuſtinere videbatur, ſatis apparebat, pacta fœdera plus auctoritate, & fama, quàm viribus valuiſſe. Gallica enim tardabant auxilia, Helvetii in caſtra ſolutis ordinibus deſcendebant; ac per eos dies Pontificiæ opes acriter à Columnenſibus, Cæſareanarum partium fautoribus, ſollicitabantur. Hæc propter Venetus ſuorum finium propugnationem Feltrio imperavit. Quare nihil ampliùs tentatum, ſed aucto milite, urbibus, caſtris, populorumque tutelæ proſpectum, prætermiſſaque à noſtris Mediolanenſis expeditio, ne, dum aliena curarent, propria perderent. Cæterùm Carolus Borbonius, armis aliò converſis, Romam contendit, atque in nomen juſti belli adverſus Pontificem attexit denegatum ſibi tranſitum in Neapolitanos, quos per id tempus maritima noſtrorum claſſis exagitabat. Aggreſſus ille temerario auſu Romanam urbem, quaſi ſuo fato obſequeretur, dignum expeditionis fructum conſecutus eſt. Sub mœnibus enim,

dum

dum inter primores pugnam ciet, glande plumbea percuſſus interiit vir tanto exitu clarior futurus, ſi pro ejuſdem urbis defenſione concidiſſet. Milites cædis ſui ducis ignari, concepto impetu fervidi, Romana mœnia expugnant, captamque urbem Hunnis, ac Vandalis ſæviores diripiunt, tanto ſacrarum rerum, perſonarumque contemptu, tàm promiſcua miſerorum civium cæde, ut nulli ætati, nulli ſexui, nulli denique ſacrilego facinori parcerent. Romanæ calamitatis fama, totum Chriſtianum orbem pervagata, univerſos Principes ſummè commovit, atque in primis confœderatos; ita ut illicò miſſis ultrò, citròque legationibus, immortali penè odio ſimul in Cæſarem accenderentur, renovatiſque fœderibus indigni ſceleris vindictam expoſcerent. Dum igitur ultioni, ac Romanæ ſedis patrocinio parantur exercitus, atque adeò jam Lautrechius, auxiliario Veneto, Buſchum, Alexandriam, Ticinumque occupaſſet, Clemens parum decoris conditionibus ad Cæſareos inclinavit, vel captivitatis impatiens, vel vindictæ avidus in Florentinos, qui tum à ſuis deſciverant, ejectiſque Medicæis, popularem ſtatum inſtituerant. Exemplum ſecutæ ferè omnes Flaminiæ urbes in diverſa ſtudia ſcindebantur: Cervienſes, ac Ravennates non aliis,

P quàm

quàm Venetis obtemperare decreverant, eorum dominium ipſi libertati præferentes.

*Bellum Neapolitanum ſecundùm.*
MDXXVII.

MAri quoque adverſùs Carolum Quintum, Italicæ quietis perturbatorem, hoc tempore pugnatum eſt: & quidem ex condicto cum Gallis fœdere, primùm navigavit in Tyrrhenum Aloyſius Armerius viginti roſtratarum claſſe, & cum Prorege Neapolitano navali certamine tàm proſperè conflixit, ut ob partam de eo victoriam, & inſignem hoſtium jacturam, Galli iterùm ad Regnum Neapolitanum animos admoverint. Prope Seſtrium in Genuenſi ora primò commiſſa pugna, mox datus claſſi Legatus Auguſtinus Amulius; demandataque terreſtrium copiarum cura Petro Piſauro, & Andreæ Civrano, Neapolitanam provinciam unà cum Gallorum ductoribus Veneta agmina terra quoque invadunt. Expugnatis primò Puteolis, reliqua ſecus littus oppida facilè capta ſunt, eademque armorum felicitate in mediterranea penetrantes, edita Surrentinorum clade, quia reſtiterant, univerſum Samnium ſubjugarunt. Poſt hæc, ſuppleta claſſe, Petrus Lando è Corcyra in Campaniam trajecit, ibique, miſſus ab

Rege,

Rege, Lautrechius etiam affuit, ut junctis ſimul terreſtribus, maritimiſque viribus oppreſſi adhuc Pontificis vindictam, & Italiæ libertatem reportaret. Quamobrem Gallus, Veneto ubique ſocio, Genuam, & Liguriam omnem Regiæ poteſtatis fecit: Venetus, favente Gallo, Molam, Polignanum, & Monopolim, urbes, quæ jampridem moderato Reip. imperio aſſuetæ, ab Hiſpanis cupidiſſimè rebellarant, in deditionem accepit: ac conſequentibus ſeſe victoriis Brunduſium, omniaque Calabriæ, Apuliæ, ac Salentinorum municipia occupaſſet Landus, niſi ex Senatus decreto Gallis obſecutus, Neapolim cum claſſe excurriſſet. Ea urbs obſidioni, ac expugnationi deſtinata, dies aliquot in ſumma rerum penuria, ac deſperatione hoſtes morata eſt. Landus, cùm primùm applicuit, omnem mari commeandi facultatem ſuſtulit, eandem terra Galli eripuere: inde obſeſſi brevi erant ſe dedituri, recaſuraque Neapolis in Gallorum dominationem, victis maritima decertatione hoſtibus haud procul Salerno. At interim pervagata excercitum lues, extinctus Lautrechius, diſſipataque procellis claſſis, & oppreſſæ immodico æſtu Gallorum reliquiæ, Neapolitanum obſidium fregere, quaſi tot ærumnis fortuna edicere voluiſſet, Italiæ imperium Gallis non eſſe decretum, neque Venetæ Reip. ſub

Apulò Cœlo virium ſuarum propagationem.

## Bellum Inſubricum Octavum.
## MDXXX.

DElata ad Cæſarem Gallorum, Venetorumque impreſſione in Inſubriam, ac Neapolitanum Regnum, extemplò Henricum Brunſuicenſium Ducem cum exercitu ad ultionem properare juſſit in Italiam, quæ nondùm fatorum rabiem tot continuatis calamitatibus exſaturaverat. Hoſtis, qui famam ſui adventus prævenerat, ab Tridentino jugo in Veronenſem agrum diffuſus, villarum incendiis bellum primò miſcuit: poſtremò ad oppidorum converſus expugnationes, Piſcherium, aliaque circa Benacum fortia munimenta in Cæſaris obſequium vi traxit. Pejora moliturum Germanum hominem cohibuit Franciſcus Maria Feltrius, Urbinas, Veneti militis imperator, qui motis è Bergomatibus caſtris inſultanti fit obvius, & commiſſis per occaſionem certaminibus eò penuriæ, metuſque adegit Cæſarianum ducem, ut nunquam auſum è ſtationibus egredi, fame, ac militum fuga inermem propè redderet. Profligato, atque ita fracto hoſte cuncta deinceps proſpera fore videbantur, modò Antonius Leva,

va, Hiſpanarum acierum ductor Mediolano pelleretur. Huic Feltrii ſententiæ adhæſit Franciſcus Borbonius, ab Rege per eos dies Lautrechio in bellica adminiſtratione ſuffectus. Sic ad animorum concordiam accedentibus fœderatorum Principum viribus, Ticinum, paulò ante receptum ab Hiſpanis, noſtrorum validæ oppugnationi primùm ſuccubuit: oppidum enim corona cinctum, & majoribus tormentorum machinis diù concuſſum, obſidentibus tandem patuit, cùm per abrupta mœnia cæteris anteſignanus Feltrius ad interiora penetraret. Hac victoria, quæ ad totius Mediolanenſis Ducatus occupationem erat inſtrumentum, incertum, cur noluerit uti Borbonius, ſuſcepta tunc in rebellantes Ligures expeditione. Victoribus nihil præter Mediolanum reliquum, erat quo ſubacto jam neminem vinci puduiſſet. Verùm abeuntem Gallum à tergo inſecutus Leva, noctu, ac ſine militari ſtrepitu, ut illum falleret, circa Landrianum repertum malè mulctavit. Exinde Hiſpanus, concepta ſpe noſtri etiam diſſipandi exercitus, nulla mora cis Abduam caſtra diſpoſuit, Feltrius inſectantes hoſtiles manus ſimulata fuga decipiens, compoſitiſque dolis fermè peditum duo millia trucidavit, atque Levam veluti è naufragio fugientem cum paucis Mediolanum uſque perſecu-

tus eſt. Sub hæc certis nuntiis evulgabatur, Cæſarem in Italiam venturum, totiſque viribus oppugnaturum Remp. quæ una illi rerum Italicarum fortunas interturbabat. Non uſq; adeò timebat eam famam Vanetus Senatus, jam profeſſus, ſe omnia Carolo redditurum infeſta, modò Gallis eadem cura eſſet: qua de cauſa facti novi militum delectus, firmioribus præſidiis munitæ Apuliæ urbes, adjutus Sfortia pecunia, & milite, quo impigrè bellum ſuos in hoſtes capeſſeret; recenteſque ornatæ claſſes, ut nemo non ad ſtuporem miraretur Venetam Remp. ex Cameracenſi conſpiratione adhuc anhelantem, tot cogere exercitus, tot in locis reſiſtere vi, atque conſtantia, ac reliquis Italiæ Principibus optatam provinciæ quietem per ſe ſolam reſtituere potuiſſe. Verſabatur in hoc rerum ſtatu Italia, atque in dies magis, magiſque terrebatur adventu Cæſaris, cùm nuntiùs de pace affertur, ſed muliebri firmata ingenio, Margaretæ ſcilicet Auſtriacæ, & Ludovicæ Galliæ Reginæ: eaque Cameraci ſancita, excluſis cæterorum Principum Legatis, Carolo tantùm, & Franciſco proſpiciebat; Nobis verò nihil conſultum, ſed quid boni ſperari ex ea urbe poterat, ex qua paucos ante annos omnium miſeriarum colluvies emanaverat; Meritò igitur commota eſt Reſp. quòd nulla ſui ratio eſſet habita: quare Gallorum

rum ſocietate reſciſſa, omnia devovit Sfortiæ, ne avito ſpoliaretur imperio, atque in novum belli apparatum ſumma cura incubuit. Tandem, Deo propitio, ad pacem animum adjecit Carolus, in Pannonia per ea tempora Turcicis armis divexatus. Igitur in Bononienſi conventu decretum eſt, ut erogatis Cæſareæ majeſtati centum aureorum millibus Veneta Reſp. quaſcumque urbes, oppida, caſtra, juraque obtinuiſſet in continenti, liberè deinceps, ac pacificè poſſideret, Pontifex Flaminiæ civitates reciperet, occupataque Regni Neapolitani municipia reſtituerentur: ita demùm Reſp. poſt diuturna, ac graviſſima tot annorum bella, tantaſque calamitates, quas non ſine Divino numine in experimentum Venetæ virtutis, & conſtantiæ illatas putandum, pacem, ad quam ſemper ſua conſilia, vireſque direxerat, cum dignitate obtinuit.

## *Bellum Turcicum quintum.*
## MDXXXIX.

DUm in Italia, rerum quondam domina, Chriſtiani Principes, fatiſne, an invidia, odioque inter ſe, tùm de gloria, tùm de potentia præliabantur, alibi barbaræ gentes noſtrorum ſanguine ſqualebant. Quantum ſcilicet cruoris hauſit Solymannus, Belgrado expugnato, vaſtatis

Pannoniis, occupata Buda, Viennaque obſeſſa: nec minus formidandus maritimis viribus, capta, direptaque Rhodo, atque inde pulſa Hieroſolymitana Religione, paſſim direptis, ac incenſis oppidis, ac populis immanem in modum cæſis. Hiſce cladibus, & injuriis excitati Clemens VII. Pontifex, & Carolus Imperator in unum coeunt, ut effrænem, & barbarum hoſtem repellerent, & ita, quam Cæſari pacem communium ſacrorum religio ſuadere non potuit, extorſit Turcarum metus. Interim Solymannus accepto decretæ in ſe expeditionis nuntio, Chariadeni celebris piratæ opera Tyrrhenum littus populatur: ut à Barbaro illata damna, reponeret Andreas Auria, juſſu Cæſaris, in Græciam ſolvit, repulſoque ex Ambracio ſinu Himerali, Othomannicæ claſſis præfecto, Coronem, Patraſque in Peloponneſo obtinuit. Nec defuere præclara ingenia præliis tùm maritimis, tùm terreſtribus enarrandis, quæ per ea tempora inter Cæſarem, Turcamque commiſſa ſunt. Veneti autem inſtructis ſexaginta triremibus cura, ac imperio Vincentii Capellii, inſularum, urbium, littorum, ſubditorumque defenſioni conſuluerunt. Intereà per occaſionem belli, quod inter Cæſarem, & Turcam gerebatur, non defuerunt, quî piraticum in morem noſtra maria infe-

ſta-

ſtarent. Prædonum ultio Franciſco Dandulo, Adriatici Sinus præfecto mandatur. Hic ad Saſonem in Epiro latrocinantes inſequitur: at numeroſiores aggredi non auſus, verſuſque in fugam, eorum fit præda, atque Conſtantinopolim deportatur, poſteàque è captivitate reverſus, Jaderæ ob rem turpiter adminiſtratam mœrore contabuit. Haud multò poſt Maurus Alexandrinus, ex Coronenſi obſidione ſolvens in Africam, Hieronymum Canalium, claſſis legatum, apud Cretam offendit. Noctu id accidit, atque uterque diù inter ſe falſa de hoſte conjectura dimicavit, Venetus ſibi obvios piratas, Turca, Hiſpanos eſſe ſuſpicatus: ſuperante Canalio, Maurus, totis penè ſuis exutus viribus, captus eſt: attamen ſtatim dimiſſus, cùm nomen ediceret, expeditaque ad Solymannum legatio, quæ nocturnum facinus excuſaret, ne Venetus peccaſſe in fœdera crederetur. Sub hæc, fugato Chariadeno, Carolus Quintus Tunetum recuperat, & precarium regnum Muleaſſi reddit. Moritur interim Romæ Clemens Septimus, eique Paulus Tertius ſublegitur; quo tempore ex Franciſci Sfortiæ interitu, novique Pontificis electione, aliæ ſpes, alii hominum animi, alia quoque Italiæ fortuna videbatur, dum ex publicis

perturbationibus privata commoda ſibi aſtruit ambitio. Abſente Carolo, Franciſcus Rex ad veteres redit inimicitias; quia continuum inter æquales diſcordiæ malum. Allobroges primi omnium Gallica arma ſenſere: eorum veluti contagione infecta eſt Inſubria, longoque temporis tractu peſtis illa in Italia morata eſt, occupatione, munitioneque caſtellorum, captiſque ſemel, ac iterùm à diverſis unis, iiſdemque urbibus. Poſtremò reſedit morbus, Regiſque cupiditas reſtituit, cùm ad ſuos conatus trahere nequicquam Venetum tentaſſet, qui ex inſtituto Italicæ libertatis vindex acerrimus non aſpernenda militum manu res Mediolanenſium tutabatur. Hinc indigno Chriſtianiſſimi Regis conſilio apud Solymannum criminatur Rempubl. quòd cum Cæſare ſentiret, quòdque tandem conjunctis viribus Græcia petenda eſſet. His querelis Barbarus in noſtram perniciem extimulatur, unde illud bellorum erupit incendium, quo multos annos graſſante penè conflagravimus. Impia igitur diſſeminante Oratore Gallico, æſtuanteque in Turca latiùs dominandi libidine, advenit Conſtantinopoli legatus, ſciſcitatum, an quem ſocium, vel hoſtem haberet Solymannus, eundemne Reſpub eſſet habitura, utque ea de re Senatus pronuntiaret. Hic quamvis ſe amicum, fœde-

ratum-

ratumque Othomannicæ domus aſſereret, atque amicitiam ſanctè ampliùs culturum, nihilominùs propoſito edicto Veneti mercatores ubique locorum Turcicæ ditionis cum mercibus intercepti ſunt, interfecti plures, captivi peſſimè habiti, eductæ regia urbe ducentæ naves, Luphtibejo, & Ænobarbo ducibus, atque terra innumerabiles legiones ad Aulonem profectæ. Tanti apparatus fama expeditiores ad bellum Venetos reddidit, extemplò feſtinati delectus, procinctæ centum triremium claſſi præficiuntur Hieronymus Piſaurus, & Joannes Victurius: hiſque imperatum, ut alter Corcyræ, alter ſinus Adriatici curam, propugnationemque ſuſciperet, ſed neuter eorum niſi provocatus in pugnam iret. Porrò Turcica rabies per id tempus in Hiſpanos effunditur. Barbari noſtra prætervecti maria inoffenſi, cùm militaria amicitæ ſigna edidiſſent, in Salentinorum oras graſſationibus, & incendiis deſæviere. Tandem impotenti odio converſi in Venetas ditiones omnia hoſtiliter agere, prædas abducere, rapere mortales in ſervitutem, tentare oppida. Incitatus præter deſtinationem in Rempubl. ferebatur Solymannus quorumdam noſtrorum ducum temeritate, quoniam regium ſibi captum navigium, interceptam onerariam, ejectumque Adriatico Janusbejum trierar-

cham conquerebatur. Hæc propter ab Senatu miſſa legatio, quæ Barbarum deliniret, ſed omnis ſollicitudo, ſtudiumque incaſſum adhibita. Hoſtilis itaque claſſis, Hydrunto egreſſa, Corcyræ parat expugnationem, adjuvante terreſtribus copiis Chariadeno: porrò hoſtium conſilia maturè detegens Piſaurus, utramque oppidi arcem validiſſimo præſidio munivit, admonuitque ſubinde Patres, Turcam non niſi pari virium robore debellari poſſe: propterea in ſocietatem adverſus communem hoſtem reliquos Italiæ proceres facilè pellexit Reſpub. Ea Romæ inita, atque in primis contracta cum Cæſare, intentiori cura ſe bello expedit Venetus, eòque alacriùs, cùm nullus in urbe eſſet, qui non cum fortunis vitam ultrò proferret. Interim Solymannus Corcyram toto invaſerat bello, arctèque vallaverat. Sed obſeſſi, Aloyſii Ripæ, & Simeonis Leonii Venetorum excitati virtute, erumpendo ſæpiùs, æneiſque machinis, hoſtiles undique vires adeò debilitaverant, ut, relicto tandem oppidi munimento, ſituque, atque exploratis propugnantium viribus, hoſtis re infecta diſceſſerit. Verùm dum Conſtantinopolim repetit, in ipſo tranſitu Buthrotum, in Communitia caſtrum, occupat, deportatis in ſervitutem incolis. Hæc Turca agebat, cùm Piſaurus, in Adriaticum

de-

deflectens, Venetis obtinuit Scardonam, opportunam ad invadendam hoſtilem regionem arcem, non procul à Sico. Victurius quoque Obroatium vi ſubjugavit, oppidumque tamdiù retinuit, donec poſteà Liburnorum, ſeu Uſcochorum, adverſæ nobis gentis auxilio, Præfectique incuria, amitteretur. Solymannus ex his confirmato odio majus bellum coquebat, ut exinde Caſſino, & Chariadeno præciperet, oppugnandum quidquid Venetorum eſſet. Itaque per Caſſinum Nauplia, & Epidaurus oppugnantur, irrito tamen conatu; alibi everſa Ægina inſula eſt, Paros ſubacta, Naxus facta tributaria, atque Chariadeno, quacumque ductabat claſſem, reliquæ è Cycladibus paruere. Perturbatæ tot ærumnis Reipubl. major acceſſit trepidatio, cùm fama per Italiam augeretur, Solymannum præſenti anno MDXXXIX Cretam inſulam aggreſſurum. Hinc nullam ulteriùs moram paſſi Patres, explicato jam bello adverſus Tyrannum, Cæſaris, ac Pontificis auxilia feſtinarunt. Nulli non metuendus erat hoſtis, nec niſi robuſtiſſima vi coercendus. Itaque ex fœderum legibus maturantur ſuppetiæ, ſummaque maritimarum rerum cura, ac in cæteros navium ductores imperium uni Andreæ Auriæ, Cæſarianarum virium moderatori, confertur: noſtræ claſſi Vincen-

tius Capellius: Pontificiæ Marcus Grimanus, Patriarcha Aquilejenſis præerat; totuſque apparatus CC. fermè triremibus conſtabat. Nondum tamen Venetus *claſſiarius* urbe ſolverat, cùm jam Chariadenus, Ægeum permenſus, atque in eo *ſparſis* potitus inſulis, Cretam applicuit C. ac L. navibus. Porrò in Rethymnum agrum temerè ſuos expoſuit, quia ſupra fidem durè nimiùm ab exeuntibus oppidanis excipiebantur. Sed ab Suda Cydonem uſque tutiori deſcenſu quidquid obvium habuit Barbarus more ſuo afflixit: urbis denique attentans excidium ab Andrea Grito Præfecto ſommovetur parva Italorum manu, totaque poſtremò ab inſula turpiter ejicitur. Intereà Caſſinus Naupliam in Peloponneſo rursùs invadit, Nadinum, & Tranam arces evertit, & ulteriùs inferens arma tanto terrore corripuit Illyricum, ut momento videretur Turcæ ceſſurum, niſi Sicenſium conſtantia in toleranda obſidione eam provinciam confirmaſſet, ſolertique patientia docuiſſet, nullo metu coſternari libertatis cuſtodiam. Hic rerum erat ſtatus antequam ex compacto conveniſſent Capellium Corcyra in inſula Pontificii, Hiſpanique claſſiarii: & ubi de belli ratione condictum eſt, Grimanus Ambracii ſinus municipium nomine Nicopolin, Prævelam hodie, Pauli Juſtiniani virtute propè captum omninò ſubjugaſſet, niſi diſſipa-

tus

tus in vicina rumor Nicopoleæ oppugnationis finitimos barbaros ad opem conciviſſet. Quare ille à validioribus turmis petitus obſidionem ſolvere cogebatur. Ita invidente fortuna, egregii auſus laude fraudatur Pontificius ductor. Terreſtris potiſſimùm ea erat expeditio, quæ nunquam Auriæ placuit, qui Turcam navali tantùm pugna delendum opinabatur, ideòque ſupervacuum ducebat circa arces, muroſque immorari. Mari ergo rem ſtatuit decernere: eadem in hoſte videbatur voluntas, qui ex Epiri faucibus in apertum claſſe promotus noſtris pugnandi copiam exhibuit, & inſigni quidem audacia, quia majori pollebat vi, ſed certamen haud detrectavit Chriſtiana claſſis. Capellius primum acici locum, Grimanus poſtremum obtinuit. Ille hoſticam, quo fremebat irarum æſtu, impetuque adortus Auriæ ſententia victoriam retuliſſet, niſi è veſtigio Veneti ducis nomen, & virtutem reformidans Chariadenus notas anguſtias, latebraſque captaſſet, & obverſis puppibus in Ambracii ſinus anfractibus ſeſe abdidiſſet, ubi aut omninò perdi, aut exitu prohiberi potuiſſet, ſi eadem Auriæ mens fuiſſet, qui patenti tantùm æquore cum Turca pugnandum inclamabat, fruſtrà conquerente, ac objiciente Capellio, Chriſtianorum eſſe aut generosè vincere, aut pro patria, & pro ipſa religione gloriosè occumbere. His tan-

tandem victus Auria prælium imperat. Sed cùm Veneti conſilio nequicquam fortuna votis initio reſpondiſſet, magis in arctas fauces penetrante hoſte, palàm Cæſarianus dux ſe ſubducere, prælii metuere diſcrimina, anguſtias declinare, timere inſidias, declinandis, quàm contemnendis hoſtibus melior. Turca victus haud dubiè fuiſſet, ſi noſtri auſi eſſent vincere. Inde cùm ipſi creſceret audacia, è faucibus erumpens fœderatam carpſit claſſem, eique duas onerárias, totidem majores naves, triremes quatuor ademit. Ob ſuſpectam quoque Auriæ fidem reſtinctus in cæteris ducibus generoſi animi ad gloriam impetus elanguit. Ex hac veluti fuga Corcyram proræ converſæ: ad proximam inſulam Paxum vectus Chariadenus, ut exprobraret, traheretque in pugnam meticuloſos. Corcyræ hybernatum eſt: deinde educta claſſis per Rhizonicum ſinum ad Neocaſtri oppugnationem. Hanc præcipuè moliuntur Veneti magnis curis, animiſque, ut acceptam ſuperiori anno labem obliterarent: in muros munitiſſimi oppidi compactis ſcalarum vice remis conſcendunt, tutioremque expoſitis poſtremo loco Hiſpanis reddunt acceſſum. Sic mari, terraque re ſatis geſta feliciter, Neocaſtrum capitur, ejuſque arx, quæ quaſi altera civitas reluctabatur, triduo poſt domita eſt. Oppidum conjunctim ſuba-

ctum

ctum ex formula fœderis Venetæ Reip. debebatur: illud tamen Hiſpani ſuo juri aſſerunt, præſidio impoſito. Facinus uti erat indignum, ita acerbè reprehendit Capellius, atque Auriam, hominem Ligurem, antiquum Veneti nominis hoſtem execratur, cùm quæcumque ageret, ad unius Cæſaris utilitatem revocaret. Ejuſdem quoque vel ignavo, vel maligno conſilio effectum, ne poſt debellatum Neocaſtrum penitùs etiam mari deleretur Chariadenus, quem capti oppidi fama properantem ad ſubſidium fœda tempeſtas aggreſſa ad Saſonem inſulam totius fermè claſſis jactura, ſtrageque exarmaverat. His de cauſis, & quia ſuam Auria maturavit in Siciliam profectionem, odiſſe cœpit Venetus Hiſpanorum ingenia imperii avida, infidaque, cùm præſertim Neocaſtri, ejus gentis, præſidium in Aſcrivienſes quoque crebrò per ſcelus inſiliret. Itaque averſo à ſocietate animo, in ſpem futuræ pacis inducias à Solymanno petendas ſtatuit. Attamen ille ferox, furenſque amiſſo Neocaſtro, recollectis in unum viribus bellum, vindictamque ſollicitabat, deductiſque in Peloponneſum copiis Naupliam, Epidaurumque acerrimè premebat. Sub ea quoque tempora Dragutes, claſſis præfectus, noſtra maria belli tempeſtate præcluſit, Cretam attrectavit, atque imminuta Franciſci Paſchalici

claſ-

claſſe tribus abductis triremibus, Cydonium agrum populatus eſt: urbi demùm imminentem militare Antonii Calbi Prætoris robur depulit. Ad hæc Chariadenus, reparatis naufragio navibus, Neocaſtrum vi petit. Obſtinati hoſtis metu perculſi Hiſpani Veneto illud idem municipium tradere peroptabant: ſed quæ debita ex fœdere ſæpiùs anteà petita nunquam obtinuit, importuno quidem tempore oblata recuſavit. Cùm itaque dies aliquot concuſſum eſſet oppidum, Turcæ iterùm patuit, præſidiariis aut occiſis, aut in ſervitutem raptis. Finitimæ gentes, quodam veluti morbi contactu, barbaro manus dedere victas: concidit eo pacto Rizanium: ſtetit Aſcrivium Matthæi Bembi conſtantia. Hæc agebantur, cùm Petrus Landus Princeps ad Turcicum Imperatorem Legatos mittit, ut, quæ pacis ſtudia Venetus animo volvebat, eadem apud Solymannum perficerentur. Thomas Contarenus Barbarum cum primis fruſtrà adiit iniqua flagitantem; mox Aloyſius Baduarius. Cupiebat Reſp. ſe novennali bello, eoque graviſſimo explicare: nullum nempè fœderi fructum experta: ſuſpectam eſſe Hiſpanorum fidem: in ſe denique unam belli prima, & ultima damna intentari. Accedebat his ſumma rei frumentariæ penuria: & quòd commeatus ab confœderatis Principibus denegati, à Turcico Mœſiæ præfecto

ſto conceſſi uberrimè in urbem comportarentur. Baduarius itaque Conſtantinopolim ablegatus, ut pacem pecunia redimeret: ſin id parum procederet, quovis modo obtemperaret ſecretioribus mandatis, quibus injunctum, ut ex neceſſitate Naupliam, Epidaurumque Turcæ publico nomine offerret. Non defuere perfidi cives, qui rem ſilentii ſacramento actam detegerent, unde Baduarii in regiam urbem ingreſſum prævenit prodita fides. Indequævis pecuniæ ſumma expetitarum urbium loco ab Solymanno conſtantiſſimè neglecta; atque ita in eas pacis conditiones ire Venetus Orator coactus eſt, quas Turca maximè optabat. Non alio modo firmata pax, cujus nuntius Venetias allatus, etſi omnium ordinum ſui expectatione erexit animos: ubi tamen de conditionibus eſt relatum, mirum, quàm acerbus dolor, ac veluti ſtupor univerſam civitatem occuparit. Proinde in Baduarium fremere vulgus, jactare convicia, illum poſtulare ad ſupplicium. At demùm proditione detecta, ſumptaque de perduellibus pœna, viri illius nomen, famaque illuſtrior emerſit, ac gratior pax extitit, quæ cuivis bello etiam juſto præferenda eſt.

*Receptum Marianum.*
MDXLII.

MArianum, Fori-julii oppidum Venetis adhærens æſtuariis, Reipub. Cameracenſi conjuratione ſublatum proditione, hoc anno Ferdinando Auſtriaco Romanorum Regi ſubtrahitur Beltrandi Sacchiæ Utinenſis aſtutia. Hic cum ſibi notis, fidiſque ſociis mercatorem ementitus intrat oppidum, Germanumque præſidium ejecit: accitoque Petro Strozzio Florentino exule caſtrum Gallis acquiſitum voluit, erectis regiis vexillis. Moleſtus Senatui hic nuntius fuit, quia ob id factum Auſtriacis eſſe poterat ſuſpectus. Se verò à fraude liberum, fœderumque cultorem publicavit, mulctatis carcere Sacchiæ affinibus, ſubrutiſque munitionibus, quas Strozzius mare versùs extruxerat. Proximum intereà bellum urbi imminere videbatur, cùm jam invicem committerentur Gallus, & Germanus. Ille Marianenſibus importabat auxilia: hic non tàm terra, quàm mari oppugnationem moliebatur. Maritimas vires impediebant Veneti, ne ullum ſibi jus Ferdinandus acquireret in Lignano portu, quò Tergeſtinæ naves ad obſidendum convenerant. Subinde à Strozzio venit legatio, qua ſibi Mariani dominium regia Franciſci donatione

pro-

proprium fateretur, illudque Reip. venditurum; emptionem ſi recuſaret illa, non deeſſe præpotentem Principem, cui quovis ære placeret oppidum. Patres haud ignari, eum eſſe Turcæ addictum, cùm nihil acerbius ducerent, quàm in ſuæ ditionis viſceribus, atque in conſpectu ipſius urbis ſpectare Barbaros, ſtatuere pecunia redimendum eſſe oppidum, numeratis Strozzio trigintaquinque aureorum millibus. Propterea ablegati ſunt ad Ferdinandum Oratores, qui exponerent, non tenuis potiundi caſtri libidine, ſed neceſſitate compulſum Senatum, minitante Gallorum duce Strozzio, ſe Turcis illud traditurum, Caſtrum coemiſſe: nihilominùs quæ ſuboriri inde poterat inter Auſtriacum, Venetumque diſſenſio, prudenti Senatus conſilio alia non modica Germano Principi nummum erogatione diſcuſſa eſt: atque exinde in Marianenſibus ſuum jus quietè in hunc uſque diem Reſp. tuetur.

## *Uſcochi primùm compreſſi.* MDXLVI.

LIburnia ſupra intimum Adriatici ſinus receſſum, vel ipſo antiquitatis teſtimonio latrociniis infamis, ab ſævo, prædæque aſſueto populo incolitur. Veluti è Narentanis cineribus enata gens, quæ iterùm rapinis, fraudibuſque rem

Ve-

Venetam turbaret. Perditis, furioſiſque latronibus, quos Uſcochos vocamus, audaciam dabat alieni belli tumultus, implicataque graviſſimis curis Rep. impunè graſſabantur. Etiam auſi non ſemel Turcicas ditiones prædari, Solymannum in ultionem ſæpiùs provocaſſent, niſi memor pacis Senatum priùs admonuiſſet, ut infenſos latrones reprimeret, ne ſibi demùm neceſſe foret claſſem ablegare in Adriaticum adverſus rapaciſſimam gentem. His querelis non minùs, quàm acceptis incommodis juſſu Patrum in graſſatores multis biremibus procurſum eſt, atque ita primùm ejus gentis ſtrage, fugaque compreſſi impetus, ſolum, ſalumque truci prædone purgatum, Turcica ira diſcuſſa.

### *Expeditio ſexta in piratas.* MDXLVIII.

PIratæ plures annos hæc maria veluti obſeſſa tenuere, ut nihil tutum reſtaret ultrò, citròque commeantibus: direpta navigia, intercepta corpora, furta, cladesque Venetiis quotidie fermè exaudiebantur. Humani generis hoſtes, mandante Senatu, Laurentius Amulius perſequitur. Hic dum toto errat Adriatico, ut graſſantem peſtem extingueret, Sabbam piraticum caput cepit, & occidit.

dit. Ruſtenus, digreſſo in Perſidem Solymanno, Conſtantinopolitanus Præfectus viri ſibi amiciſſimi necem armis ulciſci parabat. Quamobrem ad placandum Ruſteni animum, ne alieno tempore in ſe periculoſiſſimum bellum converteret, Reſpubl. maris imperium Amulio abrogat, imperatque exilium, donec ſopita Barbari indignatione, patriæ, ac priſtinis honoribus reſtitueretur. Quartodecimo poſt anno invaleſcentem magis piratarum injuriam coercuit Antonius Canalius, qui latrocinantes inſectatus ad Picentum littora fugavit: illi in continentem pro effugio dilapſi malè ab incolis excepti ſunt. Sub idem tempus etiam Chriſtophorus Canalius haud procul Cephalenia pari exitu prædantes oppreſſit, & ad Saſonem quinque piraticas adortus aut captivitate, aut fuga debellavit, duabuſque in poteſtatem redactis, reliquas intento quàm maximè remigio inſecutus peſſumdedit, ultimo tamen fato, cùm ex acceptis impigrè vulneribus Corcyræ occubuerit. Altero inde anno Philippus Bragadenus adverſum idem barbarum genus in Apulam oram effuſum opportuna ad ultionem claſſe navigavit. Res proſperè navata eſt propè Sipontum, ubi, quos cum infami biremium apparatu non caſtigavit occiſione, prædaque, vivos ad vicinarum gentium rabiem propulſavit; ut enim

nim attigere ſolum, à convolantibus undique agreſtibus necati ſunt. Eadem fermè tempeſtate cum Dragute, qui oppugnatis, captiſque juxta Ænariam inſulam aliquot Chriſtianorum navibus Ægeum repetebat, Petrus Thronus Cretici maris cuſtos congreditur. Victus, trucidatuſque hoſtis eſt, licèt ſe non piratam, ſed Solymanni militem aſſereret: verùm regi frænis nequit ira, victoriaque feroces primos impetus habet. Delatam in hunc modum viri necem graviter adeò tulit Turcicus Imperator, ut illam ſe bello vindicaturum denuntiaret, niſi à Veneto ſibi ex æquo ſatisfieret: ea propter Senatus in Thronum animadvertit exilio, quòd pacis violaſſet conditiones, quibus cautum, ne in Turcas milites à certamine ſuperſtites capite ſæviretur, ſed vivi Byzantium in cuſtodiam remitterentur: ſic punita Throni audacia, adjuvanteque apud Solymannum Danielis Barbadici Legati dexteritate, irati Principis animus reſedit. Poſtremò varios in dies congreſſus noſtri Claſſiarii committebant cum efferа ea prædonum colluvie rapinarum, ac ſanguinis avida, commixtis in unum Turcis piratis, Uſcochiſque, qui tùm ob corporum, naviumque pernicitatem, tùm aſtum in exercenda piratica nunquam penitùs extingui potuere. Sub hæc tempora Equites Rhodii magna ſui nominis invidia in noſtros non diſſimili arte involuti fue-

fuere: nam primùm duce Capuano Priore, Rhodiæ naves per Ægeum, & Lybicum mare infeſtis prædis agebantur, nec Turcarum manubiis contentæ, Cyprios etiam, & Cretenſes populabantur: in hos incruento bello animadverſum eſt, evulgato edicto, quo Hieroſolymitanæ Familiæ opes, quæ in Reipubl. ditionibus locupletiſſimæ ſunt, ſequeſtra inhibitione detinerentur, quouſque per Rhodiorum Magnum Magiſtrum damna, ut factum eſt, dominis penſarentur. Eoſdem ad Chiſamum quatuor triremibus ſimilia auſos Philippus Paſcalicus Cretenſis cuſtodiæ Præfectus potenti, ac irata claſſe turbavit, captis ratibus, & viris. Ultio hæc per Europam mira prævaricatione Venetæ ſinceritatis notata eſt; verùm ubi Reipubl. ſtudium maritimæ quieti intentum innotuit, eandem ab omnis labis macula liberavit.

## *Bellum Turcicum ſextum Cyprium. Nicoſia ſubacta.* MDLXX.

SElymus ad Turcici imperii gubernationem evectus, mortuo Solymanno patre, dum latiùs dominandi cupiditate flagrat, ac legi in primis optat inter ditiones, tituloſque ſuos Cyprum, in ejus inſulæ opes impetum machina-

Q tur:

tur: ita nulla alia cauſa, nullaque juſta belli occaſio unquam prælata, quaſi ex arte novi Imperatoris eſſet pejerare, reſcindere fœdera, omniaque agere ad voluntatem. Accedebat Muſtaphæ aulici magnatis aſſentatio, potentiam, vires, majorumque exempla cupido Principi commemorantis, Chriſtianorum quoque diſcordias, civiles pervicacias, & inertiam: differebat contrà verbis, & gratia Mehemetus Præfectus Prætorius, quem Barbari Viſirum appellant ſupremæ apud ſuum Regem dignitatis. Omnia hæc litteris Marci Antonii Barbari Legati ut afferebantur, ſic credita: neque enim, quæ ſecretò etiam agitabantur, diù vigilem miniſtrum latere poterant; cùm & per id tempus nonnullæ mercatorum Venetorum onerariæ diducerentur, quaſi iis opus eſſet regio uſui ad res omninò diverſas, & diſſitam alio orbe expeditionem. Igitur prætexentis Turcæ fraus Senatum diù in ſuſpenſo non habuit: cœpti delectus, omniſque Illyrici, & Epiri futuris incurſibus patens ora valido præſidio, & commeatibus inſtructa: Legato Joanni Legio injunctum, ut navibus, Julio Savorgnano, ut terreſtribus copiis eam provinciam, quà opus, tutaretur: in Cretam abire juſſus Laurentius Amulius ad ſupplendam XX. triremium claſſem, Lucæ Michaelio Cydon demandata, Sebaſtiano Venerio Corcyra:

Fran-

Franciſcus Duodus majoribus triremibus XI, minoribus LXXX. nauticæ peritiſſimi cives præfecti ſunt: navium procuratio Petro Throno, nuper patriæ reſtituto commendata, & his omnibus mandatum, ut parerent Hieronymo Zannio totius claſſis Imperatori, quæ erat triremium LXXX., quinqueremium XI., onerariarum navium X., & myoparone ingenti. Sfortiæ verò Pallavicino omnis rei terreſtris ſumma adminiſtratio commiſſa. Quoniam autem inſtantis belli graves procellæ non ſolùm Veneto imperio, ſed cæteris quoque nationibus præſagia inconditi periculi ex alto ferebant, nulla mora viſum eſt impendentis ruinæ admonere in primis Romanum Pontificem Pium V. per Michaelem Surianum. Ille ad certiſſimæ calamitatis famam excitatus, & ad Venetæ exiſtimationis memoriam, & verſus beneficia in Sedem Romanam promptus, inter etiam purpuratos Patres obloquente Granvellano, ſtudio Hiſpanicarum partium, nec meritis Reip. nec officio defuit ſuo. Jam primùm ſtatutis per ſuffragia Cardinalium ſubſidiis, quem vicinæ ſortis contagio cauturum ſibi inter alios noverat Philippum Hiſpaniæ Regem, Ludovico Torreo Oratore, hortatur ad fœdus, in quam curam Leonardus Donatus jam

tum à Rep. eòdem fuerat ablegatus. Maximiliano Cæſari ad hæc per Joannem Michaelium, Caroloque Gallorum Regi per Aloyſium Contarenum eſt ſignificatum, in quid Selymus incumberet, dum ſub alieni belli tumultu, Venetæque ditionis aviditate, impunè orbem Chriſtianum ſibi provinciam deſtinaret. At ille induciis cum communi hoſte jam anteà pactis; hic provincialibus turbis, ſuorumque diſſidiis à tàm glorioſa, & neceſſaria ope ſeſe excuſavit. Thamaſum Perſarum Regem aliæ rationes, & rerum momenta diſtraxerunt: cùm ſedulò eum quoque bello huic implicare, nobiſque addicere ſtuduiſſet Vincentius Alexander fidelis induſtriæ civis, & orientalium linguarum peritiſſimus. Emicuit promptum ſanè Italorum Principum in juvanda Republ. ſtudium. Interim dum Senatus per diverſa negotia hoc mòdo diducitur, Turcæ in Illyrici, atque Epiri regionem latrocinantes erumpunt; noſtrorumque naves, & mercimonia horribili furore diripiunt. Hæc damna ut humanæ ſocietatis hoſtes pari vice penſarent, omnes Venetiis degentes Turcas, eorumque merces publicæ cuſtodiæ Patres ſubjecerunt. Sed per eos dies magis procax Turcarum inſolentia emerſit, cùm Hibraimus à M. Antonio Barbaro Cyprum

prum peteret. Prætextus regiæ libidinis erat vel fiduciarium jus Ægyptiorum Regum in Othomannos transfuſum; vel quaſi per nefas faviſſet aliquando Cyprus piratis, hoc armis eſſe vindicandum. At Venetus Legatus cùm & fidem conventionum, & jura fœderis ſanctè à noſtris obſervata diceret, neque ullam ſubeſſe juſti belli cauſam, nihil aliud tum apud perfidos, quàm ad moram intervallis verborum profecit, ut interim, dum Cubates Zauſius orator Turcicus Venetias commigrat, Senatus accuratiùs expediendi belli tempus nanciſceretur. Cubati Cyprum poſcenti, armaque ſui regis minitanti, ni pareat Reſp. maturè reſponſum, Venetæ dominationis eam inſulam eſſe, quibus animis Patres illam ſuſceperunt defendendam, iiſdem ad necem uſque retenturos: adeſſe Deum immortalem, qui juſtæ cauſæ patrocinetur, & eundem, fœderum ruptorum ultorem ſceleſtis non defuturum. Subinde Hieronymo Zannio mandatum ad Jaderam operiri quinquaginta triremes à Philippi Regis ſubſidio. Hoc tempore dum peſſima lue, fœdiſque morbis ad excidium penè corripitur Veneta claſſis, rei gerendæ occaſio traxit hoſtes in agrum Sicenſem, ubi Retbilizum, & Daſſena oppida illius provinciæ quaſi aſſurgentes ſpeculas multa ſtrage, ho-

minumque captivitate expugnant, & populantur: parumque abfuit, diſſentientibus militari ſimulatione tribunis noſtris, quò minùs ultrà pergerent ad occupandum Sicum, niſi irrumpentes fortium fœminarum continuiſſet audacia, quæ intentis alibi viris, vacua urbe egreſſæ, tandiù naviculis, pilis, ſaxiſque ſinum, & portus fauces tutatæ ſunt, donec Petrus Piſanus Ceſtæ promontorii cuſtos auxilio veniret, ac muliebrem vim fugientes hoſtes quà cæde, quà vinculis debellaret. Pari fortuna captum, & exuſtum Dobrovodum Turcicæ ditionis municipium, duce Alexandro Donato Antibaris Prætore. Sub hæc revertitur Byzantium Cubates cum Veneti Senatus reſponſo, quod, vix dici poteſt, quàm ſuperbum Regem omnia ſuo faſtu complexum pupugerit: prohibitus ob hoc M. Antonius Barbarus Legatus, cuſtodia addita, domo exire, idemque in alios Alexandriæ, & Aſſyriæ Venetos Conſules ſtatutum. Juſſus Amurathes cum XXV. triremibus ſubſidia Cypro avertere, & Pialis cum LXXV. reliquam Muſtaphæ manum ad Rhodum expectare. Ita ſeriò per hoſtes evulgatum eſt bellum, dum interim apud noſtros contentionibus ad ignaviam certabatur, ſubſidente more ſuo Auria, qui ambigua Philippi auxilia noſtris copiis adjungere obtentu regii mandati ſeſe poſ-

ſe

ſe negabat. Marcus Antonius Columna, Pontificiæ claſſis ductor cum XII. triremibus Veneto agmini adhæſit fideliter. Cæterùm otii, quietiſq; impatiens Sebaſtianus Venerius, ac ſua incenſus virtute, in proximum continentis Chaoniæ oppidum Suppotum, montanum, & celebrem latronum, piratarumque nidum evertit. Verùm quoniam ſine accolarum ſtudio conſilia haud ita facilè ceſſura videbantur: mixta donis ingentia promiſſa, pertæſum jam inde etiam Turcici dominatus Epirotam in noſtras partes traxere, atque ſic jurejurando, & datis obſidibus firmata ſocietate in hoſtes promotus à claſſe miles acriter bellum miſcuit, diùque tentatam & impetu, & tormentis alpinam ſedem, ſcalis ultimò ad irruptionem aggreſſus eſt, omnia ferro, & flamma, ſi votis cederet, vaſtaturus: hoc poſtquam incluſo hoſti perſpectum eſſet, noctu ille muros tranſgreſſus per ſcopulos, cauteſque vitam fuga redemit: noſtri ſub auroram vacuis mœnibus potiuntur: quo terrore pleraque circùm loca Veneto adhæſerunt. Dum hæc fiunt, Turcis multum, & anceps fuit de belli primordiis conſilium: quidam infeſtandum Adriaticum mare, alii impediendi in Cypro ſubſidia, nonnulli Cretam hoſtili motu terrendam ſuadebant: at avido Regi inſedit deſiderium ipſam, qua inſaniebat, inſulam ado-

riendi. Ita obtinuit, ut Chium peteret quamprimùm Pialis, eoque loci omne futuræ expeditionis robur cum Muſtapha expectaret. Principis voluntatem conſecuta extemplò ſunt proſpera facta. Rhodum cum CCC. navibus in unum collecti hoſtes appellunt, in Cyprum inde pro commodo trajecturi. Ubi in publicam vocem tantorum motuum fama erupit, Zannius, ut venienti bello occurreret, tempeſtivè in Cretam tranſmiſit: ibi navalium ſociorum jacturam partim voluntario remige, partim invito, & ex hoſte adjacente tracto redintegravit. Hiſpana claſſi per eos dies regio juſſu Venetæ jungitur. Sic ſociatus miles quò ad ſubeundum laborem inertior, eò ad diſcordias promptior, inanibus primùm jactantiis, mox frivola rerum circumſpectione, & vano conſilio, claſſiariis Turcicis aggrediendæ expeditionis tempus reliquit. Interim Muſtaphas, & Pialis de Chriſtianorum geſtis edocti, nihilque ultrà nec verendum, nec cunctandum rati, ſecuro tandem curſu Cyprum tenuerunt. Halendis Quintilibus è Papho Barbara claſſis conſpecta inter Curium promontorium, & Limiſſum ſubſedit. Circumferebatur intereà, quàm maxima poterat, in omnem partem, & in univerſam inſulam diligens cura Reipubl.

tùm

tùm ſubvectando intra oppida, & arces commeatu, tùm opportuno milite, & opere dubia firmando, paſſimque & naviter ad tantæ molis experimentum diducta, & circumfuſa auxilia. Neſtori Baleonio ſupremo caſtrorum Præfecto Regni ſedes Nicoſia, antiquis Trimethus, demandatur. Marcum Antonium Bragadenum Tamaſſo, ſeu Famaguſtæ, adſiſtere placuit. Nicolaus Dandulus per Venerii abſentiam totius inſulæ imperium vicario honore ſuſcepit. Deliberatur inter belli duces de omni fortuna: & in primis ſparſa circa Nicoſiam loca, vicique complanati, quò proſpectus in hoſtem liberior ad omnes caſus pateret. Porrò nihilo æquè ſtatura Cyprus videbatur, atque robore, nervisque militum Italorum; ſed fœdum, & atrox exitium intra eos dies ita miſerum vulgus putri morbo, & ſæva lue confecit, ut per ſummam vaſtitatem nullus omninò par hoſti numerus ſuperfuiſſet, niſi ex ſociorum delectu utcunque in præſens ſuffecti ordines fuiſſent. Meliore fato Othomannicarum partium proceres momenta rerum captabant. Nam cùm alibi Petrus Rondacius Epirotarum ductor infeſtiorem iis in terram redderet deſcenſum; verſis navibus ad Salinas, ſecuro, patentique littore concedunt, noſtræque admirabundi ſegnitiei, nullo obſiſtente, XX. peditum mil-

lia exponunt. Ubi igitur ſolitudinem vident, certique nullum ſubeſſe dolum, pari clamore, & impetu res Cyprias invadunt, omnes circùm incolarum opes proterunt, fruges, & agros ferro, ac igne vaſtant, diripiunt vicos, paſſimque omnis crudelitatis, ac ferociæ edunt argumenta. Hæc inter à ducibus agitatum; placeretne primùm Nicoſiam, an Tamaſſum adoriri. Pialis, cui priùs hæc tentanda videbatur, ſitum urbis natura, & arte adhuc debilem extollebat, & imparem obſeſſorum numerum, ac proinde minores animos: exemplo demùm ejus loci ceſſura per metum reliqua. At Muſtaphas in Nicoſiam, ceu belli caput ingerenda ſpicula diſſeruit: plus meticuloſæ turbationis inter plures eſſe, imò plura laborum præmia ex ingenti, & diuturna felicitate divite oppido. Sic decretum, eductaque in eam expeditionem L. peditum millia, & quingenti ſupra duo mille equites: ſimul armatorum IV. millia cum recentiſſimis equitum adverſus Tamaſſum immiſſa, unà cum impedimentis auxiliorum, cæteriſque uſui ceſſuris. Igitur ad Nicoſiam hoſtiles obſtentatæ vires, explicata nullo obſtante caſtra, omne tormentorum genus aggeſtum, militarique vallo circumdata urbs. Hæc ut procul à Dandulò Regni Præfecto viſa ſunt, ingenti formidine trepidare, pavore concuti, omnia deſpe-

ſperare, ut paratiſſimum quemque exemplo peſſimo quaſi certi exitii præſcius conſternaret. Tamaſſo ob id in ſpem ſubſidii evocare placuit Baleonium, & admonere periculi morantem in Creta Zannium: at Bragadenus virum, quo ſibi tum opus erat, neque dimittere potuit, neque navis ſpeculatoria mali nuntia, impediente Turca, optatum tenere curſum. Sic deſperatis rebus, quam Dandulus ignominiam, & labem abolere humana virtute, & virili manu poterat, votis, indictaque prece conatur avertere. Pium populi ſtudium mira Franciſci Contareni Paphii Antiſtitis religio excepit, & promovit. At hoſtes proſequi valdè oppugnationem jugi tormentorum verbere, feſſo per diem militi nocturnum ſubrogare, nihilque penitùs omittere, quod propugnaculi Conſtantini, & Podocatari excidium maturaret. Ea neceſſitas, ſeu fortuna noſtros quaſi lapſos ultima lege reſtituit: obfirmati enim inter ſe denſo procurſu exceperunt Turcas meridiano labore, æſtuque torpentes, conſternatiſque noſtri inſtare, ſternere obvios, palantes occidere, tormenta clavis configere, metum cæde miſcere. Hæc læta initia hoſti eſſe potuiſſent fatalia, ſi equitum phalanges monitu Danduli martem æquaſſent: at ille ſolita excors ignavia ab egreſſu cupidos vel propria manu

retraxit. Sic ubi timidiſſimus imperator neglexit feſſos & ſole, & pugna juvare milites, ſub ipſis portis à recollectis hoſtibus mactantur, ſcelere ducis excluſi. Hinc Nicoſiæ mœnia quantò minùs ſpei obſeſſis ad præſidium, tantò plus fiduciæ Barbaris ad victoriam dabant, qui proinde clade ſua cauti ultrà inſtare, oppugnationem firmioribus operibus, vineis, & cuniculis properabant: jamque legiones hoſticæ foſſis oppidi, & propugnaculis hærebant: quin etiam pone inſtantium ictibus ceſſerant defenſores. Ex his languere palàm Cypriorum animi omni opis ſpe fruſtrati, cedere labori, & fortunæ viſi ſunt, niſi quos aut deditioni propoſita ſpes; aut ſanè præclaræ mortis ſolatium animabat. Non jam ampliùs clauſorum languidæ vires Turcas morari poterant, quò minùs vallum ſubruerent; effoderent Podocataram munitionem, quaterentque portas, gladiiſque, & ſecuribus captivæ urbis aditum ſibi aperirent. Irrupere ergo armatæ cohortes in ſævitiam, & cædem, ſupra quàm credi poſſit; ubi quidquid inter caſtra, forumque vacui immodica ſtrage, & varia ubique cadentium forma, ac omni imagine cladium completum eſt. Muſtaphas poſt hæc cruentam urbem ingreſſus primùm edixit, ut ab armis, necibuſque ceſſaretur, promiſſa inermibus ſalute:

fa-

facinori fidem ſuo juſſu addidit Dandulus, utque arma abjicerentur, in ſpem vitæ cavit. Tum verò ſecuritate corruptior hoſtis militari licentia ubique graſſabatur, non dignitas, non ætas, non aræ protegebant: & matronæ, & religioſiſſimæ virgines, & ſexus omnis ferro, ac ſtupris fœdatus. Nicolaus ipſe Dandulus, Contarenus Paphi Pontifex, cæterique magiſtratu, & fama clari contrucidati. Inde facibus ſævitum, quas, ubi prædas extraxerant, in vacuas ædes, & inania tecta jaculabantur. Hunc Nicoſia habuit lacrymabilem omni ævo exitum: XX. hominum millia eo die cecidiſſe conſtat: XX. ex primoribus tantùm ſuperfuere exitio patriæ. Deſtinata barbaro Regi opulentiſſima ſpolia Conſtantinopolim cùm veherentur, arſere ingenio memorandæ Virginis Cypriæ Arnaldæ Rocaſiæ, pudicitiam, & ſuorum cineres novo igne vindicantis. Tamaſſum inde pernicibus armis, ventiſque promotum XIX. Kal. Oct., ubi ad terrorem Danduli reſciſſum caput Bragadeno oſtentatum, ne quam ultra ſpem foveret. At ille, verſo in virtutem metu, urbi ſibi commiſſæ undequaque proſpicere, duces ſtimulis gloriæ, milites fiducia excitare, atque in omnium aſpectu perfici rem ſacram juſſit, jurejurandoque fidem à paratis civibus tulit in omnes caſus duraturam. Emiſſæ

non-

nonnullæ leves turmæ non inutili velitatione hoſtes ab operibus bellicis diſtinuere, cùm interim murales quoque machinæ in ſubeuntes non ſine ſtrage immitterentur. Quare majoris periculi pavens Muſtaphas, inclinante jam etiam anno, caſtra dimovit Tamaſſo. Diſcedentium ſtationes aggreſſus Baleonius ſolo complanavit, non paucis à tergo cæſis fugitivorum. Sed nulla longi temporis felicitas: & hæc dum fiunt, variatum non leviter inter noſtros claſſiarios duces in Creta de auxiliis maturè deferendis. Auria cauſatus hyemem, & imminutam lue claſſem, ceſſit tandem Zannii conſilio, ut in hoſtem iretur: dicta profectionis die, ad Heracleam, quæ nunc Sitia, jungi claſſes convenit. Hinc cùm ad Chelidonium promontorium è regione Ciliciæ tranſportarentur, ſuborta tempeſtate Pontificiæ, ac Venetæ triremes portum ejus provinciæ, incolis Vathium, ingreſſæ ſunt: Auriæ ſub Anchoris in alto ſtetit. Sic morantes infelix Nicoſiæ nuntius heu nimiùm tardos excepit: ſingulos duces pudor, & conſcientia deſidiæ mutuis obtutibus arguebat: præclarum fuiſſet, & utile, ut quicquid irarum in caſtris conceptum erat, in hoſtium capita continuò effunderetur; quia puncto ſæpè temporis maximarum rerum momenta vertuntur: unum Cypriæ ſalutis

au-

auxilium in celeritate ſitum erat. Verùm Columna, & Auria muneris ſui obliti occidentem ſolem deliberato in hyberna animo ſpectaverunt: ita, proh nefas! continuata ſocordia. Veneti quoque, relicta Cilicia, Cretam repetiere, quò tuta omninò Turcæ triumphatori Byzantium pateret via. Levia exinde, ac variæ fortis prælia ad Parum inſulam geſſit Vincentius Maria Priolus, & ad Pargam Franciſcus Cornelius: ille de ſpeculatoriis hoſtium navibus, vel in morte victor; hic illuſtris jactura oppidi, atque adeò in ipſo quidem aſpectu Corcyreæ claſſis notus. Intereà perculſus improſperis ſucceſſibus Senatus Zannio diem dixit, ſummumque maris imperium meliori ſpe Sebaſtiano Venerio commendavit, deſignatis in bellicam legationem Marco Quirino, & Petro Throno, ut vel ſic cum ducibus fortuna tandem mutaretur. Pium quoque Pontificem non levis publici excidii angebat cura, nec prorogandam cenſebat hoſtium vindictam, cùmque non poſſet ab uno Veneto imminens Chriſtianæ Religioni ſervitium repelli, ſalubri, conſtantique opus eſſe fœdere. In hoc dum ſummus Antiſtes Hiſpanum accuratè concitat, Granvellanus ambitioſa controverſia cuncta ſuo Regi deferens ſocietatem nobis cum pernicie, ſibi cum fortuna ſecuritatem depoſcebat. Cæſarem haud

haud oblitum induciarum memoria octennalis pacti: Carolum Gallorum Regem inteſtina diſſidia nunc etiam à laude, officioque continuere.

*Tamaſſus expugnata*,
MDLXXI.

QUaſi non eſſet uſquam dimicatum, ſic arma rursùs præſenti anno tractata, licèt Turca, ut Barbarus Venetus legatus nuntiabat, belli calores difflaret mendacio pacis. Primùm Marcus Antonius Quirinus copias auxiliares XII. triremibus eum ſupplemento Tamaſſum feſtinare juſſus: & ſecuta conſilia ducis eſt mitior aura, quæ intra quintum diem claſſem in portum dedit, ubi deſidia, & ſecuritate effuſos hoſtes circumvenit, eoſque cum inſigni navium clade disjecit, ac ſuos annona juvit. Verùm, qui per belli compendia Epidamnum tentabat Venerius, modica fama, & exitu nullo Corcyram diſceſſit, ut Pargam muniret, cui, fuſo id temporis Emanuele Murmuro, Turca imminebat. Pari fortuna acta res apud Alexium Scodræ munimentum per Jacobum Malateſtam, rebus tamen adverſis laudatum, quòd à ſuis deſertus caperetur. Subinde in maximam ſpem belli, lætis ubique omnibus, Venetiis nuntiatum eſt, fœdus Romæ ſancitum inter Pontificem Pium, Hiſpania-

niarum regem, & Venetum Senatum: in legem mutuæ fidei CC. triremes, na ves C. decretæ, quibus L. millia peditum Europæorum, IV. equitum, & quingenti cum valido apparatu per Joannem Auſtriacum ſummum totius claſſis Præfectum in hoſtes quamprimùm moverentur. Sed hæc Principum Chriſtianorum ſtudia citò occurſu eludenda ſibi ratus Selymus imperio maris Pertaum acrem virum ſuffecit, abrogato Piale, qui per ignaviam Cypro ſuperiori anno digrediens, Venetis Cilico littore jactatis pepercisse ferebatur: Halis quoque, deſtinato cum milite per Lybicum mare, aſcitis ſibi in itinere Epidauriis, & Mitylenæis auxiliis, in Cyprum primo vere trajecit. His auctus Muſtaphas, poſitis confeſtim operibus, Tamaſſum circumſedit; at iterum Bragadenus contracto militum robore cum Baleonio inſultantes Turcas ingenti animo, & civium fide ſuſtinuit: plura auſurus, ſi de ſuppetiis Nicolai Donati conſtitiſſet, quem mari orta tempeſtas in Cretam denuò rejecerat: eoque loci maximam belli famam agebat Pertaus circa Cydonem urbem, ferro, & flammis in obvia quæque ſæviens: erat eadem in ora Quirinus XXX. triremibus, & in oppido Lucas Michaelius incolarum fido robore ſubnixus. Hi diſpoſita claſſiariorum, & civium opera ingruentem tum maximè

mè Turcam à portis cum ſtrage repulere. Hæc propter ille in Rethymnam trahitur proſperiore eventu; cùm inde egreſſus Hieronymus Juſtinianus cum parva ſuorum manu in tutiora loca viam ſibi aperuiſſet, denſatos hoſtium cuneos cædendo: ita in vacuam urbem translata ſunt arma, militibuſque permiſſum vaſtare, urere, agere prædas, atque etiam deſævire in ſepultorum cineres inſigni flagitio, quod tandem poſt diro naufragio, ſtrageque non modica eadem in inſula caſtigatum accepimus. Parem barbarorum inſolentiam, furoremque Cythera, Ægialia, & Zacynthos perſenſit; nonnullæque noſtrorum naves fraude deceptæ in arbitrium hoſtium venere, at vix integræ, propugnantium fortitudine. Joannis Thomæ Conſtantii virtus florenti adhuc ætate, & pro religione conſecrata captivitas nulla privata laudatione indiget. Omnia Senatui à Venerio nuntiabantur: quamobrem illi Patrum reſponſo injunctum, ut, relicto ad Corcyram opportuno præſidio, ad Meſſanam Siciliæ urbem ſe Pontificiis, & Regiis conjungeret, communibus conſiliis in poſterum uſurus. Digreſſo Venerio, amor potiundæ Corcyræ hoſtes invaſit: quare in provinciam reverſi, & ex inſperato aliquot noſtrorum triremes adorti, Franciſcum Thronum trierarcham in ipſo portu in

vin-

vincula conjecerunt : ad hæc, dilapſis in fugam reliquis auxiliaribus, Pargam occuparunt, converſiſque proris, viribuſque Suppotum primùm vi, inde Olchinium deditione ceperunt, paciſcente Hieronymo Venerio urbis Prætore corpora : & vitam : ſed nihil in barbaro milite ſancti : pro genio, odioque gentis debacchatum : turpis exempli, ſimiliſque exitus contagium contraxit Alexander Donatus, & Auguſtinus Paſcalicus : hic Butuam fuga reliquit hoſtibus ; ille, quamvis incitante Joanne Bruno præſule, ut penſitaret, quid patriæ, quid ſibi deberet, Antibaris extitit inutilis Prætor. Elati ſucceſſibus hiſce Barbari, & Adriaticum ingreſſi Uluzzalio duce cum LX. triremibus Corcyram nigram ( ea hodie eſt Curzola ) invaſerunt : non fortior hic Rector, neque robuſtiores oppidani, qui cum Antonio Balbo Prætore conjugum, ac liberorum immemores ſilentio noctis in ſpecus, & latebras abjerunt. Memoriam apud poſteros æternam aſſecutæ ſunt mulieres, quæ armatos, & incubantes urbi Turcas fugientium virorum armis aditu prohibuere, vigilias, ſtationes, & ſi quæ alia præſens uſus exegerat, viriliter inter ſe partitæ : Ad nuntium intimæ claſſis mediterranei quoque hoſtes in Epiro, atque Illyrio in fines Reipub. irrupere, Salonamque, & Saxum caſtrum ſubverterunt. Spalatum

tum in fide manſit. Sævum hoc cladis miſerandæ fatum vix verbis exprimi poteſt, quàm Patres, & cives, intumeſcente magis, magiſque hoſtilium victoriarum curſu, torſerit. Etenim cùm de unius remedio conſultaretur, alia ſuperſtabat calamitas: quin vis credebatur etiam ſtrui, qua, domita Hiſtria, excidio urbs ipſa Venetiarum deſtinaretur. Verùm nihil omiſſum in ancipiti hoc Reip. ſtatu; volutatiſque rationibus, placitum, littora communiri ſolertia Vincentii Mauroceni, & ſubinde Julii Savorgnani præſidio firmari. Senſit hoſtis ex metu vim, & ſocia arma citiùs opinione ſua parari, & ideò reditum in Helleſpontum occludi poſſe: itaque, neglecto Aſcriviò, Aulonem primùm, inde, curata claſſe, Corcyram latus eſt haud læto exitu. Animum ab ipſa neceſſitate mutuatus Aloyſius Georgius; cæſis, qui per imam planitiem obſtabant, cæteros omnes ſuburbiis fractos, & nihilptaetereà auſos in claſſem rejecit: illi, fœdata incendiis inſula, Naupactum navigarunt. Hæc inter legati ab Senatu miſſi fœderatos ad bellum, & ad opus tempeſtivè ciebant, ne, ſi diutiùs protraherentur ſuppetiæ, Tamaſſus belli cauſa per cunctationem hoſtibus cederet: itaque effectum, ut maturatis plus ſolito rebus, Barchinone tandem Joannes Auſtriacus Genuam, inde Neapolim ſolveret,

ret, ubi XIX. kal. Septembr. fœderatæ militiæ ſigna ſolemniter ſuſcepit: hinc digreſſus Meſſanam pervenit, feſtivis à claſſe acclamationibus, & omni genere cultus à ducibus Columna, & Venerio exceptus. Porrò, dum hæc ad Meſſanam, in Cypro Tamaſſum ſua fata agebant. Hùc enim intentus Muſtaphas, & accelerandæ victoriæ attentior tractare omnes oppugnationis vias, & quatuor erectis munitionibus, XXIV. magnis tormentis, ſuffoſſis utrimque ad tutos remeatus aggeribus, mœnia certiſſimis ictibus verberabat, ita pluribus diebus hoſtium aſſiduitas egregiæ diſciplinæ ducem Baleonium non ſine aliquo damno fatigavit. Orta ſub hæc à milite ſæva lues promiſcuis morbis urbem miſerabiliter afflixit, quæ res non leviter Bragadenum exercuit, coegitque inutili plebe ceu peſtis eſca urbem exonerare. Cæterùm Turcæ ſtratis viis, congeſtiſque telis augere obſeſſis pericula, & propinquo terrere diſcrimine, amolirique defenſores. Noſtris haud abſimili vigore reddebant intorto igne inimicas vices, ſimulque ultionis, & gloriæ avidi perfidos hoſtes pilis eminùs fundebant. Sed & apertæ vi occultos etiam dolos Turcis addere viſum eſt: cuniculis enim indiderunt tormentarium pulverem, qui concepto igne ita repentè ſolum, urbiſque muros eliſit, ut horribili fragore

tota

tota inſula quaſi ſuis ſedibus avulſa contremiſceret, diſruptæquiæ ingentis ponderis moles urbem ceu quodam deſtinato fulmine ferirent. Hinc Muſtaphas hortatur ſuos, ut in denundatas phalanges impetum facerent, viamque ſtrage Venetorum in mœnia capeſcerent. Sic pleroſque irruptionem conantes Neſtoris Martinengi, & Herculis Malateſtæ occurrens virtus continuit. Turca, quia tum non viciſſet, quaſi pro victo eſſet, ad tertium Id. Quintil. oppugnationem aliquantò atrociorem, quàm ante, aggreditur. Eo diè pro fato concurſum, utriſque neceſſitas aderat: ſpes hoſti in ſua virtute, ſalus ex victoria Veneto erat, cui expectationem externæ opis per id tempus imminuerat nuntia è Creta navis. Igitur hoſtis inaudito ſtratagemate urbem aggreditur: pice illitas frondes, & ſicca virgulta, & ſi qua materies apta alendo, fovendoque igni, ad mœnia coagmentat, farcitque ſtupa, & plumis, qua inflammata tantum repentè mixta caligine incendium excitatum eſt, ut miſeri cives fumo, & nidore propè ſuffocarentur, aucto etiam per eos dies ventorum impetu, quo tetra illa nubes faciliùs ſeſe in miſerabiles animas inſinuaret. Hiſce tenebris addita frequens oppugnatio, quæ continuos dies, nocteſque ſumma laborum, & cladium ſpecie durata eſt: emiſſæque muralibus machinis hor-

horridæ grandines : quantoque conſpicui minùs propugnatores, tantò pluribus vulneribus obnoxii . In hunc modum promotæ vires, arteſque in III. kal. Sext. ubi exoneratis primùm omnibus æneis tormentis , patentes ruinas corona adorti , per ſummam contentionem muris hæſere aut mortem, aut victoriam eo momento reportaturi . Prioris voti compotes fuere primi murorum inſcenſores acriter, & ab invicto hucuſque Bragadeno, & Baleonio accepti miſſilibus flammis, quibus ità temperatum legitur, ut ſub hanc diem in ſumma copia tres tormentarii pulveris cadi obſeſſis ſolùm ſupereſſent. Et erat ea Veneto duci mens commiſſæ ſibi urbis ruinæ immori , ni Muſtaphas mentione colloquii civibus fiduciam vel pacis , vel vitæ intuliſſet . Simul itaque primores civitatis Prætorem circumfuſi orant, ne, ſi erga Rempubl. Venetam ſat fidei, & ſanguinis datum ab omnibus inſulæ ordinibus conſtaret , Tamaſſum mallet imminentis excidii triſte buſtum, quàm vivam communis conſtantiæ , & laudis imaginem : hæc gemitu, & lacrymis omnium, & maximè futura volventis Baleonii hortatu ferebantur . Itaque ſibi ipſis permiſſi cives deditionem cum jurato Turca his pactis præſcribunt , ut militi , & ſi cui alteri magis liberet , diſceſſus ex inſula tutus eſſet : incolis futuris libera re-

religio, integræ fortunæ, utque omnis injuria plena pace ſopita foret. Muſtaphas judicium in præſens haud aſpernatus, primos congreſſus Bragadeni, Procerumque mira lenitate captavit non vultu alienatus, non verbis, ita iram barbarus condiderat: vagis deinde ſermonibus Prætorem criminatus, contra fidem ſuprema nocte ducentos Turcas in arce necatos arguit: neganti accuſationem vincula, & contumelias adjecit Muſtaphas, prolapſumque ad pedes ambabus auribus obmutilari juſſit, mortem quoque minitatus. Itali ſub id, & Græcorum plures à juris humani ignaris occiſi: inde in publicam ferociam itum, ſolo, & parietibus erutæ humanorum corporum reliquiæ, objecta feris cadavera, aræ, & Divini numinis majeſtas ſacrilegio fœdatæ, verſæ in ſuperſtitionem impii ritus ſacræ ædes, totaque civitas cruore, & probris commaculata. Bragadenus duodecimum poſt diem hoſtilibus caſtris extracto, ubi nequicquam blanditiis ad novam gentis, cultuſque inſaniam pellectus eſſet, vivo detracta pellis, acerbiſſimo genere mortis, laceræ carnes beſtiis projectæ ſunt, fartamque palea cutem ad vivi hominis ſimulacrum per vicos, & urbis compita barbarus miles, perque Ciliciæ, atque Syriæ littora circumtulit Turcica claſſis, ut ſic mortuo etiam per ſceleſtum ludibrium illu-

illuderent hoſtes, utque nullus extaret locus, in quo crudelitatis, ac perfidiæ impreſſa veſtigia non inſpicerentur. Hæc Tamaſſi celeberrimæ in Cypro urbis expugnatio fuit: hic totius Inſulæ occaſus: ſpoliis, viris, terris ingens victoria Barbaris, quorum evertendo imperio utique ſuffecturæ eſſent Chriſtianæ vires. Sed dum inanibus titulis hac tempeſtate jactamur, ab iis contenti non laceſſiri, pacis, bellique momenta expectamus, ac intereà noſtris vitiis, & ſua virtute felicius Turcis imperium ſternitur.

## *Navalis de Turcis victoria ad Echinadas.* MDLXXI.

CÆterùm hunc ipſum annum omni poſteritate memorandum effecit navalis de Turcis victoria. Ne igitur fœderati imperatores cunctando ſemper Meſſanę deſides hærerent, luſtrata claſſe Corcyram XV. kal. Octobr. adnavigarunt pari conſilio, animiſque, ut quamprimùm prælio cum hoſte decernerent. Ubi illum Naupacti ſinum CL. navibus tenere cognitum eſt, Uluzzalium Methone commeatus aliis L. procurare, tum in altum provecta Chriſtianorum claſſis, quæ CC. erat triremium, quinqueremium majorum VI. navium verò XXV. & complurimum naviculariarum, poſt varias in rem præſentem de-

liberationes, Nonis Octob. ſub primam lucem ad Echinadas ſcopulos Acarnaniæ adjacentes ex adverſo oſtii Acheloi fluminis, vulgò Curzulares, ſubſedit. Hic hoſtem in conſpectu habuit auctum robore, ſuffultumque triremibus ccxxx. biremibus LX. quamvis errore ſpeculatorum utrinque pauciores crederentur. Interim numero ſuorum Halis falsò confiſus è portu Corinthiaco ſolvit, ſinuataque in medium orbem fronte Galatam tenuit, poſtridie ad libitum noſtros, ut rebatur, invaſurus: proinde fœderati in Corinthiacum tunc vacuum ſinum proras & ipſi obverterunt, inter quas freti fauces cùm laxare commodis intervallis non poſſent remorum ordines, ſuperata portus anguſtia hoſtem non plus millia paſſuum XV. cominùs obvium conſpexerunt, cùm, ſubitò conſecuta maris tranquillitate, ſudum cœlum factum eſt, ut Superos præſentis naumachiæ ſpectaculum duxiſſe fatereris. Joannes Auſtriacus præſentium rerum momento quàm maximè permotus, celoce hinc inde pernix ſingulos duces, militeſque virtutis admonuit, atque ex ea acie cunctis aut compedes, aut certè direpti, poſſeſſique maris ingentes manubias pendere: nec minùs Venerius maritima noſtræ gentis trophæa, & in hos ipſos hoſtes olim illatas ſtrages, & communia libertatis hucuſque jura proponebat. Sed & ipſi

ipſi Turcæ diverſis ducum verbis incitati vocum ſtrepitu, armorumque tumultu truces more gentis perſonabant. Cùm intra teli jactum remigio hinc inde proventum eſt, Halim ferunt non mediocriter defixum hæſiſſe, ubi paratas ad prælium noſtrorum vidiſſet naves, quas fugam meditari opinabatur, ſpecie ſtationis ab Auria in altum effuſæ. E quinqueremibus in proximum, procacemque hoſtem in primis detonuit Franciſcus Duodus, ſimiliter cæteri myoparonum præfecti jaculabantur glandium nubes, quas dum exterriti. Turcæ per citatos remiges & à fronte, & à tergo, & à lateribus ingruentem declinare ſtudent, in diſpares, intricatoſque giros diſſipatur nauticus labor: ita per confuſos circuitus, niſuſque ſtatis ordinibus erratum eſt: incœptam auxere turbationem noſtri majorum, minorumque tormentorum jugi, ac horribili fragore, qui circum jacentibus ſcopulis, & anfractibus repercuſſo gemitu terras, & maria concutere ruina gravi, & cœlum ipſum largo mugitu ſubvertere videbatur. Nec ſegniùs ignibus ſuis furebant barbari, diſpare tamen clade: quippe eminentes ſuarum triremium, naviumque proræ altiùs globos projectabant, quàm ut ſubmiſſas noſtrum puppes contingerent: noſtræ recta, nec incaſſum unquam in hoſticum apparatum colli-

neabant: ſic non paucæ perforatæ, contuſæque ſub initium aquis demerſæ ſunt: atrox exinde pugna, & promiſcuæ clades, nunc hos, nunc illos impellente fortuna. At ſpem pugnantium augebant ipſi Imperatores Auſtriacus, & Venerius, qui in triremem Halis vivido conatu delati, ipſum belli caput adfectabant: & hic accerrimus quiſque noviſſimam vim parabat: nec minùs effuſis hoſtibus ad tutelam acrior impetus, & jam noſtros ab inſeſſa puppe exturbaverant. Porrò nova acie impetitus Halis plumbea glande corruit, & imperatoriam navem noſtris, vitamque ſimul deſeruit. Halis præciſum caput in conto omnibus ſtatim oſtentui fuit. Poſtmodum altera capta navis, qua præfecti claſſis vehebantur liberi, Pertai, & Caracozæ tribunorum triremes quoque in poteſtatem venere, momentoque ipſe Pertaus in fugam actus Naupactum ſe recepit, Caracoza in prælio cecidit. Sic media acies uno conatu profligata eſt, cùm interim ex alia parte XXX. roſtratæ in cuneum ſtrictæ à reliquis fuga disjungebantur. Non tulere incruentam hanc hoſtium fugam legati Antonius Canalius, & Marcus Quirinus, perſecutique fugientes crebris tormentorum ictibus disjecere. At verò in dextero cornu horribilis armorum erat facies, & aliæ ſuper alias cædes impigrè utrinque geminabantur. Uluzzalius in XV. fœdera-

tarum,

tarum, quæ ſpatio à cæteris avellebantur, libero illatus curſu, cùm viribus, & numero impares inveniſſet, peſſimè turbatas habuit, culpa plus juſto diſtantis Auriæ, qui tamen ratione callidioris diſciplinæ exinde vitium texit, quaſi in reſtrictos, & circumventos hoſtes incitatiore à tergo impetu fuiſſet recurſurus. Cæterùm Uluzzalius, cùm ob hæc & ſciſſum agmen, & fractos ordines ſignorum, & ſurdas ad imperia ſuorum aures, & in ſe properos hoſtes videt, è re periculum inſtans cavit, curſuque celeri per hoſticam lapſus claſſem, obverſis in Echinadas proris rapitur effuſa fuga in Corinthiacum ſinum: cæteri hoſtium ſuo fracti periculo noſtris conceſſerunt. Hoc maximè modo ad Echinadas à confœderatis Principibus navali prælio pugnatum eſt, quo fuſus Turca documento fuit, Barbaros vinci poſſe: maximum ad victoriam momentum fuerunt Venetæ majores quinqueremes ſex, vulgo galeaciæ, quæ ipſius Auſtriaci judicio ſolido robore, & uſu tormentorum longè alias naves præſtiterunt. Certatum eſt à decima ſeptima diei ad vigeſimam ſecundam, victoriaque parta, quam Pontifex verè Pius certam à Deo fuerat pollicitus; eiuſque lætus, ac feliciſſimus exitus non per homines, ſed per cœleſtes nuntios eidem allatus dici-

tur ipſamet die, qua contigit, Nonis Octobr. martyri Juſtinæ ſacris, in cujus templo Senatus memor ingentis beneficii ſolemnitate anniverſaria convenit. Atque in ea celeberrima pugna alter ducum alteri ita profuit, ut dijudicari vix poſſit, uter utri virtute anteferendus, Pontificius, Hiſpanus, & Venetus laudatis facinoribus ſe geſſere. Nullus de loco, ſummis ut anteà ſimultatibus, contenderat: ſinguli privatas controverſias pro Republica tunc periclitante in hoſtes vertere, tanto virtutis conſenſu, quantum præteritis annis fortaſsè fuerat inter diverſos moribus, & æmulatione diſſidium. Captæ triremes fermè CC. ad XXX. Turcarum millia extincta: VI. millia captivitati tradita: Chriſtianorum XV. millia ſervitio exempta: ducta ingens præda: nec ulla re magis hoſtium ſtrages, quàm ſub veſperam patuit, cùm per infectum ſanguine, & ſpoliis æquor ſex millibus paſſuum victrix claſſis veheretur in portum Petalam: unde diviſis prædis, & jam ingruente hyeme, Auſtriacus Meſſanam, Columna Romam abierunt. Noſtris per varias impreſſiones acta hyems eſt, Malgaritinum in Epiro funditùs exciſum, duce Venerio: Suppotum à ſuis metu derelictum flammis exuſtum: Leucas terra, marique nequicquam tentata per Jacobum Superantium

imbri-

imbribus, & hoſtium diſciplina noſtris infauſta fuit.

*Varii cum Turca conflictus. Pax.*
MDLXXII.

MAjus videbatur imperium ſuum Selymo, quàm quod ullis externis viribus debilitari poſſet. Pertinacem itaque animum in noſtros ſua armabat rabie; nec cunctanter quidem Uluzzalio ferocia pro virtute erat. Is anno inſequenti ſummus claſſis imperator cum C. & X. triremibus, compluribuſque aliis navibus Helleſponto egreſſus noſtrorum cogitationes, & conſilia non parùm acuebat: & multum ſanè Reipubl. deceſſiſſe videbatur morte Pii Quinti, etſi in Gregorio XIII. idem ſtudium revixiſſet, ut communibus viribus, renovato inter Chriſtianos Principes fœdere, communis hoſtis penitùs debellaretur. At dum plus nimio ab Hiſpanis mora trahitur, Senatus veritus, ne quid Auſtriaci tarditas præſenti rerum ſtatui imminueret, Jacobum Fuſcarenum Venerii legatum jubet cum Marco Antonio Columna iterùm in expeditionem deſtinato Corcyra per Ionium in Turcas quamprimùm ſolvere. Claſſis, quæ erat CIX. triremium præter alias omnis formæ naves, & myoparones, ad Gomenitias primùm delata à ſpeculatoribus

intellexit hoſtem in Argolico ſinu tutum nec propelli natura, & ſitu loci, nec in pugnam trahi poſſe: quare ad Maleam viſum eſt abire, ut vel ſic aperto mari ultrò prorumperet. Ita elatæ aliquot hoſticæ triremes cùm in Colubrarias inſulas eveherentur, nonnullis tormentorum ictibus in certamen ſollicitabantur. Uluzzalius victricis claſſis impetum retardare contentus cunctando, fugiendoque novis artibus noſtrorum conatus eluſit. Ejus tum impetum veritus ad Cytheræ littus ſuas naves inducit cauta vafritie, ut eodem tempore quinqueremium fulmina evitaret, & ſimul, ubi res ſuaderet, facilè in terram è propinquo exiliret. Dolus Legatum haud latuit: ille continenti prior ſuccedens hoſticas in agmen trahere connixus eſt: at hoſtis noſtrarum machinarum, fumum, & atram caliginem tormentis ſuis excitans, cùm jam etiam tenebreſceret, nocte, & aſtu cum tota claſſe ad Tænarium promontorium confœderatorum ictus, & oculos pariter evaſit. Illi fugientem aliquantiſper inſecuti ſera nocte Cytheram reverſi ſunt: neque hìc diù hæſitatum, quin altera ſuborta luce, Turcam excirent. Hoſti nonnihil increvit audaciæ, pugnamque, ubi neceſſitas poſtulaſſet, non detrectando, erupit, paratiſque lunata ſpecie puppibus, veterem ignominiam abolit-

turus

turus in certamen proceſſit: è veſtigio adfuit à dextero cornu Jacobus Superantius, jugique vi Turcam momento fermè perturbatum obliqua ſtrage preſſit, & in ipſa fuga diſſipavit. Plurimùm nunc quoque noſtrorum ducum virtus in media acie potuit, ubi Uluzzalius dirè exagitatus cunctari, ſubſiſtere, nec ſat mentem, & arma expedire, undique hoſtili captus manu. Hanc properè conficiendi belli occaſionem cernens Fuſcarenus in deſperatos, & jam cedentes vocavit Columnam: hic verò, neſcio quid cauſatus, ſubſidens, hoſti commodam, proh nefas! præbuit fugam: atque ita Uluzzalius cito remige, ſed magis noſtris diſſidiis vitam tulit. Exinde, ſurgente notho, cùm nihil aliud poſſet, noſtra claſſis Cytheram delata eſt. At enim Nicolaus Surianus Adriatici ſinus Præfectus ignitis artibus, & valida oppugnatione Scardonam novam aggreſſus eandem ſcalis admotis hoſti extorſit. Intereà Auſtriacus cum Hiſpanorum claſſe Corcyram venit, cui obviam univerſæ fœderatorum turmæ ſocias jungunt puppes: & viſum eſt præter cætera Fuſcareno cùm toto apparatu CC. navium in perturbatos hoſtes ferri, qui, ut habebatur, imminuta multùm incondita fuga, & peſtifero morbo claſſe, partim ad Pilum, partim ad Methonem auxilia expectabundi morabantur.

Hos adoriri placuit, indictaque acie Uluzzalius per multas horas evocatus, cùm prælium detrectaret, Coronem noſtri deferuntur, cujus periculo excitatus Turca, relicta Methone claſſe, in eam oram duo millia peditum exponit, Auſtriacus totidem Hiſpanorum: ubi dum levibus dimicationibus pugna laceſſitur, fœderatis animus ſubit Pilum, vel Methonem oppugnandi. Negotium Alexandro Farneſio cum ſex millibus demandatum exitu nullo; patentibus quippe campis, nec materiam circa Pilum munitionibus, aggeribuſque aptam ſuppeditante humo, in naves truditur aperta ſtrage. Quibus difficultatibus preſſi Auſtriacus, & Columna, nullo alio memorabili facto, in Italiam non ſine aliorum querelis, & propria nota properarunt. Qui receſſus, ut aliàs, multùm Patres perturbavit. Hos nempè eſſe ſocios, qui ne bellum tolerarent, rixas inducerent; quorum pars amica parùm Venetis, pars amica tantùm nomine; nulla boni ſpe claſſem ab ultimo oceano evocatam tempus itineribus, non bello terere, & ubi manus miſcuerint, cuncta ſibi prætendere; ab hoſte ſecuritatem haberi poſt pacem; ab infido ſocio nec in pace quidem; tandem præteritam victoriam divinitùs contigiſſe. At non cunctabatur Selymus: ad CCCC. varii generis naves, duce eodem Uluzzalio, primo pro-

proximi anni vere educturus nuntiabatur: Qui ingentes apparatus cùm reciproca claſſe, & opera excipiendi forent tempeſtivè, nihil tamen aliud parabatur apud ſocios, quàm ſocietatis, & fœderum ſplendida nomina, & leves arrogantiæ tituli: immutato jam tum etiam Pontificis per nonnullos animo, in quo ſalutis cardo verſabatur. Videndum itaque prudentibus erat, qua potiſſimùm via bellum omne Veneta Reſp. conficeret. Eam ſanè Purpuratorum unus Mehemethus Legatum docuit: bellum pertæſus, ruinas, & incertos exitus, &, quam vel maximè Selymus oderat, navalem noſtrorum gloriam, concordiæ nomen per internuntios cum Barbaro Veneto Oratore attrectavit. Quare, ne Veneti ſemper externæ opis indigerent in communi malo, ne vita populorum per incerta maris, & tempeſtatum ſine lucro, ſed cum cæde volveretur, ne urbium, & provinciarum copiæ civibus turbas, non ſalutem parerent, Patres ſub principatu Aloyſii Mocenici pietatem ſuam adhiberi paſſi ſunt his conditionibus, ut Suppotum Turcis reſtitueretur, poſſeſſa ante bellum in Epiro, atque Illyrio oppida eorum eſſent, quorum tunc temporis in poteſtatem deveniſſent, redderentur utrinque, quæ bona negotiatoribus, nondum ſoluto in pugnam diſſidio, adempta fuiſſent.

*Uſcochi denuò repreſſi.*
MDLXXVI.

QUamvis, compoſito Turca, maritimos turbines ſuſtuliſſet, nondum tamen ad quietis ſtabilitatem profecerat Venetus, cùm fomes quidam, & quotidianæ turbationis cauſæ Uſcochi ſupereſſent: & ut illi diſcretis, variiſque prædationibus maria turbaverant, ſic à noſtris quoque imperatoribus non continuè flagitii pœnas perſolvebant. Primùm ſub hæc tempora, Sebaſtiano Venerio Duce, in eos claſſem intulit Hermolaus Theupolus, cùm illi piraticam rabiem per finitimos Turcas, Venetoſque pari crudelitate exercuiſſent: jamque videbatur ipſum Hydræ receptaculum, & fons Senia arctiſſima fame caſura in dies ad tantæ pervicaciæ internecionem, niſi diligens Maximiliani Cæſaris cauſa latronum pœnis, ſatiſdationibuſque noſtros per dilationem tantiſper exarmaſſet. Nec diù apud aſſuetam latrociniis gentem & jura gentium, & leges ſui Principis potuere. Inſcendere enim biennio poſt myoparones ſuos, & Illyricum ſubinde prætervavigantes primùm Turcici juris Macarſcam furtis, facibuſque, inde Venetæ ditionis Sicenſes, & Almiſſanos pudendis damnis perculerunt. Etenim cùm Rodulphus ſua ſuc-

ſucceſſione per eos dies nihil præter bonam mentem turbatis rebus, ſeveritatis verò, & modi in ſuos expers imperium attuliſſet, Aloyſio Balbo juſſum, facinus piratarum acerrima obſidione, & quovis genere cladium vindicare. At non eſt morituris neceſſitas, verſa in rabiem fame, inventaque ex aliis latebris inſolenti eruptione in Narentam amnem, ubi navigium Venetum multa, ac pretioſa merce dives per ſcelus raptum eſt, & viginti Turcæ occiſi. Non Senatus ultrà, non Præfectus maris vim extremam differendam cenſuere, conjectantes præcipuum argumentum magni, & implacabilis Turcici motus, ſi, ut aliæ gentis cædes, hæc quoque Amurathi fervido dignitatis ſuæ aſſertori nuntiaretur. Rudolphus igitur, quantò ſummæ belli propior, tantò impenſiùs pro pace niti cœpit. Itaque Carolo Archiduci non jam levem rei circumſpectionem ſoliti moris, ſed finem tàm nocenti malo, ſolidamque vicinorum requiem demandavit. Latrones, perlato certæ mortis ſupplicio, paulùm ficta obedientia ſiluerunt. Sexennio quievere: ac tandem rediit mos crimini ſuus, excurſumque frequenti rapina mare non ſine graviſſimis Turcarum diſpendiis, & querela. Hermolaus igitur Theupolus rursùs claſſi præficitur cum mandatis, ut bellum ad internecionem in perfidos

latrones adminiſtraret, eoque neceſſitatis adigeret altrices impiorum terras, Seniam Fluminis, Vinadolique fauces, ut ſua vaſtitate apud poſteros fidem facerent nefarii, & execrandi hoſpitii. Theupolus, ut juſſus erat, per continentis oram ultra, citraque ſceleſtos nidos igne, ferroque populatur. Seriſam etiam, & præſidia caſtri aggreſſus loci Præfectum trucidat: turres quondam perfugia latronum ſolo coæquat, famem intentat, omnia ultimo excidio depreſſurus: & jam ipſa vis dubios oppreſſerat, cùm ad nuntium Turcicæ expeditionis circùm Ubizam, quæ ad Seniæ littus protrahenda à Turcis ferebatur, victoria dirempta eſt. Quippe Senatus reliqui maris tutandi cupidus vincentem Theupolum, & extrema prælii meditantem ad Aſcrivium cum claſſe ablegavit. Non ideo tamen tot cladibus preſſi latrociniis diù abſtinuere: ſeu levibus ſtipendiis, ſeu prædæ dulcedine permoti, rursùs in furta ſua, & in ſuas naves reſiluerunt, & rapaciùs, & latiùs, quàm ante. Nam Pharo, Brachia, & Corcyra nigra inſulis expilatis, obvia quæque tùm Chriſtianorum, tùm Turcarum navigia, & merces depopulabantur: & jam labem omnibus portubus incubantem Amurathes in perpetuum volens extinguere, inſtructo apparatu Seniam cogitabat,

tabat, niſi ſingulari conſilio Marci Venerii Oratoris proſpectum eſſet, ne claſſis emandaretur jure ſancitæ pacis, & obtentu præſtandæ in poſterum per Venetos maritimæ ſecuritatis. Et ſeveriora quidem remedia temporum, ac pietatis conditio abhorrebat, inſeſſa Pannonia, Myſia, & Liburnia: nam metus inceſſerat diffluere Turcam odio Auſtriaci Principis, maximè quia Cliſſam aſtu militari rapuerat per Uſcochos in noſtrorum confiniis, in quibus nihil movere fidei, & quietis ad communem Italiæ tutelam intererat. Profectus tamen in Illyricum Benedictus Maurus eſt, ut jam auſuros populares vicino ſucceſſu in officio contineret: nam erat animus comprovincialibus juvare Cliſſenſes; ſed eos exterruit Maurus hùc, illùc ferens arma, & Uſcochos noſtris maribus auxilia comportare auſos opportuna claſſe cohibuit, quæ res Clementem VIII. non mediocriter affecit: ſed omnia tentare præſtat tuendæ Reipubl. cauſa, & etiam barbaris ſervanda ſunt ſua fœdera. Cæterùm anniverſarii hoſtes nec ob id ſuarum artium obliti ad longum tempus ſunt. Rovinii namque portum in Hiſtria ingreſſi nocturna manu mercatorias omnes diripuerunt: cùmque Hermolaus Theupolus ſceleratos ad ultionem quaquaverſum inquireret, ipſe in accuratiſſimo conatu vitam

fato

ſato reliquit ad maximam perfidorum licentiam. Illi metu ſoluti, quingenti Curictam delati, trecentis, qui facinus jam tum inibi expectabant, junctis, in ipſo portu quinque Epirotarum longa navigia, & duas triremes invadunt: Epirotas, infeſta ſibi nomina, ad unum omnes trucidant, cæteros miſerrima clade conficiunt: idem auſuri in Albonam, ſi per Marini Molini, tunc loci Prætoris, violentiam licuiſſet: hæſit tamen in Flanona barbaries, occiſis incolis, occupatoque caſtello, ubi probro Venetorum Cæſariana ſigna extulerunt, extorto etiam per vim ab oppreſſis oppidanis ſacramento fidelitatis. Neque atrocitas hæc per oratorem Ferdinandi Archiducis Joſephum Rabatam excuſari, aut componi potuit apud Venetos. Concitus per hæc Nicolaus Donatus non modò Seniam, conterminoſque tractus, ſed etiam ipſum Tergeſtum acriter inſedit, in prædones ubique intentus, erectis duabus munitionibus, qua tranſitus fœdæ genti patebat. Non tamen animus pervicax ob id ceſſit, non quidem fiducia virium, ſed quia extrema mole bellum pariter liberis, conjugibuſque ingrueret, & quia maximè vegeti ſolent eſſe impetus pro vita dimicantium. Igitur inſuetum iter in Hiſtros per abrupta montium juga, & confragoſos plerumque ſaltus, qui Germaniam diſterminant,
in-

ingreſſi omni genere populationis in provinciam feruntur, vulgus trucidatum, ira, & fames ſanguine, & rapinis ſatiata, annonam ex victoria retulere: & jam omnia circumfuſi prædonis famam horruerant, & infeſtum agris agmen fugiebant vicinæ gentes, cùm Franciſcus Cornelius furorem latronum pari motu, reciprociſque damnis continuit in peſſimam Auſtriacorum perniciem, quæ demum populorum miſerandis ejulatibus adacta aures Cæſaris Matthiæ, & Ferdinandi alliſit, ut inciſis mali fibris orbi Chriſtiano medicatum vellent: nec diſtulit Joſephus Rabata in ſontes, qui totis fermè viginti quatuor annis res alienas ſollicitarant, ultimam ſupplicii legem: ſecuri enim in prædonum duces, & capita ad cæterorum terrorem ſevera animadverſione detonuit, & ipſe infami latronum manu mox inhumaniter trucidandus. Sic nonnihil paci conſultum eſt.

### *Expeditio ſeptima in piratas.*
### MDCI.

AT ſub hæc non ſemel ipſi Neapolis, & Siciliæ Proreges conjuncta claſſe maria ad quæſtum fœdarunt: nec dubiè Franciſcus Superantius Orator Philippo Regi facinus detulit; ſed hujus litteræ ſuorum damnantis furta magis apud

apud Senatum optimæ voluntatis fuere teſtes, quàm apud prædatores imperii notæ: proinde majoribus etiam remediis, & navibus Reipubl. ſibi proſpicere ad repellendam vim placuit. Nec minùs furor Auſtralis hæc noſtra littora afflavit quinquennio poſt: cùm circa Corcyram in noſtrorum navigia ſæviiſſent quinque Numidicæ triremes, miſſus eſt Auguſtinus Canalius claſſis Legatus, qui deliberato rei gerendæ momento cum Sinus Præfecto Franciſco Molino ita bipartito excurſu in fugaces delatus, ut ultimam hoſticarum ad primos appulſus tormentis diſjecerit: nec ſegniùs in primam Lucæ Piſauri puppem effrænis hoſtis mortem trudebat, dilabentibus aliis, cùm ſibi integram victoriam eripi latronum fuga putaret, Legatus incitato remigio fugitivis inſiſtit. Ferebantur in ſingulis Numidicis præter ſocios remiges militum C. & XL. Noſtris in robore conſtabat virtus: itaque rates hoſtiles vel latè conquaſſatæ ſunt, vel alto demerſæ, fures aperta ſtrage trucidati. Sic per extrema connixum improbum genus alienum æquor ſuo ſanguine infecit. Dragutes Archipirata Peloponneſiacus Canalii quantumvis ſaucii manu confoſſus interiit. Eandem virtutis gloriam brevi poſt adeptus eſt Antonius Civranus, qui in Meli portu aggreſſus piraticam peſtem unà cum infami-

mibus lignis furta latrocinantibus extorſit, & ſceleſtas Barbarorum animas ad Orcum detruſit.

### *Interdictum Pontificium in Venetos.* MDCVI.

A Piratico bello ad contentionem ventum eſt ſcribendi apparatu, & licentia ſummam; ſed exitu levem. Hoc enim ad pompam inter togatos Principes diſſidium, non tàm momento ſuo, quàm ſermonibus populorum æternitati mandatum eſt. Imminutæ Pontificiæ auctoritatis ſuſpicio Paulum Quintum Burgheſium in Venetam Rempublicam concitavit. Ille veluti acerrimus Sacrorum defenſor volebat irritum omninò quidquid in Eccleſiaſticos viros, eorumque bona decretum eſſet: noſtri majorum ſuorum ſtatuta, legeſque & temporis, & uſus firmata privilegiis afferebant; ne ſubditorum contumeliæ impunes eſſent; civiumque patrimonia diſtraherentur. Nihil tamen profectum apud Pontificem: à quo properè in univerſam Rempublicam diſtrictæ ſecures: urbe interdictum: indigenæ diris devoti. Patres communi ſententiæ Interdicto obſtiterunt litteris quocunque locorum ſuæ ditionis Leonardi Donati Principis nomine tranſmiſſis, ut populi in fide perſtarent; quibus non ignota Pontificis.

ficis mens, juſque ſuum. Res interim eo loco erat; urgentibus hinc inde partibus, ut ſine ferro, & incendio, lævisſimoque bello componi haud poſſe videretur.

Tandem Chriſtianorum Principum interventu, ac in primis Gallorum Regis Henrici IV. per Franciſcum Jojeuſam purpuratum Præſulem hæ Italiæ turbæ, rixæque inter pium Patrem, & chariſſimos Filios ſublatæ ſunt.

*FINIS LIBRI QUARTI.*

JOAN-

# JOANNIS BAPTISTÆ VERI CANONICI PATAVINI RERUM VENETARUM

## LIBER QUINTUS.

### Bellum Auſtriacum quartum, Uſcochi deleti.

### MDCXV.

PRæter efferos nativæ ferociæ ſpiritus hoc tempore Uſcochi Aulico quoque favore procaces animos attollebant. Nec dubium erat, Joſephi Rabatæ cædem, ab ipſis manifeſto læſæ majeſtatis crimine commiſſam, apud Ferdinandum Auſtriæ Archiducem imputari aperto Venetorum ſtudio. Unde egregii quaſi facinoris miniſtri noſtrorum criminationibus inconcuſſi debacchabantur. Quid igitur mirum, quòd Georgio Danicicchio duce, Hieronymum Marcellum pro maris libertate excubantem inopinata perfidia ad Beſcham vinculis gravarint? quòd Antonium Georgium promiſſa Scriſſæ deditione deceptum per ſummam ſuperbiam angore ſimul, & minis maceratum Seniæ in ludibrium nationis tra-

traduxerint? quòd Chriſtophorum Venerium in Mandra Pagi inſulæ portu cum trireme agentem furtim interceperint, occiſi ſanguinem circumlatum ex pateris biberint, cor coxerint, ac devorarint? Inhumana hæc cladium ſeries altiùs exaſperarat Patrum animos, quàm ut ſolitis anteà lenitatis, & gratiæ officiis dignæ viderentur immanes belluæ impunè graſſantes. Itaque Senatus conſulto decernitur conſcribi, & comparari exercitus, deligi Duces, & in Archiducales terras impiæ gentis aſyla omnem expeditionem conferri. Laurentius Venerius Dalmatiæ Præfectus eligitur, cujus animo cùm altiùs inhærerent tot in Rempublicam injuriæ, & Georgii nex; de ultione ſolicitus, adornata claſſe, Novium oppidum, in quo interceptæ triremis armamenta, magno conatu adoritur; flammis, ferroque expugnat: ac tùm capto Præſide, tùm multis ex prædonibus interfectis, furta repoſcendo eximium ſuæ virtutis decus reportat. Subinde ultrò res Venetas cœpit laceſſere Volfgangus Terſatii comes facinoroſorum anteſignanus; & Ferdinandus Venerii factis graviter offenſus Venetorum in ſua ditione degentium bona, quæ damna reſarcirent, juſſit occupari: quo exemplo docta Reſpublica, cui majora detrimenta piratæ intulerant, Archiducalium

lium mercatorum fortunas penes ſe retinuit. Hæc dum aguntur, Volfgangum propria immanitas, & à majoribus quondam ſuis poſſeſſa Curiſta, recenſque incenſi, direptique Novii caſus ad populationes, incurſioneſque per Iſtros excitarunt. Aggreſſus Benedictum Legium caſtella Tergeſtinorum, ſalinaſque vaſtantem: ac proſcriptum Petatii Comitis temeritate captum abduxiſſet, ni Fabius Gallus chiliarca acriter repugnans inſequentem tandiù diſtineret, donec Legius ſe in tutum reciperet. Verùm ipſe ab exundante hoſtium multitudine oppreſſus interiit. Hinc victoria animum arrogantiùs erexit, qui, flagitioſiſſimo quoque in ſocietatem aſſumpto, cui ob egeſtatem, & odium Veneti nominis vehemens perfurendi libido eſſet, in Forum-julium irrupit; & cuncta proſperè adverſus inermes egit, uſtis, compilatiſque provincialibus. Petenti Montemfalconium Franciſcus Ericius Provinciæ Præſes feſtinata expeditione objecit legiones, Palma, Utinoque excitas, quæ primis congreſſibus prædabundum coercuerunt. Præmiſſus etiam cum delecta manu Pompejus Juſtinianus Ligur navandæ operæ avidus incultæ oræ citra Natiſonem pagos omnes, vicoſque occupavit, præter Luciniſium, quod in ea regione futuris rebus magis erat idoneum,

neum, ut ipſo demùm experimento deprehenſum eſt. Cùm itaque utrinque non modica belli contentione diſceptaretur, placuit Senatui Gradiſciæ Styriæ oppidi, quondam ſui juris, obſidio; pollicente Juſtiniano ex ea faciliorem tranſitum in hoſticum ultra Natiſonem. Juſſus opus perficere, tanta celeritate ipſo ſequentis anni menſe Februario oppidum circumdedit aggeribus, & propugnaculis, ut habitatores improvisò concluſi deditionem facturi fuiſſent, ſi Venetæ acies continuò irruiſſent in obſtupefactos, ac perterritos. Sed orta inter armorum Præfectos diſcordia ex invidia, quæ labes in Reipublicæ caſtris ſemper viguit, occaſionem rei benè gerendæ eripuit. Alii criminabantur Juſtinianum, qui alieniſſimo tempore illud inſtituerat obſidium: contendebant alii, fortunam in bellis pendere à prudentia, non à temeritate. Cæterùm, quæ mora interjecta eſt noſtris, ut valdè nocuit, ſic ſummè profuit obſeſſis, quibus opitulatum advolavit Adamus Trautmensdorfius cum expeditis Germanorum agminibus: & Gradiſciam, eique proximam Norejam, nunc Goritiam, impoſitis præſidiis, validiſſimè communivit. Attamen Ferdinandus ad circumſepti oppidi nuntium veritus, ne dilaberetur in obſidentium manus, cœpit per Pontificem, Hiſpanum Regem, & Magnum

gnum Hetruriæ Ducem ſequeſtres, explicare nogotia aut de pace, aut de induciis. Reſpublica ad utrumque inclinare viſa eſt: quietis tamen amantior malebat ea ſervari pacta, in quæ pridem ſuus Orator Hieronymus Superantius Viennæ convenerat cum Matthia Imperatore: Ut ſcilicet delerentur Uſchochorum receptacula: & illis toto mari expulſis, ſinum prænavigantibus illibata ſecuritas eſſet. Verùm quia non pauci apud Archiducem, & in Cæſaris Aula dynaſtæ prædonibus patrocinabantur, recuſantes Seniæ demolitionem; ſpes omnis quieſcendi ab armis evanuit: &, vix menſe exacto, latrones ad priora ſcelera ſuis è latibulis erupere.

Igitur hoc anno, moderante Rempublicam Joanne Bembo, vindicta potiùs dilata, quàm repreſſa, gravior ad Gradiſciam erupit. Senatus validis primùm armis, concurſuque Ducum, & nationum: deinde valido apparatu, inſtructiſque claſſibus, magnam paravit expeditionem. Ipſos etiam Archiducales armarunt Germanæ, Hiſpanæque vires tùm terreſtres, tùm maritimæ: ut jam nemo ignoraret imminere bellum terra, marique acerrimum.

Quaſſabat Petrus Barbadicus obſidionalibus tormentis Gradiſciam; & emiſſis peditum copiis, equitumque turmis,

S fini-

finitimos premebat. Porrò, cùm magis ad rapinas, quàm ad pugnas diſcurrerent, ab erumpente ex inſidiis prævalida Uſcochorum caterva profligantur. Poſt hæc rarus concurſus: neque ulla cum hoſtibus per eos dies par dimicatio. Trepidabant milites ex agreſtium delectu, quoties ad armorum exercitationem educebantur: gliſcebant in caſtris turbæ ob effrænem Volonum licentiam: & ſubinde in Ducibus circa belli adminiſtrationem diſpar conſilium oriebatur, atque de dignatione contentio. Certiores de hoc rerum ſtatu Auſtriaci nocturno impetu Venetas ſtationes aggreſſi ſunt: & ſepultos tenebris ad unum oppreſſiſſent, niſi ad ejulantium voces accurriſſet Juſtinianus; qui, ſpreto vitæ diſcrimine, per conferta hoſtium agmina ruens eos repreſſit, conſternatoſque, & ſaucios coegit redire ad ſuos. Interea, quia nunquam ceſſabant ab utraque parte bombardarum globi, horum unus ab Gradiſcia fortuito ictu proſtravit Danielem Antoninum explorantem ex officio obſidionales acceſſus. Mortui nomen, & virtus beneficio Senatus equeſtri ſtatua in majori Utini templo condecorata ſunt, ut habeant poſteri, & cives, quem colant, & imitentur. Horatius Baleonius oppido ſuccedens tentavit per tranſverſa ſepimenta actis cuniculis molem portæ præſtructam ſubruere. Incœptum opus non

caruiſſet expetito eventu, ſi Gallis, quos ad reptandum audacter per ardua munimenti largitio munerum animavit; alia manus ex populari militum grege compacta auſa eſſet in auxilium procedere ex condicto, & ſuſtinere aggreſſores. Quare explorata ignavia, quæ Veneto exercitui erat dedecori: atque per idem tempus renovata à Pontificio legato pacis habendæ fiducia, annuit Senatus Barbadico, ut armis deſiſteret, & Marianum copias traduceret. Tunc aliquibus noſtrorum ſocordiam deridentibus exiſtimatum fuit oppidum obſidione ſolutum. At cùm primùm venit in Provinciam Antonius Priolus, infenſioribus animis bellum inſtauratum eſt; accedentibus cum eo univerſi exercitus imperatore duobus legatis Joanne Baptiſta Fuſcareno, & Franciſco Ericio. Mox in belli communi deliberatione decretum, Auſtriacos proprio exemplo nocturno impetu adoriri. Mittuntur in antelucanam expeditionem peditum quinque millia, & equites mille quingenti. His viribus Camillus Triviſanus levis armaturæ ductor, & Baleonius effuſi per hoſtium caſtra magnam undique trepidationem incutiunt, capiuntque bina propugnacula, interfectis propugnatoribus: ſed ulteriùs progredientibus con-

ſternatione, & cædibus, mora injecta Epirotarum avaritia; quibus adhuc circa prædas intentis jam dies inclinaverat. Properavit ad pugnæ locum Trautmensdorfius, & ſolicitus, quò clamores, ac bellantium ſtrepitus illum vocarent, victoriam noſtris eripuit. Juſtinianus, qui militum rapacitate felicioris fortunæ ſpem abjecerat, ſagaci conſilio receptui canere juſſit, & cum ſuo non adeò imminuto agmine in aperta planitie explicato, hoſtem ad certamen provocavit. Hanc audaciam metuens Trautmensdorfius intra munimenta ſe continuit. Subinde Priolus Gradiſciæ obſidionem vehementiùs urgebat, eòque certior de expugnatione, quò opportuniùs ingruens peſtis cœperat Auſtriacas vires debilitare; & Venetæ acies tum occupato Luciniſio, omnem fermè agrum citra Natiſonem Reipublicæ ſubdiderunt. Ericius Faræ propugnaculum ab hoſte perterrito deſertum occupavit, aliaque finitima loca: Vipulzanum, & Caporetum vi ſubacta recepit, ſtrenuè decertantibus Livio Puppio, & Triviſano. Tolmiſſum Nicolao Gualdo obſtitit, ab arce omni miſſilium genere propugnatum; quorum jaculationes gregarius miles pertimeſcebat. Pontebam frequens emporium Italis, Germaniſque ultro, citroque negotiantibus in duas partes dividit amnis interfluens, & communis pons diſter-

minat

minat Archiduchales, & Venetos agros. Quæ pars Reipublicæ paret, ab Archiducalibus tum fuit hoſtiliter petita, & uſurpata: facinus indignè tulit Fuſcarenus; quamobrem coacto agmine in hoſtes furenti procurrit impetu: oppido eos expulit: & perſequutus fugientes uſque ad Telminum cuncta ſibi obvia diripuit, ac inflammavit. Hoc victoriæ progreſſu Pontebam Ripublicæ reddidit, diveſque opimis ſpoliis, & gloria præclarus in ſuas ſtationes remigravit. Alibi fortuna adverſis proſpera ſemper alternans. cum morte ab omnibus complorata Juſtinianum abripuit: perſcrutantem, quo loco Natiſoni pontem imponeret, plumbea glans interfecit diſploſa è tumulo mœnium Norejæ, adverſus quam moliebatur irruptionem. Virum magnæ in re bellica famæ publica funeris pompa Senatus extulit: & illius gloriam equeſtri ſtatua in Sacra divorum Joannis, & Pauli Æde immortalitati commendavit.

Defuncto ſubſtituitur Joannes Mediceus: hic ſtatim ſuſcepto munere in Trautmensdorfium, qui, ſuperato Natiſone, in Veneta caſtra parabat inſidias, Epiroticum equitatum immiſit: at is, conſpecto hoſte, ratus ſe imparem ſuſtinendo incurſui, retrò ruit, latuitque poſt loricatos equites: quæ cauſa fuit,

 ut

ut omnes metu correpti fugam capeſſerent, peditibuſque ponè ſequentibus incuterent trepidationem. Magna ea die clades noſtris fuiſſet illata, niſi Mediceus opportunè periclitantibus præſtò fuiſſet; cùm expeditorum manipulis obvius fugientes ſuſtinuit, ſicque repreſſit inſectantes, ut ſua præſentia, & viribus audaciores facti in terga perſequentium ſe verterent, cogerentque Trautmenſdorfium cedere, & in ſtativa redire. Cæterùm hæc belli flamma, quæ primùm ſparſa per Carinthiam, & Forum-julium pluribus in locis flagrans reluxit: mox effuſa in Iſtriam, Dalmatiamque videbatur uno repentè incendio omnia conſumptura. Ideò non levem illius reſtinguendæ ſollcitudinem attulit Reipublicæ; propterea, ne latiùs ſerperet, juſſus eſt Marcus Lauretanus in Iſtriam properare. Ut acceſſit, continuò in Auſtriacos, & Uſcochos per maritimas oras populabundus caſtra movit: & quæ damna Veneti incolæ acceperant, abundè compenſavit Tergeſtini agri, atque ſalinarum vaſtatio: neque his contentus, per hoſticum arma circumtulit, & Antignanum ex Piſini comitatu ſubduxit; interceptoque Galignano, Zemino terrorem injecit ſolo victoris conſpectu. Sub idem tempus navigavit in Dalmatiam Nicolaus Donatus, qui eodem vindictæ, armorumque fremitu Moſchenizzam, & Scriſ-

ſiam

ſiam ad Fumii ripas eripuit hoſti: cujus quoque audito acceſſu, ad rapinas in continenti expoſitis claſſiariis prædanti fuit obvius: &, conſerta manu, victor oblata ſpolia in fugam acto extorſit. Scriſſiam infame latronum latibulum Joannes Jacobus Zannius totius claſſis Navarchus intempeſta nocte validè impetitum, pulſatumque crebris tormentorum ictibus, ſponte deditum recepit, incaſſum repugnante Scricchio Uſchocho, qui oppido præerat. Hujus ſceleſti hominis caput accolæ Zannio attulerunt, à quo benignè accepti libertate donantur, præter perditiſſimæ gentis aſſeclas ad unum decollatos. Trautmenſdorfius ad Scriſſiæ caſum ſpe tardior comparuit, quam ut debellatam illicò Zannius ſolo æquari mandavit: ille omne odium in oppugnantes Zeminium Piſinii refudit: uberemque Poleſanæ planitiem, qua potuit, vi, & injuria diripuit, ac diſſipavit. Pejora cogitantem retraxit in Carnos noſtrorum incurſio: at ſuorum facinorum ſucceſſorem reliquit Andream Ferlitichium, Uſcochæ gentis, & peſſimum prædatoriæ artis magiſtrum. Hic in portu Sylvarum appellato ſex armatas celoces, & biremem furtim aggreſſus oppreſſit crudeliter, & cum ſuis captam prædam diſpertitus eſt. Per eos dies Aloyſius Geor-

gius poſtquam in nemore illius tractus conſtructum propugnaculum ſubegerat, ampla quoque ſpolia retulit ab Vermii expugnatione. Non minùs abundè diteſcunt nautici milites Juſti Antonii Bellenii, quibus, data diſcurrendi licentia per hoſtiles terras, in præmium expugnatæ Duini oppidi turris, ingens prædandi occaſio ſeſe obtulit Tergeſtum uſque. Atque ita, ut plurimùm latrocinii magis, quàm belli modo tunc pugnabatur.

Hæc intra biennium geſta: ſequens annus ex intemperie cœli gravis, ac propè peſtilens inſanabili quadam pernicie diminuit exercitum. Ducum aliquot in Iſtria vel mors abſumpſit, vel morbus à caſtris ſubmovit.

Ægrotanti Priolo ſuffectus eſt Antonius Landus: & hoc imperante, auxere Venetas copias quatuor Batavorum millia, quos Comes Erneſtus Naſſavius ad Reipublicæ ſtipendia traduxerat. His viribus, ineunte Junio, noſtris tranſeuntibus in Carnos nullus fuit obex à principio: in progreſſu Franciſcus Straſoldus Gradiſciæ Præfectus cum peditum cohortibus, equitumque turmis, non contemnendis, vadato Natiſone, ſe oppoſuit. Acies hinc inde, minantibus armis, videbantur pugnam expoſcere: ſed non ultra proceſſum; cùm hoſtiles præ timore pedem referrent; nullo igitur obſiſtente, Venetis patuit via ad concutienda faciliùs

Au-

Auſtriaca propugnacula. His demoliendis excubabat Medicei cura, ut Gradiſciam militaribus operibus circumdatam ad anguſtias redigeret: obſidere vias, intercludere commeatus, & in ipſis Norejæ campis locare caſtra. Verùm ob hanc cauſam Natiſonem tranſmittere cogitanti denuò obſtant Auſtriaci: in utraque fluminis ripa fuit acerrimè dimicatum, nutante plerunque fortuna inter varios armorum exitus. E ſuperiore loco Stellæ munimenti præſidium acriùs repugnabat: idcircò in ſpem illius potiundi duo Comites Gualdus, & Montius ſuſceptæ curæ magnoperè incubuere, ut ſcilicet præſidiarios, niſi aliò diverterent, ſaltem ad ſua tuenda diſtinerent.

Nocturno itaque, tacitoque acceſſu alter Gradiſciæ portam arietans, affixo pyloclaſtro; alter armata manu in Stellæ munitiones irrumpens, terrore maximo replerunt præſidia: utrumque tamen ſperatus fruſtratur eventus; dum nox obſcuriſſima remoratur milites ferendæ opi deſtinatos. Auſtriaci, hoc explorato conſilio, attentiùs circa ejus propugnaculi cuſtodiam vigilarunt: cujus ſitus parùm diſtans ab Gradiſcia in adverſo Natiſonis litore introducendis commeatibus erat percommodus, atque ob montium anfractus uſque immunis ab inſidiantibus. Aliud etiam Rubiæ tutamen Trautmenſdorfius

diligentiſſimè obſervabat: quod expugnatu difficile Mediceus tamen obſidione ſepſit. Batavi longo circuitu per Carnos in Nerojæ planitiem traducti & firmiſſimum propugnaculum, & acrem Ducis induſtriam aſſiduis impreſſionibus diu fatigarunt: tandem inſilientes in muros, Trautmenſdorfium portæ munimentum præſtruentem caſtrenſis tormenti ictu ſuſtulerunt. Maradius occiſi ſucceſſor, & vindex, recenſito non modicarum virium exercitu, haud veritus tranare flumen ſub auroram Venetas turbavit ſtationes. Intempeſtivus inſultus adeò exterruit confuſos, ut nullus eſſet, qui conſtanti animo vim repelleret. Tribunorum virtus ignominioſæ fugæ turpitudinem delevit, & cohibuit cum paucis audentioribus per caſtra inſolentiſſimè furentes. Multi in hac dimicatione cecidere: ex noſtris non obſcuri nominis Marcus Antonius Manzanus, Petrus Avogadrus, Leonardus Gualdus equitum Præfecti. Arcta interea obſidione premebatur Gradiſcia; etſi omni arte, & ingenio allaborabant Auſtriaci, ne obſeſſis annona deficeret, quam excavatis arborum truncis in uſum lintrium aliquando ſubmittebant. Hæc, quæ furtim; & alia, quæ nonnunquam importabantur ſubſidia, noſtri, ut arriperent, hoſtes, ut inferrent; hi propugnando, illi expugnando,

do, Natiſonis ripas, & aquas multo ſanguine fœdarunt. Non ea porrò ubique ſolertia, & vigilantia; quamvis extructi in amnis alveo detinerent implicitos lintres, rateſque, ne opitulatum accederent: quinimò aliquando aliqua inferret audentiùs promptum ad difficiliora Principis Valſtaini ingenium. Sub oculis Venetorum Ducum aperto ſibi per convalles montium itinere obſeſſis frequens auxilio erat. Horatius Baleonius pari fortitudine ad illos obſtruendos aditus cum ſexcentis peditibus in eas anguſtias penetravit. At iniquam expertus fortunam, quaſi magno conatui invideret ſuſceptæ expeditionis, ne forti viro res ſecunda obtingeret, dum ſtrenuè dimicat, à Valſtaino interficitur. Hujus ingenti ſpiritu, & militari diſciplina clariſſimi Ducis famam Senatus poſteritati commendatam voluit, ornavitque honorifico tumulo in auguſto Geminorum Templo. Pugnæ ſuperſtites non inertes, neque incruenti Baleonii necem ulti ſunt, cum, obſeptis Valſtaino, & Maradio itineribus, ad extrema quæque, ſuadente fame, Gradiſciam redegiſſent, ut citiſſimæ deditionis ſpem obſidentibus non demeret.

Hi-

*Hiſpanæ expeditiones terra, marique coercitæ.*

MDCXVII.

NE bellum ullo loco Reipublicæ deeſſet, Petrus Toletanus Mediolani Gubernator, & Petrus Gironus Oſſunæ Dux, Regni Neapolitani Prorex: ambo nomine, atque odio pares in Venetos omni conatu ſtatuerunt hos avertere ab impreſſionibus in Archiducales terras, ut plures in partes diſtracti ad injurias propulſandas minùs valerent. Primùm igitur Toletanus ab Inſubribus erumpens armatus, Cremenſis agri pagos, vicos, tectaque incendiis, direptionibuſque barbarum in modum attrivit, & compilavit. Senatus furenti occurrere juſſit Hieronymum Cornelium: hic manu, & ingenio celer collegit ex præſidiis ſelectiores ad vim arcendam: quibus in hoſtem ſuo exemplo incitatis, ejus incurſiones cohibuit, ac propulſavit; ut in poſterum à vexandis confiniis abſtinuerit. Toletani temeritas tota in populationibus coercita fuit, & obſtricta conditionibus Pacis ſuperiori anno initæ in Aſtenſi conventu.

Præterea multiplex à mari terror ingruit nuntio præpotentis claſſis Adriaticum obſidentis. Oſſunæ Dux proſperis Venetorum ſucceſſibus invidebat: & po-

potiſſimùm, quòd, penè deſperata Gradiſciæ propugnatione, non dubitabant Auſtriaci, quin illa brevi deditionem faceret. Hinc ille concordiæ, & quietis oſor ſubmiſſis copiis impulerat Toletanum ad arma in Cremenſes: atque ex ſe conſtituerat, parata claſſe, Adriatici maris jura Reipublicæ evertere. Vocat igitur Uſcochos, quibus impensè patrocinabatur, ut conſuetis rapinis Venetas navigationes turbarent; & aliquod in Iſtria oppidum caperent, ex quo tutò paterent in obſeſſam urbem commeatus. In hunc finem è Brunduſino portu bis ſena magnæ molis navigia emittit, quæ ductu Franciſci Riberæ laceſſerent Venetos, quos Adriaci Sinus uſurpatores appellabat. Patres ſe cuique fortunæ committere aſſueti, percepto perfidæ claſſis tranſitu in ſua maria, illicò imperant Juſto Antonio Bellenio Navarcho, ut inſtructo nautico apparatu in illa contendat cum Laurentio Venerio navium Præfecto. Unà egreſſi ea alacritate, qua militares animi ſtudio pugnæ incenduntur, è Phariæ portu, qui nunc Leſinæ dicitur, non procul Curzola, olim Corcyra Melena, infeſtæ Oſſunæ claſſi occurrunt, & ad eam oppugnandam conatu maximo contendunt. At Ribera, cognito periculo, cui patebat, ſubita fuga mare tranſgreſſus, Brunduſium repetit. Ille in portu abditus, & ab-

ab arce miſſilibus protectus Venerium, qui fugientem erat inſequutus, diu ludificatus eſt provocantem ad certamen. Ergo fruſtrà claſſiarii bombardarum, tubarumque clangoribus, & lituorum ſtridore, intermiſtis vocibus, conclamantes, ſublatis anchoris digrediuntur, & excurſione facta per totam Apuliæ oram, ubique metus, terroreſque inferendo, ſe Phariæ reſtituunt. Oſſuna rei geſtæ nuntio majori concitatus rabie, addit licentiæ ſcelus, & aliud ſcriptis molitur bellum, quo Rempublicam expellat de ſinus Adriaci dominio. Acuit legulejorum calamos, & commentitiis rationibus probare nititur, nullum eſſe Venetis præſumpti maris dominium: propterea liberum cuique ejus navigandi arbitrium. Hæc mendacia literis exarata evulgat, provocatque Principes ad commune commercium. Verùm quia nemini erat ignotum, quod omnis vetuſtas acceperat, Adriaci pelagi imperium à majoribus ſanguine partum proprio, inconcuſſoque jure ad Venetos pertinere, inſani hominis irritamenta deriſerunt. Ad Turcas converſus hos muneribus, & complurium mancipiorum donatione tentavit allicere, ut in Cretam, facerent irruptiones. Porrò & Barbari, quos ille barbarie vincebat, indignum ſcelus abhorrentes reſponderunt, ſe potiùs auxiliaturos Reipublicæ adverſus commu-

munem hoſtem, qui Uſcochæ gentis pernicitate, & fraudibus toto mari exturbabat commeantes. Repulſus ab omnibus, obſtinatuſque ad parendum regiis præceptis, noluit ab injuriis diſcedere: quin ſecretioribus mandatis prætexebat ſuum odium in Venetos quaſi hoſtes omnium peſſimos, uti jactabat, erga Hiſpanos. Interim nec mora, nec requies irato: citiſſimè inſtaurat claſſem una de viginti triremibus regendam Petri Leivæ imperio Ribera comite; utrique injungit, ut, ſorte per omnia tentata, Polam in Iſtria occupatam munirent. Hoc juſſu educta Brunduſio vagatur aliquandiu circa Dalmatiæ portus, ac tandem in conſpectum Phariæ iterùm ſe dat; & certior facta ab actuariis, Venetam ibidem contineri numero exiguam, & ob reflatum non erupturam; Leivam, & Riberam reddit inſolentiores. Ideò noſtros ad eruptionem, & ad pugnam audaciùs evocabant; at hi, nulla obſecundante aura, incluſi fauces portus binis ſeptiremibus armarunt, majoraque diſpoſuere tormenta in utrumque latus: mox frequenter acclamatum eſt à claſſiariis, ut illi propiùs accederent, ſtatimque in eos patrio faſtu turgidos longè jaculati miſſilia terrorem inferunt, & formidinem: unde repreſſa temeritate coerciti canunt receptui, & ſub veſperam Brunduſium verſus iterùm diri-

dirigunt proras. Caſu accidit revertentibus, cujuſdam navis occurſus, quam piratarum more capiunt, & diripiunt. Hoc uno ſuorum facinorum teſtimonio Proregem Leivæ ſuccenſum, quòd nullum à Venetis oris municipium pugnando abduxiſſet, placabilem ſibi effecerunt. Hæc ubi nuntiata ſunt, Patres minimè rerum ſuarum obliti decernunt augere claſſem, cujus adminiſtratio foret penès Jacobum Zannium, Cretæ gubernacula tunc temporis moderantem: eidem mandatur, ut, confeſtim abductis ab inſula decem triremibus, Phariam contendat, iiſque totidem adjungat ex urbe tranſmiſſas, & reliquas addat à Bellenio receptas. Sic ex duabus claſſibus unam componat, unius ac triginta triremium numero, præter ſeptiremes ſex, biſque ſeptem magna navigia, ac multas liburnicas. Cum hoc apparatu egreſſus de portu luſtret omnes Adriacos receſſus, percurrat Iſtriæ, Dalmatiæque littora, cunctaque agat, ne illi, qui Veneti maris ambiret, & affectaret dominationem, ullo in loco damna inferre liceat. Zannius dum ſua in ſtatione ex Senatus decreto nauticam inſtruit expeditionem, nihilo negligentior Oſſuna Siponti ſuam adornabat claſſem, quam cùm Octavius Aragoniæ Dux ſeptemdecim Liguſticis auxiſſet triremibus, injecta eſt noſtris de Regio conſenſu ſuſpicio.

cio. In hoſtica numerabantur triremes triginta tres, duo de viginti gauli, & pauca minora navigia. Illius ducendæ cura demandata erat Aragonio, quem ſequebantur Leiva, & Ribera. Prætervectus Epidauri oſtia, Hiſpanis amica, quia Venetis infenſa, Phariam adnavigat. Stans in anchoris ante inſulæ portum videbatur promptus ad pugnam, quam noſtri non detrectabant: erat enim in omnibus idem animorum vigor, & conſerendæ manus par cupiditas. At fortuna jam ſolita invidere proſperis Reipublicæ rebus, eos continuit occluſos, invaleſcente improvisò adverſa ventorum vi. Venerius tamen impavidus, & longioris moræ pertæſus ſibi portus oſtium vel intempeſtivè aperuit: navibuſque ad tormenti ictum in aciem explicatis, claſſicum cecinit. Sed hoſtes ſpem provocantis deludunt: ac ſi magis ad virium ſuarum oſtentationem, quàm ut pugnæ aleam ſubirent, illuc uſque progreſſi eſſent: ſublatis enim repentè anchoris, altum tenuere è conſpectu ſubmoti. Verumtamen, ut docuit eventus, hæc fuga non fuit, ſed voluntarius receſſus propter certam divitis prædæ fiduciam. Occultarunt ſe ſub ſcopuloſis veteris Tragurii latebris: è quibus mox furtim erumpentes triremes, duas numero, quæ oneri ferendo, non prælio committendo aptæ convectabant ad

Ve-

Venetos venales ab Syria merces, interceperunt, ſimul cum una ex ſeptem ad onerariarum cuſtodiam deſtinatis, ductore Antonio Civrano: reliquæ intuitæ eminùs piraticæ claſſis fraudes cum viatoribus in proxima littora remigrarunt. Hiſpani Duces opima præda potiti, ac ſi debellaſſent, lætabundi Brunduſium, inde Neapolim, remis, veliſque contendentes Proregi captas triremes, & ſpolia in triumphi ſpeciem obtulere. Sub idem tempus quidam rumor, at incerto auctore, diſperſus, increbreſcebat de proſpero conflictu Venetæ claſſis cum Hiſpana: propterea univerſa urbs in lætitiam effuſa, feſtis ignibus, hilarique voce ſua gaudia teſtabatur. Senatus verò, qui certiores nuntios expectabat, ægrè vulgus à contumelia, & impetu in Alphonſum Quevam Regium Oratorem compeſcuit. Denique, re comperta, nullum commiſſum certamen, at liberum Hiſpanorum curſum per Venetum mare; rapta navigia, factaſque prædas, & inter pretioſiora computari onerarias triremes. Mutantur gaudia mœroribus: accuſantur ſocordiæ Navarchi; neque excuſationes admittuntur, nunquam potuiſſe cum hoſtibus aperto marte congredi: contraria ſemper ventorum, tempeſtatumque ſævitiæ: clauſos, detentos, neque ſe liberos unquam pugnam inire cum recuſantibus, aut dimicare cum fu-

gien-

gientibus more piratarum in loca tuta. Querebantur de mercium jactura negotiatores, poſcebantque incuriæ coram judice Civranum. Qui rem ſedula perquiſitione decernat, Petrus Foſcarenus Senatus conſulto deligitur: qui ſubitò profectus in provinciam, accurata indagine perſcrutatur, quo modo poſtulatus reus ſe geſſerit: reverſus retulit, nullum in Civrano comperiri negligentiæ, aut inertiæ crimen: ſed, quod acciderat, imputandum inevitabili fortunæ fato. Cæterùm ſummè anxia Reſpublica, ne tàm numeroſa hoſtium claſſe finitimæ urbi oræ Metamauci, & Clodiæ trepidarent: vel maritima Polæ, & Parentii oppida illius paterent inſultui; omnia Joannis Garzonii, & Franciſci Mauroceni ſedulitate munienda, atque armanda præſidiis curavit. Acceptam inſuper injuriam acri ultione flagrans reponere aliarum triremium paravit ſubſidia: &, amoto Zannio, quem æquè animi, corporiſque urgebant anguſtiæ, rei navalis adminiſtrationi præfecit Laurentium Venerium; naviumque regimini Maurocenum. Utrique tandem imperat cuncta agere, & audere, quæ Veneta arma, deleta ſocordiæ nota, ſi qua inuſta foret, in priſtinum decus aſſererent. Delecti Duces conjunctis animis, auctiſque viribus, & immenſæ magnitudinis navi, quæ Gaulus Balbi ab inventore

tore nominabatur, per Adriaticum huc, illuc volitantes in medio habuere obvios hoſtes, qui, ducente Ribera, Siponto venerant cum quindecim roſtratis navigiis. Noſtri eo læti conſpectu, ſubitis bombardarum tonitrubus Riberam ad concertandum extimulant: at ille in ſua ſtatione immotus præſtolabatur tacitus provocantium acceſſum: ac proinde factum eſt, ut in quaſdam, quæ audaciſſimè præceſſerant, naves, ea omnis generis miſſilia jacularentur; ut una, vel altera fœdè lacerata retrocedendo reliquas pavore, & metu compleret: eoque deformi aſpectu territa claſſis formidaret hoſtilem incurſum. Venerius, qui nihil indignius ſibi ferendum putavit, quàm à ſuis deſeri, conſcendit liburnicam, & claſſiarios hortatur deponere metum, fiduciam induere, & unà ſecum ad victoriam properare. Nunquam tamen potuit confuſos rurſum componere: idcircò, reluctantibus cæteris ſe præeuntem ſequi per incerta bellorum eventa, ipſe cum ſuis perpeti nocte coram hoſtibus ſtetit, & pulſatos aſſiduo tormentorum fragore conſternavit: cùmque poſtero die in eorum navigia colli maſſet è ſeptiremibus grandiores machinas, ab harum gravi percuſſu ſatis apparuit, contuſis, fractiſque nullam aliam ſpem ſalutis ſubeſſe, quàm fugæ. Hanc igitur expanſis velis Brunduſium verſus

pa-

parantes ille, conſcenſo Balbi gaulo, datoque ſeptiremibus remulco, quanta potuit celeritate perſequitur. At quæ vis fati! quo momento fugientium tergo imminet eos apprehendere, & infligere temeritatis pœnas ſibi arrogantibus Veneti ſinus imperium; repens turbo, & fretum inſanis fluctibus horridum interceſſit. Itaque in ea maris, cœlique turba timens naufragium iniquo fato obſecundare coactus eſt, & ſe credere tempeſtati. Hujus jactatus, atque agitatus injuriis, tandem in Sanctæ Crucis ſtationem cum ſua claſſe appulit haud longè ab Epidauro. Eadem ventorum, pontique procella in Dalmatiæ ſcopulos impegit naves, triremeſque, quæ metu concuſſæ ab hoſtium conflictu ſe ſubtraxerant: ex iſtis quinque fretum abſorbuit: atque adeò ignominiæ labem abluerunt aquæ: gloriæ loco, quam virtus patriæ debuit.

## *Gradiſcia obſidione liberata. Pax.* MDCXVIII.

POſtquam Venerius inimicas claſſes cladis imminenti periculo deterritas toto Adriatico expulit; hoc ſolum deerat Reipublicæ bonum, ut Gradiſcia expugnata, & Uſcochis exturbatis, optata pace frueretur. Oppidum ad rerum omnium anguſtias compulſum, clauſo

clauſo flumine, intercluſo aggeribus agro, validiſque cuſtodiis impedito commeantium acceſſu, deditionem propediem facturum videbatur. Cæterùm ne veniret in poteſtatem, à magnis concordiæ arbitris Ludovico Galliarum Rege XIII. & Carolo Allobrogum Duce impetravit. Repentinus nuntius de Pace inter Venetos, & Auſtriacos firmata has retulit præcipuas conditiones: Suum cuique reddendum: Uſcochorum infame nomen, & exercitium penitùs terra, marique exterminandum: myoparones comburendos: omnia inſuper latronum effugia, & latibula demolienda. Attamen cùm nulla facta fuerit mentio de captivarum navium, triremiumque cum mercibus reſtitutione, Senatus his, quæ geſſerant, ſe inconſulto, duo Legati, Octavianus Bonus, & Vicentius Guſſonius, aſſentiri noluit: quinimò Pariſios feſtinare juſſit Simonem Contarenum, qui utrique publico decreto diem diceret ob neglectum mandatum. Præſentiſſima tamen Regis officia purgarunt Legatos; aſſerentes triremium negotium prorſus alienum eſſe à rebus cum Ferdinando Archiduce componendis. Idcircò, quæ acta fuerant, ſequutus eſt optimi Senatus lubens aſſenſus: quo ſe non tàm vacuum gloria æſtimavit, ut poſt compreſſos latrones, & armis extortam maris ſecuritatem inane Ar-

chi-

chiduci oppidum, ceu virtutis ſuæ præmium mallet, quàm ſinceram famæ laudem, & deſideratæ quietis ſecuritatem. Sic adeptus, quæ magis è publica viſa ſunt, ex decoro Senatus conſervandæ tranquillitatis amantiſſimus in Curictam Dalmatiæ inſulam ſuos conquiſitores miſit Antonium Priolum, & Hieronymum Juſtinianum, ut cum Carolo Arcacio, & Joanne Jacobo Edilingo Ferdinandi miniſtris ratum haberent, quod Pariſiis XV. kalend. Octobris conventum fuerat de Pace. Hanc Reſpublica per integrum fermè quadriennium graviſſimo bello agitata magna ſua gloria obtinuit; extincta Uſcochæ perfidæ gentis memoria.

*Conjurationes in Rempublicam detectæ, & punitæ.*

SOrs Venetæ Reipublicæ proſpera ob firmatam Pacem Toletano, & Oſſunæ nunciata ita eorum animos exaſperavit, ut hoſtilia molirentur, & moliendo profiterentur ſuum implacabile odium, vel in mutuæ concordiæ gratia, vel in communis utilitatis beneficio. Vaſtus utriuſque animus, & audax in Venetarum rerum perniciem, excidiumque conſpiravit. Uterque hoc maximè cupiebat clandeſtinis dolis aſſequi quod hucuſque aperta vi nequiverat. Hi ergo inſi-

inſidiarum molitores conveniunt ſtipendiariorum fidelitatem tentare; oppugnare municipia; & ipſos quoque urbanos lares inquietare, convellere. Toletanus jam egerat cum Joanne Bernardo Gallici peditatus Chiliarcha, in Cremenſi præſidio de arce prodenda, & militum plurimos amplis promiſſis corruperat. Aderat facinori præſtituta dies; & adjutrices turmæ proditoria ſigna expectantes Laude Pompeja morabantur. At Superis placuit, ut quidam è ſociis exoſi ſcelus hoc ad portas deprehenſum proderent. Conſurgit igitur in perduelles Magiſtratus; Bernardus capitur, & non pauci cum eo infamis flagitii participes. Omnes convicti proditionis crimine, fractis laqueo cervicibus, de ferali trabe pependerunt. Sic ab imminenti periculo Crema ſervata, & ſpes Toletanæ machinationis conciſa.

Per id tempus etiam Oſſunæ naves Adriaticum hoſtiliter pererrabant, latitantes aliquandiù poſt Jaderæ ſcopulos nuntium, qui eas ad occupandam Foſſam Clodiam vocaret, expectabant. Diem, & modum ejus adoriendæ Alexander Spinoſa Romanus gubernator præfinierat. Actum eſt tamen, favente fortuna, ut priùs quàm fraudes matureſcerent, & à perfido proditore urbs traderetur, qua in poteſtatem redacta, para-

ra-

rata erat in Veneta ſtagna irruptio, ſceleſta machinatio pateret indiciis. Proditionis hujus compertus reus ſtrangulatur, inverſoque capite furcæ appenditur. Hic ignominioſus periit; & hoſtes dejecti cum opprobrio in ſuas ſtationes redierunt. Nihilominùs à ſtruendis inſidiis nunquam quievit Oſſunæ adversus Rempublicam livor, & odium, cui facilè par erat invidentia Alphonſi Quevæ Regii Oratoris ægrè ferentis ſecundos illius ſucceſſus. Dum igitur Veneti foris Gradiſciæ obſidioni attentiſſimè incumbebant, illi domi, & in patrias eorundem ſedes ſceleratas machinantur conſpirationes; & hoc execrandum nefas per milites, qui Reipublicæ ſtipendia merebant. Queva in primis circumiens publica diverſoria, Battavos adhuc peſtis ſuſpectos à Venetis ſignis abducere conabatur, majori ſpe lucri: & alios ex conductis amplis pollicitationibus ſibi obnoxios, fidoſque facere. Hæc omnia clanculùm cùm hominibus facinoroſis, quos ad perturbandam Rempublicam & inſana rabies, & vaſta rapinarum fiducia ſtimulabant. Inter hæc Neapolim appulit inſignis pirata, natione Gallus, nomine Jacobus Petrus, Oſſunæ maximè charus, tanquam aptiſſimus ad omne ſcelus miniſter. Habito de proditione conſilio; ut hoc regerent, cauſas effingunt inter ſe odii, &

inimicitiæ graviſſimas : alter indignatione plenus Neapoli diſcedit : alter furore percitus illius uxorem Meſſanæ detinet in cuſtodia. Jacobus Romam profectus ſe valdè cupidum merendi apud Rempublicam in re maritima Veneto Oratori Simoni Contareno prodit : qui tamen, quoniam de ingenio, & fide hominis dubitabatur, cujus conſobrinus Tazzii dominus apud Oſſunam militabat ; cautè ſua differebat officia. Vicit tandem procraſtinantem Galli legati optimum de Jacobo teſtimonium non minùs, quàm per eos dies ſumma ducum, militumque penuria. Dimiſſus Venetias cum Lengado ſocio in machinis incendiariis expertiſſimo; & duabus navibus conductis, ſtipendium meruit ducentorum aureorum in ſingulos menſes. Hujus adventum prævertit Nicolaus Rinaldus Tarviſinus Quevæ inter conſpiratores acceptiſſimus, confictis literis, & Oſſunæ manu obſignatis, quæ viri militarem peritiam, ac vota Proregis ejus reditum flagrantiſſimè deſignantis repræſentabant. Quamobrem, ubi in conſpectum ſe dedit, eò gratior Patribus fuit, quò importuniſſimo hoſti ex animo infenſior viſus eſt : quotidie cum plurimis differendo vel de perdenda Hiſpanorum claſſe, vel de occupandis eorum arcibus in Apulia. Interdum (donec deteſtabile facinus erumperet) ſtipatus facinoroſa caterva, quam ma-

xima

xima parte conflabant Burgundiones, & Galli, totam circuibat civitatem; publica, privataque ædificia; inſularum, pontium, canaliumque ſitus, ſtructuras, & metas diligentiſſimè obſervabat: cùmque omnia ſibi apparerent admiratione digna, palàm extollebat Reipublicæ majeſtatem, & urbis magnificentiam. Hiſce dolis inſidiarum tempori obſequebatur: nocturni cœtus agebantur in ſecretioribus Quevæ conclavibus: ibi conveniebant conſpirantium capita: & crebris ſubinde tabellariis admonebant Oſſunam, ut paratam claſſem in Adriaticum immitteret; cùm in promptu eſſet, quod exitu facillimum pollicebatur commilitonum fides, diſpoſitis concubia nocte per univerſam urbem oppugnationibus. Armamentarium incendere, ærarium ſubruere, interſcindere pontes, igni præcipua loca abſumere, auxiliorum impedire commercia, ex optimatibus ditiſſimos, & nobiliſſimos quoſque interficere, domos, & divites officinas occultis characteribus ſignatas rapere, expilare, omnia denique paſſim ita miſcere, atque confundere, ac ſi offuſa Venetæ urbi ſempiterna nox inſtaret. Hæ machinæ vigilantibus curis peſſimos homines exercebant, quorum plures quotidie Marcianam turrim conſcendentes;

ut, quò latiùs patebat in mare proſpectus, eò citiùs adventum nautici apparatus ſpecularentur; certiores facti opere complerent nefarium ſcelus. Ducebat claſſem vir Anglus cognomento Haillot aliquot magnis navibus adornatam; quæ juſſa conſiſtere ad anchoras in Fori-julii ſinubus, opportuno adeſſet ſubſidio conjuratis; & compluribus parvis biremibus, lintribuſque, quorum agilis eſſet excurſus per æſtuaria, & euripos; explorata pridem aquarum altitudine à Jacobo, qui cum ſuis ſatellitibus ocreatus quotidie incedebat, veluti propediem in expeditionem iturus. Dum hæc perfida conſilia alto ſilentio premuntur, una totius urbis erupit vox, utique cœlitùs emiſſa, Ducis Oſſunæ claſſem partim captam à piratis, partim naufragio diſperſam, quæ furtim in Adriaticum deſcenderat. Diſſitus rumor ſolicitos habuit conſpirantes, monuitque Patres ſufficere Laurentio Venerio Petrum Barbadicum cum mandatis, ut illicò navigaret: atque inter primores claſſiarios recenſeret Jacobum Petrum, Lendagum, & alios, quos ille ſecum vellet conducere: qui verò remanebant ex conjuratis, in autumnum ſuos opprimendæ civitatis conatus diſtulerunt. Sed interim contigit, ut ex eo numero duo Gabriel Montecaſſinus, & Balthaſſar Juvenus nobiles Galli ſceleris atrocitate commoti, in-

fandæ-

fandæque ſocietatis commercia deteſtati, totam conſpirationis ſeriem Decem-viris palam facerent. Statim per nota ſymbola, teſſeraſque in hoſpitiis, tabernis, domiciliis, & meritoriis, omni loco, & cura perquiſiti, & inventi proditores in vincula conjiciuntur. Conſtituta de perduellibus quæſtione, alii in carceribus laqueo præfocantur: alii publico ſuſpendio plectuntur cum Rinaldo tanti criminis anteſignano. Multi arrepta fuga properarunt vel Neapolim ad Proregem, vel Mediolanum ad Gubernatorem: ad quem & Queva tumultuantis vulgi metuens lapidationem. Eodem die, expeditis myoparonibus, nuntiatur Barbadico, ut de Jacobo Lengado, cæteriſque nominatis perfidi auſus conſortibus, ſurdus ad cujuſcunque preces, & querelas, hoc ſumat ſupplicium: omnes ſingulis culeis incluſos, conſutoſque in mare jubeat præcipitari, & demergi. Extinctis in hunc modum, fugatiſque publicæ libertatis hoſtibus, Deo ſervatori, ac vindici ſupplices gratias egit Senatus, & univerſa Civitas à cædibus, incendiis, rapinis, ac ab omni inuſitato prorsùs, ac triſtiſſimo genere calamitatis divinitùs defenſa, & liberata. Verùm Oſſuna neque hoc ſuæ temeritatis infelici ſucceſſu deterritus conceptum in Venetos odium concoxit.

Altera claſſe Adriaticum infeſtum reddidit latrociniis: & maximè per extorres Vſcochos; horumque omnium ſceleſtiſſimum Andream Ferlitichium. In maris perturbatores, qui piraticam facientes Venetas naves prædabantur, inſurrexit Barbadicus quadraginta ingentibus navigiis, ac totidem octo ſupra triremibus, hoſteſque in mare Inferum compulit, depreſſis, captiſque aliquot eorum navibus. Decollatur Ferlitichius; exhibetur negotiatoribus commeandi ſecuritas: atque per eos dies juſſu Regis ex Adriatico Sinu hoſtilis claſſis ſubmovetur; & onerariæ triremes ab Aragonio ſurreptæ reſtituuntur cum mercibus, plurimùm tamen ob avaritiam diminutis. Acceſſit etiam ad pacis complementum Oſſunæ reditus in Hiſpaniam; qui affectati Neapolitani Regni inſimulatus, & de læſæ Majeſtatis crimine condemnatus in vinculis miſerrimè objit. Ex hoc pervicaci, & quietis neſcio viro capiat documentum, quicunque inſatiabili animo majora, quàm pro ſua fortuna pari dementia temerè aggreditur.

## *Vallis Tellinæ tumultus exorti, & compreſſi.* MDCXXII.

VAllis Tellina Rhætis, qui hodie Griſones dicuntur, cum Bormii, & Clavennæ Comitatibus parebat. Hanc

Addua

Addua fluvius erumpens ab Alpibus alluit; & è Lario lacu, quo excipitur, emiſſus inter utramque dominationem Mediolanenſem, ac Venetam decurrit in Padum. Superiori tempeſtate duabus agitata factionibus: altera Catholica, quam tuebatur Rhodulphus Planta vir nobilis, & potens: altera Hæretica, cui adhærebat Hercules Saliceus homo turbidus, & audax, apertis inquietabatur diſſidiis. Sibi invicem adverſantes Planta, & Saliceus primas tenere contendebant in ferendis rogationibus, deſignandiſque Magiſtratibus. Cùm igitur uterque auctoritate polleret, trahebat in diverſa ſtudia populares; propterea gravissimæ exarſerunt contentiones: alii ſeorſum euntes in alios, diſcordantes Religione, à verborum jurgiis ad armorum ſtrepitus proceſſerunt. Ruebant Catholici in Hæreticos, & hi mutuam vicem reponentes civili quodam certamine totam Vallem cædibus, atque incendiis fœdabant.

Præſentes adauxit calamitates Jacobus Robuſtellus, qui Vallis populis ſuaſit nunc adeſſe tempus, quo ſe Rhætica ſervitute exuerent, facta Hiſpanis deditione. Sic illi, eo hujus facinoris molitore impellente, in fidem, ac tutelam recepti, fortique manu adjuti à Feriæ Duce Mediolani Gubernatore Rhætos inopinato invadunt, & vires ſuas hoſti-

liter oſtentat. Qui contrà furentis ultionis ardore perciti omnia ferro, flammiſque vaſtant, ac populantur maximo incolarum terrore, & luctu promiſcuè in omnem ſexum bacchantes: atque tanta utrinque occiſione, ut viſus ſit Addua ſanguine magis, quàm fluctibus redundaſſe. Per hæc Rhæti conantes reducere ad priſtina obſequia rebelles vocarunt Helvetios in auxilium; & externam Gallorum, Venetorumque opem implorarunt. Miſſis legationibus ad Rempublicam exponebant illud eſſe Hiſpanarum arcanum: quòd retenta Valle Tellina, quæ ſe voluntati eorum, atque imperio tradiderat, Germanicas Auſtriacæ Domus ditiones conjungere cum Inſubrum dominatu; & clauſis Alpibus, obſeſſiſque fluviorum oſtiis, arcere ab externis auxiliis Italos Principes, eoſque cogere in ſuam clientelam: & hoc eſſe præcipuum Hiſpanæ cupiditatis votum. Igitur celeri, ac opportuno remedio occurrendum erat huic certo diſcrimini, antequam in omnium perniciem ſe verteret ſuſpectæ gentis machinatio. Quare his rationibus, & præſenti periculo deterriti Helvetii: metuque non contemnendæ ſuſpicionis commoti Rex Gallus, & Venetus Senatus decreverunt percuſſo fœdere tueri communem libertatem, atque collatis armis efficere, ut Vallis ſuis dominis reſtitueretur;

ut

ut Alpium ingreſſus, regreſſuſque tutò cunctis paterent; perque apertos fluminum alveos, disjectis obicibus, commercia ultrò, citròque liberè commearent. Nulla interim officiorum intermiſſio facta fuit, ut jus ſuum cuique redderetur; ſed incaſſum peracta omnia, ac propterea eò citiùs parata ſunt arma. Helvetii eduxere in expeditionem tria peditum millia: Veneti validum confecti exercitus robur curæ Nicolai Barbulii commendarunt; Joannes Grangæus Rhætici agminis, & belli adminiſtrator cum auxiliaribus copiis apud Tirianum pugnavit cum Hiſpanis vario fortunæ ſucceſſu; quædam tamen capta ſunt caſtra, Regia præſidia depulſa, fugati indigenæ, incenſi vici, dirutæ domus, profanata templa, atque hinc inde in corpora ſævitum inſatiabili fermè crudelitate. Cæterùm dum ita inhumaniter pugnatur in Rhætia, de pace Madriti agebatur. Illam curabant Veneti Oratores miſſi extra ordinem gratulatum Philippo Quarto ſucceſſionem Regni, & nuptias: Legati quoque Pontificis, & Galliæ Regis in eandem curam incumbebant. Altero inchoati belli anno ſeptimo Kal. Maji ſancita fuit his præter alias conditionibus: Reponendæ Vallis in Rhetorum poteſtatem: ſed abolita eſſent quæcumque decreta adverſus Catholicos: Feriæ Dux

arma dimoveret à Valle; auferret præſidia; occupata loca relinqueret; & dirueret arces, propugnacula, & quælibet munimenta vicinis Principibus ſuſpecta. Verùm Feria aſpernari auſus initæ pacis conventa nulla in re mandatis Regiis obtemperavit; immò cum Archiduce Leopoldo agitabat conſilia de Valle non deferenda, cujus poſſeſſio Auſtriacis erat valdè opportuna, eo ſane juſto prætextu; quòd Tellinæ gens recuſaret iterùm collum ſubdere jugo ſervitutis, & dominium barbarorum hominum ſubire. Rhæti furenti rabie ſtimulati corripiunt arma, & efferatis animis irruentes adoriuntur Hiſpanos. Curiam ingreſſi impetum faciunt, atque inde fugant Auſtriacos. Qua eventuum proſperitate, & fama aſciti in fœdus Allobrogum Ducis, quem nimia Hiſpanorum potentia offendebat, Leopoldus, & Feria conſultarunt è re ſua eſſe, quod temporis ratio poſtulabat, in Summi Pontificis manus Vallem Tellinam deponere cum caſtris, propugnaculis, ac munitionibus, donec ille omnem controverſiam ſua auctoritate dirimeret. Placuit fœderatis oblata depoſiti conditio recepta anni ſequentis menſe Majo; ſed quæ intra bimeſtre adimplenda eſſet: cui Gregorius Decimuſquintus annuens illicò fratrem ſuum Fiani Ducem à ſe dimiſit, ut illud

acciperet. Spes erat cum Vallis reſtitutione omnem armorum ſtrepitum ſopitum iri: hoc unum Principes efflagitabant à Pontifice. Nullus tamen preci locus. Gregorius Catholicæ Religionis cauſam intuitus, & commiſeratus incolarum mala, quæ iterùm acerbiùs paſſuri dicebantur, ſi hæreticis ſubjicerentur, conſtantiſſimè eorum officia rejècit. Hæc inter illius obitus ſupervenit, & in ſucceſſorem electus fuit Urbanus Octavus: ad hunc etiam frequentes fuere petitiones porrectæ de celeri componendæ litis judicio; ſi optaret auferre bella, & in populis contentiones pacare. Qui tamen non ſecus eadem cauſatus, quæ ſuus Anteceſſor, ſententiam diſtulit, & Principes conceptis votis fruſtrari ſunt. Hac deliberandi intercapedine viſus eſt Pontifex adhærere Hiſpanis, & callidum fuiſſe inventum de Depoſito, quod capto tempore augebat Feriæ contumaciam. Tot igitur decepti titulis ſtatuere id bello conſequi, quod pacificè ſibi concedi negabatur: & ideò in Soliduri conventu, cui cum Gallo Præſide interfuere Hyeronimus Cavaccius Venetus Reipublicæ Internuntius cum Rhætorum Primoribus, actum fuit, non diſcedendum ab armis, conjungendas eſſe copias, & Vallem priſcis dominis reſtituendam. Dum hæc decernuntur,

Aloyſius Valareſſius Eques ab Anglica legatione per Helvetios in patriam tranſiturus ab Senatu accepit litteras, quibus monebatur, ne ab ea Provincia diſcederet, acturus de ſumma belli cum Regio duce Covureo; at paululùm ibidem moratus in febrim incidit, coactuſque abſcedere habuit ſucceſſorem Aloyſium Georgium, qui ſtrenuus, ac promptus citò adfuit ſuo muneri, ſecum adducens à Veneto Navali peritos, qui Lintres, celoceſque extruerent, naviculários, qui regerent, & epibatas, qui depugnarent: cùm etiam in aquis decertandum eſſet. Franciſco quoque Ericio datur in mandatis, ut è Reipublicæ finibus, quando opus eſſet, militiam, & impedimenta ſubminiſtraret. Tum Chiliarchæ Milandro Germano conſtitutum ſtipendium, ut cum ſcriptis extra Italiam cohortibus in hanc pergeret expeditionem: in quam juſſus etiam eſt properare Comes Nicolaus Gualdus Italorum peditum Præfectus: Dynaſta Candalis Gallus ſimiliter huic bello vires attulit ex peditibus, equitibuſque confectas. Covureus, qui Regiis copiis præſidebat cum auxiliaribus, luſtrato exercito decem millium bellantium, Curiam citato, repentinoque curſu ingreſſus incautos propellit Auſtriacos, arcem deditione recipit, ulteriuſque victor progreſ-

greſſus Bormium, & Clavennam occupat; quorum fortunam Vallis ſequebatur. Hiſpani adverſus omnia inſultantes è Ripæ propungaculo audaciſſimè egreſſi prorumpunt in aciem. Commiſſa pugna à continenti, à flumine, & à lacu; primis Hiſpanorum conatibus arriſit fortuna: nam acerrimo impetu in Rhætos invecti horum plurimos ferro, fugaque diſſiparunt: mox, quia varia eſt, Milandrum excitavit ad vindictam; hic cum ſuis, & quadringentis Helvetiis illatam cladem Hiſpanis repoſuit: porrò avaritia, prædarumque cupiditas effecit, ut, qui victi erant, regreſſi in campum irruerent impavidi in ſparſos, implicitoſque rapinis, eoſque ferè omnes ad ſatietatem trucidarent: quo momento & alios commiſſa naumachia in Clavennæ lacu vicerunt, quia per apertos lacus aditus ab Inſubribus decurrebant ſubſidia. Hæc utrinque obſtinatiſſimè geſta jam tertium annum implebant, & Vallis Tellina de ſuo ſtatu maximè anxia querebatur de reciprocis incurſionibus, quæ populabantur vaſtando, urendoque omnia: & præter hæc de peſtilentia, & fame, quæ ſimul bella ſequi ſolent, unde innumeri abrepti, & abſumpti interibant, quaſi ſatis non eſſet, ſæviente Marte, uno mortis genere perire. Hæ lacrymabiles miſeriarum ſeries, & pertina-

ces

ces duorum Regum provocationes valdè commoverunt Urbanum Pontificem deſiderio concordiæ, & tranquillitatis. Ideò ne conjuncta cum magna calamitate communis pernicies ſuſcitaret incendium extinctu difficile, medius eſſe voluit inter invicem ſeſe laceſſentes, quàm uni tantùm ſtudere, & in alterius cadere ſuſpicionem. Audierat parari iterùm arma, novos haberi delectus, dari ſupplementa militibus, & aſſignari ſtipendia: & denuò fugatis Hiſpanis, à ducibus fœderati exercitus Valle recepta: propterea opportuno conſilio decrevit Franciſcum Cardinalem Barberinum ſuum ex fratre Nepotem ad reges Legatum à Latere mittere, ut apud utrumque pacis ſequeſtrem ageret. Munitus hac authoritate in Galliam iter direxit: ſplendidiſſimo ubique cultu exceptus fuit, ac ab ipſo Rege ſingulari benevolentiæ, & exiſtimationis teſtimonio cumulatus. Multa ille loquutus ad communem quietem procurandam, ad tuendum, & conſervandum ſincerum Catholicæ Religionis cultum, obtinuit Regiam propenſionem ad pacem, quæ in eo loco, qui deſtinatus eſſet, pangeretur. Verùm fatorum malignitate contigit, ut hoc ipſo tempore concupitæ concordiæ ſpem eriperent plurium poſtulationes, & jura ſibi vindicantium Vallem Tellinam, quæ ſe

Rhæ-

Rhætis non eſſe ſubditam contendebat, neque illis parere ullo modo obſtrictam. Hi prætextus, quos Galli, Auſtriaci, & Curienſis Epiſcopus deferebant, bella, quæ credebantur ſopita, recrudeſcendo ventura mala præſagiebant: Pontificis animum altiùs pupugerunt. Qua de cauſa cum validis peditum, & equitum Turmis Torquatum Comitem militari diſciplina conſpicuum deſtinat ducem in Inſubres, ac eſſe intentum jubet in omnes bellicos motus: itidem Cardinalem Legatum ex Gallis regreſſum dimittit in Hiſpaniam, quo tempore in Regiis Aulis Principum Oratores ſua interponebant officia de difficultatibus pacem diſturbantibus amoliendis. Acceſſit Legatus Regi acceptiſſimus, & indicto congreſſu Montione, quæ urbs eſt Aragoniæ, in eo ab arbitris, & ſequeſtribus expenſæ omnes de pace conditiones: hæ poſt multas diſceptationes fuere præcipuæ: Rhætiæ, Vallis Tellinæ, Bormii, & Clavennæ omnia reſtituantur in priſtinum ſtatum: Nulla alia in Valle, Bormio, & Clavenna Religio colatur præter Catholicam: In his locis extructæ arces, & propugnacula depoſiti nomine tradantur in manus Pontificis. Quibus omnibus ex fide ſervatis, omnia Vallis Tellinæ munimenta nunquam deinceps ædificanda diruantur. Pax hæc,

quia

quia morabatur complere ſtatuta, diſplicuit Gallis potiſſimùm bella nondùm pertæſis. Adhuc erant Germanicis copiis cuſtoditæ Alpes; Rhætis in ambiguo liberum in Valle dominium; Veneti obſervabant interclusam Vallem ab Inſubribus; & erectas arces ad ſuos confines manere indejectas. Igitur ad arma majori, quàm anteà, tumultu conclamatur; & Vallis Tellina iteratò ſuarum calamitatum ſpectatrix extitit. Bello Hiſpanis enuntiato, Dux Rhotomagus Gallus Vallem ingreditur; hanc obtinet, & vicina loca facili victoriarum curſu: Regio exercitui duo millia peditum adhæſerunt conducta à Venetis, qui Italicæ libertatis amantes peroptabant, ut, Valle reddita, ad quos de jure attinebat, paratum Italiæ jugum diſſolveretur. Quæ demùm integro fermè triennio geſſerint hoſtiliter inter ſe Galli, adjuvantibus Venetis, Auſtriaci, & Hiſpani, non tàm infenſiſſimis, quàm obſtinatiſſimis animis, ab aliis fusè, & copiosè explicata habentur: noſtri eſt inſtituti in pauca multa conferre. Quod ergo incendium parva favilla cupiditatis, & ambitionis excitarat, Deo tandem placuit reſtinguere Pace Oeneponti confecta. Viderunt Hiſpani diù experti fœderatorum Principum fortunam ſuis conatibus non reſpondere; & factum arduum velle cum illis contendere de recu-

recuperanda, retinendaque Valle. Quare & inter alios cogitationum æſtus fluctuantes, capta colloquii occaſione cum quodam Rhætorum conquiſitore in ea urbe commorante, Federici Enriquezii Hiſpani apud Archiducem legati opera ſecretum fœdus conficiunt; cujus pacta hæc primum locum obtinebant: Communi vi Gallorum expulſio è tota Valle; Conceſſum indigenis unius Catholicæ Religionis exercitium abſque ullo hæreſis interventu; Vallis reſtitutio, & ſubjectio Rhætis antiquis dominis; quorum imperium ſi recuſaret, omni auxilio Hiſpano tanquam contumacem ſciret ſe deſtitutam. Rhætica Reſpublica de fœdere monita ad ea promiſſa porrexit aures, & ſolutis ante tempus penſionibus corroborata diffudit animum. Rhæti & propriis viribus, & acceptis ab Inſubria ſubſidiis robuſtiores inopinata aggreſſione conſternant Gallos, intercepto Duce Rhotomago. In cuſtodiis coactus ad arcium, & propugnaculorum reſtitutionem, omnia tradidit: ac intra ſeptuaginta dies promiſit è tota Valle Gallorum militum egreſſum: admonuit interim Regem de improviſo ſucceſſu. Elapſo denique præſtituto tempore libertate donatus à Valle Tellina, & Rhætia recollectos Gallos ſecum abduxit. Porrò Vallis populi minimè læti, quia rursùm

in

in Rhætorum poteſtatem devenerant, ſupplices legarunt preces ad Regem Hiſpanum, ut ille ſuos dedititios in perpetuum dignaretur agnoſcere, receptoſque in fidem ſubtraheret ab hæretico, & immani regimine. Verùm hæc ſubmiſsè petentibus reſponſum fuit: Ut quieſcerent qualicunque parta patriæ libertate: moderato juſtoque futuro Rhætorum imperio audientes eſſent: ipſos nihil acerbius, & gravius in indigenas conſulturos, ne, violata fide, ab irritato Rege majora amiſſa Valle ſuperioribus mala pati cogerentur.

Hic dicitur fuiſſe exitus belli pro Valle Tellina ſuſcepti; ſed geſtum fuit præcipuè impenſis Venetæ Reipublicæ, non alio propoſito fine, niſi ut ſibi, cæteriſque Italiæ Principibus antiquam aſſereret libertatem.

## *Mantuani Belli Origo.* MDCXXVIII.

TEſtamentum Vincentii Gonzagæ Mantuanorum Ducum poſtremi hujus belli origo fuit; quo nullum aliud calamitoſius, ſi Mantuæ urbis antiquæ cladem ſpectes, vel clariſſimarum civitatum ab illato contagio depopulationem.

Vincentius abſque liberis exceſſurus è vivis, Carolum Nivernii Ducem, Ludo-

dovici fratris Gulielmi Ducis avi ſui filium in Gallia natum ſibi ex cæteris ſuæ familiæ conſaguinitate proximiorem hæredem, & ſui Ducatus ſucceſſorem inſtituit: mox, imminente morte, Carolo ejus primogenito Retelii Principi, ſua in aula educato Franciſci fratris filiam nuptui tradidit: & à civibus in abſentia patris fidei ſacramentum præſtari voluit.

Omnia hæc ſummo peracta ſilentio, defuncto teſtatore VIII. kal. Januarii, in publicum prodidere non ſine invidia, & indignatione accepta. Aliqui Gonzagiaco ſanguine procreati, & præcipuè Ferdinandus Guaſtallæ Dux, ægrè ferebant Principatui inhiantes, prælatum ſibi advenam, &, inconſulto Cæſare, jura ſucceſſionis perturbata.

Querebatur Sabaudus præreptam eo arcano connubio ex matre neptem, in ſponſam Mauritio filio deſtinatam, ut cauſa dotis in Monte-ferrato ſua jura dilataret. Non minùs fremebat Conſalvus Cordubenſis Mediolani Gubernator, quòd in Mantuanam ditionem homo Gallus irrepſiſſet: inviſæ Hiſpanis nationi futurum inſtrumentum Inſubriæ crebrò infeſtandæ: & oſtium ad occupandam Italiam opportuniſſimum.

Intereà Carolus certior de extremis Vincentii tabulis, Mantuam per tranſverſa itinera ad hæreditatem capeſſendam pro-

properat, eluſis inſidiis, quas tranſeunti paraverant invidi illius felicitati, ut opprimerent inermem, & obnoxium injuriæ.

Intrantem urbem ſub ineuntis anni exordium cives obviam effuſi feſtis acclamationibus Dominum, & Ducem ſalutantes excipiunt. Verùm quia ſæpè ſolent lætis rebus immiſceri triſtia, hoc Mantuanorum gaudium breve fuit: jam livor, & odium in novum Principem ſua arma exacuerant.

Illum Hiſpani quotidianis criminationibus apud Ferdinandum Imperatorem onerabant: quòd, ſpreta Imperii majeſtate, nullo jure, & nulla ſanguinis prærogativa Vir alienigena ſibi vindicaret Mantuæ Principatum. Allobroges clandeſtinum accuſabant conjugium: & unà perfidiam exaggerantes, igni, ferroque puniendam eſſe temeritatem exclamabant, & Cæſaream Aulam ad vindictam urgebant. Ex adverſo Veneta Reſpublica juſtæ cauſæ patrocinata per ſuos Oratores mitiora ſuggerebat conſilia, à quibus non abhorrebat lenis Ferdinandi animus. Itaque viſum eſt, priùs quàm armorum denuntiatione Carolus terreretur, dimittere in Italiam Joannem Comitem Naſſavium; qui ab eo Mantuam Cæſareo nomine repoſceret, donec, inſpecta conſanguineorum ſerie, illius ex Gonzaga gente

do-

dominatio digna appareret, cui Imperatorium decretum convenire cenſeretur. Comparuit Naſſavius, & ad Carolum Cæſaris mandatum detulit, admonuitque, ut pareret, ne ab irato cogeretur ad ſibi indicta Imperiali proſcriptione. Hæc exponenti, minantique reſpondit Dux; nullis legibus obſtringi poſſe, qui à propinquo ſuſceperat hæreditatem; nullam fieri Cæſareæ Majeſtati injuriam, qui ſe Auſtriaci Imperii beneficiarium, victurumque perpetuò cum filiis in ejus ære, & obſequio profitebatur; alios jam miſiſſe Viennam, & poſtremò primogenitum ſuum, per quos Ferdinandus edoctus de ſucceſſionis jure, & de calumniis, quibus malignè afficiebatur, ſibi hæreditarii Principatus Imperatorio diplomate confirmationem impertiret. Veneti conſtantes in protegenda Caroli cauſa omni ope contendebant, ut Princeps Retelius ad Ferdinandi genua provolutus ſui Patris officia, & obſequia deferret, exponeretque conditiones, quas offerebat ad tollendam controverſiam: Ut, una excepta Mantua, cum Caſalis arce, diruto propugnaculo, quod incubans urbi offendebat Hiſpanos, reliqua Montisferrati, & Mantuani Ducatus oppida Cæſariani milites retinerent, donec juſti arbitri Nivernii rationes, & jura decernerent. Hiſpani verò continuò in-

ſenſi

ſenſi obſtrepebant ; non eſſe è Cæſaris dignitate, quæ proponebantur : nec reſponſa data Naſſavio audienda, plena temeritatis, & audaciæ. Cùm itaque nihil profectum eſſet, Mediolani Gubernator, & Carolus Dux Sabaudiæ, facti ſuorum votorum compotes arma pridem parata in Montem-ferratum expediunt, tanta ejus potiundi ſpe, ut oppidorum, & caſtrorum ex pacto diviſionem præverterent. Verùm irrita, & inanis utriuſque expeditio. Conſalvus fugatur inglorius ab Caſalis oppugnatione : auſæ quoque fœminæ concurrere, ne quis ſexus à laude ceſſaret ; Sabaudus, quæ caſtra parùm munita facilè occupavit, coactus reſtituit, ſupervenientibus ab Rupellæ expugnatione Gallis. Interim Carolus, collecto in Gallia duodecim millium exercitu, jus ſuum armis defendere ſtatuit ; & Regio protegendus auxilio, Rupella domita, auſus eſt pro viribus referre vicem, & Cremonenſem agrum illatis vaſtationibus laceſſere. Propter hæc Hiſpani acerbiùs conqueſti ad Nivernii conatus compeſcendos repoſcebant à Ferdinando auxilia, memorantes opem datam adverſus rebelles in Germania. Tot querelis exaggerata Caroli audacia Cæſarem impulit ad arma : non auditur Princeps Retelius, &, ne maneat in cuſtodiis, admonetur à Veneto Oratore,

re, ut clanculùm ab Aula diſcedat; Patrique ſuo nuntiet in eum conflatum bellum pro Hiſpanorum, & Allobrogum votis.

### *Veneta auxilia Mantuæ à Germanis oppugnatæ.* MDCXXIX.

FErdinandus Imperator in ſuſcepti belli expeditionem adverſus Carolum Nivernii Ducem tot agmina mandavit è Svevicis ſtationibus educi, quot ſuffectura viderentur coercendæ ejuſdem contumaciæ: & delecti exercitus ſummam adminiſtrationem demandari Rambaldo Collalto: Qui, ſuis à majoribus hæreditarium, Venetæ Nobilitatis decus aſſequutus, meruit diſciplinæ militari addictus in Cæſareis caſtris ſupremos bellici imperii dignitatis gradus. Hoc itaque duce, duo & viginti peditum, tria equitum millia per incuſtoditos, patenteſque Alpium ſaltus ingreſſa Italiam tenuere. Tanta inconditæ gentis colluvies, quam peſtifera lues comitata eſt, ut cum duplici hoſte pugnandum eſſet. Matthia Galaſſio, & Joanne Aldringherio Tribunis, primùm infeſtavit Cremonenſem agrum duris exactionibus: deinde, Ollio flumine tranato, in Mantuana loca abrupti inſtar torrentis latè ſeſe effudit, vaſtans om-

omnia ſacra, profanaque immani ferita-te. Sub idem tempus Ambroſius Spinula pervenit Mediolanum Cordubenſis ſucceſſor: cum quo Collaltus Laude-Pompeja manſit. Inter hos Duces inito de belli cura conſilio, conſtitutum fuit, contra Mantuam urbem Germanas acies dirigere; cum Hiſpanis Montem-ferratum invadere uno eodem tempore, & impetu, ut pluribus in locis Nivernii arma diſtraherentur. Non minùs Carolus ſibi providus jam Caſale propugnaculis, militibuſque validiſſimè obfirmaverat: jam caſtra, & oppida, quæ in Mantuano agro patebant primis hoſtium aſſultibus, Hoſtianum, Volengum, Gazolum præſidiis munierat. Sed hæc ubi primùm conſpexere Cæſarea ſigna, & phalanges triſtia minantés procurrere, & ob oculos micare gladios, protinùs in turpiſſimam deditionem inclinarunt. Cannetto non modicè munito præſidebat Angelus Corrarius Patricius Venetus, tum ablegatus à Patria. Vir cupidus cum hoſte manus conferendi properis litteris accitur à Duce, quem timor inceſſerat, ne cum præſidiariis accurreret, quò magis urgebat neceſſitas. Deditis, deſertiſque in hunc modum oppidis, quæ ingruentes Germanos aliquandiù remorari poterant, extemplò inſurgit ubique terror, metus, & fuga incolarum, quorum ingens vis ex trepida-

tio-

tione Mantuam confugit. Direpto, & incenſo Gubernulo, propè Mincium in Padum influentem, Aldringherius ante conſpectum urbis ſuas copias expoſuit; locaque ponendis caſtris idonea occupavit: qui acceſſus magnum civibus pavorem intulit. Sed illum Dux ab eorum animis diſpellere conabatur, ſpe, & fiducia in Gallorum auxiliis, atque in proximis Venetorum ſuppetiis, cum utriſque ſancito fœdere confirmatus. Hæc inter Reſpublica, audito periculo, in quo Mantua verſabatur, in Vallegio Veronenſis agri loco eminentiore contraxerat ſub ſignis millia militum decem, & octo à Franciſco Ericio regenda: & Marco Juſtiniano aliis quatuor bellatorum millibus mandaverat Adduæ, & Olli riparum cuſtodiam: ne quis fieret in Venetos fines hoſtium excurſus. Permiſerat quoque Duci ſuis in provinciis conſcribere milites, comparare commeatus, & arma; atque pro viribus ſperare ſubſidia, quotieſcunque Galli venirent in ejus auxilium. Sed interim Mantuana rura, villas, & ædes omni calamitatis genere hoſtis effuſus diripiebat, vaſtabatque, & urbem, quam arcta premebat obſidio, dira inſuper lues miſerè vexabat: cujus ſæviente rabie, opus erat & militiæ ob diutinos labores deficienti ſupplementum dari, & famelicis annonam. Hæc omnia Ericius

V ſubmi-

ſubminiſtravit, mille milites, decem muralia tormenta, plauſtraque centum rebus bellicis onuſta ſubſidio miſit, & pecuniam, ne retardata ſtipendia coactas turmas diſperderent.

Cuncta Petrus Quirinus proſpero exitu invexit in urbem, & in regreſſu dedit in fugam hoſtilem equitum alam, potitus præda, quæ rapta ex incolarum fortunis in caſtra convectabatur. Tunc temporis, Collalto Cremonæ ægrotante, penes A'dringherium erat omnis gerendi belli poteſtas. Is, cùm exploraſſet, Godium oppidum ad Mincii fauces nimis opportunum ferendæ opi obſeſſis, ejus decernit expugnationem. Igitur trajecto fluvio, cum expedita militum manu irruit in munitiones: at repulſam paſſus adeò excanduit, ut admotis tormentis illud diruere, & nemini parcere minatus ſit; quare, iis exoneratis, qui præſidio præerat, nihil æſtimans nominis infamiam, omnium primus cæteris ſuaſit deditionem. Hic Godii caſus Mantuanis rebus viſus eſt extremus: nullus alius tutior aditus relictus erat auxiliis: quo præcluſo oſtio Germani avidiùs inhiantes urbis direptioni, è ſuburbio ſuas in mœnia collinearunt machinas: & ſubacto Cereſo, per cuniculos moliti ſunt ſibi tranſitum in vicinam inſulam anguſto foſſæ trajectu ab urbe ſejunctam. Diſturbat Durantes Venetus Chiliarcha hoſtium con-

conſilium : Cereſum recipit, & ſubterraneos meatus ſubruit, pro dirutis in mœnibus propugnaculis alia confeſtim excitat; & hæc impigrè propugnans cogit oppugnantes ab incœptis deſiſtere. Carolus multis ſubinde velitationibus Cæſarea caſtra fatigabat: noctu Vergilianam ſtationem ingreſſus plures è præſidio cæcidit; & plurimos in fugam compulſos amnis, fracto ponte, ſuis aquis obruit. Tum ubique diſcurrendo per hoſticum, commercia quærebat intercipere, & auxiliantibus tuta aperire itinera. Verùm dum hæc fiunt, Mantuæ peſtilens morbus furenter graſſabatur: ſua quoque virulentia Germanas acies exhauriebat. Aderat etiam malorum extremum fames, quam vaſtatus ager, vacuuſque cultoribus invexerat. Ad hæc Mantuæ ſitus è medio lacu ſurgentis magnum hoſtibus conflabat negotium: illa expugnatu difficilis: & Venetorum conſtantia in ferendis ſuppetiis: nunquam defutura: quibus de cauſis non ſemel illi cogitarunt laborioſam obſidionem deſerere. At Mantuæ ſuum impendebat fatum: Vicina Ferraria, Germanis mercando Italiæ libertatem, & obſeſſæ urbis ſalutem per ſummum avaritiæ ſcelus, accepto pretio, rei frumentariæ copiam, & abundantiam miniſtravit. Ita vindicati ab inedia; & proxima jam hyeme ſuis

in caſtris permanſere ; & urbem latiori vallo cinxere; ac, ut eidem nullum importaretur adjumentum, quotidianis diſcurſibus ſedulò invigilarunt. In hoc rerum articulo res Mantuanas fortuna deprehenderat : cùm Urbanus Octavus Pontifex, qui conterminis Eccleſiaſticæ ditionis oppidis, & in arce, Urbana dicta, ad forum Gallorum excitata duo de viginti hominum millia impoſuerat, miſeratus finitimi Principis fortunam legavit ad diſſidentes Joannem Jacobum Pancirolum. Cupiebat aut pacem, aut inducias : atque ut, ceſſante bello in aliquot dies, ageretur de concordia univerſæ Italiæ optatiſſima. Pancirolus Collaltum primò, deinde Carolum convenit : verùm cum utroque monita, conſilia, preces, & officia incaſſum adhibuit. Alter petebat iniqua : alter negabat eſſe ſui arbitrii, obſtrictus Regis Gallorum nutibus : ex quo irrita legatione Pontificius miniſter Romam rediit : & renovatæ fuere dimicationes : à Carolo quibuſdam in locis res feliciter geſtæ ; quibuſdam fortiter propugnatæ. Nulla interim in urbe requies : magis in dies gliſcebat contagium : augebaturque difficultas intromittendi arma, & cibaria. Hæc duo graviſſima mala peſtis, & eſuries aſſiduis funeribus exhauriebant miſeram civitatem : cui ſuſpecta quoque quorundam nobilium fides videbatur ultimam minari

cladem

cladem. Erant, qui Ducem multo curarum æſtu fluctuantem, & ad quæcunque credulum malebant potiùs perdere, quàm ſervare.

Hoc tempore infirmi Ericii vices ex Senatus conſulto implebat Zacharias Sagredus; & Carolus Rhodigum pagum aggredi è re militari, & publica eſſe putabat; eo quippe ſubacto, difficile haud fore Venetis commeatibus tutum aditum recludere. Igitur ſubſidiarias copias petit ab Sagredo duorum peditum millia, & equites quadrigentos: has obtinuit; ſed opportunè ſubmittendas Ateſtini Principis ductu. Ille tamen compulſus à ſuis conſiliariis properè feſtinare non expectat promiſſum ex condicto ſubſidium, & callido obſequutus conſilio Rhodigum furens adoritur. At dum, eo capto, exultat, curatque circumvallare, tum detegitur fraus. Erumpit ex occulto majori vi Galaſſius, ſolo æquat aggeres; proterit milites; quos captivos non habet, interficit; & Duci fugienti parcens mavult ipſum redire, ſuis civibus infauſti facinoris nuntium. Adverſo item exitu fortuna obſtitit Alphonſo Guernerio, & Carolo Rubeo; qui egreſſi ad occupandam Hoſtiliam, vix in ejus conſpectum explicant agmen, cùm ſubitò ab inſequente Aldringherio, & ab emiſſis

ex oppido ſtationariis cæde, & fuga plectuntur. Sagredus in his ſucceſſibus ne parùm cautus putaretur, & providus, poſtquam Valegii recenſuerat militum octo millia, illudque conſtituerat horreum, & armamentarium; Villam-bonam teneri voluit à Valleta Gallo foſſa, valloque circumſeptam: & eo loco validum extrui propugnaculum, & muniri militibus ex numero trium millium, quos ille ſecum adducebat. Non latuit hoſtes, quid Venetus Imperator, obfirmata Villa-bona, moliretur; & arcanum de Godio recuperando: unde Galaſſus ſua diligentia prævertit opus: & antequam, ſolicitante Valleta, incœptæ munitiones ſirmiùs conſurgerent, in eas improviſus inſiliit, quem noſtri ſumma vi, & propugnatione exceperunt. Ab utraque parte pugnatur obſtinatiſſimè; dubio aliquandiù prælio, ancipitique fortuna; quæ cùm in primis pronior Venetis appareret; proſtremò nutare cœpit, atque tunc protinùs eluſit, quando, eductis ab Galaſſio tormentis, compacti recenter tumuli corruere, & inceſſanti verberatione percuſſi, ac ſoluti, incluſis omne vitæ effugium ademit. Necantur plurimi: Valleta, dum palantes, diſperſoſque prenſare, & confirmare contendit, circumventus ab hoſte capitur. Hic infelix exitus Sagredum minimè deterruit, qui in opere multus ſtatim Antonium

tonium Conquiſitorem ſubſidio mittit cum validiſſimo copiarum delectu, non deſperans, renovato ſine mora certamine, debellatum iri cum feſſis. Porrò illum hæc fiducia fefellit: nam egreſſæ cohortes, ubi ad locum, quem Capitellum vocant, præmiſſas habuere obvias, effuſas, & conſternatas; panico pavore concuſſæ cum eiſdem regrediuntur in caſtra turpi exemplo ignominioſiſſimæ fugæ. Quod infame dedecus Sagredus occultare voluit, ne alios terreret; illos non fugatos, ſed reductos admittens; & illicò decrevit cum belli conſiliariis in Germanos eminùs univerſum immittere equitatum, quem inſtantes pedeſtres copiæ ponè ſequerentur. Confertæ acies inter ſe cohærent, & omnes tanquam morti deſtinatæ vehementi contentione concurrunt. In multas horas atrox efferbuit dimicatio, luſitque ſors dubia, quò ſe inclinaret; uſque adeò inſtabilis, donec noſtros à campo perpulit dejectos ab ictibus ignitorum miſſilium, quæ hoſtes clàm ex ædium occupatarum foribus jaculabantur: his, cùm equeſtris militia acriùs urgeretur, laxatis habenis converſa in fugam, & in peditum ordines irruens magnam eorum partem protrivit. Hinc tanta in Galaſſio crevit audacia, ut perſequendo fugientes haud procul Vallegio,

gio, inſultans diu noctuque multa verborum dicacitate occluſos provocaret ad eruptionem. Sed provocanti reſponſum nullum, niſi per nunquam intermiſſa tormentorum fulmina, ne propiùs accederet, datum. Sagredus, cui nihil tàm inopinatum, necque tàm inſperatum contingere potuit; expertus, quæ trepidatio, quæ ignavia eſſet in exercitu ex vario hominum genere collecto, in eam ſe opinionem ab armorum arbitris, & ducibus paſſus eſt adduci, ut non alios iniquioris ſortis tentaret eventus, Vallegium clàm deſereret: & Piſcheriam peteret quàm ocyſſimè. Decretus itaque receſſus concubia nocte: & imperatum militi, ut municipio bellicis impedimentis ſpoliato, conſumptoque igni nitrato pulvere, quiſque ſub ſuis ſignis ſine ſtrepitu, & cum ſilentio ad paratas alibi ſtationes commigraret. Præceptum hujus profectionis à gregario, rudique peditum vulgo ſiniſtrè acceptum; ac ſi juberet, ut fugæ ſe committeret, qui propriæ ſaluti conſultum vellet; continuò meticuloſæ turbæ ducentium abnuentes voces, & imperia, diſſolutis ordinibus, ruere cœperunt in tenebris, incertæ, quam in partem dirigerent iter; manè uſque per agros errantes mox dederunt ſuæ deſertionis pœnas. Galaſſius, audito noſtrorum diſceſſu, Vallegium citato

curſu

curſu accurrit : & cùm illud prorsùs vacuum vidiſſet, fugientes inſequutus eſt. Quos comperit per campeſtria diſperſos, occidit: & extremum Gallicum Candalis agmen totum fermè profligat. Caſu elapſos à furentis manu Piſcheria, in qua Sagredus ſe receperat, & Verona ſaucios, ſemineces, & peſtilentia infectos ſuſceperunt. Nuntii, & litteræ, quas uno eodem tempore Senatus accepit tùm de clade ad Villam-bonam illata Tertio Kal. Junii: deque totius propè exercitus internecione apud Vallegium; tùm de peſte traducta in Venetam ditionem, vix credi poteſt, quo incitato animorum furore, & impetu univerſam civitatem perturbarint. Quapropter Sagredus Venetias accerſitus dixit cauſam ſuam, &, peracta quæſtione, ab Senatu delatis honoribus exuitur. Verùm infortunium hoc Patris Nicolaus filius redemit, quem ob ſingulares animi dotes in Magiſtratibus, in Legationibus ferè cunctis domi, foriſque præclariſſimè geſtis ad Procuratoriam divi Marci dignitatem aſſumptum, & in defuncti Dominici Contareni Principis locum, præcurrentibus totius Urbis acclamationibus Eligentium vota, ſuffectum vidimus.

*Mantua Germanis prodita.*
MDCXXX.

REvocato Sagredo, Reſpublica neſcia rebus adverſis turbari iterùm ſuffecit Ericium: huic ſine cunctatione in provinciam profecturo mandat, ne Mantuæ deeſſent auxilia: & ut reparatis viribus hoſtiles progreſſus impediret. Omnem ſolicitudinem exigebant & queruli Ducis querelæ, & Gallici Oratoris officia nuntiantis à Monte-ferrato Regias copias diſceſſuras, niſi omni conatu obſeſſæ urbi ſubventum eſſet. Igitur Ericius cum primùm Veronam repetiit, extemplò curavit novos largo ſtipendio legere milites, revocare extorres, diſperſos ad ſigna reducere, & accurata diligentia eum conſcribere exercitum, qui par eſſet non minùs Reipublicæ ſecuritati, quàm Mantuæ defenſioni. Aldringherius verò cum Galaſſio, qui ſtationario milite Vallegium munierat, junctis armis quibus noſtrorum ſocordia paraverat exiſtimationem, ad intercludendas ſuppetitas ubique ſtruebat inſidias. Omni tamen metu depoſito, Ericius modò aperta, modò furtiva tùm militum, tùm commeatuum ſubmittebat auxilia. Ab ipſis etiam Brixiani, & Veronenſis agrorum finibus convehebantur crebrò ſubſidia, patefa-

ctis

ctis vi aditibus. Unde Venetos immeritò calumniabantur veluti Mantuanis rebus parùm utiles; decebat quidem conqueri inimicam Caroli fortunam: & eſſe, quod lueret præteritorum Ducum licentiam, & Cives ſuo luxu perditos. Cæterùm per hos dies Mantuam multiplices anguſtiæ urgebant, cujus mœſtiſſima facies, & ſæva contentio cum duplici hoſte; ut quos gladius non occideret, peſtilens morbi ingluvies voraret, Carolum impulerunt ire ad Collaltum in Benedictino cœnobio morantem. Accepta fide cum ipſo colloquitur, & obteſtatur ſuam in Cæſarem fidelitatem, & obſequium perennaturum in filiis, atque enixè rogat, ut miſeris, ac feſſis daret requiem, aliqua ſaltem induciarum conditione. Illas Collaltus ſupplici conceſſit, ſed in paucos dies, ſuadente Aldringherio, cui Federicus Gonzaga metuens, ut dicebatur, vicini hoſtis vires, & inſolentiam, divi Georgii ſuburbium tradiderat, ſervata arce, quæ ponti incubans prohibebat ingreſſum in civitatem.

Dum igitur feriatur à dimicationibus, Aldringherius ſuas copias inducit in ſuburbium: qua rei novitate conterriti cives; &, occupato Ceraſorum propugnaculo, ſibi extrema imminere ſuſpicantes, cuncta ſubitò miſcent tumultu, conſcendunt muros, & in quos credebant fœ-

difragos, tormenta explodunt. Hic non expectatus ſucceſſus in eumdem errorem violati pacti induciarum traxit Germanos: qui repentè correptis armis impetum faciunt in Arcem: &, obtruncatis præſidiariis, intraſſent urbem, niſi furentes, & iratos pons opportunè ſublatus repuliſſet. Repentinus caſus datam utrinque à bello vacationem ſuſtulit: & Mantuæ validiùs circumſeſſæ majorem deinceps attulit difficultatem ad opem. Quotidie, ac ſi parum eſſet cruento ferro exhauriri, plangebant exanima corpora domi, foriſque expoſita, magis increſcente peſtilentiæ carnificina, & metu omnibus propediem ſimilis imminentis mortis: malignos, & ſemper infra neceſſitatem apportari victus: viduari mœnia defenſoribus: & in jejunis corporibus dominari eſuriem: & quod tantis obruebatur ærumnis ob nimiam ſui Ducis credulitatem in deteriora ruentis conſilia illorum perfidia, & æmulatione, qui nihil aliud exoptabant magis, quàm publica pernicie privata odia exſaturare. Hæc vulgo. Cæterùm ſi Carolus tantiſper Hiſpanam induiſſet perſonam: ſi Cæſari morem geſſiſſet, recepto in arce Caſalis qualicumque preſidio, certiſſimè res ſuas ſervaſſet, & civium fortunas incolumes. At omnia retrorſum ibant arcana fatorum vi. Tot inter calamitates, ac trepidationes deplo-

ploratæ Civitatis ſola Veneta Reſpublica reperta eſt, quæ egenti, & afflictæ ſubveniret; Gallis excuſantibus ſe, ſua auxilia in Montis-ferrati propugnatione detineri. Illa hoc unum frequens in mandatis inculcabat Ericio, ut quoties proſpera ſors affulgeret, tranſportanda curaret obſeſſis parata arma, annonam, & pecuniam. Quod quidem munus tanta ſolertia obivit Venetus imperator, ut Germani admirantes illius conſtantiam, fidemque in ferendis ſubſidiis, rurſùs laborum tædio affecti, & imbecillitate diminuti exercitus extenuati de removendis caſtris cogitarent. Verumtamen nulla vis humana, vel virtus obſtare poteſt Divinæ providentiæ decreto; propterea ſuſpenſis, & hæſitantibus affuit infandæ proditionis machinator. Hic docuit ſub denſiſſimæ noctis ſilentio parva quædam navigia robuſta bellatorum manu repleri; cum his lento remigio tranari lacum uſque ad portam divi Georgii: facto ibi tacito deſcenſu occiderentur vigiles, de taciturnitate pridem præmoniti, ne ſubmiſſum à Venetis ſubſidium detegerent: poſt hæc, qui miſſi erant, portam pyroclaſtro proſtratam occuparent.

Paulò ante Valleta è Godii cuſtodia elapſus has hoſtiles machinas de urbe furtim per proditionem intercipienda Duci aperuit: ſed ea referenti nulla fi-

des;

des; quia incredulo ſic illudebant aliqui: Nunquam Mantuæ excidium vel ab univerſo inſultante exercitu, vel ab ullo perduellionis reo fore intentandum. Brevi tamen contigit conceptæ fraudis eventus; & nocturnas per tenebras proditionis facinus erupit. Dux exoneratæ machinæ ſonitu, ſtrepituque excitus omnia confusè agere cœpit: properat Arcem verſus ad egreſſum: & contendit ab ea parte inimicam reprimere irruptionem. Sed qui dolos dolis contexuerat, claves occuluit; quæ nullo in loco repertæ ſunt ad reſerandas fores: neque ulla ad ciendum bellicum inſtrumenta. Sub ipſo momento, quo, comperta fraude, ſiſtitur Ducis impetus; ex adverſo urbis ingens exauditur armorum fragor, qui à proditore confictus eò cives vocabat ad inanem concertationem. Hæc inter duæ portæ patuere hoſtibus: altera Pradellæ dicta ab Urſino Romano impigrè defenſa uſque ad interitum: altera de Cereſo à Durante Veneto tandiù fortiter propugnata, donec ab ingrediente multitudine repulſus vivus in hoſtiles manus incidit. His expugnatis, Germanicæ phalanges glomeratæ in urbem per pontem eadem nocte proſiliere: confertæque viſæ ſunt luce prima huc, illuc diſcurrere ad rapinas, ad vaſtationes, ad ſcelera. Eo aſpectu Dux priſtinum pugnandi ardorem

exuit,

exuit, execratuſque ſuorum conſilia, & fraudes in Portum Arcem profugit, atque ſecum traduxit quaſi raperet, Nurum cum infantulo inter bombardarum tonitrua enixam: Gallum quoque Oratorem, & alios ex domeſticis ſibi cariores. Mox, ne pluſquam barbaro hoſtium furori ſuccumberet, de ſe dedendo has conditiones accepit: Ut bona fide ipſe cum ſuis Melariam Ferrarienſis agri caſtrum deduceretur: ut Cæſariani Arcem Portum tenerent.

Reſpublica miſerata lacrymabilem Caroli Ducis, & Mantuæ urbis caſum, Principi eo in loco, quandiù manſit, omnia, quæ opus erant ad victum, cultumque, abundè ſuppeditavit: atque afflictis, mœſtiſque civibus ſe nunquam defuturam promiſit.

Omnis interim poſteritas hujus Mantuanæ cladis immemor non erit. Urbs totius Italiæ delicium, quæ ſitu munitiſſima, & præſentibus Venetorum defenſa auxiliis, per proditionem, ut videretur aliter expugnari non potuiſſe, in Germanorum manus devenit hoc anno ſexcenteſimo trigeſimo ſupra milleſimum XV. Kal. Auguſti; Hoſtibus opulentiſſima præda vix per triduum ſuffecit. Aldringherius, & Galaſſius pretioſiorem Ducalium Ædium ſupellectilem, multa, lauta, magnifica, planèque regia ſurripuerunt. Cæteri ducto-

ctores, calones, lixæ non ſolùm fœda avaritia Templa, & domos expilarunt: ſed etiam ferina crudelitate in ſacras, profanaſque perſonas graſſati ſunt. Excruciabant exquiſitis tormentis divitum corpora, ut abdita, & defoſſa eruerent: nulli ſexui parcebat hoc genus hominum barbarum, & petulantiſſimum, quia ſine modo, ſine ulla modeſtia temperare victoriæ, cupiditati, libidini, & iræ ſuæ nequibat. Deploravit Eleonora Imperatrix ſuæ patriæ excidium: Cæſar quoque indignum facinus ſuo injuſſu patratum ſummè deteſtatus eſt. Ita Deo placuit: & poſtquam ille Mantuanam civitatem peſtilentia, cædibus, incendiis, ac direptionibus non obſcuro ſuæ juſtitiæ exemplo expiaſſet; ſuæ quoque recordatus clementiæ intra paucos dies eidem priſtinum Ducem, pacem, & tranquillitatem redonavit. Pax igitur Ratiſponæ ſancita III. Id. Octobris ejuſdem anni Ferdinandi Cæſaris continentiam illuſtravit: & Caroli Nivernenſis obſequium tantæ debitum Majeſtati expreſſit. Itaque, datis Viennæ diplomatibus, Carolus in Mantuani Ducatus, & Montis-ferrati poſſeſſionem ſumma omnium Italorum Principum lætitia reſtitutus eſt.

Octa-

## *Octava in Piratas expeditio.* MDCXXXVIII.

EGreſſi è Tunetenſium portubus Piratæ octo ſuis myoparonibus ad pugnam, & ad rapinas inſtructis Adriacum Sinum, atque proxima maria latrociniis turbabant. In hoſtes humanæ ſocietatis Marcus Gradonicus Veneti pelagi Præfectus bis ſeptem triremibus dimiſſus ab Joanne Mocenico totius claſſis moderatore, eos contentus deterruiſſe ab infeſtationibus ſuarum virium, ac nominis metu; incertum, quo conſilio fugientes non ſit ulteriùs inſequutus: ſed converſis proris in Corcyram appulerat. Cythera fuga elapſos occultavit: inde in Creticam oram ſolventes improviſa deſcenſione pagos, vicoſque non opinato, & unius diei furto diripiunt, & inflammant; repetuntque Tunetum plurimis ſpoliis; & mancipiis graves, & onuſti.

Non multò poſt Halis Picininus triremes ſeptemdecim, quæ Utica (hodiè Biſerta) eductæ ad Helleſponti cuſtodiam ſub illius cura mittebantur (quò tempore Amurathes Turcarum Tyrannus adverſus Perſas bellum gerebat) in Superum mare traduxit. Impius Archipirata noſtræ fidei deſertor confictà navigatione Liburniæ litora oberrat, &

quos

quos de ſuis prædatum emiſit, latrociniis, & accolarum captivitate divites recepit. Prædatus eſt propè Aſcrivium onerariam navim; & Apuliam auſus infeſtare, Nicodrum depopulatus, ad majores raptus adjecit animum. Cùm igitur omnibus infeſtus, quocunque oculos intenderet, nihil niſi furta excogitaret, in ſacros Ædis Lauretanæ theſauros rapaces inferre manus cogitavit. Sacrilego operi accinctum, cœlitùs contigit, ut repens coorta tempeſtas immiſta grandine, ac tonitrubus in Aulonis, nunc Vallonæ portum cum piraticis lignis rejecerit.

Per hos dies Antonius Marinus Capellus inter ſuos gentilitios nomine tertius in locum Mocenici claſſis imperator Cretam inſulam cuſtodiebat. Hic auditis Piratarum excurſibus, quibus maria obſidebantur, decem, & octo triremes, & duas ſeptiremes properata ſedulitate inſtruxit: cum hoc apparatu ex Creta ſolvit in prædones; & ſcrutatur omnes Veneti maris receſſus. Reperit tandem univerſam Halis Picinini prædatoriam claſſem in Aulonis ſtatione latere, & congruum tempus expectare ad egreſſum. Lætus hac occaſione ſumendi de prædone pœnas divinitùs oblata, poſtquam dies aliquot ante portum conſtitiſſet ad anchoras, deliberavit in illum facere impetum, ne, ceſſante ma-

la-

lacia, reflaret ventus, & perterrefacto poſtulata venirent auxilia. Sciebat id fieri nulla Turcarum offenſa, cum quibus Reipublicæ conventa erant, ubique locorum Mahumetani imperii piratas inſequendos eſſe, & abſciſſis capitibus mactandos. Itaque per claſſiarios diſcurrens omnes hortatur, ut communes hoſtes impigrè adoriantur, & manus fortiter conferant in ſpem certam victoriæ, & opimæ prædæ. His dictis, ſeptiremes utrique portus lateri adhærere jubet, reliquas in conſpectum explicari, ne ullus Barbaris aditus ad effugium eſſet. Cuncti accenſis animis concurrunt ad pugnam: lacerant majoribus tormentis navigiorum latera, & fortiter vibrant in occluſos ignita miſſilia, quibus illi pavidi, atque tumultuantes raptant in cuſtodias mancipia, ne, his libertate donatis, noſtri ſuas vires augerent: proſiliunt in litus, & in continenti propugnant egeſtis tumulis; iiſque contecti torquent innumeram telorum vim. Venetos nunquam à certamine removere vel crebri lapidum jactus, vel ab arce fulmina bombardarum, quorum unum, avulſo confracti mali fragmento, Laurentii Marcelli brachium percuſſit, ac debilitavit. Non tamen fluens ſanguis abſterruit à pugna intentum ad victoriam, qua modico parta cruore, portum ingreſſi conſternatos, exterritoſque

que egerunt in fugam. Peraſtini, quos Archipirata ſuis latrociniis graviter læſerat, natantes ſub aquis funes anchorales, catenaſque, quibus ad litora myoparones religabantur, dirumpunt, & præcidunt: quo ingenio omnes vinculis exutos Capellus adeptus eſt.

Picininus à mari, & à portu cum ſuis aſſeclis exturbatus in montana conſcendit; & inde ſpeculatus ſuas puppes remulco trahi, & ſingulas in triumphum duci, furens, ac rabidus Byzantium feſtinato greſſu advolavit: Baſſas adorat, conſperſus ſudore, & lacrymis hic maledicus rei geſtæ relator; tantaque in Venetos ingerit convitia, & contumelias, ut illi acriter concitati in iram, & vindictam citiſſimis nuntiis certiorem fecerint Amurathem in Babyloniis caſtris hærentem de Picinini claſſe in Aulonis portu Turcicæ ditionis lacerata, vique tracta; de oppidi arce muralibus machinis quaſſata; & inſuper de ipſa diruta Meſquita. Tyrannus ad hæc æſtuans truci indignatione reſcribit vindicari ſcelus; cuſtodiri Bajulum; interdici cum Venetis commercia; detineri negotiatores; & arma terra, marique parari ad puniendam Venetam temeritatem. Interim Venetias nuntiatum Capelli egregium facinus, quod VII. Id. Auguſti contigit, à Marino Molino trierarcho ingenti lætitia complevit Ur-

Urbem. Hæc duas piratarum roſtratas, & inſignem Picinini prætoriam ſuo in armamentario reponi vidit virtutis, ac fortitudinis monumentum: reliquæ exarmatæ, & inutiles in Corcyreis aquis demerſæ Inſulæ portum obfirmarunt. Senatus memor gratiarum, quæ ſupremo debentur Numini, illas ſingulari pietate egit: publicas omnium ferè Principum gratulationes accepit; & quæ præcipuè officia exequutus eſt Pontificius Legatus nomine Urbani Octavi, cum quo non armis, ſed verbis tunc diſceptabatur de quadam ſublata ab Aulæ Regiæ parietibus epigraphe in Reipublicæ commendationem, propter geſta contra Federicum Ænobarbum impugnantem auctoritatem Alexandri Tertii, quem illa hoſpitio ſuſcepit, & irato Imperatori conciliavit. Cujus rei teſtimonium Innocentius X. ſucceſſor eodem in loco repoſuit. Dum hæc Venetiis aguntur, Byzantii Amurathis imperia opere implentur: Baſſæ dant ſatellitibus cuſtodiendum Aloyſium Contarenum Bajulum: prohibent cum Venetis negotiationes: & paratas ſeveræ animadverſionis minas intentant. Quæ à Turcis acta ſunt, Contarenus ſuis litteris nuntiat Senatui, qui etiamſi dubius de proximo bello, ad terreſtres tamen, maritimaſque propugnationes ſe accingit: expeditiſque ad Principes legatis,

orat,

orat, ut in promptu habeant ſubſidia in communem cauſam promiſſa. Ita agendo non timidè, ſed cautè rebus ſuis proſpiciebat, Non minori ſolertia Contarenus publica negotia curabat apud Baſſas armata donis, & largitionibus facundia: aſſerebat intrepidus, ad omnem injuriam ubique repulſandam Venetis, nec proprias vires, nec externa auxilia defutura: illos juſtiſſimam tueri cauſam: in fœdera non peccaſſe: nam quocunque in loco eiſdem data erat facultas impunè ſectandi, & occidendi piratas. Demum Amurathes, capta Babylone, ſed Perſis non devictis, Byzantium redit memor vindictæ in Venetos; & nunquam ſatur imperii prolatandi. Verùm cogitanti expeditionem adverſus Rempublicam Baſſæ deliniti Bajuli rationibus, quas ampliſſima munera roborabant, perſuaſerunt, ut claſſes, & arma converteret in Ruſſos Euxini ponti perturbatores: atque ob eam cauſam fore nunc opportunius aliquid agere cum Venetis de concordia. Acquievit ille, quem pariter auri fames ſolicitabat, ſuorum conſilio: & pacatus ad has acceſſit conditiones: Veneti damna Aulonis arci, & Meſquitæ illata numerato auro reſarciant: reſtituant unam ex triremibus in ſuum navale tractis, quæ non erat ex piratarum numero: Bajulo in libertatem vindi-

dicato, priſtina ultrò, citròque comeat navigatio: cæteris in rebus conventa, inter Turcas, & Venetos contra piratas Inferum, Superumque maria infeſtantes firma remaneant.

Ita armorum turbinem, qui Reipublicæ imminebat, diſpulit Aloyſii Contareni prudentia, & mira in gerendis rebus elegantia: eique univerſa acclamavit Italia pacis, & otii tranquillitatem adepta.

## *Belli Parmenſis cauſa.*
## MDCXLI.

PAuli Tertii, & Clementis Octavi ſummorum Pontificum favor in commodum Farneſiorum Parmæ, & Placentiæ Ducum Petri Aloyſii, atque Ranutii Menſam Numariam invenit in urbe Roma; quæ Farneſia dicta horum perplexis rebus prodeſſet ex collatis ad quæſtum pecuniis. Conſtitutæ Menſæ frumentarii proventus Roncilionis, & Caſtri fuere addicti: ut cum iis pro tempore locatores, & Menſarii quotannis per ſingula bimeſtria creditorum nomina expedirent. Hic ſolvendi mos, qui conſtans fuit in Ranutio, viſus eſt aliquando in Odoardo filio vacillare, ac turbari; atque adeò intermitti. Quamobrem illi, quos res angu-

ſta

ſta maximè premebat, crebris onerabant contumeliis Siros, & Grillos Ligures; qui cùm eſſent locationis, & menſæ miniſtri, datam fidem ex præſcripto non implerent: quanquam cum his immeritò agebatur; quia Odoardus impediebat exactiones reddituum, qui venum ad alienigenas mittebantur. Propter hæc gliſcebant in dies gemitus, & querelæ pauperrimæ gentis, cui retardatæ ſolutiones ſurripiebant alimenta vitæ, & poſtquam tota urbe percrebuiſſent, tandem per nuntios ad ipſas Odoardi aures pervenere, ejuſque adventum Caprarolam, regium Farneſiæ domus delicium, maturarunt. Eò profectus, ut res ſuas cum conductoribus abdicare ſe hoc munere cupientibus componeret, ab Urbano Pontifice invitatus Romam venit. Illum veneratus adeò in ſui gratiam, & amorem pellexit acri, quo pollebat, ingenio, & exploratæ virtutis experimento, ut nihil non foret, quod optanti non largiretur Urbani humanitas, & Pontificiæ auctoritatis munificentia. Idcircò eidem alieno ære valdè obruto altera conſtituitur Menſa ſecundæ erectionis appellata, quæ ob diminuta pecunias deponentibus lucra plurima augebatur utilitate. Hoc obærati Ducis levamen ab exinanitis ſolutionibus, ut inſolitum, nemini futurum erat in exemplum. Exinde

Odoar-

de Odoardus cum Urbano frequens, diutinus in colloquutionibus, ac ſemper acceptus Aulicorum in ſe armavit æmulationem, & invidiam. Hæc duo antiqua vitia in Aula Romana illum peſſimum in modum arietarunt, omnia ſuſpecta, inviſaque fecere Nepotibus, quæ rara, & eximia in juvene Principe Sanctiſſimus Patruus referebat ad animi ejuſdem amœnitatem. Oblimis itaque cœpit oculis aſpici; ſuboritur dedignatione contentio; debitis privatur honoribus; tandem ob illatas, & relatas mutuò offenſiunculas in acerbas utrinque criminationes ventum eſt: & Odoardum compulerunt ad diſceſſum, quia ſermones de eo ſiniſtrè per urbem commeabant. Non tamen priùs abire voluit, quàm Pontifici cauſam ſui diſceſſus aperiret; imputando Nepotibus mutata in ſimultates officia; mox cæteris in Aula Proceribus valere juſſis, Cardinales, Franciſcum præ aliis ſibi maximè inviſum, & Antonium cum Thaddæo urbis Præfecto inſalutatos reliquit. Propterea Barberini fratres gravi hac contumelia affecti dicuntur acri odio efferbuiſſe: & irrati ad vindictam hoc conſilio, ut propter æs alienam arma diſtringerent. Hæc iratis ſe obtulit occaſio. Odoardus ſuo ex indignatione ab urbe Roma egreſſu nihil de Farneſiæ Menſæ ſtatu deliberavit ad leniendas creditorum offenſas: unde plurimi

erumpentes in lamenta, & querelas poſtulabant ejus bona venundari, ut æs alienum ſolidum ſolveretur: & miſerabilium voces obtundebant in ipſis penetralibus Pontificias aures. Hinc factum eſt, ut illicò Caſtrum miſſi ſint exactores, qui omnem rei frumentariæ copiam, quam locatores Apoſtolicæ Cameræ divenderant, ceu vectigalibus obnoxiam in Romana horrea conveherent. At illi vacui, & repulſi redeuntes nuntiarunt, univerſam annonam à Duce exactam, impoſitam navigiis, traductamque ad exteros, violata conventorum fide. Inſuper ab eodem, qui vim timebat, ipſum oppidum ſemilunaribus munimentis, propugnaculis, militibuſque validè obfirmatum. Hæc audita exaſperatis animis indidere ſtimulos ſeveræ coercitionis adverſus Refractarium. Primùm igitur admonitus fuit, præceptis, diriſque interminando, ut intra trigeſimam diem dimitteret præſidia, & excitatas munitiones dirueret: deinde ſciret, ſe ultricibus armis fore oppugnandum, ni actutum pareat. Hæ minæ impendentis mali fruſtrà intentatæ ſunt parato ad propugnandum, conantique probare, datis, editiſque libellis agi contra ſe ex manifeſta decretorum, atque denuntiationum ſævitia. Intereà dies ſæpiùs prolati, ac præfiniti Odoardo, ut reſipiſceret,

ret, incaſſum effluxerunt; quare accuſata ejus contumacia, de inferendo bello lata eſt ſententia. Hanc vel omninò abrogare, vel prorogare, tàm Cæſaris, Regumque Oratores, quàm Veneta Reſpublica, Magnus Etruriæ, & Mutinæ Duces per ſuos legatos integro fermè biennio enixiùs contenderunt cum Cardinali Franciſco, ut inſpectis rationibus, non diſtrictis gladiis exortæ contentiones dirimerentur. Sed quæcunque officia nunquam per id tempus intermiſſa parvi duci, detrectari, atque aliis ex aliis conditionibus deludi viſa ſunt hoc reſponſo:

Non eſſe, cur ampliùs de Odoardi cauſa agatur: ſe Beneficiarium agnoſcat; Romam veniat inermis; & Pontificiis pedibus advolutus commiſſi criminis veniam imploret.

### *Barberina expeditio in Odoardum Parmæ Ducem.*
### MDCXLII.

PRofligata ſpe pacificæ compoſitionis, poſtquam aliud quindecim dierum ſpatium Odoardo datum ad Pontificiis mandatis obſequendum præteriiſſet, illicò haſtæ ſubjecta exponuntur contumacis bona, quæ Romæ, quæ foris erant, in debitorum ſolutionem; & anathemate devotus damnatur læſæ

Majeſtatis reus, Parma, Placentiaque urbibus, & omni alio dominatu exuitur. Conſcribitur miles, parantur arma, tormentaque advehuntur: & Viterbii luſtratur exercitus: eique datur Præfectus Ludovicus Matthæjus. Hic juſſus exire in expeditionem V. kal. Octobris præmiſit Cornelium Malvaſiam cum nongentorum equitum agmine, in plures turmas diviſo, qui Tuſcaniam primò, mox Montis-alti caſtellum, dejectis præſidiis, occupavit: atque alia loca in Caſtri circuitu ſuis excurſibus ſuſcepit in fidem. Tandem oppido ſucceſſit Matthæjus cum peditibus ordinata diſciplina in aciem procedentibus: & illud III. Nonas Octobris aggreſſus poſtridie ejus diei obtinuit ignavè, ac turpiter deditum à Delphino Angelerio Præfecto, & à præſidiariis, cum primis tormentorum ictibus exteriora munimenta nutarent. Odoardus, audita Caſtri jactura, valdè excanduit, atque de Angelerio, qui proximum auxilium ei promiſſum non expectarat, in Placentiæ arce debitas exegit pœnas. Conqueritur, ſe præter jus offenſum vi ſibi illata ex injuſtitia apud Principes affines, & amicos: Imperatorem, Galliæ, Hiſpaniæque Reges ſuos expoſcit auxiliatores: eos communis periculi nomine adverſus Barberinos concitabat: ſed iterùm omnes ſua officia, preces, & hortamenta ad pacem obtulerunt:

runt : ſperantes hæc vota validiora , quàm arma cum his , quibus peculiaris Chriſtiani Orbis tutela , paxque inter Catholicos Principes divino , humanoque jure commendabatur . Hæc Parmenſium rerum deſperatio , quæ maximè Italorum Principum animis inſidebat , Venetos in primis , Etruſcos , & Mutinenſes habuit ſolicitos : ne incendium , quod à non parva ſcintilla cœperat , & Caſtrum jam corripuerat , vi delatum in Inſubriam , vicinas provincias ſuis flammis combureret . Itaque inter ſe coire decreverunt viribus , opibuſque , teſtati , ſe in Odoardi cauſa tuenda Italiæ tranquillitati proſpicere . Dux hac fœderis ſpe recreatus , bello promptior , quàm paci Parmam profectus , continuò admonuit Viros ſacro cultui mancipatos , & in clauſtris degentes , ne in vulgus ſchiſmata diſſeminarent : ſi quis dirarum pœnas extimeſceret , aliud ſolum illicò peteret . Qui proprio edocti erant exemplo , hoc tempore cautiores à ſui Ducis obſequio non receſſurunt . Cives , & vectigales digna ſe ipſo facundia hortatus eſt , ne in data ſemel fide ob illa terriculamenta ab ipſo deficerent . Non multo labore id ſibi ſuaderi paſſi ſunt , cùm omnes una voce palàm profiterentur ſuam fidelitatem , & nunquam à ſuo in eum

obſequio receſſuros, prompti pro ſuo Principe, & Farneſia domo fortunas, liberos, ipſamque vitam profundere. Ita domi rebus compoſitis, militiæ adjecit animum ſtudio tàm celeri, ut brevi eduxerit in aciem validiſſimam bellatorum manum. Quantocyùs ineundæ pugnæ nulla hoſtium ſuorum potentia territus impotenti deſiderio æſtuabat.

*Principum conſociatio in Parmenſis Ducis cauſa tuenda.*

AUditi armorum ſtrepitus in Etruria; nuntiata Caſtri deditio; Odoardi bonorum, & nominis proſcriptio, ſuſpectaque minarum tonitrua in Parmenſem Ducatum impulere Venetam Rempublicam, Magnum Etruriæ, & Mutinæ Duces in unanimem conſenſum, & conſpirationem defendendi amici Principis cauſam: conjunctiſque viribus conſulendi populorum quieti, & rerum ſuarum incolumitati. Singulis tamen viſum fuit, priùs quàm properarent ad arma, repetere officia, & multa deprecatione à Barberinis contendere, ut placati darent Odoardo veniam errati, præcipiti juventutis æſtu: & ſatis intercepto Caſtro multatum in priſtinam gratiam reciperent. Sed iterùm hæ inanes, & irritæ rediere. Tunc etiam Senatum, qui ſemper intentiſſima cura in om-

nes

nes componendi diſſidii, belliqne amoliendi occaſiones incumbebat, quædam repentina novitas valdè concuſſit. Inaudierat Barberinas copias ad oras Policinii traductas excitata propè confinia propugnacula; & Melaræ præſidium impoſitum: hanc animorum commotionem ſedare conatus eſt Vitellius Legatus Pontificius multa coram Patribus aſſerendo de amica Barberinorum propenſione in Rempublicam. Verùm non multò poſt aperuit ſimulatum officium major ſuſpicandi occaſio. Ambroſius Carpineus Thaddæi nomine petiit à Mutinenſi tranſitum Barberinis agminibus per ejus terras in Parmenſes: quem ſi diſſenſus adimeret, vis extorqueret: Hac de cauſa variæ curæ diſtrahebant Senatum: cogitabat anguſtas Mutinæ res, qui viribus impar nequibat impedire profectionem: & identidem, quanta eſſet illius juvandi neceſſitas, animo verſabat. Ideò mandavit Aloyſio Georgio, ut cum feſtinatione cìs Mincium traſportaret exercitum cujus Veronæ degens ſummam tenebat adminiſtrationem: & peditum tria millia cum centum loricatis equitibus Alphonſi Antonini ductu expediret in Mutinenſis auxilium, aliaque ſubmitteret ſubſidia, ſi quis violentus fieret ab hoſtibus tranſitus. Magnus quoque Dux pari ſolicitudine Mutinenſem pedeſtribus turmis juvit, & Parmenſem, numerata pecunia

in militum ſtipendia. Uterque pugnam anhelans obſtantes moras increpabat; eòque magis, quòd rurſus eadem Carpinei poſtulatio Mutinenſem urgebat. Hic veluti coactus annuit; modò acies rectà procedentes, & manipulatim ſuæ ditionis agrum ingrederentur quarto Idus Auguſti, & ab eo egrederentur exacto quinto kal. Septembris. Carpineus hoc reſponſo Matthæjo, & ſibi gratulatur: ac prudenti viro illa perexigui temporis conditio inſidioſa viſa eſt: non ignorabat auxilia tranſmiſſa à Venetis: & paratos Duces ad repellendos tranſeuntes. Quare ne manifeſtæ cædi exponeret exercitum; qui ea præviſa multorum fuga extenuabatur, tutiori conſilio abſtinuit ulteriùs ire, & progredi; ſed ne ſubitus receſſus dedecori eſſet, illum honeſtavit objecta induciarum conventio. Hæc in quindecim dies data eſt, ut interim apud ſequeſtres ageretur de concordia: porrò tempus ex pacto conceſſum exactum eſt obſtinatas inter altercationes. Prætendebant Barberini Pontificia decreta eſſe immmutabilia: Odoardus recuſabat à jure ſuo diſcedere: Principes, quos ſocietas conjunxerat, profitebantur, ſe nunquam paſſuros, quæ publicæ tranquillitati, vel privato amicorum commodo repugnarent.

Bel-

### *Bellum Sociale Venetum, Etruſcum, Mutinenſe adverſus Barberinos.*

RES eo ſtatu, quem diximus, multis difficultatibus conflictatæ ſolicitarunt ad fœdus Venetos, Etruſcos, & Mutinenſes; ſancitum Venetiis pridie Kal. Septembris, ab eorum delegatis, atque his præcipuè legibus confirmatum: Ut unuſquiſque fœderatorum ſuum pro viribus conſcriberet exercitum, qui totus expleret numerum duo de viginti millia peditum: atque numeraret mille, ac quingentos equites: Ut ſocii mutuò ſe, reſque ſuas tuerentur. Ut in priſtinam Caſtri poſſeſſionem inducerent Odoardum, cui aditus in ſocietatem admittendus eodem ſacramento, quo fœderati. Propterea quæ pro illius cauſa fuere concepta, eidem Senatus per Joannem Baptiſtam Ballarinum à ſecretis expoſuit.

Sed ne quis bellum hoc nomine cum Barberinis indicendum grande crederet aliquod nefas; palàm prolatum eſt, expers eſſe omni ſceleris macula, & prudenter, ac juſtè ſuſceptum, ſanctè cuſtodita Apoſtolicæ Sedis, Pontificiæque majeſtatis veneratione, adverſus utentes Romanæ potentiæ ar-

mis, è re ſua, ad inviſi Principis perniciem. His propterea tribuenda fore ſacrilegia, furta, vaſtationes, cædes, & qnidquid mali parere ſolent arma victis, & victoribus. Initi fœderis fama non adeò terruit Barberinos, ut non ſperarent fœdus inter plures pactum facilè à gliſcente ſententiarum diſcrepantia circa belli adminiſtrationem poſſe aut diſtrahi, aut reſcindi. Nihilominùs dictitarunt omnia fore pacatiſſima: obligata ab Odoardo unius ex fœderatis fide: ſe, depoſitis armis, impleturum ea, quæ decent Pontificium vectigalem. Dux, cognita hoſtium arte, qui cupiebant illum judicio circumvenire, repudiat judices in ſua cauſa Barberinos tanquam inimicos; & fatetur ſe paratum ad alia, cùm, penes amicum Principem depoſito Caſtro, lis ſuper eo actitata futuro Pontifici reſervaretur: alioquin jus ſuum reponebat in armis, ut injuſtè ſibi ablata repoſceret.

Cùm itaque bello gerenda res eſſet, Reſpublica collegit biſſena militum millia omnis generis: eaque, defuncto Georgio, regenda tradidit Joanni Piſauro, qui hoc bellum ſuaſerat, & qui Romæ Orator experientia noverat, quo animo Barberini res Venetas proſequerentur. Proficiſcenti in provinciam injunctum fuit ponere caſtra in vico Policinii, Canda; Padi litora muni-

re

re præſidiis: non ultra, citrave flumen ducere exercitum, inconſulto Senatu. Hæc mandarunt exequenda prudentiſſimi Patres; quia nunquam à concordia diſcordes fuere: atque ſemper etiam inter bellicas rixas de eadem componenda actum eſt Angeli Corrarii facundi Oratoris opera; qui inſtauratis congreſſibus plurimum laboravit, ut ferocientes Ducum animos molliret: ſed horum fervida juventa, incitante audacia prorumpendi in hoſticum, ab omni ſuaſione abhorrebat.

*Ducis Odoardi ingreſſus in Romanas ditiones.*

ODoardus ſuo peracri ingenio inauditum facinus auſus eſt: à quo, cùm eſſet facilius verbis, quàm opere, nullis unquam rationibus, precibuſve potuit dimoveri. Parma egreſſus cum tribus ſelectorum militum millibus V. Kal. Octobris in Bononienſe territorium irrupit, tanto Barberinorum terrore, ut ad famam irrumpentis Thaddæus metu conſternatus Ferrariam aufugerit: & Matthæjus caſtrorum Præfectus, quòd nequiſſet ſuas copias ſiſtere panico quodam terrore correptas, Caſtrum-francum properarit. Dux nullo quamvis tormentorum apparatu, exiguoque peditum robore inſtructus, audentior ta-

men ibat. Plumatium ſibi auſum repugnare captum diripuit: quod oppidi diſcrimen omnes circùm incolas illius invaſionis pavore, & ſtupore replevit. Denuntiatione ejuſdem periculi Bononiam attonitam reddidit: at placatus obſequiis, ſoloque inceſſu contentus intactam reliquit. Alias Romanæ ditionis urbes, & oppida vel mitibus delinita verbis, vel aſperis minis deterrita, patefactis portis, tutò pertranſiit. Nemini injurius, niſi contrà obnitenti; quamobrem intentata vi Forum-livii prætergreſſus eſt. Meldulam flexo itinere petit, Aldobrandinæ gentis conſanguineus: inde Magno Duce concedente affini ſuo ingreſſum in Etruriam, Aretium provehitur; quo loco Princeps Matthias illum lautè excepit, & ejus militibus in campis pabula miniſtravit. Refectum ex labore, & incommodo viarum, quas pluviarum defluxus ferè continuus reddidit infeſtiſſimas, hortatur ipſe ad reditum ob incertum ſuſceptæ expeditionis exitum: at ulteriùs progredi voluit: nam caſtrametatus in hoſtico, putabat non modicum Barberinis incutere metum; & ideò Caſtellam ad Lacum promovit. Oppidani conantes illum inde deturbare, vim ſentiunt ultoris; irrumpit audacter, & occupatum oppidum muralibus machinis exuit, nemine hiſcere audente. Tunc rumore diſ-

fertur Romæ Dux vicinus: eoque increbeſcente, urbs tota intremuit, ac expavit, tantaque omnium gentium, ordinumque confuſio exoritur, veluti ſi ab imminenti procella univerſa civitas proculcanda, & ad portas Annibal foret. In hac trepidatione illicò mittuntur Legati, qui cum Duce agerent de omni controverſia componenda. Et ecce currenti objecta remora. Primus ex ſequeſtribus Lionæus dynaſta Galli Regis Orator Caſtellam acceſſit, & cum Duce plurima colloquutus de tranſactionibus illi gratulatus eſt, quòd propenſus eſſet ad pacem, & paratus, dimiſſo agmine, Romam proficiſci, provolutuſque ad pedes Pontificios veniam obſecrare his conditionibus. Si aliquis fœderatus Caſtrum apud ſe depoſiti loco ſuſciperet: & ſi intra ſtatutum tempus illud ſibi reſtitueret. Lionæus ſpe conſtitutæ pacis erectus citatis equis advolat Orepitum, ubi Cardinalis Spata in eumdem finem deſtinatus degebat. Retulit omnia in pacifico ſtatu eſſe: Odoardum cuncta obſequii, & obedientiæ ſigna erga Pontificem coram præſtiturum; tum, cùm Caſtrum in Matthiæ Principis manibus depoſitum eidem ex temporis præſcripto redderetur. Sed, ac ſi nova, & inopinata Cardinali referret, cognovit, purpuratum Virum eò veniſſe non pacis miniſtrum, ſed mora-

rum

rum machinatorem. Nihil magis optabant Barberini, quàm aliqua intercapedine ſe liberos à præſenti ſolicitudine, atque ex induſtria prorogari dies, qui commodiùs ad cogendas vires ſufficerent. Dux hæc ubi reſciit, deteſtatur omnia callidè remorantem: iraque percitus Plebis urbem verſus adequitat: deinde Aquulam, incenſo in via Panicali oppido, quod ſuos pabulantes laceſſiſſet: ut proximiori appulſu mage terreret Barberinos, & eò citiùs adigeret in propoſitas à Regio legato conditiones. Commeabant ultrò, citròque Principum Oratores; & pro Veneta Republica Corrarius, omnes intenſiſſimè laborantes; ut infringerent difficultates, quæ à Spata objiciebantur ſuper Caſtri depoſito. Propterea pactæ ſunt aliquorum dierum induciæ, & ſpes rediit reconciliationis inter diſſidentes. Porrò Odoardus inſidioſæ procraſtinationis pertæſus, conſcius, quò collimarent Franciſci Cardinalis machinamenta: & quòd collecta quindecim hominum millia ex omni ordine ſub Valenzæo Gallo duce magnæ apud illos exiſtimationis propediem contra ſe hoſtiliter erant proceſſura; ſenſit dare ſe pœnas ſuæ credulitatis, quia cunctando tot dies perdidiſſet, quod ſtatim promovendo trepidanti urbi eſſet conſequutus, vindex injuriarum, quas erepto Caſtro acceperat à Bar-

à Barberinis. Fruſtratus itaque ſpe victoriæ, quam conceperat ab incuſſo metu, Aquula diſceſſit, metuens ab hoſtium multitudine circumfundi, & circumveniri per inſidias, ad alia indignantis animi geſta. Per Etruſcos commeatum ſuppeditantes, perque Caferonianam in Inſubres feſtinatò deſcendit animo hyemandi cum Mutinenſi Duce in hoſtico. Subinde fœderati Principes indignatione, & ira ſuccenſi (quòd Spata nihil ſanè non aſtutè operatus eſſet, procraſtinando tranſactionis negotium, ut ſuum votum maturaret; & nihil agendo aliorum deluderet officia) conſtituunt armis extorquere eam pacem, quam ſtudium publicæ quietis impetrare non potuit.

## *Varii armorum ſucceſſus. Odoardus Bondenum, & Stellatam occupat.*

Barberini, qui propter Caſtrum incruenta victoria acquiſitum majores ſibi obſequentis fortunæ eventus ſpondebant, minabantur ex valido copiarum delectu dilatum, non dimiſſum tranſitum ad ſubigendum in Inſubria Odoardi Principatum. Habebant ſub ſignis viginti peditum, & duo equitum millia in diverſis locata ſtationibus: ſed præcipuus nervus ſui exerci-

tus.

tus cum Thaddæo Ferrariæ ſubſiſtebat, Parmæ, & Mutinæ Duces optimè conſultum rati, ſi properatò præverterent hoſtium cœpta, atque turbarent; uterque impatiens moræ ſuam inſtituit expeditionem. Mutinenſis Ferrariam affectabat, urbem quondam Ateſtinæ domus; & illam furtiva aggreſſione ad priſtina jura revocare: latebant intus aliqui ſuarum partium fautores, eum admiſſuri, ſi conſtitutæ noctis hora ſignatæ portæ ſucceſſiſſet. Verùm quia feſtinatiùs præter condictum tempus præproperavit, audiunt excubiæ accedentis ſtrepitum, & proditionem ſuſpicati, movent arma, advocantque propugnatores. Nimia celeritas dolos detegit; feſtinatio Ducem fruſtrata eſt; merces machinantibus ſcelus ſuſpendium fuit. Sors proſperior Odoardo afflavit: defixerat animum in duo oppida Bondenum, & Stellatam Ferrarienſis agri. Quare utrumque exploratum mittit Carolum Soldatum ingenio, atque experientia in arte militari ſibi notiſſimum. Hic renuntiat, neutrum ſatis firmè à Valenzæo vallatum, munitumque, & ea optanti acriores addit ſtimulos; quibus captis aperta in Padum navigatione, tutus per uberem provinciam patebat excurſus. In hanc itaque iturus expeditionem, quam ſuos celat ſilentio, ſub capitis pœna indicit, ne quis in itinere

nere moleſtiam inferat indigenis: hæc effatus, ſummo manè Bondenum verſus contendit. Fama Ducis adventantis exterritus Franciſcus Muriconus Præfectus, admonito Valenzæo, opem implorat. Ille in craſtinum promittit auxilia; interim jubet obſepiri vias equitatui, & viriliter venientem repellere. Dux interim ſua ſolertia datum diem occupavit: ſub prima noctis vigilia oppidum armorum vi concuſſum, pavidumque tenebricoſo ingreſſu obtinuit, Muricono ex metu Ferrariam profugiente ad ſolvendas ſuæ ignaviæ pœnas capitis obtruncatione. Hoc fœlici eventu animi plenus, non minori diligentia Stellatam adorſus; cùm præſidii conatus uno impetu repreſſiſſet, ea in deditionem recepta, victoriam auxit. His potitus oppidis exiſtimavit ſibi abundè pro Caſtro ſatisfactum: & quo ſtudio unum, & alterum, Soldato inſtructore, munita voluit, latiori vallo, inſtructaque commeatu bellico; præſidiis, vigiliiſque: eadem ſumma cura toto belli tempore obſervavit: nec ferè unquam receſſit à cuſtodia, & metuens ſuarum virium diſpendia ſæpè renuit ſocietatem, & ſuppetias ferre iis, qui pro illius cauſa decertabant.

Dum hæc agebantur, Cardinalis Antonius prope Lacum-obſcurum propugnaculum excitabat, quod utrumque

Padi

Padi aggerem ponte, & catena colligaret: Senatus prævidens illud opus promoveri in Policinium, imperat Piſauro, ut hoſtilem machinam deſtruat. Qui promptus ad juſſa eò cum valido agmine proceſſit: dataque in conſpectum acie propugnaculi demolitionem obtinuit. Sed ſtatim ex hoc aperta animorum diſſidia, mutuaque in damna rabies. Epirotæ in Sagis ſinu, quædam navigia Ferrariam deferentia annonam ſuis dromonibus intercepere: contrà Barberini in iiſdem aquis detinuere nonnullas naviculas, quæ mercibus onuſtæ Venetias commeabant: paulò poſt in urbem deducta navis à noſtris piſcatorio aſtu decepta, captaque, dum à mari in Padum parabat ingreſſum. Tandem ad confinia Ferrarienſis ditionis eligitur Nicolaus Delphinus, ut adverſus portoria circumvectionis fraudantes Reipublicæ antiqua jura cuſtodiret. Vocatus ſubinde ab incolis in obſequium Veneti nominis propenſis accurrit ad Oſtia plena fluviatili, terreſtrique apparatu; ſpe redigendi in poteſtatem Sagis turrim faucibus Padi incubantem, & Arianum munitum oppidum. Qua igitur opus erat celeritate prævertens ſubſidia, quæ Ferraria mittebat, nocturna impreſſione Turrim repentè conſternatam occupat, data ſemiſomni præſidio libera abeundi facultate. Poſteà Arianum feſti-

ſtinato incurſu intercepit incautum, deditumque interruptis pontibus reddidit immune ab imminenti hoſtium acceſſu. Non minori ſtudio ſequutus exploratorem ſub primam lucem Codegaurum invadit. Municipium à propugnantium valida manu aliquandiù ſtrenuè defenſum non ſemel repulit aggreſſores. Sed ubi innotuit, proximas eſſe Franciſci de Comitibus auxiliares copias, promiſſa militibus Codegauri præda, ita illos animavit ad impreſſiones, ut reſiſtentes deturbarent à muris, irrumperent; & furiis agitati ob interitum Chiliarchi Ucchi in fortunas, & corpora Codegaurenſium effrænatè deſævirent.

Exterrita hoc facto alia contermina loca Delphino ſpontè ſe dediderunt. Eodem tempore Anconitanas aquas triremes Venetæ infeſtabant, interturbatis rerum commerciis. Cæſenaticum, à claſſiariis deſcenſione facta, capitur, fugantur præſidiarii, & incendio fortuitò excitato conflagrat. Primarii turrim, tormentis à noſtris occupatam, Barberini modico labore recipiunt: & ne iterùm in eorum poteſtatem veniret, funditùs evertunt. Piſaurus veritus, ne intumeſcentis Padi aquæ, diſruptis fraude aggeribus, extra alveum effuſæ Venetum Policinium innundarent; in riparum cuſtodia ſedulam adhibuit operam: at-

que,

que, ut ſecurior fluminis foret cuſtodia, quatuor ſelectos duces dimiſit Corrucium, Valletam, & Comites, Portum, & Martinengum, ad tot oppida Melaram, Ficarolum, Lacum-obſcurum, ac Trecentam, Reipublicæ ſubjicienda. Sed ſingula unicuique Duci ſpontaneam properarunt deditionem: indigenis novarum rerum cupidis in Venetos inclinantibus. Et Piſaurus Trecentæ ſtativa ſibi caſtra conſtituit; commorantibus ad Candam Jacobo Contareno, & Deghenfeldio Germano; qui Scultennæ pontem imponunt, muniuntque propter amnis liberam navigationem. Per eos dies Odoardus prætextu neceſſariæ pabulationis Padum tranſire tentat in Policinium: ſed illi obſtitit Venetus Imperator; & hanc repulſam Dux ægrè tulit: tamen cùm pro explorato habuit, ea loca, ad quæ animum adjecerat, ad Rempublicam ex fœdere pertinere, ſuos conatus compreſſit.

*Multiplices Oppidorum aggreſſiones, & propugnationes.*

EX his, quæ agebantur à noſtris, Barberini quodam metu pavidi Ferrariæ ſe continebant. Tandem collegere animos, & egreſſi Caſtellumfrancum contendunt, proximi Bondeno, & Finario. Hujus municipium Muti-

Mutinenſis Ducatus Angelus Corrarius curabat: qui timens, ne vicina agmina illud circumſepirent, opportunè Ducem vocat in auxilium. Acceſſit properè cum ſuis copiis, plenus tamen querelarum adverſus Piſaurum in oppoſita Padi ripa conſidentem: ejus quoque moroſitatem incuſabat Parmæ Dux, ſuſpicatus hoſtilia arma moveri in Bondeni oppugnationem.

His expoſtulationibus à Corrario relatis, Piſaurus ſuam ex Senatus decreto excuſationem profert; quo inconſulto, ei non erat permiſſum acies ad Policinii cuſtodiam in partes diſtrahere, vel ultra Padum deducere. Hoc reſponſum à Mutinenſi legato Patribus redditum elicuit mandata ad Piſaurum: ut conventa in fœdere compleret: Mutinæ Duci expeditionibus opem ferret, & iis adeſſet tempeſtivè. Ille juſſa facturus multis in re præſenti premebatur difficultatibus; videbat, divulſo exercitu, debilitata præſidia; incuſtodita fluminis litora; & Policinium patere excurſionibus. Tria itaque peditum millia cum ſexcentis equitibus Padum tranſmiſſura committit Valletæ honorariæ militiæ ductori: parem bellantium numerum Gonzagæ tribuit caſtrorum Præfecto. Quoniam verò in his trajiciendis copiis multiplex gerendarum rerum confuſio tranſitionem, ipſam

tam-

tamdiù morata eſt, donec Barberini ab exploratoribus acceperint, itura fœderata arma ad Centenſis oppidi expugnationem: quare, motis illicò caſtris, ad ejus cuſtodiam convolarunt. Socii nihilominùs eodem voto Valletæ negotium dedere explorandi Centi ſitum, & loca idonea aggreſſionibus. Qui diluculò deductus per invia ſiſtitur clara luce ante oppidum; audacter tamen circumequitat mœnia, ſcrutatur munitiones, & occurſantem equeſtrem turmam fugat. Fit ingens tumultus in oppido; erumpunt præſidiarii: & ille obſiſtit imperterritus: ſed mox repulſus à Matthæjo: incolumis revertitur ad ſuos, & nuntiat, Oppidum non minùs armis, quàm operibus eſſe inſtructiſſimum. Hac ſpe fruſtrati, dum aliis occupantur conſiliis, ſubaudiunt, hoſtes in Mutinenſem agrum effuſos omnia perturbare terroribus; Matthæjum intercecepiſſe Spilimbertum, & Saxulum; atque minis armatum in montana conſcenſurum. Mutinæ Dux cum Corrario deliberat Scultennæ paluſtria relinquere, & hoſtilem ſequi exercitum, cupidus aperto campo decertare. Matthæjus à fronte, à tergo, & lateribus hoſtibus circumfuſus, ut congreſſus refugeret, capta caſtella præter Spilimbertum deſerit: Dux, dejecto hoſte, ſtatuit in Crevalcorium ſocialia arma dirigere: præceſſit Val-

Valleta cum lectiſſima pugnantium manu; & duo ſecum vexit muralia tormenta. Quo impetu, & machinarum fragore, militumque audacia aggreſſus eſt oppidum: pari eventu ſperabat in ſubitas deditionis conditiones impellere Cautum Aſculanum Præfectum. Sed hic non minis, non vi territus hortanti ad deditionem occludit aures; clàm datis literis, cita accerſit auxilia. Cardinalis Antonius opis indigo ut ſuccurreret, nullam interpoſuit moram. Igitur celeri curſu cum Valenzæo improviſus imminet obſidentibus, turbat ordines, perſequi jubet fugientes, & dari neci per devia diſperſos. Valleta minimè animo conſternatus aggreſſione tàm repentina, ſuperſtites à cæde, & fuga reducit ad ſigna, repugnat fortiter, non ſine ſpe victoriæ, niſi loricati equites turpiter aufugiſſent; & imploratum à vicino exercitu ſubſidium properaſſet. Igitur dum diſceptabatur in caſtris, utrùm ſubmittendum, an retrahendum auxilium; deliberatione facta, non eſſe exponendas copias incertis armorum caſibus, nec victori hoſti Mutinenſem ditionem ad direptionem; Valleta ſubſidiis deſtitutus velitatim pugnando campo deceſſit. Ducentos de ſuis in acie reliquit, de tormentis alterum gravioris molis in cœnoſa fovea defodit. Hoc Barberini inventum feſtis acclamationibus Bono-

niam

niam invexere; eminentiſſimi triumphi præclarum monumentum. Ob hanc victoriam Romæ quoque ingenti gaudio exultatum eſt; ac ſi cum fœderatis debellatum bellum eſſet: &, depoſita pacis negotiatione, Legatis Principum denuntiatur ab urbe receſſus. Hoc exemplo Reſpublica Vitellium Nuntium, qui mollibus verbis multis quotidie pacificis promiſſis vana ſpe mulcebat Senatum, Venetiis abire juſſit. Cardinalis, ut ſecundi eventus augeret lætitiam, ſervato, munitoque Crevalcorio, cogitavit de Nonantula adorienda, qua ſi potiretur, non diffidebat, ſocialia arma prohiberi poſſe ab aperto in Mutinenſes aditu, & ab incuſſo ipſi urbi metu. Ergo nox integra impenditur futuro apparatui; & quod fuit deliberatum, delecti Duces continuò exequuntur. Sub auroram Valenzæus in caſtrum profunda tantùm foſſa circumdatum furenti rapitur impetu cum muralibus tormentis: Matthæjus animo intercludendi ſubſidia miſerat ex militibus promptiores, qui Navicelli pontem inſiderent: eoque tempore Cæſar Oddus inter bombardarum ſtrepitus jam minatus erat municipii Præfecto necem, niſi ſe dedidiſſet. Omnes momento irruentes armis, & vocibus ubique inſiliunt, & provocant: ſed alius, ac ſperabatur, contigit eventus. Qui præſidio præerat, Eques Fontana, jactatas mi-

minas irridet : & confeſtim Ducem admonet, opus eſſe celeritate, ſi ab impendenti diſcrimine vult ſalvam Nonantulam. Dictum, factum, nullo temporis intervallo: cum auxiliaribus equitum turmis Dux præmittit Comitem Raymundum Monteculum : ipſe tormentis, & peditatu plurimo ſubſequitur. Interim omnes prætergreſſus Conquiſitor Panzetta jam à pontis inſeſſi cuſtodia propulſarat Barberinas cohortes, quas ex fuga diſperſas Comes excepit : deinde auctus à Duce valido pedeſtris militiæ incremento fulminis inſtar terret, ac cædit Nonantulæ obſeſſores; dum Valenzæus ejus foſſam cœperat complere ruderibus. Hoſtes, poſtquam ſenſere impreſſionem à tergo factam, & ob oculos micare gladios, diffiſi cuſtodia pontis, pavefacti tumultuantur, & vagantur ignari, quò ſe reciperent ſine ductore : quare ex hac trepidatione plurimi in Raymundi manus corruere. Hæc fiunt, & Cardinalis facti inſcius cum Matthæjo properat ad pontem quaſi ad alterum triumphum. Dux certior factus de acceſſu nihil in mora potius habuit, quàm inſidias in tranſeuntes : occuluit in foſſis, obſitis ab utroque latere vepribus, expertos moſchettarios : & hoc aſtu incautè proficiſcentes decepit. A furiali glandium turbine concuſſi fuere gravis armaturæ equites : & hi

præ metu infrænem curſum capeſſentes peditum plures protritos interemerunt. Sors amica favit Cardinali, & Matthæjo, qui inter illa volitantia fulmina incolumes, & ab inſequente Duce liberi regreſſi ſunt. Manſit hoc factum Cardinali Antonio alta mente repoſitum ita, ut illius in hoſtes referendi cauſa omnes belli offenſiones tum in Mutinenſes converteret, pericula, & damna excogitaret. Juſſit conſcendere in montana milites fortitudine potiùs, quàm numero pollentes, qui hoſtilia ibidem patrarent: & inopinata procella gentes, & arces concuterent. Arx Julia capta fuit, ac magnus monticolis injectus pavor. Dux, poſtquam ad vindictam deſtinaſſet Matthiam Scittonum, promulgat, ſe per Bononienſes graſſaturum, ut à montanis hoſtem retraheret: & à Corrario, qui Venetas acies in Boni-porti ſtatione dirigebat, petit opportuna ſubſidia: qui, quò forent promptiora, hanc curam delegavit Gonzagæ in Caſtro-novo moranti. Sed quia Dux aliud præter deſtinatum, iter inſtituerat, Scittonum in Montana ſequutus: Corrarius, damnato congrediendi cum hoſte conſilio, in iis locis abſque impedimentis, & commeatibus ad ſe revocat Gonzagam non ſine gravi Ducis querimonia. Dicebat, quòd ope deſtitutus aliquot ſolùm inſignia

vi-

victoriæ, non victoriam reportaſſet, Scittono teſte, qui cum tercentis militibus per ſalebroſos montium anfractus, obſtructaſque viarum anguſtias multos perdidit de Barberinis, ab Arce Julia deturbavit, & captivos abduxit in caſtra. Ex his magis cupidus ſuæ experiendæ fortunæ, ac ſi ubique proſperè cum ipſa ageret, iterùm de tentanda Bononia cogitabat. Corrarius ſuadebat à Finario non recedere: attamen, ut omnem de ſe eximeret contumaciæ ſuſpicionem apud querulum, & facilem in ſuis ad Senatum expoſtulationibus, non ſervari cum eo fœderis pacta, in unum conſentit cogere arma, & rectà Spilimbertum pergere. Verùm iter, quod maturandum erat, retardavit viarum difficultas, quæ per id tempus adeò tenaci luto operiebantur, ut qui alterum pedem vellet educere, alterum altiùs infigeret. Interrumpitur ab hac moleſtia tranſitus: & qui præceſſerant, regrediuntur: nihilominùs Dux conſtans in ſuæ profectionis ſententia, relicto Spilimberto, ultra Scultennam tranſportat exercitum, abſque ulla Corrarii contentione, non aberrandi longiùs à Padi litoribus. Ad trajectum fluminis nullus obex præter unius equitum alæ occurſantis, quæ metu correpta ſeſe è conſpectu proripuit, nuntia Plumatio, adeſſe hoſtem. Oppidani de-

prædationis timore perculſi ultrò ſociis ducibus fores aperuere. Ingreſſi oppidum, quo recepto videbatur non eſſe metuenda Bononia, milites, quia otiosè conſidebant, conſpiratione facta exeunt prædatum, nequicquam tribunis intonantibus minas, neceſque. Excurrunt arroganter, & petulantiùs per domos, atque tuguria, quo tempore agricolæ colligendis meſſibus dabant operam; tantaque rapacitate pauperrimæ quoque gentis reculas ſurripiunt, & expilant, ut Duces impensè deteſtati effrænem audaciam adempta miſerabilibus reſtituerent; & illam in ſceleſtiores ultimo ſupplicio vindicarent. Cæterùm à tumultuaria, confuſaque agreſtium, & incolarum fuga Bononia conſternatione maxima concutitur: & ab audita paulò poſt Bazziani expugnatione, omni ſpe abjecta ſalutis, cum quilibet ſiniſter caſus in bello terrori ſit, extimeſcebat, ne Barberinis devota direptionibus, & incendiis funditùs interiret.

### *Barberinæ militiæ irruptio in Policinium.*

CArdinalis Antonius, cujus animo altiùs hærebant ea, quæ ſocia arma inferebant, ac minabantur damna, ſecum aſſiduè, & cum Valenzæo cogitabat, quo modo & Bononiam à metu

eri-

eriperet, & ſuis hoſtibus paria reponeret. Verùm quia omnia pendere videbantur à Republica, quæ propriis viribus magni erat momenti ad bellum, ad eas diſtrahendas de occulta in Policinium irruptione hoc occurrit conſilium: cui ſi, afflante fortuna, contigiſſet eam partem, in qua Veneti Proceres ſuas fovent delicias, militari licentia diripere, vaſtare, & incendere, nulli erat dubium, quin illi coacti ad ſua tuenda, ab alienis infeſtandis eſſent protinùs receſſuri.

Hanc itaque Cardinalis deliberationem amplexus Ferrariam proficiſcitur: ubi ſpecie muniendæ validiùs urbis adverſus ſuſpectas hoſtium machinationes, omnia ad vadandum Padum neceſſaria accurato ſilentio diſponit. Igitur in navigia clàm parata, quæ cum robuſtis bellatorum catervis noctu non una vice traductis Valenzæus, aliique ſtrenui duces conſcenderant, tranſvehuntur impoſita ſex hominum millia, & plurima impedimenta; omniaque expoſita in adverſos fluminis aggeres ad vicum, cui Paviolæ nomen. Deduxit hanc fluviatilem claſſem Comes Hieronymus Roſſetus litoralium Padi locorum peritiſſimus: qui & ab exploratoribus accepit, propugnaculum ad Lacus-obſcuri pontem architectorum æmulatione nondùm ab humo excita-

tum carere loricis, non exuperabili vallo interceptum, & propterea expugnatu facile, ſi audax in illud fieret impetus. Latuit nocturnus his tranſitus noſtros eorumdem incuria, & avaritia: nullus erat, qui hoſtilia opera ſpecularetur: nullus explorator, qui audita referret: & ideò ſigna tunc data à vigilibus de Barberino trajectu habita ſunt ſomniantium deliramenta, donec invaleſcente per tenebras deſcendentium murmure, palàm innotuit, obſeſſum litus, & in aggere excitatum munimentum. Qui è proximis ſtationibus poterant exilire ad repugnandum, aufugere terrore, metuque mortis occupati. Solus ad tumultum obequitavit cum ſuis cataphractis Eques Tritonius: at dum conatur & noviſſimos premere, & primos prohibere aſcenſu, ab ingruente multitudine circumdatus ſatis habuit ſe extricare, & periculum eludere. Eo repulſo, Barberini, quorum, orta dies prodidit, quot emerſiſſent agmina; catervatim, & furentes proceſſerunt ad expugnationem propugnaculi. Hoc ponti proximum propugnabat Comes Portus, qui cum Marco Antonio Strozza turbatis, ac dilabentibus obvius, hos dum ſiſtere, & aggreſſoribus objicere totis viribus connititur, à Valenzæo in medio ſuperati propugnaculi à præpotenti manu reprimitur, mul-

tis

tis ſuorum interfectis. Compulſus in propinquum habitaculum cum exiguo militum numero ſex horas impigrè obſtitit inſequentibus glandibus, piliſque; tandem admotis bombardis, cùm tecta diruerent, & nulla ſubeſſet auxilii ſpes, Valenzæo dignis conditionibus ſe dedidit; à quo fuit perhumaniter receptus ob exploratam animi ſui fortitudinem. Non ampliùs ex his, quæ agebantur, erat in ancipiti, Barberinos ſuperaſſe flumen, & in propugnaculum irruiſſe. Idcircò Piſaurus feſtinavit mittere in ſuorum ſubſidium quingentos pedites, & equites centum: mox ipſe præſtò adfuturus cum reliquo exercitu: quamvis illum valdè imminuerant miſſæ ultra Padum expeditiones, & collocata in pluribus caſtris præſidia. Anteceſſerat cum primis copiis Marcus Antonius Brancaccius, qui ubi ad colluviaria vada pervenit, audita à fugientibus Porti captivitate, & propugnaculi jactura, ſubſtitit, & ſuccedenti Piſauro cauſam expoſuit ſui retardati itineris. Hinc reditus conſulitur ad caſtra, quæ à multis ob metum vicini hoſtis fuere deſerta: curritur ad Corrarium, ut cum feſtinatione opem afferat rebus periclitantibus in Policinio: cujus partem, quam occuparant Barberini, gliſcentes numero, & audacia flammis, & cædibus ferociter devaſtabant. Hæc inter aggreſſoribus

ſavebat noſtrorum mora in deliberando, quomodo illos propulſarent, & diſcors opinio (ut conſtaret, ſua quemque ſectando conſilia complurium imperium bello inutile eſſe) iiſdem opportunum tempus præbet ad extruenda duo propugnacula prope Lacus-obſcuri pontem, quæ fluminis utrique litori imminerent: & ad proſpectum latiùs diffundendum ſuccidunt arbores, ſolo æquant ædificia in circuitu, ut prædas ſecuriùs agerent. Per hæc momenta Corrarius deceſſit Finario; cujus veſtigia Matthæjus ſequutus ex occaſione aut ſuis opem, aut noſtris damnum laturus, excitavit in Mutinæ Duce cupiditatem Centum iterùm adoriendi, ſed magis urgebat præſens neceſſitas; quæ Bondeni coegit in unum ſocios Principes, & conſiliarios, ut omnem cunctationem de rependendis ex æquo injuriis abſcinderent. Cenſebant Dux, & Corrarius, ſervatis armis citra Padum in Bononienſi tractu omnia hoſtilìter agi: Bononiam aggredi; cujus diſcrimen ſi Barberini animo conciperent, proculdubio, relicto Policinio, accurriſſent ad ejus tutelam; quod utique conſilium expectationi reſpondiſſet. Contrà proponebant Deghenfeldius, & Gonzaga; ille quidem cum equeſtribus copiis ſubitum fieri impetum in ipſas hoſtium ſtationes: iſte non ſine peditatu quoque, &

cum

cum Parmenſi equitatu. Huic opinioni Piſauro inclinanti Odoardus diſſenſit; niſi priùs data illi dies eſſet ad ſuas vires conferendas; & numerata pecunia, ut ſuis militibus ſtipendia ſolveret. Cognovit Deghenfeldius Ducis ingenium; ideò morarum impatiens ſuum equitatum in aciem de caſtris produxit, & cum feſtinatione concurrit. Propugnaculum, Ricciæ dictum, ſtrenuè invadit: acri prælio commiſſo, reboant tumultu, armorumque fremitu omnia circùm loca; nam ſuperato vallo, per vias, ſeptaque propugnaculi ruebat in neces. Ad diſſonos clamores excitæ è vicinia reliquæ acies, integræ numero, & viribus, audacis bellatoris impetum, non ardorem reſtinxerunt. Tunc obſtinatiùs conſeritur manus, at non æquo marte, dum recentes pugnant cum feſſis. Verùm, ſi poſcenti ſubſidiarios, qui in omnem eventum parati eſſe debent, non obſtitiſſet nimia imperantis cautio; metu, ne potior exercitus pars periret, fama eſt, priſtinum armis Venetis decus eo die à præclara victoria futurum fuiſſe, ut reſtitueretur. Cùm igitur Deghenfeldius ampliùs obniti non poſſet, confertis ordinibus caſtra repetiit: & Barberini victricibus ſignis ubique curſitantes cuncta cædibus, & rapinis fœdarunt. Igni magis, quàm ferro armati nobiliora Policinii loca demoliti ſunt. Pro-

ximæ urbes, Rhodigium, & Verona imminentis hoſtis terrore perculſæ conclamarunt ad arma: ſed panicus ille timor brevi ſedatus eſt prudentia Præſidum, & Civium conſtantia. Ex-adverſo nuntius rei infeliciter geſtæ in Policinio Senatum ſtupore maximo perculit, & ingenti mœſtitia totam urbem affecit. Audiebat unuſquiſque vaſtatos agros, protrita vineta, diſſipatas ædes, fugatos agricolas, incenſa Patriciorum palatia, combuſtas fruges, abacta armenta, & nullum relictum locum in feraci provincia immunem à direptionibus, & ſacrilegiis. Hæc damna paſſi avaritiæ, ſocordiæ, & negligentiæ Duces accuſabant. Infelix imperantium conditio, ut rerum ſucceſſu conceptis ſpe minimè reſpondente, ipſi omnium latratibus ſint obnoxii. Patribus itaque placuit abrogare Piſauro amplissimam poteſtatem, duobus ei additis Legatis Angelo Corrario, & Michaele Priolo; poſteà citatus ad carceres, & admiſſus ad dicendam cauſam, ita longiùs ſe objectum crimen amolitus eſt; ut, quæ ſequuta eſt omnium votis abſolutionis ſententia, clara ab offuſis calumniæ tenebris prodiderit teſtimonia ejus prudentiæ, integritatis, & fidei in Rempublicam. Igitur in priſtinam reverſus exiſtimationem meruit tandem ſupremum Patriæ ſolium conſcendere.

*Mar-*

*Marci Juſtiniani Veneti Imperatoris expeditio.*
*Inauſpicatum Comitis Federici Miroli facinus.*

PIſauro à bello ad judicium revocato, ei ſufficitur Marcus Juſtinianus; cui dignitate, tituloque pari Senatus detulit rei militaris imperium. Vir ingentis animi feſtinatò exceſſit ab urbe, & hac fiducia apud omnes, ut eſſet deleturus maculas Venetis armis inuſtas. Ingreſſus Ficarolum, & luſtrato exercitu, bellicum indixit conventum, in quo actum fuit de hoſtibus à Policinio ſubmovendis. Interfuere Mutinæ, & Parmæ Duces, Legati, & Conſiliarii. Mutinæ ſententiam, quæ ſuadebat in Centenſe oppidum, à quo Matthæjus aberat, moveri arma, corrupit Odoardus, poſtulatis ab eo auxiliis, veriſimilia adducens, non poſſe Bondenum, & Stellatam ſuis præſidiis carere. Conſulebant aliqui vel oppugnationem Bentivoli propugnaculi Venetis caſtris infeſtiſſimi, vel cum univerſis copiis ſubitam irruptionem in ipſa hoſtium munimenta: ſed utraque expeditio damnabatur à ſociis ut difficillimi exitus: & ita de more altercatum diſcordantibus ſententiis. Porrò Juſtinianus de ſua apud Rempublicam exiſtimatione ſolicitus,

accuſato inter tot concertationes temporis diſpendio, illud arripuit conſilium, quod; ne cunctando ſeneſceret, illicò voluit executioni mandare. Hoc fuit in Ricciæ propugnaculum ſolis Venetorum agminibus ferri. Præmittit in expeditionem Valletam; qui cum tribus militum millibus propugnaculum ab inferiori litoris parte obſideat: vallum erigat: & ſuper aggeſtos tumulos tormenta diſponat. Tunc ipſe ſtatim ſe promittit affuturum cum Gonzaga, cùm de rebus ad exitum perductis eſſet admonitus. Ita factum, ſed Valenzæus impiger in rebus agendis ſpeculatus ea opera, irrequieto diù, noctuque bombardarum tonitru extructos aggeres concutiebat: pari damno noſtri fulminabant propugnaculum: quare machinarum jacula nunquam ceſſantia modò Barberinis, modò Venetis viam ſternebant ad irruptiones, & pugnas ſæpiùs inſtauratas plurima cæde, & vices ſuas agente fortuna. Dubius Valenzæus de victoria denuò recurrit ad ſtratagemata: ut ſicuti furtivo ingreſſu in Policinium noſtros provocaverat à Bononienſibus: ſic alio occulto facinore eoſdem removeret ab oppugnato propugnaculo. Seligit duo millia peditum, quibus ars dimicandi, & præſentis animi ad ardua tentanda. Hos prima noctis quiete cis flumen, cujus libera erat navigatio,

du-

ducit cum ſilentio Comes Federicus Mirolus ſingularis audaciæ vir. Tranſvectos, & albis faſciis præcinctos, ut inter ſe noſcerentur, prohibet riparum aſcenſu, antequam ſignum ad inſiliendum audirent, data teſſera à transfuga Corſo. His ita diſpoſitis quievere, donec omnes audito ſigno exilientes, concordi conſpiratione invadunt Gonzagæ ſtationem, & furioſo incurſu tenebris circumfuſos percutiunt. Reſonat repentè armorum ſtrepitus, & oppreſſorum ejulatus, qui Gonzagam excitarunt ad opem illis ferendam, magis qui ſomno ſepulti, quàm vigiles impunè mactabantur. Suſtinuit ad horæ ſpatium nocturnos aggreſſores; quos & ſtrenuè connixus eſt propellere. Verùm abjecta diutiùs obſiſtendi ſpe adverſus hoſtem, qui ante comparatis viribus pugnabat; cùm ſibi nullum claſſico vocatum mitti ſubſidium videret, retrò cedens, caſtra, & impedimenta permiſit diripienda. Sed hujus tenebricoſi inſultus damna ita moleſtè tulit, ut ad ea reparanda nihil reliqui ad celeritatem fecerit. Confeſtim igitur cinctus prævalida Epiroticæ gentis caterva, firmoque inſtructus peditatu, ſub primum auroræ exortum hoſtes prædis adhuc intentos inopinatò aggreditur: & cito veluti turbine perculſos vel cædit, vel vulnerat: & qui acti in fugam flumen petiere, vel

gur-

gurgitibus abſumpti ſunt, vel inter cunctationem ſubeundi aut oppreſſi, aut capti. Denique hunc proſperum vindictæ ſucceſſum magna cumulavit lætitia ipſius Miroli captivitas: ſaucium, & fugientem cohibuit in amnis tranſitu Carruccius Epirotarum ductor: ſed non contentus intercepiſſe gloriantem ſe illa nocte de Venetis triumphaturum, dum alios in litore palantes perſequitur, tergum præbuit lethali vulneri: percuſſus enim plumbea glande interiit, & ſuo caſu non parùm funeſtavit illuſtrem victoriam. Hunc virum ex octingentis, ut fama retulit, in utraque acie interfectis, inter ſuos præcipui nominis Veneti recenſuere. Barberini verò Demarchum Sanctacrucium.

## *Variæ concertationes.*

CArdinalis Antonius, cui militaris avaritia diſſolverat Moroli proſperè incœptum facinus; alios ex occulto parabat dolos cum Valenzæo: atque utrique prompto ad iras, & ad inſidias omnis procraſtinatio erat odioſa. Meditabantur alteram incurſionem à flumine, quod, illis abſque timore navigantibus, dabat ſecurum appulſum ad ulteriores ripas. Non latuere Juſtinianum, quæ ab hoſtibus in quintum diem ſtruebantur

frau-

fraudes: idcircò cautiori conſilio in ſtationes non longè à propugnaculo diſpoſitas, munitaſque reduxit exercitum ab anteactis congreſſibus valdè fractum, ac mutilum. Hic tamen receſſus ab inexpertis, quibus dulce bellum, non ſine compellationibus, & probris in urbe exceptus fuit, viſuſque ſevera aliqua animadverſione dignus; quia Barberini, cùm nullus obſiſteret, ſuas munitiones pridem acriter oppugnatas, dirutaſque eo temporis intervallo validiùs repararunt. Senatus, ne quid ſuæ, ſuorumque ducum prudentiæ detrimentum accederet, & exiſtimationi, imperat Juſtiniano non abeſſe ab hoſtium conſpectu: & ad quamcunque dimicationem expeditum inſtructa acie congredi: nihilque, quod agendum, audendumque eſſet, prætermittere.

Dum per hæc in Policinio geſta fortuna alternis vicibus variabat caſus; inſtructa claſſis, quam è Dalmaticis oris advexerat Laurentius Marcellus, litora legebat ab Cæſenatico Senogalliam uſque, & milites crebra deſcenſione plurima damna inferebant accolis. Tandem hærentes in portu Senogalliæ compreſſit ab excuſſo è mœnibus tormento Thomæ Contareni navarchi interitus: ac ſubinde repentinis tempeſtatibus turbatum mare. Ideò Marcellus, ne claſſis periret naufragio, illam veluti expulſam, & ejectam

ctam in portum propera navigatione imminenti periculo ſubduxit. Per id tempus Barberina agmina in Etruria quoque graſſabantur: atque ea de cauſa Magnus Dux Reipublicæ poſcebat auxilia. Hæc Senatus fœderato Principi ſe daturum promiſit in proximum annum terra, marique paranda: Armatas triremes novem, quæ ſinum Adriacum excurrerent: ac totidem roſtratas naves, quæ Tyrreni litora cuſtodirent: præter peditum, equitumque copias, quæ terra adverſus hoſtes pugnarent. Mandat prætereà Juſtiniano Barberinos diſtinere in Ferrarienſi agro aliquo bellico motu, & Mutinæ Duci ſuppetias ferre iterùm æſtuanti cupiditati inquietandæ Bononiæ. Ut morem gereret, ille educto exercitu, & in proſpectu Lacus-obſcuri explicato, oſtentavit, quid virium, quid roboris ſecum haberet; ac ſi alteram propugnaculi oppugnationem eſſet moliturus. Sed quia tum nihil audere, & experiri viſi ſunt hoſtes, qui anteò quodam furoris impetu omnia ſibi objecta disjicere minabantur; dato receptui ſigno in ſua caſtra, eodem, quo exierat, ordine reverſus eſt. Hic regreſſus, quem aliqui criminati in præſens, à pluribus in futurum laudatus fuit: tunc reſarcitæ fuere Mutinenſes copiæ quinis peditum millibus, & equitibus octingentis: & auctæ vires Sebaſtiano Venerio, qui, Delphino ægrotante, in

Po-

Policinii tractu, ad Loretum interfecto præſidio, Coloniæ vicum combuſſit. Tunc Valleta cum aliis infracti animi ducibus navata egregiè opera trans Padum, majorem hoſtilium copiarum partem in Bononienſibus occupatam tenuit. His diebus Mutinenſes Valenzæum in Etruriam properantem à tergo intercipiunt; & Montecuculus Monteviam, Serravallum, aliaque minora oppida ſuo Duci aſſerit. Cæterùm Panzettæ de generoſo facinore breve gaudium; obſcuræ noctis interventu in Crevalcorium ſeſe immiſit: & clara voce Mutinæ Principi vitam, valetudinemque precatus confuſione maxima replevit oppidanos: verùm dum ingreſſæ turmæ territis, & conſternatis optima quæque ſurripiunt, præter opinionem accidit Codræi adventus; qui fortiter irrumpens ingreſſu ſuo oppreſſis lætitiam, & aggreſſoribus terrorem intulit, intercepto Panzetta, quem deſeruere furaces prædantium manus, ut in tutum aſportarent direpta ſpolia. Eadem igitur nocte, qua captum fuit, Crevalcorium Codræi fortitudo recuperat, atque extemplò communit firmioribus præſidiis. Intereà Valleta à Caſtro-franco, ubi hoſtes erant caſtrametati, profligata equitum ala, Bononiam uſque infeſtis excurſibus diſcurrebat: hunc ad Spilimbertum reductum illi totis agmnibus obſidere conſtituunt: at dux

at dux bellator ejus conſilii non ignarus obviam egreditur, diviſoque equitatu, diſpoſitiſque in viarum anguſtiis peditibus, offendit incautos, & compulit re infecta, conceptaque ſpe vacuos retrò cedere. Non quievit ab offenſis, qui manè à transfuga Liburni equitatus ala adjutus ſtationarios adoritur, plures in caſtris occidit, ditatuſque nobili equorum præda ad ſuos regreditur. Quo tempore & in Policinio Delphinus, confirmato corpore à fluminis trajectu, apud Gardam robuſtos graſſatorum, latronumque cuneos repreſſit: & Antonius Grimanus Criſpinum tutatus incurſantium per agros militum impetus ſæpiùs propulſavit.

Eadem tempeſtate etiam in Etruria varii fuere hinc inde armorum conatus; & plerumque Barberinis irriti. Magnus Dux conſilio, & opera Matthiæ Principis fratris ſui, Alexandri Borri, aliorumque præſtantiſſimorum ducum ſolertia pluribus in locis violentos hoſtium conatus fregit: à furtivis Valenzæi aſſultibus Piſtorium vindicavit: caſtella, oppida vel accepit in deditionem, vel ſibi capta recuperavit. Peruſium grandi metu concuſſit; Petiliam obſidentes disjecit multa cæde, & omnibus exuit impedimentis apud Montem Jovinum acri prælio vicit: Marram, inter militares duces præcipuum, Florentiam miſit captivum: in fugam compulit Cardinales

les Legatos,elapſo è manibus ob equi pernicitatem Franciſco Barberino. Hæc, & alia à Magno Duce peracta, ubique adjuvantibus Venetis, relinquimus enarrandà iis, qui de hoc Sociali bello copioſiùs ſcribunt.

Quæ interim horrida ingruebat hyems, coegit dimittere milites in hyberna, & feriari ab armis: ſed utique hæc expeditiùs inſtauranda, cùm ver novum appeteret. Propterea mandavit Senatus augeri diligentiſſimè copias; Helvetias conſcribi centurias; & quibus è Germania conduxerat Gildas vir pugnacis ſpiritus trium millium numero, dari ſtipendia. Claſſem quoque inſtrui, quæ à mari per occaſiones vexaret hoſtes,& ſociis opitularetur. Non ſecus Barberini ſuos ex exteris gentibus inſtituebant delectus: & Cardinalis Antonius tunc temporis Romam delatus: & aſſiduè petebat in proximas expeditiones nummum, commeatuum, militumque ſubſidia: quæ tamen poſtulata moleſtiſſima fuere Pontifici, & omnibus, qui huic teterrimo bello adverſabantur.

*Pax inter fœderatos Principes, & Barberinos. Caſtrum Odoardo Duci reſtitutum.*

MDCXLIV.

FElicia auſpicia præſentis anni ineuntis: cùm ſub finem præteriti Cardi-

dinalis Alexander Bichius Venetias appuliſſet, miſſus à Chriſtianiſſimo Galliarum Rege Ludovico XIII. ut, reſciſſis diſſenſionum nodis, Italos Principes, & Barberinos fratres in priſtinam concordiam, amicitiamque redigeret, Patribus coràm vir eminentiſſimus Regium animum de concilianda pace aperuit, reperitque, quòd omnium conſenſus par, & idem eſſet, ut ablegato bello pax ſuccederet, cui ſemper intentiſſimè ſtuduerant. Tamen dubitatum fuit de ſagaci hoſtium ingenio, ac præcipuè de Cardinalis Franciſci indole magnanima, & mutari neſcia. Talia opinantibus ille addidit, Regia arma in eos, qui leges ſtatutæ pacis non adimplerent, parata eſſe, modò aliud non peteretur præter Caſtri ſuo Principi reſtitutionem. Hac fide Romam proficiſcitur: & ibi adorato Pontifici exponit, quæ cum Veneto Senatu egerat: nullumque è ſociis ab illius ſententia diſceſſurum: multa mala, non reſtincto bello, Pontificiæ exiſtimationi ſuſcitari poſſe cum Italiæ diſcrimine, & populorum excidio ab eo, cui cura incumbit tuendæ publicæ tranquillitatis. Hucuſque fœderata agmina proſperiori eventu pugnaſſe: atque exinde conſtare, Eccleſiaſticam poteſtatem divinitùs inſtitutam in Catholicorum Principum ruinam, ex privatis affectibus ſemper habuiſſe infelices ſucceſſus. Igitur imperandum eſſe, ut

po-

poſitis armis, componantur amicè lites: non ampliùs Pax exulet, ſed revireſcat; & illius ſit fidiſſimus cuſtos Pontificius dominatus. Urbanus ad hæc audita dicitur obſtupuiſſe, valdèque commotus ſuis exprobraſſe rerum geſtarum caſus, eventuſque ſilentium. Nunc primùm ſibi nota adulantium mendacia, reſerato veritati aditu.. Quare Cardinalium conventum indicit, in quo de pacis tranſactione agatur; & quod fuerit ſtatutum; exequantur Nepotes; priùs quàm ille morbo, ac ſenio confectus migraret è vivis. Qui verò ab omni conciliatione alienus erat, & ægerrimè acquieſceret Caſtri reſtitutioni; incœpit quotidie differre, & procraſtinare, quæ citò opus erat fieri: atque eò magis, quòd per eos dies remitteret ſe Pontificis ægritudo; ita ut neque vacua Sedes, neque in hoc caſu neceſſariæ induciæ, quæ à Bichio proponebantur, expectandæ. Hæc Romæ agi cum mora, & tergiverſatione Veneti à nuntiis accepere; atque Cardinalis Antonii properatum in urbem Ferrariam ingreſſum. Ideò, ne ſub pacificis promiſſis diſtinerentur à ſuſcepto bello, decreverunt aliquo ſigno oſtendere arma ſua in hybernis non torpere. Meditati ſunt utriuſque ad Lacum-obſcurum propugnaculi repentinam impreſſionem: quorum alterum ultra flumen Valleta,
alte-

ac plures celebris nominis Chiliarchas. Cardinalis curſu velociſſimi equi exemit ſe. Ducenti referuntur occiſi: captivi centum, ac triginta recenſiti. Ex his armorum contentionibus uſque in hunc annum agitatis potiùs ad terriculamentum mortalium, quàm ad perniciem diſſidentium, viderant Barberini irritos fore omnes ſuos conatus: & fœderati Principes, quæ ſibi damna ex aliena cauſa, ſuiſque rebus intulerant: cùm tantùm Caſtri reſtitutionem Odoardo Duci exoptarent: qua vi, aut tranſactione expreſſa, omnes à belli ſocietate erant receſſuri. Itaque ſingulis in mutua pacis conventa propenſioribus animis inclinantibus; illam Bichius conſequutus eſt victis, & victoribus utilem, his conditionibus: Ut Odoardo Farneſio reſtitueretur Caſtrum: arces, oppida, munitiones utrinque occupatæ redderentur: Farneſiæ menſæ creditoribus antiqua jura ſervata eſſent: liberos dimittendos captivos; Rex Galliæ pro Odoardo errati veniam Pontifici ſupplicaret: & hæc omnia cum fide, & cura intra ſexageſimum diem unuſquiſque exequutioni mandaret. His peractis, Roma digreditur, Venetias profecturus: in itinere Magnum Etruriæ, Mutinæ, & Parmæ Duces convenit admonitos de optima Pontificis voluntate erga omnes. Appropinquanti Senatus occurrit læta totius urbis gratulatione: Pa-

tres

tres magna pompa exceptum venerantur caduceatorem, qui ſua eloquentia, & dexteritate difficili bello optatum finem impoſuit. In Ducali Palatio decernitur locus ad congreſſum. Arbitri deliguntur, excluſis Cæſareo, & Hiſpano Oratoribus, ut ſancitæ Pacis decus, & gloria penes unum Gallorum Regem eſſet. Poſt hæc recitatas de inita concordia leges ſinguli Principum Miniſtri obſignarunt; & intra Miſſarum ſolemnia in Marcianæ Baſilica kal. Maii publicata fuit Pax feſtiviſſimis acclamationibus: & pro collata gratia celebris indicta ſupplicatio: grateſque ampliſſimæ per legatos actæ Ludovico Regi ſequeſtri: quas & Odoardus ſua præſentia Senatui perſolvit accepto beneficio pares.

*FINIS LIBRI QUINTI.*

JOAN-

# JOANNIS BAPTISTÆ VERI

## CANONICI PATAVINI

# RERUM VENETARUM

## *LIBER SEXTUS.*

*Bellum Turcicum Septimum.*
MDCXLV.

PAce compoſita cum Barberinis fratribus, reſtituto Caſtro Parmæ Duci Odoardo, vix unius anni requies Venetis ad recipiendum anhelitum data eſt. Grave adverſus Rempublicam inſurrexit bellum à Barbaris illatum, quo priorum comparatione nullum vel temporis diuturnitate, vel rerum ſucceſſu calamitoſius.

Turcis, ſi vera fateri volumus, idem prętextus, qui olim Romanis; ſola nempè vincendi Cretam, nobilem Inſulam, cupiditas: his vindicari armis placuit, quòd Cretenſes Mithridati faviſſent: illis ulciſci injurias, quòd Veneti recepiſſent in Inſulam Melitenſes Equites Othomannicæ gentis anniverſarios hoſtes poſt prædas, & rapinas. Par itaque utrinque

populo, ſubacta Creta, inſatiabilis dilatandi imperii cupido.

Hoc tempore Andreas Cornelius cum ſumma poteſtate præſidebat univerſæ Inſulæ: cujus adventus in provinciam mali omnis apud multos fuit. Conſtantinopoli a quatuor inde annis regnabat Hibraimus primus hujus nominis, frater Amurathis quarti. Hic profecturus in Perſicam expeditionem juſſerat fratres ſuos necari: nam Othomanni, ut ſine ſuſpicione imperent, fratricidia cenſent neceſſaria. Præfocatis Orcane, & Bajazethe ſuſpectæ indolis; Hibraimo parcitur tanquam fatuo, & Regno ineptiſſimo; qui tamen juſſa non ſunt exequuti, Amurathi à Perſide regreſſo ſuæ contumaciæ capite dederunt pœnas. Interim ille immunis à laqueo in carcerem truſus intra regii viridarii ſepta manſit uſque ad fratris obitum annis viginti ſeptem. Cum igitur ſolus eſſet è regio ſanguine ſuperſtes, cuſtodia educitur, & à Primo Viſiro, qui ſub ſtolido Principe totius imperii arbitrium affectabat, Turcarum dominus, & Imperator acclamatur. His vocibus ratus ſe illudi, ac potiùs ad ſupplicium, quàm ad ſolium duci: hoc noluit conſcendere, niſi priùs defuncti fratris cadaver vidiſſet, & contrectaſſet. Ita liber à metu potitur ſceptro, nec pauca dedit ab initio ſanæ mentis indicia: quorum primum fuit confirmatæ cum Veneta Republica amicitiæ, quæ diù permanſerat

cum ſex illius Prædeceſſoribus. Cæterùm haud multò poſt denuò viſus eſt in inſanias relabi, quando ad majores evexit dignitates viliſſimum mancipium, Iſuſſum nomine, Auraniæ in Dalmatia natum. Hic regios hortos curabat, quo tempore ille in ergaſtulo detentus ejus jocis, & facetiis recreabatur. Infamem hominem Selectaris gradu condecorat, ſcilicet ſuum creat Armigerum, inter Baſſas annumerat: & declarat affinem, eidem una ex regiis puellis deſponſata: cæteriſque in aula dynaſtis præponit. Verùm neque hoc ultimum inſanientis Principis delirium majus reviviſcentis dementiæ exhibuit argumentum; cùm ipſo inſtigante Iſuſſo Venetis ſummè infenſo (quia eorum Legati illius adventum in Dalmatiam adverſis officiis turbaſſent; veriti ſcilicet turbidi hominis petulantiam) pacem violat, rumpit fœdera, & ſine belli denuntiatione furialia arma diſtringit: neque aliam ob cauſam, niſi quòd Creta Melitenſium Equitum eſſet aſylum.

### *Origo Cretici belli.*

QVinto kalendas Septembris anni præteriti fortuitò accidit, ut Melitenſes ſuis triremibus percurrentes Carpathium pelagus, navium offende-

rint à magna ſui mole Sulthanam appellatam. Vehebat Mecham ad Mahumetis ſepulchrum ex voto annoſum Eunuchum Geslim nomine, regii gynæcei cuſtodem, & unam de Hibraimi concubinis cum impubere Filio; nobili comitatu, & barbarica ſupellectile ornatiſſima. Hanc illi piratico more adorti multa utrinque clade oppugnarunt, & in ipſo dimicationis æſtu ſupremus navarchus Gabriel Boisbodrandus, & Eunuchus occubuere. Locupletes opulentiſſimis prædarum, & captivorum ſpoliis Melitam adremigantes Cretica litora adverſis ventis jactati attigerunt. Hic appulſus ob improſperam navigationem excuſandus Venetis primoribus crimini imputatur, vocaturque in culpam de raptis exuviis communicati cum ipſis commercii.

Perlata Conſtantinopolim nunciis, ac rumore interceptæ Sulthanæ jactura; vectorum mors; matris, natique captivitas, & Melitenſium in Creta cum Venetis negotiatio univerſam civitatem perturbarunt; quæ iratum Hibraimum ſequuta furenti militum fremitu vindictam poſcentium ad arma conclamavit. Quare ſolicita cura extrahitur ab armamentariis quidquid habent machinarum ad inſtruendum bellum: & in navalibus, urgente Hibraimo operarios, multarum navium claſſes adornantur. Dicebantur hæc omnia adverſus Melitam

litam parari: ſed qui hanc ſuadebant expeditionem in Melitenſes, perpetuò Turcica maria, & ligna infeſtantes, non fuere admiſſi. Illorum verò ſententia prævaluit, ut, vulgato contra Melitam bellico apparatu, Claſſis tenderet ad Cretæ oppugnationem: ingens Othomannicis rebus ejus inſulæ acceſſione futurum incrementum. Quam cupiditatem magis incenderunt quidam ab Creta transfugæ præſentis dominii cauſati ſeveritatem, & nobilium licentiam. Exaggerabant in Venetos primates Inſulanorum odia: complurium abalienatos animos: non abſolutas oppidorum munitiones: & adeò incuſtoditam Cydoniam, quæ Canea eſt, ut captu facilis amplum pateſaceret oſtium ad mittendam ſub jugum totam Inſulam. Fuit igitur decretum in Cretam tranſire: ſed magno ſilentio obtegendum facinus, quò Veneti opprimerentur incauti. Si qui ab hac ſimulatione abhorrebant eò, quòd contra gentium leges, & fœderum ſanctiones haud liceret non indicto bello imparatos aggredi amicos; ii vel exilio, vel capite multati ſunt: ignorantes Turcicum Regem poſſe violare fidem, pacta frangere, & animi ſui arcana diſſimulare ex Mahumetica indulgentia in rebus ad Imperii amplitudinem ſpectantibus. Propterea Joanni Superantio

Reipublicæ Legato ſuſpicanti illum armorum apparatum adverſus Venetos inſtrui, Baſſæ expreſſis verbis ſæpiùs inculcabant, nihil hoſtile in eos movendum eſſe: imò ad Senatum miſſum Chiauſſium; qui probaret conſtantem Imperatoris fidem, ac tutò adduceret Conſtantinopolim Nicolaum Delphinum electum Bajulum. His dictis captus, & eluſus Superantius, Patribus ſignificavit per literas, omnem expeditionem revera comparari in Meliteníes. Interim non obſcuri nuntii ex Dalmatia, & Illyrio contraria referebant: ex Creta Antonius Navagerius Cydoniæ Curator irruptionem metuens cita poſtulabat auxilia: eadem ſuſpicione angebatur Cornelius, fama per Ægæi inſulas de bello Cretico increbreſcente. Senatus, quamvis adhuc in incerto erat, illicò tamen decernit militum delectus haberi, & omnis generis navigia ad belli uſum, duas armavit quinqueremes ab Hieronymo Mauroceno regendas; triginta triremibus totidem patricios gubernatores deputavit: Antonio Marino Capellio decem roſtratarum navium curam; & univerſæ claſſis imperium tradidit Franciſco Molino Marcio Procuratori, maritimis rebus aſſueto. Verùm hæc per temporis intervalla diſponebantur; quia Senatus adhuc animi pendebat, quò tenderent Turcarum machinamenta: nec volebat feſtinata armo-

morum collectione illis fieri ſuſpectus: quæ circumſpectior prudentia publicis rebus valdè nocuit; dum Superantius profuſo abundè auro in hominum genus avarum, & rapaciſſimum, Hibraimi mentem ſcrutatus comperit meditatum ſcelus illud eſſe, ſimulata contra Melitam profectione; omnes copias in Cretam trajicere. Patribus hanc veritatem magnis erutam largitionibus nuntiat; & bellum maximum, ac formidandum impendere Reipublicæ: iiſque de cauſis inter Baſſas præcipuè vulgatum: quòd nunquam memoria exciderint audacia geſta Capellii; in Aulonis portu Punicæ triremes vexatæ, & captæ: aliæ in Alexandrina ſtatione oppugnatæ, fugatæque; quarum unam in Cretam traduxerant Chriſtiani captivi libertate donati: quòd Turcæ piraticæ crimine damnati immaniter decollarentur: quòdque nuper in fœdera peccatum fuiſſet ab his, qui Melitenſibus impenſiſſimè ſtudebant, juratis Othomanincæ gentis hoſtibus. Has cauſas, & alias prætexebat Hibraimus à Venetorum amicitia diſceſſurus; propter quas Superantius monebat Senatum de celeritate, ne belli initium à Turcis fieret. Ideò confeſtim ſolvit Capellius ab urbe in Cretam: item Jacobus Ripa Tenum verſus. Ille proſpero curſu confecit iter, & im-

pedimentis exoneratis in Candidam urbem, quæ & Candia, à qua tota inſula Candia denominatur, cuſtos accedit Amphimali ſinus, qui Sudæ portus ab arce ejus nominis in ſcopulo appellatur. Hic, trajecto Adriatico cum duabus onerariis, incidit in quinque Punicas triremes, à quibus acriter oppugnatus animi vigore magis, quàm virium robore ſtrenuè pugnavit; adeò ut illarum prætoriani, fugientibus reliquis, in concertatione malè multatam mare abſorbuit. Pugna dirempta: Ripa victor Tenum appulit: Piratæ Conſtantinopolim ingreſſi ſuis expoſtulationibus Hibraimi animum, pluſquam credi poteſt, efferarunt ad vindictam. Idcircò eò citiùs ſumitur bellum, &, ut erat doloſis conſutum fraudibus, divulgatur collecta in Melitam ea armorum procella.

*Turcicæ Claſſis expeditio in Cretam. Oppugnatæ Cydoniæ deditio.*

POtentiſſimæ Claſſi per ſummam fraudem in Cretam velificaturæ deligitur Imperator, quem ſuprà nominavimus, Iſuſſus; exultante Conſtantinopoli præ lætitia collati muneris. Ad illum de hoc ipſo gratulantes iverunt omnes Principum Legati: acceſſit etiam Superantius; cui vir ſubdolus aurea veſte donatus juravit Regium mandatum

eſſe,

eſſe, ut rectà tenderet in Melitam. At hæc fallax, & perfidioſa obteſtatio non fugiebat Superantium, qui repetitis nuntiis, & quàm fieri potuit, maximè clandeſtinis, ne ab itinera obſidentibus interciperentur, Patres, & Inſularum Rectores certiores facit de parata hoſticæ claſſis expeditione in Cretam, qua ſubacta, vaſtus Hibraimi animus univerſam Italiam peragrabat. Egreſſa Conſtantinopoli ſexto idus Maji præſentis anni ſexcenteſimi quadrageſimi quinti ſupra milleſimum vehebat ſexaginta hominum millia diſpercita in octoginta triremes, decem roſtratas naves, atque totidem Anglicas mercede conductas: accedebant Tunetanæ tres, duæ quinqueremes, una immenſæ magnitudinis Sulthana, atque ampliùs ducenta diverſæ formæ navigia; & ſua multitudine totum Helleſpontum operiebat. Delata in Ægeum, quas Venetorum inſulas prætenavigavit Tenum, & Cytheram, comiter, ac benignè accipiebat à Præſidibus quidquid opus erat claſſiariis, data pro officio ſponſione Reipublicæ loca non eſſe læſuram. Sed Iſuffus penes ſe habebat rei gerendæ arcanum Hibraimi manu obſignatum, tunc proferendum, cùm Pylum, hodie Navarinum, attigiſſet. Claſſis interim tutò ubique mari diſcurrebat: ab Ægeo in Superum deflectens ſpem Creticis

 oſten-

oſtentavit ſuſceptæ in Melitam navigationis : at exigua fuit, & extrema hæc credulitas : nam ſtatim, ac Navarinum pervenit Iſuſſus, Sexto Kal. Junii, convocatis Turcarum primoribus, & navarchis Regium mandatum explicat, quod continebat ſubitam exſcenſionem in Cretam concordibus animis, viribuſque. Omnes eo juſſu alacres, ſuoque more ululantes, deſtinatæ expeditioni obvertunt proras : & Iſuſſus, dimiſſa liburnica, nuntiat Hibraimo, Claſſem ad ejus nutum in Creticam inſulam transfretaſſe, & Cydoniam primis aggreſſionibus tentandam fore. Sub lucis ortum Idibus Junii ſuperato Cynamo promontorio littori adhæſit, & ſuas turmas expoſuit in continentem duodecimo ab urbe milliario, nullo obſiſtente. Hæc Iſuſſus agere cœpit in Creta : & Hibraimus de iis certior factus mandavit aſſervari cuſtodiis Superantium : & Venetos ubique locorum in captivitate detineri; ne per exploratores penetraret ad Senatum ſuæ mentis arcanum. Hoſtium acceſſus, quem ignes ſolito crebriores in montibus præmonſtrarunt, quemque detexit propinquum plurima agreſtium turba, terrore percita Cydoniam verſus confugiens, Navagerium excitavit; ut illicò duo millia ex conterraneis præmitteret ad remorandum hoſtilem egreſſum; donec munito-

nitores aptarent bellica impedimenta; & incœpta propugnationis opera abſolverent: verùm qui miſſi fuerant, perterriti multitudine hoſtium (qui jam emerſerant in continentem; & excurrentes ad rapinas, raptis, quæ ferri poterant, cætera ſubditis flammis vaſtabant) profugum pedem retulerunt. Eodem tempore Navagerius admonuerat cuſtodes arcium Theodoræ, & Turluru è regione Cydoniæ, ne ceſſarent à cura, & vigilantia, citò promiſſi auxilii fiducia. Hæc tamen omnia confusè, ac præpoſterè; quippe Iſuffus per claſſiarios utramque arcem occupaverat, licet ſtrage non modica, quando Theodoræ Præfectus Blaſius Julianus Hiſtrus, conjecto igne in cryptas tormentario pulvere oppletas, ingruentes catervas diſſiliente, atque hiante ſolo involutas flammis, & fumo oppreſſit ingenti ruina, qua & ipſe obrui maluit, quàm Turcicam pati ſervitutem.

Sexto decimo Kal. Julii Iſuffus aggreſſurus urbis oppugnationem, ut fides fieret ibi locari caſtra, ubi vehementi ſtrepitu pulſabantur tympana, & clangebant tubæ; atque ita decepti Cydonii eò ſuas vanis ictibus diſploderent machinas: alibi ille plures juſſit ignes ſuccendere, qui humi latè vagantes, miro artificio compoſiti, fumoſis voluminibus obcæcabant obſeſſos; &

micanti ſplendore prælucebant operariis caſtrametantibus. Hoc aſtu poſt diem tertium Urbem quadraginta militum millibus circumſeſſam irrequieta tormentorum percuſſione quatere cœpit; vigebat in obſeſſis fortis, & obfirmatus animus: crebris eruptionibus fatigabant obſidentes: è muris collineantes jactus, certiſſimis machinarum jaculationibus plurimos proſternebant. Interim Navagerius repræſentabat inſulæ Præfecto afflictæ urbis conditionem, & depoſcebat auxilia. Cornelius tum à primis irruptionibus obviam ire connixus imminenti Cydoniæ periculo, ſub claris ducibus opem ſubmiſerat: ſed hoſtis ubique liberè decurrens numero, roboreque prævalidus ex militibus alios fugavit, alios cæcidit, paucis intra urbem receptis. Aliam tamen ſubſidiariam quingentorum peditum manum ex præſidiis collectam properare juſſit: at vix ducenti Cydoniam intrarunt: quare cùm eſſet non ſatis tutus terreſtris inceſſus, obſtruentibus Turcis viarum aditus, ad maritimos trajectus applicuit animum. Igitur è triremibus tres ſelegit aptiores ferendæ opi: & è Navarchis totidem Georgium Maurocenum, Barbarum Bernardum, & filium ſuum Catherinum; qui conſtantia, & fortitudine pares ſe devoverunt urbis tutelæ, ac propugnationi. Rebus ne-

neceſſariis inſtructi nocte, ſilentique remigio inter ſpeculatoria navigia penetrarunt in portum, cujus nondùm Turcæ erant potiti; & ſuppetias intulerunt. Invecti auxilii tanta fuit lætitia, ut Iſuſſus, concepti gaudii cognita cauſa, excubitorum incuriam abſciſſis cervicibus punierit.

Tandem Venetias pervenere nuntii triſtes de cydonia periclitante, & de Superantio in Cuſtodiis detento, qui Senatum adhuc inter ſpem pacis, & belli metum maximo animorum fluctu perturbarunt. Quare, omni procraſtinatione rejecta, ſtatutum fuit, pro viribus occurrere, & reſiſtere Barbaris fœdifragis; atque in eoſdem opem divinam implorare quotidianis ſupplicationibus: Legatos ad Principes expedire, ut in communes Chriſtiani nominis inimicos ſociarent arma: copias ubique gentium conſcribere, comparatiſque navigiis ſupplere claſſes. Intereà juſſus Franciſcus Molinus, jampridem expeditæ claſſis imperator, ut in inſulam feſtinaret, Corcyræ morbo præpeditus progredi non potuit: certus tamen de hoſtili impreſſione in Cretam ſolicitavit Laurentium Marcellum; explicare vela, & Zacynthum petere: ibique cum Joanne Baptiſta Grimano trium inſularum Præfecto, cæteriſque trierarchis conſilium capere de Cretica expeditione. Congre-

gregati, dedita ad conſultationem opera, in unum, & diù conſiderantes, quid agerent; decreverunt, expectandas eſſe auxiliares triremes Pontificias, & Melitenſes: ac promiſſum ab Senatu navium ſupplementum. Aucti his viribus hoſtem faciliùs ab Inſula expellerent: quod decretum à conſulentibus expreſſit obſtinata fatorum ſeries, quæ Cydoniæ caſum moliebatur, illudque ægrè ferens Hieronymus Maurocenus, qui omnia tolerabiliùs, quàm moram perpeti poterat, quæ cunctando opportuna ſurripiebat auxilia, obtulit ſe cum quinqueremibus opem egentibus allaturum. Iterùm animis in diverſa diſtractis; reſtinxit ſtrenui viri ſtudium data cura Simoni Leono, ut armatis onerariis quatuor milite, commeatuque, celeriter, & conſultò cum ſociis Joanne Baſilio, Franciſco Gritto, & Marino Baduario ſuppetias ire contendat. XI. Kal. Auguſti naves proſpera Cauri tempeſtate in altum eductæ declinant à recto curſu, reclamante Leono; totaque circumnavigata Inſula ab Aquilone in Auſtrum, Hierapetræ portum ſubeunt. Hic longæ navigationis excurſus Cydoniis fatalis extitit. Iſuſſus interim, quem nihil horum latebat, effoſſis ſubter mœnia cuniculis, infeſtiores parabat irruptiones: & aliquando veluti miſeratione commotus hortabatur obſeſſos ad honeſtam dedi-

deditionem, priuſquam ille ab coactis pœnas obſtinationis exigeret: has litteras deferebant alatæ ſagittæ: iiſque per eoſdem tabellarios reſponſum fuit, Cydonios malle glorioſa morte occumbere, quàm tanto dedecore ſe malis eripi (ſi tamen malum in patria, & pro patria mori). Poſt hæc diù, noctùque vigilabant attenti, quò Turcæ per occultos meatus eſſent irrupturi: nec vana cura; nam illi credentes invadere ſopitos, lucente luna impetum fecerunt in propugnacula: verùm decepti propugnantium cuſtodia, & fortitudine repulſi fuere. Subinde Navagerius, cognita ſuarum virium imbecillitate ob quotidianas concertationes, precibus numero frequentibus adibat Cornelium, & valida poſtulabat auxilia. Rogatus, ut hæc ſuppeditaret, in magnis verſabatur anguſtiis: toties expertus pedeſtres copias à Turcis mutilatas, non aliam ſibi viam ſupereſſe putavit adjumento, niſi iterùm à mari. Jubet igitur Capellio, ut duas ex navibus, quibus ille præerat, abundanter inſtructas è portu dimitteret, neceſſariam opem egenti urbi laturas. At quia jampridem inter hos duces ortum erat de dignationis præſtantia diſſidium, Capellius, ne præcipienti pareret, cauſatur, ſe miſſum ab Senatu ad Sudæ portus cuſtodiam, in cujus perpeti vigilantia ſtabat Cretæ incolumi-

tas,

tas, ac ſpes recuperandæ Cydoniæ, ſi fato contigiſſet amitti: poſſe expediri alias triremes exemplo felicis navigationis ex ante tranſmiſſis. Hæc dicenti Cornelius annuit, ne privata contentio publico bono officeret. Porrò de inſtruendis triremibus irritus omnis labor, cùm nullus, vel ipſo hortante Capellio, ex trierarchis inventus eſt, qui facinus aggredi vellet ob claſſiariorum paucitatem, & remigum formidinem, qui tumultuariè collecti ſervitium timidi recuſabant. Tandem duo, cognomine Boni, reperti ſunt Otho, & Alexander, qui ſponte ſuſciperent, quod alii fugiebant: at, conjurantibus fatis in Cydoniæ ruinam, tanta in apparandis triremibus interceſſit cunctatio, ut nuntiata deploratæ urbis calamitas omne ſubmittendæ opis decretum everteret. Ex his audacior Iſuffus ſuis in conatibus majori vi tentavit aggredi propugnaculum ad portam Rhitymniam viriliter propugnatum. Hoc hoſtis conſilium ſextodecimo Kal. Septembris exequendum detexit captivus quidam in Turcarum caſtris unius ſagittæ volatu; cùm eo ipſo die Iſuffus totius exercitus robur admoviſſet adeò furenti, & rabida impreſſione, ut à fortiſſimè obluctantibus prohiberi non potuerit, quin propugnaculi fundamenta ſuffoderet, ac pertunderet: abderetque in aperto meatu ſub ipſis ter-

terrenæ molis viſceribus plures nitrati pulveris cados: qui appoſito igne ſuccenſi horriſono ſtrepitu exhalarunt, proſternentes totum fermè propugnaculum. Hunc igitur in locum atrox pugna inclinavit univerſæ confluentis civitatis accurſu, adeò ut cum teneris adoleſcentibus imbelles mulieres ad reparandum disjectum munimentum neceſſaria comportarent. Omnes accendebat Milanus Bencius Antiſtes, ne immemores religionis, & libertatis ſe, ſuaque ſubderent perfidæ, & inhumanæ genti. Hinc ergo contigit, ut Barbari per ſubterranea repentes, & proſilientes in mœnia magna clade, & recepto propugnaculo repreſſi, ac repulſi fuerint. Cæſa in conflictu ad Turcarum duo millia, agnitis inter cadavera fortioribus: vix centum è noſtris occiſi: notæ nobilitatis, & famæ Nicolaus Bonus, Alexander Viarus, Andreas Vizzamanus, Poma, Lionius, Vimes, Chiliarchæ: vulnerati Albanus Gubernator, Catharinus Cornelius, & Vertius architectus: qui omnes converſam in propugnaculum periculi molem novis operibus, ſtrictiſque gladiis impigrè ſuſtinuerunt. Nihilominùs Turcæ ſua multitudine inſoleſcentes nullam feſſis dabant requiem; viribus imminutis, & omni ſpe auxilii carentibus. Propterea iteratis conatibus, & continuè ſtrepentibus ma-

chi-

chinis, quidquid in muris reliquum erat, contriverunt. Exinde Cydonii, ut omnia ſibi in dies arctiora viderunt eſſe, laboribus attriti, nudati defenſoribus, & proximè trahendi à Barbaris in prædam, atque internecionem, Navagerio, armorumque ducibus oſtenderunt ex mœſtiſſima ſuæ urbis facie, quàm urgens, & fatalis ea eſſet neceſſitas, quæ illos cogeret ad paciſcendum cum hoſte: diù in calamitatibus conſtantes probaverunt ſinceram erga Rempublicam fidem: eamque ſatis manifeſtam Cornelio tot ſuis in anguſtiis. Navagerius his precibus victus, adductuſque ad miſerationem, referente Vertio proſtratas vires: munimenta quaſſata: provectum, atque inexpugnabile obſidendentium robur, in ſententiam devenit componendæ pacis, quæ nihil haberet inſidiarum: licet aliqui cuperent trahere moram, iterùmque fortunæ aleam experiri. At pro certo habebatur, nullum ſperari poſſe auxilium ab iis, qui, quos tutari debebant, patiebantur deſertos, quia Claſſis adhuc Zacynthi hærebat in novi commeatus expectatione, cecidit irrita quatuor munitiſſimarum navium expeditio: & nullus fuit, laborante incaſſum Cornelio, qui vellet, vel auderet afferre ſubſidia. Ideò in conſultatione captum conſilium de urbe dedenda, & proinde decimo quarto Kalend. Septembris

ere-

erectum in mœnibus vexillum album: quo ſigno pacis à Turcis conſpecto, & exultantibus, Iſuffus indixit ſubitam ab omni hoſtilitate ceſſationem tanta ſeveritate, ut in explodentem igneum globum capite animadverteret: nam potiundæ Cydoniæ cupidus, finem ſuæ expeditionis, quæ præter opinionem ipſi diuturnior contigerat, vehementiſſimè optabat. Confeſtim hinc inde datis, receptiſque obſidibus, pax his præcipuis conditionibus ſancitur. Ut intra ſex dies Urbs dederetur. Ut incolis ſecuritas, ac bonorum poſſeſſio permaneret incolumis. Ut latini, & Græci proprios ritus ſuis in templis liberi exercerent. Ut Rectores, magiſtratus, & cum iiſdem excedentes quò vellent, Venetas triremes, naveſque conſcenderent. Ut Epiſcopus cum Veſtalibus, & Clero cum ſacra ſupellectili parata navigia haberet ad transfretandum. Ut cuique manendi, vel proficiſcendi facultas eſſet. Ut denique copiæ pergerent terreſtri itinere ad alia inſulæ loca militari more gradientes. Emigrantibus præſens Iſuffus obſtupuit, cùm vidiſſet, quod trecenti tandiù obſtitiſſent ſuis numero propè infinitis; & quòd coactus à tàm modica manu fuiſſet ad paciſcendum: Laudavit eorum conſtantiam, & fortitudinem, raro in Barbaris exemplo; qui nec leges accipere,

pere, neque ab ullo ſe vinci poſſe gloriantur. Ingreſſus deditam urbem cum quindecim bellatorum Millibus Meſquitas erigit; Præſidem ſuis ritibus conſtituit; publicis, privatiſque diſceptationibus eligit Judices. Inducit in portum, quem durante bello nunquam obtinuit, quinquaginta triremes: impoſito Theodoræ Arci præſidio, & munito ſcopulo æneis tormentis tutam ibidem ſtationem claſſibus præſtat. His peractis, majora concupivit, arbitratus ſe, nihil egiſſe, niſi haberet in ſua poteſtate Sudam decem milliaribus à Cydonia. Ut Arcem ſibi dari peteret, ad ejus cuſtodem Michaelem Maripetrum legavit Jacobum Præmarinum virum nobilem: qui recuſans munus ſuis natalibus indignum vi copellitur, ut obeat. Præmarinus acceſſit ea iniqua petitione; ſed acriter objurgatus hoc reddit Iſuffo reſponſum: Nunquam deſerendam Arcis cuſtodiam ab eo, qui in ipſa tuenda ſe totum ſuæ patriæ debebat. Ita deluſus Cydoniæ ſe continuit opportunam expectans tempeſtatem ad repetendam Conſtantinopolim, quò nuntium de recepta per deditionem urbe præmiſerat. Sed priuſquam ſe committeret navigationi, ad armorum regimen deſtinavit Aſſanum Belerbejum Baſſam hominem vehementis ſpiritus; validiùſque munivit Cydo-

Cydoniam adverſus Venetorum oppugnationes, quas timebat.

Tandem decimo ſexto kalend. Decembris ſuam inſtituit profectionem ſecurus ab inſectatione Venetæ Claſſis, quia hyemalis rigor præcludebat excurſus. Ubi Chium pervenit, ibi reperit juſſum Hibraimi ſuum iter ùrgentis: quare una, de claſſe poſt ſe relicta, conſcenſa triremi ornatiſſima, velorum, remorumque nixu omnium ſpe celeriùs ad Regiam urbem acceſſit. Magna lætitia excepto fit obvius Hibraimus, donat amplexus, & oſcula, cunctis præ gaudio congratulantibus victoriam. Verùm hi plauſus aliquorum invidia in diverſa mutati Principis gratiam verterunt in odium, excitato in Aula murmure accuſantium Iſuffum; tùm quòd in bimeſtri obſidione oppidi parùm muniti triginta Turcarum millia periiſſent: tùm quòd juſtam Hibraimi querelam neglexiſſet: ſi ſic ſæpiùs tanta ſuorum internecione vinceret, brevi illius imperium deſolatum iri: tùm quòd à deditis oppidanis longa pace locupletiſſimis auro, argentoque nulla de congeſtis prædis dona attuliſſet Imperatori præter captivos adoleſcentes, & puellas Gynæceis deſtinatas, & indonatas Sulthanas reliquiſſet. Hæc, atque alia objecta crimina crudelis, & avariſſimi Hibrai-

mi

mi animum altiùs occuparunt, ac, præpollente odio, omnem licèt juſtam delecti ſui Baſſæ excuſationem ejecit. Infelici tandem exitu inconſtantis luſus fortunæ fuit Iſuffus, quem illa repentè evectum inconſultè præcipitavit: juſſu Hibraimi laqueo ſtrangulatur. Sed quis hoc Principe dementior? quem immaniter occiſum noluit vivum, ejus corpus adhuc calens manu palpans querula voce credidit à morte, ceu ſomno excitari poſſe: porrò ut agnovit extinctum, effuſis ubertim lacrymis inhumavit: Niliaco par monſtro; ſcilicet, quos extinxerat, flente.

*Veneta Claſſis navigatio in Cretam.*

QUo tempore Cydonia cogitur ob auxiliorum tarditatem ſe tradere Turcis in deditionem, Senatus Molino Corcyræ ægroto, & in patriam revocato ſuffecit Hieronymum Maurocenum quinqueremium Præfectum cum mandato celerrimæ profectionis in Cretam. Hic juſſis obtemperans abſque mora Zacyntho ſolvit, ac in itinere opportunas habuit auxiliares triremes Pontificis Innocentii decimi, & Melitenſium equitum; quibus numero XI. ſub Eccleſiæ vexillo Princeps Ludoviſius præerat. Omnes in communem expeditionem profe-

fecti proſpera aura Sudæ portum tenuere; abſente Capellio, vel ob aquandi cauſam, vel ob adventum Cornelii vocati à Mauroceno, ut conſultationibus de adminiſtrando bello intereſſet. Luſtrata Claſſis cum Creticis triremibus, & Capellii navibus talem explebat ſummam, qualem Ducum potiſſimi exiſtimarunt validam, quæ Turcicæ objiceretur: nam fore facilius videbatur, quod erat uſurpatum, recuperari navali potiùs robore, quàm terreſtribus copiis. Camillus Gonzaga ſummus armorum Præfectus à terra tutiorem impreſſionem in hoſtilia caſtra fore cenſebat, cùm nihil aliud mari ipſo fortuitis ſit opportunius, & claſſem Turcicam à grandioribus tormentis longiùs pilas ejaculantibus ab Theodora arce in ſtatione manere incolumem. Sed qui ſuadebant maritimos congreſſus, ad hos incitarunt Maurocenum maximè ob reditum Capellii in portum: qui, approbato Navarchorum conſilio, omnium primus prodit adverſus hoſtes, & cum prætoria navi provectus ad tormenti jactum illos provocabat in aciem: quam & Maurocenus explicata claſſe fruſtrà depoſcebat: quia Aſſanus Baſſa ſuis præceperat, neque Cydonio ſinu ſolverent, neque ſe ab arcis Theodoræ ſtatione moverent. Optimè conſultum à Barbaro, cui exterrito Veneti ducis nomine, & fama militavit

ma-

mare procellis tumidum, atque inſanè ita fremens, ut noſtra claſſis metu, & periculo naufragii fugienti ſimilis portum repetierit: tantiſper ibidem manſura, quoad, fluctibus detumeſcentibus, rursùs prodiret. Paucis itaque diebus recreato, confirmataque æquioris fortunæ fiducia in altum progreditur: verùm quis crederet! conjurati venti ex inopinatò glomeratis nubibus ingruunt, qui navium ordine abrupto, & in diverſum diſtractis lignis, denuò illam compulerunt, ut ocyùs rediret, unde exierat. Aliquibus perſuaſum fuit ex his repetitis infortuniis inter infideles verſari quoddam genus hominum maleficum, & ſceleſtiſſimum, qui ſuis præſtigiis, & incantamentis ad nutus elementa commoveant. Quoniam verò hucuſque ſine ullis aſſultibus tempus traſactum erat; & hyberni dies frigore crudeſcerent, auxiliarii de reditu cogitarunt à noſtris recedentes, promiſſo tamen in opportuniorem tempeſtatem regreſſu. Cæterùm Maurocenus, ne in portu claſſis torpeſceret, ſexto Idus Octobris Melum adnavigavit; ubi improviſo appulſu tres onerarias, & magnum gaulum Cydoniæ opem latura adoritur, ac turbat. Unam capit è navibus: claſſiarii, qui ſequebantur, reliquas retinuiſſent, niſi ventus ex adverſo inſurrexiſſet importunus. Leonardus Mocenicus gaulum abripuit cum

ſua

ſua quinqueremi: quo ſucceſſu, & præda læti omnes Sudam remigarunt in hyberna.

Per id tempus appulerunt in Inſulam Eques Valeta Gallus militaris deſcenſionis Præfectus, & Adriaci pelagi cuſtos Antonius Bernardus. Hi ſuo adventu non modica ferentes auxilia cum cæteris belli adminiſtratoribus conſultarunt, rectà ne Cydonia à terra, an à mari Theodora arx eſſet oppugnanda. Valetæ, diſcrepantibus aliis, placuit terreſtri manu præliari, ut erat proprio, & fervido accenſus æſtu. Incurrit audacter in hoſtes ad molas, de Gladiſsò dictas, excubantes: ſed in ipſa dimicatione per inſidias interceptus locorum ignarus infeliciter pugnavit, deditque triſte incauti conſilii exemplum. Tercenti fuere occiſi: quinquaginta capti, & in acie occubuit Bernardus Sagredus; dum nihil ſuæ virtuti putavit invium.

Hæc agebantur in Creta fortuna plerumque infeſta Mauroceno, cùm ejus omnis profectio adverſus hoſtes, veluti inviſa fatis in irritum cecidiſſet: & Venetiis incumbebat Senatus inſtruendæ claſſi, quæ remige, milite, machinis, commeatibus, ſtipendiis, naviumque numero ampliſſima eſſet, ac inſtructiſſima. Maximo igitur ſumptu intra paucos dies fuere in promptu triremes triginta tres; quinqueremes ſex; naves quadraginta; igniariæ quatuor; aliaque

plura navigia ad ferenda impedimenta forma, & genere varia, haud numerato Cretico apparatu, neque ab urbe anteà dimiſſo in Inſulam. Cæterùm qui cum ſummo imperio tantæ claſſi præſideret vir militaris ſcientiæ, & maritimæ rei peritia clarus, cùm nullus reperiretur, qui vellet, aut poſſet ejus adminiſtrationem capeſſere; licet multa fuerint habita comitia: tandem contigit, quod nemo ſibi perſuadebat. Franciſcus Ericius Princeps octogenario major è ſolio aſſurgens ſe dixit paratiſſimum conſcendere claſſem; & ſubire onus quamvis ſuæ ætati graviſſimum, cùm ageretur de Religione, & de Patria tuenda, ſervandaque, quibus corpus, & ſpiritum lubentiſſimè devovebat. Obſtupuit Senatus, laudataque cum plauſu hac ſui Principis intrepida obteſtatione, illum concordibus votis ſummum imperatorem renunciavit cum ampliſſima terra, marique poteſtate: & decrevit, ut hoc pateret omnibus in Veneto dominio degentibus miſſis literis decimo tertio kal. Decembris: quo generoſi ducis ad imitandum propoſito exemplo effectum eſt, ut cujuſcunque Ordinis viri, & quarumcunque civitatum indigenæ voluntaria manu, & ope contulerint ſubſidia in tàm periculoſo tempore adverſus hoſtes Chriſtiano nomini infeſtiſſimos. Canonici Patavini, nullo prævio exemplo, ſummam ducatorum mille, & du-

centum

centum ex proprio cenſu corrogatam ſingulis annis in belli impenſam erogarunt. Quam omnium conſenſu, vel abſque ſuffragiis, probatam animorum conſpirationem Senatus Publicis literis adeò commendavit, ut iiſdem teſtatum fecerit, illorum Cœtum fore dignum peculiari tutela, tanquam benè de Republica meritum.

*Joannes Capellius Claſſis Imperator.*
*Thomæ Mauroceni geſta.*
MDCXLVI.

INitium præſentis anni mœſtiſſimum fuit obitu Principis Ericii, quo ſpes omnis rei benè gerendæ intercidit. Parato ad expeditionem febris publico bono maligna ſuborta eſt, atque ſubvertit, quod fuerat ſalubriter inſtitutum. Die decubitus decimo anxiè jactatus inter ſuſpiria, & gemitus ſe diutiùs non poſſe afflictæ patriæ prodeſſe, tertio Nonas Januarii animam, qua Superos demeruerat, ipſis reddidit. Princeps ob egregia facinora domi, foriſque immortali colendus memoria. Senatus luctu juſto mortuum proſequutus in Ducali Sede duabus hebdomadibus vacua collocavit Franciſcum Molinum: & Joannem Capellium Procuratoria veſte decoratum delegit ad regendam claſſem; quæ tanta numero navium erat, ut nunquam ei ſimilem Veneta Republica anteactis

temporibus eduxerit è ſuo toto terrarum orbe navali celeberrimo.

Capellius igitur cum claſſe omnium maxima juſſus abire feſtinanter in provinciam, ſuo diſceſſu ſpem totius urbis excitavit optatiſſimi nuntii, qui afferret Turcica ligna quaſſata, & Cydoniam receptam. At cum Ducis effœtis viribus Senatus conſilia, & populorum vota incaſſum abiere. Ille inutili cunctatione dum obvias luſtrat inſulas, & militares audit querelas, nihil deliberando de feſtinatione, qua opus erat, agendi tempora conſumit. Sex menſibus mora ſupervacua elapſis, tandem tertio Idus Julii ad Sudæ portum appulit: quem acceſſum præverterat Thomas Maurocenus in navium præfectura Marinii Capellii ſucceſſor. Virum animi conſtantia, & fortitudine præditum nulla remorata eſt formido, quin illicò pertraxerit ad Helleſponti anguſtias fama de Turcica claſſe eruptura. Et ne ob ejus exitus tarditatem tempus contereret, vicinam inſulam Tenedum improviſa deſcenſione, & excurſu vexavit: oppidum non aggreſſus, à Muſſano Baſſa clàm traductis viginti triremibus per Aſianum littus eodem tempore munitum; inde Mytilenem advenit, ſed cito regreſſu ad priſtinas ſtationes inter Imbrum, Tenedumque vela direxit, ut accuratiùs inimicam claſſem obſervaret. Interdùm ſolus cum vaſtæ molis prætoria uſque ad arces Darda-

Dardanellas ( Sextum olim , & Abydum ) caſtra , audaciſſimè adnavigabat : quo conſpectu Baſſa illum credidit pluſquam hominem . Uterque tamen cautus , ne aliquid præter expectationem eveniret ; alter ſe continet ab egreſſu , donec tranquillus aquarum decurſus ſuis reſpondeat votis : alter veritus undarum, ventorumque tempeſtatem , poſtulat ab Capellio leviores triremes , quæ, ſi ſuborta malacia ipſum præpediret , inſequerentur fugientem hoſtem . In hoc rerum ſtatu fortuna ſe Barbaris inclinavit , ut Nonis Junii per mare momentò placidum , & ſecundum tota claſſis numero, & robore valida in Ægæum deſcenderit . Intuebatur Maurocenus ægro animo illam impunè egredi : prævilaque ſuarum navium remora , dolebat ejus fugam nullo obice repreſſam . Itaque cùm primùm loco ſe movere potuit, multò concitatior ad pugnam in Chium, & Peloponneſum detorquet proras : at nuſquam repertis de celeritate ſolicitis , magis iniquæ ſorti iraſcebatur ; quæ Turcis proſpera, ſibi adeò extitiſſet adverſa . Interim cogitanti remetiri Ægæum , manus conſerendi cupido, Capellius indicit regreſſum in Sudæ portum , in quo ferè omnes Claſſiarii Præfecti morabantur intenti bellicis conſultationibus . Audierant delata auxilia Cydoniam ; & non contemnendo virium

robore Baſſam adverſus portum, & Sudam arcem hoſtilia moliturum : jam pluribus in locis erectas munitiones, tormentaque diſpoſita, quibus præcluſo ſinus oſtio claſſibus, & commeatibus, Sudam ad anguſtiam redactam compelleret in deditionem. Decretus itaque in talia audentem magna vi impetus fuit, & primùm ad Ciſternas tàm vehemens, ut illum Turcæ cùm ſuſtinere nequirent, fugati, & pulſi Cydoniam repetier nt: neque poſteà ab urbe, neque ab arce Theodora claſſico provocati in maritimum congreſſum deſcendere ſunt auſi. Eminùs pugnatum eſt majoribus pilis: at quæ ad comburendam claſſem igniaria navigia miſſa fuere, inutiliter conflagrarunt. Cùm fruſtrà hæc agebantur; Capellius Sudam reverſus accepit Rhodium Bejum brevi Cydoniis laturum eſſe ſuppetias: has ut auferret, ipſe è veſtigio Cytheram petere ſtatuit; & in portu conſiſtere Joannem Baptiſtam Grimanum; robuſta Claſſis utrumque tuebatur, pro certo prætereunti Bejo futura impedimento, ſed omnis diligentia ubique irrita; Bejus proſpero vento ſe committens pertranſivit illæſus: & ſubſidia tutiſſimè adducta in urbem depoſuit.

Dum hæc foris geruntur, Venetiæ infortuniis vexatæ domi hoc ipſo anno pridie idus Junii; ad augenda publica mala, & calamitates; loca, in quibus

nauticus

nauticus panis pinſitur, & coquitur, correpta flammis conflagrarunt. Caſu, an dolo, incertum. Aliquibus tamen ſuſpecta fuit perfida Judæorum colluvies in urbe: eadem Cyprii belli tempore in ipſum quoque Navale ignem dicitur conjeciſſe: utcumque ſit: gens hæc Chriſtiano utpotè nomini infenſiſſima procul equidem foret ablegandа.

Etiam Locuſtæ, inſectum animal multitudine innumerabili in Foro-julienſes, & confines Venetæ urbi agros effuſæ infauſta portendere videbantur. Corrodentes pabula antematura, & poſt reſecta, detrimenta maxima ſua depopulatione inferebant ſegetibus, herbis, & arboribus. Ad has, quæ ſata cuncta vorabant, enecandas delecti ex Senatus conſulto viri, armarunt ab omnibus pagis, ac villis agreſtes ſarculis, ligonibuſque, qui celeri occurſu eas coactas in præaltis foveis, ac viva calce obrutas concluſerunt: ne diverſo modo extinctæ putri ſanie, & peſtilenti aerem inficerent.

Et quoniam ex impenſis quotidie creſcentibus exhauriebatur Ærarium; Patres dies, nocteſque agitabant, quanam ratione ſuſtinere poſſent graviſſimum bellum, quod ſoli cogebantur ſubire. Propterea ſuis in comitiis ſtatuerunt extraordinaria vectigalia imponere in cenſuum æſtimationibus: decretæ ideò

deciſiones juſtæ, taxatæ, ut viæ pecuniarum promptæ, & expeditæ currerent: auctiore fœnore permiſſo, quo negotiatores ſpe lucri nummos uberiùs, & faciliùs ſuppeditarent; ut ſtipendia militibus præſtò eſſent. Sed cùm hæc minimè reſponderent impendiis, neceſse fuit procedere ad ſubſidia voluntaria ſubjectarum Civitatum; tributa moderata impoſita, quæ lubentiſſimè penderentur: atque ſubinde novæ inveniendæ pecuniæ formæ excogitatæ. Indicata Sancti Marci Procuratoria dignitas viginti nummûm millibus, centum Patriciatus nobilitas, extorres pretio, vel militia reducti. Palatina Officia ementibus oblata: Publica patrimonia ad haſtam revocata: honorarii proventus divenditi, vel diminuti.

### *Rithymna capta à Turcis. Arx deditione accepta. Andreæ Cornelii interitus.*

TUrcæ in dies viribus auctiores Octavo Idus Septembris ad Rithymnæ oppugnationem ſe conferunt; & milliario ab oppido tentoria figunt, caſtra locant, & obſidionem inſtituunt, minanturque extrema Rithymniis, niſi citò ſe dederent. Subinde terrorem incutiunt, dum populabundi in locis proximis, quæ deliciis affluebant, prædas agunt, urunt, diruuntque funditùs.

Cor-

Cornelius acerbè perculſus ea novitate collectis, atque è præſidiis deductis copiis cum Camillo Gonzaga accurrit opitulatum obſeſſis. Crebræ propterea utrinque fiunt irruptiones, & eruptiones, varia plerumque fortuna. Rithymnii tamen à mari quoque moleſtiſſimè navalibus machinis vexabantur, cùm Creticæ triremes non dubiis ictibus expoſitæ vetarentur accedere, & opem ferre. Tandem pro mœnibus à conflictu pertinaciter commiſſo, exundarunt è caſtris Turcæ rapidi torrentis in morem, ſuaque multitudine noſtros verterunt in fugam: abripitur cum fugientibus, quorum pauci integri, magna pars confecti vulneribus, ipſe Cornelius, atque unà Gonzaga, qui ſuos hortando, cogendoque cohibere non potuerunt. In ea trepidi tumultus confuſione Cornelius plumbea glande in pectore tactus paulò poſt occubuit. Vir, cujus animi ardor, & impetus in adminiſtranda provincia tantus fuit, ut fortunam valdè adverſam, & diverſam à ſuis ſubierit. Hoſtes fuga elapſis imminentes Rithymniam ingrediuntur, & occupant cruenta cæde, ac tormenta in capta urbe reperta contra Arcem in edito tumulo ſtructam convertunt. Eam Georgius Quirinus duobus menſibus conſtantiſſimè propugnavit ex omni parte circumventam: atque hoſtium aggreſſiones, & impetum auda-

cia magis, quàm ſpe ſuſtinuit, donec vires defecere. Ad extremum cùm nullus ſuperveniret auxiliator; neque diù, noctuque ceſſarent reboantium machinarum ictus, Arx quaſſa, & rimoſa videbatur brevi caſura in obſidentium manus. Igitur fatali quadam neceſſitate coactus cum præſidiariis, undecimo Kal. Decembris, omnes pacti vitæ incolumitatem, illam dedidit invitus. Sub ipſum anni finem Aloyſius Victurius Candiam petiturus cum auxiliaria navi non procul à Cyamo nocte obſcura, & caliginoſa repentino incurſu concutitur ab Rhodiana prætoria. In re ſubita parumper incertus trepidavit; at dum magna contentione preſſus vehementer timeret, periclitanti propitia ſors arriſit: duæ triremes actæ furenti vento in ipſam non agnitam prætoriam per tenebras feruntur, eamque deprimunt: quo caſu ille, ad unum interfectis, à quibus vis ingruerat, periculo liberatus cœptum iter confecit, expoſuitque ſubſidia in urbem, geſtientem ſecundi eventus lætitia.

*Thomas Maurocenus pugnat ſolus cum Turcica Claſſe, victor occumbit.*
MDCXLVII.

CApellius, audita Rithymnæ deditione, omne ſtudium poſuit in commeatibus, & auxiliis, quæ libero tra-

trajectu comportabantur Cydoniam, interclúdendis. Quamobrem juſſit Grimanum Claſſis Curatorem cum quinqueremibus, & Maurocenum cum navibus Ægeum pelagus excurrere, ejuſque ſcrutari inſulas, & ſcopulos, in quibus ferebat fama latere vectoria navigia. Grimanus tertio Nonas Januarii vix à portu ſolverat, cùm ſubitò jactatus horridis fluctibus, divulſuſque à cæteris quarta die Laguſum appulit: at Maurocenus ab irato mari victor Ceam verſus contendit: monitus de acceſſu navium, quæ illùc tranſportarant ex Africa Mehemetum Regis Algerii filium; & ejuſdem nominis alterum illius Regni Præfectum: vocat ab Laguſo Grimanum, ut eſſet pugnæ, ac victoriæ conſors; Hic licet morbo affectus, cum Antonii Bernardi quinquiremi ad eum feſtinavit. Imperant concordibus animis militum deſcenſionem, & educto murali tormento verberant oppidum integro quatriduo; cujus mœnia fracta cum oppugnantibus aperirent ingreſſum, obſeſſi ſpontè in fidem ſe tradidere. Recepti ad arbitrium, primarii viri habentur perhumaniter captivi: vulgus tranſtris deſtinatur; & ſpolia in navigiis remulco Sudam traductis inter navarchos, & claſſiarios diſpertiuntur. Maurocenus hoc ſucceſſu alacer fit ad alia facinora promptior, ut etiam ſejunctus

ab aliis decurreret maria, & quamcunque ſectaretur opportunitatem dimicandi cum hoſtibus. Itaque Muſſanus Baſſa credulus illum in proximis aquis ſolum oberrantem facilè reprimi poſſe; dimiſit in audentem nimiùm quadraginta triremes. Curam ſuſcipit expeditionis Carucaſius Rhodius Bejus tanta fiducia, ac ſi momento ad machinarum exploſionem eſſet incruentam victoriam adepturus. Maurocenus, qui nullum formidabat periculum, irriſit Barbari petulantiam; & adhortans ſuos ad pugnam undique circumdatus, & oppugnatus, navim cœpit agere in gyros, & ab omni latere grandiores pilas in ſubeuntes jaculari: quæ fera, & continua tormentorum tempeſtas crebro concuſſu quaſſabat hoſtilia roſtra: ita ictus dirigebantur, ut præ timore nullus eſſet, qui vellet propiùs accedere. Indignatus Baſſa, quòd ab uno vinceretur, alios ſubmiſit in ſubſidium: & mandavit irrumpere ea vi, atque conſtantia, ac ſi Hibraimus præſens adeſſet: ſingulos incitando nunc pœnarum metu, nunc præmiorum ſpe: ducenti audacter navim aſcenderunt; ſed vibrantibus gladiis, plumbeiſque globulis excepti fermè omnes vel occiſi, vel ſemianimes in aquas præcipitati miſerrimè perierunt. In ſubjectas verò triremes injecti ignes arte elaborati magnum excitarunt incendium:

dium: quo ubique bacchante, terror in hoſtibus multiplex fuit; veluti ſi abruptis nubibus coruſcarent fulgetra in eos, caderentque fulmina. Hæc inter in navi excurrit nuntius duas quinqueremes in auxilium properare; tunc Maurocenus, ne cum externa ope potiretur victoriæ, vividi ſui ſpiritus auxit robur, ut, ubi majus urgebat diſcrimen, præſtò adeſſet manu, & conſilio. Sed fortuna tanti viri gloriæ invida noluit illum optatiſſimo triumpho ſuperſtitem. Jacuit ex vulnere in capite extinctus: qui acerbo fato proximi erant, ejus necem occultant, ne patefacta ſocios à pugna deterreret. Qua in ſex horas protracta obſtinatiſſima contentione, tandem ab ea ceſſatum fuit maxima Turcarum ſtrage. Muſſanus interemptus, deſiderati non pauci nobilis gradus armorum duces, plurimi è claſſiariis tùm ferro necati, tùm flammis obruti, & aquis ſubmerſi: denique claſſis partim incenſæ, partim laceræ, & conſternatæ fuga, hanc unius Maurocenæ navis victoriam mirificè illuſtrarunt: defuncti corpus Venetias delatum Senatus extulit ea pompa, quæ decebat benemerentem de Republica: & Jadertinos, Dalmatas, Epirotaſque, qui cum Mauroceno fortiter dimicarunt, honorificis remuneravit officiis.

*Tur-*

## *Turcæ capiunt Novigradum. Leonardus Fuſculus Dalmatiæ Præfectus.*

HOc ipſo anno milleſimo ſexcenteſimo quadrageſimo ſeptimo Turcicus armorum motus agitavit Dalmatiam. Boſniæ Baſſa ad Hibraimi juſſa ſuis excurſionibus in Venetos fines cuncta ibat depopulatum. Adorſus ad maris littus Crapanam turrim, ex qua erumpentes incolæ tranſeuntis agmina carpebant, perdere, ac diruere juravit. Incluſi, & barbaro furori expoſiti omni humano auxilio carentes, divinum magnis vocibus inclamabant, quod preſtò adfuit, illàc prætermavigante Daulo Dotto patricio Patavino. Dum ille intento curſu contendit Aſcrivium, ad flebiles depoſcentium opem ejulatus conſtitit: in turmas miſeris infeſtas ſuæ triremis proram detorquet, explodit majus tormentum, jaculatuſque è minoribus plumbeos gobulos illas hac animi ſui pietate, ac fortitudine coſternatas improviſa aggreſſione abſcedere coegit eximens à nece, atque à captivitate Crapanos. Baſſa minatus in aliud tempus vindictam ad expugnandum Novigradum ſuſceptæ expeditionis ſcopum properavit: & illud provinciæ oppidulum per deditionem accepit; de ejus cuſtodia.

dia diffidentibus præſidiariis, quod viribus impares à loco parum munito arcere hoſtem difficile; & incerti de auxiliis; quæ tamen jam parata brevi erant afferenda. Verùm nullum conſilium iis, qui aliud nihil cogitabant, præterquam de vita, & libertate: tamen experiuntur, quàm fluxa eſſet Barbarorum fides, cùm plures perfidus hoſtis morti, & captivitati dederit. Baſſa, occupato Novigrado, majora oppida conatatur invadere hac ſpe, ut Reſpublica bello in continenti quoque implicita diſtractis, imminutiſque viribus infirmior eſſet in Cretæ propugnatione. At pridem ex Senatus conſulto Aloyſius Maripetrus provinciæ oras præſidiis munierat: & caſtra minùs tuta demolitus, cætera ſolo æquatis circùm ædificiis, vallo, foſſa, firmiſque munitionibus ſepſerat. Præſentium turbarum fax fuit Halyius Bejus Lichæ ſangiachus magnæ equitum alæ ſignifer, Venetis infenſiſſimus recentia, veteraque odia concoquebat in Rempublicam, quam per hos dies auſus eſt educto in aciem agmine inquietare. Patres ad hominis temeritatem, Turcarumque impreſſiones coercendas Dalmatiæ expeditionis ſummam Leonardo Fuſculo detulerunt, qui tanto muneri par ſpondebat ſua virtute turbatis rebus tranquillitatem.

Xe-

infelicis ſucceſſus nuntius. Quo facto motus totam Boſniam armavit in Rempublicam, cujus provinciæ viribus auctus ſuccenditur odio majori, iterùmque deſcendit in aciem. Primo congreſſu, qui fuit acerrimus, audacter, & viriliter conflixit: verùm ab omni parte circumſeptus, poſtquam aliquandiù repugnantium impetum ſuſtinuiſſet, dilabentibus ſuis, ſolus ſibi ferro aperuit viam ad fugam: fruſtrà tamen, nam à perſequente Epirota ſiſtitur, & dejectus ab equo decollatur. Occiſi caput Piſano delatum fuit, proſpero maximè obſecundantis fortunæ præſagio. Itaque ſublato è vivis hoſte Jadertinis infeſtiſſimo, arctiori obſidione cingitur Xemonicum. Turcæ exteriora loca pervigili cura defendentes frequenter diurnis, nocturniſque aggreſſionibus noſtra caſtra vexabant. Sed Piſanus eorum compreſſit ferociam obſidionalibus machinis: quibus excuſſis proſtravit præaltam turrim, & Meſquitam tanta trepidatione oppidanorum, ut hi cœperint cogere Halyium ad pacem ineundam. Homo ferus, ac immanis hanc ſolicitantes rapuit ad ſupplicium, alios in fide retinuit ſpe proximi à Boſnia ſubſidii. Creſcentibus quotidie magis anguſtiis, à Piſano averſis aliò aquarum ductibus, & prohibitis commeatibus deſperantes ſaluti, vitæque perfugio iterùm ſumptis armis in-

ob-

obſtinatum convertuntur furioſi, & minitantur. Halyius ſævientis vulgi effrænem impetum declinans in arcem trepidè profugit: quo repulſo, & incluſo, confeſtim oppidani ſe dediderunt. Piſanus receptis in fidem liberam poteſtatem facit proficiſcendi Auraniam: monitus ab iiſdem dirigere tormenta in turris, & arcis angulare latus infirmius; illicò ita exequitur: eaque in partes quaſſata, & ruinoſa ſuis militibus ad irrumpendum aperuit aditum. Attamen in multum diem dimicatum fuit ingenti ſagittariorum vi, crebriſque bombardarum ictibus, donec Halyio cum ſpe auxilii vigor manſit: ſed poſteaquam neque roboris, neque animi quicquam ampliùs ſupereſſet, imploravit vitæ ſecuritatem his conditionibus: Se arcem victori Veneto bona fide traditurum cum oppido; modò ipſe cum ſuis immunis eſſet à captivitate, & omnes pro liberis haberentur. Illis acquievit Piſanus; & quarto obſidionis die ingreſſus eſt Xemonicum, exeunte Halyio. Noſtri pertentato oppido, hoſtium dolos detexere: alii latitabant in ædibus, è quibus prorumpentes armati illos in magnum diſcrimen adduxerunt: alii in cavernis rogantes Nicolaum Syllam Croatam, ut eos in ſuorum numerum reciperet, accedentem perfidioſè obtruncarunt. Quapropter Halyius datæ fidei impius viola-

la-

lator Jaderam captivus, & inde in Brixiam Arcem cuſtodiendus traditur, in qua diù maceratus infamem animam evomuit.

*Novigradum receptum.*

XEmonicum Piſani virtute captum, & à militibus direptum voracibus nammis conſumptum fuit. Quod oppidum nobile, ac munitiſſimum ſuo fato deletum, in vicinia tantam incuſſit formidinem, ut Succovarum, & alia finitima caſtella nullo negotio fuerint occupata; & pariter raptis prædis exinanita continuè exarſerint incendio. His feliciter geſtis, Fuſculus ad recuperandum Novigradum accingitur, neque alio ductore, quàm Piſano, cujus virtuti, ac fortitudini fortuna comes adeſſe videbatur. Hanc expeditionem damnabant aliqui exiſtimantes difficillimam: ſed ille haud multa moratus voluit celerem experiri aleam: igitur noctu expediri navigia, educi copias, metari caſtra, & mane ſubobſcuro violentis pilarum ictibus concuti Novigradum. Quę omnia ductu, imperioque Piſani peracta, ſtatuta die oppidum inopinata aggreſſione oppugnatur: qua re deterriti præſidiarii vocant in auxilium Sinamum Salonianæ Bejum. Hic non exiguo militum numero ad opem accelerat: feſtinanti occurrit Pi-

Piſanus, & proximus ut manus conſereret, vidit Bejum veluti panico terrore correptum terga vertere: qua fuga, cùm ſatiùs duxiſſet viciſſe hoſtem ſolo conſpectu, hac victoria in ſua caſtra, quę audierat à Turcis perturbari, opportunè reverſus eſt. Illi circumfuſi per turres, & mœnium pinnas omni miſſilium genere noſtras munitiones inquietabant: & ſæpiùs erumpentes eas convellere conabantur: Minotam triremem aggreſſi vacuam claſſiariis, qui deſcenderant, eductum ex ea murale tormentum rapuerunt; ſed grave, & tractu difficile profunda foſſa occuluere, ſuperaddito crucis ſigno, ut appareret ibi conditum chriſtiani hominis cadaver. Trierarchus animo minimè ſubmiſſo aut ſuorum fuga, aut maris æſtuantis timore, effoſſam machinam extraxit monitus à transfuga Turcicæ aſtutiæ. Cæterùm & à mari, & eodem tempore à terra irrequieta globorum procella luxata mœnia cœperunt hiſcere, & per patentes hiatus irruptioni aperire viam. Obſeſſi fracti, ac domiti oppugnationis artificio, & belli aſperitate in extremo conſtituti periculo, ſine ulla auxilii certitudine, vel effugii conſultatione ſigna expoſuere voluntariæ deditionis. Orantibus pacem, non aliam Fuſculus concedere voluit, niſi quæ ſuo placeret arbitrio, memor injuriarum, quibus illi No-

Novigrado potiti Venetum præſidium affecerant. Hoc pacto quatuor militiæ duces, Aga nominati, in poteſtatem venere; Jaderam miſſi in cuſtodias; ex Turcis bis ſexaginta ad triremes: bellica impedimenta publico uſui addicta: & oppidum, abire juſſis imbellibus, ne ampliùs Barbaris eſſet receptui, ferro, ignique devotum funditùs exciſum. Hæc quoque Novigradi jactura veluti quodam contagio ſerpſit ad alia loca Tinum, Auraniam, in qua Lichæ Sangiacatus amœni receſſus, & Ractenizzum, & Obrovatium, quæ Sebenicenſes direptionibus, & flammis fœdarunt.

### *Nedinum captum cum Scardona.*

HOc Dalmatiæ oppidum in vertice collis extructum hoſtium armamentarium, & horreum Fuſculus oppugnare conſtituit, fretus ſua, & Piſani fortuna. Motis itaque caſtris, & valido militum robore præmiſſo, haud procul oppido conſedit. Hoc Turcæ cùm vidiſſent, furenti eruptione repellere Venetos conati ſunt: ſed eorum inordinatus, & confuſus egreſſus illis patefecit ingreſſum in oppidum: nam undequaque circumventi, & ab reditu intercluſi arripiunt fugam per invias rupes, & ſaltus. Oppidani eo caſu perculſi, ignota quoque ſcrutantes itinera, ſecum aſportando, quæ

rap-

raptim collecta ferri poterant, in tutiora loca ſe recipiunt. Pauci in arcem confugerant, verùm quia parùm proficiebat obſtinatio, ſancita conditione abeundi quò vellent, deditionem faciunt, & demigrant. Piſanus derelictum ſola trepidatione Nedinum occupavit, ſubditiſque flammis pari cum cæteris devaſtatione prorsùs ſuſtulit, ac delevit.

Ex his, quæ maximè proſpero victoriarum curſu gerebantur in Dalmatia, Hibraimus fera rabie percitus Viſiro Techielio Sarmatæ mandavit à propinquis provinciis colligere exercitum, qui par eſſet refrænandis Venetorum irruptionibus. Igitur ille brevi conſcripſit quadraginta hominum millia adverſus Sebenicum expedienda, hoc inſtructus conſilio, ut in maritimis oris munitiora caſtra invaderet; vias obſtrueret ſuppetiis, Scardonam, & reliquas arces regiis firmaret præſidiis, vagiſque excurſionibus gravia ubique damna Venetis inferret. Fuſculus, explorata Viſiri mente, decernit hanc citiſſimè prævertere, & eludere, omni abrupta mora, Sebenicum profectus Scardonæ ſe armatum, & infeſtum oſtendit. Nonis Majis, exurgente aurora, in oppidi conſpectu conſiſtit cum triremibus, & navigiis: quo acceſſu Turcæ adeò ſtupuere, ut de hoſtium, multitudine velorum numero decepti, quæ Fuſculus callido aſtu multi-

tiplicarat, diù hæſitarent quid agerent: in hac trepidatione, dum ſe continent intra muros, Veneti ſuas copias extendunt: & in timidos bipartitis peditum, equitumque agminibus procedunt. Illi tandem recollecto ſpiritu noſtros invitant ad pugnam eò audaciores, quia loca eminentiora inſederant. Croatæ, & Epirotæ procacibus verbis laceſſiti primi procurrunt; quos inæquali certamine pulſos equitatus ſuſtinuit, qui tantum terroris incuſſit provocantibus, ut coacti à collium cacuminibus in imas convalles deſcenderent. Fugata, & diſperſa ſubſidia cùm vidiſſent indigenæ: & continua tormentorum diſploſione collapſa mœnia, æquataque ſolo ædificia, & omne ſalutis deſperatum perfugium, victi fugam occultant, & vacuas ſedes relinquunt victoribus: capti æquali metu arcium propugnatores cum fugitivis in latebroſa loca eunt præcipites. Ita cecidit Scardona, novem milliaribus à Sebenico diſtans, oppidum in Dalmatia potens; cujus, jubente Fuſculo, aſportata præda, quæ ampla fuit, combuſtæ ſunt ædes, proſtratæ cuniculis arces, turritaque mœnia ab imo convulſa. Atque nihil prætermiſſum, quod hoſtibus aſſerret incommodum; & ideò Comiti Alberico Sabino molarum mandatur demolitio; quas ille, & priſtina omnia dum rapido igne corrumpit, Turcæ de latebris

bris prodeuntes in pedites direptionibus avidiùs intentos crudeliter debacchantur. Accurrit in oppreſſorum ſubſidium Sabinus: ac poſtquam horæ ſpatio ingruenti multitudini reſtitit, diffiſus cum paucis frangere poſſe inimicum impetum ſuppetias à Fuſculo petit. Juſſi properare Germani, & Epirotæ ductoribus Deghenfeldio, & Cruta; ſimul ac iſti in Barbaros inſiliunt, claſſiarii exonerantes à mari tormenta, eodem tempore prorumpunt. Aſpera pugna conſurgit; hoſtiles phalanges diſſipantur; Sabinus vulneratus à cæde eripitur: ex hoſtibus interfecti eo numero, ut, de cruentiſſima ſtrage ne conſtaret quidquam, corpora adhuc ſpirantia humabant. Fuſculus, diruta Scardona, Sebenicenſium ſecuritati optimè conſuluit: Piſanus contiguos pagos, villaſque ferro, & incendiis latè vaſtavit; ut nullus ferè locus in provincia Turcis ſupereſſet aut ad faciendas incurſiones, aut ad ponenda caſtra. Qua de cauſa paventes contermini Boſniæ accolæ, ne ſuos vicos Venetæ machinæ quaſſarent; ne milites diriperent agros; nevè ſerpens flamma domos in fumum, & cinerem verteret, ad Rempublicam ultrò defecerunt.

Cla-

## *Clades Meſſaraea in Creta.*

QUæ proſperè Venetis, quæ inauſpicatò Turcis in Dalmatia, miſcuit fortuna mutatis vicibus in Creta, quo tempore Nicolaus Delphinus, extincto Andrea Cornelio, totius Inſulæ Præfecturam obtinebat. Vir quidem gravis, & prudens cùm primùm Candiam urbem advenit, parùm feliciter pugnavit. Tertiodecimo Kal. Julii Huſsainus Rhitymnæ, & campeſtrium armorum Baſſa cum ſuis agminibus in Meſſaræos vicos deſcenderat maturas meſſes populaturus. Ad illum propulſandum Candia egreditur Aloyſius Emus plurimo peditatu inſtructus: & paulò poſt præcedentem ſubſequitur Gildaſius Germanus cum agreſtibus, conterraneis, & civibus, quorum maximè intererat, ne pabulatione, & commeatu prohiberentur. Stabat uterque exercitus in conſpectu: promiſſa noſtris victoria à profugis, ſi numero auctiores in Turcicas ſtationes impreſſionem facerent: ſuper hoc conſultus Delphinus è præſidiis detraxit pedites mille, & ducentos; quos Vincentius Marra Neapolitanus valido equitatu protectos in auxilium duxit, habuitque comitem inter honorarios milites Marcum Antonium Præfecti filium: Aucti

Duces his viribus ſtatuerunt concordi aſſenſu cum impetu irruere in Baſſam, qui ſuas copias extenderat loco, cui Gortini nomen ab antiqua Gortina fortaſsè. Converſæ acies in pugnam audaciſſimè congrediuntur; & qua furenti vi noſtræ in hoſtiles proceſſerint, ex eo credi poteſt, quòd in ipſo primo congreſſu cœperunt Turcæ trepidare, fluctuare, pavidi tentare fugam, & plurimi cadere vulneribus confoſſi. Noſtri alacres hoc ſucceſſu Gildaſii nomen, fortitudinem, & victoriam ab ipſo partam conclamarunt. Sed quia res præclarè geſtæ parant invidiam, dicitur iis vocibus ita acriter exarſiſſe Vincentius in illius odium, ut, reducto equitatu, dum intentior videbatur niti ad pugnam, victoriam corruperit. Pedites præter expectationem equeſtri militia deſtituti illicò dilabuntur: & quà quiſque poterat, ruit præceps in fugam, quæ una victis via ſupererat ad ſalutem. Surdi omnes ad ſuorum Ducum incitamenta, ut redirent, ut integrarent aciem, & victoriam retinerent, neglexerunt hortationes, & imperia; eò quòd tempus non permanendi, ſed fugiendi à clade, & à ſervitute inſtaret. Turcæ tantam intuiti noſtrorum conſternationem, & ſocordiam reſumunt animos, & à tergo celeri curſu premunt, quos confuſio, & pavor inconſidera-

ſideratè occupaverat. Plurimus cæſorum ſanguis non explevit Barbarorum immanitatem; ducti in captivitatem ex trahentium inclementia exorabant remedia mortis compendio; jacebant multi lethaliter transfixi: pauci concitis equis ab imminenti diſcrimine ſe ſubduxerunt. Delphinus Præfecti filius anhelo curſu ſequebatur Gildaſium, & Emum; ſed lapſu equi humi proſtratum eripere nullus potuit à periculo, ne ab acervatim inſequentibus obrueretur. Agnitum armorum nitore, juventæque decentia nobilis eſſe generis, Baſſa apud ſe captivum retinuit. Tandem nox ſuperveniens ferinæ inhumanitati finem dedit: vicerunt, qui victi fuerant; & magna totius fermè exercitus internecione in Meſſaræis campeſtribus cum ſuſpicione perfidæ æmulationis, & invidiæ procurata. Præfectus intempeſta nocte reſiduos à ſtrage recepit; ſuique filii captivitate patientiſſimè indoluit: qui maxima animi afflictatione ſuſtinuit funeſtiſſimum ſuſceptæ expeditionis infortunium.

*Sebenicum à Turcis fruſtrà tentatum.*

PErvenerant ad aures Hibraimi Venetorum facinora in Dalmatia: tot oppida capta, diruta, incenſa, nudata: duces rapti in captivitatem, fuſi exerci-

tus , & omnia in eadem provincia tumultibus , terroribuſque repleta . His igitur in odium , & iram implacabiliter concitatus juſſa ſua maturavit ad Viſirum , ut poneret caſtra apud Sebenicum , toto conatu obſideret , & oppugnaret armis , ac flammis ultricibus . Viſirus regiis mandatis ſumma cum feſtinatione obtemperans, XII. Kal. Septembris ſub conſpectum Sebenici ſuas copias expoſuit , militum ſcilicet viginti quinque millia, & munitionibus erectis, impoſitiſque machinis, urbem arctiſſima premit obſidione. Sed magna cura , & diligentia Fuſculus prævenerat Viſiri opera adverſus Sebenicum; quod, demolita Scardona , firmiſſimo munierat præſidio. Omnes hoſtiles impetus fregit ; irruentes Turcas aggreſſi cives paribus armis; ſed iis fortiori animo vibratis, & contortis repulerunt hoſtem tàm truculenta cæde, ut Techielius Viſirus vigeſimo octavo obſidionis die re infecta, & ipſo antelucano tempore collectis vaſis ad oppidum Derniſium advolarit: ubi recenſitus exercitus dicitur minor dimidio inventus cum occiſis , vulneratis , & ægris pariter computatis.

Op-

*Oppida Dernìſii, & Tininii obtenta.*

FUſculus, defenſo Sebenico, ſtatuit victricibus copiis petere Oppidum ab accolis vocatum Dernis, inter Tininium, Slavis knin, & Cliſſam; ut, eo ſubacto, ſuos in Dalmatia augeret ſucceſsus. Itaque Franciſcus Georgius Dux equeſtris militiæ; & alii notæ virtutis Chiliarchæ, ſeptem peditum millibus, ac equitibus octingentis inſtructi, ipſo imperante, proficiſcuntur in deſtinatam expeditionem: quibus naves per euripos traductæ omni commeatu onuſtæ laturæ erant ſubſidia. Interim plurimæ emerſerunt anguſtiæ, quia Morlachi ſuis vagationibus, rapinarum ingluvie ita per incerta viarum morabantur ſequentes acies, ut non ſemel de reditu fuerit cogitatum. Porrò Fuſculus monitis, & mandatis urgens inceſsum, redegit Morlachos in ordinem, eoſque celeriter juſſit irrumpere in Turcas obſidentes itinera. Aderat cùm robuſtiſſima manu Baſsa Techielius, qui ad repellendos ingruentes validiſſimè ſe oppoſuit; ut propterea intra ipſas munitiones cruenta pugna exarſerit, multis ab utraque parte cadentibus. Noſtri tandem allatis ſubſidiis refecti, denſatis agminibus, audaci conatu rapiuntur in hoſtes; qui magna accepta clade conſternati incli-

narunt in fugam; quam & Baſſa, tolerato diù impetu, etiam arripuit. Hoc uno conflictu perterriti Oppidani, neque ulla ſperantes auxilia, fugato Baſſa, ſpontaneam pacti deditionem in arbitrium Veneti imperatoris conceſſerunt.

Recepto Derniſio, Tininii quoque oppugnationem moliri voluit. Ejus oppidi Arx in extremo collis aſſurgens deſpectat uberem, latamque planitiem duobus irriguam fluviis, ſeptamque montibus, qui Dalmatiam à Boſnia diſterminant. Georgius juſſus à Fuſculo confeſtim parat omnia expeditioni neceſſaria, & cum cæteris ductoribus non deterritus vel ſitu loci, vel interjectæ vallis altitudine delectas copias movet. Tininii è longinquo explorarunt Veneti exercitus acceſſum, & jam proximi ad vim inferendam: quamobrem metu correpti, ne illos vexaret idem fatum, quod paulò ante Derniſios, collectis repentè vaſis, Cettinam per ſaxoſa juga præcipites profugerunt. Georgius proſperæ fortunæ gratulatus, quia nullus neque ab externis munitionibus, neque ab Arcis propugnaculis obſtaret, in oppidum, & Arcem ſecurus penetravit. Occupati ita facili marte Tininii ſpolia fuere multa, & ampliſſima: hoc enim in loco Turcæ ſuum habebant armamentarium, machinarum, & commeatuum refertiſſimum. Rebus omnibus translatis in publica, privataque com-

commoda, exinanitum flammis comburitur, & illius à fundamentis imperatur excidium, ne ampliùs Barbaris hoſpitio eſſet. Sed milites magis ad convectandas prædas, quàm ad perficienda juſſa expediti, inde receſſerunt, quando incendia, nullo glomerante vento, ſuas vires depoſuere. Ex hac incuria contigit, ut tractu modici temporis idem oppidum à Turcis fuerit reparatum; reſtituta, munitaque Arx; impoſita præſidia; & crebris deinceps moleſtiis exagitata Provincia.

### *Cliſſa occupata à Venetis. Turcarum immanitas in Albanenſes.* MDCXLVIII.

UT finem tranſacti anni, ita præſentis initium illuſtravit Fuſculus continuatis victoriis adverſus Turcas. Omnium tamen præclariſſima illa fuit, quam de ſubjugata Cliſſa reportavit: cujus munitiſſimæ Arcis expugnationem cordi ſemper infixam habuit poſt propugnatum Sebenicum: at quoties communicabat ſuis ducibus arcanum, toties plures eorum inveniebat diſſentientes, quòd rem arduam eſſet aggreſſurus.

Cliſsa ſita in ſummo vertice, veteranis cuſtodita militibus, & novo per hos dies aucta præſidio, plurimum negotii faceſsebat diſsuadentibus expeditionem:

at nullum Fuſculo, vel eo potiſſimùm nomine, quòd armis præeſset Sororius Hibraimi nepos, & eidem adeſset vir ferus, ac ferox Barcovichius Chriſtiani nominis juratus hoſtis. Hæ difficultates non deterruere Venetum Imperatorem à propoſito, qui etſi diſtulit, non dimiſit conſilium, cui ſi contigiſset eventus, hic maximæ exiſtimationis futurus erat Reipublicæ; Spalato, & Sebenico certam præſtabat ſecuritatem infeſtiſſimæ Arcis demolitione, tutioreſque in Boſniæ regionem Venetis exercitibus incurſiones. Plenus itaque ſpei xv. kal. Aprilis in triremibus, navibuſque feſtinanter paratis decem armatorum millia, plurimaque impedimenta impoſuit, & Jadera diſcedens, confecto unius diei curſu, Salonam tenuit quinque milliaribus à Cliſsa. Recenſita militum quinque millia juſſit adverſus Cliſsanos procurrere in pugnam; de qua Ducis ſolertia nihil illi præſciverant. Omnium primi Itali, & Epirotæ vi, & armis ſtrenuè decertarunt contra præſtructas moles, excitataſque munitiones extra oppidum: quibus potiti cùm tentaſsent in muros evadere omni machinarum genere, ſaxis, teliſque penè obruti Germanis ſubeundi locum fecerunt: cum quibus etiam acerrimè concertatum fuit. Porrò tandiù ſuſtinuere furentem impetum, do-

donec refocillati qui aberant, & animati qui aderant, unanimiter aggreſſiones repeterent. Tanta utrinque animorum, viriumque contentione prœliatum eſt, ut inter mutuas clades ſæpiùs fluctuaret victoria. Poſtremò accidit præſenti Numinis ope, quòd noſtri primum, & ſecundum murorum ſepimentum obtinuerint, & fortiter repugnantes in arcem retruſerint pavidos, & conſternatos hoſtes. Nuntiatum Techielio Cliſſæ periculum totam fermè Boſniam excivit in auxilium: ſed Fuſculus ejus opis præſcius in advenientem Viſirum obviam mittit Stephanum Sorichium cum Morlachis, quorum is erat anteſignanus: ſacriſque initiatus, & pro religione, ac libertate Venetis addictus cum ſua gente ſumpſerat arma in Barbaros. Vir locorum peritus, & acer in bellis tranſeunti hoſti ſtruit inſidias in abdito convallium receſſu: quem repentino incurſu, inconditiſque vocibus aggreſſus, nihil fraudis opinantem turbat, & profligat quos ducebat auxiliatores: plures in anguſtiis arripuit, & occidit, capitaque interfectorum haſtis infixa oſtentavit obſeſſis, ut deſperato ſubſidio venirent in deditionem. Viſirus à fuga revertitur in campum, diſperſos recolligit, ac verſo itinere novam graviſſimè laborantibus opem ferre molitur: ſed iterùm credula ſpes eum fruſtrata eſt; ab equitatu

circumdatus retrò abire cogitur tumultuariè, & quotquot palantes errabant, expoſitos deſerere internecioni. Subinde præſidiarii indefeſſis eruptionibus trucem pugnam integro die protraxerunt. At cùm diutiùs, quàm pro viribus obſtitiſſent, & nulla affulgeret ſpes ſalutis, fugatis auxiliariis, ac interemptis, quorum reciſa capita oculis objiciebantur; de deditione agentes vitam, & libertatem poſtularunt. Ergo quintodecimo ab oppugnatione die Cliſſa, credita inexpugnabilis, pridie Kal. Aprilis Fuſculi conſtantiæ, & militiæ, & Ducum fortitudini ſuccubuit. Rejectis conditionibus, quas turgido faſtu Barbari proponebant: has illis Fuſculus præſcripſit: Ut ſine armis, & impedimentis exirent oppido: atque duodecim ex Venetis, quos detinebant, captivos redderent; interim, ne qua fraus intercederet, totidem obſides illuſtrioris generis in caſtra mitterent. In his præcipuè decretus erat egreſſus Sangiacho, & primoribus Turcarum immunis. Dum hæc exequuntur, fatalis caſus accenſi ignis in oppido tumultum in Poliſſanis, & Morlachis excitavit, qui, quod acciderat inopinatò, ſtudio factum opinantes, armis furunt crudeliter in exeuntes Cliſſanos, à quibus jam multa damna in corpora, & fortunas acceperant: neque fuſo ſanguine ſaturatum odium in effe-

ratis

ratis quievit: à cædibus ingreſſi oppidum convolarunt ad rapinas, quibus noſtrates immiſti milites ſe involverunt, & computarunt in ſpoliis imbellem quoque ſexum pueros, puellaſque: itaque dum quiſque pulchriores rapere, & ſibi vendicare contendit vi, inter rixantium manus peribat dilaniata præda. Quos raptus, & effrænem libidinem Fuſculus execratus multos ſeveris objurgationibus, & diſtricto ferro coercuit. Tandem compreſſit tumultuantes Morlachos audita vox, quòd occiſus eſſet Barcovichius, quem omnes impensè oderant.

Senatus ad nuntium captæ Cliſſæ effuſus in gaudia publicas decrevit ſupplicationes: & Fuſculo, quem in patriam beneficum appellavit civem, inſignem victoriam gratulatus eſt. Cæterùm, cùm de retinenda, vel demolienda Cliſſa pluribus in Comitiis diſceptatum eſſet: potior obtinuit ſententia illam forè diligentiſſimè cuſtodiendam, ut conſtaret, Rempublicam non mediocris exiſtimationis recepiſſe oppidum. Hoc Senatus conſulto Fuſculus in eminentiori Cliſſæ faſtigio Marcium vexillum erexit, Curatorem declaravit Franciſcum Valerium Trierarcham, & ad armorum adminiſtrationem delegit Comitem Sabinum, fortis, ac præſtantis animi viros. Fama interim deditæ Cliſſæ vicinas gentès pervagata pellexit in Reipublicæ ob-

ſequium, Albanos maximè, in montanis ſupra Vegiam opera Marci Sunæ Antiſtitis Dyrrachini, qui ejus gentis ſeptem millia collegerat, promiſſa quoque Scodræ, Crojæ, & Leſſi deditione, ubi primùm illi Veneta inſignia, & arma ſibi adverſa conſpexiſſent. Turcæ per exploratores ſubodorati quid optaret ea hominum congregata multitudo, magno numero in unum conglobati invadunt parantes defectionem; antequam à Fuſculo adeſſent auxilia, deſtinata Conſtantii Piſauri ductu. Hunc per id tempus vis, & incurſus pluviarum ingens præpedivit, ne ad ea aſpera loca penetraret, & expectantibus opem ſubveniret; quo eventu omnes ferè in hoſtium manus, & carnificinam conceſſerunt. Strage maxima à Barbaris ſævitum eſt, & in viros quidem ſacros edita varia, & immania tormentorum genera.

### *Sorichii Morlachorum ductoris trucidatio.*

REnuntiata Hibraimo Cliſſæ deditione, quo ille irarum æſtu fremebat impotenter, citatis curſoribus imperavit numeroſiſſimas copias, quibus Dervisius Boſniæ Baſſa Spalatum impeteret feſtinata vindicta; & omnia Venetis infeſta redderet. Ad hæc juſſa Baſſa promptiſſi-

ptiſſimus maximum, & fortiſſimum collegit exercitum: & Fuſculus opportunè inſtructus maturè conſtituit occurrere eruptionibus, Dalmatarum, & Morlachorum delectu: hos ducere debuit Sorichius, illos Poſſidaria, qui, Rebenico intercepto, aditum Turcis illàc tranſituris præcluderent. Euntes in expeditionem Morlachi magis latrociniis, quàm bellis aſſueti: ac propterea noſtris plus incommodo, quàm adjumento fuere, illecti diripiendi aviditate per hoſticum vagis excurſibus ferebantur nullo inſidiarum metu. Quamobrem in captos prædarum dulcedine Turcæ è latebris repentino incurſu erumpentes, incautos, & diſperſos oppreſſerunt luctuoſa aggreſſione. Huic aliquot horas reſtitere Poſſidaria, & Sorichius, ſed numero, & vi prævalente hoſte, coguntur à certamine diſcedere. At Sorichius, ut ſuos conterraneos à nece eriperet, in quos Turcæ, tanquam in inviſam gentem, rabidè deſæviebant, reverſus inſtaurat pugnam; ſed illos à periculis abſtrahere nunquam potuit, licèt fortiter dimicaret; tandem eodem fato, cui viſus eſt ſpontè ſe objicere, raptus inter denſiores hoſtium cuneos, vivus capitur, & excruciatus diriſſimis tormentis ad exſaturandam crudelis odii immanitatem, ſuæ vitæ glorioſum finem impoſuit.

Ab-

*Antibarim Fuſculus re infecta aggreditur: Rhizinium occupat.*

GRavis hoc anno peſtilentia per Dalmatiam graſſata eſt, & non modicam incolarum multitudinem funeribus abſumpſit. Provida Senatus cura non minùs provinciam purgavit, quàm Fuſculus ſuis victoriis recreaverit afflictos tabe mœrentium animos. Qui ne cunctando tempora bellandi produceret, & alias ſibi rei benè gerendæ occaſiones diſtuliſſe videretur, conſcendit naves, & contra Antibarim proficiſcitur, quod oppidum ad oram ſinus Adriaci, non tàm mari, quàm terra oppugnandum duxerat, experturus quemcunque caſum fortuna daret. Terreſtri exercitui mille adjungit pedites ex Scardo, quem incolæ Montem nigrum vocant, in finibus Albaniæ. Gens, quæ à Turcica ſervitute ad mite Venetæ Reipublicæ dominium lubentiſſimè tranſibat. Hoc fultus ſubſidio Antibarim adoritur magno impetu: porrò Turcæ fortiſſimè propugnantes reddunt conatus irritos, & funeſtos. Quamobrem relicta Antibari, Butuam ſolvit, ubi aliquot dies moratus in expectatione Albanorum, Aſcrivium petiit inclinato animo ad Rhizinii expugnationem. Caſtrum in alto cacumine poſitum, aditum præſtabat arduum,

duum, & difficilem: ab Aga inſuper Mehemeto notæ fortitudinis milite cuſtoditum omnes poterat ſpernere aggreſſiones. At nihil fortibus viris invium; quare ad expeditionem eligit acres, & impigros duces, Poſſidariam, & Crutam, conſilio, ac robore præſtantes. Cruta præmiſſus cum delecto ſuorum agmine, & cum Albanis, qui opportunè advenerant, munitionem à montanis Caſtrum-novum appellatam, intrepidè invadit: quæ viam occludebat ad Rhizinium, in demolientes munimenta ſuperveniens Aga cum feroci Turcarum globo involat, pugnamque committit acerrimam, obſtantemque aciem obterit, atque adeò confecta cæde furere cœpit in deterritos, ut noſtris extremum excidium immineret, niſi ſubita dilapſi fuga ſibi ſalutem quæſiiſſent. Cruta ſolus in Campo inſtar omnium dimicabat obfirmato animo mortem potiùs oppetere, quàm turpiter cedere: itaque multitudine hoſtium, non virtute victus gloriosè occubuit. Eo quoque tempore à mari excuſſa tormenta, nihil, aut parum profecere: contrà, quæ obſeſſi explodebant ſubjectas naves infeſtabant. Tandem decretum fuit murales machinas deducere, & in collium cacuminibus locare: traductæ ſummo labore per devia, & aſpera itinera: atque à libratoribus adverſus oppidum directæ repen-

tina

tina ingentium pilarum diſploſione omnia terrore, ac metu complerunt: propugnatores in muris ægrè conſiſtebant: neque in privatis domibus fruebantur ſecuritate concluſi. Acceſſit ad augendam obſeſſorum perniciem Marcus Antonius Otthobonus cum ſua triremi, & armatis myoparonibus, qui juſſu Fuſculi Rhizonicum ſinum ingreſſus plures in ejus ora conſtructas ædes ſuccendit. Quibus calamitatibus preſſi Rhizunitæ, mulierum quoque ejulatu, gemituque imbellium perturbati de deditione inierunt conſilia. Adiere primores oppidani Fuſculum bona fide, & conditionibus pro ejuſdem arbitrio captis, vitæ, & viæ, quam vellent carpere cum ſuis ſarcinulis impetrarunt indemnitatem. Hoc proſpero ſucceſſu Venetus imperator occupavit Rhizinium, ſuas cumulavit victorias, & miſſo nuntio inopina gaudia attulit Senatui. Albanis receptum oppidum tradidit, & optimè munitum; ut loci vicini opportunitate ſuum odium in Turcas explerent direptionibus, incendiis, cædibus, prædantes, & vaſtantes omnia in circuitu, quæ barbaræ nationi ſubeſſent: erga Rempublicam ſervata fide, & obedientia. Interim ſe circumagebat annus ab inchoato bello tertius; & Senatus maximè optabat celerem Melitenſium triremium cum Pontificis velificationem in Orientem,

tem, ac ſubinde Joannis Juſtiniani Equitis Oratoris ſui in Aula Romana urgebat operam. Ab eadem Legatione in patriam reduci Aloyſio Contareno, qui nunc ad Reipublicæ clavum feliciter ſedet, in ejus Succeſſoris obſequia, & munera ab epiſtolis, & à libellis tranſivit ille, qui modò cum veteribus Reipublicæ Venetæ rebus recentes conjungens in breviarium colligit. Juſtinianus, donec Pontificiæ triremes inſtruerentur, ut impleret mandata Senatus, quærebat inter ſuos, quem Melitam expediret ad evocanda ejus Inſulæ auxilia; ſed cæteris promptiorem habuit illum, qui licet bellici muneris particeps eſſe non poterat, ſacris addictus, cupiebat tamen ſuæ patriæ amans in aliquam curarum publicarum partem venire. Itaque nulla longæ navigationis cogitatione deterritus, neque intuto pavidus itinere; quia Punici myoparones infeſtabant maria, & Gallica navigia (nondùm ſedatis Neapolitanis tumultibus) Tyrrhenum tenebant obſeſſum; ſubitæ profectioni ſe accingit. Pridie kal. Maji Roma diſcedens Neapolim citatis equis advolavit, & conducticia celoce per ventorum, & æſtus arbitria ſextodecimo Kalend. Junii Melitam appulit. Coram Magno Equitum Magiſtro cauſam ſui acceſſus expoſuit, & munus ſibi demandatum felici eventu perfecit. Quibus in-

intra quatuor dies ex voto peractis, cum claſſe illicò adornata in ejus Prætoria exceptus Taurominam venit; quò cum Pontificiæ triremes ex condicto non acceſſiſſent, Melitenſes ſuum iter in Cretam maturarunt: ille Meſſana digreſſus, ſulcato mari Tyberim fluvium ſubit, ac ſe Romæ reſtituit ad Oratorem, à quo cognovit præſtitæ ſuæ ſolertiæ apud Senatum in ſecretis Tabulariis extare monumenta.

Per idem tempus adhuc in Romana Curia degebat, cùm alteram creditæ ſibi procurationis exhibuit ſedulitatem teſtibus, ſcriptiſque probatam; in ſubſidium pugnantis Reipublicæ. Non eſt quòd multa loquatur: nemo ignorat, quàm ingentem auri vim duo Purpurati Principes in ſumptus bellicos erogarint: quàm abundè effuſo proprio cenſu eorum Apes Publicis neceſſitatibus mellificarint. Tàm largam munificentiam perpendens Senatus, & ad alia ferenda auxilia promptiora ſtudia, iiſdem ſua ſponte cenſuit eam referre gratiam, quæ ſumma, quin etiam in exiſtimatione apud Principes eſſe ſolet; ut in aureum Reipublicæ librum referrentur cum omnibus ex eadem Gente; ne unquam Venetorum grati animi memoria apud poſteros interiret.

Sed nec ſilentio prætereundum eſt, ex hac animorum viciſſitudine maximum ac-

acceſſiſſe incrementum gloriæ ejuſdem familiæ, ſplendidiſſimis conjugiis, & ſumma ſacri Purpurati Ordinis dignitate peculiari modo collata uni ex nepotibus majori, apud quem hujus Operis auctor munus obivit à ſecretis; eoque ſex integros annos, & quod excedit, abſoluto, hoc gratæ benevolentiæ teſtimonium reportavit: inter Baſilicæ Patavinæ Canonicos aſcriptum fuiſſe.

*Varii rerum maritimarum eventus. Joannis Baptiſtæ Grimani ad Inſulam Pſyram naufragi mors.*

JOannes Capellius ejus claſſis imperator, quæ navium numero, militumque delectu omnium maxima, ex iis, quas ab urbe dimiſit Reſpublica, finem præſenti bello pollicebatur; effœta ſenectute confectus, implicituſque in agendo diſcordibus conſiliis obtinuit ab Senatu veniam ſui reditus in patriam. Reduci ſufficitur Joannes Baptiſta Grimanus ampliſſimo Marcii Procuratoris gradu ornatus, qui jam rei navali præpoſitus ſtatim ob collatum munus aſſidua cura incubuit, ut claſſis in portu non amplius marceſceret, & otio milites diffluerent. Itaque Ægæum emenſus excubantibus quatuordecim armatis navigiis ad arces Dardanellas Jacobi Ripæ vigilantia, hoc unum habuit ſemper in votis, ne ab illis

pidum præſtabat: Candiam regreſſus iterùm ſtatuit moliri, cunctaque tentare, ut majori vi Helleſpontiaci ponti oſtium Barbaris occluderetur. Reparata itaque, ac munita claſſe, quæ aucta navibus vigintiſeptem in Cea inſula luſtranda erat, & inde Pſyram deducenda, tertio kal. Martii è portu ſolvit; præpropero nimis conſilio, quod in pugnandi cupidiſſimo imminentis fati præſagium fuit. Incœptam navigationem circumfuſis repentè nubibus, ventorumque concurſu exorta procella, & denſantibus ſe tenebris, mare, cœlumque horrendo, ac miſerando ſpectaculo vexarunt; integra nocte quaſi turbine circumactus Pſyram tandem pervenit: minima quoque claſſis pars eò appulit: ſeptemdecim triremes, totidem naves, & duæ quinqueremes, adeò quaſſatæ, ac laceræ, veluti à prælio victæ receſſiſſent. Porrò feſſis, neque in portu ſecura quies: excitatur denuò irati Africi rabies, qua vehementiùs ſæviente, reducta navigia eadem pariter involvit ruina: concuſſa, & littoribus illiſa furenti impetu luctuoſum in omne tempus fecere naufragium XVI. kalend. Aprilis, extincto Grimano, qui divulſus à cæteris cum ſua quinqueremi in arenam impegit: cujus repertum cadaver ex lurido, deformique aſpectu vix agnitum claſſiarii Duces uberibus lacrymis extulerunt, complorantes miſerandum

funus

funus præſtantiſſimi viri, qui nihil habuit æquè in votis, quàm generoſis auſis, avitæ gloriæ æmulus, de Republica, & Patria benemereri.

Nuntius de naufragio, deque acerbo Grimani interitu Venetias allatus dolore maximo univerſam Civitatem afflixit: & Senatum in anxias curas deduxit, valdè ancipitem, quem præficeret Claſſis imperio. Quoniam verò abjicienda erat omnis procraſtinatio, virtuti, ac famæ ſuffragatus Aloyſii Mocenici Secundi cognomine, tunc Candiæ adverſus inſultantes Turcas ſtrenui propugnatoris, ipſum in Grimani locum, & Procuratoriam dignitatem conſtituit. Hoc interim ſpatio incolumes à Pſyrenſi jactura reparata claſſe, ſuppletaque Creticis, Corcyreiſque triremibus, quas octo numero Laurentius Marcellus adduxerat, iterùm Helleſponticam expeditionem cogitarunt Georgii Mauroceni auſpiciis; dum verò ſe parant navigationi, nuntiatur Turcica claſſis egreſſa intento curſu Cydoniam petere; nihilominùs in paratis priſtino vividi ſpiritus impetu revireſcente unus omnium conſenſus fuit fugientem perſequi, & eam in Cydonio portu concludere. Sed huic conſilio faventior fortuna affuit: ex fuga tres Punicæ triremes captæ ſunt: & ne ulteriùs progrederetur Mocenicus claſſiarios ad ſe revocat; quoniam per

eos

eos dies Huſſainus Baſſa totum ſe obſtinato animo ad Candiæ oppugnationem converterat.

*Aloyſius Mocenicus Grimano naufrago ſuffectus.*
*Candiæ oppugnatio.*
*Hibraimi Turcarum Regis interfectio.*

HUſſainus poſt Meſſaræam cladem agro Cretico potitus libero excurſu quaqua verſum exploratum dimittebat, qui ſibi opportuna loca notarent ad Candiæ oppugnationem inſtituendam. Igitur ab ea parte, quæ oriente ſole Sudæ ſinum, & ejus oſtium reſpicit, kal. Maiis cùm ſua caſtra diſpoſuiſſet, & ſuper egeſtos tumulos tormenta locaſſet, cœpit multa globorum grandine concutere portum, eo conſilio, ut navigiis in ſtatione moleſtus, adeuntibus incuſſo timore præcluderet ingreſſum. Maurocenus nullo in diſcrimine ſui diſſimilis in hoſtiles operas irrumpens, turbavit Baſſę machinamenta Joannis Uvertii ingenio, qui tum omnium mœrore occiſus periit; cujus viri in militari architectonica ſingularis maxima fuit jactura. Subinde Nonis Juniis nuntium accepit de collato honore, & cura totius Claſſis adminiſtrandæ ſibi ab Senatu demandata, cum Antonii Lippomani electione ad Inſulæ Præfecturam: nullam intereà omi-

pugnatio, & defenſio. Noverant tartarei inventores actis cuniculis vel hoſtem appetere, vel ex adverſo molientibus occurrere; & in imis cryptis furialibus odiis digladiari; per occultas, & obliquas vias plures mortes quærere; propugnacula, terreaque munimenta, in ſuffoſſis cavernis incluſo igne, qui horrendo ſtrepitu exhalaret, à fundamentis convulſa proſternere, cunctaque obvia flammis, & fummo involvere cum occiſorum corporibus laceris, ac ſemiuſtis. In propugnatione Martinengii propugnaculi, quod eo diſceptandi genere ſæpè à Turcis depreſſum fuit, & à noſtris reſtauratum, Joannis Aloyſii Emi intrepida vis enituit, donec funeſtus præſtantiſſimi viri caſus contigit. Obierat anteà Vincentius à Marra plumbea glande interemptus; dum rimatur murorum loricas, & circitorum vias. Hujus nex indeplorata ob acerbam Meſſaræi conflictus recordationem; onus, quod ille in eo parùm probatus gerebat, in Gildaſium tranſtulit militari prudentia, & multarum rerum uſu conſpicuum. Sub hoc duce noſtris crevit fiducia, hoſtibus formido; quorum impetus non diu, non noctu intermiſſi, fuere viriliter, fortiterque compreſſi. Interim in labentis anni curriculo quædam affulſit proximæ tranquillitatis ſpes, diſſidentibus invicem Conſtantinopoli Prætorianis mili-

tibus mutuis altercationibus. Oderant alii Regis inſcitiam, & crudelitatem: alii habebant exoſam Achmetis primi Viſiri ſeveritatem, & avaritiam, cùm de mutanda militia, deque pendendis ſtipendiis inſolita cogitaſſet; ideò furenti rabie frementes Viſirum de medio tollunt: Hibraimo, extrema minitanti ſupplicia interfectoribus, nervo injecto gulam frangunt, pręfocantque Sulthanam matrem: his patratis necibus ſiſtunt in throno Mahumetum ſeptennem, ejus nominis quartum, ſtrangulati filium, & in Primum Viſirum Turcarum ſatrapæ, & Baſſæ in Aula, quam Divanum appellant, convenientes, aſſumunt Aſcrepium, hominem octogenarium, inveteratæ feritatis notiſſimum.

*Geſta Conſtantinopoli adverſus Venetum Legatum.*

MDCXLIX.

SUperantius Legatus ex occaſione publici tumultus nondùm ſedati, ratus proſequi poſſe cum electo Viſiro pacificationis negotia (quæ cum vivente Achmete inſtituerat) innixus prudentiæ, ac dexteritati Joannis Baptiſtæ Ballarini, qui per eos dies miſſus ab Senatu, cujus erat à ſecretis, Conſtantinopolim venerat: acceſſit ad Aſcrepium, cum Grillo linguarum interprete, exponendo, quàm

quàm prona eſſet Reſpublica ad inſtaurandam honeſtis conditionibus, quæ ſua jura ſarta, tectaque cuſtodirent, illam concordiam, & amicitiam, quam cum Hibraimi anteceſſoribus intemerata fide coluit. Ad hæc Barbarus, non alia ſancienda pacta, dixit, niſi ea quæ ab ipſo præſcripta ad Senatum afferret Olacus nuntius, quem ille ſuis literis dimiſſum ſtatim comitaretur, & revertentem repræſentaret incolumem. Olacus ad nutum perfidi hominis Venetias profectus honorificè excipitur: adducendum in Curiam tota confluit civitas, ut videret, & curioſa exquireret, quid novi apportaret. Coram Patribus quas attulerat literas explicuit, & quæ continebant, ſcilicet, ſolidam Divani mentem eſſe, ut Reſpublica ſpontè ab Inſula Creta demigraret; de pace, & de amicitia cum Rege fruſtrà, & in ſui perniciem tempus terebat; ergo effugeret cum potentiſſimo hoſte bellum, qui, ea non tradita, nunquam erat quieturus. Huic iniquæ petitioni reſponſum fuit, Rempublicam omnem operam, omneſque vires terra, marique in ſuis rebus tuendis, & maximè in retinenda Inſula eſſe collaturam: non vereri minas eorum, qui pro arbitrio violant fœdera, & diſſolvunt amicitias: Deum habere injuriarum vindicem, & juſtæ cauſę patronum. Abiret itaque, & hæc renuntiaret Divano. Cuſtoditus exceſſit, ne aliquid adverſi ei

contingeret, fremente populo; & navem conſcendit, & ubique locorum tutus, ſexto kal. Maji Conſtantinopolim pervenit. Ubi infame mancipium ad aures Viſiri, & Baſſarum multa contraria his, quæ audierat, temerè, petulanterque effutivit. Quam ob cauſam tanta fuit indignatio Aſcrepii, animo, vultuque erumpens; ut in conſpectu ſuo conſiſtentes Superantium, Ballarinum, & Grillum, gravibus contumeliis onerarit, ac juſſerit morti addictos in turribus Euxinis aſſervari. Suam interim immanitatem commento hoc prætexebat, Ballarinum multo auro tentaſſe corrumpere non paucos Aulæ proceres, ut in pacem conſentirent quibuſcumque conditionibus. Sed tandem Deo placuit Aſcrepii fraudes detegere, & ejus atrociſſima ſcelera non ampliùs ire impunita. Dejectus è gradu, & privatus vita ſuæ efferatæ inhumanitatis in Grillum crudeliter necatum pœnas dedit. Succeſſit in Viſiratum Amurathes Baſſa mitioris ingenii, qui ad preces Gallici Oratoris in carceribus detentos libertati reſtituit: atque de ineunda pace utrique genti neceſſaria, effari veritus eſt, quæ optabat, dum Prætorianæ cohortes, licèt multis in rebus adhuc inter ſe diſcreparent, tamen in hanc unam conveniebant; proſequendum eſſe bellum, & ſubjugan-

dam

dam Cretam, ne hac expeditione intermiſſa fieret impuberi Regi detrimentum: in Divano idem ſuſceptum conſilium; quia cùm foris ſunt arma, domi regnat concordia, & propterea adornatur ampliſſima claſſis, proximis Kalendis Majis educenda in Cretam.

*Navalis victoria de Turcis Phocaæ portu.*

CUm nulla ob interfectum Hibraimum, aut ob militares tumultus, pacis ſpes refulgeret; imò potiùs metuendi eſſent majores armorum turbines; ſtabat ad arces Seſtum, & Abydum Jacobus Ripa duodecim roſtratarum navium Præfectus, ut hoſtilem claſſem vel intercluderet, vel oppugnaret. Porrò dum vigilat in expectatione aggrediendi hoſtes proximos ad legreſſum, fama retulit ab Helleſponto illos noctu erupiſſe, radentes Græciæ littora. Quo monitu illicò perſequitur fugientes, quorum à tergo inſtantes Bertuccius Ciuranus, & Hieronymus Battaſea, nonnullas eorum puppes atroci glandium tempeſtate verberarunt: expoſitos majori periculo ſubduxit ſubitus maris æſtus, qui noſtris moderandi naves arbitrium ademit. Illos, qui anxia trepidatione quærebant, quam ſtationem tenerent, Phocææ urbis, hodie

Focchie, portus recepit. In hoc ſe tutos credidere: ſed Ripa aliquot dierum indagine ſcrutatus Ægæum, tandem ut reperit quò loci manerent, eòdem celeri curſu advectus, habita conſultatione ſtatuit in ipſo portu eos oppugnare, promittens navigiis pretio conductis, quæ conflictum detrectabant, ſe damna compenſaturum. Cùm igitur omnibus eadem eſſet pugnandi cupido in hoſtium conſpectum venerunt promptis animis ad concertationem. Irridebant Turcæ Ripæ fiduciam; qui cum paucis auderet adoriri centum navigia decem millibus inſtructa propugnatoribus: habebant duas, & ſeptuaginta triremes, undecim roſtratas naves cum quinqueremibus decem. Numero non deterritus, quem ſola animorum fortitudo præponderabat, in portum, cujus oſtium hoſtes præcluſerant, audacter penetravit. Una ex Turcicis quinqueremibus repentè adverſa in Scotam navim impetum fecit adeò vehementem, ut certo eſſet in diſcrimine, niſi navarchi virtus, & Ripæ accurrentis ad opem celeritas, opprimentem depreſſiſſet, undique à majoribus tormentis perforatam; quo facto Baſſa, cui Voimeghemet nomen, iracundus ſe totum convertit in ipſum Ripam, excitando ſuos, ne dubitarent illius navim conſcendere. Utrinque fortiſſimè conſeritur manus; hoſtis tandiù apparuit ſuperior, donec ſupervenien-

niente Ciurano, æquata dimicatione, & facto in prætoriam impetu, plurimis partim jugulatis, partim in mare præcipitatis Baſſa in ſcapham ſe conjecit aufugiens vulneratus. In ipſis quoque portus anguſtiis magnum commiſſum eſt prælium, cùm ſuis quiſque vellet opem ferre; ſed quantò propinquioribus navibus cominùs pugnandi dabatur poteſtas, tantò Veneti ſuperiores in hoſticas furebant ferro, & flammis. Hæc inter in univerſa claſſe diſcurrens fama occiſi Baſſæ, tantam confuſionem excitavit, & conſternationem, ut fuga in littora, vicinaſque rupes, & ſpecus amandaret, quos caſus ab internecione vindicarat. Nox tandem pugnam diremit igni illuminata, qui per claſſem vagatus totam non abſumpſit recedènte Ripa, quem dubium inceſſit, ne, combuſtis retinaculis, impellens ventus incendium ſuas naves corriperet. E portu unum extrahit navigium, eidem traditur triremis ducta à captivis, quorum ſexcenti libertati donantur, quinqueremis una in Franciſci Mauroceni poteſtatem venit; ſeptem Turcarum millia deſiderata dicuntur: plurima fuit præda inter navarchos, & milites continuo triduo diviſa. Ceſſit Ripæ hæc victoria tàm modica noſtrorum jactura, ut divinitùs contigiſſe fatendum ſit. Turcæ, qui fugiendò

vitæ diſcrimina evaſerant, obſervato Venetorum receſſu, redeunt in portum, in quo cùm vidiſſent è claſſe, quam in fumum, & cinerem verſam putabant, triremes non paucas à flammis intactas, alacres accingunt ſe ad illas reſarciendas: & cum refectis, inſtructiſque remigibus, commeatuque paſſis velis Cydoniam pervehuntur. In hac ſtatione digreſſi à Phocæo congreſſu manſerunt quandiù opus fuit diligentiæ, & laboris adornandæ claſſi: quę tandem ab eodem Baſſa, qui dicebatur periiſſe, iterùm educta in altum, cum navi inuſitatæ magnitudinis decimo quarto kal. Aprilis ante Candiam conſiſtens pugnæ ſignum dedit, ac ſi dimicando, vellet damna rependere, quæ pridem à Ripa acceperat: propterea in urbem ferè ſexcenta ex omnibus machinis miſſilia jaculatus eſt. Noſtri prope littus decem navibus tantùm, ac triginta triremibus inſtructi, in eo ſtatu non detrectarunt provocationem, è majoribus tormentis excutiunt magni ponderis pilas, quibus graviter ipſemet Baſſa perculſus, ſubito receſsu claſſem longiùs ſubduxit. Attamen ne victus videretur abiiſſe, prænavigata Dia, Creticam oram legens Palæocaſtrum occupat, vacuum præſidiariis, qui Candiam in ſupplementum commigrarant. Denique per eos dies opportuniſſimè contigit Jacobi Ripæ reditus,

ditus, qui Venetias profectus, nuntius ſuæ victoriæ ingenti omnium ordinum hilaritate aureo torque, & equeſtri titulo decoratus ab Senatu fuit, & in Helleſpontiacam expeditionem rursùs dimiſſus cum ſuis navibus, & quinqueremibus ſex. In ſuſcepta navigatione obviam habuit Turcicam claſſem adhuc Creticum mare percurrentem, quam idem Baſſa ductabat. Ripa ea conſpecta juſſit quinqueremes remulco navium ſolutas retrocedere, & cum iiſdem vincere aſſuetus proceſſit in hoſtem, pugnam depoſcentem, qui ſpem victoriæ conceperat, obſervato quinqueremium receſſu. At de repente horrenda tormentorum ejaculatione exceptus cogitur proras obvertere, & quærere effugium totius claſſis conſternatione. Ita denuò de eodem Baſſa Ripa triumphat, & uno capto navigio feſtinanter trajecit in Helleſpontum; dum ille confuſus, fugatuſque Cydoniam repetiit. Cæterùm pertinaci odio, & rabie inflammatus, ſublato Ripæ obice, intra paucos dies reductam, reparatamque claſſem traduxit in Amphimalum ſinum, & in Sudam omnes ſuas vires maritimas, ac terreſtres effudit. Qui arci præſidebat Petrus Diedus ad primas impreſſiones vigilans brevi diſſipatos, & oppreſſos inſani hominis conatus vidit, dum inter crebros fulminantium bombardarum ictus

ille ab uno è puppi in mare præcipitatus ſubmergitur. Turcæ Baſſæ ſui fato magis irritati, mortuo veluti parentaturi Candiæ excidio, ad Huſſainum, tunc obſidionales præteriti anni acceſſus renovantem, promptis agminibus accurrunt.

*Candia iterùm oppugnata.*
MDCL.

HÆc altera Candiæ urbis obſidio ab Huſſaino Baſſa inſtaurata valdè ſolicitum habuit Mocenicum: nullo tamen metu correptus confirmavit pavidos, & obſidentis conatus eluſit, retuditque. Una ferè ſemper diu, noctuque fuit dimicandi ratio, plùs igni, quàm ferro: & plurima ſubterraneis operibus tentamenta. Inter munitiora loca, in quibus à noſtris vehementiùs dimicari poterat: & ab urbe procul ſubmoveri hoſtis, extabat propugnaculum Martinengum dictum, cujus oppugnatio hoc anno gravior Mocenici conſtantiam, militumque fortitudinem exercuit. Quotidie certabatur crebris è machinis jaculationibus, omniſque generis miſſilibus, ſagittis, ſaxis, ignibuſque arte elaboratis, perque dies, ac noctes creberrimis irruptionibus. Turcæ aliquando audaciùs progreſſi per tranſverſos aggeres in propugnaculi fundamentis hoc egerunt, ut ſulphureo pulveri, quem in excavatis pu-

puteis abundè congeſſerant, ignis ſenſim admotus, dum ſpiraculum quæreret, ſuperimpoſitam molem violento impetu in partes disjiceret, faceretque aditum aggreſſoribus ad irrumpendum. Tandiù moliti ſunt opus, ut per ruinas evadentes in ſummum ſua ibi extulerint vexilla ululantes, & alacres, quòd propugnaculum ſuperaſſent. Verùm hæc eorum lætitia momento diffluxit: quando noſtri corporibus, animiſque innixi illos ingenti jactura repulerunt in ima; convulſerunt vexilla: & quæ ab ignis impetu fuerunt diſrupta ſumma celeritate repararunt. Variis inde congreſſibus, mutuiſque velitationibus gens utraque ſatagebat hoſtiles impedire conatus, diſturbare opera, adoriri caſtra, actiſque cuniculis ſe invicem in ſublime rapere, diſcerpere, & procelloſa ſaxorum ruina obruere. Idcircò non modica utrinque clades; quare cùm Huſſainus pluribus de ſuis interfectis nihil in oppugnatione proficeret, ubique præſente, ac obluctante Mocenico: & cogitaret meliorem anni partem ad militaria agenda præterire, atque autumnales impendere pluvias obſidentibus importunas, decrevit movere caſtra, retrahere impedimenta, & duobus circiter paſſuum millibus ab urbe ſua ſtativa facere in colle, vulgò Ambruſcio, quem munimentis, tentoriis, vallo, aggeribuſque inſtar oppidi circumdatum

Enandiam appellavit: noſtri Candiam novam dixere.

Hic Baſſæ inopinatus receſſus Turcicæ militiæ ſuſpectus fuit occultæ cum Veneto Imperatore amicitiæ; eaque opinio tum magis invaluit, cùm literæ inter utrumque commearent; ut propterea de affectato Regno Conſtantinopolim delatæ ſint criminationes. Sed perperàm: quia ſcriptæ ab Huſſaino oſtentabant præpotentis ſui Regis vim; minabantur pericula, & ſtrages, niſi Candiam ultrò traderet: continebant, ſi morem gereret, magnifica promiſſa: præter unam Candiam, reliqua totius Inſulæ oppida ceſſura in Reipublicæ liberam poteſtatem cum nobilium captivorum donatione. Et Mocenicus, qui optimè noverat perfidi hominis fraudes, ſuis reſponſis exaggerabat violati fœderis turpitudinem, ac præſentis belli injuriam: obteſtabatur, Deo propitio, nunquam Reipublicæ Venetæ vires defuturas ad obtundendam Barbaræ gentis ſuperbiam: nunquam civibus fidem ſibi, & in caſtris merentibus conſtantiam pro Religione, & Patria confligendi cum teterrimo hoſte ad extremum uſque halitum. Hæc reſcripſit Mocenicus; & hæc non minùs ipſe, quàm cæteri Duces rebus fortiſſimè geſtis comprobarunt.

Mi-

*Maritima expeditio.*
*Intercepta Cydoniæ ſubſidia.*

NUntiarat fama, in ſinu Epidauri Limeræ plurima reperiri belli ſubſidia, quæ brevi erant tranſportanda Cydoniam; Mocenicus à terreſtribus ad maritima converſus facinora, mandat Aloyſio Leonardo nepoti ſuo Claſſis Curatori, ut omni ſublata mora illùc adnavigaret, & improviſo acceſſu ea impediret, & caperet. Huic mandato indulſere venti, & ille octo ſelectis triremibus, duabus quinqueremibus, tribuſque navigiis, hoſtibus inopinatò apparuit ad inſulæ portum; ſed cùm arceretur ingreſſu ab Arce, ex qua tela innumera in ſubeuntes quinqueremes jaculabantur præſidiarii: intrepidus tamen, & ingenio promptus, pontem abrumpit, qui continenti jungebat inſulam: quo interciſo, & externi auxilii interdicto acceſſu, tutiorem ſibi aperuit aditum, contràque obſiſtentes in arce omnes bellicas machinas admovit. Illi cominùs experti venientium pilarum ictus, & opis, fugæque ſpe deſtituti nihil ampliùs ab arce tentarunt, veriti, ne ea expugnata à victoribus miſerè trucidarentur. Hac trepidatione ceſſerunt Venetis incruentum triumphum de navigiis, quæ Cydoniam erant allatura ſuppetias.

Ca-

*Caſtra Theodori, & Turluru recepta, & diruta.*

AB Epidauro Limeræ deflexit proras ad Ciſamum oppidum in ora Cydoniæ littorali, in quo Turcæ multa congeſſerant ad alendum bellum neceſſaria: at nullo eventu tentatum fuit, quia fortuna ad præclariora geſta evocabat Aloyſium. Igitur ab irrita Ciſami oppugnatione conſilium capit adoriendi Theodori caſtri, licèt aliquibus ejus aggreſſio difficillima videbatur. Quarto idus Julii primo diluculo ad caſtri littus inobſervato appulſu venit, expoſuitque perexiguam bellatorum catervam, quæ admotis ſcalis oſtentaret moliri aſcenſum, & irruptionem. Hoc ille aſtu occupatos habuit præſidiarios; atque interim majori vi in alterum caſtrum Turluru munitiſſimum inopinatam dedit impreſſionem: & ſic utrumque expugnavit. Hoc tamen non exiguo labore ob ſemel, & iterùm repulſos Epirotas: quos intrepidè ſuſtinuit, & reduxit in aciem cum honoraria, & conducta militum manu ſuperans interruptos aſcenſus, & caſtri oſtium, affixo pyloclaſtro, refregit, & aditum recluſit ſuis, qui catervatim ingreſſi, Turcis nil hujuſmodi opinantibus, quos obvios, & reluctantes habuere, occiderunt, præter Caſtri

præ-

præfectum, & alios ad remigium deſtinatos. Capto Turluru, in cujus expugnatione Petrus Trambachinus triremis Patavinæ trierarchus magno audentis animi robore depugnavit: tormenta in eo reperta, ex adverſo diſpoſita in Theodoram munitionem, & diſploſa damno, ac metu maximo ejuſdem propugnatores affecerunt; qui cùm diutiùs nequirent ſuſtinere validos ictus, ac timerent ſibi necem, & captivitatem, exorata corporum incolumitate, ſe dedidere; & Cydoniam abire permiſſi ſunt, ut referrent reducta caſtra in Venetorum poteſtatem. Mocenicus Imperator eo nuntio lætus conſenſa prætoria venit gratulatum nepoti, ducibus, militibuſque de rei fortiter geſtæ magnitudine; & decrevit retinenda, ac munienda Caſtra, collata cura Comiti Pompejo Strazzoldo. Subinde mutato in melius conſilio, juſſit omnia bellica impedimenta detrahi, ac utrumque caſtrum ſubdito igne, ſuffoſſiſque cuniculis funditùs everti; ut quicunque receptus hoſtibus capta repoſcere volentibus fieret inutilis, & Venetæ claſſis nulla defenſionis neceſſitate aſtrictæ promptior progreſſus ad Turcicam propulſandam, quæ ferebatur potentiſſima in Ægæum deſcenſura.

Ve-

## *Venetæ Claſſis conflictus cum Turcica.* MDCLI.

MOcenicus rerum maritimarum Dux, delegata provincia tuendæ Candiæ Georgio Mauroceno Inſulæ Præfecto, quarto nonas Julii claſſem conſcendit inſtructam navibus octo, & viginti, triginta tribus triremibus, quinqueremibus ſex, celerique curſu Cytheram adnavigat. Audierat, Turcicam in Ægæum traductam, navium numero, militumque copia præpotentem: recenſebat triremes quinquaginta tres, totidem navigia cum ſenis quinqueremibus: ac tàm valido bellantium, & bellicorum inſtrumentorum apparatu, ut quiſque crederet, extremam univerſæ Inſulæ inſtare perniciem. Tot viribus metuenda Theraſiam pervenit, cujus appulſus monitus Mocenicus Cythera digreditur obvìam è longinquo conſpectæ: & pugnandi ardore concitatus, dum raptim in illam fertur, reflavit Aquilo, & noctis interventus currenti obfuit. Attamen inter obortas tenebras hoſtiles naves acriter vexavit Hieronymus Battalea, fugientes inſectatus cum ſuis patricii ſanguinis commilitonibus: & ictu fulmineæ glandis percuſſit Mehemetum Natoliæ Baſſam, qui Cydoniam ibat Huſſaini ſucceſſor. Redeunte die Turcica ſinuata fron-

fronte procedens Venetæ adverſa conſtitit, quaſi parata certamini: Mocenicus, totus compoſitus ad excipiendam provocationem furenter invehitur in Baſſam, & utrumque cornu gravi pilarum grandine percellit, ſubvertit triremium ordines, & hoſtem cogit ſeſe repentè ex acie proripere. Luce poſtera iterùm in acie viſus eſt, quaſi vellet præteritæ fugæ abolere notam, & explicata claſſe Venetos inclamans offerebat ſe prælio. Thomas, & Lazarus Mocenici barbaræ petulantiæ cum ſuis triremibus ad pugnam diſpoſitis fuiſſent ultores, niſi Imperator dubius eventi, ſi tota claſſis eos circumveniret, miſſa liburnica utrumque revocaſſet. Quos cùm Baſſa vidiſſet proras avertere credidit converſos in fugam, quare ejus intercludendæ cupidus citò perſequitur remigio ſpe victoriæ, quia ab auxiliaribus longè diſtabant. Illi pares virtute, & conſtantia in perſequentem obverſi ſtrenuam exhibuere propugnationem, donec accedente in auxilium Franciſco Mauroceno cum quinqueremibus, quas regebat, unà cum ſummi Ducis Nepote, & Laurentio Baduario atrociori dimicatione conflictus increſceret in aliquot horas obſtinatus. Quievit tandem, ac pro Venetis ſtetit victoria, licèt funeſta ob interitum Thomæ Mocenici: ſed hoſtium cædes tanta fuit, ut ritè expiarit fortiſ-
ſimi

ſimi viri necem. Turcicæ triremes, conſpecta prætoria quaſſata, & Baſſæ interitu conſternatæ tumultuaria navigatione tutam quærebant ſtationem. Sed à trierarchis cum Mocenico in tergum inſtantibus aſſidua tormentorum exploſione fœdè lacerabantur: quæ remulco trahebant navigia, hæc eo ſoluto accelerandæ fugæ cauſa in victorum manibus reliquerunt. De hoſtili claſſe plus dimidia aquis, flammiſque deleta, & conſumpta Venetus Imperator unam occupavit quinqueremem occiſo Præfecto. Maurocenus navim grandem intercepit, cui præſidebat Nicolaus Natalis Foro-julienſis filius à noſtra fide transfuga, ac ejuſdem hoſtis immaniſſimus. Singuli trierarchæ vel triremem, vel navim deduxere in triumphum, captivorum numero, & ſpoliorum copia ampliſſimum. Tria Turcarum millia dicuntur perempta: quingenti à ſervitute redempti: & qui glorioſa morte pro Religione, & Patria pugnando efflarunt animas interfecti propè ducenti. Mocenicus Candiam reverſus plurima diſſipatæ claſſis inſignia retulit; ac inter plauſus, militumque acclamationes eidem circumfuſa urbs honorificè excepto ingentes exhibuit gratulationes. Inſignis hujus victoriæ teſtes fuere inſulæ Naxos, & Paros: & nuntius ad Senatum Jacobus Lauretanus. Patres pro lætitia perquàm maxi-

xima indixere ſupplicationes: & univerſa Civitas hilaribus ſignis teſtata eſt, quanta in omnium animis præ læto nuntio gaudia efferveſcerent.

*Duare oppidum in Dalmatia captum.*
MDCLII.

MOcenico Venetias redire permiſſo, ut quieſceret, Senatus ſuffecit Leonardum Fuſculum, qui hactenus in Dalmatia fortuna uſus conſtanti, ſpem dabat eadem comite, etiam in mari omnia ſibi proſpera fore. Deſtinato ad claſſis imperium ſubrogavit Hieronymum Fuſcarenum pari gradu, & auctoritate, ut Dalmatiam à recentibus Turcarum irruptionibus tutaretur. Hic in provinciam profectus, ubi Jaderam venit ſui conſilii, & propoſiti tenax, Morlachos effusè latrocinantes frænavit: eorum prolapſam diſciplinam, & obedientiam reſtituit: contumacibus indulſit; ſolutiſque ſtipendiis ex ſeptem millibus tria delegit magis ad concertationes idonea; & penes ſe retinuit. Hoſtes interim Jadertinum, & Sebenicenſem agros ſuis excurſibus vaſtare cœperant, & fuga cultorum deſerta ſata igni corrumpere. Contra omnia barbarè populantes Fuſcareni juſſu ivere Morlachi; qui, licèt modici ad obſiſtendum valentioribus, tamen vigore animorum ſub-

ſubnixi; & præeunte ſuo duce, viro fortiſſimo Harambaſſa Smigliavicho; quinque Turcarum millia proſtrarunt: atque eodem ferè momento dederunt in fugam alia agmina in ſubſidium miſſa à Boſniæ Baſſa. Hac victoria, quæ hoſtium cæde, captivitate, ac tumultu fuit celebris, Fuſcarenus animo erectus Duaris montani oppidi aggreſſionem cogitavit. Illud ſuperioribus annis à Paulo Caotorta obſeſſum, & occupatum, Turcæ paulò poſt numero, & viribus validiores ſibi denuò vindicarunt. Dum parat omnia ad expeditionem opportuna, hoſtes ejus explorato conſilio ſtatim deſerunt agros, domoſque, & ex metu in oppidum confugiunt. Quod videntes Morlachi, & ipſi nulla mora convolant ad rapinas; atque in iis dividundis, poſt depopulatas, direptaſque Prilam, & Polinizzam, non levem excitatum tumultum Fuſcarenus ſua dexteritate compreſſit. Hoc ſedato, & fluvio Cetinæ trajecto adverſus oppidum progreſſus eſt, & quartodecimo Kalend. Martii obſidio inſtituta, excitatis munitionibus, quæ omnes aditus ſubveniendi oppido intercludebant. Turcæ vocati ad operas obſidionales evertendas forti conatu in eaſdem irrupere: ſed rursùs Dalmatæ militiæ victricia arma experiuntur: quingenti in acie ceciderunt ex tribus millibus: par numerus in captivis,

&

& ſauciis recenſitus: reliquos cum ductore Baſſa Daniele nomine, viro potente, præceps fuga diſtraxit. Proſper hic dimicationis exitus, qui obſeſſis intercepit auxilia, extremum illis minabatur excidium: ſed non deſperatæ opis fiducia, obſtinatis animis protrahebant deditionem: quam ut extorqueret Fuſcarenus voluit per inacceſſas etiam rupes trahi muralia tormenta, in editioribus tumulis collocari, & contra oppidum diſplodi. Ita globorum vi concuſſa mœnia, & per loca convulſa recluſus ingreſſus, ſolicitarunt obſeſſos, ut ſe dederent. Decimò igitur obſidionis die Fuſcarenus Venetæ ditioni reddidit Duare, Almiſſæ urbi in Illyrio conterminum, maximi momenti Dalmatiæ ſecuritati.

### *Navalis Claſſis ſucceſſus, Imperatore Leonardo Fuſculo.* MDCLIII.

LEonardus Fuſculus in Cretam delatus omnes Ægæi latebras, & ſinus accurata indagine luſtrando hoſtem quærebat ad pugnam. Sui voti compos illum prope Leriam inſulam offendit: qui tamen inquirentis, ac inſectantis conſpectu, & robore perterritus fugæ ſe commiſit. Sequutus fugientem non apprehendit, vi venti contraria repulſus.

ſus. Tunc primùm illi viſa eſt fortuna dilabi; tametſi parùm circa Leriam reſederit: quam inſulam frequenti tormentorum percuſſione concuſſam obtinuit. Coos reſtitit oppugnanti, quoad periculum ab ea depulit rumor in Rhodio portu inimicam ſclaſſem expectare tempus transfretandi Cydoniam. Monitus hac fama, relicta Coo, Rhodum verſus contendit, & in ea ſtatione Turcicas triremes obſedit. Pugnatum eſt utrinque ſolis machinarum tonitrubus pertinaciſſimè: interea caſu accidit, ut ob aquandi neceſſitatem Veneta claſſe imminuta, Turcica de fuga cogitaret: hæc igitur, arrepta, quæ ſe obtulerat, occaſione, noctem nacta ſuboſcuram, furtim æſtu ſecundo è portu egreditur, & Cydoniam advehit auxilia: & incaſſum Fuſculus tormenta explodit in longè provectam. Candiam reverſus periculoſa valetudine cœpit fluctuare: quo tempore Franciſcus Maurocenus Claſſis curator munitionem in portu Epidauri Limeræ à Turcis erectam disjecit: abſolviſſet quoque ipſius oppidi expugnationem, diſturbatis ab agro incolis; ſi qui exſcenderant irrupturi in mœnia à muralibus machinis penè diruta, prædarum aviditate effuſi per domos, perque cellas, & apothecas indulgentes vino, cujus inſula ferax eſt; non provocaſsent obſeſsos in eorum perniciem.

clem. Erumpentes cum vi, & rabie in vagos, & ebrios, plurimos morti, fugæque dederunt: unde maxima orta confuſio Maurocenum repulit ab egregio facinore claſse reducta. Quod factum Fuſculus ægrè tulit non minùs, quàm famam de Turcis liberè permeantibus cum ſuppetiis ad Cydonios: & licèt aliquando eorum naves à Navarchis eſsent oppugnatæ: tamen reſumptis illicò viribus legiſſent Auſtralem oram, Selello caſtro, olim Pelicaſio, in ſuam poteſtatem redacto. Idcircò plurimis confectus angoribus impetravit veniam remeandi in Patriam. Cæterùm adhuc manenti in expectatione adventus ſucceſsoris, Aloyſii Mocenici ſecundi; quem Senatus iterùm maritimarum rerum generali adminiſtrationi præfecit; nuntiatur decreta Turcicæ claſſis in annum ſequentem expeditio.

## *Pugna cum Turcica Claſſe infelix.* MDCLIV.

HAnc igitur expeditionem, ac militarem apparatum hoc anno, uti fama vulgaverat, adduxit in Helleſpontum Amurathes Baſsa ſuo tempore in Ægæum erupturus. In claſse quinquaginta quinque triremes, quinqueremes ſex, navigia viginti duo, & myoparones, celoces, liburnicæ ferè centum

nu-

numerabantur . Monitus Fuſculus de impendenti egreſſu , eò navigare juſſit , quò vocabat neceſſitas , Joſephum Delphinum , navium Præfectum , & Franciſcum Maurocenum Sinus Adriaci cuſtodem : ut quindecim navibus , duabus quinqueremibus , octoque inſtructi triremibus exire tentantem repellerent . Cum his viribus ſibi modicè miniſtratis maturatè properarunt : utrumque metuebat Barbarus ob notam animi magnitudinem , & periculorum contemptum . Sed à perfido transfuga Georgio Blanco unius navigii rectore inſtructus de ſtatu , & robore Venetæ claſſis , expugnatu facilis , ſi Turcica audacter exiliens illam invaderet ; exhilaratus Baſſa Bejis , Puniciſque ſtationariis in Tenedi , Trojæque finibus ſuum indixit exitum valdè diluculo , ſecundante aquarum curſu ; Rebus ita diſpoſitis ab Helleſponti faucibus intento remorum pulſu erumpens ſubita aggreſſione adoritur Prætorias Delphinam , & Maurocenam ; cum quibus majoribus exploſis tormentis cruentiſſimum orditur certamen . Noſtri in hoſtium conſpectu plumbeis glandibus , ignitiſque miſſilibus , ſtragem maximam dabant . Verùm à validiori numero tanta pilarum , ſagittarumque vis uno tempore à fronte , atque ex adverſo emiſſa eſt , ut opreſſæ naves , & claſſiarii veluti peſtifera grandi-

ra grandine contuſi ſuccubuerint. Delphinam extremo periculo liberaſſet Comes Antonius Capiliſtius Patavinæ triremis Gubernator: ſed illa ab incurſu Turcicæ quinqueremis magno impetu percuſſa admiſſis in ſinum fluctibus demergitur: & Capiliſtius dum fortiter in ſui defenſionem pugnat, ſaucius capitur à Baſſa, addiciturque mancipio: Manſit duobus annis captivus, tandem libertati donatus: quia in utraque fortuna in Rempublicam extitit officioſus, ab eadem ob antiqua, & recentia merita, militaribus titulis decoratur. Maurocena nudata defenſoribus, lacera, & fatiſcens, ne Barbari ea potirentur, excitato incendio abiit in favillas: duæ aliæ naves pari exemplo conflagrarunt: neque ullus tàm abjecti animi fuit, qui non mori potiùs non optaret, quàm vivere infidæ gentis mancipium. Sex horas ſæviit conflictus utrinque acerrimus: in quo cæſa dicuntur ad Turcarum quinque millia, & Baſſa lethaliter vulneratus: noſtrorum ex omni genere tria mortem oppetierunt: inter patricios inſigni fortitudine, & virtute præſtantes deſiderati ſunt Maurocenus cum altero ejuſdem familiæ Daniele, & Sebaſtianus Molinus. Adierunt Turcæ Mitylenen, & Chium nulla triumphi pompa: & Veneti Paron inſulam tenuere: qui duas biremes, totque naves vel flammis, vel aquis depreſſas, amiſerunt:

ſerunt : hoſtes quinqueremem unam , biremes tres , & duo Punica navigia gurgitibus abſorpta . Conſtans fama eſt: ſi Venetæ Claſſis vires Fuſculus non enervaſſet intentus ad exigenda tributa ab Inſularibus , ſed integras contuliſſet ad Helleſpontiacas anguſtias , ſeque obtuliſſet certamini , celeberrimam de profligatis hoſtibus victoriam reportatum iri.

*Irrita Tininii oppidi aggreſſio, Laurentio Delphino Dalmatiæ Præſide.*

HOc Oppidum knin appellatum in Dalmatia , ante ſeptennium à Fuſculo in eadem provincia arma moderante receptum feliciter incolarum fuga ; quia juſſum dirui , comburi , & ſolo æquari ; totum non corruerit , & arſerit , eorum incuria , qui tantùm rapinas cogitarunt ; Turcæ aliquot poſt menſes ſuas ibidem ſedes fixere iterùm, & reparatam arcem eo munivere præſidio , ut ſæpiùs confines de illius inſultibus quererentur . Laurentius Delphinus Fuſcareni ſucceſſor , in Dalmatia Præſes ; quæ de oppido recuperando , animo agitabat conſilia , ſuis ducibus expoſuit : ſed examinata cum multiplici ſententiarum varietate pugnarunt : major pars deteſtabatur expeditionem

hyberno tempore inopportunam, paratu difficilem, & exitus incertam ob loci ſitum, auctum præſidium, & incolarum vim, pavore depoſito, ad repugnandum acriorem. Hæc objiciebat Joannes Baptiſta Benzonius aſſerentibus parùm munitum oppidum; deſperatum auxiliis, & commeatu; omnia circùm juga aſpera, nivibus oppleta, geluque rigentia, ad neceſſaria comportanda, moram, ac impedimentum afferentia. In ea ſententia aggrediendi præcipuus erat Albertus architectus, cui adhæſit Delphinus inflammatus ad gloriam, ſpe faventis fortunæ. Itaque kalendis Martiis Sebenicum verſus indicitur profectio: & Scardonæ octavo die luſtratur exercitus, qui conſtabat quatuor peditum millibus cum Morlachis, & equitibus octingentis. Omnia, curabat Benzonius equitum Præfectus, & quatriduo poſt haud procul Tininio locavit caſtra. Juſſit Morlachos obſtruere aditus ad oppidum, ne illos Turcæ tranſilirent: & victa itinerum difficultate, tormenta, militum, remigumque labore pertracta, in ſummo vertice depoſuit: ac tandem traductis copiis arduos, abruptoſque colles emenſus Tininiis ſuas vires oſtentans ad terrorem illos in deditionem pertrahere conatus eſt. Turcæ jam pridem, cognito Venetorum inceſſu, & eo obſervato, è montium cacuminibus inſtar decurrentium aquarum in clivos præcipitan-

ter deſcendunt, quinque millium numero, & magno equitatu. In unum conglobati ad recludendos obſtructos aditus in Morlachos immani rabie irrupere: quo valido impetu graviter perculſi, & manifeſtæ neci expoſiti tumultuario receſſu ſtationes deſeruerunt; non ſine ſtrage, plurimi adverſis vulneribus fuere interfecti. Inde totus perturbatus, & confuſus exercitus; gregariæ turmæ præ timore palantes miſſilium jactus non evitant; qui auxilio erant ab oppido ipſa loci iniquitate ſubmoventur: tormenta in irritum jaculabantur contra munitiones congeſta humo firmatas. Bis mille militum ex ſtipendiariis obverſa fronte ingruentibus Barbaris reſtitere quouſque confluenti multitudini cedere coacti ſunt. Poſtremò ab hoſtibus omni per terreſtria itinera, & fluviorum tranſmiſſiones effugio intercluſo, cùm alium exitum virtus non haberet, Duces, ne captivi remanerent, capiunt conſilium ſolvendæ obſidionis: atque eò citiùs, quòd nullas Delphinus per abſentiam vires ſuppeditabat. Igitur præcipiti feſtinatione ab hoſtium manibus ſe proripiunt, relictis impedimentis. In concepta trepidatione, & fuga fortunati, quòd Turcæ non ſint perſequuti conſternati exercitus reliquias; & propterea ſuam exte-

nuarint

nuarint victoriam. Hæc infelix expeditio tria millia militum abſtulit, partim diſperſa, partim occiſa: & inter præclaros duces Joannem Baptiſtam Dottum è vivis eripuit, cujus ſingularis invicti animi conſtantia præcipuè enituit, cùm à confertiſſima hoſtium manu circumventus, conanteque tormentum rapere ſuæ cuſtodiæ traditum, non priùs quàm abſciſſis cervicibus ab illius tenaci amplexu divelli potuit. Tum redacta in poteſtate hoſtium impedimenta omnia tùm publica, tùm privata: mille tantùm Turcis deſideratis.

### *Morlachorum eruptio in Turcas. Pirata domiti.*

TUrcæ non multò poſt quàm repulſis Venetis, ſervarunt Tininium, in Jaderæ finitimos liberis excurſibus bacchabantur: urebant agros, ac tuguria; abigebant pecora, & jumenta: homines trahebant in ſervitutem. Noſtri per eos dies eandem urbem ingreſſi incumbebant reficiendis viribus, ut cladem recens acceptam rependerent. Intereà Morlachos ad ſigna reductos præteritæ inertiæ pudor admonebat inuſtam ſuæ genti notam abolere. Ut igitur inaudiunt in vicinos Turcicas irruptiones libero curſu exerceri, acuentes ad vindictam ſtimulos, obſervata nocte

 illuni,

illuni, tacito inceſſu, ſubitoque illato impetu incauti hoſtis ſtationes adoriuntur; & invadunt vigiles, ſomniculoſos, atque obvios quoſque multa cæde proſternunt. Inopinatò comprehenſos terror tantus occupavit, ut undique per tenebras diſcurrentes, in aggreſſorum arma evaderent. Huic nocturno facinori felix illuxit eventus: à paucis plurimi victi ſunt, recepta furta, & exempti qui erant in vinculis. Notiorum ex occiſis capita contis affixa lætiſſimi triumphi ſimulachra exhibuere omnibus eadem, quæ pari in diſcrimine cum Morlachis paſſi erant, ulciſci parantibus. Eodem Tininii facto Turcæ redditi inſolentiores Dalmatiæ oram, & ſinus armatis myoparonibus infeſtantes piratarum more latrocinabantur. In temerarios prædones inſurrexit Antonius Barbarus Adriaci pelagi Cuſtos: eos inventos prope Peraſtum compreſſit, & piraticis navibus exuit, reſtituta commeantibus ſecuritate. Hanc etiam per id tempus præſtitit trium Inſularum Præfectus, qui prædatorias aliquot naves Naupacto egreſſas oppugnavit, & ſuccendit: & quos de latronibus fuga non ſubduxit, ultore ferro punivit.

*Aloy-*

*Aloyſii Mocenici altera in Turcas expeditio.*
*Eiuſdem mors.*

REvertenti Venetias Fuſculo Patres ſubſtituere Aloyſium Mocenicum: ut rursùs in regendæ claſſis adminiſtratione ſuæ priſtinæ virtutis, ac invictæ fortitudinis documenta renovaret. Maximo apparatu ab urbe diſcedens adduxit ſecum Horatium Odoardi Parmæ Ducis fratrem, peditatu in ejus provincia collecto trium millium: & Alexandrum Borrum bellicis in rebus notiſſimæ experientiæ ad Reipublicæ ſtipendia accitum, ut militum exſcenſionibus præſideret. Proſpera navigatione Cytheram appulit: & quem expectabant feſtivis auſpiciis, ſalutarunt auxiliares Pontificiæ, & Melitenſes triremes; quibus & ſibi de communi ſtudio gratulatus continuò trajecit in Cretam. Tunc temporis Turcica Claſſis adornata pari triremium, & navigiorum numero, quæ ſimul erant ſexaginta; præter quinqueremes ſex, & innumeras minoris formæ naviculas, in Chio morabatur ſub Amurathis Baſſæ imperio. Qui non ignarus de Mocenici adventu; cujus prudentiam, ac fortitudinem extimeſcebat, ut congreſſum aliquo aſtu effu-

geret, & Cydoniam ſe tutò transferret, evulgavit expeditionem ſuam Regio juſſu in Cephaleniam. Verùm certior fama detulerat Mocenico mendacium Baſſæ; nullum habere mandatum, neque virium ſatis ad eam inſulam tentandam: ſed de juvanda Cydonia properæ feſtinationis præceptum: cui non erant retardanda ſubſidia, ne Regis in ſe provocaret indignationem. Ergo ſtatuit moras abrumpere, & parere Regi præcipienti, educta claſſe IV. kal. Julii: verùm ubi contra ſe Venetam ſtare conſpexit, paratam ad pugnam, metu correptus illicò refugit in portum. Incertus conſilii, & plenus timoris diem integrum manſit in expectatione ſecundæ tempeſtatis; hanc poſtera luce nactus, ſummo mane placidè excitato Aquilone proceſſit in altum. Claſſem, cui ventus, & mare favebant, Venetæ quinqueremes perſequebantur, & claſſico ciebant in certamen: ſed Baſſa, ne ceſſante aura congredi compelleretur, converſis proris in Euboicos euripos, & in ſinum munitiſſimæ arcis confugit. Exinde æquiori fortuna deſtinatum iter confecit, Cydoniam intulit ſuppetias: & his expoſitis, feliciter remenſus mare Conſtantinopolim regreſſus eſt. Noſtri maligna, & invida fata querebantur, quæ, cœlo, pelagoque infeſtis, victoriam è Mocenici manibus eripuiſſent; tandem ab Inſulis anteà vexatis

xatis aliquot aſportantes navigia, Cretica littora tenuerunt. At Mocenicus ubi Candiam acceſſit, ultimum vitæ diſcrimen ſubiit ingenti totius militiæ luctu. Mortem tanti viri, quem Turcæ timebant, ac venerabantur, fama eſt lugubribus ſignis, mœſtoque ululatu fuiſſe ab iiſdem comploratam; hoc enim proprium habet virtus, ut etiam in hoſte ſit admirabilis. Nuntius, qui cum cadavere Venetias venit, civitatem ſummè afflixit, turbavitque Senatum, quòd Claſſis Imperatoris interitus alieniſſimo Reipublicæ tempore contigiſſet.

*Ægina, & Vollus expugnatæ.*
*Hieronymi Fuſcareni obitus.*
MDCLV.

HOc ineunte anno Franciſcus Molinus Princeps migrat è vita: ſuccedit Carolus Contarenus: & Hieronymus Fuſcarenus, qui fuerat Dalmatiæ Præſes, evehitur ad maris imperium, ut vices defuncti Mocenici impleret. Maxima navium, militum, pecuniarum, & commeatuum copia acceſſit in provinciam, quo tempore Franciſcus Maurocenus Claſſis Curator, cum Alexandro Borro, Æginam in Saronico ſinu, & Vollum, urbem littoralem Theſſaliæ expugnavit: Maurocenus, & Borrus decimo quarto kal. Aprilis celeri appulſu; alter cum triremibus littus obtinuit; al-

ter expoſito milite campum inſedit, ut oppidum ſimul à terra, & à mari peteretur. Inſulares omnem vim in externas munitiones jugi bombardarum percuſſione illatam, ac terreſtres impetus quatriduo fortiter cum Turcis præſidiariis tolerantes; tandem multa cæde, & jactura ſuorum exanimati, ac noſtrorum oppugnatione fracti ceſſerunt oppido, & arce: qui autem evaſerant, extremas Inſulæ oras petiere. Ægina multata vaſtationibus, & incendiis, quòd eſſet Venetis tributa exigentibus refractaria, docuit ſuo caſu cæteras adjacentes inſulas Scopelum, & Schiatum reſipiſcere, ſeque profiteri vectigales. Ab hoc felici eventu Maurocenus auſpicatò ſe contulit in Theſſaliæ ſinum ſpe potiundæ urbis, cui nomen Vollus, illius tractus primariæ, abſente Borro ducendis navibus præpedito: ne mora interpoſita occaſio rei gerendæ efflueret, declinante in veſperum die vigeſima ſecunda Maji urbi claſſem oſtendit. Illam tuebantur Baſſa, & Aga robuſtiſſimi viri præſidiis, muris, arce, turribuſque munitiſſimam. Omnes conſpirantes ad inferenda damna in conſpecta navigia ſua tormenta exonerarunt. Maurocenus illicò juſſit claſſiarios in continentem exſcendere, treſque in claſſes diſpertiri; quia triplici incurſione ſtatuerat, muros, arcem, turreſque ſcalis, pyloclaſtris, & cuniculis oppugnare.

Dum

Dum Britonius, & Galeſius Chiliarchæ milites ordinant, parantque machinas, fervens à claſſe tormentorum ictus pulſabat hoſtiles munitiones: non ſecus Turcæ impetu pari Veneta ligna infeſtabant. Sed in continenti cum celeritate, & ſilentio adeò cuncta peraguntur, intempeſta nocte ſcalas ad muros erectas conſcendunt milites; pyloclaſtra portam effringunt, & cuniculi proſternunt turres tanta vi, ſtrepituque, ut confeſtim auditus ſit flebilis ejulatus vociferantium, Venetos occupaſſe urbem; ubique excurrere, ſomno adhuc obrutos, & obvios paſſim occidere. Repentina aggreſſione confuſi Baſſa, & Aga adverſus potitos munimentis, aditibuſque ignorant quid facto opus ſit, jam vicini manifeſtæ cædi, ſi aperto marte vellent contendere; itaque territi, atque conſternati, in arce ſe concluſerunt. Noſtri ſubeuntes, tormenta in mœnibus reperta in eam obvertunt, quæ proximè ruitura non movet incluſos jactantes ſe nunquam deditionem facturos. Tandem deſperato conſilio ab ea arcis parte, quæ vix aſcendi poterat, præcipites ſeſe in ſubjectam planitiem demiſerunt. Hac fuga capta fuit urbs, occupata arx, nudata impedimentis, & actæ prædæ opulentiſſimæ: omnia poſtremò devota flammis, & in cineres redacta quæ publica, quæ privata erant ædificia. Urbem hunc in-

modum deformatam proſpexit è longinquo Græciæ Bejerbegus, qui ad ſummovendos ab ea hoſtes cum ſex Turcarum millibus properabat. Utraque victoria modico ſanguine Mauroceno ſtetit.

Poſt hæc in Saronico, Theſſaloque finibus geſta, Hieronymus Fuſcarenus ampla claſſe advectus, Andrum inſulam petivit: & ſolicitus circa ea, quæ in itinere digeſſerat, decrevit, expedito Mauroceno, & vires, quas ſecum adduxerat, & quas repererat in procinctu, Boſphoranis faucibus promovere. His juſſis, atque ad præclara facinora erecto animo, in morbum incidit, quo brevi conſumptus, occubuit, ingenti luctu ab univerſa militia defletus.

*Lazari Mocenici de Turcis victoria.*

PEr hos dies Lazarus Mocenicus, & duo Antonii, Zenus Navarchus, & Barbarus Cuſtos Adriatici ad oſtium Boſphori, obſervabant Turcicæ claſſis acceſſum, quæ ducta à Barazano Muſtapha Baſſa ferebatur explere numerum ſexaginta triremium, octo quinqueremium, cum navibus onerariis triginta; minoribus naviculis ferè innumeris, ac tribus enormis magnitudinis Sulthanis. Omnem egreſſus moram impatienter ferebat Mocenicus: cujus & Maurocenus pertæſus, cum valida claſſis parte receſ-

ſit, ut ab Ægæo exturbaret Bejebejorum triremes, quas cum auxiliariis Melitenſibus perſequutus, hùc illùc per mare diſpulit; & navis Punica Chium ab Cydonia contendens in Equitum manus incidit. Tandem Mocenicus viginti navium Præfectus cum Zeno, & Barbaro, qui octo triremibus, duabuſque quinqueremibus præſidebat, haud perterritus permagno hoſtium robore, ubi ab exploratoribus accepit, in diem vigeſimum primum Junii conſtitutam exeuntibus Turcis eruptionem, illicò ſuis hortationibus omnium animos inflammavit ad illos intercludendos. In tres partes dividit claſſem; Zenum collocat à ſiniſtris cum navibus: Barbarum cum triremibus à dextris: ita Græca, & Aſiatica littora magno obice obſtruebantur; dum ipſe à fronte in ſua Prætoria cupiebat obvium ſe dare hoſti: qui quoties prodiret, veluti expanſis retibus inauſpicatò concluſus, non poterat inde ſe explicare niſi peſſimè exceptus. Statuta die, Baſſa ventis, undiſque faventibus, Ægæum ingreditur numeroſa claſſe confiſus poſſe modicam Venetorum eludere. Mocenicus extemplò in egreſſam tanto impetu fertur, ut momento atrox ex propinquo prælium coortum ſit poſt primos tormentorum ictus cohærentibus inter ſe triremibus. Ille nulli impar pugnans Baſſam ferocientem ſæpiùs repreſſit, ac plu-

plurimos Turcarum occidit: in molientes fugam triremes, naveſque ſecus Græca littora navigia immiſit; quæ illas diſploſis tormentis, jactuque ignitorum miſſilium adegerunt ad ſcopulos fractas, & incenſas: grandiores quinqueremium pilæ Sulthanas expugnarunt: totamque Claſſem intercluſo effugio adorti Zenus, & Barbarus in perturbationem, ac tumultum maximum redegere. Tandem poſt aſperrimam ſex horarum pugnam Veneti victoriæ compotes facti ſunt, Mocenico duce, de Baſſa profligato, deque Turcica claſſe majori ex parte comminuta, corrupta flammis, & ſubmerſa: reperti quinque mille homines ad tranſtra damnantur: decem millia occiſorum capita referuntur: multi à vinculis ſoluti: & maxima commeatuum, & armamentorum copia relata: treſque Sulthanæ in triumphum adductæ: quas de claſſe laceras reliquias Baſſa ſervavit, Tenedus inſula recepit: de Veneta cæſi centum, ac quinquaginta; totidem numero ſauciati: & navis una tantùm à Præfecto voluntario incendio abſumpta, ne proximè à Turcis ſubigenda ipſe cum filiis in ſervitutem traheretur.

Poſt hæc victrix claſſis cum Melitenſium triremibus, vela pandit in Eubœam: inde flexit contra Epidaurum Limeram, cujus oppidum Maurocenus Turcis eripere ſtatuerat, nam ex eo facilis erat traje-

jectus ad ſubſidia Cydoniam tranſportanda. Antonius Barbarus ſuſcepta oppugnationis cura juxta littus ſtationem habuit; facto ponte continenti adhæſit, & conſtructa munitione cœpit oppidum aſſidua pilarum pulſatione terrere, & quatere, at nulla exitus ſpe: quia non alia vi expugnari poſſe videbatur, niſi adhibito injectæ famis tormento: ac propterea omnis cura Ducis in commeatibus intercipiendis verſabatur. Hæc inter, quædam naves expeditæ ad exturbandos obſidentes ſe intulerant in ea maria obſeſſis opem laturæ; ſed cùm vidiſſent Venetos procurrere in pugnam, & propè vires conferre, recentis jacturæ memoria edocti, in altum illicò ſe proripiunt. Attamen quod hoſtis efficere non eſt auſus, obtinuit poſt bimeſtrem obſidionem imminens, & ſuſpecta Autumnalis temporis tempeſtas: hæc Venetos compulit ad receſſum, ne portubus carentes diſpergerentur. Igitur Epidaurus non inviſa fato manſit incolumis. Secus Megara, quam Maurocenus vaſtavit, ac diripuit, licèt cum Turcis repugnantibus Græcis, quorum plurimos cæcidit, egitque in fugam. Ibidem magnam frumenti copiam Turcæ, & inſulares pretioſiora quæque congeſſerant; quæ omnia inde ablata, & aliunde collecta ſpolia Candiam invexit Maurocenus, quo tempore eidem nunciatum fuit, ſummam totius inſulæ admi-

ni-

niſtrationem ſibi ab Senatu decretam, Andrea Cornelio ad alia obeunda munera deſtinato.

*Multiplex in mari cum Turcis dimicatio.*
*Laurentius Marcellus pugnando interiit.*

MDCLVI.

HOc anno pridie kal. Maji Carolus Contarenus Princeps diſceſſit è vivis: & illius ſucceſſor Franciſcus Cornelius intra vigeſimum diem morte ſublatus reliquit ſedem, quam Bertuccius Valerius ſexto decimo kal. Junii obtinuit. Dum hæc funeſta ſuccedunt in urbe, in ſinu Adriatico Laurentius Marcellus, quem Senatus clarum longa navalis diſciplinæ peritia mortuo Fuſcareno ſuffecerat, fœda tempeſtate jactatur cum claſſico apparatu, quo ventis, procelliſque diſperſo, una tantùm navi Zacynthum attigit: reliquæ paulò poſt eò quoque venere valdè quaſſæ; compenſarunt tamen acceptam moleſtiam viſa ſuis ducis incolumitate. Qui refectis viribus feſtinanter ſolvit in Cretam, & dum ſolerti ſtudio explet in munienda Urbe Senatus mandata, monitus de proximo Turcarum ingreſſu in Ægæum extemplò omnes ejus inſulas explorare ſtatuit, ut opportuniùs obſiſteret trajectu-

ris.

ris. Navigantis contrarius ventus claſſem Diam rejecit, expulſamque inde Jos, ac Thera recepit; in hac Lazarus Mocenicus morabatur.

Marcellus placato mari, & tranſcurſis Paro, & Naxo, aliiſque inſulis, multos in his reduxit ad obſequium extorres, & qui fugerant de Venetis claſſibus eos humaniter exceptos verbis, & promiſſis in priſtina munia reſtituit; Andrum vela direxit, habuitque in itinere obvium Maurocenum quinqueremium Præfectum. Supervenit etiam Marcus Bembus, qui cum duodecim navibus ab urbe ſolverat, ut Mocenici munus ex Senatus conſulto ſuſciperet. Tota claſſis, in qua Mocenicus, dimiſſa navium Præfectura, honorarius miles haberi voluit, inſtructa viginti quatuor triremibus, navibus octo, & viginti, cum ſeptem quinqueremibus, præter Melitenſes, XI. kalend. Junii ab Scyro ad Helleſponti oſtia defertur: & in vicinis aquis conſedit explicata tripartito agmine, ut exeunti Turcicæ undique adimeret tranſitum. Quoniam verò illius mora expectatione longior ſummè angebat Marcellum, ad alias interim incitatum expeditiones urgebat pugnandi deſiderium, ne unius menſis cunctatione, & otio ardor confligendi in claſſiariis langueſceret. Hæc ſecum reputanti iteratæ ſpeculatorum voces annuntiant, adeſ-

ſe

ſe hoſtes: quæ totam claſſem pervagatæ, omnes ingenti lætitia replerunt: nam quò cupidiùs hoſtium optabant acceſſum, eò moleſtiùs tolerabant congreſſus dilationem. Marcellus præ cæteris paratior ad conſerendas manus, hortando, precandoque, unumquemque juſſit expedire arma, animoſque, & recordatione rerum geſtarum circa eadem loca ſperare victoriam. Decimo igitur kal. Julii viſa eſt Turcica claſſis ad Arces Helleſpontiaci freti accedere remige, milite, & commeatu perquàm maximo munita, & vires ſuas oſtentare robuſtiſſimas, cum Baſſa, qui objecturus omnem vim ſui itineris turbatoribus, duo promontoria haud longè ab Arcibus, Europæum, & Aſianum, pluribus tormentis bellicis compleverat; quæ ab utroque littore diſploſa cogerent Venetam in altum ſe recipere, ut ſua liberius exeundi ſpatium haberet, tres dies continuatis jaculationibus pugnatum eſt: quo tempore noſtri omni poſthabito periculo ſupra modum invigilabant, ne ante hoſtis elaberetur, quàm iter ipſi intercluderent. Hæc inter Baſſa leni aſpirante aura ab Auſtro, & undis pacatè fluentibus claſſem movet ab Helleſponto in Ægæum. Stabat Veneta in procinctu: ſed progredi ad ſubitum aggreſſum impedita à ventorum, aquarumque infeſtiſſimo incurſu, morabatur; erat tamen

in

in conſpectu, habitu pugnaturæ, tàm è propinquo, ut Marcelli Prætoria cognita ex Marcio vexillo, quod explicuerat, certiſſimis majorum tormentorum ictibus peteretur: verùm ille dicèt è ſuis aliqui tacti perierint, nihilominùs intrepidè propoſitæ ſibi gloriæ inſiſtebat. Æquali cura Mocenicus invigilabat: non ſecus Bembus cum cæteris Navarchis, & claſſiariis ducibus, militibuſque, quibus omnibus erat idem mentis, animique ſtimulus per ſummum hoſtium contemptum irrumpendi. At nondùm fortunæ favor à Turcis aberat; niſi poſtquam ea uti neſciis; favente Numine juſtæ cauſæ, ad Venetos ſe convertit. Turcæ detrectantes in aperto mari pugnam, trahentis ad perniciem fati vim ſequuntur, dum ſuam claſſem reducunt in littoreos Natoliæ ſinus, rati eam tutam fore ab omni impreſſione, quam longè arcebant machinarum tonitru, & grandium pilarum procella. Hic Turcicæ claſſis deflexus Venetæ ſecundi eventus omen fuit: idcircò Marcellus cœpit illicò excitare milites tàm bono auſpicio ad propria munera fortiter obeunda. Deinde juſſit leviora navigia incitari remis, remulco moveri naves, & ab expeditis triremibus hoſtium ſtationem oppugnari. Hoſtilem claſſem omnium primus Mocenicus publicæ Sulthanæ gubernator plumbeis glandibus, ſul-

ſulphuratiſque miſſilibus laceſſivit. Melitenſium acies in eandem dedit impetum, quæ altum petere intendebat, & fugere. Bembus quoque illam repreſſit ſuis navibus adortus, in quibus Horatius Princeps Farneſius egregium militaris virtutis ſpecimen edidit, cum Alexandro Borro exercita fortitudine claro, omnes audacter in aperta pugnæ diſcrimina ſe immiſerunt. Ad hos primos impetus ingens metus Turcas corripuit: quare ab omni parte, quanam evaderent circumſpectabant. Baſſa in ſumma conſternatione nactus effugiendi locum repentè proripuit ſeſe ex acie, ac turpiſſimè intra Boſphorum latitavit: reliquam claſſem conantem pariter moliri fugam Mocenicus ſiſtit, & circumventam à tergo, & à latere Barbarus, aliique triremium, quinqueremiumque Præfecti, multa cæde, ſtrageque lacerarunt. Medius in agmine Marcellus conſtanter, atque intrepidè conſilio, & exemplo hortatur, incitat, & impellit è celſa Prætoria (in quam hoſtes identidem collimabant ictus) ad omnes Turcarum aſſultus, impreſſioneſque eludendas, ac vera virtute urgere. Hac ille plurimos præcipites in undas dejecit, non paucos reſiſtere audentes ferro cæcidit. Itaque incredibili celeritate unam de Sulthanis occupavit, ac ulteriùs rapiente ardore pugnandi progreſ-

ſus,

ſus, dum alteram rapere ferreis uncis, & ſecum trahere allaborat, majori glande percuſſus extinguitur, quo momento ſingulari victoria erat illuſtrandus. Tanti viri necem occuluit Joannes Marcellus vices gerens, & ne turbata claſſis extincto Duce à perſequendo bello ceſſaret, Curator Barbarus Baduarius illius curam ſuſcepit: & milites, qui conſcenderant Sulthanam, ex qua fatale tormentum exploſum fuit, Turcas certamini ſuperſtites ad unum trucidarunt. Increſcente pugna ſenſim reſidere hoſtium vires: neque unquam illi donec ſol occideret, ſe ſubducere potuere; noſtris impigrè illos cum auxiliari manu ejectos in Natoliæ littora prementibus. Multi Navarchi, quibus effugium in terram patuit, deſeruere naves, quæ vacuæ defenſoribus jugi pilarum grandine confractæ, & immiſſis ignibus combuſtæ verterunt noctem in diem, & lætiſſimam triumphi faciem præbuerunt victoribus. Poſtera luce, quæ incendio ſuperfuere, auſæ iterùm luctari ab Joanne Marcello partim captæ, partim incenſæ ab Antonio Barbaro inſanæ temeritatis dederunt pœnas. Tres Venetæ naves correptæ alieno igne conflagrarunt: Mocenici quoque Sulthana idem fatum ſubiit; & deplorandum magis, quò eidem ſe ad omnes ictus aperienti plumbeus globulus oculum eripuit.

puit. Stetit hæc victoria in ipſis Helleſponti faucibus reportata modico noſtrorum ſanguine, ſed ingenti jactura in Marcelli morte, qui animo conceperat, ſi ei contigiſſet tàm validam profligare claſſem ſe inferre in Helleſpontum, & majorum ſuorum exemplo in ipſam Regiam urbem facere impreſſionem. Venerunt in poteſtatem octodecim Beleberiæ triremes: undecim in Melitenſium manus cum tormentis, & captivis, illorum egregiæ fortitudinis præda: pauca tranſtra à Venetis in triumphi ſignum aſportata, cùm reliqua rebus bellicis exinanita ſubditæ flammæ in fumum, & cinerem redegiſſent. Quantus fuerit occiſorum Turcarum numerus nemo potuit exploratum habere: infinita propè dicuntur cadavera, quæ per undas ſanguine rubentes fluctuabant, & jactabantur: ſeptem captivorum millia fuere exempta à barbara ſervitute: qui libertate donati in publicis navigiis meruerunt. Cum hujus victoriæ nuntio Lazarus Mocenicus quinqueremi Rhodia advectus, & intercepta in itinere navi Punica multa merce onuſta, Kal. Auguſti Venetias pervenit. Æſtuaria ingreſſus, explosis bombardis, claſſiariis lætitiæ voces ingeminantibus, atque cum Turcicis vexillis undas verrentibus Marciani fori ripas attigit. In terram exiliens circumfuſæ civitati nun-

tiat

tiat victoriam: & coram Principe, & Patribus exponit, ad arces Dardanellas hoſtium claſſem non victam modò, ſed fuſam; deletamque fuiſſe. Extemplò effunditur in omnium animos ingens gaudium: & pro gratiarum actione publicæ indicuntur preces. Mocenicus, qui læta, & multa ab ſe geſta detulerat, cum equeſtris honoris titulo aurea torque donatur: eique Cretam revertenti Senatus, quod Marcellus exercuerat, ſummum maritimi imperii munus decrevit.

### *Tenedus, & Lemnus inſulæ captæ. Alexandri Borri, Horatii Parmenſis Principis obitus,*

VEneti Duces ex occaſione commiſſi feliciter prælii fortunatiora ſibi polliciti conſultarunt; vel Cydoniam victricem promovere claſsem: hæc Guilielmi Azoni Equitis Avogadri Tarviſinæ triremis Navarchi erat opinio, & in eam mitti expeditionem ardens deſiderium, (præmiſſis Turcicis triremibus, in pugna captis, quæ mentitæ patrios habitus, & acceptam de Venetis victoriam, oſtentantes oblata ſigna cum ululatu, & ſonitu claſſico, ſi portum tenerent; tum delecti milites exilirent, diſtrictiſque gladiis deceptam hoc aſtu, imparatamque, ſubſequente reliqua claſſe,

ſe, occuparent) vel Inſulas Tenedum, Lemnumque, non multò ab Helleſpontico oſtio ſejunctas totis viribus invadere; quarum potiti faciliùs, ſecuriùſque deinceps hoſtibus tranſitum occluderent. Eaſdem Marcellus vita comite, & fortuna erat aggreſſurus; nam illis ſubactis præſagiebat Venetis armis feliciores eventus; idcircò Baduarius, arcanorum conſcius, accedente Senatus conſulto mortui Imperatoris excogitatum facinus moliri ſtatuit. Hoc major Ducum pars ſequuta eſt conſilium, rejecto priori, cui Barbarus, uti præſentiſſimo remedio ad eximendam Cretam ab Turcica vexatione, adhærebat: qua de cauſa à reliquis digrediens Candiam trajecit, à Præſide, qui ejuſdem erat ſententiæ, comiter exceptus.

Decreta in Tenedum expeditione Venetæ claſſis regreſſa Melitenſi in Occidentem (niſi ſub ſummo claſſis Imperatore militare prohibita:) pars una mittitur ad auferenda armamenta ab incenſis triremium, naviumque reliquiis: & altera viribus major tertio Non. Julii ſe dat in deſtinatæ inſulæ conſpectum. Borrus ad obeundum munus littori applicitus illicò facta peditum, equitumque exſcenſione, occupatos aggeres munit, & in hoſticum jubet excurſiones fieri. Turcæ repentino acceſſu haud territi numeroſiores egreſſi adoriuntur obvios, & conjiciunt

in

in fugam. Tamen ab equitatu, cui Villalta Foro-julienſis præerat, reducti ad ſigna, obvertunt faciem in perſequentes, quos cogunt multis confoſſis pedem referre. Tunc Borrus cum recenti ſupplemento omnibus anteſignanus uſque ad Oppidi proximum vicum provehitur tanta hoſtium trepidatione, & fuga, ut confertim eo deſerto in arce ſe clauderent. In occupato vico plura dolia vino oppleta reperta fuere de induſtria à Turcis relicta, ut milites, in ſe dulce merum ingurgitantes fierent ebrii, & magis obnoxii eorum impreſſionibus. Cognita fraude, quæ alibi pari ingenio ſtructa Turcis profuit, Borrus omnia vaſa confregit: & in oppugnationem oppidi intentus triplicem muralibus machinis ſedem poſuit, quæ diu, noctuque inceſſanti jaculatione mœnia, & arcem concuterent. Hac Borri ſolertia fuit obſeſſa Tenedus: & à propugnatoribus fortiter defenſa: denique vi ſubacta venit in deditionem; cùm præſidiarios Turcas, atque Tenedios graviores pilæ moleſtiſſimè infeſtarent; quarum una lapſa in ſulphureo pulvere confertum penu, horrendo fragore, terræque motu, magnum excitavit incendium, & ruinam; cùmque aliæ è navibus eductæ turmæ internecionis metu acriùs urgerent; tum de tradendo oppido, vel reluctante Baſſa,

Ee ex-

extulerunt ſigna . Borrus in conditionibus munificus , & vitæ incolumitatem , & innoxium ad Trojana littora reditum conceſſit ; atque cunctis , qui exierunt oppido, in ſuis tentoriis lauta cibaria paravit : ſed Baſſa jejunus deditionis fatum ſuorum ignaviæ imputabat . Ita recepta eſt Tenedus , de qua olim Veneti cum Genuenſibus plurimis bellis diſceptarunt . Deinde munitæ à Borro vallo , foſſis , loriciſque, tormentis æneis , aliiſque ad quamcumque vim propulſandam machinis , atque inſtructæ tanto *claſſis* numero , & veteranæ militiæ robore , quanto publicæ intererat ſecuritatis , dati ſunt Præfecti duo Joannes Contarenus titulo Ordinarii , & extra Ordinem Jacobus Lauretanus, ut Inſula perquàm accuratiſſimè cuſtodirent : quia in ejus poſſeſſione fideliter , ac ſtrenuè retenta ipſum Byzantium à mari videbatur obſeſſum.

Redacta in Venetam poteſtatem Tenedo , Baduarius claſſem ducit Lemnum , Alteram Ægei nobiliſſimam Inſulam ; quæ ſe tutam credebat quatuor millium peditum , & trecentorum equitum præſidio. Conſpexit quinque Venetas quinqueremes ſuo littori appulſas Kal. Auguſti ( nondùm Borrus cum navibus advenerat ) & nulla mora in oppidum Stalimini dictum , à quo illa Sta-

limene

limene appellatur; expoſitos milites, excurſus fieri, & necquiquam obſiſtente equitatu vicinum collem inſeſſum à copiarum ductore Bertone. Sequenti die adfuit Borrus, & è navigiis deductis turmis, extractiſque tormentis cum Baduario decrevit Inſulæ primariam arcem fore petendam. Quare diſpoſitis aggeribus, collineatiſque tormentis, illius munitiones, & propugnacula cœpta ſunt verberari: ſatis animi, & conſtantiæ inerat propugnantibus à principio: ſed perpetua volitantium globorum grandine contuſi, & flammarum, miſſiliumque jactibus obruti, tertia ab oppugnatione die coguntur ſe dedere, & has accipere conditiones; Ut armis ſpoliati in proximas continentis oras migrarent ſuis actuariolis, ſarcinas tantùm ferentes. Hac feſtinata deditione periit tempus auxilii, quod Natoliæ Baſſa deſtinarat; jam acceſſerat quinqueremis: at fruſtrà; ſubita noſtrorum impreſſio emerſos auxiliares coercuit, captoſque inter remigantes diſtribuit; cujus ſiniſtri ſucceſſus fama alios à Baſſa mittendos deterruit. Lemnus intra paucos dies expugnata, Arce Veneto imperio adjuncta, duos habuit Præfectos Petrum Contarenum, & Fauſtinum Ripam; ac quingentos milites in præſidium.

 Poſt

Poſt hæc Baduarius claſſem inde removet, & Ægæum percurrens prædas è pluribus Turcarum navigiis Cydoniam ſubſidia deferentibus capit: eorum tamen aliquot prædatrices manus effugere. Borrus interim relictus in Inſula omni ſolertia curabat validas equitum turmas colligere ad majora audenda, quæ ſecum vir impiger cogitabat pro Reipublicæ incremento, ac dignitate.

Cæterùm hujus anni exitus duorum illuſtrium virorum funere infauſtus fuit. Horatius Parmenſis ingentis, & invicti ſpiritus Princeps in navi, qua Venetias revertebatur, inteſtinis jactatus doloribus è vita diſceſſit: Borrus Lazaro Mocenico proficiſcenti in Cretam obviam mittitur à Claſſiario Duce Baduario, ut arcanum animi ſui aperiret de præclariſſima aliqua expeditione. Ille ſolus, quo conſcenderat navigio, duobus recuſantibus euntem ſequi, dum Zacynthum verſus iret, in Punicas quinque naves incurrit, cum quibus coactus pugnare, Prætoriam intrepidè aggreſſus oppreſſit: verùm cùm eſſet à reliquis tormentorum vi inceſſanter oppugnatus, & graviter vulneratus in coxa, venti proſperè flantis ſubſidio in Corcyram direxit vela. Ita ab hoſtium conſpectu evolavit: ſed iniquo comitante fato ad eam inſulam pervenit, in qua ex vulnere, quod nulla ope medica juvari potuit, exanimatus occu-

cubuit. Hæc tanti Ducis jactura ab omnibus uberrimis lacrymis defleta fuit, ob illius in rebus bellicis ubique magna cum laude geſtis, prudentiam, ac virtutem ſingularem.

*Lazari Mocenici geſta cum Turcis, & interitus.*

MDCLVII.

VIx effluxerat ſuperior annus, cùm Lazarus Mocenicus ad maris electus imperium navigavit in Cretam magno nautici apparatus præſidio. Solverat ab urbe animo deliberato in ſuſcipiendis expeditionibus, vel prodeſſe Reipublicæ, vel ſibi parare glorioſam mortem. Naviganti renuntiatum fuit de Marchionis Borri obitu, quem graviter, moleſtèque tulit. In ejus locum adſcivit Odeſcallum Comitem Polcinici, ut eandem, quam in Tribus Inſulis, militaris deſcenſus Præfecturam, obiret, donec alium ad idem munus Senatus deſtinaret. Intereà Turcæ triremes triginta duas, plura navigia cum multis myoparonibus Ægæum traduxerant quarto Non. Aprilis, quę tranſitio opinione, ac tempore celerior facta fuit ex metu, ne Veneti promptiores ad vim, Regiam claſſem intra Boſphori clauſtra concluderent. Liberè egreſſi cogitarunt ex improviſo adoriri, & recipere Tenedum: ſed repens, inappropin-

quantes Inſulæ maris, cœlique procella, conſurgens quinque eorum triremes peſſimè vexavit; reliquas per incertum mare ægrè collectas tenuit Chius, & Mitylene. Mocenicus, qui pridem Candiam pervenerat, cognito ex rumore hoſtilis claſſis egreſſu, extemplò inde ſe proripuit, celeremque curſum ad illius perquirendas ſtationes inſtituit. Littora, & inſulas perſcrutanti valida roſtratarum navium acies occurrit; quæ Punicæ, & novem numero velis, remiſq; iter ſuum Chium verſus maturabant. His ille conſpectis ſine cunctatione occurrere obviam conſtituit; ne, permiſſo acceſſu, vires hoſtium caperent incrementum. Itaque accinctus ad pugnam diſtributæ claſſis medium ſibi locum delegit, præcedente Antonio Barbaro, dexterum Curatori Baduario, ſiniſtrum Conquiſitori Leonardo Michaelio demandavit: ut omni ex parte circumvento hoſti neceſſariò pugnandum eſſet. In certamen procurſum fuit cruentum, & obſtinatum. Tribus horis ſtridore ingenti tonuerunt majora tormenta in Venetos; etiam Chia Arx grandinabat omnium miſſilium jactu; ſpemque oſtentabat Barbaris proximioris auxilii aliarum adventu navium. Porrò Mocenicus ubique animo, & conſilio præſens omnes excitabat, ut pugnandi artem, audaciam, & in peri-

cu-

culis fortitudinem oſtenderent: qui impavidi Ducis æmulatione accenſi, ſtrenuè, atque enixè dimicarunt. Circumdatos arcto amplexu hoſtes invadunt: & generoſo conatu inſiliunt in naves: ex his quatuor vi, atque armis expugnatæ in poteſtatem venere; & illa præcipuè, quam ductabat Archithalaſſus Mehemetus Belga cultui Turcico mancipatus: hic à Mocenico cæſus ſuę perfidiæ pœnas tulit. Totidem naves arenæ impactæ, & deſertæ à fugientibus igne fuere conſumptæ detractis armamentis: Unam longè vagantem obſecundantis venti flatus eripuit à conflictu: ſex aliæ per diſcrimen ſubire veritæ altum tenuere. Mocenicus ſub Chienſium oculis hac potitus victoria nullam Venetarum navium jacturam paſſus eſt: Chriſtianis plurimis inter captivos ſolvit vincula: & captos Turcas ad tranſtra applicuit: quantus autem fuerit debellatorum numerus computari non potuit; cùm illos promiſcuè ferrum, mare, fuga abripuiſſet: centum, ac viginti amiſerunt noſtri præclara morte extinctos. Hujus feliciſſimi ſucceſſus nuntius Venetias properè adſtitit: & dum tota Civitas ſumma efferebatur lætitia, morte abſumitur Joannes Barbadicus Marcius Procurator. Opportunum Senatui incitamentum ad illuſtrandam Mocenici virtutem: quare majoribus in Comitiis habitis kal. Aprilis illum procuratoria dignitate, quæ ampliſ-

ſima eſt, & Principi proxima cohoneſtavit. Parta hac victoria, & relicta Chio, novis rebus animum adjecit. Vocatis itaque in conſultationem navium, armorumque Præfectis, ſtatuit, claſſe refecta ex damnis, quæ ſuperiori pugna contraxerat, à Scala nova tranſire in portum Svazichium, id loco nomen eſt, ubi fama afferebat, ſex reperiri naves Algerias piratica infames; & gaulos nonnullos Alexandrinis mercibus onuſtos; quos in ipſo portus oſtio navis magna tutabatur validiſſimè munita. In decretam expeditionem decimo ſeptimo Kal. Junii proficiſcitur: littori appulſus innumeris tormentorum ictibus excipitur tùm à mari, tùm à terra: ab omni tamen jaculatione immunis ſuas naves contra hoſtiles explicat, & in continentem jubet exſcendere milites. Laborioſum utrinque certamen exoritur per aliquot horas maximo ardore, varioque eventu. Fuere tandem repugnantium inſulanorum catervæ fugatæ; obluctantium Turcarum cunei repreſſi; & in navium concurſu disjectæ, profligatæqne Turcicæ: ubique intrepidè præeunte Mocenico. Aggreſſus deinde oppidum, in quo pretioſiora quęque congeſta erant, non ſolùm illud expugnavit, ſed evertit: opulentiſſimam abduxit prædam; machinas extraxit à Turcis in locum præſidii deportatas poſt ereptam Cyprum: & militibus conceſſit gaulo-

gaulorum, naviumque direptiones. His proſperè peractis in ſpem venit Chiæ Inſulæ obtinendæ: verùm illùc tendentem conſtans rumor admonuit, Turcas in Tenedum irrupturos magna claſſe, numeroſoque peditum, equitumque exercitu. Hac fama eò intendit vela, & intentus ad retinendam inſulam, ſelectiores quinqueremes, ac naves delegit, quæ cum auxiliaribus Pontificiis, & Melitenſibus, hoſtium conatus comprimerent. Poſt hæc aquæ penuria coactus, Imbrum dum navigat aquatum, Turcæ illius explorata abſentia, occaſionem exeundi ab Helleſponto ſolerter arripiunt, & audaciſſimè prorumpunt: primo incurſu Marci Bembi prætoriam invadunt: qui à ſeptem petitus, & circumventus navigiis, celeritate conſilii præcidens anchoras periculo ſe explicavit. Subinde alias adorti comparatas ad excipiendos eorum impetus non modica damna paſſi ſunt: nam claſſes juxtà mutuis odiis, & ictibus committebant certamen, tandem ſuperante Veneta, cogitur Turcica fugata, ac diminuta cum cæde, & ſtrage recedere; fortiter ſe geſſerunt Antonius Priolus, Ludovicus Baſſus, cæterique Trierarchæ, quorum unus Aloyſius Fuſcarus vitam perenni gloria cum morte commutavit. Ex hac pugna in multum diem, qui fuit Julii decimus ſeptimus, obnixè protracta, Veneta victrix quinque

hoſtium naves oppreſſit; & unam, Alexandri Zanii robore acquiſitam, deduxit in triumphum: addita quinqueremi, avulſa à reliquis, quæ combuſtæ, & impellentibus fluctibus ad ſcopulos confractæ fecere naufragium. Percuſſerat Mocenici aures tormentorum fragor, ſtrepituſque, quare ſibi non eſſe cunctandum ratus accedere quò bellica ſigna vocabant, ne, ſi quid adverſi contigiſſet, ſuis differret auxilium, extemplò Imbro diſceſſit. Navigantem cum feſtinatione conſpiciunt ex longinquo duo de triginta triremes Turcicæ, quæ opinantes eum eſſe Rhodium Baſſam properatò currentem ad Tenedi recuperationem, illi alacres occurrunt: at vix progreſſæ dum è ſpeculis proſpectant Veneta inſignia, raptim ex metu convertunt proras, fugiuntque ad Natoliæ, Trojæque littora. Hæc Turcæ firmiſſimis propugnaculis munierant: & collocatis ex ordine tormentorum ſedibus ita protexerant, ut videretur nulla de Venetis navis illàc tranſire, nedum appellere poſſe inoffenſa, quòd abundabat machinis, ſagittis, facibus, quas expedita militum manus jaciebat in præternavigantes: id moliebantur, ut in priſtinam dominationem vindicarent Tenedum. Mocenicus ad ſuos revectus, certiorque factus de Turcicis tentamentis, ne minimo quidem ſpatio Temporis interjecto, cenſuit, ho-

ſtem

ſtem ubique perſequendum eſſe, ac infeſtandum. Ideò juxta occaſionem, quam caſus obtulit, quinque triremes Aſianum littus radentes è veſtigio inſequitur perpetua majorum machinarum verberatione: unam adnitentem vim facere intercipit; reliquas graviter percuſſas compellit ex fuga in arenoſas ſyrtes. Ceterùm anxius de tutanda Tenedo conſtituit ipſas hoſtium ſtationes invadere, licèt fama inexpugnabiles. Turcica claſſis numero majori egreſſa, & per Trojana littora extenſa, ſuis viribus à mari, & à munitionibus in continenti ſuſcitatis validiſſimè defenſabatur: octoginta militum millia per multiplices tormentorum ſuggeſtus collineatis ictibus propiùs ſuccedere audentes, & claudere tranſitum in Tenedum repulſabant. Sed Mocenicus animo forti, & obfirmato oppoſita impedimenta aſpernatus decrevit navigare ad Tenias, Barbieri vocatas, ubi ſeptem Turcicæ triremes manebant in ſtatione. Plena periculis navigatio nullum deterruit æmulantem Claſſici Imperatoris virtutem: & primus omnium procurrit Barbarus Adriaci Cuſtos inter immanes tormentorum globos ſua quinqueremi; priores munitiones pertranſiit: ſequentes ſuperarunt Michaelius, & Baduarius, omnes ab effuſo pilarum imbre in prora, clavo, & ſcalmo laceſſiti: per tela, perque ignes audaciſſimè penetravit in

aciem Mocenicus, qui æſtuans impatienti deſiderio pugnandi ex propinquo cœpit præliari cum hoſtili claſſe: quam adeò ferociter aggreditur, diſſipat, ac perdit; ut de ea in ipſo primo certaminis ardore futuræ victoriæ ſpem conciperet. At quæ vis fati! aut lapſu pilæ ferreæ ab Natoliæ caſtellis exploſæ in inferiorem Prætoriæ partem, in qua tormentarius pulvis aſſervatur; aut ab igniariis miniſtris ob incuriam ſuis in officinis accenſus (res in incerto eſt) totam incendit, ruptiſque compagibus corruens repentè malus, ſuo, & decuſſæ antennæ improviſo pondere oppreſſum exanimavit Lazarum Mocenicum, quem adeò horrebant Barbari, ut audito illius interitu ſonora lætitiæ ſigna dederint: dum noſtri gemitibus, lacrymiſque fatum præſtantiſſimi Ducis complorabant.

### *Tenedus, & Lemnus à Turcis receptæ.*

EXtincto Mocenico ſumma belli in Barbaro Baduario reſedit; qui ſtatim probato conſilio ad incendenda navigia in conflictu arenæ impacta claſſem promovet: & quamvis à terreſtribus munimentis magno tormentorum conatu repulſus: tamen adjuvante intrepidos fortuna, ſub ictus ubique grandinantes ultrà tutiſſimè progreditur; adhæren-

rentibus Bembo, cæteriſque Navarchis cum auxiliaribus. Applicantes proras arenoſis littoribus, in his implicitas hoſticas naves, vel conjectis flammis incendio abſumunt, armamentis detractis; vel injectis harpagonibus retrahunt, frementibus Barbaris, quibus in mari neque fugæ, neque auxilii ſpes reliqua. Ideò nulla in Veneta claſſe navi nec igne, nec alio fato corrupta, præter Mocenici Prætoriam: de combuſtis, reductiſque lignis, deque profligatis, captiſque hoſtibus inſignem victoriam noſtri adepti ſunt, vocatis in partem opulentiſſimæ prædæ Pontificiis, & Melitenſibus: perſpecto deinde certaminis eventu, retulit fama, Turcas amiſiſſe quindecim majora navigia: centum circiter ænea tormenta; relicta in ſervitutem ad mille, & ampliùs hominum capita: plurima in ipſa acie ferro, igne, & aquis abſumpta. Nongenti pro re chriſtiana certantes deſiderati: quibus claſſiarii ad Inſulam Tenedum appulſi piè litarunt; grateſque Deo pro accepta victoria egerunt. Sed lætitiam vix prægustatam conturbavit Baduarii ex morbo interitus XVII. Kal. Septembris. Hujus clariſſimi Ducis jactura, æquiparanda nondùm ſatis deplorato Mocenici excidio, notabilis, atque etiam, ut exitus docuit, ominoſa fuit. Auxiliares triremes à Venetis, ſummo orbatis Imperatore, diſce-

dunt:

dunt: Laurentius Rainerius quinqueremium Præfectus regendæ claſſis habenas capit infelici auſpicio. Tenedus in Turcarum poteſtatem regreditur. Præſides, qui in ea erant, Contarenus, & Laurentanus obcæcati avaritia, quæ ſolet publicis rebus privata commoda anteferre, claſſem ibidem morantem autumnali tempore infeſtam habuere: quia remiges, & claſſiarii percurrentes agros, villaſque vindemiales fructus obliguribant: hauſto in uvis vino, quo illi venundato, grandia lucra captabant. Hac de cauſa rumores ſpargunt de hoſtibus vicinis ad oſtia Helleſponti: & impellunt Rainerium, ut omni rejecta cunctatione obicem opponat proximè egreſſuris. Dux credulus contracta claſſe deſerit Inſulam; & occupatis euripis multos dies conſumpſit in expectatione hoſtilis adventus. Turcæ ad Mitylenem excubantes cognito Venetæ claſſis diſceſſu ab Tenedo, nocte intempeſta ſeptimo Kal. Septembris copias traducunt in Inſulam, numero, & robore perquàm validas, quæ tanto cum tumultu invaſere externas munitiones, ut oppido quoque hæc nocturna, & non opinata incurſio magnum terrorem attulerit. Præſides improviſò exterriti, ac propè in ipſa arce obſeſſi, tormentorum tonitruis ingeminant ſigna ſolicitæ opis. Rainerius, ut cognovit, ſe commentitio rumore deceptum, feſti-

ſtinato remigio Tenedum redit, ſed collocata claſſe verſus Trojana littora non occluſit aditum ingruentibus Turcis ab aperto mari. In conſultationibus, quid eſſet agendum, in diverſum inclinabant ſententiæ: alii repugnandum eſſe omni vi ajebant: cenſebant alii dedendam Inſulam, cùm ad propugnationem vires non ſufficerent: fuit hoc præſidum conſilium, non eſſe pertinaciter immorandum: nam invaleſcentes quotidie magis hoſtes minabantur infeſto agmine irrupturos, & oppidum aggreſſuros. Itaque intra quintum diem, quàm Turcæ exſcenderant, deditur Tenedus cum impedimentis, & commeatibus, gravi noſtrorum indignatione: quòd quindecim menſibus poſſeſſam Inſulam, tanti momenti ad anguſtandum à mari ipſum Byzantium per ſocordiam amiſiſſent, eamque Barbaris reddidiſſet vana trepidatio; vel potiùs ſuſpecta fides, cujus cognitio Senatus judicio fuit reſervata. Vocati Præſides, ut de objectis criminibus dimoverent ſuſpicionem, torquente conſcientia, cùm abſentes damnati eſſent, exilium ſibimetipſis aqua, & igni interdictis, conſciverunt. Claſſis amiſſa Tenedo Lemnum perducitur: triſti provecta infortunio, quarto die, quo portum attigit, conſpexit è navibus in littora proſilire duo Turcarum millia, & oppidi præſidium haud multum abeſſe à pavore,

Ten-

Tentatum ſubitis aggreſſionibus, creſcente in hoſtibus audacia ex alieno metu, nec audente Rainerio ferre opem, qui è claſſe certi periculi ſpectator erat, fruſtràque diſſuadentibus Præfectis Paulo Bernardo, & Fauſtino Ripa, ne ſe dederet proximi auxilii fiducia; tandem coactum à datis bona fide conditionibus poſt quintum, ac ſexageſimum propugnationis diem ſe tradidit. Ita Turcæ ſuas in Ægæo præclariſſimas Inſulas Tenedum, & Lemnum noſtrorum vel ignavia, vel avaritia receperunt.

## *Turcicæ excurſiones in Dalmatia compreſſæ. Aſcrivium defenſum. Camilli Gonzagæ Mors.* MDCLVIII.

PRæſenti anno in Dalmatia Cedinus Acmetes Boſniæ Baſſa repentino incurſu Spalatinos agros populatus, ad ipſam urbem caſtra poſuit Idibus Juliis: multoque potens equitatu ſuis incurſionibus totam provinciam exterrebat. Adverſus hoſtem egreſſi cives, adjutrice robuſta Boſſilianæ conterminæ gentis manu, ejus impetum, & ferociam ſæpiùs repetitis congreſſibus ſuperiores compreſſerunt. Converſus in fugam, relicto in manibus rixantium de præda filio ad necem, in Boſſilianos ultra montes incolas, quos in ſe acerbiores erat expertus,

tus, omnem iram immani crudelitate effudit; imbellibus non pepercit, colonos villicos omnes trucidavit: expillatas domos, tectaque omnia urentibus flammis devovit. A devaſtatæ Boſſilianæ digreſſu Albaniam properat, ut cum Scodrenſi Baſſa Mehemeto Regia mandata exequeretur de oppugnando Aſcrivio paratis in expeditionem octodecim bellatorum millibus. Quod ubi Venetias nuntiatur, & eſſe hoſtilium copiarum ductor Voinus Ivarina, qui à Religione, & à Republica defecerat, Senatus cogitatione metus, & periculi dilectiſſimi oppidi, confeſtim duos creavit belli Curatores Franciſcum Barbarum in Dalmatia, & Hieronymum Battaleam in Albania. Hic celeri navigio in provinciam advectus, ad urbis ſecuritatem ſuburbana loca diruit, & complanavit, ne ullus eſſet hoſti furtivus acceſſus; tuta in muris appoſuit propugnacula; militibus ſtationes paravit; diſtribuit munia ducibus, & chiliarchis; omniaque ita opportunè peregit, ut quemcumque tæderet moræ, quæ protrahebat certamen. Exemit cunctationem Mehemetus, cùm die trigeſima Julii ſe dediſſet conſpiciendum in cacumine collis haud procul oppido aſſurgentis: aderat Voinus jactabundus illud brevi caſurum iis viribus, quas ſecum Baſſa afferebat, & quarum ipſe erat inſtructor. Ergo ſub pro-

xi-

ximi menſis Auguſti exordium productis in excitatis aggeribus tormentis, cœpta ſunt quati mœnia: ſed promptis operibus, quæ convulſa ruebant, reficiebantur. Cecinus quoque ſuo adventu Rizonici ſinum obſepire, & occludere valido conatu moliebatur; ne ſubſidiariæ manus, quas armatis biremibus Bernardus Provinciæ Præſes, & Gonzaga copiarum ductor afferebant è Dalmatia, penetrarent per Euripum ad obſeſſos. Quotidie utrinque pugnabatur: frequentes erant eruptiones in aggreſſores, quarum una ad Scalgiari, id nomen loco, ab oppidanis commiſſa, Turcis fuit cruentiſſima; fuga, ſtrageque adeò inſignis, ut aliquot dies cum quete tranſacti indicarent hoſtes nihil ultrà tentaturos: quin hujus ceſſationis fidem augebat fama de Baſſarum profectione in Pannoniam: verùm adhuc noſtros tenebat ſuſpicio, ne fraus ſubeſſet, ac per tenebras ſilenti agmine importuniſſimus hoſtis in mœnia irrumperet: ideò vigilatis noctibus aſſidui erant in muris, & propugnaculis excubitores. Tandem kal. Octobribus pro comperto allatum fuit, Turcas omninò receſſiſſe: ex quo læto eventu ingens in oppido, ſumma conſtantia, fide, & robore à propugnatoribus defenſo, animorum exultatio, indictuſque ad templa concurſus, actæque Deo grates, qui civitatem à bimeſtri

ſtri obſidione ſervaſſet incolumem. Laudata Bataleæ ſolertia, Jadera redeunt Bernardus, & Gonzaga armorum Præfectus, cujus mox ſequuta mors valdè afflixit omnes, qui toties experti erant inſignem ducis in conſulendo prudentiam, & in agendo fortitudinem. Tunc Gildaſius Venetis ſtipendiis revocatus defunctionis excipit probatæ virtutis teſtimonio. Sufficitur extincto Mocenico Franciſcus Maurocenus: & emerito Navium Præfecto Bembo Hieronymus Contarenus ſuccedit.

*Reſpublica externis auxiliis adjuta.*

VErùm quia procedente tempore cum hoſtium viribus quotidie magis augeſcentibus creſcebant Reipublicæ diſpendia, cœpta ſunt deſiderari externa auxilia; quæ & opportunè admodùm adfuerunt. Alexander Septimus, & Clemens Nonus Summi Pontifices, quibus perſuaſum erat, conſervationem Veneti imperii cum Romana Eccleſia ita eſſe conjunctam, ut commune eſſet utrique effugium, & detrimentum, ſæpè permiſſo ſuis in ditionibus militum delectu, miſſis claſſium, & copiarum ſubſidiis Rempublicam juverunt. Et Innocentii Decimi ſequuti documenta, decreverunt inſuper, ut Religioſi quidam Ordines, quorum mi-

nor erat utilitas, aut neceſſitas, tollerentur, aſſignatis eorum redditibus in bellum pium, & juſtum; quique exturbati, agente lege, ſuis ſedibus fuerant, multo perſoluto ære, reciperentur. Iidem Pontifices præter Decumas Sacerdotiis impoſitas novies conceſſere centena aureorum millia ab eorumdem proventibus colligenda, ſubſidiario nomine. Etiam inter Purpuratos Patres, qui nummariam præſtarant opem, delectamque terra, marique militiam eminuerunt Richelius, Mazzarinus, & Barberini, quos omnes, ut eorum pia, ſummaque liberalitas, ac juſta pariter, & debita in Rempublicam grati animi ſignificatio nota eſſet poſteritati, Senatus in Patriciorum numero repoſuit. Ludovicus XIII. Galliarum Rex, & non pauci Chriſtiani Orbis Principes, ac Dynaſtæ pecuniarios, militareſque apparatus, & aliqui ſe ipſos ultrò ad præliandum obtulerunt. Multi denique Venetarum Urbium Præſules, pro ſua quiſque facultate Reipublicæ auxiliati ſunt: ſtudio piæ æmulationis, & contentione religioſa omnes ad liberandam Rempublicam, ad protegendam, & propagandam fidem, ejus juratis hoſtibus depreſſis, conſpirabant.

Fran.

*Franciſci Mauroceni in Cretam expeditio. Maritima ejuſdem facinora in Turcas.*

JAm trajecerat in Cretam Dux totius militiæ Franciſcus Maurocenus in locum defuncti Mocenici: jam claſſem inopem, & infirmam ex rebus malè geſtis apud Tenedum pecunia, commeatu, & Epibatis inſtruxerat, juſſo Rainerio obtemperare Senatui illum vocanti ad cauſam dicendam: damna quoque, quæ Contarenus navium Præfectus ſubivit inter navigandum ſubortis tempeſtatibus reſarcierat. His diligenter proviſis ad maritimas expeditiones accingitur: ab Cretico littore Idibus Februariis ſolvens, Chium dum cogitat, adverſo vento coactus Aſtypalæam tenuit; inde tandem abſcedens in Inſulam, nomine Calchi, Venetis infeſtam irrumpit, & deſævit: ut reliquis direpta, ac incenſa exemplum eſſet punitæ ſuperbiæ, & contumaciæ. Rhodium mare emenſus quarto Nonas Martii, Carpathum vix aſpexit, cùm repentinis circumactus vorticibus miſerrimum facit naufragium, trium triremium, & unius quinqueremis Benedicti Michaelii: quas ſuas in voragines procelloſus pontus abſorbuit. Hoc ſubmerſarum navium detrimentum, paucis è naufragio recollectis impedimentis, triſtis nuntius Venetias attu-

attulit, quo tempore mœſtiſſimæ Urbi Principem Valerium eripuit mors, quem diù victurum & ſperabat, & optabat Reſpublica. Sed intra ſex dies feſtiva acclamatio in Joannem Piſaurum, omnium ordinum conſenſu ad ſublime ſolium evectum cives non modica affecit hilaritate, quam etiam magnoperè adauxit rebellis Comitis Voini interemptio; ſublato de medio homine perditiſſimo, qui Turcas perpetuò inſtigabat adverſus Rempublicam. Illius necem ſagaci aſtu machinatus eſt Bernardus Dalmatiæ Præſes: nam cauſa dirimendæ inter duos diſſidentes controverſiæ vocatus ſequeſter, adducitur in locum opportunè deſtinatum: ibi, quos componere debebat, habuit interfectores.

Maurocenus poſtquam disjectam naufragio claſſem collegiſſet, Aſtypalæa movens Delum petere conſtituit, ad quam inſulam tunc pervenerat Prior (dignitatis vocabulo) Bichius cum auxiliariis triremibus numero duodecim, decemque navibus, unà cum Etruſcis, & Melitenſibus. Auctus his viribus excurrit Ægæum: & qua opus erat ſolertia, Huſſainum Baſſam electum maris Imperatorem perſequitur: ſed ille ſemper in fuga totius pelagi quærebat latebras, ut evitaret incurſus. In hac intercipiendi hoſtis incerta ſpe cogit Maurocenus militare concilium, & Cydoniæ aggreſ-
ſio-

ſionem proponit exitu facilem, abſente Huſſaino: & plurimis ex oppidanis, ſecretis nuntiis ſuum erga Rempublicam teſtantibus non interruptum obſequium. Variæ tamen, & diſcrepantes fuere conſulentium ſententiæ: alii, quos timor occupabat, opinati ſunt factu difficillimum memoratum facinus: alii, quos livor tangebat inſtinctu infeſtæ æmulationis, & Mauroceni gloriæ oſores, neglecto publico bono, rem agitari plenam periculi, ac diſcriminis, dixerunt. Hanc expeditionem, quam laudabant auxiliarii Duces, parati cum Mauroceno ad eam captandam, omnium primus conficere cupiebat Eques Avogradus, cujus invicti animi præſtantia ob alia præclarè, fortiterque geſta, cunctis erat notiſſima: ſed prævalente in viros fortes invidia, per piſcatores Tænarios furtim ſubmiſſos reſcivit Huſſainus, & illam diſſolvit ſuo celerrimo regreſſu Cydoniam. His diſſipatis machinamentis rursùs mare ingreditur cum bis viginti triremibus aggreſſurus tres inſulas, quæ in Mediterraneo parent Reipublicæ; quo etiam tempore fama deportabat terreſtres copias adverſus eaſdem paratas à primo Viſiro Chiopurlo. Diſſitus rumor Venetiis tantam injecit trepidationem, veluti ſi Turcica claſſis in Urbis conſpectu eſſet: omnem tandem pavorem expulit relatus in Ægæum Baſ-

ſæ

ſæ tranſitus, & illius veſtigiis continuò inhærens noſtrorum inſectatio.

Verùm hoſtis, cui fuga omni congreſſu tutior, de more hùc illùc dilabens, nullo conſiſtebat loco ſuarum triremium agilitate, quas ſic remis, perinde ac habenis, agebat, cùm Venetæ pondere, & armis graves lentè regebantur. Nunquam excepti hoſtes, præterita Chio, in Mitylinæo portu ſeſe abdiderunt. Intereà hybernandi tempus inſtabat, & auxiliarii Duces oppugnandæ Cydoniæ ſpe fruſtrati, ad occiduum iter ſe comparabant. Tranſvecti Zacynthum gravi animorum acerbitate apud trium Inſularum Præſidem conqueruntur, quòd inutili mora tempus abſumpſerint; verùm adhuc, antequam ad patrias ſedes pergerent, paratiſſimos eſſe ad præclarum aliquid agendum pro Republica. Præſes experiendi cupidis ſuas vires, Buthroti, contra Corcyram oppidi, proponit oppugnationem: ſed ejus explorata difficultate, in Leucadem, ſceleratum piraticæ gentis domicilium, irruptionem perſuaſit. Eò profecti, quatuor etiam à Præſide acceptis triremibus, fortunato deſcenſu evadunt in Littus, ſcalaſque muris applicant, at pro uſu breviores: à valida Inſulanorum phalange repulſi, coguntur ad ſuas naves reverti. Meliori auſpicio Maurocenus priuſquàm iret hybernatum claſ-

ſem

cenus priuſquàm iret hybernatum claſſem adduxit ad Inſulam Claron, quam metu territam obtinuit; poſteà Samum: atque ex utraque abducta abundanti præda milites, remigeſque refectos Melum advexit in ſtationes.

## *Hieronymi Contareni pugna cum Turcis.*

EAdem tempeſtate Contarenus ductor procelloſis tempeſtatibus diù vexatus, Thalame tandem Laconiæ oppido diſcedens, ad Helleſpontiacum fretum pervenit. Acceperat per actuarias, Baſſam inde brevi erupturum ſpe tuti exitus à præpotenti claſſe, & ſubſtructis munitionibus in Littorali Græciæ ora poſitis: nec diutiùs contineri potuit, quin IV. Non. Auguſti occurreret exeunti cum ſuis navibus inſeſſo euripo.

Quo improviſo acceſſu Baſſa deterritus, crebra tormentorum exploſione ſuis nuntiavit adeſſe hoſtem, ut agentes in terreſtribus ſtationibus eundem grandioribus machinis laceſſerent: ſed Contarenus magis venti ſævitie, quàm globorum grandine impeditus, propiùs accedere nequivit: & Baſſa ob id liber à manifeſto claſſis diſcrimine, interiora littora petiit, latuitque ſub Seſtæ arcis propugnaculo uſque ad VII. kal. Sep-

tembris. Sed Regio mandato compulſus ultrà progredi, nocte ſubobſcura navigans, in Contarenum incidit, *qui* nunquam locum, à principio captum deſeruit; & improviſus iterùm ante *ſo*lis ortum ſupervenit tranſeunti. Sub hoſtis conſpectum illicò tormenta *diſplo*dit in Turcicam claſſem, quæ pari concuſſione à mari, terraque pulſabat Venetos, adjuvante milite è propugnaculis. Sæpiùs renovati fuere congreſſus, & ſubinde magna in eorum triremibus orta conſternatio: atque in terreſtribus copiis confuſio ingens: nempè in tentoria, & caſtra majora tormenta latè *ſtra*gem dabant. Quamobrem Baſſa fuga ſalutem quærens, reliquit in acie triremes quatuordecim laceras, diſſipatas, & inutiles: ſexcentos occiſos: duplo majus damnum accepit in ſtationibus, & munimentis: dirutum Græciæ caſtrum, proſtrataſque Meſquitas: & victorem vidit Contarenum; qui parto triumpho illuſtri Imbrum ſe contulit: ubi Venetias reverſurus, Antonio Priolo IV. Idus Septembris ex Senatus conſulto navium Prefecturam tradidit.

*Ca-*

### *Caſtri Ruzi, Toronis, & Chiæ Arcis expugnatio.*
### MDCLIX.

HOc anno Franciſcus Maurocenus totum fermè Ægeum permenſus, complures biremes, dromones, parvaque navigia, quæ furtim Cydoniam importabant commeatus, fugavit, evertit, & ſubegit. Eo tranſmiſſo, claſſem applicuit ad unam Chelidoniarum inſulam, Caſtrum Ruzum, Græcum emporium, in quo Alexandrinæ naves onerariæ ſuas merces, neceſſariaque Turcis alendo bello deponebant. Spe ductus proſperi ſucceſſus facinus aggreditur, longè ab omni expectatione.

E triremibus mandat militibus, ut citò deſcendant, & quingenti numero Arcem obſidione cingant. Inſulani, qui nihil minus, quàm hoſtem expectabant; ea ſubita aggreſſione contremiſcunt: propugnatores Arcis exterriti, quibus exploſa tormenta defenſiones adimebant; & effracta furenti pyloclaſtri vi porta, minabatur cruentum ingreſſum; ſuis diffidunt viribus, ſeque arbitrio Veneti imperatoris committunt. Facta eſt deditio, & accepta his conditionibus, ut tres è populo primores ſuam redimere poſſint captivitatem; omnes exeant op-

pido depoſitis armis in Meſquita : & de Græcis, magis Veneto nomini infenſi tranſtris addicantur. Caſtrum cum Arce funditùs exciſum fuit : quæque direptionibus auferri non poterant, ſuppoſito igne incenſa concremarunt. Sic audax Mauroceni animus triduano, & modico certamine maximum attulit Turcicis rebus detrimentum. Ab his proſperè geſtis convertit vela in ſinum Toronaicum, cui dat nomen Torone Macedoniæ oppidum; in hoc quam Turcæ ſtationem agebant tutiſſimam, eam ille ſtatuit expugnato Torone diſturbare. Igitur præter opinionem, mari, terraque petitum invadit, omnes aditus ad ſubſidia intercludit. Præſidiarii tàm repentina, validaque impreſſione propè deterriti, ad unum per invia, & ardua itinera dilabentes Venetis relinquunt oppidum in prædam, quam valdè optimam ſecum pertraxerunt. Digreſſus inde Chium claſſem agit : munitamque Arcem intra terram attentare cogitanti diſſuadent comites, ne rem aggreſſu arduam ſuſcipiat : verùm ſui propoſiti tenax incitavit milites in expeditionem, cui ipſe interfuit. Irruit in Arcem fortiter, ac ſtrenuè, præſidio acriùs reſiſtente : ſed obſtinata contentione eo dejecto non ſemel repetitis conatibus; tandem voti compos, & victoriæ potitur

arce,

arce, quam militibus diripiendam tradidit, & comburendam, ſibi reſervata peractæ demolitionis memoria. Reducta claſſis ab Icario mari in Ægæum, ex inſulis, quas circuibat, Patmon exilio, & æde Joannis Apoſtoli ipſis Barbaris venerandam attrectare eſt auſa ſacrilega licentia; quæ nulli rei pepercit, in quam prædandi cupiditas, ferrum, igniſque ſævire potuit.

*In Dalmatia repreſſi Turcici excurſus. Dominicus Contarenus Dux.*

EXeunte Auguſto Turcæ in Dalmatia non contemnenda multitudine ſeſe effundentes, in caſtrum Sancti Joannis incurrunt. At viriliter defenſum, ſuos oppugnatores repulit: qui paulò poſt in provinciam reverſi, octingentis equitibus Sebenicum adoriuntur; verùm iterùm circumventi à minori equitatu magna ſtrage multantur; diſcerpto in pugna à contendentibus de præda Licha Sangiacchi filio. Spalatum quoque per id tempus inquietarunt, terrore quidem multiplici, ſed vanis conatibus. Indignatus Turcicus Imperator vinci à modica manu, Boſniæ Baſſæ imperavit ampliſſimas parari copias, quæ reſiſtentis provinciæ comprimerent audaciam. Hoc duce cum quindecim armatorum millibus nihil actum præter prædas La-

trocinantium more : nulli aperto marte tentati congreſſus, licet in Spalatum tot agmina eſſent inſtructa; quæ tandem properato diſceſſu deflexere in Pannoniam tunc temporis à Turcis validiſſimè oppugnatam. Interim Piſaurus Princeps rebus domi, foriſque geſtis conſpicuus, extremum diem obiit: & Dominicus Contarenus ruri agens vocatur ad gubernacula Reipublicæ: tanta erat apud Senatum illius prudentiæ, ac pietatis exiſtimatio.

*Schiatton caſtrum captum à Venetis.*
*Clades accepta ad Cydoniam.*
*Almerici Ateſtini Principis mors.*
MDCLX.

EXcluſus Maurocenus à ventorum reflatu, & à fama exploratæ ſuæ expeditionis in Eubœam, convertit ſe ad Schiatton, eminentem è mari ſcopulum, cum arce in ejus cacumine, aſcenſu ardua, & delecto ſubſidio tutiſſima. At quia plerumque difficilia conantibus arridet fortuna, è triremibus educit epibatas, & ſaxoſum jugum conſcendit. Vocata, ut ſe dederet, reſpondit, velle aut vincere, aut mori: quare in ipſam obſtinata vi defenſam ferro, & igne perrumpit, & octavo die perdomitam accepit in deditionem hac lege: Turcæ in proxi-

proximum ſolum immunes traducantur. Graeci quotannis mille nummos tributi nomine pendant Reipublicæ.

Poſt debellatam inſulam, Cytheram cum claſſe decurrit ibidem opperiturus auxiliares triremes: & manus Gallicas, quas purpuratus Mazzarinus mittebat in ſubſidium, regendas ab Almerico Mutinæ Principe ſub Pręfectura Dynaſtę Baas cognomine, militari diſciplina præſtantis. Hoc virium acceſſu cenſa ſunt undecim peditum millia, & equites mille ducenti: robur non modicum, quod ſine cunctatione in Cretam deferendum eſſe conſultum fuit. Duces, dum ſe XI. kal. Septembris committunt navigationi, admoniti, ubi adeſſet hoſtis, eam dirigunt Lesbum, in cujus portu morabatur. Cæterùm quia prævenerat fama claſſis adventum, ille ex metu malè tutam ſtationem præpropera fuga reliquerat. Noſtri, hoſte non reperto, legentes Creticum Littus, vi capiunt divæ Venerandę caſtrum, Turcis fugatis, & Aſſano eorum Baſſa notæ fortitudinis interfecto. Addunt his proſperè cœptis expugnationem arcis, quæ proxima Sudæ erat moleſtiſſima. Hac diruta, & ſpoliata tormentis, Almericus feliciora ſibi auſpicatus in campum prodiit, ut cum hoſtibus cominùs pugnaret. Rurſùs itaque illos conantes obſiſtere fudit: & perſecutus fu-

gientes venit in conſpectum Cydoniæ; cujus ſitum contemplatus, Mauroceno in portu degenti ſuum aperuit conſilium, qua in parte inſtituenda eſſet obſidio; caſtris ſcilicet Calami, & Apicorno occupatis. Utrumque igitur per maximam terra, marique vexationem captum, poſteà deſeritur: & aliud Cicalaria nuncupatum redigitur in poteſtatem. Hoc retento, prope Cydoniam caſtra metandi occurrit ſententia, quæ illaudata fuit loci reſpectu, aggreſſionibus nimiùm expoſiti: nam Caſtrorum Præfectus Baas Cicalariæ vicum vallavit, & in vicino monte de Malaxa præſidium poſuit. Hæc dum fiunt, Princeps febri correptus, Sudam deferri voluit: quo & Baas æger acceſſit. In caſtris tumultus ob non ſoluta Gallis ſtipendia: ſed quievit Mauroceni præſentia, qui egreſſus cum Antonio Barbaro, extra ordinem claſſis Curatore, caſtra ſpeculatum deſcenderat. Sub ipſum tempus intercipitur explorator nuntius ab Enandiæ Baſſa cum literis ad Cydonios miſſus, quibus omnem ſpem auferebat auxilii, cujus ille nimiùm ſe egere profitebatur: hinc in noſtris concepta crevit opinio Cydoniæ recuperandæ. At calidum Baſſæ commentum paulò poſt retexit eventus: noverat ille multò ante quæ machinabantur Veneti Duces terreſtribus, maritimiſque viribus circum diſpoſitis, & non procul locata

claſ-

claſſe: factus etiam certior de futura cunctatione in agendo ob complurium imperium, deluſerat eos conficta literarum fallacia: qua opportunum nactus tempus, portum munivit, auxit copias, & ſubſidia advocavit. Ab Enandia profectus Baſſa, & aſpera montium tranſgreſſus, juxta Malaxam ſeſe abdidit in inſidiis: quo tempore Cydonius numeratis duobus peditum millibus, & octingentis equitibus ex oppido erat erupturus. Condicta igitur die VIII. Idus Septembris repentinus in Venetis caſtris horror ingruit, ac terror ingens, oppugnantur ab omni latere incauti, & imparati, lataque ſtrage profligantur: fuga ubique, & conſternatio maxima. Turcæ barbaro more deſævientes omnes ad unum occidiſſent, niſi ad opem accurriſſet fortis Melitenſium manus, quæ frænavit, ac repreſſit inſequentes, qui fugerant: & ab eo conflictu (quo Turcæ penè parem repoſuere cladem ſuis illatam ad Ciſternas Kal. Majis inter hoſtiles plauſus, & ſaltus) ægrè evaſerunt Maurocenus, & Barbarus. Compreſſa in hunc modum Cydoniæ obſidio, priuſquàm adoleſceret, docuit non eſſe tempus in rebus magni momenti cunctationibus terendum: nam ſi à mari, terraque ſubita aggreſſione Cydonia fuiſſet petita, vel deditione, vel vi, caſura erat in obſidentium manus. Irrita expedi-

peditione auxiliares triremes III: Idus Septembris diſceſſere: & multati exercitus reliquiæ à Calami caſtro Candiam traductæ, auctæque ſupplemento, majori ſpe domandæ Enandiæ per eos dies imminutis defenſoribus audacter progreſſæ ſpondebant præteritam cladem ultum ire. In ejus conſpectum explicata acies, & ad invadendas exteriores munitiones excitata, facili impreſſione in ipſas penetravit, ſubſidentibus Turcis in oppido pavidis, ac perterrefactis, ac ſi non haberent neque conſilium, neque robur ad obſiſtendum. Quare noſtri cùm nullam contra ſe in hoſtibus repugnantiam animadverterent, ſecuriùs incœperunt caſtra diripere, & prædas agere: ex iis, qui redibant ſpoliis onuſti, animati qui ſequebantur pari exemplo ad rapinas convolabant: omnes direptionibus erant intenti. Turcæ furiali jactati rabie in furaces magno impetu irruunt, ut ſua ſanguine, & cæde repoſcerent, non opinato aggreſſu incubantes prædis occidunt; terga fugientium ſagittis configunt; palantes, nullíſque ordinibus coactos in captivitatem trahunt: capita fermè tercenta capta, totidem interfecta, redempta furta, & intercepta victoria, quæ propè in manibus erat, cùm Baſſa ad primas aggreſſiones Enandiam deſerere cogitaſſet. Maurocenus, experimento cognita militum

ra-

rapacitate, & ignavia, noluit alteram Turcicarum munitionum tentare oppugnationem: hanc ſuadebant Galli ductores, ut ſuorum præſertim turpitudinem diluerent; qui promptiores ad fugam, quàm ad pugnam nullam victoriæ curam habuerint. Quapropter Candiam repetens, & ab Suda recedens cum claſſe, & Almerico Principe Venetias ituro, Paron vela facit: quæ inſula ſalubri cœlo, & commeatu divite, cæteris viſa eſt aptior ad reficiendos remiges, & claſſiarios: verùm fatalis extitit Principi, corpore, & animo nondùm confirmato: nam adhuc hærebat cordi quædam cum Mauroceno amarities, ob non iteratam adverſus Enandiam impreſſionem. Itaque contracta infirmitate extinguitur, omnium lacrymis defletus: Princeps Juvenis in rebus bellicis eximiæ expectationis, ex Senatus conſulto perpetuum meruit erecta Statua in æde Minorum Conventualium monumentum virtutis, & fortitudinis ſuæ ſupra ætatem admirandæ.

*Res à Maurocenis Franciſco, & ejus ſucceſſore Georgio geſta.*

MDCLXI.

SEquens annus inchoatus eſt, audito inhumanæ feritatis nuntio: Turcæ pergraviter offenſi, quòd Galli pro Ve-

netis pugnaſſent, licet victi, fugatique, captivos, quos Cretæ, ac Byzantii in vinculis detinebant, vario, & inaudito ſuppliciorum genere ad unum trucidarunt. Franciſco Mauroceno hoc ipſo tempore reditum in patriam poſtulanti Senatus annuit, ſuffecto ex eadem Maurocenorum familia Georgio probatæ famæ viro, functo imperatoris munere in Dalmatia, & Creta; geſtoque laudabiliter præſenti bello. Porrò antequam hic ad provinciam accederet, ille octodecim naves ab Ægypto profectas audierat, & Cydoniam miſſas cum ſubſidiis; quare ſolvens è veſtigio ab Inſula, eas irrequieto curſu perſequitur, adoriturque nunquam ceſſante tormentorum verberatione: hærentem retinuit furens Notus; noxque tenebricoſa uſque in diem, quo luceſcente diſcuſſis nubibus, rursùs inſectatus errantes, unam capit; reliquæ ex fuga diſperſæ; aliæ Rhodum; aliæ Punica littora tenuere. Hoc tamen Mauroceni ſolertia effecit, ut interrupto itinere nullos hoſtis commeatus Cydoniis attulerit. Subinde reboante mari ex magno bombardarum fragore, quæ Corcyræ explodebantur, cognovit ad eam Inſulam ſui ſucceſſoris acceſsum: propterea illicò eò contendit, ut penes novum claſſis Imperatorem bellica inſignia, & muneris adminiſtrationem deponeret. Quo facto,

Geor-

Georgius Maurocenus renuntiatus univerſi belli ſummus Dux, conſtituit quamprimùm adire Cretam, viribus potens, & animo conſtans, ac dictitans, ſe omnes congrediendi cum hoſte occaſiones arrepturum. Sed interim ei navigationi accincto nuntiatur, ſex navigia Venetiis ſub Anglorum præfectura educta, munitaque ad noſtri belli uſum, cùm in totidem Punicas incidiſſent, proditoria deditione Barbaris ſe tradidiſſe: alia duo pariter Angla referta militibus, & commeatibus, ductore Comite Sfortia Biſſaro Vicentino ab iiſdem prædonibus oppugnata, ab iniquo fato coacta cedere; alterum incendio combuſtum: alterum cum Sfortia captum, & avectum in captivitatem: verùm non hic finis prædæ fuit, dum alia oneraria pretioſis repleta mercibus Smyrnam adnavigans capitur, & barbaras rapinas valdè adauget. Hæc damna ulturus Maurocenus in inſulæ Chii euripum ſe intrudit, & hoſtes parata obſidione territare cœpit: mox pervenit rumor, Baſſam, cui Mazzamama nomen, quadraginta ſuffultum triremibus Rhodum appulìſſe: indeque procurſurum Cydoniam cum Alexandrinis navibus oppletis commeatu plurimo victui, & bello neceſſario. Qua fama excitus, viginti triremes, & quinqueremes duas apprimè inſtructas, cum Melitenſi acie, ſecum
edu-

educit; juſſo cum reliquis Hieronymo Battalea manere apud Chium in excubiis. In altum provectus, totumque ſpeculatus Ægæum, hoſtilem claſſem ante Milum nihil ejuſmodi opinantem exacto ſex dierum excurſu offendit. Illicò expeditis omnibus, quæ ad ejus aggreſſionem opus erant, Baſſam provocat in pugnam: ſed promptior ad fugam dum proras contorquet; terribili bombardarum ſtrepitu, furentique pilarum impetu pulſatus deſerit in portu decem triremes: quarum ſex ab impetu jactatæ littoribus adhæſerunt quaſſæ, & oppreſſæ: alias quatuor procedente certamine Veneti, & Melitenſes occuparunt: Turcis in interiora Inſulæ loca tumultuariè evadentibus Mauroceņus cum victrice claſſe portum ingreſſus, fugatos invitat ad deditionem; in quam mille circiter devenerunt: quatuor millia dicuntur deſiderata in conflictu acerrimè utrinque commiſſo: in quo Melitenſibus non parva jactura obvenit, quam tamen locupletior præda compenſavit; duabus potiti triremibus cum impedimentis, actis per inſulam direptionibus, & recenſitis in captivis ſexcentis Prætorianis militibus. Singulis Trierarchis dono addidit Senatus torques aureas; & Mauroceņum equeſtri honore decoravit ob ea, quæ nuntii fortiter geſta retulerunt; quorum ſingularis eventus ferendas Cydo-

doniæ ſuppetias avertit; & hoſtium hoc anno cogitatas in Mediterraneas inſulas irruptiones disjecit. Tandem inconſtans fortuna rebus lætis immiſcuit triſtia; hujus anni finis luctuoſus fuit: plurimos in claſſe exitialis morbus corripuit; citaque confectos ægritudine extinxit: militantes quoque in Creta virulenta tabes infecit, valdeque imminuit propugnantium vires adverſus nuper excitatas Enandiæ munitiones. Peſtis neque Turcis pepercit: nam Byzantium etiam annonæ caritate vexatum, ſummè afflixit: at nobis nunquam profutura eſt lues, fames, aut ullus adverſus bellorum caſus in Barbaris, qui cladibus ſuperſunt, & nihili æſtimant ſuorum jacturam: cùm à vaſtiſſimis provinciis colligant ad omnem nutum innumeros milites, uberes commeatus, validiſſimas claſſes; quod chriſtianus orbis experientia deprehendit; ut magis dilatent imperium, & opprimant quos habent inviſos.

### *Mari, terraque cum Turcis certatum.* MDCLXII.

AUxiliariis ſuas in regiones reverſis, Venetus imperator decurſo Ægæo nullum vel diligentiæ, vel labori locum reliquit, ubique hoſtem inſectando, ne Reipublicæ eſſet injurius, & in Cretam tranſiret inoffenſus. Quare mo-

monitus, aliquot ejus naves haud procul Stanchio ſub munitiſſima arce de Petrumis appellata, conſidere; præmiſſis cum Hieronymo Battalea quinqueremibus, ut eas caperet, arcem ferro, flammiſque expugnandam eſse deliberat. Talia meditanti caſu occurrunt decem minora navigia plena cibariis: hæc in fugam verſa inſecutus apprehendit, & Battaleæ cuſtodienda tradidit. Subinde accipit à ſpeculatoribus illàc vectorias naves tranſituras in Ægyptum; quas ingentis molis quatuor Sulthanæ comitabantur. Illicò Battaleam accerſit, ut combuſtis, aut demeſſis captis paulò ante navigiis, ſuas cum quinqueremibus adaugeret vires, quo incremento pertranſeuntibus fuga intercluderetur. Ab omni metu ſecuri navigabant Turcæ: ſed qui præcedebant, cùm à longè proſpexiſsent, Venetam claſsem proras obvertiſse, hùc illùc diſperſi tumultuario deſcenſu in proximas terras deſilierunt, octodecim derelictis dromonibus, qui poſteà vel capti, vel incenſi fuere. Sulthanæ placido vento velificantes, dum nulla credunt oppoſita obſtacula, incautæ incidunt in quinqueremes. Tormentorum ſtrepitus ad æquandam pugnam accivit Maurocenum. Per ſex horas utrinque mortis contempto metu omnes ſeſe ſuos in hoſtes proripiunt: tandem & tormentorum verberatione, &

ignium

ignium in Sulthanas jaculatione tanta, tàmque atrox edita ſtrages eſt, ut ex illis tres fuerint debellatæ, & una ab incendio redacta in cineres. Hæc victoria III. kal. Octobris conclamata; claſſem in hybernis collocavit; navibus à Mauroceno Melum inter, & Dolum diſtributis. In eo certamine Aga captus eſt Eunuchus, qui regiam pellicem ducebat ad Mecham: ex donariis, & ex mercibus, quas ſecum vehebant negotiatores, parta præda; auro quoque, & argento, perquàm ampla: cæterùm aliquantùm cruenta, interfectis è noſtris ſexaginta, & in his fuere aliqui militia illuſtres; & duo viri nobiles Jacobi nomine Semitecolus Trierarchus, & Cornelius claſſis curator; totidem vulneratis. De Turcis præter paucos ad tranſtra damnatos, reliqui fermè omnes in navibus militantes ferro, ignibus, & aquis obruti perierunt. Dum hæc foris aguntur, domi ab Senatu ſex grandiores naves omni apparatu adornantur, quæ à navali eductæ in Dalmatiam veherent Hieronymum Contarenum delectum Provinciæ Præſidem: Corcyram ad trium Inſularum cuſtodiam Franciſcum Mocenicum, ſubrogatum fratri, qui priuſquàm illas attigiſſet inter navigandum obierat extremum diem: & Nicolaum Cornelium traducerent in Cretam totius Inſulæ Præfectum. In Dalmatiam

Tur-

Turcæ ſatis hoc anno terroris, tumultuſque intulerunt: egreſſi magno equitatu adverſus Morlachos crebris, infeſtiſque rapinis turbantes conterminos agros; illos non procul Jadera comprehenſos coegerunt rapta ſpolia, & armenta deſerere triſti ſtrage, & captivitate. Hic ſucceſſus rebellis Philippovicchi ita auxit dementiſſimam temeritatem, ut datis publicæ lætitiæ ſignis, jactaret ſe ſubditurum ſuis artibus Turcico imperio Spalatum, & Sebinicum. At paulò poſt contrà accidit; & inani gaudio ſubiit vera moeſtitia. Morlachi mutuis ſeſe ſtimulis urgentes ad vindictam, iterùm incurſiones in extrema finium faciunt; omnia paſſim agrorum tecta, vicoſque exurunt; & prædas hominum, pecudumque abducunt uberrimas. Iis quoque diebus Tragurienſes in Turcas à Boſnia dimiſſos, ut Spalatum vexarent, repentino ex inſidiis impetu ferociter irrumpunt, aguntque in fugam ſtrage, & confuſione maxima. Hanc hoſtes, inſtigante Philippovicchio, fulturi, bis ſeptem armatorum millia deſcendunt in Provinciam cum ipſo Boſniæ Baſſa minarum pleno. Verùm dies aliquot inutili cunctatione moratus, veluti ſi quis terror eum cohiberet, viſus eſt ex inopinato copias ſuas retrahere: & ab omni trepidatione liberare Dalmatiam. Sed hujus repentini diſceſſus cau-

cauſa manavit ab imperante Achmeto Primo Viſiro, qui Patri Chiopurlo in dignitate ſucceſſor, & ſuſceptæ ab eodem adverſus Pannoniam expeditionis hęres, ad illam perficiendam collectas vires ex diverſis provinciis evocaverat.

## *Succeſſus varii in Dalmatia, & Creta.*
## MDCLXIII.

IN bello, quod gliſcebat quotannis difficillimum, atque periculoſum, omnis cura Senatus verſabatur ad illud ſuſtinendum; ideò frequentes erant militum delectus, ſoliciti armorum apparatus, & diligens virorum conquiſitio, quos exploratæ virtutis ſuis præficeret expeditionibus. Et quidem hac tempeſtate magis, magiſque angebatur minis Achmeti Viſiri multa minantis Dalmatiæ, & Foro-julio: quamobrem cognita illius cupidine, Senatus creavit caſtrorum Præfectum virum Germanum Spaar cognomine bellicarum rerum uſu celebrem: alioſque delegit præſtantiſſimos duces, inter quos numerabat Echenfeltum, comitem Hectorem Albanum, Carolum Martinengum, & Equitem Bartholomæum Variſanum Grimaldum, quibus larga decrevit ſtipendia, atque utriuſque provinciæ cuſtodiam demandavit.

Cæterùm converſis copiis ab Achmeto in

in Hungariam, cujus per id tempus munitiores arces cupidiùs impugnabat, levioribus certaminibus in Dalmatia dimicabatur. Repreſſi fuere à Præſide Provinciæ Contareno incurſus armorum in Spalatenſes, & Jadertinos agros aliquandò facti. Spaar Jadera ſolvens in maritimam Caſtrinovi oppugnationem (quoniam Turcæ ejus navigationis cauſam explorarunt) mutato curſu flexit in Olcinium; quo loci immanes belluæ piraticam exercentes nidificabant; illud furenter adortus plura ſceleratæ gentis cubilia ſuccendit, & infames myoparones in portu depreſſit. Alibi Turcæ Buthrotum occuparunt; ægrè deſudantibus Venetis amiſſum repoſcere nocturnis, cruentiſque aggreſſionibus. In Creta bis tentata fuit ab hoſtibus Spina-Longa; ſed irrito conatu; quia Præfectus fraudibus tempeſtivè occurrit: atque caſtrum, de Garabuſis dictum, detecta conſpiratione cum Cydonio Baſſa, præſidii tranſportatione, & quatuor bellicarum navium ſubſidio tutatus eſt. Maurocenus totum Ægæum pererrabat in perquiſitione Turcicæ Claſſis; at nullo loco illam offendit: cui tantum terrorem incuſſerat, ut omnem declinaret congreſſum, quem ſemper fuerat experta magna ſui jactura pertimeſcendum: quare cùm cerneret tranſire dies à laboribus vacuos, reditum in patriam impetravit ab Senatu. Succeſſo-

ſorem habuit Andream Cornelium: & Catharino ejuſdem cognominis, in Dalmatia ſuffectus eſt Hieronymus Contarenus. Per hos dies triſtis nuntius retulit Patribus: ictu fulminis Sebenici turrim tactam, in qua magna copia tormentarii pulveris ſervabatur, atque ab impetu erumpentis ignis terribili fragore, & ruina proſtratam. Candiæ quoque in ipſo portu, excitato fortuitò incendio ſeptem navigia deflagraſſe; Melitenſium quatuor, Reipublicæ unum Turcis pridem ereptum, & duo ad vehendas merces à privatis negotiatoribus conducta. Quos infauſtos ſucceſſus fuere qui verterent in præſagium alicujus inſignis calamitatis.

*Intercepta ſubſidia, & plura Turcarum navigia.*
MDCLXIV.

TUrcis Hungarico bello implicitis, & in mari eorum claſſe Venetam ex trepidatione ſubterfugiente, Dalmatia, & Creta hoc anno veluti accepta pacis fiducia in muris, & ad portus liberè excubabant. Tænaria gens, quæ hodie Mainæ in Peloponneſo, Turcicæ tyrannidis jugum detrectans Reipublicæ partes, dedito obſequio, ſequi voluit. Maurocenus, quem adhuc tenebat in caſtris Succeſſoris deſiderium, ubi intellexit, duas, & viginti

ho-

hoſtium naves per Mediterraneum diſcurrere, ſuam claſſem per viciniores ſinus ad erumpendum diſtribuit, ut advenienti Cornelio muniret iter, ſin minus, cum illis confligeret. In hac expectatione contigit repentinus ex conſpectu receſſus Punicarum navium: quare ille Cydonias aquas permenſus Milum properatò contendit vocatus à fama, quædam Alexandrina navigia cum armis, & annona in Cretam tranſitura. Hæc intercipiendi cupidus mandavit Architalaſſo Juſtiniano prçcedere uſque ad Patim oras, mox ipſe cum triremibus pro tempore affuturus, ut ea ſimul oppugnaret, ac everteret. Juſtinianus, qua ex cauſa adhuc fluctuat opinio, diverſum iter intendens, Rhodum verſus expandit vela: dum Petrus Diedus navium Præfectus ſubterlabentibus navigiis occurrens, duo ex illis capit; Maurocenus alia diſtraxit; ſex tantùm Cydoniæ portum ingreſſis. Poſt hæc ſupervenit Andreas Cornelius, cui ille tradito regendæ claſſis imperio, Venetias repetiit.

Cornelius omnem moram abjiciens inſequebatur hoſtes Ægæum permeantes; at illi, recuſata quacumque diſceptandi aperto marte provocatione, per ſubterfugia, & diverticula in hoc unum erant intenti, ut comportatis tutò commeatibus, ſuis in Creta militantibus ſuppedita-

tarent. Ad Chium imperato acceſſu cum Turcis exſcenſionem vetantibus, ne claſſiarii aquari poſſent, ſtrenuè pugnavit: expoſiti milites, quos Baſſa illis oppoſuit, cum cæde repulerunt, eo graviter ſaucio, vixque fuga elapſo. Inde Rhodum, Samumque prætervectus, nunquam in hoſte perſequendo defatigabatur. In Chitreo portu quatuordecim minoris formæ gaulos metu, atque conſternatione perculſos oppreſſit; potitus mercibus, quas Conſtantinopoli exportabant Alexandriam: ſed vectores effugientes ad terram & ſaluti ſuæ, & mercimoniorum majoris pretii conſuluere ſecuritati.

*Primi Viſiri Achmeti profectio in Cretam.*
*Obitus Joannis Capellii; cujus, & Ballarini omnis de pace tractatus inanis.*

MDCLXV.

PActis cum Leopoldo Cæſare in viginti annos induciis Turcicæ copiæ ab Hungaria ad oras Albaniæ, & Peloponneſi traductæ, in Cretam tranſportandæ eſſe dicebantur. Ex illius Inſulæ adjectione Achmetus Primus Viſirus Chiopurli patris inſtructus monitis, ſciebat plurimum virium, & commoditatis acceſſurum ad Ottomannici imperii pro-

pagationem reſerato trajectu in Italiam: Igitur ſolutus ab externis expeditionibus, huic unæ conficiendæ majori quàm anteà ſedulitate vacavit: quocircà increpabat Reipublicæ obſtinata conſilia diſceptandi cum Othomannorum Regum virtute, ac potentia: minabatur incendia, direptiones, & incurſus in ipſam urbem: omneſque reſpuebat de concordia conditiones, quæ liberè totam Inſulam Turcicæ ditioni non ſubmitterent. Eatenus viguerat reconciliandæ pacis negotium, quod ſuperioribus annis ſuſceptum in ſequentibus ex armorum eventis, modò infauſtis, modò proſperis, vel diffidebat, vel variabat apud Turcas. Liceat hoc loco deducere abexordio, qui fuerit Veneti Senatus in retinenda pacificatione conſenſus: & quæ in ea diſſolvenda Turcarum perfidia; quæve contra jura gentium pluſquàm immanis barbaries.

Anno MDCLI. Orator Gallus immorans Byzantii Patres admonuit, quanta eſſet ejus temporis Primi Viſiri propenſio ad priſtinam animorum reconciliationem. Ideò deligerent Virum, qui miſſus ſecum afferret conditiones ad eam ſtabiliendam opportunas. Nullus erat in comitiis, quin ſciret à Barbaro iniqua peti, atque intoleranda; nihilque omninò ex dignitate Reipublicæ: attamen ne viderentur optatæ tranquillitati refragari, &

par-

fragari, & parvi facere amica Regii Oratoris officia, Joannis Capellii ſequuti ſententiam, ſtatuere Legatum Byzantium dimittere, ipſumque Capellium; qui, non multò ante functus eodem munere, Turcicæ Aulæ mores probè noverat. Vir ætate provectus, vivido tamen, magnoque animo pollens non abnuit injunctam ſibi profectionem, quam ſtudio juvandæ Patriæ lubentiſſimè ſuſcepit. Impetravit ab urbe diſceſſurus habere penes ſe Joannem Baptiſtam Ballarinum, expertiſſimum ex his, quæ geſſerat cum Superantio in pertractandis hujuſmodi negotiis, ſumma prudentia, ac dexteritate. Poſt anni decurſum, menſe Januario appulſus Aſcrivium, longam ibidem traxit moram in expectatione mandati de proſequendo itinere: quo tandem à Viſiro tranſmiſſo cum feſtinatione illud confecit. Porrò vix oculis intuitus eſt Byzantium, cùm protinùs inaudit de edicto citiſſimi receſſus; ut unde venerat, eò continuò remigraret. Impiæ juſſioni paruit; ſed ubi in reditu Hadrianopolim tenuit Nonis Februariis, triennio poſt quàm Venetiis exceſſerat, vidit ſe, & ſuos, clauſo tranſitu, conſtringi cuſtodiis. Has illæ infidæ gentis perpeſſus moleſtias incredibili patientia Senatus commovit animum, qui graviter affectus miſera ſui legati conditione,

dum eam ſolari deſiderat; occaſione vacantis Procuratoriæ dignitatis uſus, cunctis ſuffragiis illum eo ampliſſimo honore, & nomine affecit. Interim ſuis in ædibus obſeſſi habebant ad limina inexorabiles cuſtodes: attamen per fidos conciliatores non intermittebant officia, & mentionem pacis, quæ cum Reipublicæ exiſtimatione confici poſſet. Sed quæ pacta honeſta, & laudabilia proponebantur, ea Baſſarum faſtus, ac ſuperbia tanquam caſſa, vanaque abſque Cretę deditione, vertebat in ludibria. Hic deplorandus rei gerendæ ſtatus adeò torquebat Capellii animum, ut natura, & valetudine imbecillis in Ballarinum obeundæ legationis curam deponeret. Quod ex mœrore levamen in Capellio approbavit Senatus: & in Ballarino publicè laudato confirmavit delegati muneris facultatem. Onus ſubiit qui patriæ totum ſe devoverat plenum difficultatis, ac timoris, quo tempore ingentes tumultus gliſcebant inter primores Aulæ Purpuratos; verùm trucidatis diſcordiarum auctoribus Primum Viſiratum conſequutus eſt Mehemetes Chiopurlus, homo callidus, militari faſtu ferox; & qui variis conſiliis de imperio dilatando gratiam à Mahometo inierat. Tunc ſummè infenſus Venetis viſus eſt, cum Ballarinum arctiori cuſtodia teneri voluit:

voluit; cujus tamen virtus Barbarum mitiorem ſibi reddidit. Itaque evocatus ad colloquia conſenſit; Venetias linguarum interpretem, Paradam nomine proficiſci, ut renuntiaret Senatui Viſiri mentem; & quo pacto redimenda eſſet concordia. Hoc ingenio tempori inſerviebat; quia procraſtinando poterat contingere Reipublicæ aliquis fortunatus armorum eventus, qui pacis conditiones nimium rigidas mitigaret. In his diſceptationibus, & anguſtiis ſex effluxerant anni. Interim labente MDCLVII., qui miſſus fuerat, retulit Senatum, ejus pacis ſe profiteri ſtudioſiſſimum, quæ ſuſpicione careret, nec officeret Reipublicæ nomini. Reddito hoc reſponſo excanduit Viſirus, iratuſque Ballarino, furere cœpit verbis, & minis: ſed hic imperterritus tàm dexterè illius feritatem lenivit, ut inter Prætorianas acies honorificè exceptus, ejus juſſu Regem comitatus ſit Byzantium redeuntem. Per internuntios ſæpè, ac frequenter illos adibat, quos pronos ad tranquillitatem agnoſcebat: multas ſubinde acerbitates tolerabat à Viſiro, qui omnes honeſtæ pacis conditiones averſabatur; & hanc unam ſæpiùs repetebat: dedendam eſſe Cretam: & occupatas in Dalmatia arces reſtituendas: hiſce iniquis poſtulationibus integro triennio exagitatus quo-

tidie ſibi metuebat carceres, & necem; cujus extremam horam plerumque expectabat, quæ tot miſeriis circumdatum exolveret. Hadrianopolim denuò regreditur Barbarus Imperator, quem juſſu Viſiri ſequutus Ballarinus ſemper in ancipti ſuæ vitæ caſu. Excurrebat annus MDCLX. qui Mehemeto ultimum dierum clauſit: & Ballarino aditum aperuit ad conſequendam inter ſuos cives ſupremam dignitatem. Vacabat tunc temporis Magni Cancellarii Officium, & Reſpublica, quæ cupiebat labores, & patientiam benemerentis munerari, eo præcellentiſſimo titulo majoribus in comitiis illum condecoravit; qui gradui Senatorio par, licèt abſentibus non conferatur, tamen pro præſente fuit habitus, qui ſuis meritis ante omnium oculos obverſabatur. Pro collato munere ſuis in epiſtolis ad Rempublicam ſe quàm maximas ei agere, habereque gratias profeſſus eſt; & evecto ad primi Viſiratus apicem Achmeto Mehemetis filio, delatum ſibi honorem à Republica expoſuit: ille benevolè auditum remiſit cum ſpe majoris lætitiæ: de pace intelligi voluit: ſed callidiſſimi hominis vafrities Ballarinum haud latebat. Revertentem Tyrannum Hadrianopolim ſequutus, ut quacunque duceretur præſtò eſſet ad procerum, Viſirique nutus

dies

dies noctibus conſerendo, omne tempus in tuenda Reipublicæ indemnitate impendebat, ægrotante Capellio : & probabat pacis conventionem à victis, & à victoribus neceſſariò exquirendam eſſe. Sic agendo curabat vel inire rationem, vel invenire modum honeſtæ pacificationis : & hæc tunc erat in ſpe, cùm ubique adverſa Turcis evenirent : verùm, quia temporis proceſſu, quę ſperari poterant, omninò videbantur ſublata; contraria fata Creticis rebus extremum prænuntiabant excidium. Cui, ne ſuperſtes eſſet Capellius. qui ſatis multas ærumnas exantlaverat, mors eum ab hujuſmodi curis, & moleſtiis liberavit, pridie Nonas Novembris MDCLXII.

Sublato è vivis Capellio, qui pietate in Deum, charitate in Patriam ita excelluerat; ut pro illa obire graves perpeſſus ærumnas ſub extero cœlo dulce, & decorum duxerit; Ballarinus ad omnia intentus, atque agendo indefeſſus nihil de iis omittebat, quę æquis rationibus in honeſtas pacis conditiones pertrahere poſſent Viſirum. Verùm cuncta ſua officia jactabat incaſſum apud hominem ferocientem quotidie magis, ac ſemper iniqua poſtulantem. Affectabat laudem perdomitæ Cretæ, & ſe auctore propagationem Turcici Imperii.

*Senatus Marchioni Villæ ſummam peditum Præfecturam decernit: hic luſtrat Dalmatiam, Præſide Catharino Cornelio.*

*Intercipiuntur Turcici commeatus.*

NObis redeuntibus ad ſummam rerum geſtarum hoc anno ſe offert anxia Senatus cura, & ſolicita feſtinatio comparandi neceſſaria ad tuendam Inſulam, in quam Achmetus tranſiturus ferebatur, evocatis ab omni Oriente copiis. Hæc erat univerſæ Chriſtianæ Reipublicæ propugnaculum; de cujus ſecuritate, eo defenſo, proculdubio agebatur: decrevit igitur externam opem iterùm conquirere; Italos Principes excitare, ut in communes hoſtes conſurgerent, jungerent arma, & eorum conatus reprimerent, qui provehendæ ſuæ tyrannidis cupiditate exagitati, Italiam cum primis ſubigere cogitabant. Per Legatos expoſita periculi, & indigentiæ cauſa, Pontifex in ſuis ditionibus, quatuor peditum millium delectum haberi permiſit; Imperator alios conſcribi ſuis in provinciis: Confines Principes, & plures in Germania Dynaſtæ, milites, arma, & ſeipſos in ductores obtulerunt. Quærebatur intereà, qui ſummi, conſilii, & maximi animi paratis exercitibus imperaret.

ret. Contigerat tribus ante annis illius diſceptationis abolitio, quæ de Cyprio Regno, diù calamo, & atramento agitata fuit inter Venetam Rempublicam, & Allobrogum Duces: & quòd hac tempeſtate Taurini Orator Venetus eſſet Catharinus Bellenius. Hujus itaque ſolertiæ, & initæ concordiæ quæſtus extitit Marchio Ghironus Franciſcus Villa, vir, id tempus, tùm in re militari exercitus, tùm gerendorum bellorum uſu apprimè peritus; & quo nemo expectatior, exoptatiorve hac urgenti Reipublicæ ſolicitudine. Nonis Aprilis Venetiis comparuit, & coram Patribus viſus perhumaniter de ſumma belli diſſeruit; ſuumque ſtudium, operamque in eo fideliter adminiſtrando pollicitus, meruit ſtipendia, quæ ampla Bellenius cum illo pepigerat; ac totius peditatus curam ſibi uni creditam, nullius, præterquam Veneti Imperatoris, addictus arbitrio: Interim Andreas Cornelius cum claſſe maria pererrans XI. Kal. Julii à Prępeſintho, hodie Argentiera (ubi Bonfilius Patavinus à ſua familia accepto nomine equeſtris alæ ductor immatura morte abripitur in ſumma ſtrenui bellatoris expectatione) factus certior, in Lesbio portu manere hoſticam, diſcuſſit omnem moram, ſeque eidem conſpiciendum dedit. Sed

illa intuita ſupervenientem maxima cum trepidatione Tenedum feſtinavit : & à perſequente ſe minùs tutam ibidem credens, ad priorem rediit ſtationem munitiſſima arce defenſam. Cornelius ex hoc ab hoſte captandi effugii circuitu, occaſione capta, pluribus onerariis, quæ annonam, & armamenta vehebant, potitus eſt. Duas quoque triremes ſpontè deditas recepit; alteram à Samo, alteram à Lemno deductas; hanc Nauplii; illam Chalcidici Bejorum. His ad rapinas cum epibatis egreſſis chriſtiana mancipia concordi libertatis voto, nunquam intermiſſo remigandi labore, à captivitate ſe ſubtraxerunt. Villa per hoc tempus in Dalmatiam devectus, cum Catharino Cornelio, oppida, & arces tùm terreſtres, tùm maritimas accuratiſſima indagine exploravit: quod tum Præſidi Provinciæ ſuggeſſerat; Venetias reverſus Senatui poſteà renuntiavit, ſcilicet quid aliquibus vel minuendum, vel addendum eſſet, ut adverſus hoſtium impreſſiones redderentur tutiores. Demum Zacynthum delatus, receptuſque à Marco Lauretano, tranſit ſecunda navigatione in Orientem. Paron inſulam octavo Idus Decembris tenuit; in qua Cornelius, & alii armorum duces de bello agitabant conſilia: & ille opportuno

ſuo

ſuo adventu omnes hilaravit: ibi jam pridem commodum acceſſerunt Alexander Molinus navium Præfectus, atque Archithalaſſus Juſtinianus; poſtquàm omnis eorum cura apud Sphagiam inſulam Peloponneſi, & in Cydonio freto, ne ſuppetiæ ad hoſtes tranſveherentur, propter pertinaciam ventorum, & effuſam diu, noctuque tenebricoſam caliginem in irritum cecidit. Simul in unum coactis indixit Villa, luſtrandam eſſe univerſam militiam; quo facto, eaque in acies diſpoſita, numerata ſunt octo millia peditum, & equites mille octingenti: in portu verò parata claſſis navium quadraginta, triremium ſexdecim, cum quinqueremibus quinque: quam læti conſcendunt, & Paro ſolventes leni vento Præpeſinthum applicuerunt.

His geſtis præſens expletur annus: cujus porrò initium infida aperuit, funeſtavitque Bernardini Calixti proditio, qui pedibus appenſus execrandi ſceleris pœnas dedit: ſurripuerat à ſecretis occultas notas, ut paterent Turcis Veneta rerum gerendarum arcana. In Dalmatia incurſiones, & prædæ: quas tamen cum multo fœnore repoſuerunt Morlachi Boſnienſibus; quorum ductore Philippovicchio Dalmatæ gentis hoſte acerrimo turpiter fugato; Caſtrum Caormanum direptionibus, & flammis graviter vaſtarunt.

*Varia eventuum viciſſitudines terreſtres, ac maritimæ.*

MDCLXVI.

IDibus Februariis, univerſa claſſe Præpeſintho collecta, & omnibus rebus ad navigandum comparatis, Duces conſilium ineunt, quam in expeditionem ea dirigenda eſſet. Cenſuit Villa in aliquam ex majoribus Ægæi inſulam promovendam; & inde refectis militibus, Turcicam inſectandam; hoſtes ubique infeſtandos ad intercipienda ſubſidia, quæ propediem dicebantur afferenda Cydoniis. Cornelius, productis Reipublicæ mandatis, retulit in Cretam eundum, ut omni abjecta cunctatione, Candiæ opitularetur à Turcis validiſſimè oppugnandæ. Iter tendentibus in Cretam nuntiat fama, Hocquincurtum piratam unica ſua navi immenſæ molis intra Chii euripum triginta quinque hoſtium triremes, occiſo Baſſæ filio, & ipſo ſaucio, magna ex parte diſſipaſſe. Veneta porrò Claſſis VII. Kal. Martii, è propinquo vix Cretam luſtravit oculis, quando improvisò ſuborta tempeſtas eidem & obductum nubibus cœlum noctem repentè offudit. Tum reboante tonitrubus aere, turbatum mare elatis in cœlum fluctibus Claſſi exitium minabatur, quæ jactata, & diſperſa in arenam, ſcopuloſque impe-

pe-

pegiſſet, niſi Suda Arx accenſis ignibus navigantium ad ſalutem iter in Amphimalum ſinum indicaſſet. Eo ſigno velox ab inſidiis exilivit Turcarum cuneus, ut à portu illam arceret; at vani fuerunt conatus fuga, cædeque debilitati. Interim cum hoſtibus æther conjuraſſe videbatur, nam largos, & aſſiduos imbres effundens nubibus, pelago exemptos vellet undequaque aquis inundantibus, terreſtri quodam naufragio perituros. Tandem ceſſante diluvio, Cydoniam verſus Villa ſe transfert, locum, quem occuparet magis aptum ad reciprocum utriuſque claſſis commeatum exploraturus. Obſervatus à Turcis, magno armatorum globo Cydonia erumpente, petitur. Ille verò, cui neque vis, neque ars deerat, eam eruptionem fortiter ſuſtinuit, ac repreſſit; imminenſque fugientium tergis plurimos vulneravit, cæciditque. Uvertmillerius tormentorum Præfectus non hac victoria contentus, ulteriùs perſequutus in fugam verſos, maximum in diſcrimen incidiſſet, exeuntibus ab oppido turmatim, & incondito clamore præſidiariis, niſi maturè idem penè obruto hoſtium multitudine ſubveniſſet; qui vehementiùs inſtantes pedem referre compulit, perterritoſque retruſit, non auſos ampliùs obſiſtere. Multis ſuorum in concertatione amiſſis, & cognito hoſtium robore, celeris regreſſionis in-

 Can-

Candiam capit conſilium : Diam cùm applicuiſſet, ubi Cornelius erat cum reliqua claſſe; uterque conſultò ad ipſam urbem tranſeunt XVI. Kal. Maji. Facto deſcenſu, extra Candiæ mœnia locantur caſtra oppoſita hoſtium munitionibus : ex quibus illi quoties erupere, ut Venetas expugnarent; toties rejecti, nec unquam auſi aperto marte concurrere, quia eorum impetus igne, ac miſſilibus eminùs, gladiis cominùs invicta virtute compeſcebantur. Hęc dum proſpero eventu peraguntur, fama pervadit caſtra, octodecim Punicas naves inſulas Cephaleniam, Zacynthum, & Corcyram infeſto animo circuire. Tunc Cornelius moveri caſtra, & milites in urbem reduci imperat : quippe arma aliò converti oportebat. Hujuſmodi receſſus, Villæ mœrorem, Turcis attulit hilaritatem: ſed erant, qui ex eo Marchioni exiſtimationem elevarent: cui tamen proſpexit Senatus, laudata illius virtute, modicis viribus Turcicas propè infinitas ſperni, ac obtundi poſſe. Junio menſe Melitenſium triremes Diam pervenerunt : at non aſſignato ſibi loco, quem affectabant in Veneta claſſe, remigrarunt, obtentu aſſectandi Hiſpaniarum Reginam profecturam per Italiam Leopoldo Auguſto nuptam. Iis diebus ad eandem inſulam acceſſit Antonius Barbarus honorarii Ducis titulo : & Cornelius, cui cre-

creberrimè nuntiabatur, Turcas nullo impedimento frequentes adire Cydonios cum commeatibus; ad hos intercludendos indixit omnium ducum conventum Præpeſunthi agendum. Tamen, ut conſtituerat, diſcedere Dia non potuit, repugnantibus ventis: neque illùc Villa appellere, quem Melos iiſdem inſultantibus retinebat: quare eo abſente conſultum fuit, avocare ab urbe Candia pedites, equiteſque in decretas noviter expeditiones: factum, prout juſſum fuerat à Cornelio; ſed quidquid in cogitationem venerat, caruit effectu, infeſta ubique noſtris fortuna, & Turcis proſpera. Navigabat Claſſis hoſticæ occurrens, ut ferentem ſuppetias interverteret: ſed illicò horrida tempeſtas eam à Theraſiæ portu ſummovit, compulitque diù agitatam Aſtypalææ littoribus adhærere. Hinc retentata navigatione, ſenſit anteà exaſperatam ventorum rabiem: intenſior Notus illam adeò afflixit, ut in diverſum agens triremes, has magno cum periculo Pathmon rejecerit. Poſtremò in unum collecta, poſtquàm Ægæas inſulas quindecim dierum ſpatio perluſtraſſet: nullo proſperitatis eventu in Andrio portu VII. Kal. Septembris reſedit; incuſans querelis fata, quæ quotieſcunque aliquam in Barbaros expeditionem ſuſciperet; toties adverſus ipſam vocarent ad claſſica ventos, ac tempeſtates. In

Ma-

Maliaco ſinu duodecim Turcarum navigia operiebantur tempus cautæ velificationis in Cretam: Cornelius erectus in ſpem placatæ ſortis, confeſtim ad detrahenda auxilia deſtinavit Grimanum navium Præfectum: qui audacter progreſſus, & fortiter præliatus poſt multam pugnam omnia ſubegit, ſuiſque religata puppibus ovans Delum perduxit. Hæc inter anni menſis undecimus vertebatur, quo hybernorum neceſſitas vacationem à bello poſtulabat; & Villa iter ſuum Venetias inſtituebat; at proximè diſcedenti Priolus apremoram fecit enuntiato Primi Viſiri appulſu in Cretam. Hoc monitu haud cunctantior factus conſcendit naves, & Candiæ portum ingreſſus, ſuo adventu, magis voto, quàm ſpe concepto, univerſam militiam erexit, ac recreavit feſtis vocibus teſtantem, quale gaudium ab illius reditu perceperat. Aſſiduam operam, ſolicitamque illicò dedit moliendis intra, & extra urbem novis munitionibus: quas contra exteriorem hoſtem ita inſtruxit omni ex re bellica diſciplina, & apparatu excitatas, ut, rectè diſpoſitis, quæ ad ejus tutelam ſufficere videbantur, quoſcunque hoſtiles impetus poſſet eludere. Verùm cuncta, quæ magno ſtudio, & cura Villa perfecerat, Barotius quidam Cydonius mutato cum Religione in Principem obſequio, ſedulò ſpeculatus quæ loca ad occul-

occultandas inſidias, quæque ad eruptiones faciendas, ordinatim Viſiro manifeſtavit: & reverà plurimum laboris virium, & opum in oppugnatione à Turcis eſset exhauſtum, niſi infamis ille proditor omnia noſtrûm machinamenta, & aſtus detexiſset.

*Turcæ Dalmatiam excurrunt.*
*Ballarini obitus.*
*Candiam terrent infortunia.*
*Captivitas Ægyptii Sangiachi Ramadami.*

HOc item anno in Dalmatia Turcæ ad tria millia Jadertinos agros incurſarunt: & Morlachi quatuor centum numero ut cohiberent excurſus, obviam profecti; dum cedentibus tumultuariò inſiſtunt, doloſè perductos in inſidias, qui latebant emergentes partim obtruncant, partim capiunt; paucos à cæde, & à captivitate redemit fuga. Ductor Morlachæ gentis Poſſidarius accepti damni ſarciendi curam complexus, robuſtam manum Novigradum deduxit in Turcas: cum quibus eò ſecri pari aſtu, & improviſo aſſultu dimicavit, magnamque eorum partem oppreſſit, recepta præda, quæ non modica fuit. Subinde Boſniæ Baſsa cum ſeptem peditum millibus poſtquàm aliquot dies Tininii conſediſset, trepido terrore replens vi ci-

vicina oppida, Spalatum, & Cliſsam, vagis excurſionibus agitabat. Noſtri ad omnes hoſtilium armorum motus intenti, aliquando ex occaſione præliantes; ſoliſque velitationibus ſic contundunt illius conatus, ut contractis agminibus Macarſcham peteret. Quoniam verò opportunè affuit Cornelius cum claſse inſultantis fregit audaciam, & à Turri, cui Gradaz nomen, quam tormentis quatiebat, expulit. Hoſte longè ſubmoto, biennio quievit Dalmatia; nam exercitus collecti in adjacentibus provinciis Boſnia, & Albania, urgente Viſiri juſsu, tranſportandi erant in Peloponneſum, & inde in Cretam; cujus Candiæ urbis oppugnationem ſic avidè arripere peroptabat, quaſi diuturnam ſitim explere cuperet. Aſsuetus tamen nectendis fraudibus profitebatur non abhorrere à concordia cum Republica; licèt, ut jactabat, illum exaſperaſsent tranſmiſsæ in Dalmatiam, & in Cretam copiæ, dum pacis intercederet negotiatio. Vocavit igitur ad ſe (Thebis parantem ſolicita conquiſitione milites obtentu externi belli) Ballarinum: qui nulla in mora fuit, quin ad iter promptus, hoc feſtinanter arripuerit, quamvis ſciret, ſe à Barbaro illudi. Byzantio perhonorifico Prætorianæ cohortis comitatu, imperante Viſiro, egreditur: Theſsalonicam, uſque progreſsus, ulteriùs nequit con-

ten-

tendere, variis corporis, animique curis confectus. Inde nihilominùs voluit abſcedere, recuſata ad colligendas vires etiam modica quiete; at viæ laborem ita gravem ſenſit, ut coactus ex morbo Iſdini conquieſcere, qui vicus Macedoniæ eſt, cognovit ſe brevi moriturum. Cùm igitur de extremo vitæ fato prorsùs ageretur, Joanni Baptiſtæ Padavino affini ſuo, & aſſiduo in utraque fortuna ſocio, res publicas enixiſſimè commendavit: ipſumque non rogavit tantùm, verùm etiam obſecravit, ut Senatui referret, nullam in eum irrepſiſſe torpedinem, qui multas paſſus contumelias, duros carceres, difficileſque peregrinationes non modica ſtatuiſſet documenta ſuæ fidei in Rempublicam; & quo perſeveranti ſtudio illius aſſerendæ exiſtimationi, ac tranquillitati ſe totum addixiſſet. In hæc ultimum ſuæ vitæ diem clauſit, oblitus res proprias componere, quia nihil magis volvebat animo, quàm Religionis, & Patriæ fortunas. Quanti eum fecerit Senatus, & ſibi quàm charus fuerit, mœrore funeris indicavit: quod publico ſumptu curavit; juſta ſolvit coram Duce, Senatu, Principumque Legatis, & laudatum nomen mandavit æternitati, atque in Dominicum filium, æquata ejus ætate paternis meritis Magni Cancellarii tranſtulit dignitatem. Ballarini obitus non tàm domeſticis,

quàm

quàm ipſis barbaris lacrymas expreſſit; ac præcipuè Viſiro, qui ejus in agendo conſtantiam, tuendaque Reipublicæ majeſtate, nullis unquam concuſſam adverſis, valdè admiratus eſt. Contigit quidem difficillimo Reipublicæ tempore: quo & alia ſupervenere miſeranda: vehementes ventorum flatus invicem præliantes Candiam plurimùm exagitarunt: terruerunt tonitrua, & fulgura, inter quæ duo magno fragore diſploſa fulmina; alterum turrim Divo Franciſco ſacram penetravit, perque templum ſerpens dicatam eidem ſupellectilem combuſſit; & mortuorum ſedes contrivit: alterum caſtelli Laternam diſcuſſit. A ſævientibus noctu procellis navis commeatibus plena in ipſo portus oſtio demergitur: aliam pari diſcrimine, quæ ignara ſucceſſus priorem veluti ſcopulum offendit, mare ſuis voraginibus abſorbet. Hæc omnia, an fuerint impendentis calamitatis ſigna, adeò ſuo eventu ventura tempora declararunt, ut non temerè prodigia evenire putandum ſit.

Venetiis explevit hunc annum Andreæ Cornelii Claſſis ſummi Ducis, & Franciſci Barbari ejuſdem Curatoris adventus. Hi ſecum adduxere captivum Ramadamum Ægypti ſangiachum; quem ſuperiori anno conantem intromittere ad Cydonios Ægyptiaca ſubſidia

vi-

viginti tribus navigiis, allata, Grimanus, & Molinus navium Præfecti intercepe-runt. In conflictu cùm ſæpè obnitens repugnaſſet, tandem victo proximus, & fruſtrà à Cydoniis triremibus defenſus, incendit navigium, quo vehebatur, & clàm conſcenſo actuariolo per intervalla diſcurrentium navium tentantem elabi, Molini vigilantia remorata eſt. Eo capto, nullus fuit qui ultra obſiſteret: quamobrem ex navigiis, partim à Venetis occupata, partim demerſa; & eorum quatuor à Melitenſibus opportuno certamini acceſſu acquiſita, integram fermè victoriam cohoneſtarunt; ducto præſertim in triumpho Ramadamo. Præter hæc Turcica triremis Chriſtianorum remigantium ingenio Veneto imperatori Franciſco Mauroceno Cornelii in locum ſuffecto, ſubditur: hanc juxta Polycandri ſcopulos ad anchoras ſtantem multis in locis perterebrarunt, quę cùm recepta aqua propè mergi videretur, & minari naufragium, Turcis ex metu raptim exilientibus, captivi obturant foramina, celerique remorum conatu Venetæ claſſi ſe jungunt. Maurocenus comiter exceptos donat libertate; & monitus, errare Turcas in ſcopulis, nullo patente effugio, ad eos in poteſtatem redigendos mittit Laurentium Cornelium Adriaci maris Cuſtodem, qui, præter paucos, laſſis viribus natando

in

in undis demerſos, cæteros captivos abduxit.

*Obſeſſæ Candiæ annus primus. Hieronymus Javarina Ballarino ſubrogatus peſtilentia in Turcarum caſtris abſumitur.*

MDCLXVII.

HUjus anni menſe Majo Achmetus cum terreſtribus, navalibuſque copiis tranſivit in Cretam. Cydoniam primò appulſus, contemplatus eſt accuratiſſimè ejus præſidia, & munitiones, quas firmavit validiùs, & militum auxit incremento; deinde profectus En ndiam, hanc illicò demolitus eſt: ne, obſeſſa Candia, ſuis aliquo ſiniſtro caſu perculſis, locus ille ſupereſſet ad refugium: atque ob eam cauſam ſublata inde impedimenta contra Candiam explicuit: & ejus inſtituit obſidionem in valle caſtrametatus, cui Jophiri nomen; verſus mare, ex qua parte putabat impediri poſſe ſubſidia ad urbem, non modò circumſeſſam, ſed etiam circumvallatam. Dum hæc ille molitur, & quandoque cum prohibentibus opera pugnat haud proſperis initiis; Villa revocatus in Sabaudiam propter nata diſſidia intra finitimos, Zacynthum pervenerat: Illum ne ulteriùs viam carperet, Maurocenus remoratur: quia deprecante Sena-

natu, Princeps ejus dominus ad aliud tempus inceptum iter remittebat, cujus rei certior factus Cretam reviſit traductus navibus Octavii Labiæ, quem Patres ad convehendos commeatus deſtinarant, præ cæteris intrepidè ſuſcipientem onus, & curam difficilis navigationis.

Villa Candiæ reſtitutus omnium ſpem erexit comprimendos fore ſua virtute conatus, Achmeti. Hujus inſidiæ, & militares aſtus Ducis ſagacitatem, ac prudentiam non fallebant. Quamobrem continuò ſtuduit intra, & extra mœnia propugnacula, munitioneſque firmare præſidiis, augere operas, & omnia ſtatuere opportuna ad arcendas hoſtium impreſſiones.

Candia, qua à Septentrione mare abluitur, continenti ſitu inæquali adhæret; ſeptem habet propugnacula cæteris majora; & hæc propriis nominibus appellata Sabulonaria, Victurium, Martinengium, Bethlemiticum, Panigrà, Jeſus, & Sancti Andreæ: mœnia circumdat à terra longa, lataque foſſa, cujus pars adverſa valdè munita eſt; tumulos tenet præaltos ſuis locis impoſitos: cæcæ cryptæ excurrunt propugnaculorum latera; ſunt in urbe interni receptus, perfugiaque ſecundaria: ante portas præſtructæ moles, ſemilunaria munimenta; loricæ poſt circitotum vias; tormentarii ſuggeſtus ſuſtinent enormes machinas: & tan-

tandem in se colligit quidquid est armorum, tormentorumque gerendo, ſuſtinendoque bello opportunum. Ita Urbs rebus omnibus referta, ſuis confiſa ducibus gloria militaris ſcientiæ præſtantiſſimis, Mauroceno ſecundùm electo Imperatore, Villa martia virtute, & multarum rerum uſu ſummè laudato, militibus paratis ad omnia obeunda pro Religione, & Republica adverſus infeſtiſſimos hoſtes pericula, ſatis videbatur idonea ad repellendas quaſcumque aggreſſiones. Jam Viſirus XI. kal. Maji cœperat irrequietis aggreſſionibus Candiam impetere, grandioribus machinis concutere: & cùm ea potiri aperta vi diffideret, occultis dolis per ſubterranea machinamenta evertere, & expugnare. Habebat in caſtris quadraginta peditum millia: diu, noctuque foſſores, & cunicularios octo mille exercebat in attollendis aggeribus, producendiſque ad miram altitudinem foveis, ac ſubtus effodiendis cuniculis; è quibus nitrato pulvere oppletis excitatus ignis, neſcius occludi, cum fragore, & impetu erumpens, ſolum convelleret ab imo; cogeret propugnatores diſcerptos volare per aerem; ac, ut ſubitaneis ruinis convulſa mœnia furentes catervæ occuparent, viam ingrediendi in urbem aperirent. Contrà noſtri haud inertes Mauroceni Imperatoris præſentia, atque ſtrenua

Vil-

Villæ ducis ſolertia confirmati in ſubeuntes hoſtes, & molientes aſcenſum inopinatis eruptionibus ferebantur nullo intrepidi mortis metu, ſed vividæ virtutis impulſu alacres, alios cædebant, multos obtruncabant; adigebantque in fugam, quos ſuorum ſtrages denuntiatione ejuſdem periculi terrebat. Hoſtibus etiam paria referentes excavabant profundiores cuniculos; quibus non tàm ex adverſo occurrebant effoſſis ab hoſte, quàm ſubter ipſos penetrando, vi abditi ignis cum ſtrepitu eructantis, ſuperimpoſitas ſtructiones diſſolvebant funeſtiſſima operarum laceratione; in quorum capita convertebantur machinamenta. Hoc invento ab inferis mutuato, belligerandi igne potiùs, quàm ferro, uſi ſunt Turcæ; & ab his inſtructi Veneti, durante obſeſſæ urbis triennio. Hęc dum aguntur apud Candiam, Alexander Molinus Diam victor advenit: expugnarat in Maliaco ſinu onerarias, quas ibidem repererat, inſtituentes celerem navigationem in Cretam cum annona, militibus, & impedimentis. Aggreſſus replet improviſo metu trepidas, omneſque tumultu miſcet, & maxima conſternatione. Aliquas tormentis concuſſas, & laceras profundo merſit; aliquas vi captas ſuis religatas puppibus in triumpho duxit.

Tunc temporis iterùm ab occaſu in auxilium venere Pontificiæ, ac Meli-

tenſes triremes, quarum ſummi erant ductores Prior Bichius, & Balivus à Bene: Siculæ quoque, & Neapolitanæ, Præfecto Jannettino Doria, acceſſere. Omnes hilari, ac militari ſalutatione Venetus imperator excepit: verùm ab his nihil geſtum memorabile hac tempeſtate; eorum excurſus per maria piraticis magis, quàm juſtis præliis ſimiles fuerunt: nullus ab claſſe egreſſus eſt, qui obſidionalia Turcarum caſtra, aut extructas noſtrorum munitiones inſpiceret. Sed cogitantibus abire, eò quòd nulla in promptu eſſet pugnandi opportunitas, ac ſcirent, Candiam in extremum penè periculum adductam; Villa renidens, Bichio, & Doriæ retulit, non eſſe defuturas occaſiones, ſi vellent iis accedentibus occurrere: ſique deſcendiſſent in caſtra, aliud de Candiæ ſtatu judicium laturos; irent igitur, quia Veneti talibus non egebant auxiliis. Unus Arcurtius Gallus Eques Melitenſis, & decem ejuſdem Ordinis præſtantiſſimi juvenes, cum ſuo comitatu exilientes è navibus non pauca martialis militiæ dedere ſpecimina. Hæc inter propugnaculum Panigrà dictum, cujus Viſirus ſua præſentia moliebatur expugnationem, primos ſuſtinuit impetus, qui à noſtris audaci, fortique animo repreſſi fuere: & per eos dies Julii menſis extremos Hienymus Javarina à Senatus Secretis Balla-

ri-

rino ſubrogatus Candiam pervenit : qui accepta ab hoſtibus fide Jophiri fluminis oſtium ingreditur ; exceptus à Viſiro cum honore , tanquam miſſus ad paciſcendum ; & juſſus commigrare in domum tutò ſibi præparatam , comitem habuit Padavinum , ut inſtructus de his , quæ à Ballarino ille exceperat , Reipublicæ magis profutura , ex Senatus mandato , eadem pacificationis negotia acturus in medium proferret . Interim Viſiri adverſus illud propugnaculum furor, ad alia aggredienda in cæteros quoque Baſſas effundebatur . Diurni, nocturnique erant aggreſſus , & repulſus ; hi ſæpiùs cum magna hoſtium cæde ; nam quò eniti tentabant , eò feſtinus properabat Villa cum reliquis copiarum ducibus : Barbarus , Uvertmellerius , Grimaldus irruentibus undique Turcis fortiſſimè reſiſtebant ; & per omnes numeros ſingularia militaris diſciplinæ edebant ſpecimina . Quæ pars murorum flammifera impulſa vi corruebat : quod munimentum tormentarius pulſus labefactabat , confeſtim omnia validiora in priſtinum reſtituta exurgebant ; tantam operum celeritatem obſtupeſcebat Viſirus , & obſtinatiùs moles , machinas , & inſtrumenta aggerebat . Adductis Cydonia quinque enormis magnitudinis bombardis , alterum

 inva-

invadere juſſit propugnaculum , quod fuit Bethelemiticum , cura , & opere Agæ Teſterdari : vehemens , feroxque natura homo ad aſcenſum ſuos minacibus verbis incitabat ; qui parati primi conſcenderant , poſt longam , & cruentam pugnam dejecti fuerunt , & cum deriſu ad repetendas impreſſiones provocati . Tum lapidis fragmetum , evulſum ab impetu exploſi tormenti , Villam in vultu levi tactu percuſſit : igneus quoque globulus cùm ejus pectus ſacra icuncula munitum vix tetigiſſet , illam reveritus ad pedes cecidit . Extinguitur pila vitrea Sulphurata Æneas de Comitibus Patavinus , qui in Sabulonariæ propugnatione vigilantem navabat operam . Dum hæc circa urbem ; Maurocenus Benzoniam triremem emiſit, ut ab oſtio Jophyri amnis infeſtis ictibus moleſtiam Turcicis caſtris exhiberet : illam ſex aliæ ſubſequutæ , plura Baſſarum tentoria proſtrarunt . Alibi auditur ingens armorum fragor , in Sancti Andreæ propugnaculum Turcas per cuniculos irrupiſſe : quare cito gradu progreſſi noſtri , atque in unum conglobati ſupremæ fortitudinis experimento ad ima devolutis aggreſſoribus , occiſis , fugatiſque , muros excuſſos repararunt , ſolicitantibus operas Villa , & Grimaldo . Verùm quia continuati labores ,

impa-

impacta vulnera, & illatę cædes præſidiariorum vires, & propugnantium numerum exhauriebant, Barbarus ſuadebat evocari è navibus epibatas; ſed mille tantùm ſuffecturos oſtendebat Villa: alii opinabantur fore utilius expediri claſſem, militibus non diminutam ad explorandos maritimos receſſus, ut ſubſidia, quæ magna, & valida adnavigabant ad hoſtes, ubique perquiſita, interceptaque ſurriperet. Has inter diſceptationes, quæ frequentiùs propagantur, ubi plures imperant, Turcæ in ipſum propugnaculum denuò inſurgunt; foſſas agunt, & muris appropinquare contendunt: ideò per mille necis diſcrimina deturbare conantur propugnatores; nam ad alias nocendi artes excogitarunt atros ignes concipere, quorum fumei globi gravi nidore, & peſtifero veneno infecti, obcæcandi, & occidendi vim haberent. Nullo tamen eventu hæc agentes à noſtris iterùm cum cæde propulſantur jacientibus ſulphureas ollas, ſaxa, & miſſilia omnis generis, cum ipſius Viſiri periculo, in cujus caſtra volantes pilæ fecerunt impetum. Sub hoc tempus valentiſſima auxilia, Venetiis comparata, advexit Joſephus Mauroce-nus ſuis quinqueremibus, quarum gerebat præfecturam: ſexcentos pedites Cæſar è Germania tranſmiſit: Clemens

Nonus, conſecratis publicæ cauſæ ſui Pontificatus exordiis, quinquaginta nummum aureorum millia numeravit: profeſſus ſe nihil prætermiſſurum in una defendenda Creta adverſus communem hoſtem, qui-ea in poteſtatem redacta, univerſæ Italiæ parabat excidium. Propterea vigilanter excubans pro Chriſtiana Republica, nullis abſtinuit impenſis, quin ob terreſtres, maritimoſque apparatus plurima pecuniarum, militumque ſubſidia miniſtraret, & Catholicos Principes promoveret ad opem ferendam Venetis; qui periculoſo bello perculſi, ſi vincerentur, in omnes effuſa Barbarorum poſtis inhumaniter deſæviret. Cæterùm per ſimultatem, quam de re bellica adminiſtranda, exercebant Antonius Barbarus Cretæ Præſes, & Uvertemellerius tormentorum Præfectus cum Marchione Villa: uterque, decernente Senatu, ne latens odium in apertum diſcrimen efflueret, Candia diſceſſit. Munus, quod Barbarus obtinebat, Battaleæ Inſulæ Curatori defertur: & Maurocenus ſuo deſcenſu è Claſſe in omnes obſeſſæ urbis neceſſitates incumbendi curam amplectitur.

Jam quatuor menſes effluxerant ab inchoata obſidione: reliqui tres non abſimili contentione, ac rabie pugnati ſunt. Idcircò Maurocenus cognito ſua-

rum

rum virium defectu, majorem peditum, equitumque partem, quos Suda, Tine, Cytheraque retinebant, ad ſe accerſivit: his acceptis, in Turcas propugnaculo Panigrà inhærentes paravit eruptionem; quæ tanto cum impetu facta eſt, ut ab ipſo incumbentium impulſu lacerati, contuſi, cæſique fuerint, modico noſtrorum damno. Ex qua tamen clade ne abirent inulti, tertiò eidem inſultant; & cùm nullum eſſet telorum genus, quod non torquerent in propugnantes, in ejus cacumen evadunt, & quinque affigunt vexilla, ululantes, ac ſi illius potiti eſſent. Verùm reſumptis animis coram Mauroceno, & Villa, audaciùs, atque ardentiùs irruunt in obſeſſores, revellunt ſigna; & ex multis, qui in ſummum evaſerant, pauciores numero in ſuas ſtationes retrudunt. Hinc denuò erumpunt fortiſſimè, & ferro ſimul, & exiliente à cavernoſis receſſibus igne, abſumunt, ac diſſipant conantes vim vi repulſare. Inſanè fremebat Viſirus, cùm omnia ſibi iniquiora ſuccederent: & quòd uſque adhuc propitia fortuna Venetis arriſiſſet. Itaque anxiis curis agitatus, conquirit auxilia datis literis ad Baſſas, ut accelerent collecta in toto fermè imperio: & componendæ pacis cupidum ſe oſtendit, illum ſequuturus

eventum, quem ſors daret. Tunc gravis peſtilentiæ vis, quæ Turcica caſtra maximè lacerabat, Padavinum IV. Id. Novembris oppreſſit; quem paucos poſt dies Javarina eodem morbo confectus ſubſequutus eſt: horum interitus non parum afflixit Viſirum, qui motus amoris affectu, raro exemplo apud Barbaros, juſſit ad eorum aſſeclas omnia reddi, quæ pro uſu, & ſupellectili attulerant. Hoc anno obſtinatiſſimæ obſidionis primo ex Venetis, cum duobus patriciis Laurentio Piſano, & Nicolao Juſtiniano, exhauſta cæde varia dicuntur octo circiter millia: Viginti ſeptem millia cum quingentis Turcæ amiſiſſe, inter quos, quatuor Baſſæ à Viſiro propter militarem diſciplinam, ac ſtrenuitatem mœſtiſſimè defleti. Tot occiſorum numerum habent, qui per ſingulos obſidionis menſes, & dies ſua conficiunt commentaria.

*Senatus Aloyſium Molinum mittit ad Turcas pacis Legatum.*

MDCLXVIII.

*Annus obſeſſæ Candiæ ſecundus.*

PRæſens annus idem habet à Turcis certaminum irritamentum, quod proximè tranſactus, in propugnacula, &

& idem exhibet Venetorum conſtans robur in propugnationibus, tuendo præſertim Panigrà, irrito conatu ab hoſtibus huc uſque tentato.

Nonis Januariis Bernardus Nanius cum navigiis in portu conſiſtentibus vela in Cretam explicuit; & ſecum traduxit Mutium Matthæum Romanum, quem Clemens deſtinaverat quingentorum peditum Ducem. Qui quidem Pontifex alia ſubinde auxilia contulit, & magnam vim auri erogavit ex collectis, & collatis quorumdam Religioſorum Ordinum bonis, Prædeceſſores ſuos imitatus, ut redditus pro communi cauſa adverſus Chriſtiani nominis hoſtes fructuoſiùs impenderentur. Candia cùm nova recepiſſet ſubſidia, numerabat in cenſu octo bellatorum millia: quam tamen ſummam diminuebant quotidiani conflictus. Non ſecus Turcæ ad expugnandas munitiones aſſidui, & ad repellendas à mari exſcenſiones ſeduli, quamvis numeroſiores, nihilominùs invalidi noſtris eruptionibus videbantur. Quapropter Viſirus, ut occultaret aliquod vafri ſui ingenii inventum vel de continuanda obſidione; vel indigus virium de mora injicienda Venetis ad progreſſus, explicato albo vexillo, ad Maurocenum literas dedit, ſcriptas Senatui, cui pacis conditiones proponebat. Ille, per Joannem Petrum Cabal-

lum à Secretis, qui cum Javarina in Cretam venerat, eidem reſpondet: Se ab Senatu talem recepiſſe facultatem, qualem ipſe ſciret ſibi à ſuo Rege fuiſſe impertitam. Patres ad hujus rei notitiam, decreverunt legare virum patricium, qui in ſpem pacis Turcicam Aulam adiret. Eligunt Andream Valerium, tunc trium Inſularum Præſidem: ſed ille legitimè probata excuſatione ſe à munere eximit. Data ſuffragia Aloyſio Molino Equiti; hunc invenere paratiſſimum, licèt affectæ ætatis, ad quodcumque diſcrimen pro Republica ſubeundum. Suſceptum legationis onus expleturus, iter, ne minimo quidem ſpatio temporis interjecto, ita maturavit, ut brevi Lariſſam Macedoniæ urbem, quæ Regem Turcicum in delitiis detinebat, profectus ſit. Viſus, & habitus honorificè in ingreſſu, poſt exiguam moram mox cogitur inde diſcedere, & Cydoniam properatò tranſire, ſuaque ibidem cum Viſiro negotia agere. Senatus, Molino digreſſo, ejus filio Alexandro Turcis infeſto ſubſtituit in navium præfecturam Thaddæum Maurocenum: ne illi etiam nunc navalibus pugnis attriti, in Patrem falſis criminibus inſimulatum, Barbaro ritu ſævirent: ideò evocato Venetias Cenſoriam dignitatem attribuit. Intereà Viſiro

om-

omnis tarditas, & procraſtinatio ſubjugandæ Candiæ erat odioſa; indignanti, quòd, qua volebat celeritate, bellum non conficeret; decrevit igitur totis viribus arcere à mari triremes, ne accederent; ob id in Sabulonariæ tumulis majora tormenta collocavit, quæ nullo tempore intermiſſo immanibus globis eas percuterent: neque à terra conquievit, quin renovatis conatibus per aggreſſores, & cunicularios propugnacula toties petita proſterneret. Noſtri odorati Viſiri mentem, Claſſem in tutum reductam protegunt à fulminibus: & barbaros aſtus pari arte deludunt. Per tranſverſa ſepimenta ipſis in terræ viſceribus actis cuniculis obvii, alios contrà ſuffodiunt; in cados nitrato pulvere repletos projiciunt ignem, qui ſuccenſi tantam flammarum jaculantur vim, ut hoſtium plurimi, aut ſemiuſti, aut faucibus fumo interclufis perierint. Multiplices quoque fuere eruptiones, quas Maurocenus, & Villa moliebantur excitantes militum virtutem, & conſtantiam ad exturbandos hoſtes ab aggeribus, in quos ipſi catervatim ſeſe inferebant, intrudebantque duabus erectis munitionibus: altera contra Sancti Andreæ obſtructam portam; altera prope maritimam oram, omni machinarum, tormentorumque copia communitis; quæ grande periculum faceſſebant propugnaculis. Attamen ex ad-

verſo qui eruperant cum ingenti impetu, & animorum ardore penetrarunt incurſantes acies, & quò gradum promovebant à fronte, à lateribus viriliter ſe geſſerunt multis necatis, & ſauciis. Sed quia pertinaciſſimis animis pugnabatur, plurimi quoque de Venetis lacerati, & occiſi ſunt.

### *Nocturna in mari pugna cum Turcis. Durachus Bejus victus occiditur.*

VIſirus acriter indignatus, quòd parùm feliciter ferrum, ignes, tela, furoremque ſuum in Venetos exerceret, ad alia implacabilis odii facinora ſe convertit. Laurentius Cornelius excubabat in mari cum triremibus ſeptem, Turcis navigiis prohibendo tranſitum, ne ab Cydonia veherent in caſtra ſuppetias. Viſirus ad eum obicem ſibi infeſtiſſimum auferendum totus incubuit: duo peditum millia nocturno itinere, ut celaret arcanum, Galippo Natoliæ Baſſæ tranſmittit, & imperat Richymnam ire; conſcendere triremes, naveſque in portu ſtantes, & militibus ab eo miſſis, rebuſque neceſſariis adornatas educere in Cornelias tranſitionem impedientes; eas per tenebras repentino impetu aggredi, inflammare, & peſſumdare, minatus vincula, & neces contuma-

macibus ad mandata. Hæc expeditio per ſecretos nuntios ſibi revelata docuit Maurocenum, non eſſe opus conſultationibus, ubi urget feſtinandi neceſſitas: ideò ut Viſiri cogitata præverteret, extemplò imponit ſuis triremibus ſexcentos præcipui roboris viros, quos Grimaldi experta ſolertia ex omni militia ſelegerat; & adulta nocte octavo Id. Martii Diam petit, in qua Nanius ad curam Claſſis delegatus in locum Battaleæ cum ſexdecim triremibus manebat. Facto acceſſu inaudit, ſequenti nocte duodecim triremes optimè inſtructas, ad locum Fodelle nuncupatum, expectari: quare Diam deſerit ſub tenebroſo tempore, & viginti ſtipatus triremibus Cretica littora excurrit. Eodem ferè momento à Rithymna ſupervenere hoſticæ naves, & cum ſua Claſſe Durachius Bejus inſignis pirata: unà omnes tanto inconditarum vocum ululatu, fremitu, ſtrepituque bombardarum adoriuntur Cornelias triremes, ut de his repentino incurſu concuſſis ſpem victoriæ foverent. Sed intrepidè Cornelius diſcuſſit impetum exploſis tormentis, & nudatis armis, in eo nocturno conflictu (quo nullus alius, niſi præſens commiſſus in tenebris, legitur atrocior) fœdiſſimè laceravit, & confudit hoſtium claſſem. Super his veluti in ſubſidium advenit Maurocenus, & ma-

magis recruduit certamen cum Duracho. Fortuna varia, modò Turcis, modò Venetis adverſa, multiplicem obſtinati, cruentique prælii faciem præbebat: cœperant noſtros deficere bellica inſtrumenta, miſſilia, & fabrefacti ignes; at ex Mauroceni ingenio proſper in obſcuro illuxit eventus: tædas, faceſque cera, piceque circumlitas ſuccendi jubet; eaſque ſecundo vento in claſſem inimicam vibrari: hoc ille commento vehementer hoſtes exterruit; qui flammis, fumoque obruti, & impotentes ad extinguendum incendium, ſenſere noſtros inſtare acriùs, irrumpere, invadere navium latera, & obvias puppes converſis proris allidere. Nocte cum hoſtili claſſe, cladeque emenſa, ſeptem horas pugnatum eſt, Durachus congreſſus cum Mauroceno in prælio cecidit: cum ejus Prætoria quinque triremes captæ ſunt; una in profundum demerſa; ſemifractæ, & ferè inutiles quæ ſe ab acie ſubduxere; de Turcis valentiores obtruncati, quadringenti, & ampliùs detenti; ultra mille captivi in libertatem vindicati: ducentos Veneti numerarunt interfectos, quingentos vulneratos. Tandem albeſcente die Maurocenus cùm decreviſſet Fodelle caſtrum adire, & diripere quæ in eo Turcæ magna commeatuum, & impedimentorum copia de-

po-

poſuerant, ad augendam amplioribus ſpoliis victoriam, vidit ſuis votis obſiſtere adverſis fluctibus mare tumidum, & procelloſum; & Viſirus ex ſpecula contra expectationem ſpectatorem ſe præbuit infelicis eventus: atque in teſtimonium acceptæ victoriæ à Mauroceno audiit à Dia inſula in conſpectum obſeſſæ urbis ejus reditum lætis acclamationibus proſequi, & in ſua caſtra exploſa præ gaudio tormenta, non modica damna intuliſſe. Chiliarca Vecchia cognomine non vulgaris famæ in præſenti bello, & clarus ingenio, quo ſe per ſubterraneam cavam ab Turcarum ergaſtulis exſolvit, cum victoriæ nuntio Venetias mittitur: appulit advectus navigio hoſtium manubiis, inſignibuſque onuſto, & coram Patribus rei benè geſtæ felicem exitum exponit. Statim ingens in urbe lætitia, è navibus in portu feſtus tormentorum fragor immugiit: & effuſa grati Principis munificentia erga omnes, qui fortiter præliati ſunt; ornavit ſupremum ſuæ Claſſis ducem Equeſtri dignitate: atque multorum clara facta liberaliſſimè compenſavit.

Ca-

*Catharino Cornelio Claſſis adminiſtrationem Senatus tradit. Villæ Candia diſcedentis vicem S. Andreæ Marchioni Mombruno Gallo committit.*

CAndiam reverſus Maurocenus, quia terreſtribus, maritimiſque curis diſtentus ægrè poterat ubique & opera, & animo adeſſe, Senatus Claſſis adminiſtrationi præpoſuit Catharinum Cornelium, qui tunc Dalmatæ Provinciæ præſidebat. Ille huic deſtinatus muneri ſolicitavit ſuam expeditionem in Cretam milite, commeatu, bellicoque apparatu inſtructam; & patriciis ornatam commilitonibus, quibus Religionis defenſio, Patriæ amor cordi eſſet. Hæc dum Venetiis parantur, Marchio Franciſcus Villa à Creta ſuum in Sabaudiam adornat iter juſſus à Principe, cui erat mancipatus, illùc quàm celeriter ſe transferri: ambiguum eſt, an ob ſuſpicionem ſurgentis belli in ea provincia, cui maximè neceſſarius videbatur: an, quod magis credibile, ob invidiam turbæ aulicorum ægrè ferentis præclara illius geſta in Creta cum egregia fama, & plauſu celebri: verùm remotus ab armis in otio conſenuit. Atque ideò nullus neque Pontificis, neque Reipublicæ enixis precibus locus fuit, ut Candiæ perma-

nc-

neret eo tempore, quo ſua præſentia, & vigilantia certam ſpem excitabat amoliendæ obſidionis. Patres abeuntis adventum in urbem cum honore excipiunt, illumque verbis compoſitis laudatum cum regalibus donis dimittunt, & Marchionem alterum Sancti Andreæ Mombrunum appellatum, ſufficiunt, virum armis ſpectatiſſimum, & multæ, probatæque exiſtimationis in bellis, quibus cum imperio præfuit.

Per hos dies Nanius dum Candiæ ſuo muneri accuratè incumbit ictu glandis in capite occumbit: mors hæc Venetias allata Patres induxit, ut defuncti vices iterùm Hieronymo Battaleæ committerent.

*Ducis Baſſæ in mari pugna cum Piratis Gallis: cum Vitali, & Leſcaſio. Leonius navium Præfectus contra decem Punicas à tribus Venetis defenditur.*

QUatuor Navarchi Galli, duo Equites, alter de Verva, alter de Bremonte, & duo fratres Temericorcii totidem Melitæas naves piratarum more agebant in Turcas. Singuli, ut quiſque ſuam reficeret, Ion admoverunt: omni ſoluti metu cum ſexcentis militibus alii excubabant in portu, alii ab ejus extrema parte in littus extrahebant navalia impedimenta. Dux Baſſa dum à Paro ſoli-

ſolicitabat in Cretam præparata auxilia, explorata piratarum mora in proxima inſula, ad hanc nocturno curſu vela dirigit. Piratæ cùm circa ortum diei conſpicerent appropinquantem ex inopinato claſſem, extemplò promptis animis, & armis accinguntur ad repellendum hoſtem: utrumque portus latus intortis firmant rudentibus, & binis navibus protegunt; binis aliis cuſtodiunt tentoria. Ubi Claſſis ſub ictu provecta fuit, uno tempore utrinque emiſſa eſt ingens pilarum vis: ſed à Baſſa, deſperato intra portus fauces ingreſſu, juſſa ſunt deſcendere in continentem tria peditum millia: ut illi à terra, ipſe à mari homines Turcis infenſos oppugnarent. Terreſtres manus in tentoria irruperunt igni, & inflammarunt. Maritimæ verò acies quadraginta triremium per ternas vices toto integro die ſuccedentes ad aggreſſiones conabantur progredi, & naves à portu deturbare aſſiduo tormentorum fragore, & innumera ſagittarum copia. Verùm non minùs reſpondebant qui erant veluti obſeſſi pari jaculatione: ingentes contorquent pilas, præcipitique minorum glandium procella prohibent claſſiarios ab acceſſu. Et in pedeſtres turmas librata ex majoribus ſex ænea tormenta plumbeis globulis inferta, ſtrages accumulant. Ita confuſus, & oppreſſus Baſſa receſſit: & Galli du-

ces victores, ſolis viginti quatuor amiſſis, nec multis graviter ſauciis, cùm ſexcenti Turcarum cecidiſſent, illuſtre facinus ingenti gloria perpetrarunt.

Poſtremò fortuna viſa eſt reſpuere conſtantiam cum Piratis Georgio Maria Vitali, & Leſcaſio: Baſſa lacera refecta claſſe, & Cydoniis aliquo ſubmiſſo auxilio, Aſianas oras cœpit percurrere, ut colligeret ſuppetias deportandas in obſidionalia caſtra. Tranſiens Mitylenem in duas illorum naves invehitur: qui contrà audaciſſimè exceperunt accedentem: & continuata die, noctuque per biduum acerrima pugna conflixerunt. Undique infinita propemodùm è tormentis globorum procella excuſſa eſt: ſed ab univerſa claſſe circumventi non potuere imminens fatum evitare. Vitalis bombardæ fulmine tactus vita exuitur; & cum eo quingenti perierunt in ipſa navi, quæ unica fuit inimicæ claſſi ditiſſimum ſpolium. Leſcaſius cùm vidiſſet hoſtes in ſuum navigium propè oppreſſum inſilire; illi ignem admovit nitrato pulvere: & ſpe fugæ cùm ſe intuliſſet in ſcapham, à perſequente celoce interceptus eſt, affectuſque vulneribus, raptus in ſervitutem. Hac parta victoria Baſſæ ex navarchis, qui maria, & inſulas peragrando Turcica ligna infeſtabant, & captiva multa incolarum capita Candiam traducebant æquiùs viſum

ſum eſt in Mitylenæis aquis compenſaſſe cladem, quam anteà apud Ion à piratis Gallis acceperat.

Nova alia in mari efferbuit pugna: Venetus Præfectus Leonius cum quinque navibus in portu Hierapetræ obſtabat, ne ulla illàc ſubſidia pertranſirent obſidentibus. Ea propter Viſirus decem Punicas eò deſtinat, quæ Venetas inde exturbarent, & everterent, ut non ampliùs advehentibus ſibi neceſſaria ad bellum, eſſent impedimento. Illarum una Contarenam biremem adorta certamen accendit; utraque inter ſe commiſſa pugna, tormentis primùm, deinde cominùs levioribus miſſilibus, nudatiſque gladiis conſerens manus, à marinis tandem fluctibus introgreſſis per rimas abſorbetur. Hoſtilis altera Venetam triremem proximè erat oppreſſura; verùm hæc generoſo auſu tormentario pulveri applicat ignem, qui diffuſus etiam in opprimentem, ambas aduſſit. Leonius tribus aggreſſionibus à cæteris impetitus, ſemper ſtrenuè ſe defendit; tamen ab iteratis ictibus continenter pulſatus ſummo in diſcrimine verſabatur. Tres interim Venetæ naves opportunè ſupervenientes illum eximunt periculo; & Punicas cum clade repreſſas avertunt in fugam.

Non minùs Barbarorum ſanguine rubebat æquor, quin etiam in Candiæ obſidio-

ſidione per multas ſtrages, cædeſque infecta tellus cruentabatur: nulla dabatur reficiendis corporibus quies: die, nocteque vel oppugnando, vel repugnando, milites in armis ad laſſitudinem, interitumque deducebantur. Turcæ ſi quà irrumpere poſſent omnia tentabant, modò aperta, modò occulta vi. Veneti in conantes ſubire, & adoriri munitiones adeò æquali ſtudio ſe exercebant, ut nullis non machinarum inventis ſupra, infraque terram excogitatis parcitum unquam fuerit. Hac dimicandi ratione ſinguli dies, præter vulneratos recenſebant alios ferro interemptos: alios tormentorum ictibus proſtratos: alios in cuniculis igni, fumoque conſumptos, terraque obrutos, excuſſos, & ſtrangulatos. Verùm multò plures de hoſtibus, tùm in ſubterraneis illis cavernis, tùm in apertis, inopinatiſque incurſibus peribant. Hic erat Candiæ ſtatus; de quo dum conſulitur defendendo, modò vires ſuppeterent, adfuit tempeſtivè Hieronymus Battalea rursùs ad generalem totius Inſulæ procurationem deſignatus: acceſſit quoque Thaddæus Maurocenus, cui commiſſa erat navium præfectura. Hi duxerunt ſecum peditum tria millia ab urbibus in continenti, & ab arcibus evocata: mille à Dalmatia milites, quos Etruſci, & Pontificii Duces ductabant. Sub idem tempus Voluntarii plerique ex variis provin-

ciis.

ciis viri conſpicui, & armis præſtantes advenere exciti fama inauditæ obſidionis, hanc non minùs ut oculis conſpicerent, quàm ut in eadem manibus ſe probarent. Multi menſe Novembri ex Gallia Dynaſtæ, quorum anteſignanus Sancti Pauli Comes, cum flore primariæ nobilitatis comparuere mille, ac quingenti numero. Hi partiti inter ſe eruptiones plerumque uſque ad caſtrorum munimenta audaciſſimè penetrarunt, plurimis hoſtium interfectis. XIV. verò Kal. Januarii, tercenti primo diluculo exiere tanta furentis impetus celeritate, ut in ipſa Turcarum receptacula (in quibus Cattrezolius Baſſa homo pugnacis inter barbaros ingenii, magnique roboris cum tribus millibus Sabulonariam ſolicitabat oppugnationem) ſeſe ferociter intruſerint; eorum mille, Baſſa gravi vulnere ſaucio, cæciderint; & reliquos metu perculſos in fugam verterint. Non hac victoria contenti terga dantes inſequuntur: & cùm, morte contempta, confertiſſimas acies, ferreos globos, ignes fabrefactos, & ſagittarum nimbos parvifacerent; ac impari numero præliarentur; eorum pars major interempta fuit. Non minùs per ſingulos dies urbis propugnatio abſumebat defenſores: & cum vulgo cadebant extincti multi Venetorum agminum inſtructores; machinarum, armorumque præfecti. Quo autem

tem mortis genere, cujuſque caſus contigerit, quo menſe, & die, non deſunt auctores, qui hanc ſummam reponant. Cum duodecim Venetis patriciis, multi præſtantes viri, duces, chiliarchæ, centuriones, hoc anno deſiderati ſunt: Patavina nobilitate conſpicui cecidere Petrus Sala, Conſtantinus Dottorius, Jacobus Venturinus, Marcus Zacchus, omnes à prima ætate per militares gradus ad bellica evecti munia, & contra Barbaros fortiſſimè pugnantes eum vitæ finem invenerunt, quem glorioſum teſtantur perennia geſtorum monimenta; & ampliſſima Veneti Senatus diplomata claris laudibus, collatiſque honorum titulis commendant. De militibus, decem millia tercenta quinquaginta octo bellica tempeſtas oppreſſit. In barathrum præcipitarunt Turcarum triginta ſeptem millia, æterno igni deſtinata mancipia.

*Obſeſſæ Candiæ annus tertius.*
*Pacem à Molino cum Viſiro pangendam diſturbant auxiliares acceſſus.*
*Catharini Cornelii interitus.*
MDCLXIX.

HIc annus Candiæ urbi poſtremus fuit, & Cretæ inſulæ fatalis. Exordium habuit luctuoſum, cùm ab Turcarum cuniculis, quos noſtri ſatagebant ſcrutari, ut in eos converterent

rent

rent occultas flammarum vires, erumpentis ignis operum, violentia, concuſſaque motu terra combuſti, & oppreſſi interiere, quorum unus ex armorum præfectis fuit Joannes Baptiſta Zacchus Marci ſuperiori anno extincti frater, ingenio bellicoſus, vigore animi, atque generoſitate illuſtris. Pauci de his, quos è Gallia generis nobilitas, ætatis fervor, & gloriæ ſtimulus attraxit voluntarios in Creticam expeditionem, rediere ſuperſtites ad patrios lares, poſt data integro bimeſtri illuſtria generoſi animi experimenta. His decedentibus, alios Nonis Januariis quatercentos Diam attulit appulſa navis ex delectu Equitis Arcurtii: quo tempore tota belli moles erat converſa in Sancti Andreæ propugnaculum; cujus pars vi nitrati pulveris jacebat proſtrata, gravique lapſu ruebant muri, & multi inter ruinas laniatis corporibus peribant. Noſtri verò nullo perculſi metu aſſiduis tormentorum fragoribus urgere hoſtium munitiones non intermittebant; tubos fictiles igniarios projicere, & vario armorum genere, ſaxorum, atque ſtipitum libramentis depellere aggreſſores. His geſtis Viſirus ira ſupra modum æſtuans, quòd nihil proficeret, præcipit ab egeſta humo in altum attolli tumulos, qui mœnia ſupereminerent, & ſedes eſſent enormibus machinis; quæ

in illis diſpoſitæ irrequietis ictibus fulminarent urbem. Obſeſſi alios in mœnibus elevant altiores aggeres, & grandioribus tormentis onerati, quæ repercuterent adverſa, & ſtationibus ipſis damna inferrent. Interim non ignorabat Viſirus, undique ab Republica comparari auxilia, & conquiri opem apud Principes, quorum intererat Creticæ Inſulæ tuitio; illaque intra paucos dies tùm ab Italia, tùm ab Gallia in Cretam tranſitura militum robore, & navium numero uberrimè inſtructa. Qua de cauſa Regi ſuo nuntiat, nulla opus eſſe cunctatione; ſed celeri præcepto Baſſas Hungariæ, Boſniæ, & Albaniæ, alioſque per Aſiam armorum præfectos cogendos, ut quàm primùm triremes expediant, copias conſcendere faciant in eorum provinciis collectas, & feſtinato curſu tranſmittant; quia munitiſſima urbs ſtrenuè propugnata non poterat niſi magnis viribus expugnari. Subinde monitus, Aloyſium Molinum, Reipublicæ Legatum Cydoniam perveniſſe, illicò dimiſit viarum cuſtodes, qui illum ad ſe tutò deducerent; cupidiſſimus cum eodem tranſigere: ut ſi belli fortuna (cujus viciſſitudines plerumque incertæ eſſe ſolent) in diverſum ceſſiſſet, haberet unde de ſe omne dubium tolleret ſuſpectæ adminiſtrationis,

nis,

nis. Igitur cum Molino egit de componenda pace, & de conditionibus, quæ illam confirmarent. Venetus Legatus prompto animo in ea pacta properabat, aſſequutus Ballarini propoſitum: ut Reſpublica Turcico Imperatori quæcumque oppida, præſenti bello occupata, reſtitueret, ac nonnulla daret ex permutatione. Et Viſirus obſidionem Candiæ ſolveret, & Venetis cum urbe, & arcibus, quas poſſidebant, dimidiatum jus eſſet in Inſula. Sed alia ille quæritabat, fortaſsè ab Senatu non rejicienda; quia ſervata Candia, & ex dimidia parte Cretæ retenta poſſeſſio, non minimè æquabant gloriæ, quam ex diutino bello conquiſierat. Dum talia diſcutiuntur, & cum ſpe ineundæ concordiæ, quia Molinus eadem proponebat, quæ Viſirus à Ballarino non ſemel audiviſſe affirmabat, eo ipſo tempore rumor caſtra pervaſit auxiliorum, quæ numeroſa mittebant Romanus Pontifex, & Rex Gallus. Ea vox ſperatam difflavit pacem (quæ poſteà nobis ex neceſſitate iniquiori ſorte revixit) & excitavit Viſirum, ut Cydoniam magis obfirmaret addito duorum millium pugnatorum præſidio: utque Venetæ vires plures in partes diviſæ minùs in Creta coaleſcerent, Dalmatiæ agros incurſari curavit; terreri Aſcrivium irruptionibus; & in Epiri oppidum Torone,

ne, nunc Pargam, fieri impetus. Sed Antonius Priolus vigilanti ſtudio excurſiones per provinciam actas frænavit: & Epirotici littoris oram ab hoſtium machinamentis immunem reddidit trium Inſularum Curator Andreas Valerius.

Poſt hæc Viſirus adverſus Sancti Andreæ, & Sabulonariæ propugnacula iterùm ſumma vi omne robur admovit: quæ ſi expugnaſſet, ſe tum fore urbis, ac totius Inſulæ compotem cenſebat. Hæc (quæ verſus mare protenta tutò ſubmiſſa auxilia intromittebant) productis uſque ad interiora mœnia cuniculis evertere conabatur: attamen in iis tuendis ſolicito labori Maurocenus, Cornelius, Mombrunus, & cæteri armorum duces incumbebant, ut per contrarios meatus deciperent hoſtes, eorum vires in ipſis caveis eliderent: quod ferè ſemper fortunatè geſtum, incendia, & ruinas in operarum capita rejecit. Cæterùm Turcæ fidentes ſua multitudine eò obſtinatiùs anhelabant agere de copioſis viribus experimenta. Summa igitur vi, eadem ſæpiùs petita propugnacula tentarunt diruere, tùm globis tormentorum creberrimis, tùm muris intra fundamenta perfoſſis, ut vias ſibi pararent, & emergerent ad illa occupanda improviſi. Obſeſſi neque hoſtium

numero deterriti, neque trepidi occultarum fraudum formidine, & ſupra, & infra terram fortiſſimè luctabantur. Qui de noſtris propoſuerant pro patria, pro religione gloriosè occumbere, ibi aderant, ubi majus erat periculum. Catharinus Cornelius nunquam receſſit à propugnatione munitionis Sancti Andreæ, quam videbat acriùs à Turcis oppugnari. At dum in reficiendis, quà aperti ruina muri erant, perfractis, ac dirutis ſolicitam curam impendit; caſus attulit, pridie Kal. Junii, ut inter alia igniaria miſſilia ab hoſtibus emiſſa, una ex ollis, quæ bombæ dicuntur, prope ipſum concepto igne frangeretur in fruſta; à quibus cum impetu percuſſus in latere, & vulneratus ita ut inteſtina effluerent, pius in Deum, & optimè de patria meritus diem ſuum obiit: commendata commilitonibus, & præcipuè Equiti Grimaldo (cujus in militari diſciplina ingenium, ac experientiam magni faciebat) ejuſdem propugnaculi cuſtodia, & defenſione: nam eo ſubacto Candiæ manebat extremum fatum. Ex præſtantiſſimi Ducis interitu doloris plurimum hauſit terreſtris, & navalis exercitus: Turcæ hilaritate maxima affecti ſunt, ac ſi ipſum cepiſſent propugnaculum: Senatus triſti nuntio accepto ſuum mœrorem oſtendit lugubri cultu, quo

funus

funus eidem faciendum cum mœſtitia publica decrevit. Eodem infortunio ſuccubuere neci honorarii milites Comes Vignola Gallus, & Marchio Borrus. Per id tempus Joannes Maurocenus Candiam ingreſſus expoſuit è navibus Germanas acies, quas in ſubſidium Branſuichius, & Luneburghius Principes ductu Comitis Valdecenſis deſtinarant; armaque, annonam, & pecuniam; quibus rebus obſeſſis opportunè ſubventum fuit. Hæc inter de Cornelii morte Venetus imperator duxit, è re publica dari literas ad Aloyſium Molinum: igitur per albi vexilli ſignum petiit à Viſiro tutum iter tabellario Cydoniam profecturo. Hanc ille concitato animo tranſitionem denegavit: dum extincto Cornelio, cujus ſolertiam, & fortitudinem verebatur, actum eſſe de Candia ſibi perſuadebat, & ejus deditionis tempus adveniſſe. Idcircò acriori fervidus ira, denuò tentat perrumpere in propugnacula: in illud Sancti Andreæ omnis furit impetus cuniculorum, machinarum, & ingruentium militum, qui tandem ejus munitionis angulum occuparunt. Complures horas continenter dimicatum eſt: demùm Turcæ repulſi, & in vallum à Branſuichiis agminibus detruſi, de ſuis multò plures recenſuere o ciſos, quàm de noſtris.

Experti Maurocenus, & Mombrunus, quòd in illius propugnaculi cuſtodia conſiſteret urbis tutela, ſtatuere ſuas ibidem agere excubias, ne improvisò exciperentur hoſtium fraudibus. Horum copia quotidie augebatur: unde cùm feſſis, & vulneratis aſſiduè ſubmitterentur recentes, nullum noſtris quieſcendi tempus erat: & Viſirus furenti excitatus rabie, quòd non continuò vinceret, miſſilium, pilarumque procella nitebatur à munitionibus deturbare præſidia; ſubruere mœnia, alios ſubſtruere fornices ad tormentarium pulverem excipiendum, foſſas perducere, ut ad aggreſſiones ſui ſubirent milites tecti, tutique ab injuriis. Noſtri contrà, præteritarum rerum ſucceſſibus animati, Barbaris paria objiciebant molimina: cum ipſis pugnabant occultis ignibus: furiali machinarum ira dilacerabant caſtra, & inquietabant tentoria. Quotieſcumque cominùs congreſſuri erant, tàm ſe acriter inferebant, ut irruentes in munimenta (Turcis in eà ſibi parare aſcenſum ruptis obicibus contendentibus) multi ex conferta pugna caderent cruentiſſima ſtrage. Porrò Viſirus, quibus affluebat viribus, nunquam ceſſabat ab oppugnando, ratus occupare poſſe urbem priùs quàm expectata Gallorum auxilia accederent: neque intermittebat foſſorum, & cunicu-

lario-

lariorum operas, non uno in loco, at paſſim, ac ubique: quare cùm eadem in terræ viſceribus machinamenta Veneti quoque molirentur, Candia tota foris, & intus erat cuniculata. Octavo Id. Junii adverſus idem propugnaculum toties infeſtatum acriores renovantur impetus, duplicantur tormentorum ictus, & multiplici eructantium de inferis meatibus flammarum ſtrepitu, una erat Viſiri juſſio, ut illud ab imis radicibus erueretur. Exequitur imperantis mandata obſequentium voluntas: primis incurſibus propugnantes exturbant: ignis cuniculis appoſitus violenta vi proſiliens cuncta oppoſita frangit, rimas agit in muris, potiorem partem excutit in ſublime, & ad irruptiones aditum aperit. Sub ruinis plurimi ultimum invenere excidium; Mombrunus vix periculo evaſit; Jacobo Contareno Inſulæ Rectori brachium fuit mutilatum, & non pauci illuſtres bellatores vitam cum glorioſa morte commutarunt. Propterea conſultum fuit de propugnaculo deſerendo; ſed non ſine ultione, ut Turcis, ne læta ulularent victoria, vires adhuc vividas oſtentarent. Quamobrem illos evadentes in ſummum occupati propugnaculi Veneta tormenta ex adverſis tumulis horrida fulmina jaculantia repulerunt, devolutique ad ima tres bom-

bardas, quas evexerant, reliquerunt. Ignes quoque ex abditis caveis non exhalarunt innoxii, cùm terribili crepitu convulſa rudera obrutis mortem ſimul attulerint, & ſepulchrum. Qua ſuorum ſtrage Viſirus maximè indignatus, ſed minimè abſterritus non cohibuit impetum, neque ab occaſione violentiùs invadendæ urbis ſe continuit. Crevit gravior, atque aſperior oppugnatio, poſtquàm fama pervaſerat, Gallica auxilia haud procul eſſe: nam ſtimulante Viſiro die, & noctu jugis erat tormentorum excuſſio in urbem; ignes perpetuò eructabant ab operis multiplici foſſorum numero aggeſtis: atque ſæpiſſimè exercitus robuſtior manus frequentes in munitiones dabat impreſſiones. Sic ille, ut præveniret ſubſidiariæ opis acceſſum, impigrè connitebatur, aut Candiam vi capere, aut cogere ad deditionem. Obſeſſi tamen remorantes pro viribus Viſiri conamina, conceperant de auxiliaribus copiis fiduciam, Turcas ſpe ſua fruſtratos obſidionem eſſe deſerturos.

Can-

*Candiam accedunt Gallica auxilia. Erumpunt in Turcas triſti eventu. Ducis Belfortii mors.*

NOnis Juniis è Tolonenſi portu Regiæ naves celerrimo duodecim dierum curſu, quem triremes aſſequi non valuere, Candiam appulſæ, Urbem, & præſidia plurimùm eo adventu exhilararunt. Has ductabat Novaliæ Dux, cui injuncta erat cura millitaris exſcenſionis; & Franciſco Vindocinenſi Duci Belfortio univerſæ rei maritimæ Præfectura, atque Pontificiæ claſſis Imperium. Advehebant unà cum triremibus in terreſtrem, maritimamque concertationem ſeptem peditum millia, & equites quingentos: de his exponendis, deque ferenda ope ubi tempus, & neceſſitas poſtulabat, Novalea acturus, cum Veneto Imperatore è Prætoria egreſſus ab eo excipitur honorifico dignationis teſtimonio. Sed, ut faciliùs deturbarentur occupantes unius propugnaculi tumulum, cùm opus eſſet majori virium acceſſione, expectandæ erant auxiliares triremes Pontificiæ, Melitenſes, & illæ, quas ducebat Comes Vivona. Ita differebat Maurocenus: contrà moræ impatiens Novalea fretus ſuo pedeſtri militum delectu, & Belfortii epi-

batis ( tanquam non egerent alieno adjumento Regiæ cohortes ) in Barbaros deliberavit perrumpere. Itaque die vigeſima quarta Junii inſtructæ acies ſub Ducibus primæ nobilitatis, notæque fortitudinis juſſæ ſunt noctis ſilentio ſequi viarum gnaros: his præeuntibus proximo mane deſcendunt in planitiem verſus Sabulonariam, cujus propugnationem Novalea ſibi delegerat. Tum explicatis agminibus, Damperius inopinato incurſu duo invaſit receptacula interemptis ſtationariis, ac terreas munitiones ſubvertit: eodem impetu in caſtrenſes aggeres alter dux Caſtellanus invectus obtruncavit incautos, obvios, & repugnantes concitato furore ſtravit ad internecionem, Belfortius ab aliis ſtationibus fugavit Turcarum vigiles, plurimos neci dedit, & acriter dimicando ſibi adverſos inſigni virtute ſubmovit. Turcæ repentina vi accerrimè perculſi, catervatim, uti quoſque ſors conglobaverat, in ſuos aggreſſores concurrunt, & numero plures confundunt. Novalea inclinantes in fugam aliquandiù ſuſtinuit, & cæteri ducesingruentium hoſtium impetum comprimere conniſi ſunt: Belfortius modò laborantibus ſuccurrere, modò hoſtiles turmas, ubi conferti ſſimæ obſtiterant, contendit diſpellere, ac tueri ſuos à circumfuſis agminibus propè oppreſſos ad fortuiti caſus eventum victoriç curſu excutitur. Succenſus de improvi-

proviſo in oppugnatis caſtris tormentarii pulveris cadus exterruit ſupra fidem milites Gallos, qui opinantes ſuffoſſum cuniculis totum ſolum, quod calcabant, ſeque erumpentibus flammis iri conſumptos, retrò pedes retulerunt omnes, & extra ordinem metu trepidi in diverſum avolarunt. Non ulla Ducum vis, non preces potuere ſiſtere, quos pavor, confuſio, fuga nimiùm conſternaverant; non Belfortius ſua præſentia, & exemplo invadere manu, conſulere meticuloſis, conturbatis omnibus imperare; quin in ſe fugientium, & inſtantium hoſtium multitudo conflueret. Propterea ſanguine, pulvere, fumoque obvolutus, alieno pavore, & ignavia deſertus inter innumeros Turcarum cuneos per ignes, & gladios diſcurrens, ſuis hoſtibus ignotus ita lacer occubuit, ut nullum illius cadaveris veſtigium inveniri potuerit. Hic fuit Gallicæ expeditionis infelix exitus, quem Maurocenus præviderat, ac præmonuerat, ſed fruſtrà; quia Novalea ex inſito gentis more præcipiti, nimiſque animoſo conſilio, ſuiſque tantùm viribus exequi deſtinata concupivit. Diſſipatæ acies, fuga magis, quàm pugna, reliquerunt in Campo ad ſtragem, & cædem mille, & ampliùs viros, & occiſos non paucos ſpectatæ nobilitatis, ac virtutis Præfectos: at inſtar omnium

Belfortium. Hujus extincti Principis occaſus mœrore maximo replevit Senatum; qui ab imminuta præpotentis auxilii ſpe, ſuo volvebat animo labentis Candiæ hoc eſſe præludium, ac portentum. Verùm ſi cineri Belfortii Ducis tumulum excitare non potuit, ejus tamen memoriæ apud Rempublicam æternùm manſuræ regium erexit cenotaphium. Publico quoque luctu parentavit Catharino Cornelio: & his geſtis rerum maritimarum imperium Antonio Bernardo Marcio Procuratori contulit.

*Nulla navalium ſuppetiarum utilitas.*
*Novaleæ ab Creta diſceſſus.*
*Mirandulani ſubſidii extenuatæ vires.*

HÆc inter ſulcabant maria auxiliares triremes viginti novem: ſeptem Pontificiæ, totidem Melitenſes, & quindecim Gallicæ, præter Venetas quatuor, quæ illis in navigatione duces præibant. Vincentius Roſpilioſus Balivus omnium erat Imperator; Comes Vivona Gallicas adminiſtrabat, Melitæus Eques Clemens Accariſius in ſuas gerebat præfecturam. Claſſis hæc univerſa quinto Nonas Julii in Diæ inſulæ portu defixit anchoras; & inde Roſpilioſus, & Vivona, ægrotante Accariſio, celocibus advecti Candiam advenere. Hos Maurocenus, Mombrunus,

nus, & clari bello proceres multis humanitatis, lætitiæque ſignis editis complectuntur: qui poſt exploratum urbis ſtatum in propugnaculis præſertim Sancti Andreæ, & Sabulonariæ à Turcis maximè oppugnatis, Diam iterùm regreſſi ſunt. Viſirus his recentibus auxiliis ad iram magis incitatus continuò ſuis imperavit, ut novos deducerent aggeres, cryptas effoderent, in tumulis obſidionalia tormenta ſingulis horis exploderent, ac per tranſverſa ſepimenta in muros, in munitiones irreperent. Tantam ſuadebat diligentiam; ne cunctando, victoriam, quam de quaſſata urbe brevi ſe adepturum ſperabat, auxiliares manus eriperent. Plures dies, & uſque ad Julii exitum, vario, & obſtinato bellandi genere inſumpti ſunt: quia noſtri ad propugnationem expediti, & Ducum aſpectu, atque cohortatione excitati, ſtationes ſuas quiſque occupabat, & neſcii deſpondere animos, cùm omnes pro Republica, pro Religione mortem oppetere ſtatuiſſent, Turcarum irruptiones compeſcunt igne, miſſilibus, gladiis; at non ſine utrinque jactura, & ſanguine: dum dimicantium alii aſcendere, alii detrudere adnitentes feralia arma miſcebant, & frequentes oriebantur cædes. Præter huc uſque geſta, in Concilio Candiæ habito fuit decretum, ut

univerſa claſſis auxiliaris , ac Veneta, conjunctis navibus , è Dia in Candiæ conſpectum ſe daret: & in dimidiatæ lunæ ſimilitudinem explicata, ſignum expectaret à Roſpilioſi ſummi Ducis Prætoria ; quo accepto omnes uno impetu, & in Turcica munimenta majores bombardas diſploderent, & acies terreſtres in eadem irrumperent. Porrò Turcæ ubi viderunt in ſua damna tot navium, triremiumque puppes tendere , illicò cuncta bellica inſtrumenta in appropinquantes contorquent : ac ne propè accederent ductos in littoreis aggeribus cuniculos incendunt. Tunc ſingulæ noſtrorum triremes, & naves tormenti maximi exploſione monitæ , extemplo ingentem pilarum vim per tres horas excuſſerunt , quarum horribilis boatus, & fremitus, mugiente ponto , & ſolo reſonante , hoſtes valdè exterruit , & immanes globi in caſtra graſſantes , flammis , & ruinis multos obruerunt . Sed eruptionem eodem tempore decretam cum decem militum millibus retinuerunt diſcrepantes Novalea , & Maurocenus . Ille poſtulabat ex Venetis quatuor millia, qui ſuis præcederent irrupturis : hic nunquam adduci potuit, ut urbi præſidia detraheret. Hæc inter centum, ac quinquaginta Germani , & Galli , aliis ſubſidentibus, in unum conglobati exiere ; at quia magis

ad

ad exploranda hoſtium facta, quàm ad manum conſerendam, à Turcarum turmis intercepti, ferè omnes obtriti ſunt. Ex his, quæ Galli terra geſſerant, & quæ mari tentarant claſſes, ubique audaci animo, ſed parvi momenti exitu, & non modico detrimento, cœperunt obſeſſæ vires languere, Turcicæ verò ferociores reddi: & auctæ ſubſidiariis incrementis, quia ab Græcia, & Aſia nullo loco infeſto mari, Cydoniam commeabant navigia; acriùs in dies frequentabant impreſſiones: continuabant verberationes, quaſſatiſque aggeribus defenſiones curabant amoliri; & ſibi aperire acceſſus non minùs ad Sancti Andreæ, & Sabulonariæ propugnacula, quàm ad navalia: ut interrupto commercio, nullum ultrò, citròque excurreret auxilium, tum ſubſtructis fornicibus, & pulveri tormentario quo erant impleti injectus ignis per decidentium ruderum tumulos aſcendentes in munitiones tormentum unum abripuerunt, & præſidia diſturbarunt. Maurocenus quà viribus, quà ingenio ad ea verſus mare tuenda ſolicitus curam illam Comiti Valdechenſi, & ejus turmis; quæ verò contra proſpectum habebant à terra Equiti Grimaldo commendavit. Viſirus interim omnibus in locis præſens erat: igitur adverſus maritimas ſtationes obſervantem, validum im-

immiſit agmen. Aggreſſus præſidium primo impetu cognovit, illud expugnatum iri, cui major metus, & confuſio, quàm pugna fuit objecta. Dum Comes contendit intrepidè, ne ſui timerent oppoſitos, ex accepto in dimicando vulnere haud multos poſt dies interiit. Amiſſis in pugna dari ſupplementum oportebat; hoc Maurocenus ab Novalea obtinuit; & ea propugnaculi pars, quam Turcæ nitebantur invadere, ſtrenuè defenſa eſt, quamdiù Galli ibidem habuere ſtationes. Hoc loco Candiæ res erant, & quia Turcæ novis operibus illam ita ſepſerant, ut brevi eſſet ruitura; Maurocenus vocatis ad concilium Præfectis auxiliariis, & Venetis Chiliarchis, omnium exquirit opiniones: an ad exturbandos hoſtes ab urbe, qui incubabant, altera opus eſſet eruptione: quam ſi probarent, tria peditum millia Gallicis agminibus jungenda offerebat. Diſſenſit Novalea cum veteranis immiſcere tyrones, & gregarios, oſtentabat ab eventis uſque adhuc ſatis probatam in urbis propugnatione bellicam Gallorum militum audaciam, & Ducum ſtrenuitatem: omnes fortiter præliando inveniſſe mortem fermè trium millium ſtrage propagatam: non eſſe cur ampliùs attriti exercitus reliquias internecioni exponeret: inſtare tempus ſui regreſſus in Galliam, quod ſibi

ſibi in Creta aſſignatum prorogari non poterat. Hæc dicenti, & diſceſſum meditanti ſummi militiæ Præfecti ponebant ob oculos proximum afflictæ Candiæ excidium, ſi Gallica deficerent præſidia, in quibus & urbis ſalus, & univerſæ Chriſtianæ Reipublicæ tutamentum conſiſtere videbatur. Cùm verò nullius acquieſceret voto, & nocte integra altercando diſceptatum eſſet, ex aliorum ſententia ſtatuitur: ſi vires faciundis eruptionibus non ſuppeterent, effodere intra mœnia recentes aggeres, loricas obducere, tutiora moliri refugia, & donec ab Senatu parata ſubſidia, ea ducente Antonio Bernardo; & Mirandulæ Principis venirent ſuppetiæ, hoſtiles aggreſſiones remorari tormentis, jaciendorum ignium machinis, diſtrictis gladiis, haſtarumque pulſibus retundere impetus. Quoniam verò ad interna opera excitanda impar erat Venetæ militiæ nervus aſſiduo labore fractus, rogatur Novalea, ut ſaltem aliquam operariis adderet opem, & augeret robur, quod opus feſtinaret: ſed ille hoc etiam ſe facturum abnuit, cauſando commiſſi reditus imperium ad Regem, cujus mandatis jam paruerat; & quòd ipſe per ſe in ſuſcepta expeditione abundè ſuo muneri ſatiſfecerat.

Deſtinato profectioni die XIV. Kal. Septembris mandavit Novalea recolligi mi-

milites, navibuſque imponi, præter ſexcentos, quibus erat aſſignata ſtatio, donec alias Venetus Imperator excubias ſubſiſteret. Sic deſeritur, cùm magis opis egeret: tamen non inops animi, neque conſilii diſponit præſidia, & ad ſignum canentis claſſici quotquot erant in urbe, eo audito promptiſſimi, ſumptis armis, ad loca hoſtibus oppoſita concurrerunt. Ita recenſuit, ac recognovit, quas haberet vires: porrò tàm debiles, atque enectas vigiliis, laboribuſque, ut oſtentatæ pro mœnibus ægrè repuliſſent inimicos. Cruciabatur prætereà expectatione publici ſubſidii, quod Marcius Procurator Bernardus Venetiis digreſſus erat allaturus; quod proximum opinatus, conſpectis haud procul navigiis, ſpeculatoria, quam dimiſit, retulit, ea eſſe Mirandulæ Ducis, & Diam prope adventaſſe: ex quo nuntio ſuam auxit fiduciam tuendi parumper obſeſſam urbem: Viſirus, cui præſentis auxilii fama pervenerat, & Gallorum audierat receſſum, celer in conſilio promovit omnia machinamenta in Candiam tum facillimè expugnandam; cujus præſidia erant imminuta, & nondùm intromiſſæ ſubſidiariæ manus. Idcircò cum potiori exercitus robore in toties impugnatas munitiones redintegrare conatus deliberat. Ex veteranis, qui nuper auxilio venerant, decem millia ſelegit; ſex in Sancti Andreæ;

dreæ; quatuor in Sabulonariæ propugnacula, qui validiſſimas darent impreſſiones. Maurocenus ab nocturno exploratore præmonitus, quæ eſſet Viſiri mens, extemplò hortatur duces, & milites, ut accurata diligentia ea munimenta cuſtodiant, & pugnando edant ſuprema bellicæ virtutis geſta. Nox tota vigilata eſt, & nihil prætermiſſum repulſandis hoſtibus opportunum. Ex propugnaculis, quibus Turcæ avidiùs inhiabant, illud Sancti Andreæ obtigerat Equiti Grimaldo: qui in ejus defenſione attentus, cuncta ex militari diſciplina paravit, & ob miſſilium defectum altum ſuffodere juſſit cuniculum, qui centum ſulphurei pulveris cados occuleret. Laudatus à Mombruno (ubique excurrente, & indagante, ne quid ſiniſtri ex incuria contingeret) hoſtem infracto animo expectabat. Alterum Sabulonariæ tuebatur vigilans Imperatoris ſtudium: Inſulæ quoque Rector, & peritiſſimi rerum bellicarum viri in ejuſdem cuſtodiam ſedulò incumbebant. Adverſum hoc propugnaculum vigeſima quinta Auguſti die poſt meridiem Turcæ majora tormenta exonerant, quorum vehemens impetus ſummum præſidiariis horrorem incuſſit: eodem momento, dum perterritos Maurocenus confirmat, ingens etiam ſtrepitus, fremituſque illum admonent Sancti Andreæ muni-

ni-

nitiones irrequietis bombardarum ictibus verberari. Ubi igitur omnia circùm fragoribus, & ululatibus remugiunt, à noſtris pugna ſuſcipitur, quam Turcæ arte elaboratis ignibus, glandibus, pilis, *jaculis*, ſagittiſque depoſcebant aggreſſi Sanctæ Pelagiæ munimentum, quod occuparunt: præſidiarii, pauci numero, non obſervato Grimaldi juſſu, ut poſt exploſos manuales tubos in refugia ſe reciperent, ab condenſa acie, cui repugnare temerè auſi ſunt, diſſipati, & conciſi fuere. Proxima Branſuichia ſtatio, viſo diſcrimine cœpit trepidare. Turcæ verò audaces efferre animos cùm interiores munitionum receptus conniterentur invadere. Sed propiùs admotos, & conantes ultrà perrumpere, prohibuere tormenta in fronte, & à lateribus collineata: horum crebra percuſſione multi cadebant cæſi, & vulnerati: ac ſæviente munitarum glandium nimbo ruebant dejecti à propugnantibus adhuc obſtinatiſſimo certamine. Tandem viſi ſunt hoſtes dubiis hærere animis, & abnuere in pugnam rursùs deſcendere: hos ita fluctuantes conſpicatus Grimaldus, è veſtigio accerſitis voluntariis, quibus ſe ſubſidiarium præbuit, juſſis equitibus deſilire in pedeſtrem concertationem; & vocata in auxilium Melitenſi acie, cui plurimùm fidebat, acriter aggreditur, quos etiam Gabriellius Chiliarcha

cum

cum ſuis, & Branſuichiis turmis ferociter invadit. Hinc altera pugna, & quidem tumultuaria; at hoſtibus valdè cruenta, quia undique circumſepti, & innumera globorum tempeſtate penè contuſi, major eorum pars interfecta eſt, exigua noſtrum jactura: & qui fugerant in tentoria omne ſperaverunt ſuorum Ducum incitamentum, ut redirent, & prælium inſtaurarent. Per hæc quædam munimenta à noſtris recepta ſunt: quædam à Turcis retenta; ea præſertim, quorum proſpectus in maritima: ubi eorum multi convenerant, & ingenti ſuſcitato igne aliquod inſolitum facinus videbantur molituri. Maurocenus illùc feſtinato curſu progreſſus, jubet parato pridem cuniculo injici flammas, qui optato eventu proſciſſus latam dedit ruinam, & ſtragem. Viſirus ubi intuitus eſt ſuos, quos increpabat timoris, & ignaviæ, omni vi, & ingenio ab aggreſſionibus ſummoveri, & occidi, totis viribus enititur, oſtentata audentibus ſpe certa victoriæ, in altera Sabulonariæ propugnaculi oppugnatione. Tum experturus quod virium, quod roboris habeat, rursùs aggeres ſubire imperat, molientibus aſcenſum præmia deſtinat; recedentibus minatur neces: omnes hortatur ad pugnam; nulli in caſtra daturus reditum edicit, niſi expugnato propugnaculo, in quo rerum ſumma vertebat. Ab initio

com-

commiſſi conflictus, Barbaris depulſo à protectoriis aggeribus præſidio quoddam fortunæ jubar affulſit; hoc tamen meliori fato citò diſparuit. Succedunt ſubſidiarii Galli adhuc manentes in ſtationibus, & Allobroges: ingruentium impetum fortiter excipiunt: & quos compellebat Viſirus, ut audaciùs ſeſe inferrent egregiè pugnata pugna propellunt, mactantque. Cæſorum non exiguus fuit numerus: at omnis in bellis jactura Turcis mediocris eſt: quippe aliis alii integri, & alacres ſuccedebant. Noſtris nihil horum ſuppetebat; unde magna erat difficultas ſubrogare defeſſis, & ſauciis ſanos, ac valentes. Quæ ſupervenere Mirandulana ſubſidia parum opis attulerant: de mille quingentis militibus ſexcenti exſcenderant, reliqui variis morbis inter navigandum conſumpti perierant, hos paucos Maurocenus ſtatim ſubſtituit ſtationarios in locum abſcedentium Gallorum. Hi ab Candiæ caſtris noctù demigrarunt: cum ipſis receſſerunt Voluntarii: quingenti etiam à Republica mercede conducti; centumque ex remigibus, qui furtim Gallicis turmis immiſti latebant; & omnes ingreſſi naves Diam profecti ſunt. Queſtis de injuria, & repoſcentibus fugitivos, ab Novalea factum ignorante, quadraginta tantummodò reſtituuntur Itali, & Germani, qui ut ſe omninò occultarent, vel ingenio, vel favore caruerunt.

Can-

*Candiæ deditio.*
*Pax.*

MAurocenus multis circumventus anguſtiis, quoniam diſcedentibus Gallis, Pontificii, ac Melitenſes cogitantes receſſum Diam proras converterant, ſæpiùs anxius animi volvebat quo remedio deploratis rebus ſuccurreret: quo molimine aſſultanti hoſtium potentiæ deinceps repugnaret, exutus externis auxiliis, & omni ſpe publici ſubſidii. Habito ſuorum delectu reperiit quatuor tantùm millia numerari ad arma idoneos, & hi quotidie indefeſſis vigiliis, atque concertationibus imminui. Igitur indicto Concilio vocat omnes, qui maritimæ, qui terreſtri militiæ præſidebant, ut proferrent aut voce, aut ſcripto quæ de præſenti rerum ſtatu ſentirent: unuſquiſque ad ſua conſilia tendebat. Aliqui enuntiarunt, brevi lapſuram urbem ob propugnantium paucitatem: nullam eſſe repulſam repetitis hoſtium aggreſſionibus: majora labefactata propugnacula, quaſſa, & penè diruta: à Sabulonaria ad Navalia obductas munitiones; impedita portus commercia: unde maturatò opus eſſe aliquid deliberare in rerum apice ultima decernendo. Qui fortunam ponderabant eventis, dixere, opportunè cùm Viſiro agendum eſſe

de

de Candiæ deditione; ne cum civitate vì capta, ſimul cum ipſa victor hoſtis alias arces, & inſulas interciperet. Nonnulli malebant uſque ad extremum ſpiritum tolerari obſidium, ac ſub cadentis urbis ruinis tumulari: non alius finis futurus erat defenſoribus illuſtrior; quamvis fatum appareret è re Principis damnoſum: ita Grimaldus cum Minio Conquiſitore abhorrens à deditione, cùm proprium ſit Turcarum inſtitutum fidem non ſervare, ſuadebat traduci in naves nocte obſcura, & quieta inutile vulgus, & impedimenta; & in claſſes omnem militiam: quo facto, tum ignis per pulveris nitrati ſemitas decurrens cuniculos ubique diſpoſitos uno tempore ſuccenderet: Proſilientes flammæ inopinato, ac terribili ſtrepitu univerſam urbem concuterent; fumo, incendiis, ruinis involverent: terrerent hoſtes formidine, & aſpectu ſibi pro victoria relictum fuiſſe devaſtatæ civitatis informe buſtum. Mombrunus laudavit fortes animos ad generoſum facinus, verùm hoc exitu difficillimum arbitratus eſt: non poterat Turcis urbi incubantibus celari ea tranſmigratio: ac propterea quod de tacito, nocturnoque trajectu, deque civitate inflammanda, dictum fuerat, vix tutò exequi poſſe. Huic opinioni favens Maurocenus ſua auctoritate; quia pendebat à fortuna ſemper

ad-

adverſa, non minùs diſcedendi, quàm navigandi ſecuritas; cenſuit paciſcendum de deditione cum Viſiro, quem credebat pertæſum diutinæ obſidionis, & moræ procul Conſtantinopoli, ubi illum æmuli inſimulabant cupiditatis, & pigritiæ. Tandem ſedatis quorumdam altercationibus, qui primò ambigebant, Imperatori adhæſerunt affirmanti, ex deditione minus damni, detrimentique publicis rebus importari. Decretum cogente neceſſitate, viſum fuit indicari Auxiliariis hucuſque Diæ in portu expectantibus ventorum tempeſtatem: & cum eis precibus agere, ut, dum tempus eſt, opem afferant, miſſis tribus militum millibus, qui ferè totidem adjunctis operariis, in excitandis ſubducta humo novis receptaculis ſe exercerent: quo perfugio haud erat difficile Candiam diutiùs ſervari. Nullum auxilium, nec quidquam aliud fuit impetratum ab iis, qui obtentu ſolicitæ velificationis pandere vela in occidentem conſtituerant. Itaque Maurocenus cùm acriùs per ſingula momenta urgeretur auxiliorum incertus, aut ab alienis, aut à propriis viribus, eò celeriùs ſuum edixit deditionis propoſitum formula notis exarata, cui cum cæteris Præfectis, & Chiliarchis ſubſcripſere Grimaldus, & Minius, ne ab Imperantis voluntate diſſentirent. Hoc capto, probatoque conſilio dedendæ urbis ad explorandum

dum Viſiri animum duo delecti ſunt viri prompto ad omnia, ſagacique ingenio Thomas Anandus Anglus, & Stephanus Scordilius. His datur in mandatis, ut Quarto kal. Septembris primo mane Jophyri littus radentes in hoſtium conſpectum album vexillum extollerent: Interrogantibus quid vellent, ſe miſſos dicerent ad paciſcendam concordiam. Obvius occurrit Achmetus Aga, Viſiro carus; ſed illos de pace agentes, non tradita urbe, ſuperbo faſtu rejicit; minaturque dira, ſi rursùs ſine ejuſdem libera deditione auderent accedere. Illi nihil profectò extimeſcentes denuò regreſſi ſunt; cum ipſomet Aga colloquuntur; poſtulant illa pacis pacta, de quibus actum fuerat ab Aloyſio Molino Legato: rogant hæc referri Viſiro, qui ſciret Candiam vi vim adhuc ſtrenuè poſſe repellere. Attamen ſi dederetur, quid Viſirus ex æquo rependeret; hoc primùm oportebat paciſci. Ad hæc Aga ex mente Viſiri retulit, dimiſſa Candia, Rempublicam optimas ſecuræ pacis conditiones, & æquabilem compenſationem eſſe conſequuturam. Super his acturi de concordia ultrò, citròque Palæocaſtrum uſque commeabant: verùm quia maritimum illud caſtrum congreſſibus valdè erat incommodum, ac plenum periculi, decretum fuit, ut deinceps ii haberentur in tentoriis ponendis ad Sancti Demetrii propugnaculum,

lum, nemine de loco diſcrepante, neque de Internuntiis Anando, & Scordilio; qui ob ejus viciniam commodiùs ad Concilium referre poterant, quæ gererentur. Interim Auxiliarii pridie Kal. Septembris contorquentes proras in occiduas plagas Candiæ vale dixerunt: qui verò ad ſtabiliendas pacis conditiones à Mauroceno delegati fuerant; & delecti à Viſiro Hibraimus Aleppi Baſſa, Achmetus Aga cum aliis è Turcarum primoribus, ſuis in opinionibus diſcordes plurimùm altercati ſunt. Turcæ repoſcebant bellicos ſumptus, exacta ab Ægæis inſulis tributa; atque ut vectigales eſſent Tenus, & Cythera: Cliſſam inſuper, cæteraque caſtra in Dalmatia occupata. Nullam dicebant pro Candia poſſe fieri permutationem, quam Leges Mahumeticæ vetabant, ubi extructæ eſſent Meſquitæ. Veneti referebant non congruere cum promiſſis ea poſtulata; quibus ſi obſtinatè inhærerent, evaneſcebat omnis tranſactio: non eſſe injuſtum, quod paulò antè Aloyſio Molino deſponderant dimidiatam Inſulam, Enandiam, Cythæum, & Hierapetram, Meſquitas tunc habentes, ubi Candia dederetur: neque alienum ab honeſta ratione dari in commutationem quæcumque præſenti bello Reſpublica in Dalmatia, & Boſnia con-

quiſierat loca, & eorum confines agros: hanc petitionem Grimaldus ſuggeſſerat. His auditis cum indignatione, & ira noſtrum audaciam procacibus verbis deridebant; quòd talia temerè præſumerent, quæ non auſi eſſent requirere, ſi totus Occidens armatus ad eorum auxilia cucurriſſet: nunc agi de oppido viribus, & ope deſtituto, & penè debellato. Abirent itaque, & nihil ſperarent ampliùs de pace, ſubigendi victoris arbitrio. Sed Anandus dicta refellens magna animi libertate, & conſtantia, affirmabat adhuc vires ſuppetere, innumera parari ſubſidia, adornari claſſes, & Candiam de ſe non pertimeſcere: Viſiro omnia hæc nuntiarent; ne in obſtinatis diſceptationibus tempus tereretur. Tandem Quarto Non. Septembris convenere, ut Viſirus intelligeret, abſque aliqua permutatione non eſſe Candiam dedendam: & Maurocenus agnoſceret in poſtulationibus Turcarum pertinaciam. Nox integra tenuit Concilium variis agitatum ſententiis; hæc tamen vicit; ut nihil omninò remittendum eſſet de præſenti ſtatu, ſed cum ipſa urbis tutela, communis ſalus, & exiſtimatio maneret inconcuſſa. Poſtera die quinta ejuſdem menſis, diluculo, ad tentoria redditum eſt; ubi Turcæ aliud opinantes reſponſum ab eo,

quod

quod audierant, ſuperbi, & iracundi noſtros ſuis minis territare putabant. Exinde ad urbis cuſtodiam ſedulò vigilabatur; quia hoſtes vi conantes extorquere deditionem in munitiones recenter compactas decem majora tormenta attraxere; quorum ingentibus globis, & magni ponderis ſaxis è mortariis in ędificia collibratis per aliquot horarum ſpatium urbem lacerarunt. Maurocenus, ubi inſolita machinarum tonitrua fremebant, ocyùs procurrens duobus è cuniculis, abundantiſſima nitrati pulveris copia infertis ignem admovet, quo illi ſubitò eructantes ab internis viſceribus flammas; incendio, fumoque involutos ab occupatis aggeribus excutiunt alios; alios inter rudera præcipitatos exanimant. Turcæ hoc moniti experimento in Venetis non refrixiſſe animos, & vires, ad paciſcendum proniores coivere iterùm in tentoria; & cum deſtinatis à Mauroceno, decreverunt Non. Septembris de dandis obſidibus tribus numero ab utraque parte, genere, & exiſtimatione claris; deque conditionibus ſcripto exprimendis. Maurocenus habito ſuper re tanta Concilio, ſtatuit illas à Grimaldo componi; qui ſine mora ſuſceptum munus accuratiſſimè explevit. Inter pacta, hæc præcipuè exarata ſunt. Candiæ urbis deditio in Primi Viſiri manus,

cum omnibus, quæ in ea extabant, impedimentis ante belli exordium. Reipublicæ certa, ſtabiliſque poſſeſſio littoralium arcium in Inſula Spinalongæ, Garabuſarum, & Sudæ: Cliſſæ pariter, & oppidorum cum adjacentibus agris, quę in Dalmatia, & Albania ſibi armis conquiſierat. Duodecimo à conſtituta pace die, adverſa tempeſtate non impedita, demigrarent ab urbe univerſa militia, incolæ qui vellent; ac quicumque alii in ea degentes, & in naves, triremeſque ad littora cum libero appulſu traducendas imponerentur armamenta omnis generis belli cauſa deducta in Inſulam, commeatus, quælibet impedimenta, reſque tùm ſacræ, tùm profanę ad publicos, vel privatos uſus ſpectantes. Venetæ claſſes tutiſſima fruerentur ſtatione in Diæ, aut aliis portubus, donec tempus captarent navigationi opportunum. De captivis libertati reſtituendis tum eſſet agendum, cùm Venetus Legatus Conſtantinopolim adiret. Dimittendos fore in priſtinum ſtatum illos, qui Reipublicæ auxiliati eſſent; qui honorario militiæ titulo ſumpſiſſent arma; & qui adverſis partibus in bello deſerviſſent, his dandam eſſe veniam. Hęc præſertim de pace ſcripta, poſtquam ſuper ſingulis habita longa conſultatione Viſirus approbaſſet, de obſidibus agi cœptum

ptum eſt. Pro Venetis ob fidem dati ſunt Fauſtinus Ripa Legatus, Joannes Baptiſta Calbus Conquiſitor, & Zacharias Mocenicus, qui Ducis nomine rexerat Inſulam: & Mauroceno tranſmiſſi Beblirus Aſſanus Baſſa, Prætorianorum militum Præfectus Achmetus Aga, & Gajus Bejus Romeliæ Theſaurarius, omnes magni nominis viri. His intra decimum diem peractis, & receptis utrinque obſidibus, Anandus, & Scordilius primo veſpere ad Viſirum profecti humaniter fuere ſuſcepti. Salutatus Mauroceni nomine, eidem juſſit reddi mutuam ſalutationem, & gratulari, qui ſua virtute, & conſtantia mercatus eſſet, dedito oppido ad extremum proximo excidium, ſuæ Reipublicæ pacem, & Othomani Regis amicitiam; deinde bina conceptæ pacificationis exempla, alterum Italica, Turcica alterum lingua digeſta fuere ſubſcriptaque, & regalibus ſigillis obſignata; poſteà Viſirus dimiſſos Anandum, & Scordilium, veſtibus vario textis colore donavit. VIII. Idus Septembris divulgatus confirmatæ concordiæ rumor, proclamata ſecuritas, & ab armis ceſſatio, extemplò in lætitiæ ſignum reboare tormentorum fragor exauditur; & inter tubarum, tympanorumque clangorem, & ſtrepitum perſonare in utriſque exercitibus voces, & plauſus

confecti belli, & reſtituti commercii. Cæterùm ad implenda quæ fuerunt ſtatuta de profectione, ſinguli Duces, quorum unus Comes Franciſcus Sylvaticus, qui Cataphractorum ductor multa dedit prudentiæ, ac fortitudinis documenta, tùm ad Cytheram, Cydoniamque, tùm in propugnandis ex mandato Panigræ, & Sabulonariæ propugnaculis; atque ita inclaruit, ut Candiæ civitatis, cùm magis fervebat obſidio, Gubernatoris titulo meruerit inſigniri; & deinceps ab Senatu ad alias armorum in urbibus Præfecturas promoveri: ſedulitatem maximam adhibuerunt cupidi exire quàm primùm à Barbarorum conſpectu. Nullus enim expertus ſe credebat hoſti tot anteà vicibus in præteritis bellis fœdifrago. Mombrunus, & Grimaldus præcipuè deſtinati ad accelerandos commeatus ſumma cura, & ordine intra præfixos dies univerſam militiam, impedimenta omnia diù, noctuque ſatagentes, in naves impoſuere, quas etiam conſcenderunt cives, & incolæ utriuſque ſexus: veſtales, ſacriſque addicti viri cupientes degere ſub miti Reipublicæ regimine, execrando Turcicum, cui proprium eſt, dedititios pro viliſſimis mancipiis habere. V. kal. Octobris tanto ſilentio fuit deliberatus diſceſſus, remanentibus in urbe duobus Græcis, qui

Pap-

Pappi vocantur, Judæis tribus, & una muliercula, ut celeritate haud credibili ſtupentes Turcæ dubitarent ſubeſſe fraudes, adhuc cuniculos, militeſque ad inopinatas eruptiones, & ruinas latere. Verùm certiores facti de migratione, & quòd ſuſpecti doli, machinæ, & fallaciç omnino abeſſent, adducunt ad Viſirum Pozzoburgium acierum inſtructorem, qui humili cum obſequio eidem deditæ Urbis claves detulit, atque ea, quæ ex pactis præſtanda erant, optima fide complevit laudatus à Viſiro, & cum ſerica veſte ſexcentis nummis aureis donatus. Octiduum poſt, IV. Nonas Octobris, die Veneris in Candię poſſeſſionem Viſirus triumphantis more ingreditur, qui concrepantibus tympanis, clangentibus tubis, necnon tormentis reboantibus, lætis circumquaque vocibus Turcæ gratulari victoriam, augurari vitam, felicitatem portendere, & in recepta Candia ominari totius Cretæ Othomanico Imperio ſubjectionem. Hæc ultima triennalis obſidii tempeſtas triginta ſeptem Turcarum millia protrivit. Et Maurocenus, qui arces, & caſtra, quæ Reipublicę reliqua erant in Inſula Batteleæ Legati curæ, & vigilantiæ commiſerat, paratus ad navigandum nuntium à Viſiro accepit referentem nullo umquam tempore ſancitam pacem fore

violandam eo incolumi, & ſtabili in gratia ſui Regis, & auctoritate, qua ſupra cæteros in Aula pollebat. His promiſſis Venetum Imperatorem in patriam redeuntem proſequi voluit: at quamdiù erit duratura ſponſio in unius vita facta, & quæ futuri ſecuritas, nempe apud eos, qui pro nihilo ducunt fidem prodere, in ſimulatione officii celare inſidias, & quolibet obtentu omnes amplificandæ dominationis occaſiones arripere? Intereà adventum Mauroceni, qui per hos dies xij. Kal. Octob. ab Senatu inter Marcios Procuratores extra ordinem, & ſupra numerum, fuerat cooptatus, fama præpeti volatu prævenit, & in vulgus dilapſa rumorem excitavit Candiæ deditæ, & pacis initæ cum Turcis. Vox hęc popularis vario affectu accipiebatur: illam alii vanam, mendacem, nullique veritatis fundamento innixam deridebant: alii exiſtimabant non hominum eſſe, ſed potiùs ſuperum oraculi, neque temerè contemnendam: quod paulò poſt probavit eventus. Dum enim pro ſe quiſque omnes ſuam confirmare opinionem contendunt, nuntiæ litterę afferuntur, quę rei geſtę ſeriem exponebant. Maurocenum fatali veluti coactum neceſſitate, facta Candiæ deditione iis conditionibus, quæ de Conſultorum conſilio pro Republica viſæ ſunt honeſtiores, pacem cum Tur-

Turcis tranſegiſſe. Atque eo quidem tempore, quo extrema non erant expectanda; quia nullæ ampliùs vigebant vires præpotenti hoſtium robori pares: hę quotidie in propugnantibus laceræ, & imminutæ languoribus, cædibuſque reddebantur ad repulſandas aggreſſiones invalidæ: hujus tertii anni aſperrima obſidionis acerbitas militum duodecim millia, & ſexcenta conſumpſerat cum duobus Patriciis Cornelio, & Quirino, ac ſexdecim clariſſimis armorum Præfectis, (quorum nomina ad memoriam poſteritatis inſignia, ſummis præconiis ab aliis concelebrata nunquam interibunt,) præter bina Gallorum millia cum Belfortio Duce interempta. Auxiliares claſſes conſpecta urbis proximè labentis deplorata conditione ſuum maturarunt diſceſſum: feſtinantis Novaleæ exemplo non ſolùm Pontificiæ, ſed etiam Melitenſes, quorum cauſa Reſpublica præſenti bello vexata fuerat. Externæ quoque copiæ ne ruituræ Candiæ obruerentur ruinis verterunt ſolum. Cùm igitur obſeſſis ſpes omnis auxiliorum terra, marique occidiſſet; Turcica claſſis, cui nemo erat qui reſiſteret, ultrò, citròque abſque metu pervagabatur Ægæum; ac uberes in obſidionalia caſtra commeatus, & impedimenta convectabat: Veneta ſubſidebat in portu vacua epibatis, re-

migibuſque, qui à maritimis excurſibus vocati ad terreſtres concertationes, & opera, deficientes ſupplebant. At poſtquam hoſtis magno virium incremento auctus majora cœpit audere facinora, munitiora propugnacula invadere, ea inſedere, jamque mediam in urbem irrumpere, tum Maurocenus omnem cunctatione marbitratus exitioſam, deditionis conſilia maturavit. Si hoſtilibus armis Candia ſubigebatur nullum non genus crudelitatis victor Turca exercuiſſet in captos: aditus ad effugia, ad navigationem, libertatem eripuiſſet; claſſibus interceptis, & maris potitus arbitrio, cæteras Mediterranei inſulas Zacynthum, Cephaleniam, Corcyram exterruiſſet; ipſis Venetis æſtuariis incuſſo pavore. Quare optimo è re nato conſilio cenſuit exequi quæ magis videbantur è dignitate, atque utilitate Reipublicæ: hæc in mandatis habuiſſe dicitur: ac tempori cedendum cùm eſſet, omnem excludere procraſtinationem; quia vel dies unus intermiſſus, vel nox una interpoſita, cuncta ſæpè perturbat. Non à Patribus alia mandata expectare potuit, ex diſtantibus locorum ſpatiis importunè afferenda: non Aloyſio Molino referre eam, qua opprimebatur, neceſſitatem, Viſiro nuntiorum tranſitum prohibente. Igitur ad extrema redactum

actum opportunitas, quæ ſe objecit publicæ, privatæque ſecuritati, compulerat in deditionem, & pacem. Hanc Senatus præſentia conſiderans, ac proſpiciens futura, plenis ſuffragiis approbavit; & Dominicus Contarenus Princeps piè perſolutis votis divinitus redditam teſtatus eſt. His itaque geſtis Franciſcus Maurocenus declinata obtrectantium ęmulatione, & invidia in attributo ſibi jure, ac merito Procuratoriæ dignitatis ſpendore, illuſtriorem ſuæ fortitudinis, & prudentiæ famam in omnium voces extendit. Et verò ſi quis æquus rerum æſtimator accuratiùs expendere voluerit conditiones conſtitutæ pacis, poſt atrox, & diuturnum bellum, judicabit is, Senatum Venetum non ab hoſte hanc accepiſſe, ſed illi potiùs dediſſe.

* Hìc extremam jam manum Hiſtoria noſtra receperat: ſed dum quartò illam mandari typis intelleximus; ſi nobis longo jam ſenio confectis, vires, & anni ſuppeterent, narrationem noſtram, quam Pax quindecim ab hinc annis cum Turcis inita clauſerat, recens adhuc in eoſdem inſtauratum bellum produceret. Argumentum, quod maximarum rerum refertiſſimum futurum credimus, hoc eſt

Veneto nomini reſponſurum, poſt nos venturis dimittentes, belli tantummodo cauſam, & occaſionem ſummis, ut ajunt, labiis, delibamus. Cauſa: non aliena invadere, ſed fœdifragum toties ulciſcendo hoſtem, ſua ſibi repetere, & vindicare. Occaſio: Germanorum, & Polonorum junctis viribus, ſoluta ab arctiſſima obſidione Vienna Auſtriæ, quo ni Superi indulſiſſent, protinus Italorum, & primis Venetorum cervicibus inſtitiſſet immanis furor. Divina itaque, plus quàm humana ope libertatis, ad Sacrum cum Leopoldo Cæſare, tanquam Regnorum Hungariæ, atque Bohemię, & Arciducatus Auſtrię Domino: necnon cum Joanne Polonorum Rege III. Regnoque invitatos, tertios accedere placuit. Fœdus autem iis conditionibus, eaque lege ſancitum eſt; & in manus Innocentii XI. cujus ope, Divinitatis vicaria, ſteterat elapſo anno Chriſtiana res, partium jurejurando firmatum: Ut ſcilicet Cæſar in Hungaria: Joannes ad Podoliam, & Ucraniam terreſtribus exercitibus rem gerant; Noſtri verò Dalmatiam copiis adeant, & Mari validiſſima inſtructa claſſe incumbant. Cæterùm quidquid arcium, & regionum, cuique fœderatorum in his bellis ceſſerit, ſua ſui habeant, & cuncta in priſtinos poſſeſſores concedant. Maxima igitur

tur parandæ validiſſimæ claſſis Senatus cura; quod tanta animi, & operis magnitudine, & tàm brevi temporis intervallo aggreſſum, & expeditum eſt, ut ſuis populis amorem, exteris admirationem, hoſtibus terrorem, nec quidem panicum excitaverit. Nec minor pro gerendis in Dalmatia rebus ſollicitudo; unde juſto exercitu jam comparato, & in hoſtes finitimos proximè educendo, præclarum aliquod facinus præſtolamur, quod exordia Principatus Sereniſſimi Marci Antonii Juſtiniani totius Reipublicæ conſenſu, & bono, ad ſummam Dignitatem evecti, feliciſſimè ſignet. Claſſi autem univerſæ, ſummæque rerum idem, qui aliàs, Franciſcus Maurocenus D. Marci extra ordinem Procurator, tantoque non impar oneri ſumma de more auctoritate impoſitus; qui dum nos hanc ſupremam manum operi noſtro imponimus, ſuam magno demandato muneri proſperè admovens, ſeptemdecim dierum acri cum defenſoribus Turcis contentione perducta, Leucade inſula, & arce hujus nominis munitiſſima, vulgò Sancta Maura, potitus eſt, quam ab ora Epyri occidua, ubi olim Acarnania, nunc Ducatus, ſeu Deſpotatus, anguſtum adeò fretum dirimit, ut ponte continenti jungatur. Et hinc recluſus ad majora aditus, quamvis hujus

loci adeptionem inter non minora ponamus, quem poſt, vel illam ad Echinadas altero ab hinc ſæculo inſignem partam victoriam, vincere, ſed improſperè, & inutiliter noſtri tentaverant.

*F I N I S.*

JOANNES BAPTISTA VERUS.

*ANAGRAMMA PURUM.*

NOBIS UNA PATES, VERITAS.

Huic tanto ſacrum Numini
Sit; quod debemus Patriæ,
Stylo veraci proditum.

# RERUM VENETARUM
# INDEX
## LIBRI PRIMI.

A. C.
536. RES geſtæ ſub Tribunis. pag. 2.
697. Ducum origo. 4
725. Prima Venetorum Ducum expeditio ad Ravennam. 6
737. Bellum inter Heraclianos, & Æquilios. 8
756. Conjuratio Gallæ in Theodatum Principem. 8
773. In Longobardos expeditio. 9
802. Civiles Venetorum tumultus. 11
809. Bellum Gallicum cum Pipino. 14
827. Bellum Saracenicum primum. 17
830. Curicta inſula expugnata. 18
835. Caroſſiana conjuratio in Principẽ. 19
839. Prima in Narentinos expeditio. 20
840. Bellum Saracenicum ſecundum. 20
864. Secunda in Narẽtinos expeditio. 21
867. Bellum Saracenicum tertium. 22
881. Comaclenſis pugna prima. 23
887. Tertia in Narentinos expeditio. 24
903. Hunni à Venetis victi. 25
932. Comaclenſis pugna ſecunda. 26
944. Impiæ finitimorum inſidiæ repreſſæ. 27
975. Cædes Petri Candiani Ducis. 28

997. *Hiſtria, & Dalmatia in ditionem recepta: everſi Narentini.* 30
1005. *Bellum Saracenicum quartum.* 33
1015. *Pugna cum Adrienſibus prima.* 34.
1023. *Bellum in Murcimirum Liburniæ Regulum.* 34
1050. *Prima Jaderæ defectio.* 35
1080. *Bellum Normannicum primũ.* 36
1099. *Bellum Syriacum primum.* 37
1100. *Bellum Normannicum ſecundum.* 40
1104. *Bellum Syriacum ſecundum.* 40
1110. *Bellum Patavinum primum.* 42
1117. *Jaderæ ſecunda defectio.* 42
1118. *Bellum Pannonicum primum.* 44
1122. *Bellum Syriacum tertium.* 46
1125. *Bellum cum Græcis Imperatoribus primum. Jaderæ tertia defectio.* 49
1140. *Fanenſes Libertati reſtituti.* 50
1143. *Bellum Patavinum ſecundum.* 51
1149. *Bellum in Rogerium Siciliæ Regem pro Græcis.* 51
1150. *Cum finitimis navalis decertatio.* 53
1162. *Victoria de Vlrico Patriarcha Aquilejenſi.* 53
1163. *Pugna cum Adrienſibus ſecunda.* 54
1170. *Bellum cum Græcis Imperatoribus ſecundum.* 55

1172. *In Anconitanos expeditio prima.* 59

1177. *Bellum pro Alexandro III. Pontifice in Federicum Ænobarbum Imperatorem.* 60.

1187. *Jaderæ quarta defectio.* 63

1192. *Bellum Syriacum quartum.* 64

1193. *Expeditio in Piſanos.* 65

1202. *Bellum Conſtantinopolitanum primum. Tergeſtum receptum. Jaderæ quinta defectio. Creta Veneti juris facta.* 66

1205. *Expeditio in piratas prima.* 70.

1207. *Rebellantium in Creta tumultus ſedati. Bellum cum Genuenſibus primum.* 71

1215. *Bellum Patavinum tertium.* 77

1236. *Bellum in Federicum II. Imperatorem.* 79

1238. *Bellum Conſtantinopolitanum ſecundum.* 80.

1240. *Ferraria Romano Pontifici ſervata.* 81

1242. *Jaderæ ſexta defectio.* 82

1247. *Compreſſus Alexii Calergii tumultus in Creta.* 83

1256. *Bellum in Actiolinum Tyrannum.* 84

1257. *Bellum cum Genuenſibus ſecundum.* 87

1259. *Conſtantinopolis à Palæologis occupata.* 89

1260.

1260. *Bellum cum Genuenſibus tertium.* 91
1265. *Civilis tumultus ob tributum.* 94
1266. *Bellum cum Genuenſibus quartum.* 95
1271. *Pugna cum Bononienſibus.* 96
1276. *Juſtinopolis recepta.* 98
1278. *In Anconitanos expeditio ſecunda.* 98
1289. *Bellum Hiſtricum cum Aquilejenſibus primum.* 100
1291. *Res in Syria malè geſta.* 101
1294. *Bellum cum Genuenſibus quintum.* 103
1301. *Expeditio in Græcum Imperatorem.* 106
1302. *Bochoniana in urbe conſpiratio.* 107
1304. *Bellum Patavinum quartum.* 108
1307. *Bellum Ferrarienſe primum.* 108
1310. *Bajamontis Theupoli conjuratio.* 110
1311. *Jaderæ defectio ſeptima.* 112
1323. *Expeditio in piratas ſecunda.* 113
1328. *Bellum Hiſtricum II. cum Aquilejenſibus.* 114
1330. *Compreſſæ in Creta ſeditiones.* 115
1331. *Expeditio in piratas tertia.* 117
1332. *Bellum Turcicum primum.* 117

1337. Bellum in Scaligeros Veronæ Principes. Tarviſium receptum. 120
1342. Cretenſium defectio. 125
1345. Jaderæ defectio octava. 126
1348. Bellum Hiſtricum tertium. 127
1350. Bellum cũ Genuenſibus ſextum. 128
1355. Marini Falerii Principis conjuratio. 134
1356. Bellum Pannonicum ſecundum. 136
1364. Bellum Creticum in Colonos. 138
1368. Tergeſtinorum defectio prima. 142
1372. Bellum Carrarienſe primum. 144
1474. Bellum Auſtriacum primum. 147
1377. Bellum cum Genuenſibus ſeptimum Clodianum. 148
1381. Tergeſtinorum defectio ſecunda. Juſtinopolis iterum recepta. 162
1382. Bellum Carrarienſe ſecundum. 165
1388. Fœdus cum Mediolanenſium Duce in Carrarienſes. 167
1397. Bellum ſociale in Galeatium Vicecomitem Mediolani Ducem. 168
1401. Bellum cum Genuenſibus octavum. 170
1403. Bellum Carrarienſe tertium. 171
1409. Bellum cum Sigiſmundo Imperatore. 175

1420. *Utinum cum Foro-julio receptum.* 177
1423. *Dalmatia recepta.* 178
1426. *Bellum Inſubricum primum cum Philippo Vicecomite Mediolanenſium Duce.* 179
1430. *Expeditio in piratas quarta.* 184
1431. *Bellum Inſubricum ſecundum.* 185
1432. *Bellum cum Genuenſibus nonum.* 187
1433. *Bellum Valli Tellinæ illatum.* 189
1434. *Bellum Inſubricum tertium.* 190
1443. *Expeditio in piratas quinta.* 196
1447. *Bellum Inſubricum quartum.* 197
1448. *Bellum Neapolitanum primum.* 199
1450. *Bellum Inſubricum quintum.* 201
1453. *Bellum Conſtantinopolitanum tertium.* 205
1454. *Bellum Inſubricum ſextum.* 208

## *LIBRI TERTII.*

1463. *Bellum Turcicum ſecundum.* 210
1464. *Tergeſtini debellati.* 213
1466. *Bellum Turcicum tertium.* 214
1469. *Ænum à Venetis captum. Chalcis à Turcis expugnata.* 217
1470. *Socialis expeditio in Turcas.* 220
1471. *Bellum in Cilicia.* 223

1472. *Bellum in Lycia.* 224
1473. *Scodra, & Naupactus à Turcica obſidione liberata.* 225
1475. *Croja à Turcis capta.* 227
1476. *Turcicæ irruptiones in Forum-julium.* 228
1478. *Scodra Turcis tradita. Pax.* 230
1483. *Bellum Ferrarienſe ſecundum, ſociale cum Inſubre, & Aragoniis in Venetos.* 233
1486. *Bellum Rheticum Auſtriacum ſecundum.* 239
1487. *Cyprus Veneto imperio adjecta.* 243
1495. *Bellum Gallicum ad Tarum.* 246
2496. *Bellum Piſanum cum Florentinis.* 250
1500. *Bellum Turcicum quartum.* 253
1503. *Bellum Faventinum.* 262
1507. *Bellum Auſtriacum tertium.* 263
1508. *Fœdus Cameracenſe in Venetos.* 266
1507. *Bellum cum fœderatis hoſtibus ad Caravagium.* 268
*Patavium receptum à Venetis, fruſtrà à Confœderatis oppugnatur.* 272
*Vincentia recepta.* 278
*Bellum tertium Ferrarienſe.* 279
*Promiſcui bellorum ſucceſſus.* 281
1510. *Fœdus cum Julio II. Pontifice.* 286
*Irrita Veronæ oppugnatio.* 287

*Bel-*

Bellum quartum Ferrarienſe. 289
Bellum in Foro-julio, & Hiſtria. 292
Variæ hinc inde hoſtium expeditiones. 294
1511. Brixia recepta, mox amiſſa. 297
1512. Gallorum fuga ex Italia. 300
Brixia Hiſpanis prodita. 303
Fœdus Venetorum cum Gallis. 304
1513. Venetorum clades ad Creatium. 307
1514. Crema obſidione liberata. 311
Marianum proditione amiſſum. 312
Bellum alterum in Foro-julio. 313
Rhodigium Hiſpanis ereptum. 316
Crema rurſus ſervata. Bergomum recuperatum, repentè deperditum. 318
1515. Helvetii victi ad Marignanum. 320
1516. Brixia, Bergomum, Verona à Veneto receptæ. 323

LIBRI QUARTI.

1527. Bellum Inſubricum ſeptimum. 329
1528. Bellum Neapolitanum ſecundum. 338
1530. Bellum Inſubricum octavum. 340
1539. Bellum Turcicum quintum. 343
1542. Receptum Marianum. 356

1546.

1546. *Uſcochi primùm compreſſi.* 357
1548. *Expeditio ſexta in piratas.* 358
1570. *Bellum Turcicum ſextum Cyprium, Nicoſia ſubacta.* 361
1571. *Tamaſſus expugnata.* 376
*Navalis de Turcis victoria ad Echinadas.* 385
1572. *Varii cum Turca conflictus. Pax.* 391
1576. *Uſcochi denuò repreſſi.* 396
1601. *Expeditio ſeptima in piratas.* 401
1605. *Interdictum Pontificium in Venetos.* 403

## *LIBRI QUINTI.*

1615. *Bellum Auſtriacum quartum. Uſcochi deleti.* 405
1617. *Hiſpanæ expeditiones terra, marique coercitæ.* 420
1618. *Gradiſcia obſidione liberata. Pax.* 429
*Conjurationes in Rempublicam detectæ, & punitæ.* 431
1622. *Vallis Tellinæ tumultus exorti, & compreſſi.* 438
1628. *Mantuani belli origo.* 450
1629. *Veneta auxilia Mantuæ à Germanis oppugnatæ.* 455
1630. *Mantua Germanis prodita.* 466
1638. *Octava in piratas expeditio.* 473

1641.

1641. *Belli Parmenſis cauſæ.* 479
1642. *Barberina expeditio in Odoardum Parmæ Ducem.* 483
*Principum conſociatio in Parmenſis Ducis cauſa tuenda.* 486
*Bellum Sociale, Venetum, Etruſcum, Mutinenſe adverſus Barberinos.* 489
*Ducis Odoardi ingreſſus in Romanas ditiones.* 491
*Varii armorum ſucceſſus. Odoardus Bondenum, & Stellatam occupat.* 495
*Multiplices Oppidorum aggreſſiones, & propugnationes.* 500
*Barberinæ militiæ irruptio in Policinium.* 508
*Marci Juſtiniani Veneti Imperatoris expeditio. Inauſpicatum Comitis Federici Miroli facinus.* 515
*Variæ concertationes.* 518
1644. *Pax inter fœderatos Principes, & Barberinos. Caſtrum Odoardo Duci reſtitutum.* 523

*LIBRI SEXTI.*

1645. *Bellum Turcicum ſeptimum.* 529
*Origo Cretici belli.* 531
*Turcicæ claſſis expeditio in Cretam.*

tam. Oppugnatæ Cydoniæ deditio. 531

Venctæ Claſſis navigatio in Cretam. 550

1646. Joannes Capellius claſſis Imperator. Thomæ Mauroceni geſta 555

Rithymna capta à Turcis. Arx deditione accepta. Andreæ Cornelii interitus. 560

1647. Thomas Maurocenus pugnat ſolus cum Turcica Claſſe. Victor occumbit. 562

Turcæ capiunt Novigradum. Leonard. Fuſculus Dalmatiæ Præfectus. 566

Xemonicum à Marco Antonio Piſano expugnatum. Durachi nece, & Halyii captivitate. 568

Novigradum receptum. 571

Nedinum captum cum Scardona. 573

Clades Meſſaræa in Cretam. 577

Sebenicum à Turcis fruſtrà tentatum. 579

Oppida Derniſii, & Tininii obtenta. 581

1648. Cliſſa occupata à Venetis. Turcarum immanitas in Albanenſes. 583

Sorichii Morlachorum ductoris trucidatio. 588

An-

Antibarim Fuſculus re infecta aggreditur. Rhizinium occupat. 590

Varii rerum maritimarum eventus.

Joannis Baptiſtæ Grimani ad inſulam Pſyram naufragi mors. 595

Aloyſius Mocenicus Grimano naufrago ſuffectus. Candiæ oppugnatio. Hibraimi Turcarum Regis interfectio. 599

1649. Geſta Conſtantinopoli adverſus Venetum Legatum. 608

Navalis victoria de Turcis in Phoceæ portu. 611

1650. Candia iterum oppugnata. 616

Maritima expeditio. Intercepta Cydoniæ ſubſidia. 619

Caſtra Theodori, & Turluru recepta, & diruta. 620

1651. Venetæ Claſſis conflictus cum Turcica. 622

1652. Duare oppidum in Dalmatia captum. 625

1653. Navalis Claſſis ſucceſſus Imperatore Leonardo Fuſculo. 627

1654. Pugna cum Turcica claſſe infelix. 629

Irrita Tininii oppidi aggreſſio, Laurẽtio Delphino Dalmatiæ Præſide. 632

Mor-

*Morlachorum irruptio in Turcas. Piratæ domiti.* 635
*Aloyſii Mocenici altera in Turcas expeditio. Ejuſdem mors.* 637
1655. *Ægina, & Vollus expugnatæ. Hieronymi Fuſcarini obitus.* 639
*Lazari Mocenici de Turcis victoria.* 642
1656. *Multiplex in mari cum Turcis dimicatio. Laurentius Marcellus pugnando interiit.* 646
*Tenedus, & Lemnus inſulæ captæ. Alexandri Borri, & Horatii Parmenſis Principis obitus.* 653
1657. *Lazari Mocenici geſta cum Turcis, & interitus.* 659
*Tenedus, & Lemnus à Turcis receptæ.* 666
1658. *Turcicæ excurſiones in Dalmatia compreſſæ. Aſcrivium defenſum. Camilli Gonzagæ mors.* 670
*Reſpublica externis auxiliis adjuta.* 673
*Franciſci Mauroceni in Cretam expeditio. Maritima ejuſdem facinora in Turcas.* 675
*Hieronymi Contareni pugna cum Turcis.* 679
1659. *Caſtri, Ruzi, Toronis, & Chiæ arcis expugnatio.* 681

*In*

In Dalmatia repreſſi Turcici excurſus. Dominicus Contarenus Dux. 683

1660. Schiatton Caſtrum captum à Venetis. Clades accepta ad Cydoniam. Almerici Ateſtini Principis mors. 684

1661. Res à Maurocenis Franciſco, & ejus ſucceſſore Georgio geſtæ. 689

1662. Mari, terraque cum Turcis certatum. 693

1663. Succeſſus varii in Dalmatia, & Creta. 697

1664. Intercepta ſubſidia, & plura Turcarum navigia. 699

1665. Primi Viſiri Achmeti profectio in Cretam. Obitus Joannis Capellii, cujus, & Ballarini omnis de pace tractatus inanis. 701

Senatus Marchioni Villæ peditum Præfecturam decernit: hic luſtrat Dalmatiã Præſide Catharino Cornelio. Intercipiũtur Turcici commeatus. 708

Variæ eventuum viciſſitudines terreſtres, ac maritimæ. 712

Turcæ Dalmatiam excurrunt. Ballarini obitus. Candiam terrent infortunia. Captivitas Æ-


gyptii

*gyptii Sangiachi Ramadami.* 717

1667. *Obſeſſæ Candiæ annus primus. Hieronymus Javarina Ballarino ſubrogatus peſtilentia in Turcarum caſtris abſumitur.* 722

1668. *Senatus Aloyſium Molinum mittit ad Turcas pacis Legatum. Annus obſeſſæ Candiæ ſecundus.* 732

*Nocturna in mari pugna cum Turcis. Durachus Bejus victus occiditur.* 736

*Catharino Cornelio Claſſis adminiſtrationem Senatus tradit. Villæ Candiæ diſcedentis vicem S. Andreæ Marchioni Mombruno Gallo committit.* 740

*Ducis Baſſæ in mari pugna cum Piratis Gallis, cum Vitali, & Leſcaſio. Leonus navium Præfectus contra decem Punicas à tribus Venetis defenditur.* 741

1669. *Obſeſſæ Candiæ annus tertius. Pacem à Viſiro cum Molino pangendam diſturbant auxiliares acceſſus. Catharini Cornelii interitus.* 747

*Candiam accedunt Gallica auxilia. Erumpunt in Turcas triſti eventu. Ducis Belfortii mors.* 757

*Nul-*

*Nulla navalium ſuppetiarum utilitas. Novaleæ ab Creta diſceſſus. Mirandulani ſubſidii extenuatæ vires.* 760
*Candiæ deditio. Pax.* 771

# F I N I S.

00 5656530